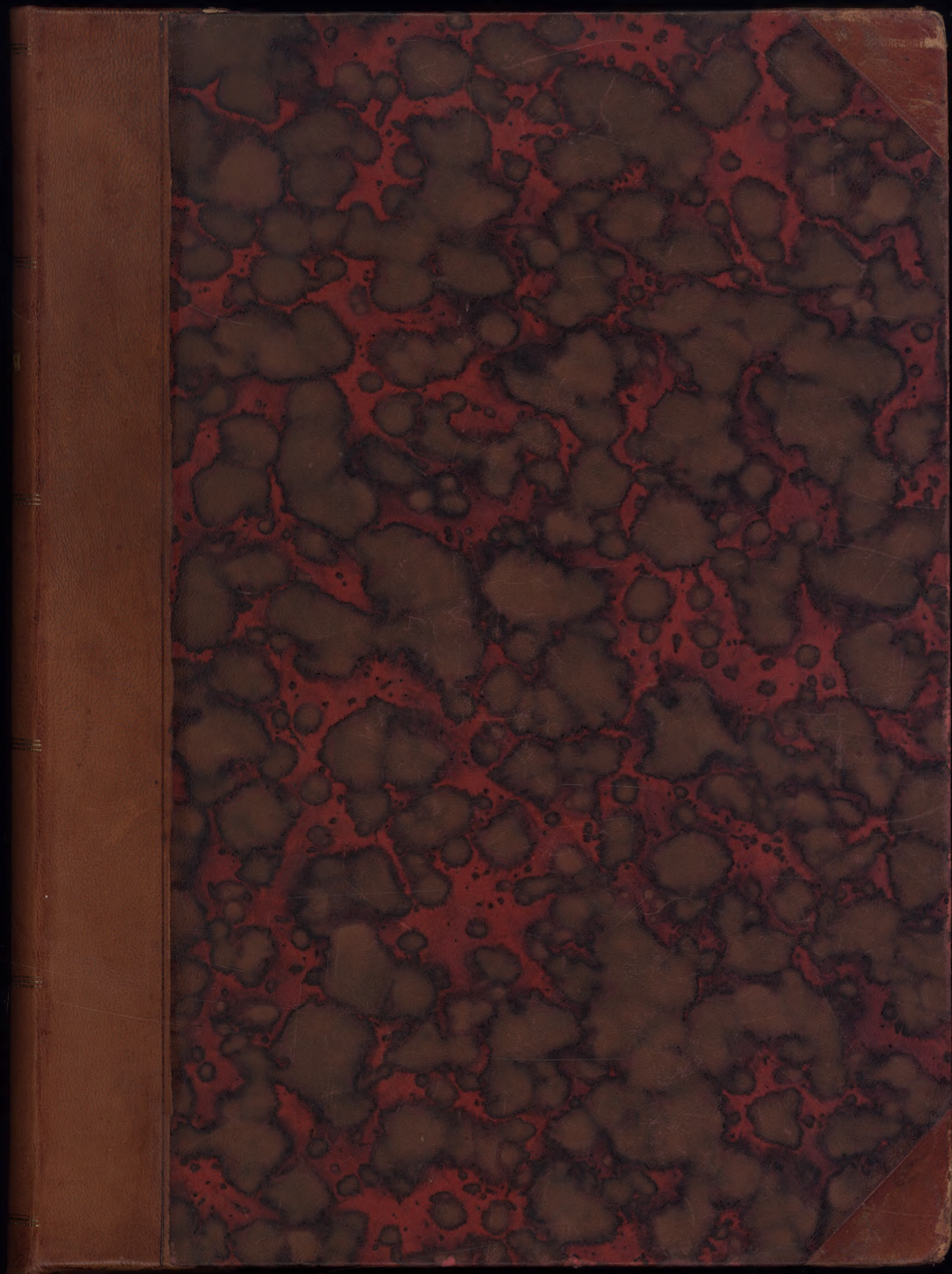
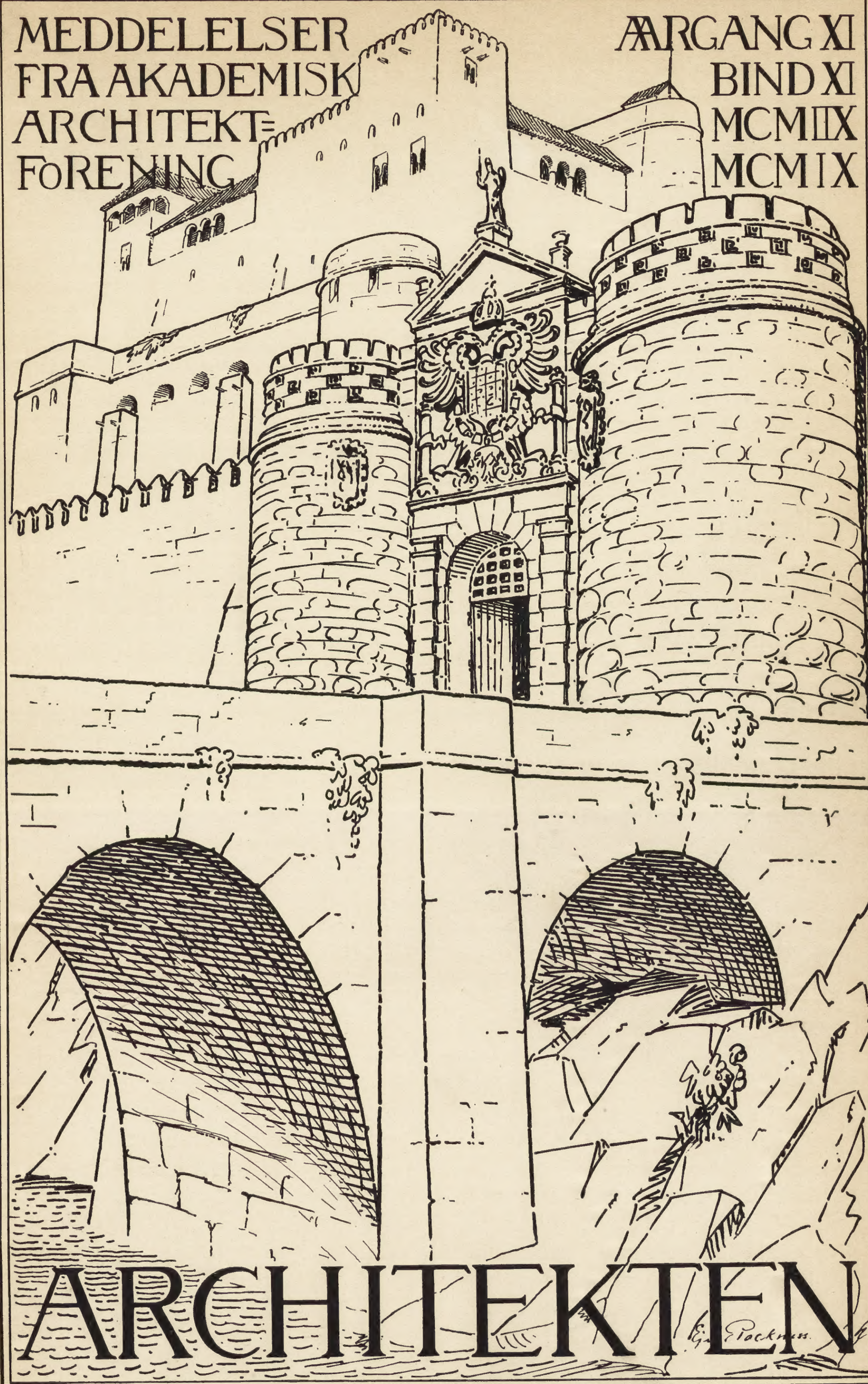

MEDDELELSER
FRA AKADEMISK
ARCHITEKT=
FORENING
AARGANG XI
BIND XI
MCMIIX
MCMIX
ARCHITEKTEN

TITELBILLEDET:
MOTIVER FRA SPANIEN. TEGNING AF ARCHITEKT EJNAR PACKNESS.

ARCHITEKTEN

MEDDELELSER FRA AKADE
MISK ARCHITEKTFORENING

1908 • BIND XI • 1909

REDAKTION: ARCHITEKTERNE
K. VARMING OG ALFR. THOMSEN

KJØBENHAVN MCMIX
UDGIVET AF AKADEMISK ARCHITEKTFORENING
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

BILLEDERNE UDFØRTE I F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER

INDHOLD

De med * betegnede Artikler er illustrerede.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✶ ✶

KJØBENHAVN
DEN 3. OKTOBER 1908
11. AARGANG Nr. 1

G. A. HAGEMANNS KOLLEGIUM.
DAGLIGSTUEN.

ARCHITEKT PROF. ALB. JENSEN.

ARCHITEKTEN.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.

1898—1908.

I Aaret 1897 var det under Overvejelse indenfor »Akademisk Architektforening« og dennes Bestyrelse, hvis Formand den Gang var Professor Albert Jensen, om der var Mulighed for med Held at udgive et Tidsskrift, et Organ for hele den danske, akademiske Architektstand, til Nytte og Gavn ikke blot for denne, men ogsaa — og det ikke mindst — for den danske Bygningskunst og til Oplysning og Vejledning for den Del af Publikum,

som maatte formodes at have nogen Interesse herfor. Tanken var i sig selv sund og naturlig; og alt som den fik fastere Former, syntes den saa selvindlysende, at der nu slet ikke mere kunde være Tale om at undlade i alt Fald at gøre et Forsøg. Et Udvalg, som blev nedsat af Foreningen, traf de fornødne Forberedelser, forelagde Sagen for Architektforeningen og fik dennes Billigelse. Det besluttedes, at der skulde udgives et Tidsskrift med Titlen »*Meddelelser fra Akademisk Architektforening*«, og at dette skulde udkomme hver 14de Dag. Redaktionen skulde bestaa af en Redaktør og et Redaktionsudvalg paa to Medlemmer; Valget faldt paa Architekterne Arne-Petersen som Redaktør samt Eugen Jørgensen og Alfred Thomsen til at bistaa ham.

Hermed var Tidsskriftet stiftet, og det første Nummer udkom 1ste Oktober 1898; — til at begynde med var der ikke 20 Abonnenter udover Medlemmerne af Architektforeningen, der jo skulde have Tidsskriftet gratis som Medlemsblad.

Man havde straks fra Begyndelsen været paa det Rene med, at »Meddelelserne«, hvad den ydre Form angaar, skulde fremtræde saa smukt og tiltalende som muligt og navnlig med Hensyn til Reproduktion af Billeder samt Bogtryk være paa Højde med det bedste af, hvad der findes indenfor vort Lands periodiske Litteratur. Og nu, ved Tidsskriftets 10-aarige Jubilæum, maa det med Rette kunne hævdes, at de Løfter, som allerede det 1ste Hæfte gav, ikke nogensinde er blevne misligholdte. Med Stolthed kan Architektforeningen pege tilbage paa de 10 Aargange og være i sin gode Ret til at paastaa, at ikke et eneste nuværende dansk Tidsskrift eller Fagforenings Organ for saa vidt kan staa ved Siden af dem. Med Tak skal derfor her nævnes de Mænd, der i den forløbne Tid har stillet deres Dygtighed til Raadighed for Tidsskriftet: Xylograf F. Hendriksen, der har Æren af at have fremstillet alle de forekommende, helt igennem udmærkede og ofte endog ypperlige Billeder; Bogtrykkerfirmaet Nielsen & Lydiche, der har leveret det smukke og omhyggeligt soignerede Bogtryk, og i dette Firmas Tjeneste særlig Typograf Bynck, der stadig har været beskæftiget med Sætningen og har anbragt Typerne til saa godt som alle de 4610 Sider, der i Løbet af Decenniet er udgaaede herfra.

Det ydre var saaledes fra Begyndelsen særdeles godt og up-to-date; men det indre, det, som dog til syvende og sidst er det væsentlige for enhver Bog, hvorledes forholdt det sig dermed? Ja — det maa jo straks siges, at dette ingenlunde stod paa samme Højde. Det var selvfølgelig heller ikke til at vente, at man kunde opnaa et fuldendt Resultat i denne Henseende. De tre Architekter, som velvilligt havde paataget sig et Hverv, der til Tider kunde være brydsomt nok, havde ikke tidligere beskæftiget sig med Journalistik, i alt Fald ikke udover en eller anden Avisartikel i Ny og Næ, ikke heller haft med andet Forfatterskab i Prosa at skaffe end tørre Bygningsbeskrivelser eller med andre poetiske Udgydelser end en lille, lystig Lejlighedsvise mellem Kammerater, naar Aanden var kommet over dem. Men man »hang i« med en ærlig Villie; og da der ikke var megen Iver blandt Kollegerne for at hjælpe til, snarere en uimodstaaelig Trang til at kritisere,

— vel, saa maatte der jo tages fat! Thi at lade de Numre, der nu engang kontraktmæssigt var lovede Abonnenter og Annoncenter hver 14de Dag, udkomme med tre, fire blanke Sider af Mangel paa Stof, — det vilde dog

G. A. HAGEMANNS KOLLEGIUM. ARCHITEKT PROF. ALB. JENSEN.

have været lidt for meget Fremtidsmusik. Maaske er denne Evolution forbeholdt Fremtiden; under de Dynger af Avisstof og Spalteføde, der daglig serveres taalmodige Læsere, vilde det maaske ofte føles som en Lettelse at kunne hvile ud ved en stor, hvid Snemark i Bladet, — men endnu er man ikke i Praksis naaet til en saa overlegen Opfattelse. Blandt Foreningens Medlemmer er det af og til gjort gældende, særlig af dem, der forøvrigt

ikke ydede nogen Skærv til Tidsskriftets Opbyggelse, at man »ikke mærkede Redaktionens Haand«. Redaktionen mærkede den selv saa meget desto mere; der er Aargange, navnlig blandt de første, hvor de 200 Sider af de 300 er skrevne af Redaktionen selv, fordi som sagt Arbejdet skulde gøres, og den »Svinesteg« (som en blank Side kaldes i Typograf-Sproget), der paa denne Maade vilde blive serveret fra Redaktionens Køkken, maaske kunde faa alt for rigelig Tilsætning af Surkaal og Sennep fra Kollegernes Side. Naar man nu ser tilbage paa Aargangene fra den første, spæde Barndomsalder, maa man ganske vist ofte trække paa Smilebaandet, som man uvilkaarlig gør, naar man ser Smaabørn lege. Men Arbejdet skred dog frem; den ene Aargang efter den anden, stadig tykkere end sin Forgænger, traadte ind i Bogreolens Geled. Og det gik Redaktionen selv, som det gik Aargangene; den »voksede med Opgaven«, og dens Medlemmer fik stadig bredere Rygge — ligesom Bøgerne.

Med 4de Aargang 1901—02 skete der en gennemgribende Forandring med det hele Foretagende. Foruden »Meddelelserne« eksisterede der og havde der alt i flere Aar eksisteret et andet Tidsskrift for Bygningsvæsen, »Arkitekten«, et privat Foretagende, udgivet af Ejeren, Grosserer RIIS-BONNE, og redigeret af Architekt ALFRED MØLLER. Fra dette var der i den forudgaaende Sommer indledet Forhandlinger med Akademisk Architektforenings Bestyrelse, hvis Formand dengang var nu afdøde Professor V. KOCH, og Redaktionen; og Resultatet heraf blev, at »Arkitekten« skulde ophøre at udkomme, idet der hertil knyttedes visse, nærmere ved Kontrakt bestemte Vilkaar, medens Architektforeningens Tidsskrift skulde vedblive at eksistere, — nu altsaa som det eneste architektoniske Organ paa Pladsen og uden Konkurrenter. Det var altsaa lykkedes Architektforeningen paa fredelig Vis og ved mindelig Overenskomst at føre sin Sag igennem og hævde sit Supremati, ogsaa paa denne Maade, over andre, ikke akademisk uddannede Architekter, blandt hvem »Arkitekten« navnlig havde sin Læsekreds. Tillige fik Tidsskriftet Navneforandring og døbtes nu »ARCHITEKTEN« med Undertitlen »Meddelelser fra Akademisk Architektforening«, som Reminiscens fra gamle Dage. At komme i Besiddelse af den korte, rammende og typiske Betegnelse »*Architekten*« (paa samme Maade, som dansk Ingeniørforenings Organ kort og godt hedder »*Ingeniøren*«) ansaas den Gang med Rette for at være et betydningsfuldt Skridt, og der har senere ingensinde været Grund til at se anderledes derpaa. At man nu skrev »Architekten« med ch i Stedet for det tidligere k, havde sin naturlige Aarsag i, at man brugte den samme Bogstavering, med Aflyd fra det græske χ, i Ordet Architektforening — en lille Forandring fra det tidligere, som naturligvis ikke kunde undgaa adskillige mer eller mindre venlige Raillerier. — Og endelig blev det med det samme bestemt, at Tidsskriftet skulde udgaa hver Uge i Stedet for hver 14de Dag — et pludseligt stærkt forøget Arbejde for Redaktionen, men et Moment af Vigtighed for hele Tidsskriftets Betydning og Prestige. Man maa sige, at fra dette Tidspunkt tager det i mere end een Henseende dobbelt Fart, og at det dermed var kommet ud over den kritiske Barnealder. Det forsøgtes i den nye Skikkelse at inddele Stoffet i to Afdelinger, A og B, saaledes for-

delte, at A skulde rumme det mere kunstneriske Stof, B (der forøvrigt blev trykket i »Kristeligt Dagblads« Trykkeri) det mere tekniske. Men Fordelingen var alt for vag og flydende, den hele Ordning besværlig og upraktisk, og

G. A. HAGEMANNS KOLLEGIUM. ARCHITEKT PROF. ALB. JENSEN.

den blev forladt igen efter et Aars Forløb, hvorefter »Architekten« antog den faste Form, som den senere bar bevaret.

Da de første syv og et kvart Aar vare forløbne, skete der Forandring i Redaktionen, idet Arne-Petersen og Eugen Jørgensen traadte tilbage, tildels trætte af Arbejdet, tildels af Mangel paa Tid, men først og fremmest ikke af Mangel paa Interesse og tillige først og fremmest ud fra den Overbevisning, at det vilde være i det Heles Interesse, at der blev gydt nyt, friskt

Blod ind i Styrelsen. Architekt Søren Lemche blev Redaktør fra 1ste Januar 1906, og Architekt K. Varming traadte paa samme Tid ind i Redaktionsudvalget. Dog allerede tre Fjerdingaar efter traadte Lemche ud af Redaktionen. Fra 1ste Oktober 1906 og endnu er Varming Redaktør, medens Alfred Thomsen, der har været i Redaktionen fra den første Dag, stadig sidder — og nu alene — som Medlem af Redaktionsudvalget.

»Architekten« har vokset sig stærkere og stærkere; dens Stilling i Fagpressen maa nu betragtes som rodfæstet. Med Glæde og Tilfredsstillelse kan man betragte dets Udvikling i de forløbne ti Aar; thi Tidsskriftet er groet ind i Folks Bevidsthed. Udover de tyve første Abonnenter har heldigvis en i arithmetisk Række stadig voksende Kreds af Abonnenter og Læsere sluttet sig til »Architekten«. Den er trængt langt ud over Kollegernes, Haandværkernes, Leverandørernes svævre Grænser, ja selv langt ud over Fædrelandets Territorium, idet den ogsaa forsendes til: Amerika, England, Finland, Frankrig, Holland, Norge, Sverig og Tyskland. Den har haft en Mission at opfylde, og det synes virkelig, som om den har Held med sig. At Tidsskriftet nu findes overalt i Danmark, hvor man saa kommer, at der tages Hensyn til det hos offentlige og private, Institutioner og Personer, at Architektstandens Ønsker, Forhaabninger, Krav og Beklagelser nu har det rette Forum, hvor de kunne komme til Orde, og hvor man med Opmærksomhed lytter til dem — det er altsammen noget, der bør fremhæves ved dets første lille Jubilæum. Og saa to Ting til. Den ene er dette, at Architekterne selv nu mere og mere optræde for Offentligheden, ikke blot i deres naturlige Beskæftigelse med at tegne og bygge Huse, men ogsaa i den Henseende, at de, hvad der tidligere var dem besværligt og kedeligt, udtale sig for Offentligheden paa Prent med alt, hvad der ligger dem paa Hjerte. Hvad dette betyder, baade for dem selv og for Offentligheden, som vel kan behøve en Tilrettelæggelse og Vejledning i Emner, som ikke bør være blot faglige, men tværtimod Alles aandelige Eje, behøver kun at antydes. Og det andet, der bør fremhæves ved denne Lejlighed, er, at »Architekten« paa sin Løbebane har modtaget mange værdifulde Bidrag, som ville have blivende Værd, fra en Mængde kundskabsrige og intelligente Mænd og Kvinder udenfor Architekternes egen Stand, — et Vidnesbyrd om, at Tidsskriftet har sin Betydning, og at der ligger dyb Alvor bag dets Gerning. Hele den akademiske Architektstand bringer dem sin ærbødige Tak herfor, idet her særlig skal fremhæves følgende Forfattere og Videnskabsmænd:

Dr. phil. Francis Beckett; Kaptajn Daniel Bruun; Admiralinde Emma Gad; Prof., Dr. phil. J. L. Heiberg; Stadslæge, Etatsraad Hoff; Direktør, Dr. phil., Brygger Carl Jacobsen; Magister Chr. Axel Jensen; Akademisekretær P. Johansen; Slotsforvalter Bering Liisberg; Magister Vilh. Lorenzen; Dr. phil. M. Mackeprang; Direktør, Dr. phil. Mollerup; Direktør Bernhard Olsen; Magister P. A. Rosenberg; afd. Kommunelærer H. N. Rosenkjær; cand. polit. Fr. Schiøtt; Prof., Dr. phil. Valdemar Schmidt; Vice-Stadslæge Ulrik; Magister Vilhelm Wanscher; afd. Akademisekretær Ph. Weilbach; — samt af svenske: Prof. E. Wrangel og Architekterne Carl Bergsten, Ivar Tengbom og Wåhlin.

Denne lille Redegørelse for »Architektens« første ti Leveaar skal nu slutte. Den gør det med de bedste Ønsker for Tidsskriftets Fremtid. Gid det maa gaa mere og mere frem og udvide sig stadig bedre og bedre i samme Retning, hvori det saa heldigt er ført hidtil, til Gavn for den Stand, hvis Organ det er, til Glæde for alle udenforstaaende og til Ære for den skønne Kunst, i hvis Tjeneste det staar. Vi nærer det Haab, at Teksten i kommende Tider vil bære Vidnesbyrd om, at der er ærlig Forstaaelse mellem Forfattere og Publikum om, hvad der er smukt og sandt — og at Gengivelserne efter Architekternes Bygninger vil bringe stadig friske Vidnesbyrd om, at den danske Bygningskunst bliver ved med at udvikle sig paa en sund og god Maade.

E. J.

G. A. HAGEMANNS KOLLEGIUM.

I »Architekten« for 27. April 1907 var der gengivet Planer og Façader af Kollegiet, paa hvis Opførelse der den Gang just var begyndt, og vi har nu, efter at det staar fuldt færdigt, ønsket at bringe nogle Billeder derfra.

Med sine rolige vel afvejede Forhold virker denne Bygning monumentalt og fornemt i den stille, overvejende smukt byggede Gade. Det ydre, der tydeligt nok er bygget over gamle københavnske Motiver, saaledes navnlig kirurgisk Akademi i Bredgade, har dog et frisk og moderne Præg, hvortil ogsaa bidrager Sammenstillingen af de gode og ægte Materialer. De høje Søjler er huggede af Cotta Sandsten, og det er en Fornøjelse at se det nydelige Farvespil i denne Sten, der vistnok ikke før her hjemme har faaet Lov til at opfylde en saa vigtig Bestemmelse, og som, aabenbart med Urette, har været noget stillet i Skygge for Bremersten. Et fint virkende og godt Motiv er de ganske smalle Sandstensindfatninger om Vinduerne; de mildner Overgangen mellem Karm og Murflade, uden at gøre for megen Uro mod de røde Mursten.

Med Hensyn til det indre henvises til Planer og Beskrivelse i det nævnte Hæfte. Kun skal det her nævnes, at det er lykkedes Architekten, uden Anvendelse af egentlig Luksus, at skabe en overordentlig tiltalende og smuk Bolig for de unge Mennesker, der her ved Direktør HAGEMANNS storslaaede Offervillighed skal have deres Hjem, til hvilket jo ogsaa Architekter, der studerer ved Akademiet, kan faa Adgang.

Ved Bygningens Opførelse har medvirket d'Hrr. D. LYTTHANS-PETERSEN, J. W. UNMACK, HANS A. HOLM & SØN, BERNH. SCHRØDER, NIELSEN & HANSEN, AUG. DUVIER, L. HANNIBAL, CARL SCHELLER, C. SEIFERT, C. SCHIØTZ, H. GARDE, Gjørter W. JØRGENSEN, Anlægsgartner J. ANDERSEN, A/S MAGASIN DU NORD og Billedhugger HANS CHR. PETERSEN; samt for Ingeniørarbejdernes Vedkommende d'Hrr. HASSEL & TEUDT, RECKS OPVARMNINGSKOMPAGNI og R. E. BIRD.

Professor HANNOVER har velvilligt ordnet Indretning af Lokalet for de forskellige Haandværksøvelser og Fotograf PAETZ Fotograferingslokalet, endvidere har Kunstmaler J. F. VILLUMSEN bistaaet ved Valg af Farvetoner i Stueetagens Vestibule.

Projektering og Anlæg af Ingeniørarbejderne har været underlagt Afdelingsingeniør NOBEL med Ingeniør MÜLLERTZ som Tilsynshavende; Architekt E. MONBERG har som Bygningskonduktør haft Tilsynet med Udførelsen af det egentlige Bygningsarbejde.

ARCHITEKT CLEMMENSENS HUS.

ARCHITEKT CLEMMENSENS HUS.

DET er mærkeligt nok, at Architekterne, som tilbringer det meste af deres Levetid med at indrette Boliger for andre, saa sjældent bygger sig egne Huse. Det turde maaske nok ligge i, at det at bygge sit eget Hus er en af de vanskeligste Opgaver, man kan stille sig. Netop naar man kender alle Hemmelighederne ved det at fremstille en god og smuk Bolig, myldrer der let saa mange Ønsker frem, naar man begynder at tegne paa sit eget Hus — og hvor mange har ikke det? —, at det i Reglen ender med, at man,

efter sluttelig at have kalkuleret Bekostningerne, resigneret indstiller Arbejdet og lader det skønne Projekt vandre i Papirkurven. Og man bliver saa boende i sin mere eller mindre daarligt indrettede Lejlighed, hvis Mangler en Architekt fremfor nogen har Erkendelsen af.

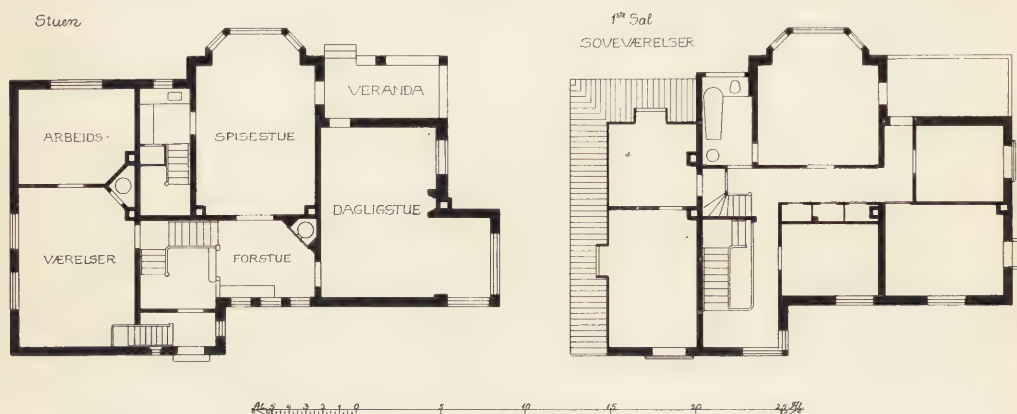

ARCHITEKT CLEMMENSENS HUS.

Som en af de faa Architekter, der ikke har *villet* nøjes med de almindeligt gængse Lejeherligheder, skal nævnes Ejeren af det her afbildede Hus, som ret er karakteristisk for den udmærkede Architekt, der har bygget det og for hvem det afgiver en hyggelig og smuk Bolig.

Huset er bygget 1904—05 paa en Del af St. Tuborgs gamle Have, som

ved Anlæget af Svanemøllevej blev skaaret over og udparcelleret. Det er opført af flammede Sten med grov Kalkpuds og hvidtet. Taget er dækket med røde Tegl. For ikke at faa Dagligværelserne for højt over Haven, er der ingen Kælder under denne Del. Gulvene er belagt med Terrazzo paa

ARCHITEKT CLEMMENSENS HUS.

Betonunderlag. Under den øvrige Del er en høj Kælder, med Køkken etc. I Forstuen er indmuret en Ovn, som opvarmer Dagligstuen og Spisestuen.

Arbejdet er udført af Murermester Axel Broe, Tømrermester Julius Nielsen, Oxelbergs Snedkeri og Malermester Møllmann.

I ANLEDNING AF LØVEAPOTEKET I KJØBENHAVN OG DEN LICHTENBERGSKE GAARD I HORSENS.

Naar et godt gammelt Hus trues med Nedrivning, kan det undertiden ved store Anstrængelser lykkes at faa det reddet; men Tid efter anden vil Angrebene sikkert blive fornyede, og det er derfor heldigt, om Bygningen bliver gjort saa nyttig og levedygtig som muligt; des bedre vil senere Angreb kunne afslaas eller maaske helt forebygges.

Naar man fra den enkelte Bygning gaar til Sammenspillet mellem Bygninger og deres Omgivelser, saaledes som man kender det f. Eks. fra gamle Købstadgader med uregelmæssige, mest lave Husrækker, her og der afbrudte af en Stump Have, saa vokser Vanskelighederne ved Bevaringen umaadeligt. Tid efter anden vil nyere Byggeri bryde Harmonien, og de gamle Bygninger vil lide ved, at der efterhaanden kommer en anden Maalestok ind i Helheden, saaledes at det enkelte tilbageblevne tilsidst viser sig som noget fremmed. Man kan holde af det, beundre det, sørge over det, det fylder ikke mere sin Plads i det levende Liv, det er ved at gaa bag af Dansen.

En gammel Bygning kan være en saadan Skat i Form eller helliget ved

Minder, at den trods alt maa bevares og staa uforstyrret hen som en Overlevering i Modsætning til Nutidens Liv, men Betingelserne for at bevare den gennem Tiderne og Udsigterne til, at Fremtiden vil respektere den, er smaa, naar den ikke paa en eller anden Maade gøres nyttig. Skriftlig opsatte, tinglæste Garantier giver ikke altid fuld Sikkerhed. Saadanne Bygninger, der staar ubrugte hen, kan efterhaanden antage et underligt dødt, snusket Udseende mellem sine højere Naboer. Det gælder ogsaa her, at Krop skal der til.

Fremfor med samvittighedsfuld Nøjagtighed at forsøge paa at bevare et gammelt Hus i sin oprindelige Skikkelse, som ikke passer til Nutidens Behov eller til dets ændrede Omgivelser, kan derfor i visse Tilfælde Venner af gammel Bygningskunst mene, at det er bedre at lade en Kunstner frit omforme Bygningen i Respekt for dens Karakter og Kunstværdi, ja, hvor sært det end lyder, kan man endogsaa komme til det Resultat at maatte rive den helt ned og opføre den ny i den gamles Aand, idet Architekten tilpasser den efter Nutidens Krav og derved gyder Betingelserne for nyt Liv i dens gamle Idé.

Det er kendt, at nuværende Landmandsbank ved Holmens Kanal, oprindeligt bygget af Harsdorf med Kælder og to Etager, i sin Tid (af Stadsbygmester Stilling) resolut er gjort en Etage højere, idet de oprindelige korintiske Lisener med tilhørende Gavl er løftet op over Stueetagen — ved senere Istandsættelse af Prof. Storck er yderligere gjort adskilligt, som paa forskellig Maade har lagt et Plus til Bygningens kunstneriske Værdi, blandt andet ved at udføre Lisenerne af Sandsten, mens de før var fremstillede i Puds og bar Mærker deraf. Saa godt som alle vilde betegne det som en Nedgang i Værdi og Virkning, om denne Bygning en skønne Dag viste sig i sin oprindelige Skikkelse en Etage lavere — altfor lav til sine nuværende Omgivelser.

Det samme vilde aabenbart være Tilfældet med den nuværende Rigsdagsbygning, som efter den danske Vitruvius oprindelig har været en Etage lavere. Nu vilde sikkert ingen ønske den lavere, end den for Tiden er. Er det ikke en god Gerning saaledes at have øget disse Bygningers Ret til at bestaa? og vilde det ikke være for stor Ærbødighed for det Overleverede, om man ikke turde røre ved dem og maaske derved var med til at dømme dem til Døde? En Læge betænker sig dog ikke, naar det gælder Livet, paa at forgribe sig paa den Syges Legeme, men skærer baade Arme og Ben af ham, hvorfor skulde saa en erfaren Architekt, som var vant til at have med gamle Bygninger at gøre, være saa beskeden, at han ikke vovede at røre Patienten istedetfor frimodigt, ud fra sin Viden og Villen, med Kærlighed til det gamle, frit at genskabe til Liv, hvad ellers maatte falde.

Er saaledes ikke det Snit i Regensens gamle Krop, som Martin Borch har gjort med sin smukke Buegang, en Operation, der baade øger Bygningens Kunstværdi og gør den mere levedygtig, og er dette ikke glædeligt til Trods for, at Buegangen savner den historiske Ret? — Den har Livets Ret.

Det ovenstaaende er egentlig et Forspil til at fremstille, efter svensk Tidsskrift: Arkitektur och Dekorativ Konst, Billeder af et Tessinsk Hus i Stock-

holm ved Skeppsbron, — saaledes som det laa der for nogle Aar siden, — og dets Efterkommer, skabt af Clasons kunstneriske og mandige Sind, og ved denne Gærning har han, er jeg vis paa, ikke alene Tilgivelse fra den

henfarne store Bygmester, men hans og Nutidens Tak, fordi han har genskabt, hvad ellers vilde være forgaaet, men nu med ny Livskraft kan leve i Aarhundreder.

M. NYROP.

»EKSTRAARBEJDE«.

I »Haandværkerbladet« for 21. August fandtes der en Artikel med Overskrift »Architekters hensynsløse Vilkaarlighed mod Bygningshaandværkere«, hvori der af Indsenderen, H. A. Pedersen, Næstved, ankedes over, at der i Architekternes Konditioner ofte var indsat en Bestemmelse om, at »alt skal i øvrigt fuldføres efter Architektens Ordre og alt fuldt færdig til Brug ved Afleveringen«. Naar der saa var udført Arbejde, som Haandværkeren ikke ifølge Tegninger eller Beskrivelse havde kunnet forudse, nægtede Architekten at anvise saadant Arbejde til Betaling, idet han holdt sig til den citerede Bestemmelse. Endvidere nævntes et Eksempel fra en Beskrivelse af et Snedkerarbejde, hvor Architekten (Thomsens Sønner i Slagelse) *syv* Steder havde skrevet: »efter nærmere Detaljetegning«. Inds. sluttede med at anbefale Haandværkerne at nægte at give Tilbud efter slige Beskrivelser.

I et senere Nr. af samme Tidsskrift fremkom fra en Indsender, Simon Jensen, Horsens, en Artikel, der i Tilslutning til den første indeholdt en Række Eksempler af samme Art. Det anførtes, at en Architekt i en Beskrivelse havde præsteret følgende Mundfuld: »Skulde der være et og andet, som ikke er anført i Konditionerne, men som dog af Architekten anses nødvendigt til Bygningens fuldstændige Færdiggørelse til Brug, er Entreprenøren pligtig til at udføre saadant uden nogen som helst Ekstrabetaling«. Inds. betegnede det meget rigtigt som en Skandale, at »der findes Haandværkere med saa lidt Respekt for sig selv, at de underkaster sig saadanne Konditioner« og anbefalede dem ligeledes at nægte Deltagelse i Licitationer efter saa mangelfulde eller hensynsløse Betingelser.

I Anledning af disse Artikler skrev Redaktionen af »Haandværkerbladet« til Akademisk Architektforenings Formand med Forespørgsel: om A. A. agter at gøre noget for at ændre dette Forhold, der vel i Længden vil være til Skade saavel for Architekterne som for Haandværkerne«. Svaret, som har været offentliggjort i »Haandværkerbladet«, lød saaledes:

Hr. Redaktør M. Geertsen, Aarhus.

Idet jeg takker for Deres Henvendelse til mig i min Egenskab af Formand i Akademisk Architektforening, skal jeg til Deres ærede Forespørgsel af 30. f. M. bilagt med Nr. 47 og 48 af Haandværkerbladet, hvori findes optaget Artikler under Overskriften »Architekters hensynsløse Vilkaarlighed mod Bygningshaandværkere«, tillade mig at udtale følgende:

Jeg kan være ganske enig med de ærede Indsendere i deres Anker over ensidige og for Haandværkere uretfærdige Afgørelser i Tvivlstilfælde, hvor Bygningsarbejder skulle udføres efter mangelfulde Tegninger og Beskrivelser, og hvor Byggearbejdets Leder har søgt at dække sig mod Følgerne af saadanne Mangler ved en i Arbejdsbetingelserne optagen Bemærkning om, »at alt i øvrigt skal udføres efter Architektens Ordre og alt fuldt færdigt til Brug ved Afleveringen«, og jeg ser ingen bedre Maade til at modarbejde saadanne Forhold, end den af Indsenderne antydede: at Haandværkerne nægter at give Tilbud efter mangelfulde Tegninger og Beskrivelser. — En saadan Fremgangsmaade vil sikkert kunne paaregne Sympati hos enhver dygtig og

hæderlig Architekt, der opfatter sin Stilling som Bygherrens Tillidsmand, og som saadan anvender al sin Evne til Gavn for vedkommende Byggeforetagende, men tillige føler sig som det naturlige, *upartiske* Mellemled mellem Bygherren, Haandværkerne og Leverandørerne.

Jeg ser gerne, at dette Svar finder Optagelse i Deres ærede Blad.

Ærbødigst
sign. AXEL BERG.

Selv om vi ikke vil tro, at akademiske Architekter skriver den Slags taabelige Beskrivelser, skal vi dog erindre Haandværkerne om, at ethvert af den Slags Tilfælde kan indankes for Akademisk Architektforenings Voldgiftsret, der bestaar af Haandværkere og Architekter, og at det endda for de førstnævnte er saa favorabelt indrettet, at Voldgiftens Kendelse ikke er bindende for *Haandværkerne,* der derefter stadig har Regres til Domstolene, hvorimod Architekten ifølge vore Regler har at bøje sig ubetinget for Voldgiftsrettens Afgørelse. *Red.*

ARCHITEKTERS KUNSTNERISKE EJENDOMSRET.

DEN Skrivelse, som, paa Foranledning af de franske Architekter (se »Architekten« Hæfte 50), sendes til den litterære og kunstneriske Konference i Berlin af Akademisk Architektforening, lyder i Oversættelse saaledes:

Til Berlinerkonferencen i Oktober 1908.

I Overensstemmelse med de Ønsker, der i Løbet af mere end 30 Aar er fremsatte paa de internationale Kongresser for Architektur og kunstnerisk Ejendomsret, saavelsom paa de internationale Kongresser, der har været afholdt af »l'Association litteraire et artistique international«, — og særlig paa Architekt-Kongresserne i Madrid 1904, i London 1906 og i Wien 1908, og fremdeles støttende sig til den Betragtning, at Architekten, saavel som enhver anden Kunstner, bør have samme Beskyttelse som Forfatteren, og at denne Beskyttelse bør udstrækkes til 50 Aar efter Kunstnerens Død, udtaler »Akademisk Architektforening« herved som sin Mening:

1) At Architekturtegningerne, herunder indbefattet ydre og indre Façadetegninger, Planer, Snit og Opstalter saavel som alle dekorative Detailler, tilsammen danner det første Udtryk for Architektens Tanke og det egentlige Architekturværk.

2) At Bygningen kun er en Reproduktion paa Byggepladsen efter Architekturtegningerne.

Akademisk Architektforening udtrykker endvidere Ønsket om, at Architekturværket og alle Tegningerne, der tjener til dets Fremstilling, samlede eller hver for sig, maa blive beskyttede i alle Lovgivninger og i alle internationale Overenskomster i Lighed med alle øvrige kunstneriske Værker, og vedtager med Enstemmighed at slutte sig til den af »La Société Centrale des Architectes français« til »Le Comité permanent des Congrès Internationaux

des Architectes« fremsendte Note med den Hensigt at opnaa dens fuldstændige Optagelse i den Affattelse af Bernerkonventionens Tekst, som bliver Resultatet af de Forhandlinger, der finder Sted i Berlin i Oktober Maaned 1908.

sign. AXEL BERG, A. CLEMMENSEN, M. NYROP,
Président Membre Membre
du Comité permanent des Congrès internationaux des architectes.

CAJUS TH. NOVI,
secretaire p. t.

Kjøbenhavn, den 25. September 1908.

ET JUBILÆUM.

DEN 1ste Oktober kunde Akademiets Sekretær, Docent P. JOHANSEN fejre 25 Aarsdagen for sin Ansættelse i Akademiets Bibliotek. Han var Assistent fra 1883 til Weilbachs Død 1900 og blev Bibliotekar samtidig med, at han overtog Sekretærposten ($^{13}/_{2}$ 1901).

Docent P. Johansen har som Bibliotekar i de forløbne Aar vundet sig mange Venner blandt Architekterne, ogsaa blandt de yngre, der fortrinsvis søger Biblioteket. Og hans store Elskværdighed og altid hjælpsomme Vejledning mod de Besøgende fortjener ved denne Lejlighed at mindes med Tak.

Vi sender da Jubilaren vor Hilsen og ønsker baade for Biblioteket og Architekterne, at han endnu i mange Aar maa staa i Spidsen for denne Institution, der ved hans Dygtighed og Indsigt er bleven saa udmærket og saa nyttig for alle, der søger Oplysning om Architekturens Kunst.

DOM.

DEN 28. Septbr. blev der ved Hof- og Stadsretten afsagt Dom i den Sag, Ludv. Andersen havde anlagt mod Akademisk Architektforening for »uberettiget Udelukkelse«. Dommen lød saaledes:

De indstævnte, Akademisk Architektforening, bør for Tiltale af Citanten, Architekt Ludv. Andersen, under nærværende Sag fri at være.

Sagens Omkostninger ophæves.

Vi skal i et senere Hæfte meddele Domsbegrundelsen.

FORSKELLIGT.

Nyborg Præstegaard bliver (ifl. Nyb. Avis) i denne Tid istandsat baade indvendig og udvendig. Ved dette Arbejde har man truffet paa betydelige middelalderlige Bygningsrester i den østlige Del af Præstegaarden. Her fandtes

hvælvede Kældere, og i Stuen er der over Forskallingsbrædderne fundet et Bjælkeloft af 11 Tommer tykke dekorerede Egebjælker. I Murene er afdækket spidsbuede Vinduer, der viser sig at have haft blyindfattede Ruder. Murværket er opført af Mursten fra St. Peders Teglværk i Lybæk. — For et Par Uger siden var Dir. Mollerup (fra Nationalmuseet) i Nyborg for at se paa Bygningen og han stillede i Udsigt, at Nationalmuseet vil yde sin Støtte til, at den gamle Bjælkestue kunde blive ført tilbage til sin oprindelige Skikkelse. — Alt taler for, at den gamle Bygning er det af Rigsraad Torben Bille i 1464 opførte Karmeliterkloster, som saa 1523 solgtes til Nyborg Kirke og siden har været Bolig for Kirkens Præst.

TIL LÆSERNE.

DET har længe været følt som en Mangel, baade af mange Architekter og indenfor Redaktionen, at »Architektens« Format var for lille. Især var det uheldigt af Hensyn til Billedstoffet; enhver Læser vil helst have Billederne staaende saaledes, at man ikke behøver at vende Bogen paa Siden for at se paa dem. Som Følge deraf blev Billederne, naar de kun skulde have Sidens Bredde, meget smaa, og det kunde ikke undgaas at nogle Enkeltheder gik tabt. Vi har derfor med Billigelse af Architektforeningens Bestyrelse ment det passende, samtidig med at »Architekten« fylder 10 Aar, at gaa over til et noget større Format. Ved dette vil der da navnlig være vundet det, at Billederne kan blive større og at hele Indtrykket af vort Tidsskrift bliver anseligere og fyldigere.

Vi har herved ogsaa tænkt paa de mange Firmaer, der benytter vore Annoncesider og som forhaabentlig vil paaskønne Udvidelsen og de gunstigere Betingelser at annoncere under. Efter stærke Fødselsveer er vort nye »Hovede« endelig kommet til Verden som Frugten af et Samarbejde imellem d'Herr. K. V. Engelhardt og K. Varming. Det bedste ved det er naturligvis vort nye Foreningsmærke, der er gengivet efter JOACHIM SKOVGAARDS smukke Tegning.

Det fejler ikke, at enkelte Læsere er misfornøjede over, at vi saaledes skifter Format og bryder en 10-aarig Tradition. Dem vil vi — foruden til ovenstaaende — bede lægge Mærke til, at *Højden* kun er saa lidt forskellig fra den forrige, at Architekten i Fremtiden godt kan indbindes saaledes, at den kan staa i Række og Geled med de gamle Aargange.

Og hermed være saa vort ny Format anbefalet til vore Abonnenter og Venner!

Ærbødigst

Redaktionen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarshavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen og Lydiche (Axel Simmelkiær)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 10. OKTOBER 1908
11. AARGANG Nr. 2

VILLA PAA LUNDEVANGSVEJ.

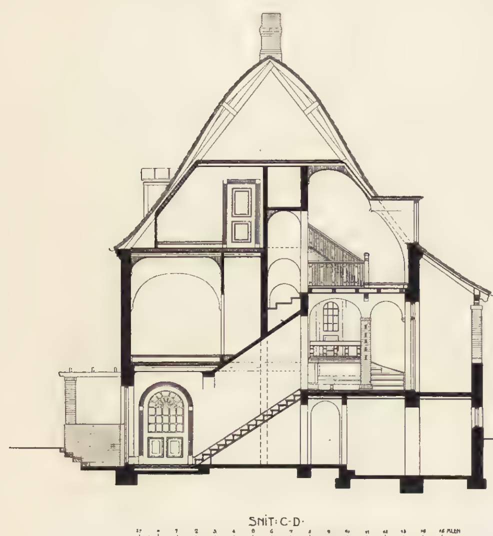
VILLA PAA LUNDEVANGSVEJ. ARCHITEKT CARL BRUMMER.

Hvor det drejer sig om Villaer paa et begrænset Terræn (ca. 2 à 3000 Kvadrat Alen) og Husene som Følge deraf ligger temmelig nær hverandre uden Begrænsning af store Træer, har jeg faaet den Overbevisning, at det gælder i høj Grad om at skaffe Ro baade i Bygningens Linie og Farvevirkning.

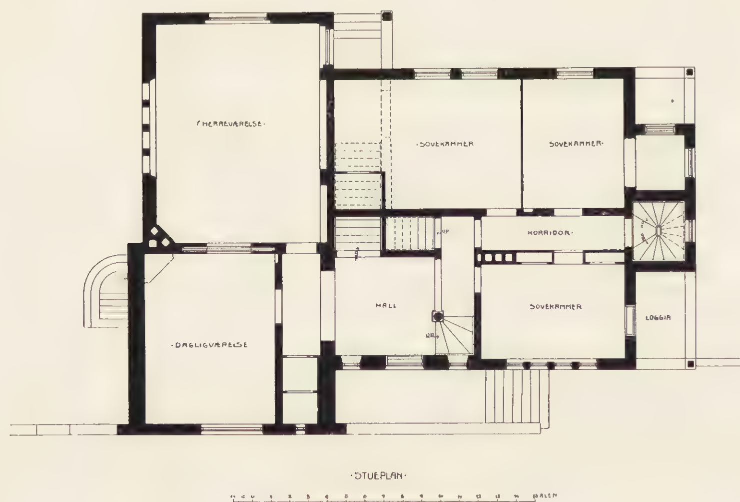
Et Villakvarter med saadanne smaa Parceller vil let komme til at virke uroligt og gnidret, hvis man ikke søger at modarbejde det for Bygningerne uheldige Forhold, som smaa Parceller giver.

Derfor gaar min Bestræbelse, ved Opgaver af denne Art, ud paa at gøre Bygningen saa stor og hel som mulig, ved ikke at bruge forskelligfarvet Materiale og for smaa Inddelinger i Façaderne.

Hvad der gælder for Bygningen, gælder i ligesaa fuldt Maal Haven, hvorfor jeg mener, at det er rigtigst ikke at dele denne, som jo i Forvejen er lille nok. Jeg rykker derfor Bygningen — hvor det kan lade sig gøre — helt ud i Gadelinien, saa at Haven kommer til at ligge bagved Bygningen. Man faar derved en fredlyst Plet i det fri, hvor man ikke er generet af de Vejfarendes Blikke.

Den her gengivne Bygning er opført paa Lundevangsvej (Svanemøllekvarteret) for Højesteretssagfører, Dr. jur. E. Møller, og dens Plan er bestemt derved, at Soveværelserne helst ønskedes i Plan med Opholdsværelserne; men da dette vilde kræve et meget stort, bebygget Areal i Forhold til den

VILLA PAA LUNDEVANGSVEJ.

3000 Kvadrat Alen store Grund, gik vi en Mellemvej ved at lægge Soveværelserne 1½ Alen over Dagligstuens og Herreværelsets Niveau, Spisestuen og Køkkenet under de højstliggende Værelser. Paa denne Maade undgik man, at Spisestuen og Køkkenet fik Karakter af Rum i Kælderen, idet Spisestuens Gulv kun ligger ca. en Alen under Havens Terræn.

Murerarbejdet, som spiller en stor Rolle ved en Bygning som denne, er udført dygtigt af Murermester Johannes Jensen og hans fortræffelige For-

VILLA PAA LUNDEVANGSVEJ.

mand Hegelund. Tømrerarbejdet, der heller ikke er ligeud ad Landevejen, er udført af Tømrermester Thorsen. Snedkerarbejdet af Snedkermester Nielsen i Vedbæk. Varmeværket af Ingeniørfirmaet Brun & Sørensen, Malerarbejdet af Malermester Bendix. En dygtig og forstaaende Konduktør har jeg haft i Architekt Wulff-Hansen.

Carl Brummer.

SKØNVIRKE*).

De ublide Kaar, under hvilke dansk Kunsthaandværk spredtvis og langsomt arbejdede sig frem i Slutningen af forrige Aarhundrede, forat genvinde den Stilling, det tidligere havde indtaget, skabte saa at sige af sig selv den Sammenslutning af danske Kunstnere, der døbtes med det lidet danske og lidet skønne Navn: »Selskabet for dekorativ Kunst«. Skønt en saadan Sammenslutning haardt tiltrængtes og saaledes netop kom i Tidens Fylde, var, mærkeligt nok, kun saare faa Kunstnere klare over de Tanker, der var brændende for de Mænd, som brød Vej, og de Maal, de satte.

Og endnu er enkelte af de betydeligste Kunstnere, der har bidraget væsentligst til at udvide Synet hos dem, der har Kærlighed til Kunst, ret kølige overfor de Bestræbelser, der er udfoldet og stadig udfoldes af Selskabet. Det gaar dem, som det er gaaet mange fremragende Adelsslægter: de har

*) Denne Artikel er tillige fremkommen i Illustreret Tidende.

vanskeligt ved at give Afkald paa den isolerede Stilling, som medfødte Fortrin giver Adkomst til.

Den nys afdøde Bindesbøll hørte til disse. Med sine betydelige Evner netop i dekorativ Retning, og netop kun overfor de smaa Opgaver, som fortrinsvis er Skønvirkets, har han personligt ydet saa udmærket Kunst, at han altid vil staa som en fremragende Repræsentant for sin Tid. Og som han i egentligste Forstand var en Ener, kan det ikke bebrejdes ham, at han ikke fulgte Trop, da Signalet til Samarbejde lød. Til et saadant passede han ikke.

I en vis Forstand er enhver Kunstner en Ener. Hver søger, kunstnerisk set, sine Maal og gaar, kunstnerisk set, sin egen Vej. Og dog er der et fælles Maal at følge, og Resultatet af et Samarbejde, naar dette forstaaes, kan blive stort og sætte Spor for lange Tider.

Det moderne Liv kræver en Sammenslutning af et Fags Udøvere. Ikke blot den naturlige reelle Fordring til at faa sit Arbejde betalt, men ligesaa meget det ideelle Krav: at faa dette Arbejde sat paa sin rette Plads blandt de Faktorer, der tilsammen udgør en Tids kulturelle Facit, gør, netop i vore Dage, en samlet Optræden nødvendig.

Det livlige Samkvem mellem Kunstnere og Haandværkere har fremmet Forstaaelsen.

Selskabets Maal er jo et dobbelt. Udadtil Forholdet mellem dem, der frembringer, og dem, der skal have godt af Frembringelserne — Kunstnere og Haandværkere paa den ene Side, Publikum paa den anden; indadtil Forholdet mellem Kunstnere og Haandværkere.

Det gælder at lære Publikum, at Skønvirke hører til paa Kunstens Enemærker og maa betragtes som saadan.

Det maa forstaa, at det er en Vare af en egen Art, og Frembringerens Arbejdsmetode en anden end for de fleste andre. Det er særlig i vore Dage, hvor det økonomiske Spørgsmaal spiller en saa stor Rolle, vanskeligt at faa Folk til at forstaa, at den økonomiske Ramme, indenfor hvilken dens Ønsker paa Skønvirkeomraadet skal tilfredsstilles, maa have en vis Bevægelighed. Den haardhændede Fordring til Prisbillighed, den skarpe Fastslaaen af Prisen, for ikke at tale om Prutten og Tingen om denne, er kun til Skade for Fremme af Skønvirke.

Men som dette Forhold udadtil kræver et Arbejde forat faa det ind i det rigtige Spor, og netop bedst kan ordnes ved en Fællesoptræden af de Kunstnere, der har viet denne Kunstgren deres Kræfter, saa kræver det andet Forhold, mellem Kunstnere og Haandværkere, ligeledes et betydeligt Arbejde.

Paa begge Omraader har »Selskabet for dekorativ Kunst«, som før sagt, allerede sat Spor. Og ikke mindst gennem Udstillingsarbejdet.

Og disse Udstillinger har bidraget væsentligt til at skabe det intime Samarbejde og gensidige Forstaaelse mellem Kunstnere og Haandværkere, som er en Forudsætning for at Opgaverne kan løses tilfredsstillende.

»Udstilling af Skønvirke« er bleven til under store Vanskeligheder, men den slog straks an, da den aabnede i Oktober 1907. Det nye Navn gjorde

vel sit, men en næsten enstemmig Presse fastslog ikke blot Navnets Berettigelse, men stemplede i det store og hele Begyndelsen som vellykket.

»Udstilling af Skønvirke« er startet ved en Sammenslutning — paa dette specielle Omraade — af »Selskabet for dekorativ Kunst« og »Dansk Kunsthaandværk«. Den første er en Forening af Kunstnere, den sidste en Forening af Haandværkere og Fabrikanter. En fælles Bestyrelse leder Foretagendet, der udefra støttes af enkelte Private, som interesserer sig for Sagen. Ethvert Arbejde maa, forat optages, gennemgaa en dobbelt Censur. Udstillingen omfatter alt, hvad der kommer ind under Begrebet Skønvirke. Men der er paa dette Omraade en saare mangelfuld Forstaaelse hos store Dele af Publikum. Det er ganske latterligt, hvad der er indleveret til Optagelse, og det er undertiden vanskeligt at gøre vedkommende begribeligt, at et Husflidsarbejde, som er broderet som Blomster af Gryn, tørrede Rosiner, brændte Mandler o. s. v., ikke kan gaa ind under Begrebet.

Endnu vanskeligere er det at gøre flittige Damer, som med Rette har gjort sig bemærket indenfor deres Kreds ved pæne, brugelige Haandarbejder, begribeligt, at der hører det lille, ikke ubetydelige Appendix til, som man benævner Kunst, for at gøre disse Haandarbejder værdige til Optagelse.

Kunst og Husflid er nu engang ikke synonyme Begreber.

Dette hører dog til de smaa Vanskeligheder, som forholdsvis let lader sig overvinde.

Til en af de større hører dette, at overvinde Folks Ulyst til, naar de har bestilt et Skønvirkearbejde, saa at give Afkald paa det en Tid, for at det kan blive udstillet. Det skulde gærne gøres dem begribeligt, at er Tingen, selve Genstanden deres, naar den er betalt, saa er dog det præsterede Arbejde, den Sum af Kunst og ærligt Haandværk, som er nedlagt i Arbejdet, noget, der bør gøres tilgængeligt for de mange.

Det bør gennem den offentlige Mening fastslaaes som en Ret for Frembringerne at give Folk Lejlighed til at se deres Arbejder.

Det er »Udstillingen af Skønvirke«s Maal, saa vidt muligt at skabe hele Interiører, virkelige Værelser, i hvilke alt — Møbler, Krukker, Tæpper, Lysekroner, Gardiner, Væggefarver o. s. v. — er stemt sammen til en kunstnerisk Helhed. Desværre danner her Pengespørgsmaalet en Skranke, der tit ikke lader sig overstige. Ser man, hvad Tyskerne her præsterer i denne Henseende, bliver man trang om Hjertet. Og netop her er der Ukrudt at rydde op. Det er forbløffende at se den Mangel paa Forstaaelse af Farvevalg og Stofvalg, den Mangel paa Forstaaelse af Lysvirkninger, der hersker hos de fleste. Om der gives os Midler, kan »Udstilling af Skønvirke« komme til at virke vejledende og opdragende netop her og saaledes give et væsentligt Bidrag til moderne Kultur.

Leuning Borch.

RETSSAGEN LUDVIG ANDERSEN KONTRA A. A.

I Præmisserne til den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsrets Dom, der forleden meddeltes her i »Architekten« gives der først en udførlig Fremstilling af hele Sagens Forhistorie, der førte til L. Andersens Udelukkelse paa en ekstraordinær Generalforsamling, hvis Kompetence blev bestridt af Modparten. Det hedder herom i Dommen:

Da Citanten formener, at denne Generalforsamlingsbeslutning er ugyldig saavel af formelle som af reelle Grunde, har han under nærværende Sag paastaaet sig anerkendt som Medlem af den indstævnte Forening eller subsidiært paastaaet den indstævnte Forening tilpligtet under en daglig Mulkt atter at optage ham i Foreningen med samme Rettigheder, som han besad før den forommeldte Generalforsamlingsbeslutning af 29. November 1907.

De indstævnte procedere til Frifindelse.

Til Støtte for sin Paastand om, at Generalforsamlingen skulde være ugyldig af formelle Grunde, har Citanten anbragt, at Forslaget om hans Udelukkelse efter Lovenes § 5, sidste Stykke, skulde have været bekendtgjort for Medlemmerne senest 8 Dage forud, hvilket formentlig ikke skulde være sket, hvoraf bl. a. resulterede, at der paa den nævnte Generalforsamling kun var mødt 79 af Foreningens 177 Medlemmer (hvoraf 169 er indenlandske), medens Generalforsamlingen ifølge Lovenes § 6 ikke er beslutningsdygtig, uden at Halvdelen af Foreningens ordinære indenlandske Medlemmer er til Stede.

Da det imidlertid af det under Sagen oplyste fremgaar, at Bestyrelsen i en den 18. November f. A. dateret »Fortrolig Meddelelse til Medlemmerne« har tilkendegivet disse, at Spørgsmaalet om Citantens Udelukkelse vilde blive forelagt Generalforsamlingen den 29. s. M., da denne Meddelelse efter det foreliggende maa antages at være bragt til Medlemmernes Kundskab med det i Lovenes § 5 angivne Varsel, og da endelig den i Lovenes § 6 indeholdte Bestemmelse om, at Generalforsamlingen ikke er beslutningsdygtig, uden at Halvdelen af Foreningens ordinære indenlandske Medlemmer er til Stede, efter sit Sammenhæng kun kan antages at sigte til en overordentlig Generalforsamling, medens den her under Sagen ommeldte Generalforsamling var en ordentlig, vil der ikke kunne gives Citanten Medhold i hans forommeldte Paastand.

Spørgsmaalet drejer sig herefter alene om, hvorvidt den paagældende Generalforsamling — som af Citanten hævdet — kan anses for ugyldig af reelle Grunde. Citanten har i denne Henseende under Henvisning til de ovenfor citerede Bestemmelse i Art. X — der ved Lovene er gjort til en integrerende Bestanddel af disse — gjort gældende, at alle Spørgsmaal, der vedrøre Forholdet mellem Architekterne indbyrdes, henhøre under den der nævnte Voldgiftsret, og at Generalforsamlingen derfor har været uberettiget til som »Tillægsstraf« at udelukke ham for den Overtrædelse af Vedtægtens Art. VI, for hvilken han allerede var dømt ved Kendelse af 31. Oktober 1907, ligesom Generalforsamlingen, hvis Eksklusionen skyldtes en senere Overtrædelse af de Citanten som Medlem paahvilende Forpligtelser, har været

uberettiget til paa Grundlag heraf at udelukke ham, idet Spørgsmaalet om, hvorvidt en Overtrædelse overhovedet forelaa, først burde have været forelagt Voldgiftsretten til Paakendelse.

Da der imidlertid i Foreningens Love er tillagt Generalforsamlingen en udtrykkelig Ret til at afgøre Spørgsmaalet om, hvorvidt et Medlem skal udelukkes af Foreningen, *da* denne Generalforsamlingen saaledes tillagte Beføjelse maa anses for at være uafhængig af Bestemmelsen i Art. X, der hjemler Foreningens Medlemmer *som saadanne* en Adgang *til at erholde et mellem dem indbyrdes* opstaaet Stridsspørgsmaal forelagt en Voldgiftsret, *samt da* det af Generalforsamlingen udøvede Skøn over, hvorvidt et Medlems Forhold har været af en saadan Art, at han burde udelukkes af Foreningen, maa være unddraget Domstolens Afgørelse, vil den af Citanten nedlagte Paastand ikke kunne tages til Følge, og de indstævnte ville herefter være at frifinde.

Sagens Omkostninger, som begge Parter have paastaaet sig tilkendte, ville efter Omstændighederne være at ophæve.

Under Sagen foreligger ingen Stempelovertrædelse.

Thi kendes for Ret:

De indstævnte, Akademisk Architektforening, bør for Tiltale af Citanten, Architekt Ludvig Andersen, under nærværende Sag fri at være.

Sagens Omkostninger ophæves.

* * *

Ved Dommen er det altsaa statueret, dels at den formelle Fremgangsmaade, Foreningen valgte ved Udelukkelsen, er i Overensstemmelse med Foreningens Love, og dels, at den Beslutning, der blev truffet paa Generalforsamlingen, er fuldgyldig. Dr. juris V. A. Secher, der i voldsomme Udtryk offentlig betegnede Foreningens Optræden som aldeles lovstridig, synes herefter mindre vil egnet som juridisk Raadgiver.

Af Interesse er Dommens Udtalelse om, at Artikel 10 i Vedtægterne, der fastsætter, at Tvistigheder skal afgøres ved Voldgift, kun angaar Tvistigheder mellem Medlemmerne indbydes derimod ikke Tvistigheder mellem de enkelte Medlemmer og Foreningen.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Der Hausschwamm af Dr. Carl Mez. Richard Linckes Forlag, Dresden. Pris 4 Mark.

Om det altid aktuelle Æmne: Hussvampen og dens Ødelæggelser har ovennævnte Forfatter, der er Professor i Botanik ved Universitetet i Halle, skrevet en meget grundig, paa mangfoldige Undersøgelser og Citater fra andre Forfattere, bygget Bog. Af største Interesse er Spørgsmaalet om Hussvampens skadelige Indflydelse paa Menneskers Sundhedstilstand, en Frygt, der turde være meget almindelig udbredt. Forfatteren siger herom, at

»enhver tidligere paastaaet Sammenhæng mellem Tilstedeværelsen af Hussvamp og Sygdomme som Tyfus, Difteritis, Hals- og Svælgaffektioner, Mave- og Tarmsygdomme o. s. v. har vist sig at være urigtige. Ej heller er der nogensomhelst Forbindelse mellem Kræft og Hussvamp, som tidligere har været almindeligt antaget. Denne Antagelse er kun opstaaet paa Grundlag af en mangelfuld Teknik ved mikroskopiske Undersøgelser og Kulturforsøg. Hussvampen er *hverken giftig eller i Stand til at fremkalde parasitære Sygdomme hos Mennesker*«. Mange Bekymringer kunde spares, om dette blev almindelig bekendt.

Et Spørgsmaal, de Lærde altid har været uenige om, er, om Myceliet allerede findes i Skoven, eller om det kun formaar at angribe det døde Træ; Forf. nærer den Anskuelse, at kun det sidste er Tilfældet.

I Bogen gives forskellige Anvisninger til Udryddelse al Hussvampen. En Metode, som dog ikke er let at anvende, er Ophedning, der siges at være ufejlbarlig, idet Svampen ved en Temperatur af 38° C. dræbes i Løbet af 3 Timer. Men hvorledes skal man bære sig ad med at opvarme et Bjælkelag eller et Kældergulv til 38°? Som desinficerende Midler anbefaler Forf. Karbolineum, Antinonnin samt almindelig Kogsaltopløsning.

A. R—e.

FORSKELLIGT.

10 Aars Fest. Architektens 10 Aars Jubilæum fejredes d. 3. Oktober ved en Middag i Hotel Phønix, hvor Redaktionen havde indbudt Foreningens Bestyrelse, Direktørerne for Kunstakademiet og Nationalmuseets 2den Afdeling, Cand. polit. Fr. SCHIØTT, Xylograf F. HENDRIKSEN, Bogtrykker AXEL SIMMELKIÆR, de tidligere Redaktører, Maler LUNDBYE o. fl. 1ste Hæfte af den ny Aargang udkom i Dagens Anledning i Hotel Phønix, og det ny Format gjorde megen Lykke hos de fleste Tilstedeværende Fra Stockholm indløb der Telegram fra Redaktøren af »Arkitektur och dekorativ Konst«, Architekt IVAR TENGBOM, som var indbudt, men desværre ikke havde kunnet give Møde. Det samme var Tilfældet med Formanden for 3. Decbr., der havde faaet Forhindringer. I øvrigt prægedes Festen af en fortræffelig og munter Stemning.

✶

Brøndstrædekvarteret. Kjøbenhavns Borgerrepræsentation har bemyndiget Magistraten til at indgaa til Staten med Andragende om et Laan paa 4 Mill. Kroner og bemyndiget den til ved Køb eller Ekspropriation at erhverve 62 Ejendomme mellem Møntergade, Vognmagergade, Landemærket og Gotersgade.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarshavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 17. OKTOBER 1908
11. AARGANG Nr. 3

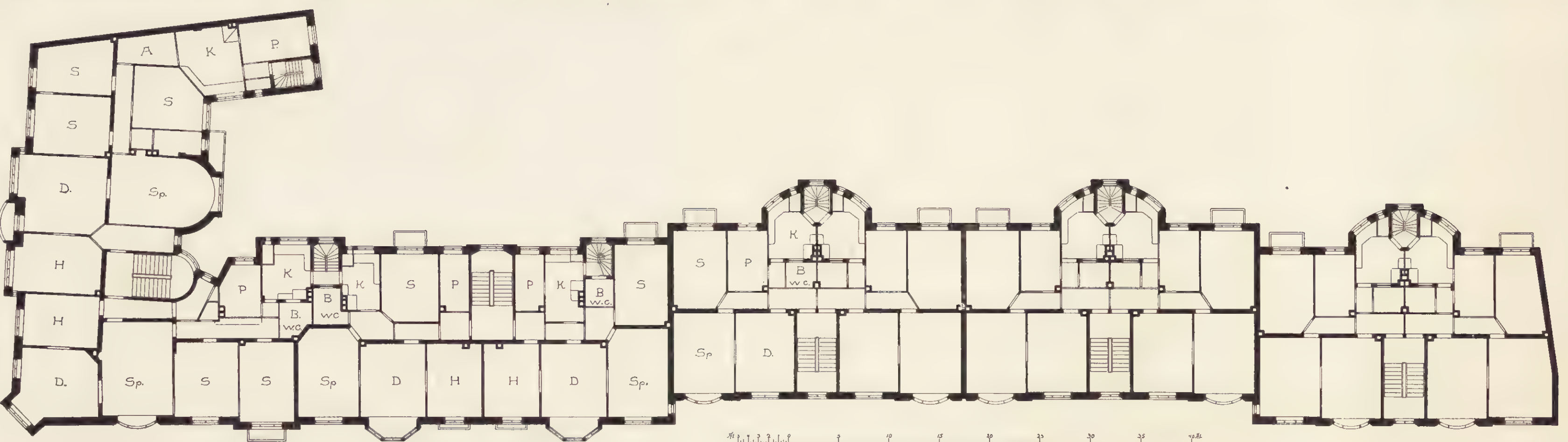
NYBYGNINGER VED GAMMEL KONGEVEJ.

NYBYGNINGER VED GAMMEL KONGEVEJ. ARCHITEKT VILH. FISCHER.

I Sommeren 1907 er endel Grunde ved Gammel Kongevej (de to Hjørnehuse har Nr. 148 og 150) blevne bebyggede af et Interessentskab med Tømrermester Adam Matthissen som Leder.

NYBYGNINGER VED GAMMEL KONGEVEJ.

PLAN AF ANDEN SAL.

Om *samlet* Bebyggelse af disse og andre dermed i Forbindelse staaende Grunde mod Bianco Lunos Allé og Grundtvigsvej blev der i Foraaret 1903 af de daværende Ejere afholdt Konkurrence mellem Architekter. Jeg gør opmærksom paa, at intet af de dengang præmierede Projekter har været Forbillede for den nu til Virkelighed blevne *delvise* Bebyggelse — den er sket efter helt andre Forudsætninger.

NYBYGNINGER VED GAMMEL KONGEVEJ.

De første Planer er udarbejdede af Tømrermester Matthissen og var af Hensyn til Forhandlinger med Frederiksberg Kommune om den ny Gades Anlæg i Hovedtrækkene fastslaaede, inden jeg i Marts 1907 blev tilkaldt. Gaden — Henrik Steffens Vej — er 30 Al. bred. Kørebanen ligger i den ene Side, og det vestre meget brede Fortov er delvis udlagt som smaa Forhaver.

For at skaffe et noget morsommere Gadebillede, har jeg paa begge Sider rykket nogle af Husene tilbage, hvorved Gavle og Tage bliver mere synlige.

Ved Bebyggelsen er adskilt 8 Ejendomme med i alt 84 Lejligheder — 3, 4, 5 og 6 Værelsers Lejligheder, alle med Badeværelse. Stueetagerne i Hjørnehuse er Butikslokaler.

Arbejdet, der blev paabegyndt i Maj 1907 og skred meget hurtigt frem, saaledes at Tagene var rejste i August Maaned, blev udført af følgende Haandværkere: Tømrermester ADAM MATTHISSEN, Murermester LOUIS HANSEN, KJØBENHAVNS STUKFABRIK (H. GARDE), Snedkermestre OLE ANDERSEN, JENS LARSEN & HOLM og A/S SILVAN, Blikkenslagere Brdn. LARSEN, Glarmester MORVILLE, Malermester JOHAN N. SCHRØDER og Smedemester H. P. MADSEN, elektrisk Anlæg: C. LYDERS.

VILHELM FISCHER.

GAMLE MORTERE.

FIG. 1 (KALKSTEN).

PAA Forhaand vilde vel de fleste være tilbøjelige til at tro, at et Æmne som det, der er angivet ved Overskriften, vilde ligge udenfor vor »Interessesfære«. Og de, der tilfældigt har hørt Tale om, at Architekt BERNHARD INGEMANN samlede paa gamle Mortere, har vel tænkt sig, at dette var dog en underlig Specialitet paa Samlermaniens vide Omraade, og har maaske højst trukket paa Smilebaandet ad en saadan Særhed.

Men enhver, der har gjort sig bekendt med den enestaaende Samling, der er kendt af alle fremragende Samlere Europa over, faar et helt andet Begreb herom. Man ser for sig ca. 400 store og smaa Stykker, lige fra kæmpestore Apoteksmortere til bitte smaa Dukkemortere og fra et Tidsrum, der strækker sig fra Antikken til 18de Aarhundredes Slutning, medens dog de allerfleste er fra det 16de og 17de Aarhundrede. Det, der giver Samlingen sin Værdi i kulturel Henseende, er den Skønhed, der er over disse gamle

FIG. 2. FIG. 3. JOCHUM SORAUS IAER. MV30 (1530). FIG. 4.

Brugsgenstande; de giver ret Vidnesbyrd om den Trang til at give enhver Ting, selv den ringeste, en smuk og tiltalende Form, som de gamle Tiders Haandværkere havde i Blodet og som Fabriksproduktionen har dræbt. Der findes Mortere af saa udmærket en Form og med saa nydelig Ornamentik, at enhver Architekt og »Skønvirker« kunde have stor Nytte af at studere og tegne dem. For saa vidt kunde man ønske, at Samlingen blev offentlig tilgængelig f. Eks. ved Indlemmelse i Kunstindustrimusæet, men dette er vistnok et forfængeligt Ønske paa Grund af Samlingens Kostbarhed; forøvrigt kunde det sikkert ikke falde Ejeren ind at skaffe sig af med sine kære Mor-

FIG. 5. FIG, 6. FIG. 7.
MEINE LIEBE UND DEINE LIBE IST EINE. 1773.

FIG. 8.

FIG. 9.

tere, som han med Møje og Besvær har opsnuset rundt i Europas Byer, undertiden i de mærkeligste Smøger og Afkroge.

FIG. 10. STØDER AF SMEDET JÆRN, 17 CM.

I Tidsskrift for Industri har Hr. Ingemann givet en udførlig Beskrivelse med Billeder af sin Samling, og nedenstaaende Oplysninger er hovedsagenlig hentede derfra.

I de ældste Tider var de fleste Mortere af Sten, enten Marmor, Klæbersten, Granit, Kalksten eller ogsaa kostbare Stenarter som Agat, Porfyr, Serpentinesten og Onyks. Figur 1 er udført af Kalksten i den romanske Tid, og Fig. 13 er en antik Marmor-Morter. Ogsaa Mortere af Træ, Glas og Fajance har været anvendte til de Stoffer, der af Hensyn til kemisk Forbindelse med Metal ikke kunde behandles i Bronzemortere.

Endvidere forekommer der Mortere af Tin og Støbejærn, men de allerfleste er dog støbte i Bronze.

Bronzestøbningen var jo i Middelalderen og Renæssancens Tid drevet til en høj Grad af Fuldkommenhed, og de samme Folk, der formede og støbte de mange skønne Kirkeklokker og Kanoner, vi kender fra den Tid, har ogsaa frembragt Morterne; man ser ret hyppigt paa de sidste Ornamenter og billedlige, navnlig bibelske, Fremstillinger, der utvivlsomt har været benyttede til Kirkeklokkerne. Dog er det lige saa ofte

FIG. 11 (SIGN. 1450).

FIG. 12.

Tilfældet, at Ornamenter og Figurer er komponerede netop til det foreliggende Stykke, og der findes en rig og broget Variation i Udsmykningen. Indskrifter af forskellig Art forekommer naturligvis meget hyppig, enten Navnet paa Ejeren eller Støberen, hans Navn, Vaaben, Bomærke o. l., eller et og andet Fyndsprog. Saaledes staar der paa Fig. 6: Meine Liebe und deine Libe ist eine. 1773, og paa en anden: Gades woert blift in ewicheit. 1586. Paa en gammel dansk Morter findes følgende Anmodning: Stød mich ei saa haart — min Varichhet er kaart!

Paa Fig. 3 angives Støberens Navn som Jochum Soraus og Aarstallet, med en Blanding af Romer- og arabiske Tal, til MV30. Fig. 4 er smykket med en Tudorrose med en Krone og maa vel derfor have tilhørt den gamle skotske Kongeslægt.

Medens Morterne i Almindelighed er rigt dekorerede, er Støderne (Pestilerne) i Reglen yderst tarvelige i Formen.

En Undtagelse i saa Henseende danner en Støder af Smedejærn fra det 15de Aarhundrede, Fig. 10. Haandtaget er dannet som en lille Trold, der er ypperligt formet; alle anatomiske Enkeltheder er skaarne med virkeligt Mesterskab; den henrivende lille Tingest er af ægte italiensk Blod.

De Læsere, der kunde ønske flere Oplysninger, end en sparsom Plads her har tilladt, skal vi henvise til den nævnte Afhandling, der giver en i historisk og anden Henseende særdeles fyldig Underretning. *K. V.*

FIG. 13. ANTIK MORTER AF MARMOR.

EN ADRESSE.

Fra Bestyrelsen for »Svenska Teknologföreningens Afdelning för Husbyggnadskonst« har Professor Hans J. Holm modtaget en Adresse med følgende Ordlyd:

Herr professor Hans J. Holm!

Den nutida danska byggnadskonsten intager en särställning i den samtida arkitekturen genom sin sunda, flärdlöse och om hög konstnärlig allmänbildning vittnande nationella karaktär. Med stigande intresse och beundran hafva Sveriges arkitekter åsett dess senaste utveckling, väl vitande hvilken afgörande betydelse Eder personlighet och Edert föredöme haft för riktningen af denna utveckling. Såsom lärare vid konstakademien har Ni,

herr professor, ägnat ett helt lifs hängifvet och troget arbete åt uppgiften att rodfästa dansk byggnadskonst i Danmarks jord, att anknyta densamma till gamla goda och sunda konstnärliga och tekniska traditioner.

Då Ni nu träder tillbaka från denna lärarebefattning kan Ni njuta den sällsynta lyckan, att se Edra innersta förhoppningar förverkligade. Ni kan skåda på en för Edert fosterland mycket betydelsesfull lifsgärning, hvars goda inflytande säkert skal spåras i dansk arkitektur långt fram i tiden och måhända sträcka sina verkningar utöfver Danmarks gränser. Konsten er internationell, hvad som gifvas på ett ställe, kommer alla till godo.

Å svenska teknologföreningens afdelnings för husbyggnadskonst vägnar tillåter sig därföre dess styrelse på detta sätt betyga Eder sin aktningsfulla tacksamhet och beundran, samt tillönska Eder den lyckan att ännu länge i ostörd trefnad och ro få njuta den tillfredsställelse, som ensamt ett välförrättadt plikttroget lifsarbete kan skänka.

Stockholm den 30. Septbr. 1908.

För Svenska Teknologföreningens Afdelnings för Husbyggnadskonst styrelse.

J. Gust. Clason.

Ivar Tengbom.

FORSKELLIGT.

Akademiraadet. Til nye Medlemmer af Akademiraadet valgtes d. 12. ds.: Billedhugger Brandstrup og Maleren Viggo Pedersen.

✶

Kaufmanns Legat. Landskabsmaler Asmus Kaufmanns og Hustrus Legat er i Akademiraadets Forsamling bleven tilkendt Architekt Helge B. Møller.

✶

Alsidighed.

Hr. Redaktør!

Paa mit Skrivebord finder jeg i Dag et Brevkort fra en herboende Ingeniør (M. I. F.), hvori denne, foruden at anmelde sin Flytning, tillige reklamerer med 9 Specialiteter, hvor imellem findes saadanne som »Bebyggelsesplaner«, »Opmaalinger« og »Tegnearbejde af enhver Art«. Jeg tillader mig her gennem »Architekten« at foreslaa Hr. Ingeniøren optaget i Architektforeningen.

Ærb.

N. n.

✶

Ovenlys. Levering af Ovenlysene til Kjøbenhavns nye Personbanegaard er overdraget til »Skandinavisk Glastag-Kompagni«, Rendle's System. De oplægges af Kobber og Monierglas. Kontraktsum 37.200 Kr.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

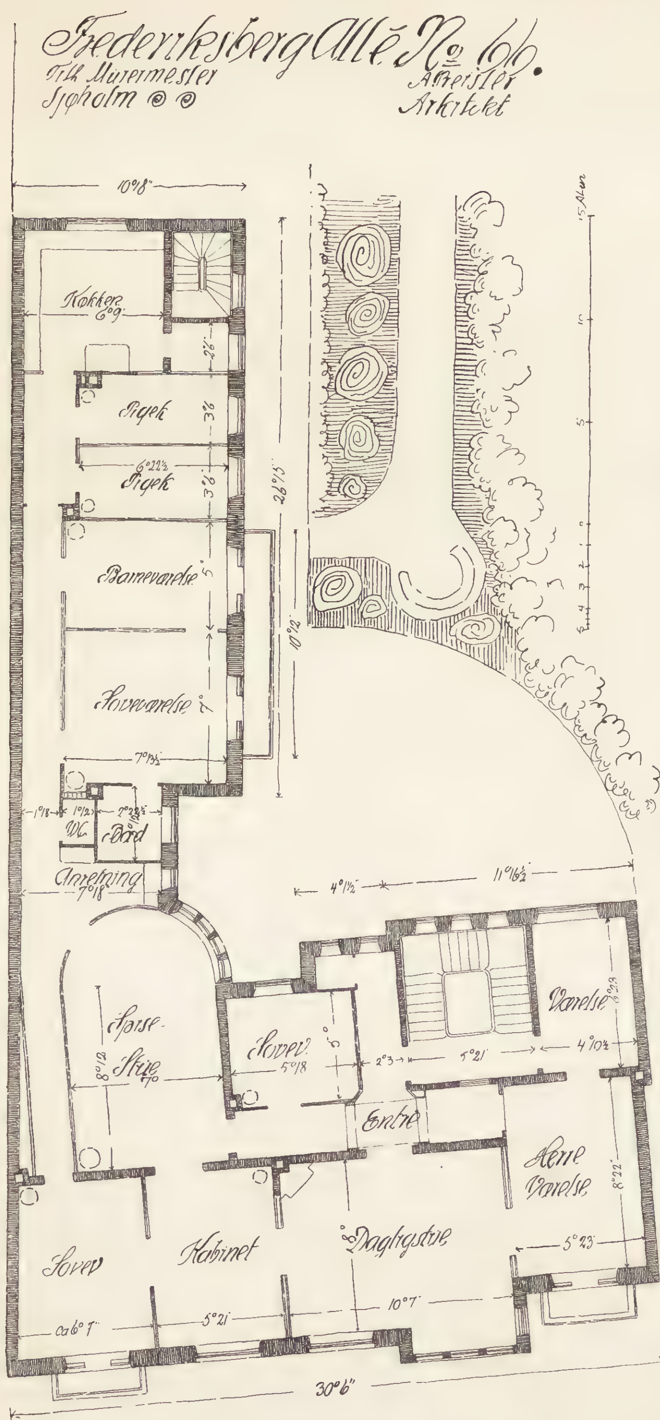
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✡ ✡

KJØBENHAVN
DEN 24. OKTOBER 1908
11. AARGANG NR. 4

EJENDOM I FREDERIKSBERG ALLÉ. ARCHITEKT A. PREISLER.

EJENDOM I FREDERIKSBERG ALLÉ.

Ejendommen Frederiksberg Allé 66 er opført af og for Murermester C. C. Sjøholm. Façaden er udført af røde, haandstrøgne Sten. Gesimser, Altaner og Karnappens Vinduespartier er udført af stampet Beton med ru Overflader. Alle støbte Dele er hvidtede. Taget er dækket med sortgrønne, glaserede Falstagsten. Porten og Hoveddøren er udført af Teaktræ.

Begrundet paa Karnappens Beliggenhed i Hjørnet af Dagligstuen (Fig. I) har det været nødvendigt at undgaa synlig Drager i Karnapaabningen, idet Drageren i nærværende Tilfælde har sit Hvilepunkt over et Vindue. Ved at lægge den som Veksel i Bjælkelaget er der opnaaet at faa Karnappens Loft til at danne en Fortsættelse af Dagligstuens Loft, og af Loftsdekorationen at frembringe et samlet Hele.

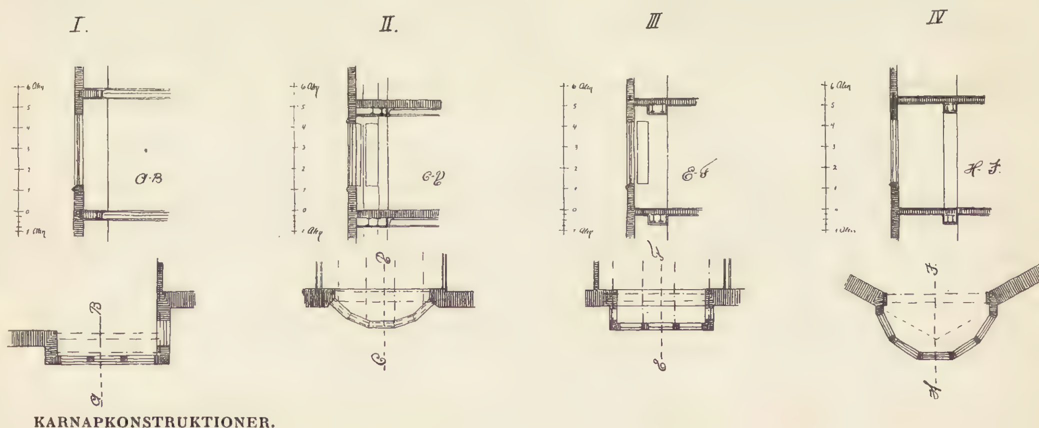
Omstændighederne har foranlediget, at der herved er fremkommet en, efter min Formening, god Klaring af Stueloft i Forbindelse med Karnaploft, og jeg føler mig foranlediget til, i denne Forbindelse, at fremføre nogle Bemærkninger i Almindelighed angaaende Karnapformer i Etagehuse, idet jeg i samme Øjemed vedføjer Eksempler hentede af egen Erfaring.

I Almindelighed anvendes den i Fig. III angivne Ordning, hvorved der inde i Karnappen fremkommer en uskøn »Grøft«. Karnapdrageren bør kun være synlig, saafremt Karnappen er saa stor, at der fremkommer en selvstændig Loftsflade af nogenlunde stor Udstrækning, saaledes som i Fig. IV angivet (helst større). Er Karnappen af ringe Udstrækning og synlig Drager uundgaaelig, kan en god Ordning opnaas ved at føre Dragerforskalingen helt ud i Karnappen og saaledes sænke Loftet i denne som i Fig. III angivet. Forøvrigt er Karnappens Anbringelse i Forhold til Værelset selvfølgelig medbestemmende med Hensyn til, hvilken Ordning der bør foretrækkes, navnlig med Henblik paa Loftsdekorationen; saaledes er der til Loftet i den afbildede Bygnings Dagligstue, hvor Karnapper ikke er anbragt efter nogen Hovedakse, valgt en Dekoration, der danner et Mønster, som, spændt over hele Loftet, ligeledes er uden Hovedakse.

KARNAPVÆRELSE.

A. Preisler.

KARNAPKONSTRUKTIONER.

DEN GAMLE PRÆSTEGAARD I NYBORG.

Af Architekt C. M. Smidt.

Alle, som er kommet over Store Bælt, kender Indsejlingen til Nyborg og husker, hvor smukt Fyns Kystlinier tegner sig i deres rige Afveksling. Nyborg By ses først over den lave Strand, der skyder sig ud til Knudshoved Fyr. Saa drejer man om Pynten; Byen forsvinder, men naar man har passeret Slipshavn Fyr, dukker den atter frem inderst i Fjorden.

Dog, den, der kun har set Nyborg fra Dampfærgens Dæk eller fra Vinduet i Kupeen, danner sig et mangelfuldt Billede af selve Byen. Hvad man ser, er hovedsageligt de nye Bygninger, der har rejst sig langs Havnen og Stranden. Nyborg har bedre Ting at byde paa inde i den gamle By. Af det gamle Nyborg er det egentligt kun Kirken, der med det slanke, mægtige Spir formaar at gøre sig gældende mellem Bygningerne i de nye Kvarterer.

Men gaar man fra Havnen op i Byen, forandres Billedet straks. Hyggelige, gamle Gader med Huse fra Renaissance og Empire, maleriske Partier langs den gamle Stadsgrav, Byporten fra det 17de Aarh. med det uendeligt lange Portrum (128 Fods Længde) og de svære, jærnbeslaaede Portfløje, der aabner sig ud til en af disse herlige, skyggefulde Alleer med store Linde.

STRÆDET MELLEM KIRKEN, PRÆSTEGAARDEN OG KORSBRØDREGAARDEN.

SYDSIDEN.

Paa Slotsøen ligger de maleriske Rester af det gamle, kendte Nyborg Slot, og Vest for Slottet Fæstningsvoldene med deres Rækker af grønne Træer.

Det første af de gamle Gadepartier, man kommer til, naar man fra Havnen gaar op i Byen, er Adelgade, en kort, bred Gade, snarere Plads, der i Syd lukkes af »Vagten«, i Nord begrænses af Hotel Postgaarden, hvis Indskrift melder, at den var »Kongelig Post-Stations Gaard A° 1800«.

Disse Bygninger afslutter værdigt Gaden; men den værdifuldeste Bygning her er dog »Korsbrødregaarden«, over hvis middelalderlige Mure og karakterfulde Renaissancegavl Kirketaarnets høje Spir rejser sig.

Adelgade udmunder i Kongensgade, som løber vinkelret paa Adelgade og fortsættes Øst paa i et smalt Stræde, der mod Nord begrænses af Kirken, mod Syd af Korsbrødregaarden, Jens Madtzens Gaard fra 1650 og den gamle, middelalderlige Præstegaard. Strædet kaldes nu Korsbrødrestræde, men i Middelalderen hed saavel det som Kongensgade »Søndergade«.

Disse tre Bygninger, særligt den førstnævnte, har Museumsinspektør Carl Neergaard behandlet i en interessant Afhandling i Aarbøger for nord. Old-

kyndighed og Historie for 1902. Man finder her en Del gode Oplysninger om Præstegaarden. Ogsaa i Oberst Staggemeiers »Jordebog for Nyborg Købstad« findes der nogle Meddelelser, men da Neergaards og Staggemeiers Materiale giver et højst forskelligt Resultat med Hensyn til Præstegaardens Alder og Oprindelse, har det været nødvendigt at gennemgaa de forskellige Kilder.*)

Resultatet heraf er da følgende: Det maa betragtes som absolut sikkert, at der paa den nuværende Præstegaards Grund saa langt tilbage som ca. 1400 har staaet en Præstegaard. I en Registrant over Antvorskov Klosters Arkiv fra 1607**) findes der nemlig et Par Breve, der nøjagtigt angiver dens Beliggenhed i Aaret 1405. Dette Aar køber Ridderen Sten Basse en Gaard i Nyborg »liggende i Søndergade emellem Preste Gaarden og Jes Perszøn Lauffuendtzfars Gaard«, hvilken sidste Ejendom i et Brev fra 1421

KÆLDERHVÆLVING.

VESTVÆG. SYDLIGSTE VINDUE.

beskrives som liggende »emod det vestre syndre Hiørne hoes Frue Kirche«, d. v. s. Korsbrødregaarden paa Hjørnet af Korsbrødrestræde og Adelgade.

Heraf fremgaar da, at Præstegaarden, dengang som nu, var det 3die Sted fra Hjørnet.***)

Da Pastor Løgstrup i 1908 blev Præst i Nyborg og begyndte en større Istandsættelse af sin Bolig, var det kun paa Sydsiden, man endnu saa Rester af en Bygning fra Middelalderen.

Istandsættelsen foretoges under Ledelse af Architekt Aug. Colding i Nyborg, som under Arbejdet i Bygningens Indre fandt adskillige architektoniske Enkeltheder, der viste tilbage til Middelalderen.

Det maa i høj Grad paaskønnes, at der fra Præsten og Architekten skete

*) Det er Museumsassistent, Dr. phil. M. Mackeprang, som har foretaget denne Undersøgelse. To af de denne Artikel ledsagende Fotografier er tagne af Dr. M.

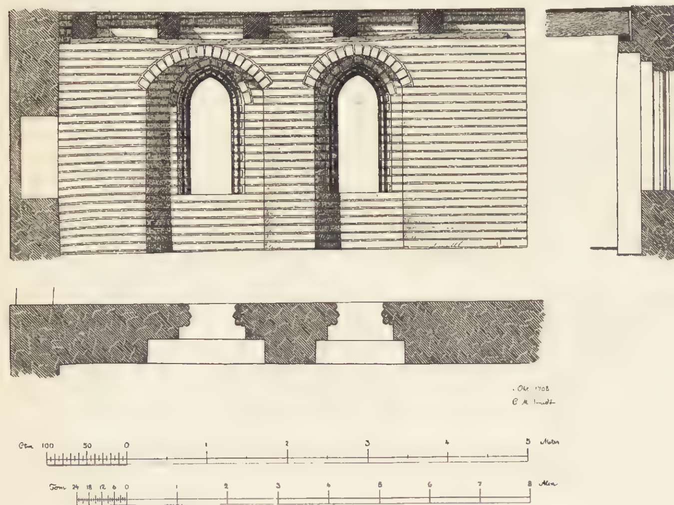
**) Ældste danske Arkivregistre IV, 206.

***) Naar det hos Staggemeier II Bd. S. 11, siges, at Byen først faar sin nuværende Præstegaard 1523 (skal være 1525), skyldes dette alene fejlagtig Kombinering af 2 Dokumenter.

Anmeldelse herom til Nationalmuseet, idet dette gav Anledning til, at Præstegaarden blev undersøgt og en Række interessante Enkeltheder fremdragne.

Museets første Undersøgelse foretoges af Dr. Mackeprang, og da den gav til Resultat, at der i Bygningen endnu var bevaret store Partier af det oprindelige, overdroges det mig at foretage en videregaaende Undersøgelse og Opmaaling. Endeligt forelagdes Resultatet Direktør Mollerup, der besluttede at lade Museet bekoste en Istandsættelse af den Del af Husets Indre, der endnu stod bevaret. Som det ses paa Tegningerne, er det Østvæggen, Sydvæggen og den sydlige Halvdel af Vestvæggen.

Præstegaarden har oprindeligt været et Gavlhus med Gavle i Nord og Syd. I 17de Aarh. blev det forlænget i Vest, og ved denne Lejlighed lukkedes Vinduerne i Vestmuren. Der blev indsat større Vinduer i Nord- og Østsiden, hvorved de oprindelige Vinduer i Nord blev totalt ødelagte, medens der heldigvis i Østsiden bevaredes saa meget af dem, at de nu kan restaureres. Paa Tegningen vil man se, at der findes to nær hinanden siddende Blindinger eller Nicher midt paa Østvæggen. I den nordligste af disse kan der have været en Dør eller et Vindue, og i den sydligste er der Mulighed for, at der har siddet et Vindue; dog har det i saa Tilfælde siddet skævt i Blindingen, skudt noget til Nord. Ved Istandsættelsen er Blindingsfladen fuldt udmuret i den sydlige, medens der af praktiske Grunde er anbragt en Dør i den nordlige.

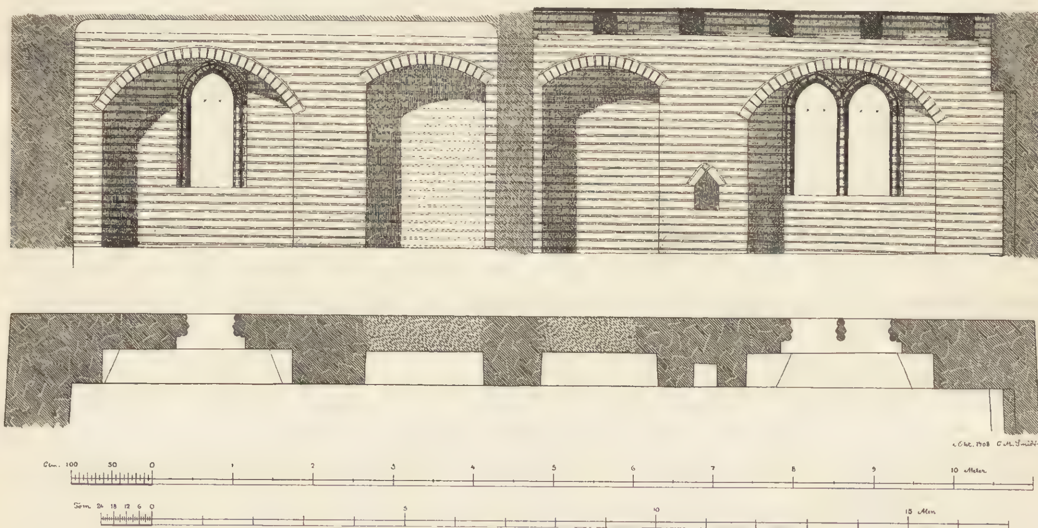
Udover dette er der paa Øst- og Vestvæg intet, som ikke med Sikkerhed har kunnet rekonstrueres. Paa Sydvæggen har der været lidt Usikkerhed med Hensyn til Dørens Højde, idet Buestikket var borte.

Endvidere synes der paa denne Væg mellem Døren og Vinduet at have været en muret Platform, 3 Skifter høj, som har sprunget frem for Væggen. Nu saa man kun paa det paagældende Sted, at de 3 Skifter var afhuggede i Flade med Væggen.

Naar man ser paa de tre enkeltsiddende og de sammenkoblede, spidsbuede Vinduer med deres fine Profilering og sammenligner disse med Sydvæggens to store fladbuede Vinduesaabninger, der i Højde naar op til Bjælkeloftet, falder Misforholdet stærkt i Øjnene. Enten synes disse store Vinduer at maatte tilhøre en senere Ombygning, eller ogsaa, og det er vist det rime-

ligste, har der i de store Vinduesaabninger været Stavværk i Lighed med Vinduespartiet paa Østvæggen. Spørgsmaalet har ikke kunnet løses, og forøvrigt var man paa Forhaand tvunget til at genindsætte de store Vinduer fra 18de Aarh., som nu fandtes, idet der krævedes ordentligt Lys i den store Stue, som af Præsten skal benyttes til Studereværelse. Disse Vinduer ses paa Tegningen af Sydvæggen. Medens alle disse Enkeltheder var vanskelige at udrede, og man mødte enkelte Spørgsmaal, som ikke fuldtud kunde besvares, lykkedes det paa andre Punkter at naa de gunstigste Resultater. Det sydligste Vindue i Vest var bevaret helt og holdent; af det nordlige paa samme Væg sad Buestikket tilbage. Det spidsbuede Buestik (muret af Sten paa Fladen) umiddelbart over Vinduets Spidsbue fandtes ligeledes ved begge Vinduer, derimod manglede begge de *store* Fladbuer og Pillen mellem Vinduesnicherne. Men Vederlagshøjden for Buerne var givet,

PRÆSTEGAARDEN I NYBORG — ØSTVÆG

og under Gulvet fandtes Rester af Pillen mellem Nicherne. Der var derfor tilstrækkelige Enkeltheder til at istandsætte dette Parti.

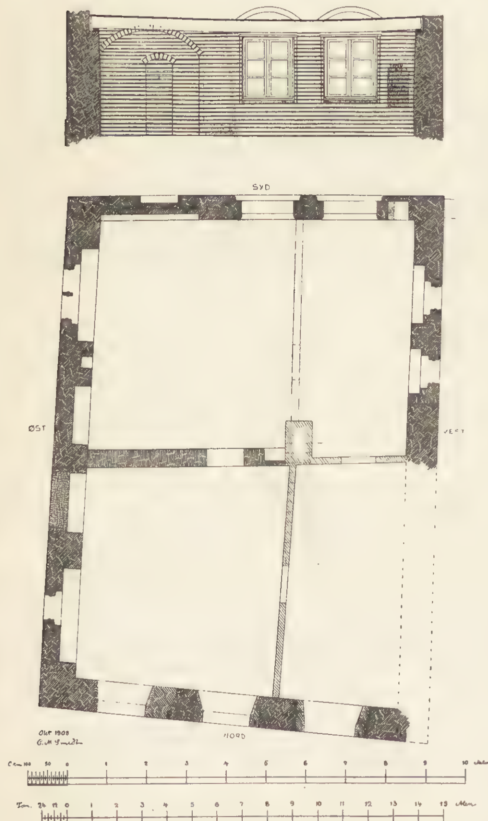
Vinduespartiet med de to sammenkoblede Vinduer paa Østvæggen var, som nævnt, delvis ødelagt. Bevaret var søndre Karmside til Vederlagshøjde og nordre Karmside i noget mindre Højde, men paa denne Side kunde det af Murens øverste Del godtgøres, at Vinduet har været spidsbuet. Af Midtsøjlen stod 3 Skifter. Vinduerne har været af samme Højde som i Vest. Østvæggens nordligste Vindue stod kun bevaret i 3 Skifters Højde; men ogsaa her gav Vinduesnichens Højde Plads til et Vindue af samme Dimensioner som det fuldt bevarede i Vest.

I Husets sydlige Halvdel ligger endnu de svære Egetræsbjælker, som dermod er borttagne i nordre Halvdel, og ved Restaureringen er der derfor lagt særlig Vægt paa at skabe en Helhedsvirkning i søndre Rum. Før Istandsættelsen stod her et Skillerum, som delte Stuen i to Dele, en østre og en vestre; dette er nu borttaget, og som Erstatning er der, for at bære

de svære Egetræsbjælker, lagt en Jærndrager, til hvilken de er boltede (paa dette Sted staar der nemlig paa 1ste Sal en Skillevæg).

Der er da genskabt et Rum af 12½ Alens Længde og 9 Alens Bredde, hvis to Mure er middelalderlige. Af Hensyn til de efter danske Forhold rige, middelalderlige Enkeltheder, vil Murene komme til at staa i Munkesten med en Fugning, der, saavidt muligt, bliver den nøjeste Efterligning af den gamle. Pastor Løgstrup er beredvilligt gaaet ind paa denne Ordning, der just ikke er den almindelige i et Studereværelse.

PRÆSTEGAARDEN I NYBORG
SYDVÆG OG PLAN.

Den svage Side i Rummet bliver Nordvæggen, hvis østre Halvdel synes at være fra Middelalderens Slutning, men er muret af Munkestensbrokker. Væggens vestre Del og den i Rummet fremspringende Skorsten er dels fra 18de Aarh., dels helt nye. Denne Nordvæg vil faa en Helhedsfarve, som bliver stemt sammen med de tre gamle Vægge.

Nordvæggens to Døre er fra 18de Aarh., de for den Tid ejendommelige Een-Fyldningsdøre med brede Dørindfatninger. Selvfølgeligt er de blevne bevarede. Ogsaa Sydvæggens to Vinduer fra 18de Aarh. har deres Tids ejendommelige Profiler. Over de fodtykke Egetræsbjælker, som hviler paa Øst- og Vestvæg, lægges Loftsbrædder af 10 Tommers Bredde. Hertil benyttes gamle Fyrrebrædder, som forefandtes i en nu nedbrudt Tilbygning.

I Præstegaardens nordøstre Stue er det kun Østvæggen, som istandsættes i sin gamle Skikkelse. I den mindste af Væggens to Nicher er, som allerede omtalt, anbragt en fladbuet Dør, der fører ud til en af Architekt Colding nyopført Veranda, der er muret af Munkesten.

I alle de spidsbuede Vinduesaabninger anbringes Vinduer med blyindfattede Ruder.

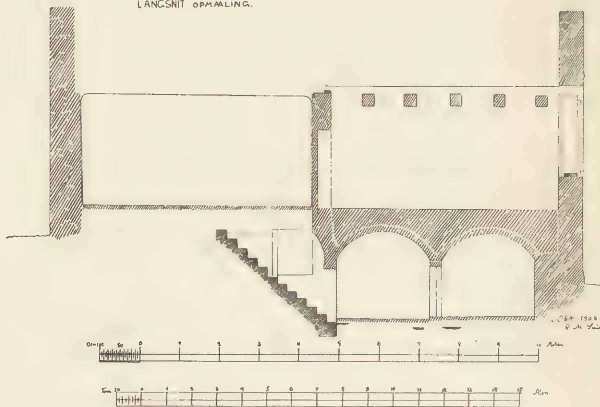
Efter at have gjort Rede for de fremdragne Rum og deres Istandsættelse skal jeg da give en kort samlet Beskrivelse af Bygningen og søge at tidsfæste den.

Østligst i Korsbrødrestræde (oprindeligt Søndergade) ligger altsaa Præstegaarden, Syd for Frue Kirkes Kor, nu som i Middelalderen 3die Sted fra Adelgade. Tidligere var der en Smøge mellem Præstegaarden og Huset nærmest Vest for; men vistnok i 17de Aarhundrede forlængedes Præste-

gaarden i Vest (sydlige Del af Kælderen i Forlængelsen har Krydshvælvinger). Den forlængede Bygning fik Længdeakse i Øst—Vest, medens den oprindelige havde Længdeakse i Syd—Nord.

Denne oprindelige Præstegaard var en Bygning med to Stokværk og hvælvet Kælder under sydlige Halvdel. Stueetagen havde Bjælkeloft af een Fod tykke, 13 Alen lange Bjælker, der hvilede paa Øst- og Vestmuren. Den var *eet* helt Rum. Af 1ste Sal staar endnu Nord-, Øst- og Sydmuren bevaret i samme Højde. Øverste Skifte paa Østmurens Inderside er et Rulskifte; muligt er da dette Skifte Murens oprindelige Overkant, og i saa Fald har 1ste Sals Højde fra Gulv til Underkant af Loftsbjælker været $3^{1}/_{4}$ Alen, medens Stueetagens Højde er $4^{1}/_{4}$ Alen.

Det maa vel antages, at der i Syd og Nord har været kamtakkede Gavle, men intet er bevaret af disse. Der er gjort Rede for Stueetagens Vinduer og den besynderlige Forskel mellem Vinduerne i Sidemurene og Sydgavlens store Vinduesaabninger.

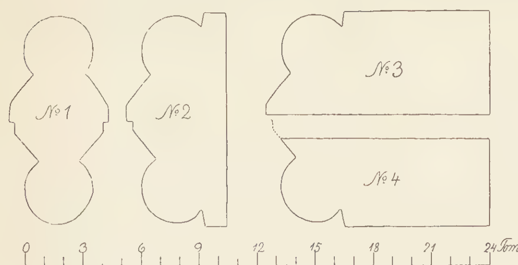
Under sydlige Halvdel af Huset er der, som nævnt, Kælder. Paa Langsnittet ses det, at Kælderens Sydmur er dobbelt saa svær som Stueetagens. Ogsaa Kælderens Øst- og Vestmur er betydeligt sværere end i Etagen ovenover. Dernæst er Kælderens Nordmur (som ligger under Stueetagens Tværskillerum) akkurat halvt saa tyk som Sydmuren. Man faar den Tanke, at Kælderen er Dele af en ældre Bygning med 2 Sten tykke Mure i Nord og Syd. Ovenpaa denne Kælder er der saa opført en Bygning, hvis Sydmur er muret op lige udenfor Kælderens Sydmur. Denne Bygning er bleven dobbelt saa lang som den oprindelige Kælder. Det hele lyder jo mærkeligt og kunde maaske synes usandsynligt, men der er dog endnu et Moment, som taler for Rigtigheden af denne Hypothese. Igennem Kælderens Nordmur fører nemlig en lav Døraabning ud til en muret Munkestenstrappe, der er samtidig med Muren. Hvis denne Trappe var samtidig med den overliggende Bygning, maatte den have ført op i Stueetagen, og det synes urimeligt, da denne Etage oprindeligt var eet helt Rum.

Paa Stueplanen ses Trappen punkteret, men kun dens nederste Del er oprindelig. Det ses nemlig, at efter Opførelsen af Stueetagens Tværskillerum, ved hvilket Stuen er bleven delt, har man i Renaissancetiden forlænget Trappen saaledes, at den har ført op i Stuen. Forlængelsen er muret i den Tids Forbandt: Løberskifter og Binderskifter.

Er min Theori rigtig, har Trappen altsaa oprindeligt ført ud til det Fri; senere er den bleven en Indertrappe. Ogsaa en Uregelmæssighed ved Østmuren taler for, at Kælder og Stue ikke er samtidige.

Naturligvis kan Kælderens mærkelige Mangel paa Sammenhæng med det øvrige Hus ogsaa forklares derhen, at man efter dens Opførelse har ændret Husets Plan.

Paa hvilken Tid maa Præstegaarden nu antages at være opført? Ja, det ligger nær at fæste Opmærksomheden ved de architektoniske Led, særligt de ejendommelige Vinduer med deres Profileringer. Efter en hastig Gennemgang af Materiale kan jeg nævne: Næstved St. Peder, St. Clara Kloster i Roskilde, Kapellet i Haraldsted, Køge Kirke, Brahetrolleborg Kirke, hvor lignende Profileringer er fundne eller findes. St. Clara Kloster og Kapellet i Haraldsted er nu begge nedbrudte; Køge Kirkes Alder er vist ikke sikkert fastslaaet, hvorvidt Brahetrolleborg Kirkes stavdelte Vinduesform er samtidig med den øvrige Kirke, tør jeg ikke udtale mig om, da jeg aldrig har haft Lejlighed til at se den. Derimod synes de paagældende Partier i Næstved St. Peder at kunne henføres til Tiden kort før og efter 1400.*)

FORMSTEN FRA VINDUERNE.

Naar det er meddelt, at der ved Aaret 1405 stod en Præstegaard i Søndergade paa den nuværende Præstegaards Plads, og naar vi i denne sidste finder architektoniske Led, som synes at tilhøre Tiden omkring Aar 1400, da er det rimeligt at antage, at den nuværende Præstegaard er den, der omtales nævnte Aar. Ogsaa Vinduernes Form synes mig at tale for saa tidlig en Tid. Formen af Kælderhvælvingerne vilde man maaske nærmest henføre til en noget senere Tid, men jeg mener ikke, at dette er afgørende; de kan sikkert godt hidrøre fra Tiden omkring 1400. Uden at det kan siges med fuld Sikkerhed, maa vi da antage at staa overfor den i Antvorskov-Registranten nævnte Præstegaard, som i 1405 var Nabo til Hr. Sten Basses Gaard, og det er rimeligt, at Bygningen er opført kort før denne Tid.

Ombygget og tilbygget er den gamle Præstegaard blevet i Tidernes Løb. Det er nævnt, at det svære Skillerum i Stuen allerede kom til i Middelalderen.

Renaissancen ødelagde en Del af de gamle Vinduer ved at indsætte større. Naar Vinduerne i Vest blev bevarede ved Tilmuring, skyldtes det jo Husets Forlængelse i Vest. Fra Renaissancetiden er der desuden Rester af en frodig, malerisk Dekoration, bestaaende af Bladmotiver. Ogsaa Egetræsbjælkerne blev dekorerede.

En større Ombygning foretoges i Midten af 18de Aarhundrede. Herom har man et morsomt Vidnesbyrd: i Bygningens nordøstre Hjørne fandtes der indmuret et simpelt Træskab, i hvilket der laa en Skrivelse paa gulnet Papir. Den var indpakket i Karduspapir, og to Træklodser var lagt paa hver sin Side, det hele sammenbundet. Der stod følgende:

*) Se Tegn. af ældre nord. Arch., Opmaalinger af V. Ahlmann. Tekst af Vilh. Lorenzen.

Efterat denne Sogne Præsternes Residentze Kaarsbrødregaard kaldet hafde samlet en utrolig Brøstfældighed under Kirke-Directeurernes slette Opsigt og dend Aar 1741 var bleven Sognepræsterne som en højst besværlig Gave ved et kongelig Rescript paadraget, blev dend fra Grunden af Aar 1753 deels af nye opbygt dels bedre indrettet og tilstrækkelig repareret af mig som da var Sognepræst.

Gud bevare dend nu herefter fra ald Ruin, ihvorfra dend endog kunde have sin Oprindelse.

Nyborg 1753 Dagen efter Alle Helgens Fest.

Peder Schonning.

Foruden de mange bedrøvelige Klager faar vi altsaa den Meddelelse, at Ombygningerne i 18de Aarh. skyldes Pastor Schonning, der i 1753 har dels paany opbygt, dels indrettet og repareret den gamle Bygning.

Med Tak er det nævnt, at Præsten og Architekten har stillet sig meget imødekommende overfor Ændringer i den oprindelige Byggeplan. Ogsaa kgl. Bygningsinspektør Vilh. Petersen i Odense har ydet sin Støtte, og Sagen har naturligvis kun kunnet gennemføres ved Imødekommenhed fra Kultusministeriet.

Men her skal endelig nævnes, at Præstegaardens Nordside med sit moderne Pudslag af Cement var en Skamplet i det lille maleriske Stræde mellem Kirken og de gamle Bygninger. Architekt Colding har formaaet Turistforeningen i Nyborg til at give et Tilskud til dens Istandsættelse med Munkesten. Turistforeningen, der allerede tidligere har ofret meget paa Byens gamle Bygninger, kan imidlertid ikke bekoste denne Istandsættelse alene, og har derfor opfordret »Foreningen til gamle Bygningers Bevaring« til at give et Tilskud.

TO HILSENER.

»Arkitektur och Dekorativ Konst« for 3. Oktober indeholder følgende: »Architekten«, organ för Akademisk Architektforening i Köbenhavn, firar i dagarne sina fyllda 10 år. Med anletning heraf må det tillåtes oss att till vår danska kollega rikta våra bästa lyckönskningar samt tillönskan om fortsatt framgångsrikt arbete. Det är en rik utveckling i dansk arkitektur, som genom »Architekten« under dessa 10 år framlagts för läsaren, och det är med respekt man bläddrar i dess 10 årgånger, hvilka ge ett så fylligt uttryck för denna utveckling och för den gemensamhetskänsla och kärlek till konsten, som karaktärisera densamma. . . .«

I et Brev til Redaktionen skriver Professor Nyström, Helsingfors, Formand for den finske Architektforening:

». . . Jag begagnar mig af tillfället att hjärtligen lyckönska redaktionen och de danska arkitekterne till den framgång, Eder vackra tidsskrift har rönt. Dess betydelse för den nordiska byggnadskonsten är att uppskatta mycket högt.«

Vi gengiver her disse venlige Ord, ikke fordi vi ubetinget tør tage dem til Indtægt — der er langt frem endnu, inden vort Tidsskrift er blevet det, det bør være! — men fordi det synes som om vore udmærkede nordiske Kolleger ser med Sympati paa vort Arbejde i Architekturens Tjeneste, trods alle Mangler. Dette er os en stor Opmuntring og Spore for Fremtiden.

Hvad den svenske Hilsen angaar, tager vi den, sammenholdt med den i forrige Hæfte offentliggjorte smukke og hjertelige Adresse fra de svenske Architekter til Professor Hans J. Holm, som et glædeligt Tidens Tegn paa, at man endnu i vort Naboland, trods alle politiske »Rumlerier«, formaar at se med Velvilje paa danske Mænd og deres Virksomhed. Alt hvad der kan tjene til at bygge Bro over den Misforstaaelsernes Kløft, de senere Aar har set opstaa, vil vi hilse med oprigtig Glæde. Om vi f. Eks. turde haabe, at de i nogle Aar ganske indstillede, fornøjelige og befrugtende »Nordiske Architektmøder« atter kunde blive genoptagne i nær Fremtid, vilde det berede mange danske Architekter stor Glæde.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Mandag den 26. ds. Kl. 8 Aften begynder Cand. mag. Vilh. Lorenzen sine Forelæsninger over romersk Architektur og Ornamentik og fortsætter hver Mandag Kl. 8—9.

✶

Dødsfald. Efter mange Aars Sygdom er Architekt F. T. E. Blichfeldt afgaaet ved Døden i en Alder af 60 Aar.

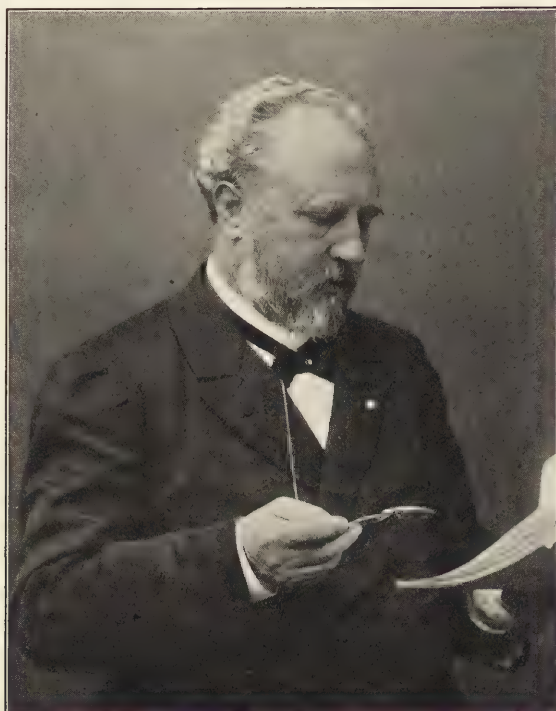
✶

Udgravningerne af det antike Rom bliver nu — if. en Korrespondance til »Monatshefte für Kunstwissenschaft« — genoptaget, og man vil i Aaret 1911 have gennemført en »monumental Zone«. Derefter vil det store Areal, der strækker sig fra Forum Romanum til Porta S. Sebastiano paa den ene Led, til Porta S. Paolo og Cirkus Maximus paa den anden, og som hovedsagelig bestaar af store Haveanlæg, blive lagt frit; de enkelte moderne Bygninger og Fabrikker, der nu findes, vil blive eksproprierede og nedrevne. Man venter at finde en stor Mængde Oldtidslevninger i dette store Areal, der udgør ca. 300 Tønder Land. Den til Virkeliggørelse af denne storartede Plan nedsatte Komité har besluttet først at anlægge en 100 Meter bred Allé, der skal udgaa fra Kirken S. Nereo ed Achilleo til Palatin og videre om ad Colosseum til Via Miranda. Fra denne Allé skal atter udgaa Sidealléer til de tre Porte: Latina, Metronia og S. Sebastiano.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 31. OKTOBER 1908
11. AARGANG Nr. 5

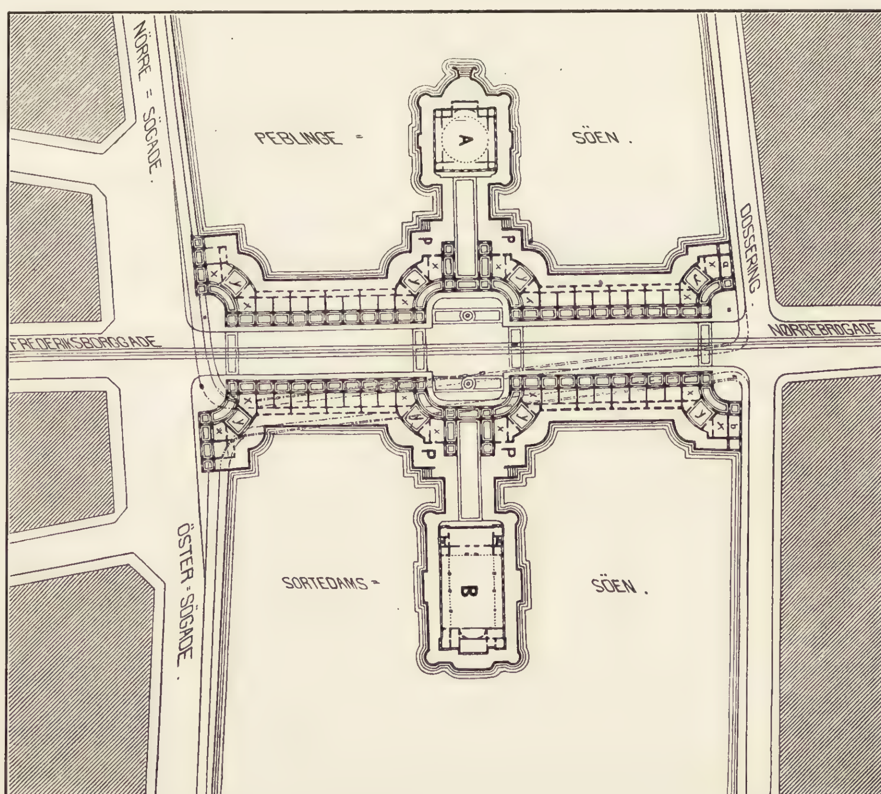
F. T. E. BLICHFELDT.

Architekt Frederik Thorvald Emil Blichfeldt, som den 20. ds. afgik ved Døden, var født i København den 5. November 1849. Han blev optaget paa Kunstakademiet i en Alder af kun 14 Aar og fik Afgangsbevis 8 Aar senere. I 1876 vandt han den mindre og i 1878 den store Guldmedalje, fik derefter det store Rejsestipendium og rejste i Udlandet i 4 Aar.

Af de mange Bygninger, hvis Opførelse skyldes Blichfeldt, skal nævnes: det Store Nordiske Telegrafselskabs Bygning paa Kongens Nytorv, Tivolis Façadebygning (sammen med Architekt Bergmann), Illums Hus paa Østergade, Stiftelsen for Hoffunktionærer i Upsalagade, den store Ejendom i Allégade ved Øhlenschlægers Statue, Ejendommen Bülowsvej, Hj. af Grundtvigsvej o. m. fl.

Vi gengiver her, foruden en Del af ovennævnte Bygninger og nogle af den afdødes fortræffelige Studier fra Italien, et Projekt til en Bro over Peblingesøen, der i sin Tid vakte en Del Opsigt. Det blev indsendt til Borgerrepræsentationen, som forkastede det, fordi det formentlig vilde øde-

PERSPEKTIV OG PLAN AF PROJEKT TIL EN BRO FRA FREDERIKSBORGGADE TIL NØRREBRO.

ARCHITEKT F. T. E. BLICHFELDT.

DOMKIRKEN I PIACENZA. SKITSEBOGSBLAD 1881.

ST. EUSTORGIO I MILANO. SKITSEBOGSBLAD 1881.

DOMKIRKEN I PIACENZA. SKITSEBOGSBLAD 1881.

lægge den frie Udsigt paa langs af Søerne. Tanken er den samme som ved Rialtobroen og Guldsmedbroen i Florens: en Række Butikker paa begge Sider og brede Buegange for de Spadserende. Billederne er tagne fra »Ude og Hjemme«, hvor Projektet er udførligt beskrevet og afbildet. *Red.*

* * *

For dem, der har kendt Blichfeldt i mange Aar, har det nærmest været en Gaade, at han kunde holde saa længe; syg og nedtrykt, som han var, klagede han sig altid, naar man traf ham, og jeg har det Indtryk, at kun de gamle, glade Rejseminder fra Italien rigtig kunde kvikke ham op, men

PALAZZO DORIA I GENUA. EFTER AKVAREL AF F. T. E. BLICHFELDT.

før Sygdommen kuede ham, var han ogsaa saaledes baade i Ydre og Stemning, at man mindst af alt skulde tro, han kunde blive saa syg.

Det var nok Blichfeldts lykkeligste Tid, det lange Studieophold i Italien; der høstede han Lønnen for sin Skoleflid og lagde et stort Arbejde i mesterligt udførte Opmaalinger og Skitser. Den italienske Renæssance havde i ham en beundrende Dyrker, den paatrykte ham næsten selv sit Stempel og forlenede ham med en egen voldsom Kraft, der gav sig Udslag i saa godt som alt, hvad han foretog sig; han var storslaaet anlagt, tjenstvillig og gavmild, den bedste Ven for de faa Venner, han havde; thi han forlangte meget for sit Venskab, og Skuffelserne, han led, da han kom her hjem og skulde til at trælle for Føden, som han sagde, gjorde ham lidt mistroisk og stødte vel en Del fra ham.

Vi, der som unge Mennesker tegnede hos Blichfeldt, holdt meget af ham, og han imponerede os. Hvor husker jeg ikke en Morgen paa Tegnestuen

STORE NORDISKE TELEGRÁFSELSKABS BYGNING PAA KONGENS NYTORV.

HJØRNEEJENDOM BÜLOWSVEJ OG GRUNDTVIGSVEJ.

under »Store nordiske« Bygnings Opførelse; vi skulde skære et Stykke Papir af den store Rulle — men se, der var tegnet derpaa; vi rullede op og rullede op, jo vi var rigtignok forbavsede; det var Blichfeldt, der havde arbejdet, efter at vi den foregaaende Dag havde forladt Tegnestuen; »Aanden«

VILLA PAA AMICIVEJ 21.

havde været over ham, saa gjorde han Nat til Dag, og et Snit *i naturlig Størrelse* gennem hele Bygningens Façade fra Kælder til Kvist — — alting klaret, var Resultatet. Jeg fortalte det til en ældre Architekt, som i sin Tid havde tegnet sammen med Blichfeldt hos Meldahl; »ja«, sagde han, »Fingrene sad rigtigt paa ham, han kunde tegne os alle sønder og sammen«.

»Store Nordiske« og Privatbankens Bygning paa Kongens Nytorv var vel

nok det af Blichfeldts Arbejder, der skaffede ham mest Glæde; han var taknemmelig, fordi Tietgen havde »husket paa« ham, ellers mente han nok, at det lange Fravær havde bragt ham ud af de Forbindelser, han tidligere havde haft. Uden iøvrigt her at ville kritisere den monumentale Bygnings Façade, skal jeg dog bemærke, at jeg, naar jeg ser paa den, mindes Blichfeldts første Udkast som langt friskere og bedre og véd, at det ofte var ham besværligt med al den Kritik fra de mange, som alle havde et Ord med at sige. En Dag kom Tietgen selv og skulde se den færdige store Gibsmodel. Rolig og bestemt fik Blichfeldt med faa Ord at vide, hvad der ikke var, som det burde være. Da var hans Kunstnerindignation paa Kogepunktet, og han misundte os Tegneka'le, der Kl. 3 hver Dag kunde lukke Døren efter os for alle Bryderier. Da Bygningen var færdig, rykkede Blichfeldt selv ind i en Del af øverste Etage, hvor han havde indrettet sig en hygge-

SKITSEBOGSBLAD.

lig Bolig, som han senere stadig beboede. Han haabede sikkert den Gang paa nye, monumentale Opgaver, som kunde være den store, med Ovenlys forsynede Tegnestue værdig, men disse udeblev, og de Privatbyggerier, han i den senere Tid beskæftigede sig med, vil ikke bevare hans Navn for Eftertiden og svarede vel heller ikke til de Forventninger, man havde Ret til at nære til en med Akademiets store Guldmedalje benaadet Kunstner.

I hans Kunst var der ikke noget nationalt; han forstod slet ikke den simple, hyggelige Enkelthed; det skulde helst være genialt, i det mindste originalt, og al den gode Architektur, der er skabt herhjemme, efter at vi paa Akademiet har lært at se paa, maale og tegne vore gamle danske Mindesmærker, stod han ganske uforstaaende for. Men faa har sikkert haft rigere Evner end han, og man maa ønske, at Kunstakademiets Bibliotek kan komme i Besiddelse af de mange Studier og Ungdomsarbejder, jeg erindrer, han havde. Naar jeg i de senere Aar har truffet Folk, som har arbejdet sammen med Blichfeldt, hvad enten det har været som Bygherrer eller som Haandværkere, har jeg kun hørt de bedste Udtalelser om ham

og den største Medfølelse med den lange Kamp, han udstod med Sygdommen, og talte jeg i Ny og Næ med ham selv, saa mærkede jeg nok en Del Bitterhed, men det var altid over Helbredet, og aldrig over de Skuffelser, han led ved, at de store Opgaver, han havde længtes efter, gik hans Dør forbi. Døden har sikkert været ham en Befrielse. Men han vil blive savnet af mange, der er glade ved at have kendt ham og som altid vil bevare Mindet om ham. BERNH. INGEMANN.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Ved Plenarmødet den 26. ds. valgtes Architekt MARTIN BORCH til Medlem af Akademiraadet.

*

50 Aar. Illustreret Tidende gik den 1. Oktober ind i sit 50de Aar. Vi haaber det ansete Ugeblad under den ny Redaktion vil skænke Architekturen hertillands en noget større Opmærksomhed end Tilfældet har været hidtil. Det har vel ofte bragt Billeder af Nybygninger, men den ledsagende Tekst har ofte været kritikløs og uforstaaende. Det maa derfor haabes, at Bladet knytter til sig Mænd, der forstaar at værdsætte Architektur og ikke nøjes med, som i de senere Aar, at give Bygningsværkerne en almindelig journalistisk Overhaling.

Begyndelsen synes forøvrigt ikke meget lovende: i Nr. 2 af den ny Aargang findes saaledes en Del Billeder af en større offentlig Bygning og en længere Beskrivelse af den, men Architektens Navn nævnes ikke. Og hvor begavet den Reporter maa være, der har forfattet Teksten, fremgaar tydeligt af hans Omtale af Bygningen, hvori det hedder, at denne er »fuldt ud moderne« og at dens »Indretning overalt vidner om den Sum af Erfaringer og Iagttagelser, som Professor N. N. (ɔ: den Mand, der skal være Bruger af Bygningen. Red.), der har haft dagligt Tilsyn under Opførelsen, har gjort gennem sin lange og fortjenstfulde Virksomhed, men ogsaa om den Omhu, der er udvist af Ingeniører og Haandværkere.«

Saaledes kritiseres Architektur i Illustreret Tidende!

FORENINGSMEDDELELSER.

DEN AARLIGE GENERALFORSAMLING
afholdes
Fredag den 27. November, Kl. 8,
i Industriforeningens Foredragssal.

Forslag, der ønskes forhandlede paa Generalforsamlingen, maa indsendes til Bestyrelsen senest den 13. November, hvorefter Dagsorden m. v. nærmere vil blive bekendtgjort.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 7. NOVEMBER 1908
11. AARGANG NR. 6

KIRKE I TVÆRAA.

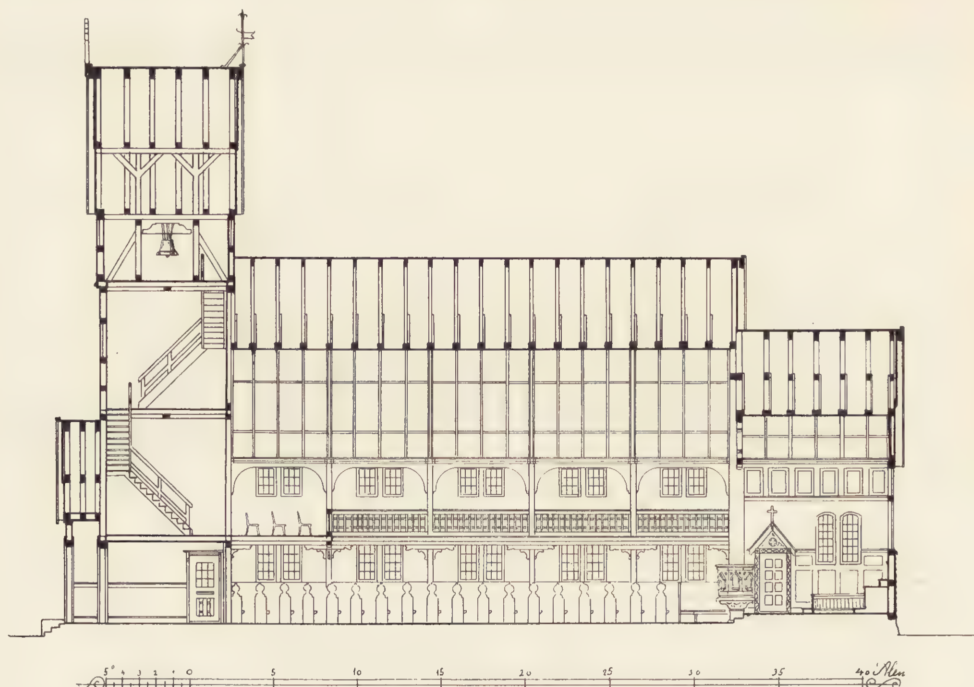

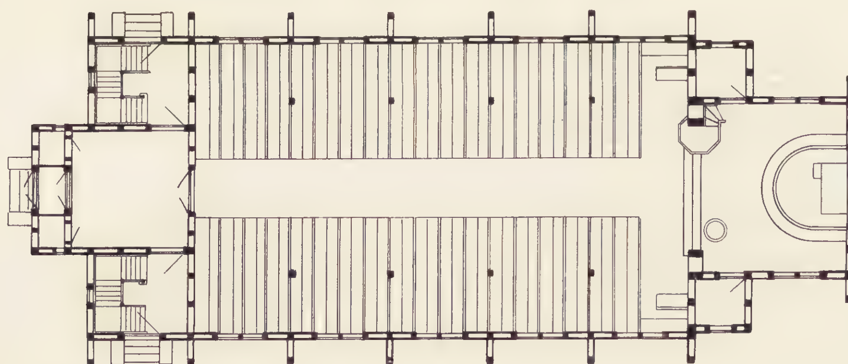
KIRKE I TVÆRAA. ARCHITEKT VIGGO BERTRAM.

I Maj Maaned indviedes en ny Kirke i Tværaa paa Suderø. Byen, der er i stærk Opkomst, er efter Thorshavn den betydeligste Handelsplads paa Færøerne. Den gamle Kirke var nu bleven for lille, hvorfor man vedtog at opføre en ny.

Oprindelig var paatænkt en Stenkirke, idet man mente at bruge Basalten, som findes paa selve Stedet. Dette viste sig imidlertid økonomisk uoverkommeligt, hvorfor man gik over til Opførelsen af den nu indviede Trækirke.

Ved Konstruktionen af Kirken er der taget særligt Hensyn til Klimaet med dets stærke Atlanterhavsstorme. Bindingsværket er overalt fastboltet til Fundamentet, der er opmuret af kløvet Basalt paa den faste Klippegrund.

KIRKE I TVÆRAA.

Bygningens udvendige Beklædning er dobbelt med et mellemliggende Lag Tagpap, saa mulig indtrængende Vand kan løbe ud uden at gøre Skade indvendig. Taget er dækket med Bølgeblik, hvilket Tagdækningsmateriale Færingerne sætter mest Pris paa som det, der staar sig bedst deroppe.

Udvendig er Kirken ferniseret, men det er Meningen at male den hvid. Jeg tror, den da, set ude fra Søen, vil staa godt mod det mørke Fjeld, der hæver sig bagved den. Indvendig er saavel Vægge som den høvlede Træ-

hvælving malede hvide med grønne Konstruktionsdele og grønt Brystningspanel. Stolestader, Alterbord og Skranke samt Prædikestolen er brunt bejtsede. Paa Alteret staar et Krucifiks.

Kirken, der kan rumme 500 Mennesker, har med Inventar kostet ca.

KIRKE I TVÆRAA. ALTERET.

48.000 Kroner, deraf er ca. 10.000 Kroner Bidrag fra de færøske Kirkekasser, hvilket væsentlig er medgaaet til Grundens Planering og Fundamenter. Aktieselskabet J. Mortensens Eftf. i Tværaa har skænket det øvrige.

Trækirken med Inventar er udført af Strømmen Trævarefabrik ved Kristiania, og derfra pr. Skib ført til Tværaa.

Døbefonten er udført her i Byen af Snedkermester Rudolf Rasmussen. Den er af sort poleret Egetræ med blaa Farve til Baggrund for Udskæringerne i Kapitæler og Zigzaglinier. Daabsfadet er af Messing med Engle-

KIRKE I TVÆRAA.

hoveder og Vinger i Hjørnerne; det er udhamret af Billedhugger Viggo Hansen. Malerformand M. Maxen ledede Malerarbejdet ved Kirken, Uhret er fra Bertram-Larsen, og Klokkestøberne B. Løw & Søn har støbt Klokken med følgende Indskrift paa Færøsk:

Himla-kongi lov og dýrd eg syngi.
Manna-hjörtum friðar-boð eg ringi.*)

Viggo Bertram.

GAMMEL MØLLE TIL NY ÆRE.

En af Svendborgs gamle Møller var dødsdømt. — Lykkeligvis havde Svendborg et Par behjærtede Mænd, Murermestrene Brødrene Madsen, som i Tide indsaa, at ved at købe Møllen og paa fornuftig Maade behandle dens Krop, som de kunde bruge til Oplagsrum, reddede de samtidig en velskabt, gammel Bygning, god for Svendborgs Udseende. Den ser nu ud som paa hosstaaende Billede, og fornøjelig maa den virke paa enhver, enten han staar nær ved den eller færdes i Byens Udkanter, hvor den bestandigt dukker op for ham og med sit Uglehoved bringer Liv i Billedet.

Efter at Hat og Vinger var fjærnet af den gamle Mølle, indmuredes de 7 Knægte som Overgang til det herover murede 7-sidede Prisme, den hele fik endelig det nette, røde Tegltag, der klæder den hvidtede Møllekrop naturligt og godt.

*) Himmelkongen Lov og Pris jeg synger.
Menneskehjærter Fredens Bud jeg ringer.

Gid rigtig ofte vore Provinshaandværkere vilde have Øjnene saaledes med sig, at det medførte lignende smaa Bedrifter som denne! De kunde dermed let paa en fortjenstfuld Maade sætte et smukt Minde for Eftertiden om, at de virkelig tænkte og følte lidt for deres Bys Udseende.

I vor Tid, hvor »Stationsbystilen« med sine hæslige Cementstøberuvaner, i Farver som i Former, regerer Størsteparten af vore Provinshaandværkeres Smag, turde det have Berettigelse at sige til dem: Se, hvad disse Mænd selv har kunnet klare ved sund Sans — — — og *lær* deraf!

18. 10. 08. *K. V. E.*

ET DOMMEDAGSBILLEDE FRA 1474 M. M.

I de sidste Dage har Hr. Figurmaler Eigil Rothe fra Nationalmuseets 2. Afdeling foretaget en Undersøgelse i Jetsmark Kirke, og ved denne Lejlighed afdækket en lang Række middelalderlige Kalkmalerier.

Da disse er meget ejendommelige og paa et enkelt Punkt af ret usædvanlig, sjælden Karakter, gives nedenfor — efter Hr. Rothes Oplysninger til et vendsysselsk Blad — en sammentrængt Beskrivelse af dem.

Der er i den yngre Middelalder opført en Skillevæg mellem Kor og Apsis. Midt ned igennem denne Væg er, samtidig med Murenes Opførelse, indsat et mægtigt Stykke Egetømmer af Tykkelse som Muren, og dette Stykke Tømmer har paa Midten en aflang Gennemhugning, der indad mod Kirkerummet er dækket af et Smedejærnsgitter. Som Lukke for den modsatte Side har siddet en Dør.

I Skabet har den gyldne Monstrans med sit Gemme for det indviede Brød — Hostien — haft sin Plads. Hele Partiet er imidlertid skjult af Altertavlen.

Da denne toges ned, for at man helt kunde undersøge Væggen, og alle denne sidstes Hvidtekalklag forsigtig blev fjærnede, gjordes den Opdagelse, at der i Middelalderen slet ingen Altertavle kunde have været, idet hele Væggen og det nærmest tilstødende Parti af Hvælvingen havde baaret et Maleri, et Dommedagsbillede, der i en stort anlagt Komposition havde tjent til Alterbillede.

Øverst oppe kommer Engle frem af Skyerne og blæser i Domsbasunerne.

Længere nede sidder Kristus som Verdensdommer med Marie og Johannes Døber knælende ved sin højre Side; ved den venstre staar Ærkeengelen Michael med Sjælevægten, hvorpaa Sjælene vejes ved Dommen. I den ene Vægtskaal sidder en lille nøgen Sjæl med sammenlagte Hænder; i den anden en Dæmon, der for rigtig at faa Sjælens Skaal til at gaa op, holder en Møllesten mellem Kløerne, medens en anden Dæmon med en Sandsæk under Armen atter igen klamrer sig til denne. Alle deres Anstrengelser lykkes imidlertid ikke, Sjælenes Skaal synker dybest. Alle de Sjæle, der saaledes har bestaaet Prøven, ser man til venstre i Billedet blive modtagne af St. Peder som Dørvogter til de saliges Boliger. Alt, hvad derimod ikke bestaar Prøven, drives af Dæmoner i en stor Flok til Straffestedet, og som et højst karakteristisk Udslag af en Trang til at vise Retfærdighed ses i denne Flok bl. a. en Kejser og en Pave.

Rundt omkring denne, her kun løselig skitserede Komposition, der rummer mange andre ejendommelige Enkeltheder, ses Sjælene at rejse sig af Gravene ved Dommedagsbasunernes Lyd. Paa hver Side af Monstransgemmet med dets Gitter staar 2 glorieprydede Mænd, til Venstre St. Thomas — af Aquino — og St. Laurentius med Risten, til Højre en Biskop, af hvis Navn desværre kun Slutningen er bevaret, men det er efter al Rimelighed St. Nicolaus af Myra, Kirkens Skytshelgen, og endeligt St. Andreas med sit Skraakors.

Disse 4 Skikkelser, der altsaa staar her som de nærmeste Vogtere af Herrens Legeme i Monstransen, danner et højst ejendommeligt middelalderligt Maleri, og den hele Anordning er hidtil ikke fundet bevaret noget andet Sted i Landet.

I Hvælvingen ovenover er de fire Evangelistsymboler: Barnet, Løven, Oksen og Ørnen; derefter de fire store Kirkefædre: Ambrosius, Hieronimus, Gregorius og Augustinus; sluttelig: Moses, Jakob, David og en fjerde gammeltestamentlig Skikkelse, der endnu ikke ganske lader sig bestemme. Alle disse 8 Figurer og de fire Evangelistsymboler har Skriftsteder over deres Hoveder, dels med Navnene, dels latinske Indskrifter.

Ogsaa Væggene har baaret Malerier, og Tidspunktet, naar hele denne Udsmykning har fundet Sted, er angivet ved en længere latinsk Minuskelskrift, der bl. a. fortæller, at dette fandt Sted i det Herrens Aar 1474. (Naar man mindes Koret i Jetsmark Kirke i dets tidligere Skikkelse med alle dets døde, hvide Flader og ser det nu, hvor rig en Billedverden med et gennemtænkt Indhold fylder saa at sige hver Plet, er Forandringen stor.)

Kan det lykkes gennem Nationalmuseets Indstilling at faa bevilget offentlige Midler til Istandsættelsen af hele denne gamle Dekoration, vil der her kunne skabes et af de ejendommeligste Kirkeindrer i denne Kant af Landet.

Af Langskibets 4 Hvælvinger er der i de tre ældste fremdraget Malerier lidt yngre end dem i Koret, men endnu fra Middelalderen.

I store, kraftige Træk er fremstillet Scener som: Bebudelsen, Fødslen, Kristus som tolvaarig i Templet, endvidere Indstiftelsen af Nadveren, Himmelfarten, Pinsefesten og mange andre store og smaa Billeder, de sidste ned over Væggene.

Selv Vaabenhusets Hvælvinger har haft Malerier.

Alt i alt har Jetsmark Kirke været usædvanlig rigt dekoreret i den yngre Middelalder.

Fra den ældste Kirke, den, der endnu kun havde Bjælkeloft i Kor og Langskib og intet Taarn eller Vaabenhus, er der hist og her fundet Levninger, som viser, at Væggene selv paa dette Tidspunkt har baaret bibelske Billeder.

E. V.

DEN INTERNATIONALE KONGRES FOR MATERIALPRØVNING I KØBENHAVN I 1909.

VED den *internationale Materialprøvningsforenings* Bestyrelsesmøde i Foraaret 1908 blev det besluttet, at *Hovedæmnerne for Kongressen i København* i September 1909 skulde indrangeres i følgende 16 Hovedgrupper:

A. Metaller.

a) Metallurgi,
b) Haardhedsprøvning,
c) Slagprøver med indkærvede Stænger,
d) Varighedsforsøg (med hurtig Spændingsveksel, i Varmen o. s. v.),
e) Prøvning af Støbejærn,
f) Høj Temperaturs Indflydelse paa Metallers Egenskaber.

B. Hydrauliske Bindemidler.

g) Jærnbeton,
h) Fremskridt i Prøvemetoderne,
i) Cement i Havvand,
j) Rumfangskonstans,
k) Ensartede Forsøg med Prismer, Normalsand,
l) Bygningsstens Vejrbestandighed.

C. Diverse.

m) Olie,
n) Kautschuk,
o) Træ,
p) Malerfarver.

Idet dette herved bringes i Erindring, undlader jeg ikke at gøre opmærksom paa, at Foredrag, som agtes holdte paa Kongressen, maa indsendes paa et af de tre Hovedsprog og i en Længde, som ikke fylder mere end 8 trykte Oktavsider, til Generalsekretæren i Wien under Adresse:

Internationaler Verband für die Materialprüfungen der Technik,
Generalsekretariat,
Wien II/2, Nordbahnstrasse 50,

inden den 1. Januar 1909 eller til Statsprøveanstalten nogle Dage tidligere.

Statsprøveanstalten i København, den 27. Oktober 1908.

H. J. HANNOVER.

SKOTRENDER.

VED Bygninger i England og Tyskland, hvor der til Tagdækning hovedsagelig anvendes smaa, flade Tagsten eller Skiferskæl, er det som bekendt muligt ved Hjælp af disse at danne en blød Overgang ved Sammenskæringen mellem to Tagflader. Enhver, der har set denne Metode, har ikke kunnet undgaa at lægge Mærke til, hvor smukt og helt Taget virker. Og mange har tænkt: mon det dog ikke skulde være muligt at faa noget lignende frem hos os? Hvor ofte har ikke Architekter ærgret sig over de hæslige dybe Indskæringer, der dannes i vore Tage ved de forsænkede Skotrender, der med deres zinkbeklædte Sider staar saa skrigende haardt imod Tagfladen. Navnlig ved de i senere Aar hyppigt brugte røde Tagsten virker Kontrasten dobbelt ubehageligt. I teknisk Henseende er denne Konstruktion jo slet ikke fuldkommen, enhver ved, hvor vanskeligt det er at faa en saadan Skotrende fuldstændig tæt. Grunden hertil er bl. a. naturligvis den, at de to Materialer Zink og Teglsten vanskeligt lader sig forbinde ordentligt, saaledes at Vandet gaar op under Tagstenen.

Mon det ikke skulde være muligt at danne Skotrenden af særligt formede Sten af brændt Ler, som i hvert Fald, naar de havde samme Farve som Tagstenene, vilde bidrage til, at Taget blev langt smukkere og man blev fri for de grimme, sorte Streger i de røde Tagflader?

Vi henstiller til vore Teglværker at tage dette Spørgsmaal op og forsøge paa at lave en brugbar »Skotrendesten«, og vi tør paa Forhaand garantere en god Afsætning for et saadant nyt Produkt.

FORSKELLIGT.

Søborg-Ruinernes Restaurering. Nationalmuseet har som bekendt begyndt en omfattende Istandsættelse af Ruinerne af Søborg (Slot) i Nordsjælland. Der er nu under Nationalmuseets Ledelse rejst et betydeligt Stykke af den gamle Ringmur, der tidligere omgav Slottet. Først blev alle Stenene omhyggeligt nummererede og fotograferede, og derefter rejstes et Hjørne af Ringmuren paa samme Sted, hvor det tidligere har staaet. Muren er mindst 4 Alen høj og bestaar af Kampesten, som er fuget sammen. Ovenpaa er der lagt Cement og Græstørv til Modvirkning af Vejrligets Indflydelse. Arbejdet vil antagelig strække sig over 5—6 Aar, men saa vil ogsaa hele den 350 Al. lange Ringmur være genrejst. Senere vil det blive taget under Overvejelse, hvad der kan gøres for at bevare de sidste Rester af selve Søborg Slot, hvilket har sin store Interesse ikke alene ved de historiske Begivenheder, der er knyttet dertil, men ogsaa derved, at det har været en af de største danske Befæstninger i den tidlige Middelalder.

E.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 14. NOVEMBER 1908
11. AARGANG Nr. 7

VILH. LORENZEN:

DEN MONUMENTALE BILLEDKUNST OG GLASMALERIET.

DANSKE GLASMALERIER UDFØRTE AF JOHS. KRAGH.

GLASMALERI I GADEVANG KIRKE. JOHS. KRAGH.

Man har ligesom en Følelse af, at de allersidste Aar har været Architekturen gunstig, forsaavidt som Interessen for denne Kunst vitterlig har bredt sig noget dybere ned og længere ud end før. Ja Bygningskunsten

har været nær ved at blive den førende Kunstart herhjemme. Der er i al Fald ingen Tvivl om, at hvis Architekterne køber den belejlige Tid, har deres Kunst en glimrende Fremtid for sig. Der er heller ingen Tvivl om, at man lettere hos den store Befolkning, hos Hundredtusenderne, vækker Kærlighed til god Bygningskunst end til *god* Billedkunst f. Eks. Det ligger i, at Architektur er noget praktisk og ikke saadan at komme uden om. Den har i Virkeligheden ogsaa den bedste Udsigt til at blive Fremtidens folkelige Kunst, der igen kan bane Vej for »Billedet«.

Og der maa lægges alvorlig Vægt paa at faa Masserne med i et sundt, moderne Kulturliv. Derfor maa Maler- og Billedhuggerkunsten tage Lære af Bygningskunsten og som den begynde at prædike paa Gader og Torve i vore offentlige og halvoffentlige Bygninger — langt mere end de hidtil har gjort. Den Folke-Begejstring, der er slaaet op om Skovgaards Dekoration af Viborg Domkirke, er et Fingerpeg, som viser, at vi maa bort fra den eensidige Museums- og Kabinetskunst og have Billeder og Statuer ud paa hver Mands Vej. Helt døve for god Tale er Folk ikke. Det fortælles, at en Bonde fra Viborgegnen en Dag kom ind i Domkirken og saa Malerierne der. Næste Gang, han kom der, havde han taget det halve Sogn med sig. Det er i den Retning, vi skal*).

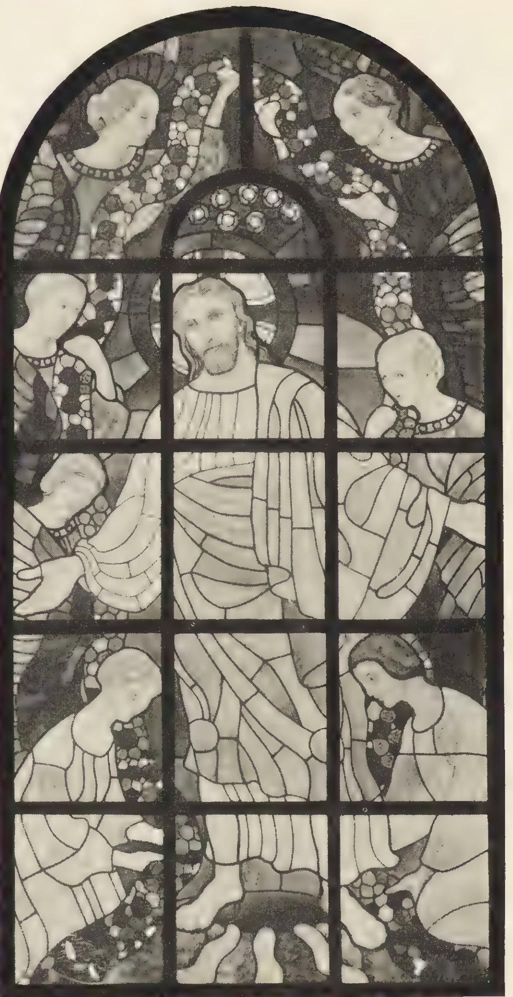
Vi maa vække *Sansen for den monumentale Billedkunst* igen. Den er nemlig ikke blot naturlig — men nødvendig — i et moderne demokratisk Samfund, som ikke kan leve af Politik alene. Og skal den vækkes, sker det lettest ved, at den monumentale Billedkunst — som i Kunstens største og mest populære Perioder — *gaar Haand i Haand med Architekturen* i langt højere Grad end hidtil.

Vore offentlige Myndigheder, Rigsdag, Kommunalraad og private Sammenslutninger maa begunstige denne Forbindelse, hvor det er muligt, og indenfor deres pekuniære Ydeævne gøre, hvad der kan gøres, for at berede Vejen for en monumental dansk Billedkunst i Fresco eller Olie, i Granit eller Sandsten — fattelig for alle, der blot *vil*. Dette er ogsaa en Maade at skabe nationale Værdier paa, og i Kirker og Raadhuse, i Jærnbanestationer og Banker, i Skoler og Forsamlingshuse er der Plads nok paa Vægge og Mure.

Og man kan tilføje: paa *Vinduerne* med. Thi den store Billedkunst har god Brug for *Glasmaleriets særlige Art af Skønhed* og navnlig i et farvefattigt Land. Nutiden har igen begyndt at indse dets æstetiske og praktiske Værdi i moderne Bygningskunst, hvor det kan blive — og allerede i mange Tilfælde er bleven — en meget betydningsfuld Faktor. Man har rustet sig til Nutidens Opgaver ved at gaa i Skole hos den gamle Kunst.

Hvem har ikke i de store, katolske Kirker modtaget de stærkeste Indtryk af Vinduernes Glasmalerier. Det er for det første Vinduerne selv, man beundrer, ja maaske overgiver sig til paa Naade og Unaade. Ikke altid for Indholdets Skyld; thi ofte er Figurerne smaa, og de allerfleste har utvivlsomt derfor ganske glemt Billedernes mange hellige Mænd og Kvinder.

*) Hermed være naturligvis ikke sagt, at al storstilet Billedkunst nødvendigvis maa være netop i den naive Stil.

GLASMALERIER I HOLSTEBRO KIRKE.

Men det, de husker, det, der har brændt sig ind i deres Bevidsthed, er Billedernes glødende Farvemønstre. Det er det rent dekorative i Vinduet.

Disse Glasmalerier behersker malerisk set Kirkens Indre. I de gotiske Kirker, hvor Glasmaleriet fortrinsvis hører hjemme, er der jo af gode Grunde ikke meget Murflade til Vægmalinger, og Frescobilledernes mattere Farver har altid vanskeligt ved at staa sig mod de lysmættede, transparente Kulører i Vinduerne.

Jo mere gennemført Kirkens Dekoration med Glasmalerier er, desto dunklere bliver Belysningen, men des stærkere, rent visionært, virker de. Mer end i mange andre Kirker har jeg i Stephanskirken i Wien følt Glasmaleriets betagende og dog saa naturlige Magt i et stort Rum. Det fik ganske vist ligesom Architekturen selv til at forsvinde. *Rummet blev et rent malerisk,* en Symfoni af Farver, hvori Piller og Hvælvinger og alle Enkeltheder reduceredes til noget uvæsentligt.

Chartreskatedralen har maaske nogle af de herligste Glasmalerier i Frankrig, og det vil sige meget i dette Glasmaleriets Hovedland, hvor Kunsten kan forfølges helt tilbage til Karl den Stores Tid. Men de er mindre altbeherskende, og *man lægger der mere Mærke til Vinduerne selv.* Grundene er flere, bl. a. at der er flere Vinduer. Kirken har højt Midtskib, mens Stephanskirken er en Halle-Kirke. Og dens Vinduer er vidunderlige. Det funkler og gløder fra de kolossale Glasflader. Og har man haft Lejlighed til at tilbringe Dage i denne Kirke, glemmer man aldrig det vekslende Spil i Rudernes brogede Farver, der skiftede og flyttede sig med Solens Gang henover Himlen, til den ved Aftentid skinnede igennem Vestfaçadens 4 store Vinduer og fyldte det skønne Kirkerum med en Glans og Stemning, der ikke hørte denne Verden til — var noget ganske for sig selv.

Det fundamentale ved Glasmaleriet er Farverne, *det koloristiske*; men forøvrigt er denne Kunst saare alsidig af sig, og Fortidens Glasmaleri lærer os forskellige Sider af dens Væsen at kende, mer eller mindre anvendelige i den moderne Monumentalkunst.

Der er de stærkt *dekorativt-koloristiske* Glasmalerier, som de ældre fra den romanske Tid. Men ogsaa de allerfleste fra 13de Aarh. — Glasmaleriets klassiske Periode. Farverne er kraftige og dybe. Hovedfarverne er Blaat og Rødt med Nuancer, der skyldes Ujævnheder i Glasset og giver Koloritten mere Varme og Liv. Naar disse ældre Glasmalerier ogsaa rent dekorativt staar saa højt, bidrog flere Ting dertil.

Tekniken var uudviklet. Man maatte nøjes med smaa Glasstykker; det førte bl. a. til, at man fremstillede de hellige Personer og Scener i lille Maalestok. Menneskefigurerne blev faktisk kun Ornamenter, set, som de tilmed ofte blev det, paa lang Afstand. Efterhaanden som Gotiken udviklede sig, deltes Vinduerne mer og mer af Stavværket, og der blev endnu mindre Plads til den store Skikkelse. Det fortællende Indhold blev paa denne Maade ganske utydeligt. Sønderdelingen ved Blyindfatninger gjorde sit dertil, og de mange stærke og brat skiftende Farver satte Kronen paa Værket. Det udelukker imidlertid ikke, at de enkelte Billeder ofte kan være ganske dejlige, i al Naiviteten prægede af en Kraft og Oprindelighed

og et dramatisk Liv, der hører netop 13de Aarh.s store gotiske Kunst til. Disse ældre Vinduer virker faktisk som Mønstre. Intet Under at man ofte dengang gjorde Skridtet fuldt ud og holdt sig til det rent *ornamentale Glasmaleri.*

Men nægtes kan det ikke, at dette egentlig ikke var Meningen med Kirkevinduer. Det var imod Aanden i den katolske Kirkekunst. Man forlangte, og med en vis Ret, at disse store (tit 30 Alen høje) Vinduer skulde fortælle Folk noget — og det paa en tydelig Maade. Man havde derfor ogsaa tidlig gjort Tilløb til at fremstille større Figurer, navnlig en enkelt — eller nogle faa — det hele dominerende Skikkelser og derved skabt *det monumentale Glasmaleri,* hvor »Billedet« blev Hovedsagen, det dekorativt-koloristiske — om end meget vigtigt, saa dog i denne Sammenhæng underordnet.

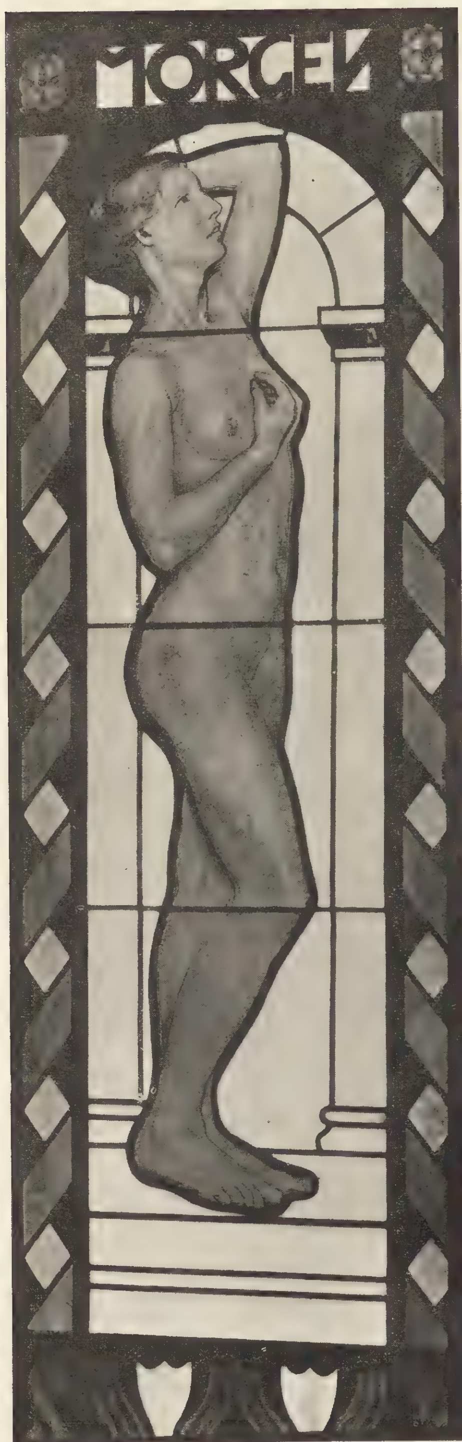
Men i Glasmaleriet bliver dette Billede jo rigtignok af en ganske særlig Art, vidt forskelligt fra det malede eller mejslede, med noget af begge og dog sig selv.

Figurerne kan vel i denne ældre Kunst fra 13de Aarh. modelleres. Men det virker altid meget spagfærdigt, fordi Konturerne og de stærke Hovedfarver tager Luven fra Modelleringen. Figurerne selv præsenterer sig flademæssigt — som Maleri; og de gør ikke Indtryk af at være rigtig »runde«. De »fylder« heller ikke i Rummet, og overhovedet er der kun en meget sjælden og meget ringe Antydning af, at Figuren ell. Figurerne overhovedet færdes i et Rum. Der er heller ikke Tale om Dybde i Billedet. Ingen perspektivisk Linie forlænger sig indad i Billedfladen. Figurerne tegner sig skarpt med stærkt optrukne Konturer. Selv om de tilsyneladende indrammes af en dekorativ Portal, er de dog stillede hen i den rene Luft og træder frem paa en fuldkommen abstrakt Baggrund. Det er i dette »isolerede« der er noget, der minder om *Statuen, noget skulpturagtigt.* Og derfor er det netop Glasmaleriet i Virkeligheden egner sig saa ypperligt til en *monumental Figurkunst.* Den store Linie, den klare Form, understøttet af en rigtig Farvefordeling, er denne Kunsts medfødte Væsen og kan udnyttes paa en pragtfuld Maade. Det stiliserede i dette ældre Glasmaleri, der kun i saa ringe Grad lægger Vægt paa Illusion, forhøjede den dekorative Virkning yderligere.

Kun er det mærkeligt, at Middelalderen i saa høj Grad foretrak det dekorativt-koloristiske Glasmaleri med Vrimmel af smaa Figurer. Først henved dens Slutning og senere i Renaissancen blev de større, tydeligere Billeder mere almindelige.

Men da havde Glasmaleriets Karakter rigtignok forandret sig stærkt baade i den ene og den anden Retning. Nye Farver var komne til. Den gamle, noble og dunkle Farvevirkning i Rødt og Blaat afløstes af en mere skingrende og mindre enkel. Gult og Hvidt behersker Farvestilen. Men forøvrigt havde Tekniken lært at benytte langt flere Nuanceringer. Man havde endelig lært at benytte større Glasstykker. Kort sagt: Alt var forberedt til, at Glasmaleriet kunde slaa over i Retning af *Illusionsmaleriet.*

I Virkeligheden smittedes Glasmaleriet nemlig af det almindelige Maleri og

GLASMALERIER I GAARDEN LØNDAL I JYLLAND.

GLASMALERIER I GAARDEN LØNDAL I JYLLAND.

begyndte at gaa i Lære hos det: Modelleringen af den enkelte Figur bliver mindre skematisk og flad. Man tilstræber en vis Clairobscur. Figurerne sættes ind i virkelige Omgivelser, i Naturen, i Stuer, mellem Bygninger. Perspektiven optræder. Linierne forlænges ind efter i Billedet. Men derved undgaar mange af disse senere Glasmalerier ikke den Fare at sætte til af det dekorative til Fordel for en Illusion, der dog, naar det kommer til Stykket, kun er »illusorisk«, fordi Farverne er transparente og følgelig uvirkelige.

Trods det meget udmærkede i meget af den senere Middelalders og Renaissances illusionistiske Glasmaleri, forekommer det mig dog, at det oftest er paa gale Veje, der fører bort fra, hvad der er Glasmaleriets sande Væsen og Natur. Og dog er der i de med den forbedrede Teknik skabte Muligheder for bedre Modellering og flere Farvenuancer selvfølgelig ogsaa skabt Betingelser for en mere fuldkommen Figurkunst. Men at komme ind paa Jagen efter Illusion sprænger Grænsen for denne Kunsts æstetiske Ydeævne.

Vil *det moderne Glasmaleri* yde god Billedkunst, bør det nærmest vende tilbage til Principperne for Middelalderens monumentale Glasmaleri med dets udpræget dekorativt-stiliserede Karakter.

Det er ogsaa dette, der herhjemme er forsøgt af Kunstneren Johs. Kragh i en Række af Glasmalerier, han har udført til forskellige Bygninger. I de 3 Vinduer til Gadevang Kirke, bygget af Architekt Holck i Aarene 1901 og 1902, hvor de danner selve Alterbilledet, er de 3 Figurer stemt sammen i en klar og tydelig Komposition (1904). De enkelte Figurer udfylder Vinduet helt; der er kun dem, hver især ene med sin Andagt. I et andet Alterbillede fra Apsisvinduerne i *Holstebro Kirke*, opført af Arch. Ahlmann (1907), var der stillet Kunstneren en større Opgave. Kompositionen er her langt mere sammensat, med Christusskikkelsen som et naturligt Midtpunkt og med en Vrimmel af Skikkelser i travl og glad Trængsel. Smukt og stilfuldt udfylder de to Skikkelser i Bebudelsen det store, runde Vestvindue i *Skive Kirke*, bygget at Professor Holm (1906).

Det er almindeligst, at Glasmaleri i Nutiden finder Anvendelse i Kirker eller i al Fald i Bygninger med officielt Præg. At Private benytter denne Kunstart, hører til Sjældenhederne — mærkeligt nok. For Konferentsraad Jørgensen har Johs. Kragh udført 4 Malerier til Gaarden *Løndal* i Jylland med 4 Enkeltskikkelser: Morgen, Dag, Aften og Nat (1901) af stærkt udpræget Linievirkning*).

Hvorfor skulde Glasmalerier ikke kunne anvendes i Privathuse; i vore Patricierboliger vil de være et ypperllgt Smykke. Det er jo langtfra kun Kirker og andre betydelige Rum, der har Brug for den Stemning, som følger med Glasmaleriet. Alle Dage har Adelen og velstaaende Borgere smykket deres Vinduer med Glasmalerier, og de har sikkert befundet sig vel derved.

Der er i denne Kunst noget festligt, noget, der fører ud over Hverdagen. Og anvendt i en monumental Sammenhæng hører den til en af de mest virkningsfulde, man har.

*) Fotografierne gennemgaaende højst uheldig tagne. De sortvirkende Blyrammer er paa Billedet blevne hvide.

FORSLAG TIL GLASMALERIER I RIBE DOMKIRKE.

TEKNISK OVERSIGT.

Nogle Bemærkninger om Glasmaleriets Teknik vil maaske være paa sin Plads i Tilslutning til den foregaaende Artikel.

Glasmaleriet — Glasmosaiken — udspringer jo af selve Vinduet; i ældre Tid var det altid Bly, der sammenholdt Glasstykkerne, og det laa da nær at forsøge en varieret Virkning ved at give Stykkerne forskellig Form og Farve. Den simpleste Maade at tilvejebringe en dekorativ Virkning er altsaa ligefrem at tegne et Mønster med Blylinierne, med et ensartet Glas imellem. Dette blev i den senere Middelalder stærkt benyttet, ikke mindst i England, hvor Glasmaleriet i det hele har spillet en stor Rolle til de forskellige Tider. Et Skridt videre gør man, naar man maler Ornamenter paa Glasstykkerne; der er jo nemlig Grænser for, hvad der kan udføres i Blyet, selv om det er smidigt.

Der findes baade i Tyskland og England en Mængde Eksempler paa den smukke, enkle og lidet kostbare Virkning, som kan frembringes af hvidgrønne Glas overtrukken med en let graa Farve, i hvilken Ornamentiken er udført (Grisaillemanér).

FORSLAG TIL GLASMALERIER I RIBE DOMKIRKE.

De ældste Glasmalerier er imidlertid ikke de simplest udførte, forsaavidt som de anvender Farver i meget høj Grad. Tekniken er i disse Arbejder altid den samme: Hovedvirkningen er frembragt ved Blyets Tegning og Farvernes Masser. Modelleringen er udført ganske svagt i den graa Overtrækstone og paa enkelte Steder forstærket ved mørke Konturer eller — hvad de gamle ofte bruger — ved smaa Stykker af sort Grund. Glasset, som man brugte det den Gang, var langt »ufuldkomnere«, end man nu kan gøre det: det var mere uens udvalset, det farvende Lag i »Overfangsglasset« saa meget sværere. I disse tilsyneladende Mangler ligger meget af Charmen ved de gamle Glasmalerier, de smaa Glasstykker nøder dem til at bruge en Mængde Forbindelsesbly, som gør Linievirkningen morsom. — Senere Tiders fuldkomne Glasfabrikation har udvidet Mulighederne en Del, navnlig de moderne flammede, stribede og knudrede Glas, som man sammenfatter i det rummelige Begreb Tiffanyglas (skønt intet af det her i Landet solgte Glas har nogen direkte Forbindelse med den berømte Amerikaner). Alle disse Forbedringer har dog ikke tilført Tekniken noget meget værdifuldt; naar Talen er om store monumentale Arbejder, vil den gamle, simple Teknik nok vise sig at være den bedste. Det er ogsaa den, der saa godt som udelukkende har været anvendt ved de her gengivne Arbejder. I de smaa Glasmalerier fra Løndal er der anvendt i større og mindre Udstrækning opaliserende Glas af forskellig Art (Baggrunden for Morgenen), Mælkeglas (Arkaderne bag Morgen og Dag), stærkt flammede røde og blaa Tiffanyglas (Baggrunden for Aftenen). Det Glas, som ellers anvendes til saadanne egentlige Glasmalerier, er saa godt som altid det saakaldte Antikglas. Katedralglas kan anvendes, undertiden med Fordel, men dets ujævne Overflade umuliggør en ensartet eller detailleret Udførelse.

VINDUE I ENKEFRU WESSELS VILLA.

Som ledende Princip for Udførelsen af dekorativt-monumentale Arbejder af denne Art maa sættes Fordringer til Blyfatningerne absolut selvstændige Linieskønhed. Blyets Tegning bør være gennemført saaledes, at den — i

VINDUE I SKIVE KIRKE.

Nødsfald — kunde staa paa egne Ben. Dette gælder særligt af Hensyn til Bygningens Ydre, hvor man jo kun ser de *lyse* Blylinier, medens Farverne er borte.

Dernæst søges Farvepartierne byggede efter store Partier af komplementerende Farvevirkninger, saaledes at Farverne falder i komplementære »Familier«, som paa meget storAfstand vil forene sig mere eller mindre, saa Virkningen altid bliver klar. Som Eksempel kan nævnes Middelalderens Anvendelse af *kolde* røde og blaa Farver tæt sammen. Disse Partier bliver paa store Afstande til en usigelig pragtfuld violet Farve. Overhovedet kommer de saakaldte Nethindefarveblandinger i allerhøjeste Grad frem ved Glasmaleriet (de nærmer sig saaledes til de saakaldte »Pointillister« i fransk moderne Impressionistmaleri).

Ro: selv i et Virvar af mange Farver, Enkelthed i Kompositionen, Figurernes næsten statueagtige Liniefasthed, faste Holdepunkter i Farveopbygningen, turde være de væsentligste Principer for Glasmaleriet.

De af mig her tildels gengivne Arbejder, udførte i Aarene 1901—07, er for de første Arbejders Vedkommende: Sømandskirken i London, Løndal-Billederne, Vinduet i Grosserer Wessels Villa i Kristianiagade, Gadevangvinduerne samt Vinduet til Skive Kirke udførte med Bistand af Glarmester H. A. G. Fledelius. De senere Arbejder: de tre store Vinduer i Holstebro ($4^1/_2 \times 2$ Al., $5 \times 2^1/_2$ Al.) og det ovale Vindue i Grosserer Meyers Villa i Skodsborg er udførte af Hr. Glarmester Frese, H. C. Ørstedsvej 39. Alle Arbejderne er for Indbrændingens Vedkommende udførte hos Hr. Malermester Gøtke, Gothersgade 145, hvis Bistand har været mig særdeles værdifuld.

Johannes Kragh.

TO ADRESSER.

Som det vil erindres, blev det paa et Foreningsmøde i Foraaret vedtaget at sende en Adresse til Professor Hans Holm, i Anledning af hans Fratrædelse som Lærer ved Kunstakademiet, og til Direktør G. A. Hagemann med en Tak for, at ogsaa Architektelever har Adgang til Kollegiet i Kristianiagade. Begge disse Adresser er nu afleverede af Bestyrelsen og vi skal i et senere Hæfte meddele deres Ordlyd. Adresserne er komponerede og skrevne af henholdsvis Holger Jacobsen og P. V. J. Klint.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 21. NOVEMBER 1908
11. AARGANG Nr. 8

ARCHITEKT THISTEDS HUS.

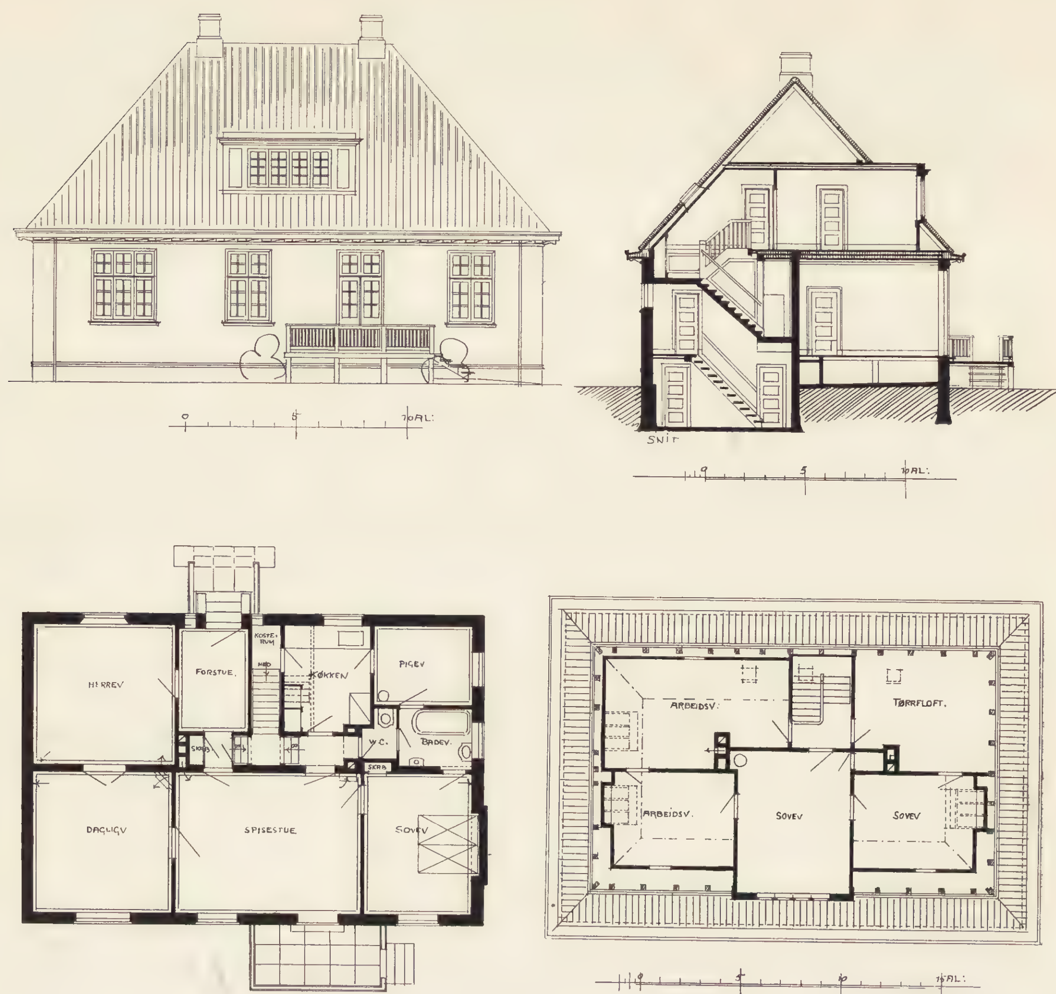

ARCHITEKT V. THISTED.

Paa en Grund ved Norgesmindevej (Strandmøllekvarteret) med gammel Bevoksning og et Areal af 2525 Kv.-Alen har Architekt Vald. Thisted bygget sig selv det her afbildede Hus.

Façaderne er pudsede og hvidtede, Taget dækket med røde Tagsten. I Kælderen findes en Calorifere, der opvarmer alle Værelserne i Stueetagen og Arbejdsværelset i Loftsetagen, og der er tillige truffet Foranstaltntnger til, at den varme Luft kan cirkulere under Gulvene i Stueetagen for at forhindre Fodkulden.

Bygningsudgifterne har været ca. 15.000 Kr. Arbejderne er udførte af Murermestrene Larsen og Jørgensen, Tømrermester Ohland, A/S Silvan, d'Hrr. Møllmann & Co. og Blikkenslagermester P. C. Nielsen.

ARCHITEKT V. THISTED.

TO ADRESSER.

Vi bringer omstaaende Gengivelser af de to, i forrige Hæfte omtalte Adresser til Fabrikejer Hagemann og Professor Hans J. Holm. Den førstnævnte, der er meget smukt udført af P. V. J. Klint, er skrevet paa Pergament og med Foreningsmærket i Rødt under Skriften. (Bogbinderarbejdet ved J. L. Flyge.)

Den sidstnævnte Adresse, som er komponeret og skrevet af Architekt Holger Jacobsen, er et ualmindeligt smukt og fint Arbejde: den er skrevet med Guldbogstaver paa Pergament, og igennem dette er trukket Baand af gammelt Gyldenstykke med indsyede Blomster af Silke i mange Farver. Disse Baand er leverede fra Permins Brodereri. Pergamentsrullen gemmes i et Læderhylster, overvundet med Silkesnore og med lange Kvaster. (Bogbinderarbejdet ved Anker Kyster.)

Hr. Fabrikejer G. A. Hagemann
Direktör for den polytekniske Læreanstalt

Danmarks Ungdom staar i Taknemlighedsgjæld til Dem — Danske Arkitekter har vel ingen Ret til at træde frem og takke Dem i hele denne Ungdoms Navn, men — vore Tanker ere nær knyttede til de Unge, der een Gang skal indtage vore Pladser.

I „Hagemanns Kollegium" er for første Gang de unge Arkitekter og deres Studiers Betydning jævnstillet med andre Studerende og deres Studiefag.

Vi skjönne ret Værdien af at unge ubemidlede Arkitekter kunne tilbringe deres Studietid i höjt kultiverede betryggede Omgivelser, i levende Samkvem med andre unge Studerende til gjensidig Paavirkning i et rigt Ungdomsliv — og vi finde Understöttelsens Form vel egnet til at udvikle Ansvars- og Æres-følelsen hos de Unge.

Gid da det af Dem skabte Kollegium maa blive de unge Arkitekter til Gavn, gjöre dem levende i den Aands Tjeneste, der har besjælet den höjsindede Stifter, at de maa sætte den danske Bygningskunst höje Maal, skabe Værker vort Folk til Gavn, vort Fædreland til Ære.

Paa Akademisk Arkitektforenings Vegne

28:10 ·1908·

H. Glahn. Axel Berg. Thorvald Jørgensen

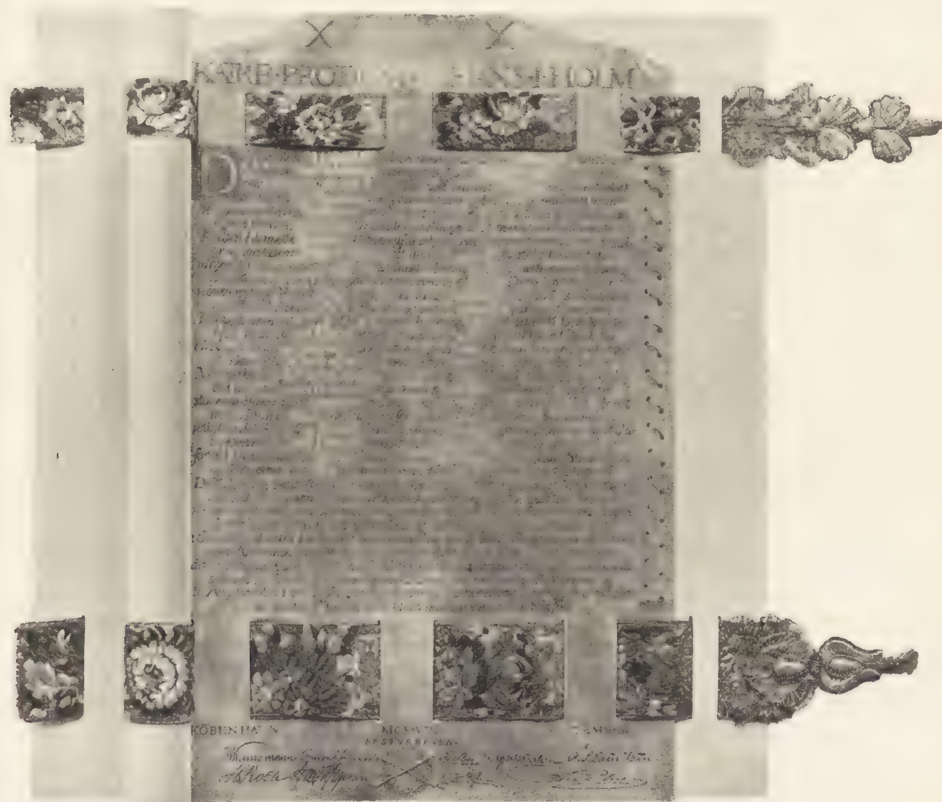
H. Kampmann. Emil Jørgensen. H. Koch

A. S. Lauritzen. Fred. L. Levy. Magdahl Nielsen

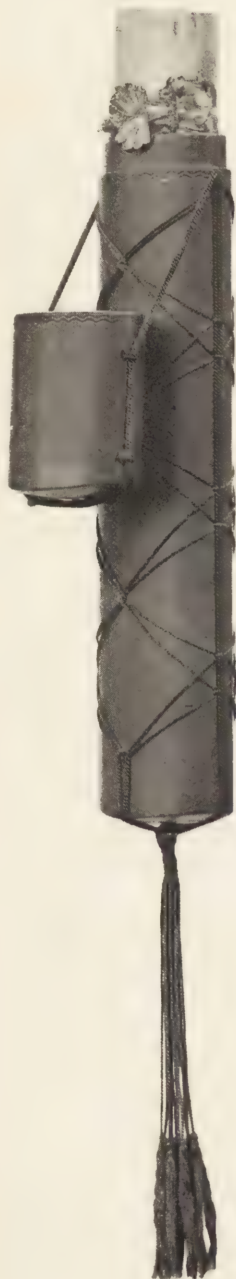
Indholdet af Adressen til Prof. Holm er følgende:

Kære Professor Hans J. Holm.

Det er iaar 25 Aar siden, at De overtog den for Udviklingen af vort Lands Architektur saa betydningsfulde Gærning som Professor ved Kunstakademiets Bygningsskoler. I dette Tidsrum har dansk Bygningskunst udviklet sig kraftigt og ejendommeligt. Landet over vidner talrige, betydende,

moderne Bygningsværker om den danske Architektstands Evne til at skabe god, selvstændig Kunst, hvorved den paa sit Omraade har bidraget til at hævde vor nationale Kultur. I denne Udvikling er De en af de betydeligste Foregangsmænd. Deres ihærdige og forstaaende Studium af gammel dansk Bygningskunst lærte Dem Betydningen af Materialets praktiske og ethiske Værd og af Konstruktionens Klarhed og Simpelhed, og Deres Arbejder, prægede som de er af disse Deres Erfaringer, er mønstergyldige Forbilleder paa god, sund, dansk Architektur. Deres Virksomhed som udøvende Architekt har derfor stor og indgribende Betydning for Deres Kaldsfæller. Det er en Lykke for dansk Bygningskunst, at det blev Dem, kære Professor Holm, hvem Uddannelsen af vor nulevende Architektstand blev betroet. Nu, da de mange frugtbare Arbejdsaar er gaaede, og De staar i Begreb med at trække Dem tilbage fra den Gærning ved Kunstakademiets Skoler, som De

i en Menneskealder har røgtet med en ganske sjælden Kærlighed, Interesse og Dygtighed, vil vi danske Architekter, som næsten alle har nydt godt af Deres enestaaende Evner som Lærer, bringe Dem vor inderligste og varmeste Tak for alt, hvad De har været for Skolen og for os, dens Elever, for Deres taalmodige og udholdende Vejledning, for det Frisind, hvormed De lod Eleven udvikle sin egen Udtryksmaade, for den Interesse for vort Arbejde, som De forstod at meddele os, og for det kammeratlige Samvær paa de mange lærerige og fornøjelige Studierejser og Skitseture, som foretoges under Deres Førerskab, og som altid vil høre til Deres Elevers bedste Ungdomsminder. De mange Aar er gaaede, og Alderen kræver sin Ret. Den Gærning, som var Deres Livs kæreste og som De ejede alle Betingelser for at gøre netop saa betydningsfuld som den blev, har De nu ment at burde opgive. Vi vil da her udtrykke vor store Glæde og Taknemmelighed over, at De har været i Stand til at virke saa længe i denne Gærning, og vi udtaler Haabet om, at Deres Livsaften maa blive lys og skøn og at De maa opleve at se Deres banebrydende Virksomhed i den Kunst, som De har viet et Livs trofast Arbejde, fremdeles paaskønnet og fortsat af Deres Elever, til Gavn for vor hjemlige Architektur og til Ære for vort Folk og for vor Stand, som vi haaber endnu i mange Aar vil kunne glæde sig ved at tælle Dem mellem sine bedste Kræfter.

Kjøbenhavn MCMVIII September.

H. KAMPMANN. THORVALD JØRGENSEN.
H. KOCH. EMIL JØRGENSEN.
AXEL BERG. H. GLAHN. FR. L. LEVY.
MAGDAHL-NIELSEN. A. S. LAURITZEN.

KJØBENHAVNS RAADHUS.

OPFØRT 1893—1905.

Udgivet med Støtte af Kommunalbestyrelsen ved F. HENDRIKSEN.
(Aug. Bangs Boghandel.)

DET længe forberedte og stort anlagte Værk om Byen Kjøbenhavns nye Hus vil i Løbet af nogle Uger foreligge færdigt. Et i disse Dage udsendt Cirkulære viser, hvor festligt og rigt Bogen er udstyret, hvor ødselt den er illustreret. Med stor Samvittighedsfuldhed er der saavel af Forfatteren, Dr. FR. BECKETT, som af Udgiveren i Tekst og Billeder gjort Rede for Raadhusets For- og Byggehistorie. Over 300 nyt tilvejebragte Billeder er indføjet i Teksten, og 15 architektoniske Tavler er tilføjet. Som en rød Traad gaar der gennem Bogen en stor Række Frisebilleder og Vignetter, der over og under Bogens ca. 23 Afsnit viser Udsigter og Prospekter af Kjøbenhavn i 19de Aarhundrede før og efter Raadhusets Opførelse. Intet er sparet for at gøre Bogen til et Værk af høj Rang, og Prisen er, i Forhold til hvad lignende Værker koster i Udlandet, meget lav. I et godt Biblioteksbind koster Bogen 75 Kr. 20 Ekspl. er trykte paa japansk haandgjort Papir og koster uindb. 150 Kr. Oplaget er kun 500 Ekspl., og deraf kommer kun knap 300 Ekspl. i Handelen.

Med disse Bemærkninger, som vi ledsager med en Vignet og med den netop nu foran Raadhuset opstillede Kumme, der er skænket af kjøbenhavnske Arbejdere, og som er laante fra Bogen, anbefaler vi Værket om *Kjøbenhavns Raadhus*. Naar Udgivelsen om kort Tid er en Kendsgerning, agter vi at vende tilbage dertil i en udførligere Anmeldelse.

BRONZEKUMMEN FORAN RAADHUSET.
Modellen efter Tegning af M. Nyrop ved H. Chr. Petersen, støbt af Lauritz Rasmussen.
Paa øverste Baand staar:
FAGRE BY VOR MO'ER, HVIS ØJE VENLIGT LER MOD ØRESUND,
ENS MOD DINE — SMAA OG STORE — LYSE SMILET OM DIN MUND.
Paa Bagsiden nederst:
SKÆNKET AF KJØBENHAVNSKE FAGLIGE ARBEJDERFORENINGER.

OM BRUGEN AF ORDENE RENAISSANCE OG BAROK M. M.

Der hersker nogen Uklarhed om Inddelingen og Benævningen af Perioderne i Architekturen efter 1500, fordi man bl. a. bruger Navnet Renaissance meget ubestemt.

Vistnok burde man ved *Renaissance* alene forstaa den italienske Ungrenaissance i det 15de Aarhundrede og de tilsvarende Overgangsperioder mellem Gothiken og Baroken i de andre Lande, hos os fra c. 1530 til c. 1670.

Og ved *Baroken* — ikke som hidtil en vis Udartning af Renaissancen men — den Hovedstil, hvori Bevægelsen mundede ud, og som bredte sig til de nordiske Lande dels som en mere klassicerende Stil og dels som en djærv Barok, der dog kunde forenes med de paagældende Landes Renais-

sancetraditioner. Den klassicerende Retning blev fortrinsvis yndet i Frankrig og England, den mere baroke i det katholske Østrig og Bayern.

Baroken var den mægtige Architektur, som skabte de moderne Byers Fysiognomi; thi *den* først fuldt havde Begreb om Bygningsanlæg, Helhedsvirkning, Sammensmeltning af det dekorative og architektoniske, om Rumvirkning og malerisk Lysvirkning i Interiørerne. Det er dette, der forsoner os med det »baroke«, som jo unægtelig spillede en Rolle, der ikke altid var lige smagfuld, og ogsaa forsoner os med Rococoen.

Danmark fik sine Paavirkninger fra andre Lande med hvilke vi tilfældig var i Forbindelse, og vi kan derfor ikke slutte noget af Tidsfølgen af de enkelte Stilarter, der er repræsenterede herhjemme; thi den hollandske (klassicerende) Barok i Charlottenborg og Thott's Palæ, den tyske djærve Barok i Christiansborg Ridehusene og Amalienborg, den franske Klassicisme i Harsdorffs Bygninger, den engelske i C. F. Hansens (det gamle Raadhus) svarer til Retninger, der var langt ældre af Oprindelse, og som i de store Lande har givet flere Aarhundreder deres Præg.

Vilhelm Wanscher.

OM LANDBRUGSBYGNINGER.

I de 40 Aar, jeg væsentligst har bygget Landbrugsbygninger — Stalde, Lader, Mejerier, Forpagterboliger o. l. —, har det ofte forundret mig, hvor faa Architekter, der befattede sig hermed, saa at jeg ikke har været videre forulæmpet af Konkurrenter, og jeg har dog haft en god og stor Virksomhed.

Aarsagen hertil har sikkert været, at der ikke tænkes paa disse Bygninger, før de skal bygges, og da er det temmelig sent. Naar en Gaard brænder, skal den nemlig paabegyndes straks for at være færdig til September, og jeg har derfor undertiden paa 5—6 Timer maattet lave Skitse paa kvadreret Papir og Overslag pr. □ Al. til en hel Herregaard med 5—6 Bygninger og kun faaet opgivet Køernes Antal!

Man tror vel, man kan faa den fornødne Hjælp hos Landmændene og Haandværkerne. Men disse er jo ikke altid første Klasses, og hvad Landmændene angaar, da ser de Sagen fra forskellige Synspunkter efter som de er Forpagtere eller Ejere og de kender desuden ikke de forskellige Maal o. l. Architekten maa derfor have saa nøje Kendskab til Maal og Bygninger, saa han kan hævde sin Overlegenhed overfor de stedlige »Sagkyndige«.

Der er naturligvis Architekter, der har Arbejde paa Herregaarde; men for dem har Hovedbygningen været Hovedsagen og Avlsbygningerne en Biting; i Stedet for at det burde været omvendt. Det er lettere at faa Indpas og holde Stillingen gennem Staldene end gennem Beboelsesbygningen, og jeg kan forsikre, at Landbygningerne er mindst ligesaa interessante og indbringende, som Villaer og Lejekaserner.

Da jeg begyndte 1868, var det vanskeligt, da der kun var faa Værker og Hjælpemidler. Det nemmeste og bedste vilde have været at rejse rundt

paa gamle TVEDES Herregaarde og stjæle hans Maal og Tanker; men da dette jo ikke var fair, har jeg ikke været paa hans Bygninger før i en ældre Alder, da de ikke kunde gavne mig meget.

Jeg maatte altsaa begynde paa bar Grund; og da min Tid vel snart er forbi, og jeg synes, at Architekterne ikke bør give tabt paa et Omraade, hvor de bør have en førende Stilling, skulde det glæde mig, hvis jeg endnu kunde gøre noget Gavn ved at hjælpe yngre frem ved Raad og Anvisning og ved mit mangeaarige Kendskab og mine Erfaringer om Landbrugsbygninger. Jeg er derfor til Tjeneste hermed for Medlemmer af A. A., selvfølgelig kollegialt, uegennyttigt og mundligt.

De yngre har vel en Hjælp i mine »Tegninger til danske Landbrugsbygninger«; men da de udkom 1876 og 1893, kan de selvfølgelig ikke vedblive at være up to date, men maa suppleres med, hvad jeg senere har skrevet i Landbrugsbladene; men dette er jo ikke let at finde for andre, som sjældent læser disse Blade.

AUG. KLEIN.

SNEDKERLAUGETS ENTREPRISEKONTRAKTER.

DET vil erindres, at Snedkerlauget i Efteraaret til Medlemmer af A. A. omsendte et Skema til Brug ved Afslutninger af Kontrakter om Snedkerarbejde, med den Meddelelse, at Laugets Medlemmer havde *vedtaget* fremtidigt kun at ville benytte disse Kontrakter. Da der imidlertid her fandtes visse Bestemmelser, som paa en uheldig Maade kunde modvirke de byggendes og Architekternes Interesser, skrev Bestyrelsen til Snedkerlauget, at man ikke kunde gaa ind paa at benytte saadanne Kontrakter. Der blev saa nedsat et Udvalg af Architekter og Snedkermestre til at drøfte Spørgsmaalet og Resultatet er angivet i følgende Skrivelse fra Snedkerlaugets Oldermand:

Til Akademisk Architektforening!

Som Følge af Forhandlingerne mellem den ærede Forenings to Repræsentanter d'Hrr. EMIL JØRGENSEN og FRED. LEVY og Laugsafdelingens Bestyrelse skal vi herved fremføre en i vor Skrivelse af 28. Juli manglende Oplysning, nemlig at Afdelingens Bestyrelse if. Generalforsamlingens Beslutning af 2. Juli er bemyndiget til at give Suspension fra Kontraktens Bestemmelser, hvor den finder, at Forholdene taler derfor.

Idet jeg beklager, at vor Skrivelse ikke har været tilstrækkelig oplysende, udtaler vi vor oprigtige Tak for, at den ærede Forenings Bestyrelse gav os Lejlighed til at rette dette, saa meget mere som Forhandlingen med Foreningens ærede Repræsentanter forvissede os om, at vi tør regne med den ærede Bestyrelses Velvilje, naar vi fremtidigt maatte ønske at forhandle med Dem om vore faglige Anliggender og anmode om Raad og Vejledning paa Omraader, hvor d'Hrr. Architekter bedst af alle kan give os dem.

Ærbødigst

P. F. V.

VICTOR HENRIKSEN.

Formand.

Herpaa har Bestyrelsen af A. A. svaret følgende:

Til Snedkerlaugets Bygningssnedker-Afdeling!

Idet jeg paa Bestyrelsens Vegne takker for Afdelingens ærede Skrivelse af 15. f. M., indeholdende Meddelelse om, at Afdelingens Bestyrelse ved Generalforsamlingsbeslutning af 2. Juli d. A. er bemyndiget til, under visse Forhold, at afvige fra Fordringen om Benyttelsen af den under 28. Juli d. A. fremsendte Entreprisekontrakt, tillader jeg mig at meddele, at vi forstaar ovennævnte Skrivelse, sammenholdt med vore Repræsentanters Referat af Forhandlingerne med den ærede Laugs-Afdelings Bestyrelse saaledes, at den omhandlede Form for Entreprisekontrakt ikke vil blive fordret anvendt ved Byggeforetagender, hvis Ledelse er overdraget Medlemmer af Akademisk Architektforening, medmindre der foreligger særlige Omstændigheder, som nødvendiggør Brugen af den.

Kjøbenhavn den 15. Oktober 1908.

P. B. V.
(sign.) Axel Berg.
p. t. Formand.

H. Koch.

FORSKELLIGT.

Konkurrence. Ved den af »Møbelindustriforeningen« udskrevne Konkurrence om Tegninger til Møbler for mindre Lejligheder er Bedømmelsen foretaget af tre Medlemmer af Møbelindustriforeningen i Forbindelse med tre af Akademisk Architektforenings Konkurrenceudvalg delegerede, d'Hrr. Axel Berg, A. Clemmensen og P. V. J. Klint.

Præmiebeløbet, 1000 Kr., blev fordelt saaledes: Forslag mrkt. »Detail«, 300 Kr., d'Hrr. Ivar Bentsen og Kaare Klindt, Vallekilde; »Vovvov«, 250 Kr., Maler Svend Bird; »Bellum est«, 175 Kr., samme; »Daglig Brug«, 175 Kr., d'Hrr. Povl Baumann og Torkild Henningsen; »I. U.«, 100 Kr., Maler Svend Bird.

✶

Maleri af Prof. Hans J. Holm. Samtidig med, at Bestyrelsen overrakte Professor Hans Holm den foran omtalte Adresse, meddeltes det ham, at en Kreds af ældre og yngre Architekter kunde ønske at lade hans Portræt udføre af en Maler, og man udbad sig nu hans Tilladelse hertil samt til at lade Portrættet ophænge i Architekturskolen paa Akademiet.

✶

Kreutzfeldts Bjælkeberegner. Firmaet Chr. Rahr & Co. har udsendt en »Bjælkeberegner«, som vil blive et godt teknisk Hjælpemiddel, idet man uden mindste Ulejlighed blot ved at indstille en drejelig Skive, kan aflæse de Tal, der angiver Bjælkedimensionerne m. m.

FORENINGSMEDDELELSER.

Efter Indbydelse af Architekt Rolf Schrøder vil Medlemmerne af A. A. have Adgang til at se Professor Jens Schous Klinik, Martinsvej 8, Lørdag den 28. ds., Kl. 2—4.

✶

DEN AARLIGE GENERALFORSAMLING

afholdes *Fredag den 27. November 1908* i Industriforeningens Foredragssal.

Kl. 8: Smørrebrødsbord.

DAGSORDEN:

1. Forslag om Optagelse af et *Æresmedlem.*
2. Beretning om *Aarets Virksomhed*
3. Beretning om *Bladets Virksomhed.*
4. Fremlægning af *Regnskabet* for Aaret: 1. Oktbr. 1907 til 30. Septbr. 1908.
5. Beretning om *Understøttelsesfondens* Virksomhed.
6. Beretning fra Udvalget vedrørende *Retstvistigheder.*
7. Beretning fra *Voldgiftens* Leder.
8. Beretning fra *Konkurrenceudvalgets* Leder.
9. Beretning fra Udvalget for et *Bedre Byggesæt paa Landet*
10. Beretning fra „*A. A.'s Tegnehjælp*".
11. Beretning fra Udvalget til Forberedelse af Udgivelsen af „*Danske Vitruvius*" *III Del.*
12. Paa Forslag af A. Clemmensen, Vald. Schmidt og K. Varming indstiller Bestyrelsen Architekt Povl Baumann til Optagelse i Foreningen.
13. Paa Forslag af M. Nyrop, Vald. Schmidt og K. Varming indstiller Bestyrelsen Architekt Egil Fischer til Optagelse i Foreningen.
14. Afstemning over de samlede, ændrede *Love, Vedtægter og Voldgiftsregler,* fremsat af Udvalget, der er nedsat for at gennemgaa og sammenarbejde disse.
15. Forslag fra Architekt Ejnar Ambt om følgende *Ændring i det nye Lovforslags* § 7: Linie 4—10 bortfalder og erstattes med: „Bestyrelsens Medlemmer vælges paa 2 Aar, hvert andet Aar vælges 4 og hvert andet 5 Medlemmer. Disse vælges samlede, og forinden Afstemningen maa Formanden angives. Bestyrelsens Medlemmer kan genvælges. Paa samme Maade vælges 2 Suppleanter og 2 Revisorer. Bestyrelsen vælger blandt sine Medlemmer Næstformand, Sekretær og Kasserer. Hvis Formanden trækker sig tilbage i Funktionstiden, skal en ny Formand vælges paa et særlig i den Anledning indvarslet Foreningsmøde".
16. Forslag fra Architekt Beenfeldt gaaende ud paa, at *Mærket* „*M af A. A.*" i Almindelig Vedtægts § 10 ændres til „*M. Akad. A. F.*" samt, at denne „Betegnelse indregistreres til udelukkende Brug for vor Forenings Medlemmer".
17. Forslag fra Architekt E. W. Marston til følgende *Ændringer i Lovene:* I. Lovenes § 4, 2det Stk. tilføjes: „Dog kan ingen Architekt undtagelses-

vis optages i Foreningen inden sit fyldte 35te Aar. Optages et proponeret Medlem ikke ved den derom foretagne Afstemning, skal han ikke igen kunne proponeres til Optagelse før 5 Aar derefter".

II. I Lovenes § 5, sidste Stk. tilføjes: „Foruden den, 8 Dage forinden Generalforsamlingen udsendte sædvanlige Meddelelse om de efter Tur og ved Lodtrækning fratrædende Embedsmænd, anføres tillige, hvem der af Bestyrelsen foreslaas til Valg".

„Hvis der til Behandling paa Generalforsamlingen forekommer flere end 6 Forslag eller Emner udover de under a, b, c og d nævnte, skal det overskydende Antal behandles paa et inden 8 Dage efter Generalforsamlingen afholdt almindeligt Møde, hvortil indvarsles i Meddelelsen om Generalforsamlingens Program".

18. Forslag fra Architekt Strøm Tejsen til *Ændring af Lovenes* § 15, 2det Stk.: „Undtagelsesvis kan en Architekt dog optages uden at have ovennævnte Betingelser, naar Bestyrelsen paa skriftligt Forslag af 10 Medlemmer indstiller ham til Optagelse og den aarlige Generalforsamling med $^2/_3$ Majoritet vedtager Bestyrelsens Indstilling. Vedkommende skal dog være fyldt 35 Aar for at kunne indstilles, og Indstilling bekendtgøres for Medlemmerne 1 Maaned forinden Afstemningen, som foregaar skriftlig".

19. Forslag fra Architekt S. Weidemann til *Ændring af Lovenes* § 5, andet Stk.: „Undtagelsesvis kan en Architekt optages uden at have opfyldt ovennævnte Betingelser, naar Bestyrelsen paa Forslag af mindst 5 ordinære Medlemmer indstiller ham til Optagelse og den aarlige Generalforsamling tiltræder Bestyrelsens Indstilling med $^3/_4$ af de paa Generalforsamlingen afgivne Stemmer".

20. *Valg af Embedsmænd og Udvalg.*

a. Valg af 5 *Bestyrelsesmedlemmer* — Efter Tur afgaar Th. Jørgensen, Kampmann, Lauritzen, Magdahl Nielsen, og efter Lodtrækning H. Glahn (Th. Jørgensen og Magdahl Nielsen ønsker ikke Genvalg).

b. Valg af 2 *Suppleanter* (C. Thonning og Holger Jacobsen).

c. Valg af 2 *Revisorer* (Ph. Smidth og Chr. L. Thuren).

d. Valg af *Konkurrenceudvalg* (Axel Berg, Leuning-Borch, A. Clemmensen, Viggo Dahl, Emil Jørgensen, P. V. J. Klint, Søren Lemche, M. Nyrop og A. Rosen).

e. Forslag om *Ophævelse af Udvalg* til Behandling af Spørgsmaal vedrørende *Retstvistigheder* og af Udvalget til Behandling af *Honorarspørgsmaal og Dannelse af et Udvalg* til Behandling af *Honorar- og Retsspørgsmaal* med en Leder og 4 Medlemmer.

f. Valg af et Medlem til *Understøttelsesfondens Bestyrelse.*

g. Valg af en Suppleant til *Fondens Bestyrelse* (A. S. Lauritzen).

h. Ophævelse af Udvalg for *Udstilling paa Foreningsmøder* og Valg af et lignende Udvalg med noget ændret Formaal.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✡ ✡

KJØBENHAVN
DEN 28. NOVEMBER 1908
11. AARGANG Nr. 9

HUS I ROSKILDE.

HUS I ROSKILDE. ARCHITEKT L. KOEFOED-JENSEN.

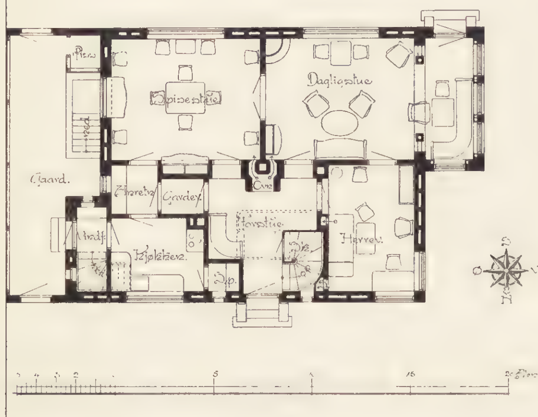
VED Birkealléen, hvor Terrainet falder ret stærkt mod Fjorden i den nordlige Udkant af Roskilde By, er nærværende lille Bolig opført i Eftersommeren 1907 for den ringe Sum af ca. 13.500 Kr.

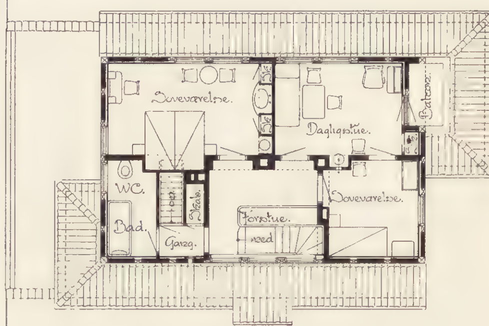

MOD NORD.

Bygningen, der staar grovt pudset, er hvidtet med Bindingsværk, Stene, Plankeværk o. s. v. rødtjæret; Taget er lagt af røde Vingesten.

1ste Sals Ydervægge er opført af 8″ × 9″ gennemskaaret Tømmer med udmurede ½ Stens Tavl, røret og pudset Beklædning i 2″ Afstand er anbragt herpaa. Til Understøttelse for Nord- og Sydvæggen er der i disses Længderetning henlagt den i Snittet viste Dragerkonstruktion.

MOD SYD.

Kælderen, der er udgravet i Bygningens Udstrækning med Undtagelse af Forstue, Dagligstue og Herreværelse, rummer Viktualierum, Vinkælder, Brændselsrum og Vadskekælder, denne sidste med direkte Adgang fra Gaard.

I Stueetagens Forstue findes en Centralrøgforbrænder, der opvarmer Forstue, Spisestue og Dagligstue. Dørene til Spisestue, Dagligstue og Herreværelser samt Buffet og Sengeplads i det store Soveværelse er overhvælvet med Elipsebuer; samme Slags Overhvælving med Trappens Stigning er anvendt over den nederste Del af Løbet fra Stue til 1ste Sal.

SPISESTUEN.

Denne rummer foruden Soveværelse, Bad, W. C. o. s. v. tillige Soveværelse og Dagligstue for Bygherrens Svigerfader; over sidstnævnte Værelse er der indrettet en lille tildels overbygget Balkon.

Trappen fra Gangen til Bad og W. C. fører til Tørreloft, ved hvilken der er blevet Plads til Pigekammer og Gæsteværelse, hvor der er anbragt en Strygeovn.

Tømrermester Sofus Børgesen, Holte, har haft Arbejdet i samlet Entreprise og selv udført Tømrer- og Snedkerarbejdet, Murermester J. C. Nielsen, Vedbæk, Murerarbejdet.

Arbejder ved Smaabygninger som denne bliver, hvor Bygherrens Fordringer til Plads og Bekvemmeligheder almindeligvis aldrig staar i Forhold til Byggesummens Størrelse, yderst slet betalt; endnu elendigere er det dog,

naar Byggepladsen er henlagt til en Provinsby; her bliver som Regel Architektens Arbejde afgjort med en beskeden Sum, holdt omkring Tredje- eller Fjerdedelen af det ham tilkommende Honorar.*)

L. Koefoed-Jensen.

HAGEMANNS ADRESSE.

Som Svar paa Architekternes Adresse har Fabrikejer G. A. Hagemann sendt Foreningen en Skrivelse saalydende:

Kjøbenhavn, den 11. Novbr. 1908.

Til Akademisk Arkitektforening!

Kjøbenhavn.

For den smukke Adresse, som den højtærede Forening igaar lod mig overrække ved d'Herrer Arkitekter Axel Berg og H. Kampmann, bringer jeg herved Foreningen, saavel som de enkelte Medlemmer, min varmeste Tak.

Adressens Ord udtrykke ganske min Følelse og Tanke. Gid det Ønske, hvormed den slutter, maa opfyldes gennem det Kollegium, denne stolte Bygning, der, forhaabentlig gennem Aarhundreder, vil staa som et veltalende Vidnesbyrd om dansk Arkitektkunsts høje Standpunkt i det 20de Aarhundredes Begyndelse.

Deres ærbødige og taknemmelige

G. A. Hagemann.

DE GAMLE STEDNAVNE.

Fru Admiralinde Emma Gad har velvilligst tilsendt os nedenstaaende Artikel, der tillige har været optaget i Damernes Blad.

Forandring og Udvikling er jo en Naturlov, og intet er jo rimeligere end, at en stor By maa ændres og ombygges efter Tidens Tarv og Færdselens Krav. Det har vist derfor vakt udelt Tilfredshed, at det uhumske og uskønne Kvarter mellem Købmagergade og Gothersgade snart staar for Tur til Nedrivning for at give Plads for lyse og luftige Gader med livlig Trafik og tidssvarende Boliger. Men alle vi, der holder af vor Fødeby paa Grundlag af dens ældgamle Historie og Traditioner, beder saa mindelig, om de gamle Gadenavne maa bibeholdes i det nye Kvarter, saa at Byen ikke maa faa Lov at glemme sin egen Historie. Er det da ikke saadan, at blot ved at høre Navne som Gammelmønt, Pustervig, Aabenraa, Landemærket, Dyrkøb, eller Naboløs henledes Tanken paa noget meget, meget gammelt og ærværdigt! Man ser for sit indre Øje de moderne Forretningskomplekser synke ned og give Plads for røde Tage og snurrige Gavle, man ser Asfalten forvandle sig til toppede Brosten i de krogede Gader, hvor Borgere i Læder-

*) Vi haaber dette aldeles ikke er en Regel, men en Undtagelse! *Red.*

vamse og Riddere med Fjerhatte vandrede til deres Dont og deres Glæder, og hvor de atter afløses af Slægtled med Allongeparykker og Adriener.

Man maa huske, at de Gader, vi nu jævner med Jorden, og som ganske vist ikke er smukke for en Malers eller Bygmesters Blik, de er alligevel de Gader, igennem hvilke Holberg vandrede paa Vejen hjem til Fiolstræde, for at skrive Slutningsscenen af »Erasmus Montanus« eller »Det lykkelige Skibbrud«. Hvem husker ikke »Poeten i Aabenraa« eller den henrivende Replik i »Jacob von Thybo«: »Herren ser ud bag til, som om han var gjort efter Vimmelskaftet«. Ved at læse det eller høre det slaar vort Hjærte et Øjeblik i Takt med vor gamle Bys Historie — en Stemning fra svundne Tider ligger i det blotte Ord. Jeg tror ikke, man skal undervurdere disse gamle Erindringers Betydning for Befolkningen. De hjælper til at holde sammen paa Helheden.

I hvert Fald — naar man ser hen til vore Borgerrepræsentanters Udvalg af tilsyneladende raadvilde Faddere, saa er disse gamle Navnes historiske og sproglige Klang ikke let at erstatte ved Ny-Opfindelser. Vi kender jo disse ikke særlig interessante, geografiske Navneserier i nye Kvarterer, saasom Bergensgade, Christianiagade o. s. v. eller Benævnelser som Grækenlandsvej og Haabets Allé. Heller ikke sprogligt set er de altid heldige! Jeg beder blot Læseren højt at nævne »Asger Rygsgade« eller »Niels Brocksgade«.

Og nu »Westend« — Londons allerfornemste Bydel, hvis fattige Navnesøster paa Vesterbro vist bør kaldes et »Sted, hvor Dyden græder, og Bajeren koster én Krone«! Og »City«! Et saa lidet nationalt Navn midt i vor danske Bys Hjærte! Enhver, der har set Citykvarteret i London med det evigt boblende Menneskehav, vil finde det lige saa nødvendigt at kalde Antoniestræde for Piccadilly eller Regentstreet.

Vi havde engang i vor By et gammelt Gadenavn, hvis blotte Klang fik en til at tænke paa brede Haandværksmestre og raske Geseller i Færd med at flytte deres gamle Lade. Det var Bryggerlængen. Bryggerlængen, et dejligt Navn! Den blev døbt om til »Olfert Fischersgade«. Hvor tomt og fladt i Sammenligning med det gamle. Det hed sig, at Navnet ikke var fint nok for de Damer og Herrer, som beboede Gaden. Hvor kan man være saa barnlig at tænke paa det! Og bliver Gaden oven i Købet ombygget, er det da dobbelt urimeligt. Se nu den nyombyggede Farvergade, hvis gamle Navn man underligt nok har været saa barmhjærtig at beholde, hvem tænker eller vil blot om to Aar tænke paa dens Fortid. Navnet vil blot uvilkaarligt indgive den Tanke, at man her staar paa et ældgammelt Sted.

Men selvfølgelig — i Forbindelse med Navnet Olfert Fischersgade skal det villigt indrømmes, at det er kønt nok i Gadenavne at mindes Landets bedste Sønner og Døtre, men lad nye Gader blive kaldt op efter dem, der har gjort sig fortjent dertil! Disse udvalgte kommer rigtignok tidt i besynderligt Selskab, naar man ser hen til, at den fra Tivolis Ungdom kendte italienske Kunstfyrværker Amici er Ophav til Navnet paa en stor Forbindelsesvej mellem to Hovedaarer, for ikke at tale om salig Bogtrykker Bianco Luno, eller min Barndomsbekendt, Gartner Lipke, boende i den daværende Classens Have; han var ganske vist Ejer af nogle herlige Graapæretræer, men

gjorde sig vistnok heller ikke fortjent af Samfundet ved andet end ved at hugge dem om, og sælge Jorden, hvor de groede, til høje Kaserner til den bedst mulige Pris.

Naa, det gør mindre, at en ukendt Grundspekulant ved et for ham heldigt Tilfælde kommer til at give Navn til en Gade, da Folk sjældent forbinder nogen egentlig Tanke med det ukendte Navn, de saa ofte nævner i Flæng. Værre er det, naar de gamle, de oprindelige Stednavne gaar tabt, fordi der, hver Gang det sker, overklippes en af de smaa Rødder, som binder Nutidens By til den Jordbund, hvoraf den er vokset. Det burde være lige saa umuligt, som det sikkert vil være for en Adels- eller Bondeæt at omdøbe den gamle Gaard, der havde været Hjem for deres Slægt i Aarhundreder. Man tænke sig at omdøbe Spøttrup til »Villa Jærnbanelyst«.

Ogsaa vi Beboere af vor By er en gammel Æt — lad os huske det.

Emma Gad.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

P. Eliassen: *Kolding,* fra Middelalder til Nutid. En historisk Beskrivelse. 1ste Hæfte.

Om den ældgamle danske By har Forf. indsamlet en Mængde Materiale til Belysning af dens Historie, og en Bearbejdelse heraf vil udkomme som et Værk paa 15 Hæfter à 32 Sider (Pris 50 Øre pr. Hæfte), af hvilke det første nu foreligger. Bogen vil blive rigt udstyret med Billeder, der efter det første Hæfte at dømme bliver særdeles gode og oplysende. Med dette Hæfte følger saaledes en Grundplan og en Façadetegning af Koldinghus, udførte i en behagelig stor Maalestok efter Opmaalinger og Tegninger af Architekt Julius Smith.

Det siger sig selv, at Slottets Historie vil komme til at indtage en betydelig Plads, og til dets Beskrivelse vil blive anvendt en Række hidtil ubenyttede Kilder. Endvidere vil der blive gjort Rede for Kolding Bys Historie fra Aar 1236 til vore Dage. Billederne er udførte hos Pacht & Crone.

✶

F. Uldall: *Overslagsbog,* 7de Udgave. Kommission: *Lehmann & Stage.*

At omtale Uldalls Overslagsbog er noget nær det samme som at rose den, og at rose den turde være overflødigt. Thi, ligesom enhver Rejsende er hjælpeløs i det fremmede Land uden sin »Baedecker«, saaledes er »Uldall« en saa nyttig, ja næsten uundværlig Ledsager for Architekten og Bygningshaandværkeren paa Rejsen gennem Livet, at Bogen saa at sige hører med til deres Udstyr.

Den 7de Udgave ligner ganske sine Forgængere, men er dog forøget med en Del nye Oplysninger, Tabeller o. l. De anførte Priser er vistnok gennemgaaende korrekte; vi gør dog opmærksom paa, at Priserne for fugefri Gulve er ansatte betydeligt højere, end de kan udføres for.

✶

Otto Lange: *Dekorationsmotiver for praktisk Malerarbejde.* Jul. Hoffmann, Stuttgart. I Kommission hos *Ludvig Schüth.* Pris 30 Kr.

I stort Folioformat foreligger her et smukt udstyret Værk over moderne Dekoration med en Mængde Motiver, Ornamenter og Farveprøver. En Del af de benyttede Ornamenter vil ikke falde i danske Maleres eller Architekters Smag, men da Farverne gennemgaaende staar overordentligt fint og smukt, vil man kunne have Nytte af Bogen som Hjælpemiddel ved Afstemning af Farver.

FORSKELLIGT.

Teknisk Selskabs Skole.

Til »Architektens« Redaktion!

Den nuværende Forstander for Teknisk Selskabs Skole i Kjøbenhavn træder i den nærmeste Fremtid tilbage og »man siger« at en anden Officer skal afløse ham.

Burde ikke »Akademisk Architektforening«, hvis Medlemmer formentlig maa siges at være meget interesserede i, at Uddannelsen af de mange Bygningshaandværkere, som besøger Skolen, bliver saa god som mulig, ved Henvendelse til Teknisk Selskabs Bestyrelse — i hvilken der, mærkelig nok, ikke findes nogen Architekt og kun én Bygningshaandværker — gøre opmærksom paa, at en Architekt har langt mere Begreb om, hvilken Uddannelse de unge Haandværkere bør have, end nogen Officer, heri indbefattet Ingeniørofficerer, og at Skolen vistnok vilde være bedst tjent med at faa en Architekt til Forstander.

Deres ærb.

L. Weber,

Tømrermester. Roskilde.

Vi er fuldt ud enige med den ærede Indsender om, at det vilde være heldigt baade for Skolen og Eleverne, at en erfaren Architekt, der i Følge sin Uddannelse og Virksomhed har mere Forstaaelse af Haandværkets Krav end en selv dygtig og samvittighedsfuld Officer kan have det, burde sættes i Spidsen for Teknisk Selskabs Skole. Vi er derfor taknemlige for Hr. Webers Forslag og henstiller det til Overvejelse for rette Vedkommende, inden de træffer Afgørelse om Besættelsen af denne vigtige Post. *Red.*

✶

Nyt Gulvmateriale. De mange eksisterende Gulvbelægninger, der under de forskelligste Navne dog væsentlig indeholder de samme Stoffer og forøvrigt ogsaa omtrent de samme Dyder og Mangler, er blevne forøgede med et nyt ved Navn Lactoleum. Dette, til hvis Fremstilling der ikke benyttes Magnesit, har en behagelig, blød Overflade, og Prøverne viser ret smukke Farver. Men hvorledes det tager sig ud i større Flader, om Farven kan blive ensartet og om Massen er homogen og holdbar o. s. v., herom kan vi ikke udtale os paa nærværende Tidspunkt.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

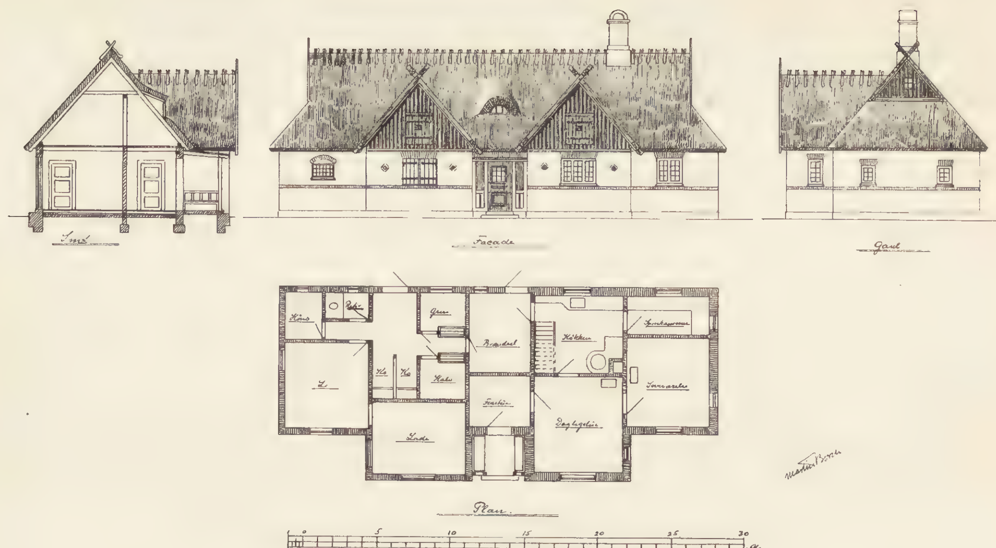
KJØBENHAVN
DEN 5. DECEMBER 1908
11. AARGANG Nr. 10

HUSMANDSHUSE.

ARCHITEKT MARTIN BORCH.

For Lensgreve Danneskjold-Samsøe har jeg udarbejdet Planer til en halv Snes forskellige Husmandssteder for Gisselfeld Kloster, og de her gengivne viser et Par af disse. Bygningerne skal hvidtes, have Egebindingsværk i Gavlene og iøvrigt forsynes med Bjælkelofter, Puds paa Indskudet, Straatag og med kraftige Farver paa Træværket. Det maa meget paaskøn-

ARCHITEKT MARTIN BORCH.

nes, at Direktøren for Klosteret stedse ved Fornyelsen af saadanne Smaasteder ønsker at give Husene et Præg af Hyggelighed, selv om dette medfører nogen Bekostning ud over det strængt nødvendige.

MARTIN BORCH.

OM ARBEJDERBOLIGER.

FOREDRAG, HOLDT VED DET TREDIE DANSKE HYGIEJNISKE MØDE I HELSINGØR

AF POUL HOLSØE, KJØBENHAVN.

NAAR »Akademisk Architektforening«s Formand — efter en Opfordring fra »Selskabet for Sundhedsplejen i Danmark« — har anmodet mig om ved dette Møde at tale om Arbejderboliger, er det med en Del Betænkeligheder, jeg har paataget mig dette ærefulde Hverv — for selv om jeg som Leder af »Akademisk Architektforenings Tegnehjælp« i de sidste 3 Fjerdingaar, den har eksisteret, har set en Del Skitser og Tegninger til Boliger for mindre bemidlede og derigennem faaet et Indblik i, hvor faa Hensyn der endnu rundt omkring tages til selv de simpleste Regler for Bolighygiejne — jeg tænker her blandt andet paa Rummenes Beliggenhed for Solen —, saa har jeg ikke tidligere specielt studeret det, man i snævrere Forstand forstaar ved Arbejderboliger, og jeg kunde derfor tænke mig, at jeg ikke formaaede at meddele flere af mine ærede Tilhørere noget nyt.

Det er i de store Fabrikslande, at Arbejderbolig-Bevægelsen først kommer i Gang, og inden jeg gaar over til at omtale hjemlige Forhold, vil jeg gerne nævne et Par Eksempler paa, hvordan man i disse Lande har grebet

Sagen an, og jeg føler mig forpligtiget til først at nævne Navnet paa en ejendommelig Personlighed, der staar som et lysende Eksempel i hele denne Bevægelse — Miss Octavia Hill. Hun satte sig som sin Opgave at hjælpe de daarligst stillede. Hun opkøbte gamle, sundhedsfarlige Huse, indrettede dem hygiejnisk og hensigtsmæssigt, slog sig selv ned i disse Huse og gav Beboerne — ved at hjælpe dem paa alle Maader med Raad — Lyst til at holde deres Lejligheder rene og skabte derved mange nyttige Borgere ud af de Mennesker, der tidligere havde levet deres usunde Liv i usle Hjem. — Saa længe hun levede, gik det godt paa denne Maade, men da hendes Virksomhed senere gik over til filantropiske Selskaber, formaaede disse ikke at føre hendes Bestræbelser og gode Begyndelse videre, og de gik derfor efterhaanden over til kun at opføre *nye* Arbejderboliger.

Man har i Glasgow forsøgt at ekspropriere daarlige, usunde Kvarterer og opført nye i Stedet, men alle disse Bestræbelser har delvis forfejlet deres Virkning, idet det ikke har været Husenes tidligere Beboere, der er flyttede ind igen, som man ønskede, men nye og andre, der ikke netop var de Mennesker, man i første Række vilde have i Tale.

Noget lignende er jo Tilfældet her hjemme, idet de ny opførte Arbejderboliger i Virkeligheden kun *delvis* er beboede af Arbejdere.

Efter at man forgæves havde forsøgt at komme til Bunds i Sagen ved at bygge og indrette nye Boliger, begyndte man i England at gribe Sagen an fra en helt anden Side — ved Lovbestemmelser om Boligers Vedligeholdelse i Forbindelse med et stadigt tilbagevendende Eftersyn af sundhedsfarlige Boliger, — og denne Vej, der har bragt de bedste Resultater, har derfor flere Lande fulgt, og enhver Stat, enhver Kommune burde komme ind paa denne Bolig-Inspektion. Men dette skal jeg senere komme tilbage til.

Det vilde vel være lykkeligst, hvis man altid kunde bygge Arbejderboliger fritliggende, saa at man kunde skaffe enhver Familie sit Hus med Have. Men da det vilde blive for kostbar en Maade at leve paa for de fleste Arbejdere og tillige vanskeligt at gennemføre, har man herhjemme som i Udlandet forsøgt paa forskellige Maader at komme Idealet nærmest.

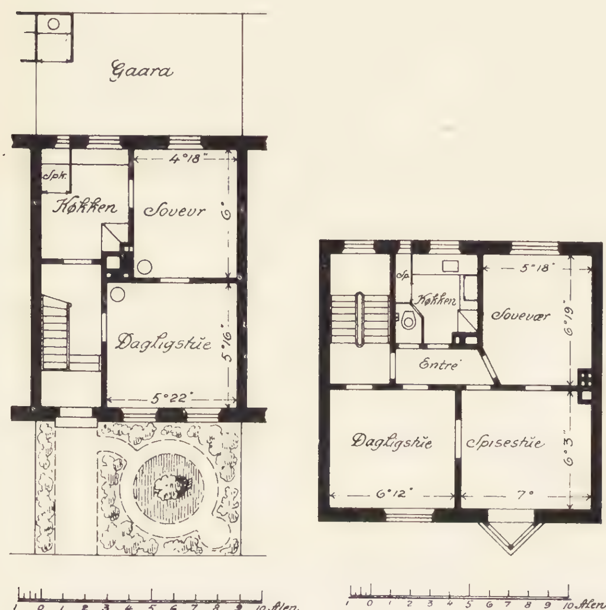
Fra Aaret 1850 begynder for Alvor Arbejderbolig-Bevægelsen her hjemme. Der opføres Boliger flere Steder af Lægeforeningen og det Classenske Fideikommis, men i Aaret 1865 stiftes, hovedsagelig af Arbejdere hos »Burmeister & Wain«, paa daværende Læge F. F. Ulriks Initiativ, »Arbejdernes Byggeforening«.

Det var den første Byggeforening, hvor Husene ved Lodtrækning kunde blive Medlemmernes Ejendom.

Man har med Held forsøgt noget lignende i Skotland, i høje Huse, hvor Lejlighederne efter et vist Antal Aar kunde blive Lejernes Ejendom, og man ser jo snart, hvor udmærket denne Bestemmelse er, hvordan man netop paa denne Maade faar vakt hos hver enkelt Beboer Interessen for at holde Lejligheden i god Stand, Hjemmet rent og derfor sundt.

De Boliger, »Arbejdernes Byggeforening« begyndte med, var 2-Etages Huse med 2 2-Værelsers Lejligheder i hver om en fælles Trappe. Een Lejlighed i hver Etage. De varierer en Smule i Planen — med eller uden

Forstue — en enkel og klar Plan uden Kroge, med direkte Lys til alle Rum og let Gennemluftning af Værelserne, og de stod sikkert, hvad Indretning angaar, fuldt paa Højde med alle Datidens Fordringer. Der er f. Eks. i disse Huse — som i den samme Byggeforenings nye Huse ved Lyngbyvejen — Friskluftskanal fra Kælder op gennem alle Etagerne, med Ventilation fra alle Soveværelserne. Nogle architektoniske Mesterværker er de vel ikke, men ganske hyggelige ser de ud med deres Smaahaver ud mod Vejene mellem Husrækkerne. Vi kender dem jo alle og har set dem saa tidt i Kjøbenhavns forskellige Kanter, ved Østerfarimagsgade, Strandvejen og flere andre Steder. Disse Huse har forskellig Værdi efter deres Beliggenhed og Indretning. Et af disse Huse, der er vurderet i 1907, er vurderet til 7830 Kroner, og den aarlige Leje er takseret til 488 Kr.

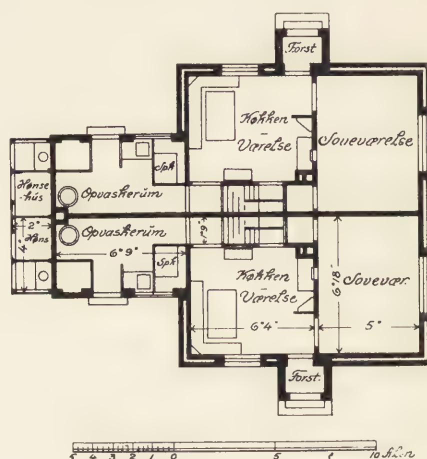
PLAN 1. PLAN 2.
ARBEJDERNES BYGGEFORENING.
PLAN AF STUEN (VESTERFÆLLEDVEJ, KBHVN.). ARCHITEKT: F. C. BØTTGER.
PLAN AF 1. SAL (LYNGBYVEJ, KJØBENHAVN). ARCHITEKT: CHRISTEN LARSEN.

Saa kom Loven af 26. Februar 1898, og den gav ganske naturligt Fart i Sammenslutningerne og i Byggerierne.

Der opstod blandt flere andre »Frederiksberg Arbejderes Byggeforening«, hvis Huse man ser, naar man med Jærnbanen tager fra Kjøbenhavn til Roeskilde, den ganske pyntelige og landlige Koloni med de hvide 1-Etages Huse, med de røde Mansardtage og Købmandshandelen ved Indgangen fra Vejen. Dobbelt-Husene har kostet 13.000 Kroner, og Lejen er for en 3-Værelsers Lejlighed med Have 25—28 Kroner om Maaneden, men tillige paahviler der Beboerne Hvidtning og Maling, medens Vedligeholdelsen af Tag, Gaard og Veje paahviler Foreningen. Derfor er disse Huse i Virkeligheden for dyre for de fleste Arbejderfamilier, og det er kun de bedst stillede, der kan bo der, eller Folk helt uden for Arbejderstanden.

For at komme ned paa den Husleje, Arbejdere kan give, har man derfor set sig nødsaget til ved de nye Huse, »Arbejdernes Byggeforening« har bygget sidste Aar ved Lyngbyvejen, at faa en Etage til, saaledes at disse Huse har 3 Lejligheder, 2- eller 3-Værelsers Lejligheder i 2 fulde Etager og Mansard (Lejen for 2 Værelser er 20—23 Kroner, for 3 Værelser 29—33 Kroner, og for 3 Værelser med Pigekammer 30—35 Kr.). Det er det samme System, Kjøbenhavns Kommune har anvendt ved Valby Gasværks nye Arbejderboliger.

Ved Lyngbyvejen genfindes den gamle, gode Plan med indskudt W. C. med 3 2- eller 3-Værelsers Lejligheder om en fælles Trappe, hvorimod Kommunen i disse Smaahuse har Hovedtrappe og Køkkentrappe fælles for 6 Lejligheder. Byggeforeningens har derfor den Fordel, at der i hver Etage kun støder een Lejlighed ud til Trapperummet, hvorimod der i hver Etage i Kommunens Huse støder 2 Lejligheder ud, ganske vist til 2 Trapperum. Men naar man fra høje Etagehuse — hvor dette Onde ikke kan undgaas — ved, hvor uheldigt dette Fællesskab ofte kan være, forekommer det mig, at man ved disse Huse burde have taget Frederiksberg Kommunes interessante Forsøgshuse paa Mariendalsvej til Eksempel og resolut kastet Køkkentrapperne bort. Det er dem, der ødelægger Husenes Planer, det er disse Køkkentrapper, vi kan takke for de fæle, moderne Gaardinteriører, vi nu har, og man har derfor i andre Lande gjort Bestræbelser for at komme bort fra Køkkentrapperne. Som De ser paa den farvelagte Beliggenhedsplan over Arbejderboligerne ved Valby Gasværk, hører der Have til hver Lejlighed, og hver 1ste Sals Lejlighed har Altan, — udmærkede Ting, som ikke kan værdsættes højt nok.

PLAN 3.
ARBEJDERKOLONIEN »RØRDAL« VED AALBORG.
PLAN AF STUEN. ARCHITEKT: GOTFRED TVEDE.

Kommunens Huse saavel som Arbejdernes Byggeforenings Huse ved Lyngbyvejen er hyggelige og hjemlige, naturlige og danske uden Anvendelse af forloren Pynt. Og hvor lidt Udsmykning skal der egentlig ikke til for at gøre en Bygning smuk!

Der er engang skrevet: »Det er jo ikke Anvendelsen af de store Midler, der gør en Bygning til god Architektur, det ligger i noget andet, uafhængigt af ydre Pynt, i de rette gode Forhold, i en Dørs, et Vindues velafvejede Form og velberegnede Plads, i alt det, som, naar det skal være, kan faas uden Penge.«

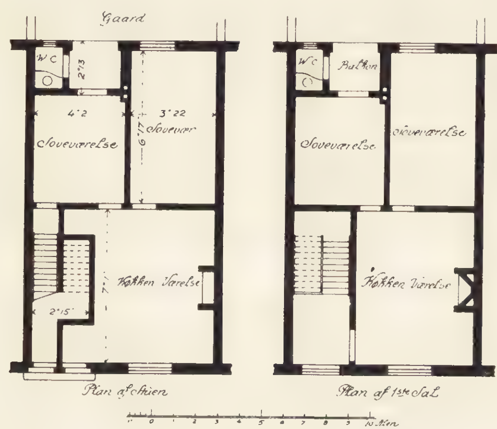
Tænk engang paa det gamle Nyboder — vore ældste Arbejderboliger i Kjøbenhavn — med deres gulkalkede Mure, røde Tegltage og smaa hyggelige Skodder. Ingen unødvendig Pynt, ikke engang Gesimser paa Gavlene — og dog finder man vanskelig smukkere dansk Arbejderbolig-Architektur.

Se paa Architekt Plesners Forsøgshuse paa Mariendalsvej af røde, haandstrøgne Sten, røde Tegltag, brede, hvidmalede Vinduer og saa de blomstersmykkede Altaner. Heller ikke her er der anvendt selv den mindste unødvendige Pynt for at give Bygningerne det smukke Udseende, de har.

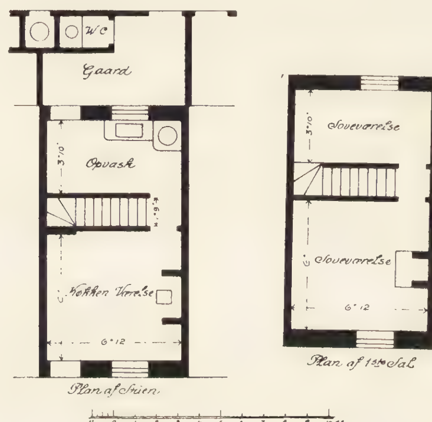
Naar undtages Haveanlæg og Altaner frembringer de Arbejderboliger, jeg har omtalt, ikke meget nyt ved Fordeling af Rummene, og det er i Virkeligheden, som om de Resultater, man er kommet til i andre Lande ved lignende Opgaver, ikke har haft megen Indflydelse paa Indretningen af disse Huse.

Derfor staar Arbejderkolonien «Rørdal« ved Aalborg som en lille Foregangs-Koloni, allerede paabegyndt i Aaret 1900. I Stuen Køkkenværelse, Soveværelse og Opvaskerum samt Loftsværelse (1000 Kv.-Alen til Have og Gaard). Planen kunde man nok i sine Enkeltheder kritisere noget; der er f. Eks. i 1-Etagehusene ingen nem Udluftning af Værelserne, men man bør i høj Grad anerkende de ny Ting, disse Planer paa anden Maade viser. Først Køkkenværelset — Køkken og Spisestue slaaet sammen til eet Opholdsrum, og dernæst Opvaskerummet, der her — som man allerede kender det fra tidlig Tid i Udlandet, i England f. Eks. — er slaaet sammen med Vaskerummet.

I England er dette Rum nu paa de snedigste Maader tillige omdannet til Badeværelse, hvor Badekarret skjules i Vægskabe, naar det om Dagen ikke bruges; og det har været nødvendigt, da det forfriskende Morgenbad sættes saa højt i dette Land. Og Køkkenværelset! Naar man ved, at

PLAN 4. BELGISK ARBEJDERBOLIG.

PLAN 5. ENGELSK ARBEJDERBOLIG.

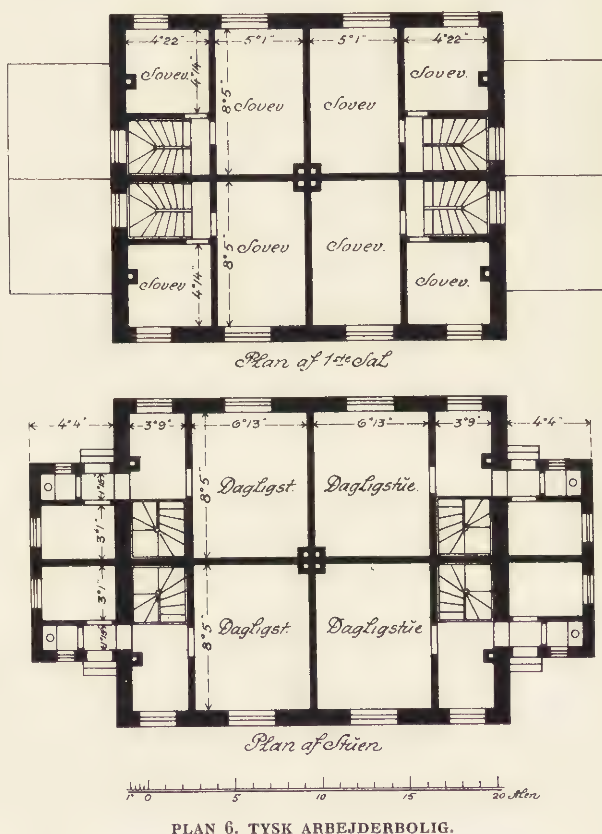
Konen i et Arbejderhjem en stor Del af Dagen, mens Manden er paa Arbejde, har sin Gærning i Køkkenet, at Børnene hænger ved hende, eller hun skal holde Øje med dem, og at de derfor alle opholder sig i Køkkenet, eller at Døren fra Køkken til Opholdsstuen maa staa aaben, er det ganske naturligt at slaa disse to Rum sammen til eet godt Værelse. Der er saa meget, der taler for denne Tanke, og i Virkeligheden saa lidt, der taler imod. Helst bør der være et lille Opvaskerum ved Siden af Køkkenværelset, paa Landet f. Eks. slaaet sammen med Vaskerummet. Man ser ogsaa, at dette Køkkenværelse, der i Udlandet er saa godt kendt i Smaaboliger, nu breder sig til alle andre Boliger uden Pigeværelse. Der er f. Eks. i Sverige for nylig udgivet et Cirkulære om billige Familiehuse. Der findes Typer paa Dobbelthuse og lange Længer med 3- og 4-Værelsers Lejligheder, for store til nærmere at omtales her, men alle uden Undtagelse med Køkkenværelset.

Naar man ikke kan skaffe hver Familie sit Hus, maa man saa vidt muligt skaffe dem Lejligheder med saa faa fælles Rum som muligt, og man ser, hvor der i andre Lande allerede i mange Aar og i den seneste Tid her

hjemme er arbejdet med denne Opgave for Øje. Det er i 2-Etages Huse, dette er forsøgt. De ser i Planen fra Belgien, hvordan man har løst Opgaven med Lejlighederne, hver i sin Etage, med to Indgange, en til hver Lejlighed, saadan at Trappen kun hører 1. Salen til. Men de fleste Steder er det løst ved at lægge hver Lejlighed i 2 Etager, saadan at to Lejligheder kun har Brandgavlen fælles. I England er det ordnet smukt med Vaskerkedlen i Opvaskerummet, Køkkenværelset i Stuen og 2 Soveværelser paa 1. Sal. Det er et smukt Rum dette Køkkenværelse i disse Huse, og det vil virke hyggeligt med den indvendige Trappe i Stuen. Madlugten i Soveværelserne paa 1. Sal er undgaaet ved Døre foroven.

I Tyskland har man bygget fire Hjørne-Lejligheder sammen til eet Hus. Hver Lejlighed i 2 Etager med hver sin Indgang og hver sit Vaskerum. Her er dog Køkkenet bibeholdt.

Disse 3 Planer er jo hver for sig interessante Løsninger. Den belgiske og engelske er de bedste, fordi man her bedre kan udlufte Værelserne. Og læg saa Mærke til, at man i alle disse Planer fra Udlandet slet ikke kender til Stadsstuen, men at de 2 Værelser i en 3-Værelsers Lejlighed altid benyttes til Soveværelser.

PLAN 6. TYSK ARBEJDERBOLIG.

En Stadsstue er jo en meget smuk Ting, naar man har Raad til den; den har fra større Bøndergaarde og borgerlige Hjem i Byerne overleveret vor Tid smukke Interiører, som vi er taknemmelige for, men den har til Gengæld gjort megen Skade i smaa Hjem.

Man paastaar nok, at der nu leves mere i alle Stuerne, men forleden, da jeg talte med en Læge, der har sin Gang i Smaahjem i Kjøbenhavn, fortalte han, hvordan han fornylig var kommet ind i en 3-Værelsers Lejlighed med Køkken. Der fandtes et Sovekammer, hvor der sov 7 Personer — Mand, Kone, en voksen Datter og 4 Børn —, bag dette Sovekammer var der et lille Værelse, hvor der stod Madrester, og hvor den voksne Datter syede — Familiens Opholdsstue —, og saa Stadsstuen, som vel hovedsagelig blev brugt til at skrive Recepter i!

Man har her hjemme i den seneste Tid forsøgt at faa Folk til at leve i

alle 3 Rum ved nogle Portørboliger, som Statsbanerne for Tiden opfører. Forneden er der Køkken og et stort Værelse, som *maa* anvendes til Opholdsrum, foroven 2 Soveværelser. Det er 2-Etages Huse, hvor kun Vaskehuset er fælles. Dette er bygget sammen med selve Bygningen til Gaarden, og Skorstenen er ført op sammen med de andre Røgrør, saa at Røgen fra Vaskehuset ikke kan genere Værelserne paa 1. Sal. Det er en rigtig god Plan med direkte Lys til alle Rum og let Gennemluftning af Værelserne. Men disse 2-Etages Huse kan der jo kun være Tale om at bygge, hvor Grunden er meget billig, hvis Arbejderne skal have Raad til at bo i dem.

I Byerne bliver man ganske naturligt nødt til at bygge høje Huse, og af disse vil jeg kun omtale de Forsøgshuse, der er bygget paa Mariendalsvej paa Frederiksberg Kommunes Initiativ. Det er langt de interessanteste, bygget paa Erfaringer fra lignende Huse i Udlandet.

Forsøget gaar ud paa uden væsentlig Forøgelse i Udgifterne ved Forbedringer i Planen at faa en mere praktisk, sund og hyggelig Bolig, end man nu opnaar ved lignende Byggeri. For at undgaa det kaserneagtige Udseende, som Bygninger med mindre Lejligheder i Reglen har, er de 40 Lejligheder, disse Huse indeholder, fordelt i 2 Huse, og der er mellem Husene anbragt Haveanlæg og Beplantning. Af de 40 Lejligheder er de 30 med 3 Værelser og de 10 med 2 Værelser.

PLAN 7.
FORSØGSHUSENE PAA MARIENDALSVEJ, FREDERIKSBERG. ETAGEPLAN.
ARCHITEKT: U. PLESNER.

Efter det gamle Princip hører til en saadan Bygning 2 Hoved- og 2 Køkkentrapper, hvilket baade er kostbart og pladsspildende, og da disse er udført i Træ, er de tillige brandfarlige. Her er een Hovedtrappe, bekvem, bred og lys og, ved at udføre den i Jærn og Monier, gjort brandsikker. Hver Lejlighed er forsynet med en Balkon, som, foruden at være til Behagelighed for Familien, er anbragt saaledes over den underliggende, at Beboerne i Tilfælde af Ildebrand, hvis Hovedtrappen bliver spærret, ad denne Vej kan naa Jorden.

Skyllerummet, som skal optage det grove Køkkenarbejde, er forsynet med Terrazzogulv med Afløb, Køkkenbord med Vask og Vand, og iøvrigt med Hylder og Tallerkenrække. Det er noget mindre end det almindelige Køkken, men til Gengæld er Spisekammer, Tallerken- eller Buffetskab samt andre Skabe, Bord og Slagbænk anbragt i Spisestuen, saaledes at denne, foruden at indeholde disse praktiske Indretninger, afgiver et hyggeligt Interiør. I samme Spisestue er anbragt en brændselsbesparende Komfurovn, en Kombination af det almindelige Komfur og en Magasinovn af Udseende som en gammel Etageovn. Disse 2 Indretninger kan ved et Spjæld adskilles saaledes, at naar Komfuret anvendes om Vinteren, bruges Spildevarmen til Opvarmning af Værelset; om Sommeren isolerer Spjældet Komfuret, saa at Ovnen ikke varmer ud i Værelset. Denne Ovn med sine smukke Relieffer og Form er en Pryd for Stuen.

W. C.'et, der er forsynet med Brusebad, har ligesom Forstuen Terrazzo-

gulv. Lejlighederne er store og rummelige, er smukt udstyrede og malede i rene, stærke Farver. Hovedtrappen har blankmurs Udmuringer og Bindesbøllske Dekorationer.

Priserne for Lejlighederne varierer fra 23—28 Kr. pr. Maaned.

Det eneste, man kan angribe disse Huse paa, er, at Værelserne, som for Resten er stærkt ventilerede, er vanskeligere at udlufte, end hvis Lejlighederne laa paa tværs i Husene, men derved vilde kun 2 Lejligheder i hver Etage komme til at ligge ud til Trappen, hvorimod der paa Mariendalsvej er 4. Man maatte altsaa have flere Trapper, og dette er et Spørgsmaal om Penge.

Disse Forsøgshuse maa man yde al mulig Anerkendelse, og det er i høj Grad et Besøg værd at se dette første hjemlige Forsøg i denne Retning, kun trist, at det heller ikke hovedsagelig er Arbejdere, der bor her. Skulde det være den moderne Indretnings Skyld med Køkkenværelset? Det er jo dog en udmærket Ting og kan løses overordentlig smukt.

KØKKENVÆRELSE, FORSØGSHUSENE PAA MARIENDALSVEJ, FREDERIKSBERG. ARCHITEKT: U. PLESNER.

Det at spise i Køkkenet, naar det er smukt og rummeligt — som i disse Huse —, er da ikke saa slemt.

Den unge Architekt, der ledede Arbejdet under Husenes Opbygning, lagde straks Beslag paa en af Lejlighederne og giftede sig, og flere unge Kunstnere og Lærere fandt ved Fuldførelsen af disse Huse — med deres moderne Indretning og billige Lejeafgift — en kærkommen Afslutning paa lange Forlovelser.

Mens alle disse Forsøg paa at afhjælpe Trangen til gode Arbejderboliger kun har gavnet de mest velstillede, er der — for at skaffe de allerdaarligst stillede sunde Hjem — slaaet til Lyd, blandt andre af Professor H. A. Nielsen og Kredslæge Poul Hertz, for Boliginspektion med et halvaarligt Eftersyn — i Lighed med det, man nu har i flere Byer i andre Lande — efter først at have indregistreret de Huse, der som sundhedsfarlige burde sættes under dette kontrollerende Eftersyn.

Der gives saa mange detaillerede Bestemmelser for Nybygninger, men naar Sundhedskommissionen først har givet Tilladelse til Indflytning, kan Boligerne svines til og forfalde, uden at nogen faar noget at vide derom, førend der skal foretages en Ombygning. Denne Sag vil jeg derfor gærne lægge Mødets Deltagere paa Sinde, at den muligen kan blive taget op ved et senere Møde.

De ny Arbejderboliger har været til Gavn for de bedst stillede Arbejdere,

og ved Boliginspektionen vil man gavne de allerdaarligst stillede, men de Arbejdere, hvis Livsvilkaar ligger derimellem, hvad har man gjort for at skaffe dem sunde Boliger?

EN BEMÆRKNING.

I dette Ugeskrifts forrige Nummer findes gengivet en Villa, som er bygget af Hr. KOEFOED-JENSEN, der har ledsaget Gengivelsen med en almindelig beskrivende Tekst og en temmelig ualmindelig Efterskrift saalydende:

»Arbejdet ved Smaabygninger som denne bliver, hvor Bygherrens Fordringer til Plads og Bekvemmeligheder almindeligvis aldrig staar i Forhold til Byggesummens Størrelse, yderst slet betalt; endnu elendigere er det dog, naar Byggepladsen er henlagt til en Provinsby; her bliver som Regel Architektens Arbejde afgjort med en beskeden Sum, holdt omkring Tredje- eller Fjerdedelen af det ham tilkommende Honorar.«

Uagtet der ganske sikkert ofte kunde være Anledning til at afhandle Spørgsmaalet om, hvad der ude blandt Publikum ansees for »passende« Architektsalær, et Spørgsmaal, hvis Uklarhed forresten ofte skyldes Architekternes egen Optræden, finder jeg det — for at bruge et mildt Udtryk — usømmelig kejtet, naar Hr. KOEFOED-JENSEN benytter Udtalelser som oven anførte i Forbindelse med Omtale af et Byggeforetagende, som han betegner med By og Gade.

Man har dog hidtil troet, at Gabestokken i vort Aarhundrede var afskaffet; men naar der i det Hele skal være Mening i Hr. K.-J.'s Klagesang, synes det virkelig som om han agter at indføre det gamle Torturredskab til Brug for sine Bygherrer og endogsaa har faaet den ærede Redaktion til at gøre Gabestokken rigtig iøjnefaldende ved den tilføjede lille Noteanmærkning under Teksten.

Da Fremkomsten af en saadan Artikel i Akademisk Architektforenings pæne Blad, selv om det skyldes et Ikke-Foreningsmedlem, forekom mig usmagelig, bad jeg paagældende Villas Ejer, som jeg kender lidt til, og om hvem jeg vidste, at han altid i sit tidligere Bekendskab til Hr. K.-J. havde vist denne megen Venlighed, om nogle vejledende Oplysninger; og det er mig da kært til Bedømmelse af Hr. K.-J.'s Udtalelser at kunne oplyse følgende:

Architekten har, da han ikke vilde modtage de Tilbud paa Bygningens Opførelse, der forelaa fra Haandværkere i Roeskilde, hvilke han ansaa for uforholdsmæssig høje, *selv* paa eget Initiativ skaffet baade Haandværkere og de benyttede Tilbud. (Entreprisesummen var 12.364 Kr.) Architekten har *selv* angivet, hvormeget der tilkom ham i Salær, og beregnet dette saaledes:

For Udførelse af Tegninger, Beskrivelse, Kontrakt, Tilsyn med Arbejdet (Tilsynet blev fastslaaet til at han skulde rejse ca. 6 Gange til Roeskilde)	Kr. 300
For Trykning eller Kopi af Tegninger	» 20
For Tegning til Møbler i Spisestue og Soveværelse	» 100
	Kr. 420

hvilket Beløb er betalt.

Da de 6 Tilsynsrejser ikke forslog, blev de forøgede med 10 à 12, for hvilke Ekstrarejser fra Kjøbenhavn til Roeskilde Architekten fordrede *250 Kr.* Dette Beløb syntes Bygherren dog temmelig stort, dels i Forhold til det oprindelig opgivne Salærs Størrelse, og dels fordi det, da der blev Tale om de forøgede Rejser, var fremhævet, at Architekten herfor beregnede sig Omkostningerne ved Jærnbanebilletterne samt Betaling for de Arbejdstimer, han mistede. Som Erstatning for de udførte 10 à 12 Ekstrarejser tilbød Ejeren da Architekten 100 Kr., hvilket Beløb han modtog uden Indsigelse.

Udfra det gamle Ord: audiatur et altera pars fremkommer disse Linier, og den ved denne Lejlighed rejste Gabestok turde da formentlig være bleven ledig og fri til andet Brug.

Kjøbenhavn den 1. December 1908.

FRED. L. LEVY.

* * *

Vi har ikke ønsket at bidrage til at rejse en »Gabestok«, og vi beklager, at vor Bemærkning har kunnet opfattes saaledes; men efter den Fremstilling, Hr. KOEFOED-JENSEN havde givet af Forholdet til sin Bygherre, maatte vi anse det for berettiget, at han udtalte sig som anført. Han gav jo forøvrigt ikke Bygherren direkte Skylden for »Elendigheden«, nævnede ikke hans Navn, ej heller særligt *dette* Tilfælde, men udstødte i al Almindelighed et Klagesuk over de trange Arbejdsvilkaar i Provinsbyerne, der efter hans Formening hørte til Regelen. Det var dette, vi ønskede at paatale i vor lille Fodnote, da det sikkert hverken er eller bør være en Regel, men en Undtagelse. Og vi kunde have tilføjet: man har mere Grund til at bebrejde Architekten end Bygherren, at Architekthonoraret sættes for lavt. Men dette vilde atter være overflødigt overfor Medlemmer af A. A., der jo naturligvis følger den af Foreningen vedtagne Beregningsmaade, som de er *forpligtede* til at benytte. *Red.*

FORSKELLIGT.

Edison som Husfabrikant. I forrige Aargangs 9de Hæfte gengav vi efter et Dagblad en Notits om, at den berømte Opfinder Edison havde faaet den mærkelige Idé, at støbe hele Huse fiks og færdigt af Beton, uden Anvendelse af Træværk, Jærn eller Sten. Vi skænkede oprigtigt talt ikke denne Nyhed nogen særlig Tiltro, hvilket Læserne formodentlig heller ikke har gjort. Men i det sidst udkomne Hæfte af »Der Architekt« finder vi et Bevis paa Rigtigheden deraf, som virkelig er i Stand til at bringe Haarene til at rejse sig paa alle Architekthoveder. I det nævnte Wiener-Tidsskrift gengives nemlig et Brev, som Opfinderen har skrevet til en østerrigsk Architekt, der har spurgt Edison ud om hans Opfindelse, og hvori det hedder:

»Jeg har ladet udføre en Model i Fjerdedels Størrelse, som en Architekt i New-York har givet Tegning til. I Vinter vil jeg lade de Forme og de Maskiner forfærdige, ved Hjælp af hvilke jeg kan støbe et Hus i fuld Størrelse i Løbet af 12 Timer. Seks Dage efter bliver Formene borttagne, og

Støbearbejdet vil da være fuldt færdigt med alle Trapper, Badekar o. s. v. Efter at det derpaa har tørret en Ugestid, kan det tapetseres eller males.

Naar et Hus skal fremstilles meget billigt (ca. 1000 Dollars), maa det bygges paa et Sted, hvor der er Sandbund. Den Jord, der udgraves for Kælderen, er alt, hvad man behøver til Bygningsmateriale, foruden Cementen naturligvis. (Det lader jo altsaa til, at Døre og Vinduer ogsaa skal laves af Cement!) Jærnformene til et saadant Hus vil koste 25.000 Dollars og Maskinerne ca. 15.000. Men man kan saa frembringe et ubegrænset Antal Huse. Sandsynligvis vil man oprette Aktieselskaber, der vil lade udføre flere forskellige Forme, hver efter særlig Tegning, og Sagen vil sikkert blive drevet rent forretningsmæssigt.

Ved Beskæftigelsen med denne Plan har Tanken om at tjene Penge ikke været den ledende for mig, og jeg vil med Fornøjelse give vel renommerede Aktieselskaber Tilladelse til at bygge Huse paa denne Maade, uden at forlange Penge derfor. Den eneste indskrænkende Betingelse, jeg vil stille, er, at Planerne er i Overensstemmelse med mine Ønsker og at man benytter godt Materiale.«

Det er jo ret lovende Udsigter!

FORENINGSMEDDELELSER.

Generalforsamlingen den 27. November afholdtes i Industriforeningens Foredragssal med Dagsorden som angivet i »Architekten«s 8de Hæfte. Til Dirigent valgtes F. Frehse.

ad Punkt 1. *Uden Diskussion vedtoges det enstemmigt at udnævne Professor Hans J. Holm til Æresmedlem af Akademisk Architektforening.*

ad 2. Formanden (Axel Berg) aflagde Beretning om Aarets Virksomhed. Medlemsantallet er nu 180, nemlig 1 Æresmedlem, 8 udenlandske, 151 indenbys og 20 udenbys. Foreningen havde ved Dødsfald mistet 3 Medlemmer (F. Meldahl, A. Thejll og Blichfeldt), udelukket 1 og faaet 8 nye. Der havde været afholdt 4 Foreningsmøder foruden Generalforsamlingen samt 2 Møder med Foredrag og endelig en Sommerudflugt med Damer til Kallundborg og Roeskilde. Bestyrelsen havde holdt 20 Møder, hvor ca. 70 Sager var behandlede. Formanden gjorde nærmere Rede for disse.

ad 3. K. Varming omtalte Redaktionens Virksomhed og meddelte Regnskabet, der balancerede med 22.537 Kr.; omtalte særlig det nye Format og opfordrede Medlemmerne til at udtale sig herom. Formanden bragte Redaktionen Foreningens Tak for det forløbne Aars Arbejde og troede at kunne udtale som en almindelig Mening, at Medlemmerne var tilfredse med den foretagne Udvidelse. (Efter det stærke Bifald, der fulgte Formandens Udtalelser, tør Redaktionen haabe, at dette er Tilfældet.) (Fortsættes.)

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 12. DECEMBER 1908
11. AARGANG Nr. 11

REGENSEN.

I Nr. 34 af »Architektens« Aargang 1902—03, Side 357, findes gengivet Grundplaner af Regensen før den nu tilendebragte Om- og Tilbygning. Ved Sammenligning mellem disse og de i nærværende Hæfte aftrykte Planer kan ses, at »den røde Gaard« har faaet en fjerde Fløj, opført paa den tidligere Trinitatis-Præstegaards Grund. Medens 2 Studenter hidindtil var fælles om 2 smaa Værelser, er det ved den foretagne Udvidelse blevet muligt i den gamle Bygning at overlade Kontubernalværelserne til én Alumne. I Nybygningen faar hver Student ét større Eneværelse. Antallet af Beboere er ikke blevet forøget, idet Regensen nu, som før, huser 100 Alumner, men det er indlysende, at Afskaffelsen af Fællesværelser er et overordentlig stort Gode for de Studerende, og ogsaa paa andre Omraader er der ved Ombygningen skabt bedre Vilkaar for disse. Studenterne var saaledes tidligere alene hen-

SNIT A-B.

viste til det saakaldte Studenterkøkken — et sort Kælderhul ved Indgangsporten — naar de ønskede at spejle Æg, skaffe sig varmt Vand el. lign., og dette »Køkken« delte de med Rengøringskonerne, som her varmede Vand til Gulvvask etc.

Ved Ombygningen indrettedes ialt 15 Tekøkkener, fordelte paa de forskellige Gange og forsynede med Gasapparater, Udslagningsvask og Madskabe med særligt Rum for hver Student, saa at Alumnerne herefter kan undgaa at have Madvarerne hengemte i Værelset.

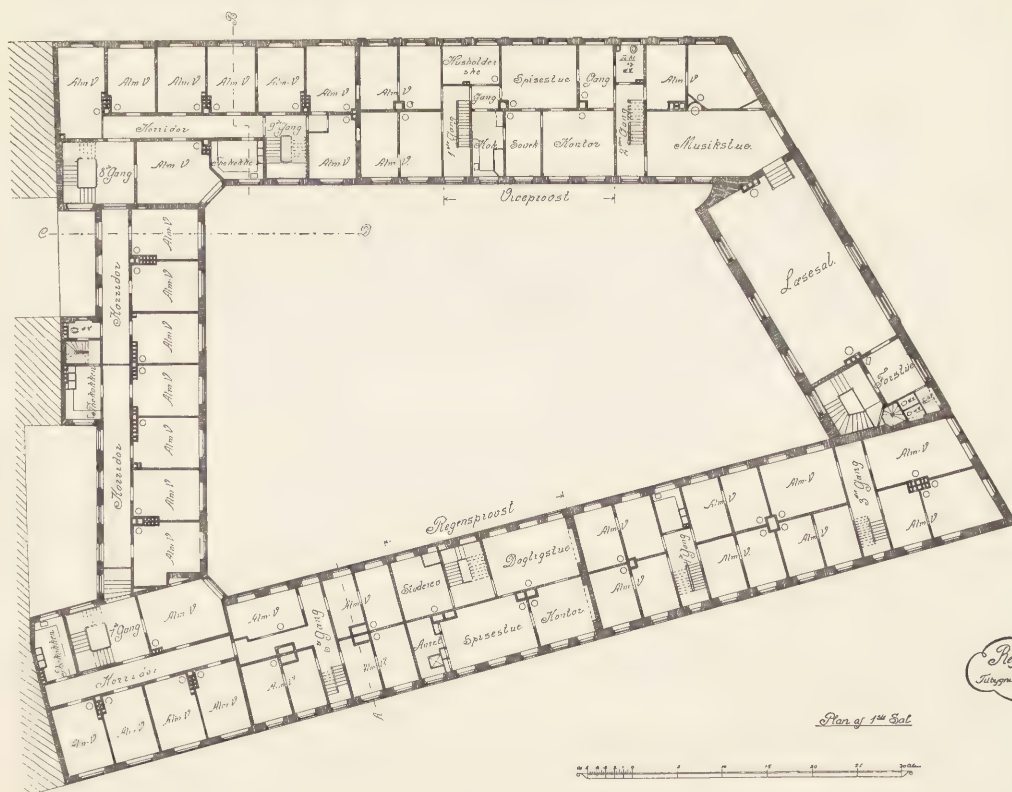

SNIT C-D.

Endvidere er der indlagt Vandklosetter i Nybygningen og ved Læsesalen, hvert Soveværelse er forsynet med Fajancehaandvask og alle Værelser i Nybygningen med særligt Udsugningsrør.

Til samtlige Værelser er der anskaffet følgende Møbler: Bord, Klædeskab, Bogreol, Natbord og Spejl, alt af Egetræ. Øvrige nødvendige Bohave maa Alumnerne selv medbringe.

I Nybygningens Kælderetage er indrettet en Fægtesal samt 5 tempererede Brusebade med Afklædningsrum, W. C. og Pissoir.

De øvrige Kælderrum benyttes til Brændeoplag. Indbygningen af Buegangen nødvendiggjorde Flytning af Viceprovstens Lejlighed fra Kirkefløjens Stueetage til Krystalfløjens 1ste Sal mellem 1ste og 2den Gang. Bibliotek

med Udlaan flyttedes fra 1ste Sal til Kirkefløjens Stueetage bag Buegangen, og Hovedtrappen til Læsesalen maatte ombygges.

Ved Midten af forrige Aarhundrede deltes Læsesalen med et Skillerum i 2 Stuer, hvoraf den mindre benyttedes til Musikstue. Ved Ombygningen er dette Skillerum fjernet, og Musikstuen er henlagt til Krystalfløjens 1ste Sal, med direkte Forbindelse til Læsesalen.

Under Kirkefløjen er indrettet Cyclekælder.

Da de gamle Bygningers Fundamenter ikke overalt hvilede paa fast Bund, er der i stor Udstrækning foretaget Undermuring af Façaderne, flere Steder

REGENSENS NYE TILBYGNING I KRYSTALGADE.

til en Dybde af ca. 20 Fod. Alle Vinduesrammer i den gamle Bygning er fornyede og Tagene omlagte. Ved Istandsættelsen fremkom intet af Interesse, kun viste det sig, at Bjælkerne oprindeligt havde ligget frit, og at kun de listede Gulvbrædder har dannet Etageadskillelsen. Bjælkerne var høvlede, med et Profil paa Kanten, og hele Loftet havde en mørk, sodet Farve, enkelte Steder dog med Spor af Perlefarve.

Bindingsværksvæggene i den gamle Bygning har oprindeligt staaet med berappede Tavl og uden Puds paa Træværket, det hele strøget med gul Kalkfarve. Bindingsværket er tyndere end de til Udmuringen af Tavlene anvendte Sten, og Udstyrelsen af Værelserne, saaledes som den forelaa efter Branden 1728, har svaret til Nutidens tarveligste Karlekamre paa Landet.

I Kirkefløjen bestod Etageadskillelsen mellem Stue og 1ste Sal af et dobbelt Bjælkelag, med et mellemliggende, 1¼ Al. højt Hulrum. Det øverste Bjælkelag var høvlet og med Profil, nederste Lag derimod ru, hvilket tyder paa, at det senere maa være indlagt.

Ved Genopførelsen efter Branden 1728 er til Bagmuring anvendt alle mulige Slags Mursten, og Façadestenenes Størrelse veksler i Kannikefløjen fra Etage til Etage, medens Krystalfløjen har forskelligt Murværk i Gade- og Gaardside. Paa Kannikefløjens ældste Del fandtes under Pudsen et gult Rulskifte af Flensborgsten over 1ste Sals Vinduer. Stenene havde ru, af-

DEN NYE FLØJ I REGENSGAARDEN.

huggede Forsider og har altsaa haft Fremspring, som senere er afhugget. Da det oprindelige Udseende heraf ikke lod sig efterspore, istandsattes Baandet som almindeligt Rulskifte.

De forvitrede, gullandske Sandstensskjolde i Façaderne fornyedes med Bremersten; Indskriftsstenen i Gavlen mod Købmagergade var vel bevaret, men Indramningen maatte fornyes. Gamle Billeder viser, at der paa Kirkefløjens »Taarn« har været anbragt en Morgenstjerne, hvorfor en saadan, af forgyldt Kobber, opsattes her. Façaderne er overriflede med Murhammer for at fjerne den gamle Maling, og de nye Sten, som anvendtes til Skalmuring og Buegangens Piller, behandledes paa samme Maade. Mod Købmagergade manglede Sokkel, medens der i Sidegaderne findes saadan af bornholmsk Sandsten. Dette Materiale anvendtes derfor til Sokkel for Bue-

REGENSENS BUEGANG VED KRYSTALGADE.

gangen; dennes Hvælvinger er udførte af Monier. Buegangens elektriske Lysindlæg er ordnet af Kommunens Ingeniører. I Læsesal og Bibliotek er der indlagt elektrisk Lys.

Følgende Haandværkere og Firmaer har medvirket ved Arbejdet:

Murermestrene HOLBØLL & POULSEN med Murerformand J. JENSEN, Tømrermestrene KNUD VENG og AXEL UNMACK, Snedkermestrene JUL. MØLLER, A/S SILVAN og H. BUNCH, Gas- & Vandmester VILH. LANGE, Smedemester J. P. CHR. JENSEN & SØNNER, Glarmester F. FOGH & SØN, Malermester CHR. THORSEN, Gørtler RICH. WIEDER, Sadelmager AGERBUNDSEN, Stenhuggerfirmaet HANS & JØRGEN

REGENSEN MED DEN NYE BUEGANG.

Larsen, der ogsaa har udført Kloakarbejdet, Billedhuggerne Lamberg-Petersen og Mørck. Firmaet Ludvigsen & Hermann har leveret Badeanlæget. Ingeniørarbejderne er planlagte af O. K. Nobel og Svend Koch med Knudsen som Konduktør. Architekt C. Munch har været min Konduktør ved Arbejdet.

Martin Borch.

ET GENSVAR.

Min Slutningsbemærkning i Omtalen af »Hus i Roskilde« i Architekten af 28. Novbr. d. A., har bragt Hr. Architekt Levy i Marken mod mig med haarde Ord og detailleret Opremsning af virkelige og ikke virkelige Forhold.

Det havde naturligvis aldrig været min Hensigt at søge nogen stillet i »Gabestok«, og — som Redaktionen ganske rigtig tilføjede i en Efterskrift — gjaldt min Udtalelse ikke specielt dette Tilfælde, og endnu mindre at komme ind paa et detailleret Opgør; men da Hr. Architekt Levy i sin »Bemærkning« har paabegyndt dette, maa jeg jo for at retfærdiggøre mig mod Beskyldningen for inhuman Optræden nødvendigvis komme ind paa samme Gebet.

Hr. Architekt Levy, der efter sin Bemærkning at dømme, ganske vist uden mit Vidende, lader til med vaagent Øje at have fulgt mit og min Bygherres Bekendtskab, retter ligesom en Anklage mod mig, fordi jeg er gaaet uden om foreliggende Tilbud fra stedlige Haandværkere og lader det ved et spærret »*selv* paa eget Initiativ skaffet baade Haandværkere og de benyttede Tilbud« faa Udseende af, at jeg uden min Bygherres Billigelse har indhentet Tilbud andet Steds fra og accepteret disse. Dette er selvfølgelig ikke sket; en Besparelse som den foreliggende paa mellem 1500 og 2000 Kr. ved et saa lille Foretagende, taler jo i og for sig tilstrækkeligt for sig selv, burde i hvert Fald ikke tale i min Disfavør. Paa Forespørgende har min Bygherre nægtet at skylde stedlige Haandværkere Hensyn.

Hr. Architekt Levy, der har betegnet min »Efterskrift« som »usømmelig kejtet«, gaar efter sin Indledning over til en detailleret Opremsning af Regnskabet min Bygherre og mig imellem; jeg maa til dette og til Hr. Architekt Levys afsluttende Bemærkning tillade mig at knytte et Par enkelte Oplysninger.

Akkorden med de 300 Kr. for Udførelsen af Skitse, Arbejdstegninger m. v., der fra min Side — heri tror jeg at kunne blive forstaaet — blev afsluttet med fuldt Hensyn til tidligere Bekendtskab, gjaldt ganske vist ikke det omfattende Arbejde, jeg blev nødt til at foretage under Husets Opførelse; det var nemlig oprindelig Meningen, at Arbejdstegningerne i 4‴ pr. Alen med enkelte senere supplerende Detailtegninger skulde være tilstrækkelig; ligeledes var der jo heller ikke Tale om noget Tilsyn med Byggearbejdet; de stedlige Haandværkere, som fra først af var tænkt benyttede, havde min Bygherre efter eget Sigende saa godt Kendskab til, at han mente dette overflødigt; de, ikke 6, men 4 Tilsynsrejser skulde kun tjene til at retlede Haandværkerne

i Tvivlstilfælde. Under Arbejdets Gang viste det sig imidlertid hurtigt nødvendigt at gennemtegne Huset paa vanlig Vis, og jeg udarbejdede ikke mindre end 6 Stkr. Planer, Snit og Façader i 1 Tom. pr. Alen i samme detaillerede Omfang, som de i Bladet gengivne Tegninger, naturligvis ledsagede af alle nødvendige Detailler i naturlig Størrelse. For dette betydelige Ekstraarbejde har jeg — for Bekendtskabets Skyld — intet Ekstrahonorar forlangt.

Udarbejdelsen af Tegningerne til Møbler til to Stuer for den ringe Sum af 100 Kroner tør maaske tilstrækkeligt indlysende skrives paa samme Konto.

At jeg for mine ikke 10 à 12, men 18 Tilsynsrejser (jeg har ialt foretaget 22) forlangte 250 Kr., heri indbefattet Rejseudgifter, kan vel i og for sig ikke siges at være saa ublu Betaling, da jeg foruden disse har maattet være til Disposition flere Gange hele Dage ved Konferencer her i Byen saa vel med Bygherre som Haandværkere, ligesom jeg ogsaa har udtaget Materialer samt været til Stede ved Møder hos Sagfører om Haandværkernes saavel Hoved- som Ekstraregningers Betaling. Jeg fik imidlertid ikke dette Beløb paa 250 Kr., men derimod Brev med Tilbud om 100 Kr., der vilde blive mig tilsendt d. $^1/_6$ 07, saafremt jeg ingen Indvending havde at gøre. At jeg modtog Beløbet uden Indsigelse, kan maaske forstaas, naar man erindrer, at jeg havde været Vidne til Afgørelsen af *Haandværkernes* Regninger.

Med Hensyn til det af Hr. Architekt Levy for »Architektens« Læsere saa smukt opstillede og klarlagte Regnskab, skal jeg til Posten om Kopiering af Tegninger m. v., der af mig under Forbehold var ansat til ikke 20, men ca. 25 Kr., anføre, at dette Beløb selvfølgelig kun gjaldt de oprindelige Tegninger i 4‴ pr. Alen; at Summen voksede til 62,23 Kr. kan vist ikke forundre nogen, end ikke min Bygherre eller dennes Talsmand; iøvrigt havde jeg under Arbejdets Gang oplyst denne første om, at Regningerne herpaa efter løseligt Skøn var stegne til ca. 58 Kr. Alligevel blev Regningen fra Kopieringsfirmaet returneret af Bygherren med den Bemærkning, at jeg havde modtaget Dækning herfor; denne »Dækning«: 20 Kr. er af mig i Maj 1907 udbetalt Firmaet som à Conto Betaling.

Til yderligere Belysning af det Hensyn, min Bygherre har ment at skylde sin Architekt, skal jeg blot nævne, at jeg gennem to Breve i Foraaret og Sommeren 1908 bad ham om at faa returneret mine Tegninger, deriblandt et fuldt gennemtegnet Møblement til en Dagligstue, som ikke var blevet benyttet og som jeg paa nærværende Tidspunkt havde anden Brug for; paa disse mine Breve modtog jeg imidlertid intet Svar, ej heller Tegninger.

I sin Slutningsbemærkning: »Audiatur et altera pars« træder Hr. Architekt Levy frem for Læseren som den rolige retsindige Mand, der nødigt ser nogen lide Uret.

Det forekommer mig, at det havde været mere retfærdigt, om Hr. Architekt Levy, inden han saa beredvilligt indsatte sig selv som Dommer i denne Sag, havde hørt begge Parter og ikke slaaet sig til Ro med nogle »vejledende Oplysninger« fra den ene. Jeg maa derfor, med al Respekt

for den Iver, hvormed Hr. Levy har taget sig af min Bygherre, høfligt men afgjort nægte ham Retten til at føre Devisen »Audiatur et altera pars« i sit Skjold.

8. December 1908.

Koefoed-Jensen.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Paul Mebes: »*Um 1800*«, II. Bind. Bruckmanns Forlag, München. Pris 20 Mark.

I forrige Aargangs 41. Hæfte gav Architekt Carl Brummer en udførlig Anmeldelse af 1ste Bind af Paul Mebes »Um 1800«, og vi bragte en Del Gengivelser og Billeder fra dette udmærkede Værk. 2det Bind er nu udkommet og kan trygt anbefales til dem, der har haft Glæde og Udbytte af at gøre Bekendskab med det først udkomne. Det indeholder et rigt, med stor Omhu og fin kritisk Sans udvalgt Billedstof; det meste er fra Tyskland, men forøvrigt findes der, ligesom i første Bind, Afbildninger af mange Bygninger fra Danmark, saaledes af Frydenlund ved Vedbæk, som Forf. kalder: »ein wahres Kleinod und klassisches Vorbild eines vornehmes Landsitzes«, endvidere af Liselund paa Møen, Ledreborg, Frederiksberg Slot o. m. fl. I Slutningen af dette Bind er der desuden afbildet en Samling nydelige Møbler, Kakkelovne, Uhre, Lysekroner m. m. fra vore Oldeforældres Tid. De glæder Beskueren ved deres stilfærdige, men umiskendelige Præg af en fin Kultur, og de giver Bevis for Tilstedeværelsen af en højt udviklet og rigt varieret Ævne til at skabe Skønvirke uden mindste Tanke om derfor at skulle lave Kunster eller være »enestaaende«.

Forf. henviser med Rette til disse gamle Tiders Frembringelser som Forbilleder for vor Tid, og han sukker under den Uforstand, som er den herskende. »Vi, der roser os af at staa paa et højt Kulturtrin, lader os nøje med Boliger, der betyder et hidtil uset kunstnerisk Minimum. Det lidet, der af et Faatal ægte Kunstnere skabes af godt, bliver tilintetgjort af Lejekasernernes raa Masse . . . det er ikke længere Architekten, der skaber vore Gadebilleder, men Byggespekulanten. Vore Gader og Pladser saavel i Staden som paa Landet frembyder ikke mere som i tidligere Tider et Billede af kunstnerisk Harmoni, men det ene Hus generer det andet ved vilkaarlig valgte Motiver og opblæste Former.« . . .

FORSKELLIGT.

Konkurrence. Auer Kompagniet indbyder i Henhold til omstaaende Annonce Kunstnere til at indgive Konkurrence-Tegninger af elektriske Lysekroner. Til Bedømmelse af de indgaaede Udkast er nedsat en Komité bestaaende af d'Herrer: Professor H. Tegner, Architekt P. V. J. Klint, Billedhugger Carl Mortensen og Direktør O. Hamburger, og for de bedste indkom-

mende Tegninger er der udsat Præmier paa henholdsvis 300 Kr., 200 Kr., 200 Kr. og 100 Kr. — ialt 800 Kr.

✶

En Bibemærkning. Jeg fik — ligesom Redaktionen — ikke Indtryk af, at Architekt Koefoed-Jensen vilde genindføre Gabestokken, endsige gøre usømmelig eller usmagelig Brug af den. — Architekt Levy troede den afskaffet og mener nu at have gjort den ledig; hvorfor da samtidig anbringe en Architekt — i Gabestokken? H. C. Andersen.

✶

Prisbelønnede Façader. En Del tyske Byer med udpræget historisk Karakter som Lübeck, Hildesheim og andre, har for at hæve det kunstneriske Niveau for Nybygninger i de senere Aar udskrevet Konkurrencer om Tegninger til saadanne. Men Erfaringen har lært, at denne Fremgangsmaade er temmelig forfejlet og kun kan anvendes, hvor det er Staten eller Kommunen selv, der sælger Grunden og saaledes kan fordre en til hvert enkelt Grundstykke udarbejdet Tegning lagt til Grund for den nye Bygning. Man synes nu i Tyskland at have faaet mere Lyst til at prøve den af Kjøbenhavns Kommune indførte Fremgangsmaade, og if. Berliner Tageblatt har Byen Wilmersdorff gjort Begyndelsen ved at udsætte Præmier à 1000 Mark, der hvert Aar skal udbetales for smukke Façader til de paagældende Bygningers Architekter. Hvis disse ikke ønsker at modtage Beløbet, indgaar dette som et personligt Legat i Stadens »Kunstfond«.

FORENINGSMEDDELELSER.

Generalforsamlingen den 27. November (fortsat).

ad Punkt 4. Kassereren, F. Levy, fremlagde det reviderede Regnskab, der balancerede med 4710 Kr.

ad 5. Steenberg oplæste en Beretning om Understøttelsesfondets Virksomhed. Formuen var nu 27.500 Kr. Fremgang i det forløbne Aar: 2400 Kr., deraf var der indkommet ved Gaver 1430 Kr. I Understøttelser var der udbetalt ialt 920 Kr.

ad 6, 7 og 8. Lederen, F. Levy, meddelte, at Udvalget til Behandling af Spørgsmaal vedrørende Retstvistigheder havde behandlet ialt 7 Retssager. Voldgiften havde ikke været benyttet i Aarets Løb. Konkurrenceudvalget havde medvirket ved 4 Konkurrencer, nemlig: Vejanlæg og Bebyggelsesplan for Marselisborg Jorder ved Aarhus, Kerteminde Raadhus, Rønne Kirke og Møbelindustriforeningens Konkurrence.

ad 9 og 10. Prof. M. Nyrop aflagde Beretning om de to Institutioner under et. Udv. for et bedre Byggesæt paa Landet, der bestaar af Nyrop, Plesner, Rosen, Lemche og Strøm-Tejsen, havde beskæftiget sig med en Række Spørgsmaal, af hvilke *Husmandskonkurrencen* vel var den vigtigste (Formand for Udv. herom: Vilh. Lorenzen). Tegningerne havde, foruden

her i Byen, været udstillede i Aarhus, Esbjerg, Randers, Aalborg, Odense, Viborg og Hjørring. For Tiden arbejdedes der paa Tegningernes Udgivelse sammen med en Tekst.

Angaaende *Typer for Skoler og Gymnastikhuse paa Landet* (se »Architekten« 10. Aarg., Hæfte 42) meddelte Taleren, at der for Tiden af 6 Architekter arbejdes paa Tegninger til 6 forskellige Typer af Landsbyskoler.

I Juni Maaned afleverede Prof. Nyrop til Indenrigsministeren en Henvendelse fra Udvalget ang. det uheldige i, at der gives Statsunderstøttelse til Opførelsen af *tekniske Skoler,* uden at det offentlige har Sikkerhed for, hvorledes disse Skolebygninger kommer til at se ud. Udv. henstillede derfor, at der, naar saadan Understøttelse søges, fordres indsendt gennemarbejdede Tegninger til Prøvelse (f. Eks. ved de kgl. Bygningsinspektører) og at Opførelsen efter de godkendte Tegninger kontrolleres. Daværende Indenrigsminister Berg lovede at tage sig af Sagen.

Taleren havde den 8. Septbr. holdt *et Foredrag* paa *Askov Højskole* om Bygningskunst. Foredraget blev holdt om Formiddagen, hvorpaa der om Eftermiddagen var Diskussion. Fra *Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri* er der (som tidligere meddelt i »Architekten«) sket Henvendelse til Udv. om at udpege 2 Architekter, som i Løbet af Vinteren vil holde en Række Foredrag. Efter Anmodning af Udv. har d'Hrr. Brummer og Holsøe paataget sig dette Hverv. *Stationsbyen* paa Landsudstillingen i Aarhus 1909 er nu sikret, de forskellige Bygninger er overtagne af en Kreds af Architekter, der er i Færd med at udarbejde Arbejdstegninger.

Om »Tegnehjælpen«s Virksomhed oplystes, at der, siden dens Oprettelse for ca. 1 Aar siden, var sket 120 Henvendelser enten om Udarbejdelse af Tegninger eller om Rettelse af saadanne, foruden anden Hjælp og Underretning. Æmnerne var: Husmandsbrug, mindre Bøndergaarde, Arbejderboliger, Bolig med Værksted eller med Udsalg, mindre Købmandshandel paa Landet o. l. 6 Opgaver var for store til gratis Behandling og blev derfor som selvstændige Arbejder henvist til forskellige Architekter.

Foruden disse Sager har 65 været taget op til fortsat Behandling.

Kultusministeriet har ved Gymnastikinspektør Knudsen sendt 11 Tegninger af Gymnastikhuse til Omarbejdelse.

Ialt er der eller vil der blive opført 33 Bygninger ved Tegnehjælpens Mellemkomst. Det maatte haabes, at der ad offentlig Vej maatte kunne skaffes Midler til Rejseudgifter, saaledes at disse Bygninger ogsaa kan blive tilsete under Opførelsen. Af Myndigheder, der har indsendt Sager, kan foruden Kultusministeriet nævnes: Skagens Bygningskommission, Sønderho Sogneraad paa Fanø, Provst Henry Larsen, Naur-Sir Sogneraad, Aarhus Stiftsøvrighed. Endvidere har en stor Del Mænd, Kommuner og andre Institutioner Landet over sendt Skrivelser med Ønsket om at ville støtte Sagen. Der er sket Forespørgsler fra Kristiania Architektforening (der nu har oprettet en »Tegnehjælp«), Redaktør, Architekt Iyar Tengbom, Stockholm, og fra Architekt Karl Berlin, Borås.

Tegnehjælpen har haft Kontor i Helgolandsgade 5 (»Architekten«s Ekspedition), hvor Frøken Fogtmann har gjort et udmærket og stort Arbejde

ved at aabne Breve, journalisere Sagerne, afskrive og afsende udgaaende Post og ved at føre Regnskabet — *foreløbig* uden Vederlag.

De indsendte Gymnastikhuse er behandlede af: P. V. J. Klint 4 Stkr., Strøm-Tejsen 3, Prof. M. Nyrop 2, Vald. Schmidt 1, Tegnehjælpen (ved S. Risom) 1. De Architekter, der iøvrigt har hjulpet Tegnehjælpen, er: Frits Jørgensen, Lemche, Thorulf Ridder, Magdahl-Nielsen, M. Borch, Rosen, Clemmensen, Tidemand-Dahl, K. Varming, Marke, Jul. Smidt, Prof. Kampmann, N. Jakobsen, Odense, Ivar Bentsen, Vallekilde, Leuning Borch, Ove Huus, Petersen-Gunstrup, Andreas Jensen, Carl Schiøtz, Knud Henningsen, Egil Fischer, Plesner og Holsøe.

Taleren oplyste derefter, at den, der havde baaret og ledet dette store Arbejde, jo navnlig var Poul Holsøe, og han foreslog Forsamlingen at yde ham varm Anerkendelse, hvilket skete med Akklamation.

Formanden bragte de to Institutioner Foreningens Tak for deres gode og uegennyttige Arbejde (stærkt Bifald).

ad 11. Axel Berg meddelte det beklagelige Resultat af Udvalgets Undersøgelser, at den paatænkte Udgivelse maatte opgives, da der ikke, som ventet, fandtes Kobberstikplader til en III. Del af »Vitruvius«, men kun Thuras Tegninger. Foretagendet vilde derfor blive altfor kostbart. Man havde nu tænkt i Stedet derfor at forberede Udgivelsen af en dansk Architekturhistorie og havde herom forhandlet med cand. polit. Fr. Schiøtt, der havde fremsat en Plan for et saadant Værk. Fr. Levy havde opstillet en Beregning over Udgifterne og mente, at de ikke vilde være uoverkommelige, hvis der kunde opnaas offentlig Understøttelse til Udgivelsen.

ad 12—13. Efter nogen Diskussion vedtoges det med stort Flertal at lade begge disse Forslag udgaa af Dagsordenen.

ad 14—19. Efter at V. Schmidt, som Medlem af Udvalget, havde fraraadet de mange Ændringsforslag, da de forekom ham dels betydningsløse, dels skadelige, udviklede der sig en længere Debat om de enkelte Stridsspørgsmaal. Ved Afstemningen vedtoges de fleste af Ændringerne. (Da de nye Love, Vedtægter og Voldgiftsregler snart vil fremkomme, skal de ikke her refereres.)

ad 20. *a*. Til Bestyrelsen valgtes: Prof. Kampmann og Ambt samt som udenbys: Høeg-Hansen i Aarhus. De øvrige afgaaende genvalgtes. *b*. Til Suppleanter: Preisler og Lønholdt. *c*. Revisorerne genvalgtes. *d*. Alle Konkurrenceudvalgets Medlemmer genvalgtes. *e*. F. Levy anbefalede at ophæve de to Udvalg og i Stedet at danne ét nyt, der skulde samle begge Formaal. Generalforsamlingen vedtog dette og valgte som Leder: F. Levy og til Udvalget: Viggo Dahl, Emil Jørgensen, V. Schmidt og G. Tvede. *f* og *g*. Til Fondens Bestyrelse valgtes Aage Lauritzen og til Suppleant: Magdahl-Nielsen. *h*. Til et Udvalg for Udstillinger ved Foreningsmøder valgtes: Frehse, Helge Møller, Sylvius Knutzen og Preisler.

Generalforsamlingen sluttet Kl. 1. Til Stede var 91 Medlemmer.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ☼ ☼

KJØBENHAVN
DEN 19. DECEMBER 1908
11. AARGANG NR. 12

VILLA I CHARLOTTENLUND.

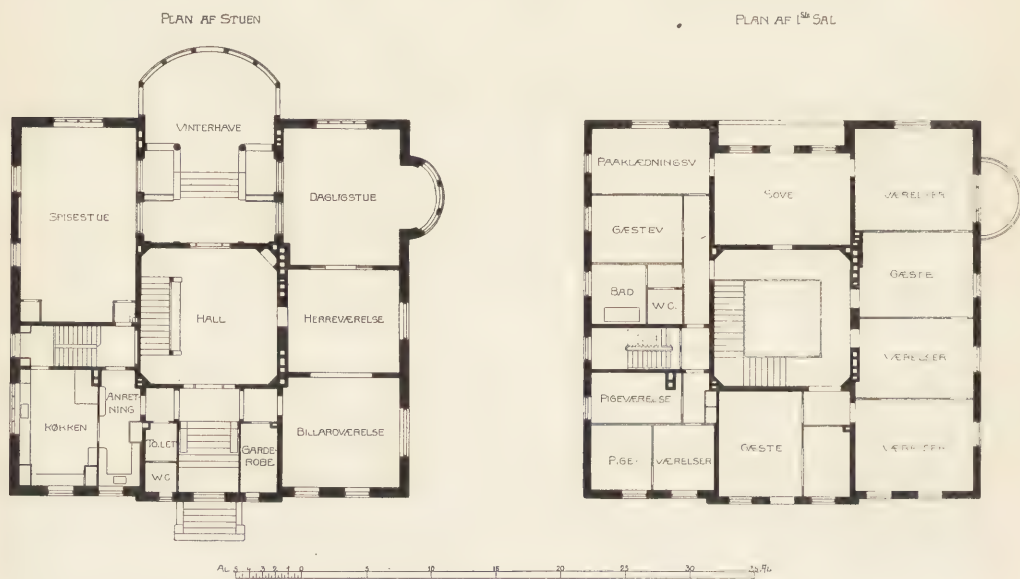

ARCHITEKT VILHELM FISCHER.

Fabrikejer Andreas Holmblads Villa i Charlottenlund er opført paa en ca. 15 Tdr. Land stor Grund mellem Strandvejen og Øresund ved Siden af Charlottenlundfortet. Paa Grunden findes gammel, skyggefuld Have med store Træer og en stor Strandeng, som naar helt ned til Sundet. Bygningen ligger omtrent 250 Alen fra Strandvejen og er, navnlig om Sommeren, tildels skjult af Havens Træer og Buske.

I Efteraaret 1905 paabegyndtes de første Skitser, og Arbejdet paa Stedet udførtes fra April 1906 til Maj 1907, saaledes at Indflytningen kunde ske 1. Juni.

Jeg havde i nu afdøde Fabrikejer Holmblad en sjælden nobel og sympatetisk Bygherre, der med Interesse fulgte Arbejdet fra de første Forsøg paa Papiret til Huset stod færdigt, og det er i fuld Forstaaelse med ham, at Bygningen saavel ind- som udvendig fremtræder med enkle og simple Former og at der særlig er lagt Vægt paa gode, ægte Materialer og god, haandværksmæssig Udførelse. Det er sjældent herhjemme, at en Architekt faar en Opgave som denne og maaske endnu sjældnere en saadan Bygherre. Jeg ved, at det var Fabrikejer Holmblad en Glæde at flytte ind i sit nye Hus — desværre blev det kun for en kort Tid — Døden bortrev allerede i

VILLA I CHARLOTTENLUND.

Slutningen af 1907 den kun 33-aarige Mand, og Villaen beboes nu af hans Enke.

Bygningens Façader er murede af gule, haandstrøgne Sten og pudsede. Taget er dækket med sorte, glaserede Sten. Gennem en hvælvet Forstue med Marmorflisegulv og Vægbeklædning af poleret svensk Kolmårds-Marmor naar man til en centralt beliggende Hal med Overlys og store Glasdøre mod Forstue og Vinterhave. Alt Træværk i Hal og vedliggende Herreværelse og Billardværelse er udført i Cypres — i Herreværelset med lidt Anvendelse af Mahognitræ ved den store Aabning ind til Billardværelset — Væggene er beklædte med Gyldenlæder efter gamle Mønstre. Dagligstuen er med lyst Træværk i Panel og Rammer; i Vægfelterne svært, blaagraat Lyoner Silketapet — efter de gamle Forbilleder, der endnu anvendes i Silkevæverierne. Vinterhaven har enkel Udstyrelse med glatte, spartlede Vægge og Mosaikgulv — af Hensyn til Blomstervandingen. Loftet bæres her af to Søjler af

FRA HALLEN.

fin, rød, poleret Granit med Klæberstens Kapitæler og Baser; foran Søjlerne staar en lav Springvandskumme af poleret norsk Marmor. Vinterhaven tjener tillige som Forbindelsesrum mellem Dagligstue og Spisestue. Denne sidste har omtrent 7 Al. indvendig Højde, Loftsbjælkerne er af $^{11}/_{11}$ Tom. Pitchpine med Beklædning i Felterne og 3 Al. 6 Tom. højt Egetræspanel. Forøvrigt er der i alle Rum Egetræs Stavgulve og Stuklofter efter mine Tegninger.

Paa 1ste Sal findes Soveværelser, Bade- og Paaklædningsværelser samt Tyendeværelser o. s. v. Kælderetagen optages af Økonomirum og Rum for

VILLA I CHARLOTTENLUND.

Varme- og Ventilationsanlæget. Dette er temmelig kompliceret, idet Bygningen opvarmes baade med varmt Vand og med varm Luft — efter Prof. Ramsings Forslag.

De forskellige Arbejder er dygtigt udførte af følgende Haandværkere:

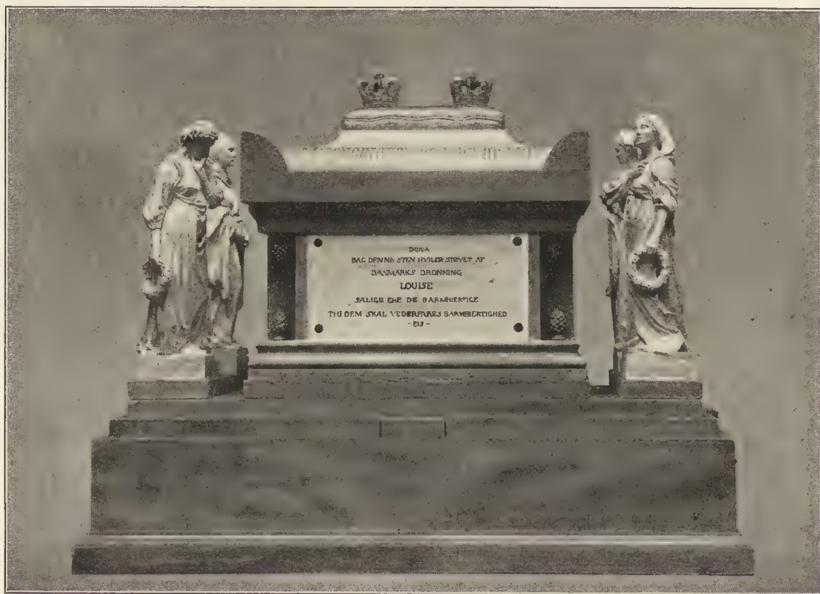
Murermestrene Seemann & Friberg, Stenhuggerfirmaet Hans & Jørgen Larsen, Tømrermester N. C. C. Smith, Snedkermestrene F. Oxelberg & Co., Smedemester H. Blücher, Blikkenslager L. Hannibal, Glarmester Morville, kgl. Hof-Dekorationsmalere Bernh. Schrøder, Nielsen & Hansen og Kjøbenhavns Stukfabrik (H. Garde).

Varme- og Ventilationsanlæget er udført af Monies & Andersen og elektriske Anlæg af Kemp & Lauritzen.

Vilhelm Fischer.

MED TO SKITSER AF BINDESBØLL.

KONKURRENCEN om en Dobbeltsarkofag for det afdøde Kongepar, udskrevet ved Komitéen for en Nationalindsamling, afsluttedes med en kortvarig Udstilling af de indkomne Forslag. Det var iøvrigt lidt vanskeligt at forstaa denne kortvarige Udstilling — 4 Dage — efter at de indleverede Arbejder havde henstaaet under Laas i 4 Uger; det havde været naturligt om Forslagene til et Monument, som har offentlig Betydning og — i Hovedsagen — bekostes af Folket, havde været udstillede saalænge, at Almenheden — ikke blot en Part Kjøbenhavnere, der tilfældigvis havde Tid i det Par Dage, Udstillingen var averteret — havde kunnet danne sig en Me-

ning om, hvorledes dens Tillidsmænd havde opfyldt deres Hverv: at vælge det bedste.

De to sidste Udstillingsdage var de præmierede Arbejder forsynede med Kunstnernes Navne; ved mit Arbejde var skrevet: Kunstmaler og *Architekt* Johannes Kragh.

Den første Betegnelse passer forsaavidt meget godt, skønt det maaske — naar Talen er om et Billedhuggerværk — havde været naturligere at skrive Billedhugger, naar den paagældende Kunstner har udstillet Skulptur i syv Aar.

Anderledes stiller det sig med Betegnelsen: Architekt. Den Titel kan jeg desværre endnu ikke siges at have fortjent, selv om jeg som 14-aarig har givet Tegning til Façaden paa et Ligkapel.

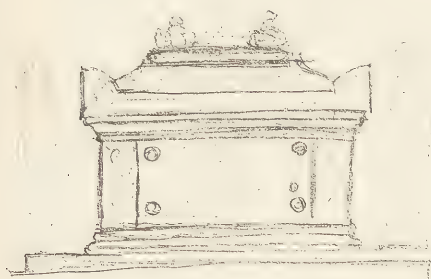
Det er i den Anledning, jeg gærne vilde have Lov at omtale et — desværre — uhyre kortvarigt Samarbejde med THORVALD BINDESBØLL.

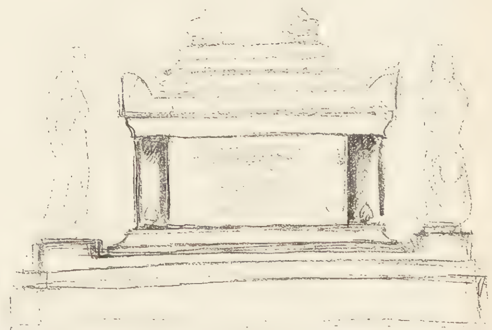
Det var i Midten af August Maaned. Mit Arbejde med Sarkofagen var

ret fremskredet og Figurerne helt færdige (Fristen var Udgangen af September). Jeg var misfornøjet med Sarkofagen, — følte at jeg *ikke* var Architekt.

Forholdene var jo næsten givne paa Grnnd af den snævre Plads, men Profilerne kneb det med, og da navnlig med Laaget. Bindesbøll var jo en Mester i at sætte Skik paa andre Folks Arbejder; hvad han — uden offentlig at faa Ære derfor — har udrettet med mange af Joakim Skovgaards og Jerndorffs Arbejder, er næsten utroligt. Han havde ogsaa ved en tidligere Lejlighed hjulpet mig i saa Henseende, og jeg bestemte mig til at forsøge min Lykke hos ham.

Jeg kom saa til ham med mit Forsøg: jeg havde dengang et Relief paa hver Side, et rundt Relief paa hver Ende, og en stærkt profileret Gesims og Pilastrer ved Hjørnerne. »Ja, Relieferne maa naturligvis bort,« var det første han sagde, »og Figurerne kan De vist ogsaa godt undvære,« føjede han til. Jeg beklagede spagfærdigt, at jeg allerede havde modelleret Figurerne færdige. Imidlertid tegnede han — paa Kalkérpapir over min Skitse —

i en uhyre Fart to, tre, fire forskellige Udkast, hvori han, fra en Sarkofag paa Kugler, med skraa Sideflader efterhaanden nærmede sig mit Forslag.

De afskaarne Hjørner — som man har anket imod — fremkom saaledes: han havde paa Skitse I tegnet hele Sarkofagen med en næsten ubrudt Sideflade. Dette kunde gøres — som paa den i Kapellet modstaaende Dronningesarkofag, hvor der kun er *en* Figur ved hver Ende, men jeg indvendte, at det med *to* Figurer vilde blive for massivt i Virkningen. »Saa kan De jo bare kaste Hjørnerne bort«, var Svaret, og jeg havde kun set det én Gang i Modellen for at være klar over, at det var Løsningen. Foruden at gøre den hele Rumvirkning mere varieret og akcentuere det Hovedrum, som Kisterne indtager, giver det en god Skyggevirkning, netop i Kapellets Overlys.

Bindesbølls store Sans for Simpelhed og Storhed passede saa udmærket her, hvor Talen var om at skabe Hus for Døde, den samme afglattede Ro, som Døden giver et Ansigt, var her udtrykt i enkle Linier og Former. Piniekoglen foroven og forneden syntes mig paa en udmærket Maade at udtrykke Frøet, der falder til Jorden og spirer op paany.

Morsomt var det ogsaa at se den Hurtighed, hvormed Linierne sprang

frem under hans sikre Hænder. Det til Trods for, at han ikke var helt rask; det kneb med at faa Vejret.

To Døgn derefter var han død.

Vor sidste Aftale var, at han skulde komme ud og se paa Sarkofagen, naar jeg havde formet den op.

Det blev mig, der maatte komme ud til hans Kiste i Stedet for. Samarbejdet var afbrudt af Døden, den samme Magt, som voldte dets Genstand: Sarkofagen.

Men disse Skitser, som her gengives, er sikkert de sidste fra hans Haand.

— — — —

Jeg kunde ikke anføre ham som Medarbejder, fordi han ikke havde været med til at planlægge Arbejdet fra først af og fordi han ikke havde godkendt, hvad jeg havde gjort, men jeg har ved disse Linier og ved Offentliggørelsen af hans Skitser villet vise, at er der noget godt i Sarkofagen, da skyldes det THORVALD BINDESBØLL.

JOHS. KRAGH.

OM BYGNINGERS UDSMYKNING.

I »Architekten«s Hæfte Nr. 44 — den 1. August d. A. — skrev jeg nogle Bemærkninger angaaende Bygningers Udsmykning, idet jeg talte om de omhandlede Forhold sete fra en Malers — rettere kan jeg sige fra Malernes og Billedhuggernes Synspunkt.

Der er siden da intet fremkommet fra Architekternes Side til Belysning af d'Herrers Syn paa Sagen, og det falder ret naturligt at spørge, hvorfor ingen af Architekterne har fundet Anledning til at tage til Genmæle. Det maa jo dog have en Grund — men hvilken?

Det er paa Forhaand udelukket, at Grunden er at søge i den Omstændighed, at Sagen i Architektkredse ikke skulde have den Interesse, som tvinger Ordene frem; thi dermed vilde jo være sagt, at Architekterne hellere nøjedes med »anden eller tredje Klasses« Kunst, naar saa Bygningen helt igennem blot kunde stemples med Architektens Navn alene; — men saadanne egoistiske Ønsker kan nu engang ikke — heldigvis for Kunsten — næres af alvorlige Kunstnernaturer, som Architekterne jo i lige saa stort Antal tæller i deres Række som Malerne og Billedhuggerne i deres. Nej, at Sagen ikke er taget op til Drøftelse af en af Architekterne, kan ikke skyldes disses Mangel paa Interesse derfor. Hvilken er Grunden da?

Det vilde være i høj Grad glædeligt, om det virkeligt var saa, at hver især af d'Hrr., efter at have læst ovenn. Artikel, var kommen til det Resultat, at han i Hovedsagen maatte erklære sig enig med Artiklens Forfatter, og saaledes for sin Part følte sig utilbøjelig til at tage til Genmæle ved at fremhæve de med Sagens Gennemførelse forbundne Vanskeligheder af Frygt for derved mod sin Villie maaske at komme til at skade Artiklens Tendens: Agitation for et obligatorisk gennemført, virkeligt Samarbejde mellem alle de Kunstarter, hvis Mission er at paavirke Mennesket gennem Synsevnen.

Men uden at paavise, hvori de Hindringer, der staar dette Samarbejde i Vejen, er at finde, er det umuligt at fjærne dem. Og Tavshed gavner kun Sagen lidet.

Til min tidligere Artikel kunde jeg ønske at føje følgende Bemærkninger:

Det kunde synes at være et slet valgt Tidspunkt i en Periode som den nuværende, hvor hver Krone maa vendes og drejes, før den gives ud, at fremkomme med Ønsker og Fordringer om en *Udsmykning* af Bygninger. Det vilde det ogsaa være, hvis man ved en kunstnerisk Udsmykning forstod en Luksus; men det er jo saa langt fra, at Malernes og Billedhuggernes Medvirken ved en Bygnings Opførelse er overflødig fremfor Architektens, og det fremgik jo ogsaa af min forrige Artikel, at den Udsmykning, som vi bildende og dekorerende Kunstnere mener os berettigede til at udføre ved ethvert Byggeforetagende, ikke medfører et Plus til de dermed forbundne Omkostninger, men blot en Forskydning i Anvendelsen af Midlerne.

Jo færre Midler der f. Eks. er at anvende til en Façades Udstyr, jo enklere Opgaven skal løses, des større Krav stilles der jo til architektonisk Begavelse, og det siger sig selv, at Forholdet i parallele Tilfælde er det samme for Malernes og Billedhuggernes som for Architekternes Vedkommende.

Den logiske Slutning, som man kan drage heraf, bliver den, at jo sparsommeligere en Architekt nødes til at være under Udøvelsen af sin Gærning, des større Anledning er der for ham til at søge den Hjælp, som Malere og Billedhuggere kan yde. *En Maler.*

EN AFSLUTTENDE BEMÆRKNING.

Efter Hr. Koefoed-Jensens Indlæg i Ugeskriftets forrige Nummer kan jeg formentlig fatte mig i Korthed. Hr. K.-J. gør nemlig deri gældende, at det Honorar, han havde betinget sig for Villabygningen i Roeskilde, af ham var ansat med fuldt Hensyn til hans tidligere Bekendtskab med Bygherren, hvad i almindelig Tale vel maa forstaas som *lavere* end det sædvanlige; men derfor er det, hvad jeg netop ankede over i min første Bemærkning, saa lidet passende særlig at benytte Omtalen af dette nærmere betegnede Byggeforetagende til deri at indflette en Klage over, at Architektarbejde udenfor Kjøbenhavn som Regel bliver daarligt betalt.

Naar nu Hr. Koefoed-Jensen erklærer, at det naturligvis aldrig har været hans Hensigt at stille sin Bygherre i — hvad jeg har kaldet — en Gabestok, er dette jo kun glædeligt, men jeg maa dog oplyse, at andre forud for mig har forstaaet hans Ord paa anden Maade.

Hr. K.-J.s øvrige Paastande skal jeg lade staa hen, ihvorvel hans Bygherre turde have sin egen Mening om disse paa flere Punkter, da en Strid herom mellem paagældende Parter turde være af mindre Betydning for Ugeskriftets Læsere.

Men idet jeg endnu her har Ordet, vil jeg dog gærne gentage, at Spørgs-

maalet om, hvad Publikum herhjemme forstaar ved Udtrykket: et passende Architekthonorar (se f. Eks. Udtalelser i den danske Rigsdag ved Behandlingen af Lovforstaget om et nyt Posthus), turde være saa vigtigt for os Architekter, at den ærede Redaktion vilde gøre Standen en Tjeneste ved selv ved en bedre Lejlighed at optage Spørgsmaalet selvstændigt til Behandling her i Bladet; samtidig kunde det da maaske blive oplyst, om alle Medlemmer af A. A. deler den Opfattelse, som Redaktionen i sin Bemærkning til mit første Indlæg har udtalt, at de er *forpligtede* til at benytte Foreningens Beregningsmaade af Honorarernes Størrelse.

Kjøbenhavn den 14. December 1908.

FRED. L. LEVY.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1907—1908.

Af de i dette omfangsrige Værk givne Meddelelser anføres følgende, som formentlig vil have Interesse for »Architekten«s Læsere:

Kjøbenhavnsk Statistik i 1907.

Kjøbenhavns Areal er ikke blevet forøget i 1907, og Byen havde derfor, ligesom ved Slutningen af det foregaaende Aar, et Areal paa 12.726 Tdr. Land eller omtrent $1^1/_4$ □ Mil. Heraf falder paa de indlemmede Distrikter 8410 Tdr. Land eller henimod $^2/_3$ af Byens samlede Areal. Af det gamle Kjøbenhavn, som vi kalder Byen uden Indlemmelserne, udgjorde de indenbys Kvarterer (indenfor den ældre Voldlinie) 440, Kristianshavn 826, Voldkvartererne (indbefattet Søerne) 610, Forstæderne 2370 og Frihavnskvarteret 70 Tdr. Land.

Aaret 1906 var jo et stærkt Opgangsaar, der tiltrak megen Arbejdskraft udefra, saa at Befolkningstilvæksten var ret betydelig. I 1907 mærker man et begyndende Tilbageslag. Saaledes er Mandtallet fra November 1906 til November 1907 kun steget med ca. 6400 mod 8800 fra November 1905 til November 1906. Her er altsaa en Mindretilvækst paa ca. 2400. Og fra Maj 1907 til Maj 1908 er Tilvæksten i Mandtallet endog kun 4700 mod 9600 det nærmest foregaaende Aar. Tilbagegangen er altsaa op imod 5000.

Middelfolketallet for Aaret 1907 er af Statistisk Kontor beregnet til 439.500, der fordeler sig saaledes paa det gamle Kjøbenhavn og de indlemmede Distrikter:

Det gamle Kjøbenhavn	377.500
Valby	12.400
Brønshøj	15.600
Sundbyerne	34.000
Ialt...	439.500

Om Byggeforholdene, hvis Indflydelse paa saa mange Maader mærkes i

Byens økonomiske Liv, er i det følgende samlet en Række Oplysninger for 1907. Vi begynder med Antallet af fuldførte Bygninger.

	Det gamle Kbhvn.	De indl. Distrikter	Hele Kbhvn.
Offentlige Bygninger	»	»	»
Private Skoler, Hospitaler o. l.	2	2	4
Bygninger, kun bestemte til Forretningsbrug	15	14	29
Bygninger med Beboelseslejligheder	171	133	304
	188	149	337

Der er af Forretningsbygninger i det hele opført 29, af Bygninger med Beboelseslejligheder 304 (mod 337 i 1906). Henimod Halvdelen af disse Bygninger falder paa de indlemmede Distrikter.

De nyopførte Beboelseshuse fordelte sig efter Antallet af Lejligheder saaledes:

Bygninger med:	Det gamle Kjøbenhavn	De indl. Distrikter	Tilsammen	Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse).
1—2 Lejligheder	13	90	103	75
3—9 —	16	17	33	21
10—19 —	82	11	93	60
20—50 —	60	15	75	64
50 — og derover	»	»	»	»
	171	133	304	220

Af de 304 Bygninger indeholder 103 kun 1—2 Lejligheder, 33 3—9 Lejligheder, 93 10—19 Lejligheder og 75 20—50 Lejligheder, men Fordelingen er, som Tabellen viser, yderst forskellig mellem det gamle Kjøbenhavn og de indlemmede Distrikter. Af Bygninger med 20—50 Lejligheder findes af 75 kun 15 i de indlemmede Distrikter, heraf 2 i Valby, 6 i Brønshøj og 7 i Sundbyerne. Af samtlige nyopførte Bygninger er over to Trediedele udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder, og for Ejendomme med fra 20—50 Lejligheder bestaar disse næsten udelukkende af Smaaboliger med fra 1—4 Værelser.

Et væsentligt Moment til Bedømmelsen af Byggeforholdene er Antallet af nytilkomne Beboelseslejligheder, hvorom Oplysninger for 1907 findes i efterfølgende Tabel.

Antal Lejligheder paa:	Det gamle Kjøbenhavn	Valby-distriktet	Brønshøj-distriktet	Sund-byerne	Hele Kjøbenhavn.
1 Værelse	50	2	11	16	79
2 Værelser	906	36	157	19	1118
3 —	1114	83	194	158	1549
4 —	238	32	44	44	358
over 4 —	201	2	5	11	219
	2509	155	411	248	3323

Antallet af nye Beboelseslejligheder udgjorde altsaa i 1907 3323 for hele Byen. Heraf faldt 2509 paa det gamle Kjøbenhavn og 814 paa de indlemmede Distrikter. Da det samlede Antal nyindrettede Lejligheder i Kjøbenhavn i 1906 udgjorde 3848, er der altsaa en Nedgang paa over 500 i Forhold til det foregaaende Aar. Af de nytilkomne 3323 Lejligheder er 219 eller kun mellem 6 og 7 pCt. paa over 4 Værelser. Det er noget mere end det foregaaende Aar, men i og for sig et lavt Procenttal. Her maa tages i Betragtning den store Udvandring af Familier tilhørende de velstillede Befolkningslag til de omgivne Distrikter, navnlig Gentofte Kommune. Af stor Interesse i social Henseende er det indbyrdes Forhold mellem de nytilkomne To- og Treværelserslejligheder. Der er her sket gennemgribende Forskydninger i Tidens Løb, idet Treværelserslejlighederne har gjort sig stadig mere gældende paa Toværelserslejlighedernes Bekostning, men endnu i 1902—04 har Toværelserslejlighederne Overvægten i Byens Forsyning med nye Boliger, idet der i de tre Aar ialt i Kjøbenhavn er tilkommet 7347 Toværelserslejligheder mod 5814 Treværelserslejligheder, men i 1905 og 1906 viser de sidste et lille Overskud (tilsammen 143), der i 1907 er vokset betydeligt til 431. I 1907 har derfor Treværelserslejligheder været den dominerende Boligtype i den nye Bebyggelse. Vi er nu i Kjøbenhavn omtrent paa det Punkt, at de nye Treværelserslejligheder er lige saa talrige som alle de andre nye Lejligheder tilsammentagne, og f. Eks. i Sundbyerne er dette Punkt langt overskredet. De indlemmede Distrikter udmærker sig i det hele taget ved meget ensartede Beboelsesforhold — der atter staar i Forbindelse med en stor Lighed i Befolkningens sociale Niveau — idet kun et rent forsvindende Antal nytilkomne Lejligheder har under 2 eller over 4 Værelser.

(Fortsættes.)

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Architekturfotografier optagne af »*Der kgl. Messbildanstalt*« i Berlin.

Fra *Vilhelm Trydes Bog- og Kunsthandel* har vi faaet sendt til Gennemsyn en Samling Fotografier, som teknisk set turde være noget virkelig fremragende paa dette Omraade. De udmærker sig ved en ganske overordentlig Klarhed og Skønhed og er trods det store Format, 40×40 Cm. meget billige. De fleste Billeder er fra Tyskland, men der findes ogsaa Ting fra andre Lande, f. Eks. en Række udmærkede Fotografier fra Sofiakirken i Konstantinopel. Af tyske Billeder kan fremhæves Artushof og flere andre Bygninger i Danzig, nogle Sale fra Marienburg, Domkirken i Bamberg o. fl.

*

Danmark i Billeder. Vilh. Trydes Forlag. (Pris 1 Kr.)

2den Samling af dette Billedværk, hvis 1ste Hæfte omhandler Kjøbenhavn og Omegn, er udkommet. Det indeholder 30 Billeder fra karakteristiske

danske Egne og Byer; det smukke og billige Hæfte fortjener vid Udbredelse og vil sikkert finde Købere, ogsaa blandt Udlændinge, der gæster vort Land.

✶

Hygiejnisk Raadgiver for Boligsøgende. Af Kredslæge Poul Heiberg. Hagerups Forlag. (Pris 1 Kr.)

Hvis alle Boligsøgende vilde læse denne lille Bog og kun leje de Lejligheder, der tilfredsstiller de i Bogen opstillede hygiejniske Fordringer, vilde de 99 pCt. af Kjøbenhavns Ejendomme blive vragede. Og selv om det, baade æstetisk og sundhedsmæssigt set, vilde være i høj Grad ønskeligt, *at* Entréerne alle havde direkte Lys og var opvarmede, *at* Pigekamrene havde et Gulvareal af 80 □ Fod, *at* alle Værelser vendte mod Solside, *at* der var sørget for Ventilation af alle Rum, *at* »Spisekamret skal være stort, lyst, luftigt og koldt« o. s. v. — saa ved jo enhver, hvorledes Byggespekulationen i Forbindelse med Ukyndigheden har afstedkommet Tusinder af Rum, der i sørgelig Grad savner alle de ovenfor nævnte Egenskaber.

Man trækker jo lidt paa Smilebaandet, naar Forf. anbefaler den Lejesøgende at stikke sin Kniv ind imellem to Gulvbrædder for at prøve om de er pløjede, ligesom man er ganske uenig med ham i Ønsket om at faa indført indadgaaende Vinduer. Og naar han udtaler, at Vinduerne (vi formoder der menes Lysarealet) i Beboelsesrum bør være mindst $^1/_6$ af Gulvarealet, vil vi af al Kraft protestere mod en saa overdreven Fordring; det vilde være rent uudholdeligt at leve i en saadan Glaskasse!

✶

Lommebog for Bygningshaandværkere. Redigeret af Architekt Alfred Møller. N. C. Roms Forlag har udsendt 11te Aargang af denne Haandbog, der indeholder en Mængde nyttige Oplysninger for alle, der har med Byggeri at gøre. Den foreliggende nye Aargang har ganske de samme gode Egenskaber som de foregaaende.

✶

Fra det maleriske gamle Kjøbenhavn. Fritz Benzens Bog-, Papir- og Kunsthandel.

Ligesom ifjor har Forlaget haft den gode Idé at fremstille en Serie Brevkort fra det gamle Kjøbenhavn: Vognmagergadekvarteret, Magstræde, Holmensgade, kort sagt Egne af vor By, hvor pæne Mennesker ikke gærne kommer. Man bliver derfor overrasket over at se, hvor mange nydelige og virkelig »maleriske« Interiører der findes i disse Gaarde. Og netop nu, da meget af dette er dødsdømt, har det sin Interesse, at der dog er bevaret gode Afbildninger derfra.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 26. DECEMBER 1908
11. AARGANG Nr. 13

HUS VED VANGEHUSVEJ.

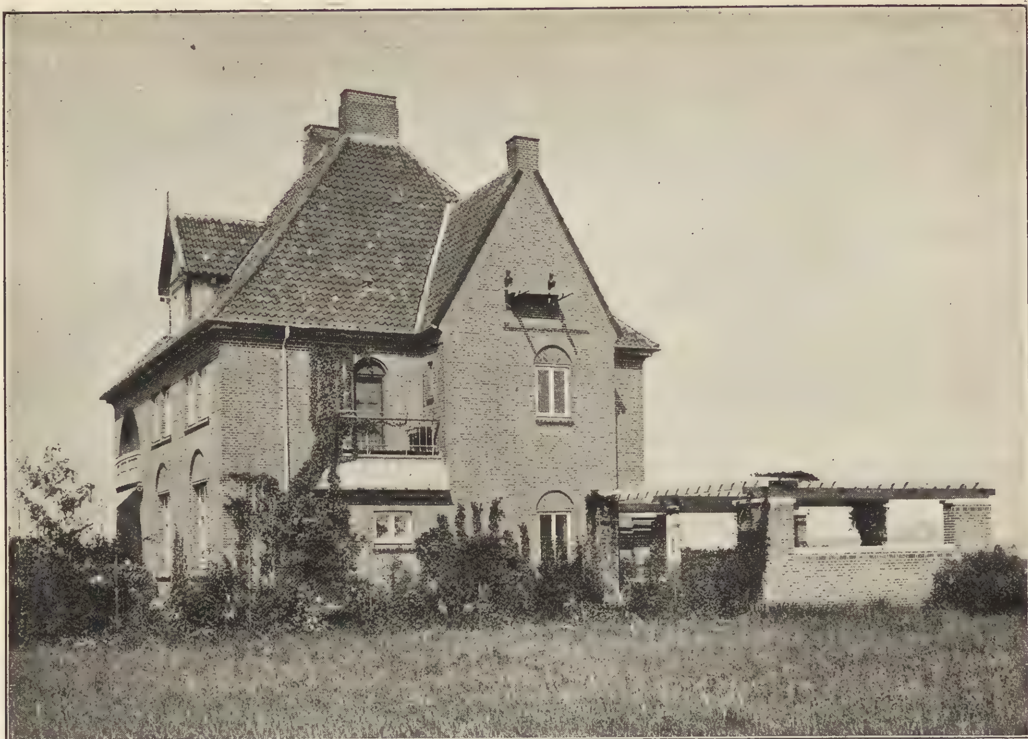

PROF. PONTOPPIDANS HUS. ARCHITEKT VALD. SCHMIDT.

Den i hosstaaende Afbildninger gengivne Bygning er opført ved Vangehusvej 1905 og 1906 til Bolig for Dr. med. E. Pontoppidan.

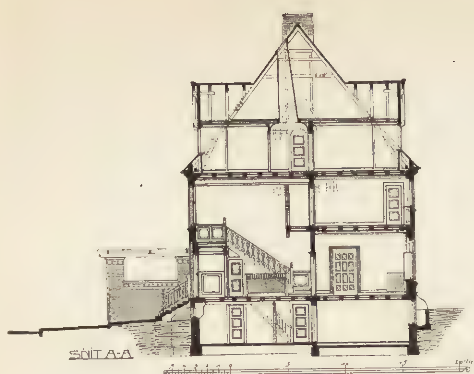
Forstuen naar gennem begge Etager og benyttes foruden som Hovedtrappe og Værelse tillige som Forvarmerum for de tilstødende Værelser, da dens Varmeovn tilføres frisk Luft udefra. Baade Forstuen og Værelserne er ret rigt udstyrede, Dagligstuen med Kamin og Spisestuen med Panel af Cyprestræ og med Hvælvinger.

Opvarmningen sker ved Varmtvandsovne, og Værelserne er forsynede med Aftræksrør. Ingeniør J. Bang har beregnet og leveret Varmeanlæget.

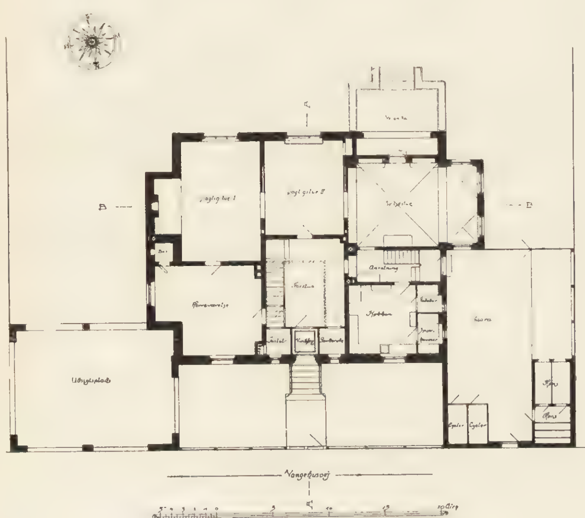

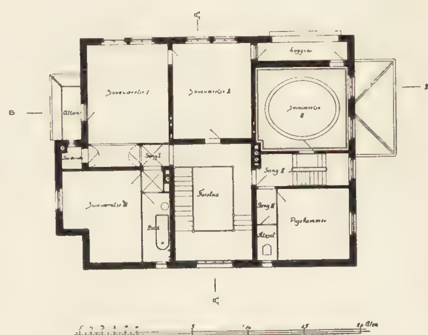
HOVEDINDGANGEN.

PLAN AF STUE.

PLAN AF FØRSTE SAL.

Bygningens Ydre er saa spartansk som vel muligt, dog er der overalt benyttet ægte Materialer.

Efternævnte Firmaer har været beskæftigede ved Opførelsen: Murermester Carl Thiel, Tømrermester Chr. Ohland, Blikkenslager Gelardi, Snedkermestrene Jens Larsen & Holm, Smedemester N. P. Nielsen, Glarmester Lillelund, Ludvigsen & Hermann og Ludvig Lund.

Valdemar Schmidt.

TRONDHJEMS DOMKIRKE.

Ved Konkurrencen om Tegninger til Trondhjems Domkirkes Vestfront, der i forrige Maaned fandt en foreløbig Afslutning derved, at Architekterne Nordhagen og Bull indstilledes til hver at udarbejde et nyt Forslag paa Grundlag af deres Konkurrencetegninger, er der foranlediget en stærk Meningsforskel blandt Juryens Medlemmer. De to Projekter repræsenterer

de to forskellige Opfattelser, nemlig: Rose eller ikke Rose, og Striden er endog bleven forlagt til Dagspressen, hvor forskellige Sagkyndige har haft Ordet. Af Dommerne har Professor Dietrichson, Direktør Thiis og Architekt H. Schirmer offentlig forsvaret Rosen. Modstanderne gør gældende, at da Formerne i Domkirken saa tydeligt peger hen paa en stærk engelsk Indflydelse og Anvendelsen af Rosemotivet er ikke-engelsk, bør der i Stedet derfor anbringes et stort Perpendikulærvindue. Til denne Opfattelse, der bæres frem af Architekterne Due, Fischer og Joh. Meyer, har forøvrigt senere Prof. Dietrichson sluttet sig. Rosens Forsvarere gør den — man skulde synes: meget nærliggende — Betragtning gældende, at da der ikke foreligger noget paalideligt Vidnesbyrd om, hvorledes Vestfronten oprindelig har set ud, maa det være tilladt nu udelukkende at gaa frem efter æstetiske Synspunkter. D'Hrr. Thiis og Schirmer har endog forfattet et Indlæg, hvori de udvikler den Anskuelse, at der meget vel kan have været knyttet ogsaa franske Kunstnere til Domkirkens Bygning, idet Enkeltheder fra nogle Figurer, der har prydet den gamle Kirke, er paaviseligt franske, ligesom de ogsaa nævner et Eksempel paa Anvendelsen af Rosen i en engelsk Kathedral. Men som Hovedsynspunkt fastholder de, at Domkirken hverken er engelsk eller fransk, men *norsk*, og at de forskellige Motiver meget vel kan være anvendt paa selvstændig Maade, som Tilfældet er med mange norske middelalderlige Kirker.

I det sidst udkomne Nr. af Teknisk Ugeblad findes Gengivelser af de 6 konkurrerende Projekter, der alle er gjort med stor Dygtighed af d'Hrr. Bull, Nordhagen, Ryjord, Lange, Solberg og Kielland. De mest betydelige synes ubetinget at være de to førstnævnte. Da vi tror, den gamle Kristkirke i Nidaros ogsaa her i Landet omfattes med stor Interesse, har vi gjort Skridt til at faa de to prisbelønnede Forslag gengivne i »Architekten«.

KOMMUNENS PRISBELØNNINGER.

Fællesudvalget for det kunstneriske Fond stiller Forslag om, at man foretager nogle Ændringer i Bestemmelserne om »Prisbelønninger for smukke kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender i Kjøbenhavn«.

Under Gruppen »Beboelsesejendomme med større Lejligheder« skal der herefter undtagelsesvis kunne gives Præmie for Enkeltboliger, naar deres Beliggenhed har særlig Betydning i Forhold til Omgivelserne.

Desuden ønskes der Bemyndigelse til, naar der indenfor en eller flere af de Grupper, der er nævnte i Regulativet, ikke findes nogen præmieværdig Bygning, da eventuelt at overføre det Beløb, der derved bliver til Raadighed, til en anden Gruppe, hvor der maaske findes flere præmieværdige Huse.

Og endelig ønskes det, at Pristagerne skal levere til Opbevaring et Sæt Fotografier af deres Huse, baade af Plan, Snit, Façade og Gadebillede.

Forslaget om disse Tilføjelser fremkommer efter Forhandling med Akademisk Architektforening, der efter Anmodning af Udvalget har gennemgaaet Bestemmelserne og foreslaaet de nævnte Ændringer.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1907—1908.

(Fortsat.)

Ved Hjælp af efterfølgende Tal, der omfatter Hovedstaden med samtlige indlemmede Distrikter, vil man kunne følge Kjøbenhavns Forsyning med nye Lejligheder gennem en længere Aarrække.

Antal nye Lejligheder paa	1907	1906	1905	1904	1902—03	1900—01	1898—99
1 Værelse.......	79	128	42	81	108	70	35
2 Værelser......	1118	1627	1121	2432	2458	1511	840
3 —	1549	1649	1242	1807	2003	1926	943
4 —	358	301	271	245	296	319	171
over 4 —	219	143	201	228	260	171	137
	3323	3848	2877	4793	5125	3997	2126

Antallet af nytilkomne Beboelseslejligheder i 1907 ligger, som man ser, betydeligt under Gennemsnittet for det foregaaende Femaar, der var 4353*).

Fra Bygningskommissionen har man faaet følgende Oplysninger om nytilkomne Beboelseslejligheder i første Halvdel af 1908.

Antal Lejligheder paa	
1 Værelse..........................	65
2 Værelser..........................	562
3 —	883
4 —	157
over 4 —	147
	1814

I de første 6 Maaneder af 1908 udgjorde Antallet af nytilkomne Lejligheder saaledes 1814 mod 2012 i 1907, altsaa en lille Nedgang.

Statistisk Kontor har tidligere belyst Lejeledighedens Størrelse ved April Flyttedag 1908. Oplysningerne er tilvejebragte ikke alene for Byen under eet, hvor den samlede Lejeledighedsprocent er opgjort til 6,2, men ogsaa for de forskellige Grupper af Lejligheder (med 1, 2, 3 og 4 Værelser o. s. v.)

*) For Frederiksberg stiller Antallet af nytilkomne Lejligheder for Aarene 1898—1907 sig saaledes:

Antal Lejligheder paa	1907	1906	1905	1904	1902—03	1900—01	1898—99
1 Værelse...............	3	1	»	1	10	»	»
2 Værelser...............	27	50	52	141	170	142	55
3 —	364	318	425	593	644	741	425
4 —	93	97	272	141	142	202	136
over 4 —	96	111	182	165	88	88	68
	583	577	931	1041	1054	1173	684

og for de enkelte hygiejniske Distrikter. Af denne Redegørelse skal her kun fremdrages nogle Hovedpunkter, og af hosstaaende Tabel ser man da Antallet af ledige Lejligheder i Kjøbenhavn til forskellige Tidspunkter.

Ved April Flyttedag	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908
Samlet Antal ledige Lejligheder	859	1196	3066	4294	6701	8989	10331	10461	10833	10032
Heraf i Ejendomme, der først var færdige til at tages i Brug ved April Flyttedag	200	283	546	484	943	497	630	530	739	1006
Af de ledige Lejligheder var indrettede:										
til Butik	228	309	468	504	636	685	644	752	1133	1313
til Lager, Kontor o. s. v.	153	168	316	291	316	378	455	382	435	514
Til Beboelseslejligheder paa:										
1 à 2 Værelser	124	198	953	1915	3429	4409	5198	5261	5157	4600
3 à 4 —	187	385	1104	1260	1936	2968	3444	3516	3547	3029
5 à 6 —	115	102	157	249	317	471	513	474	500	491
over 6 —	52	34	68	75	67	78	77	76	61	85
Ialt til Beboelse	478	719	2282	3499	5749	7926	9232	9327	9265	8205

Det vil ses, at Antallet af ledige Beboelseslejligheder i Kjøbenhavn, der fra 1899 til 1906 havde vist en kolossal Stigning fra 478 til 9327, paa hvilket Højdepunkt det omtrent holdt sig i det følgende Aar, i 1907—08 er dalet fra 9265 til 8205, hvilket svarer til en Nedgang i den samlede Lejeledighedsprocent paa fra 7,2 til 6,2. (Samtidig er Antallet af ledige Lejligheder paa Frederiksberg aftaget fra 1776 til 1225.)

Det kan nu have Interesse at belyse Forbindelsen mellem Antallet af ledige Beboelseslejligheder og nogle af de Faktorer, der væsentlig bestemmer Lejeledighedens Størrelse, til den ene Side Forøgelsen i Udbuddet af ledige Lejligheder, til den anden Side Befolkningstilvæksten. Vi har set, at der i 1907 er tilkommet ca. 3300 nye Beboelseslejligheder, men tager man Hensyn til, at en Del Lejligheder er forsvundne ved Nedrivning og Omdannelse af Bygninger, kan Tilvæksten i Beboelseslejligheder sættes til ca. 3000. Fra Maj 1907 til Maj 1908 er Mandtallet (Personer over 10 Aar) vokset med ca. 4700, hvortil maa antages at svare en Befolkningstilvækst paa henimod 6000. Denne vilde under normale Forhold ikke kunne absorbere det nye Udbud af Beboelseslejligheder, end mindre medføre en Nedgang i Lejeledigheden. Men der er i Nutiden en ret stærk Tendens til, at Gennemsnitsantallet af Personer pr. Husstand aftager, og særlige Forhold i Kjøbenhavn, saaledes den stærke Udflytning af Familier til Nabokommunerne og Logerendeholdets delvise Indskrænkning i Forbindelse med de Logerendes Etablering i selvstændige af Husværterne lejede Smaaboliger, bidrager sit til at fremskynde denne Bevægelse, der har til Følge, at samme Folkemængde efterspørger et forholdsvis større Antal Boliger. Hertil bidrager det ogsaa noget, at der i det forløbne Aar har været et tiltagende Antal Vielser.

Medens der i 1907 er en Nedgang i Antallet af ledige Beboelseslejligheder,

gør den modsatte Bevægelse sig gældende med Hensyn til Forretningslokaler, saaledes som ovenstaaende Tabel viser.

Beregner man Værdien af de i 1908 ledige kjøbenhavnske Beboelseslejligheder efter Gennemsnitsprisen for de forskellige Grupper af Lejligheder ved Folketællingen 1906, kommer man til en samlet aarlig Lejeværdi for ledige Beboelseslejligheder af ca. 2.685.000 Kr. Men naturligvis er det det normale og ønskelige, at en stor By har en vis Forsyning med ledige Lejligheder; ellers opstaar der Bolignød med alle dens uheldige Følger, som vi ogsaa har kendt den herhjemme i Slutningen af Halvfemserne. For de sidste 15 Aar af det 19de Aarhundrede (1885—1899) har vi saaledes beregnet den gennemsnitlige Lejeledighedsprocent for alle Grupper af Beboelseslejligheder til ca. 3,0. Gaar man ud fra denne Lejeledighedsprocent som nogenlunde normal, hvad man formentlig har Ret til, da den nævnte Aarrække omfatter Perioder med stor, med middelstor og med ringe Lejeledighed, vilde man komme til en beregnet aarlig Værdi af ledige Beboelseslejligheder paa 1.300.000 Kr., saaledes at Overskuddet i Øjeblikket repræsenterer en aarlig Sum af 1.385.000 Kr. I denne Sum er ikke taget Hensyn til ledige Forretningslokaler.

Antallet af Forretningslokaler, fuldførte i 1907, udgjorde 554, deraf 406 Butikker mod henholdsvis 598 og 389 Aaret forud. Ved April Flyttedag 1908 fandtes der af ledige Butikker 1313, af ledige Lager-, Kontor- og Værkstedslokaler 514. Da de tilsvarende Tal i 1907 var 1133 og 435, har der, modsat Forholdet med Beboelseslejlighederne, fundet en Stigning i Lejeledigheden Sted.

I Forbindelse med Boligforholdene skal anføres Tilvæksten i de kjøbenhavnske Ejendommes samlede Assurancesummer for en Række Aar, idet man dog holder sig til de tre Selskaber, i hvilke der er tegnet Forsikring for den langt overvejende Del af ovennævnte Ejendomme, nemlig »Kjøbenhavns Brandforsikring«, »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger« og »Østifternes Brandforsikring«*).

Ved Udgangen af Aaret**)	Assurancesum: Kr.
1903	870.629.192
1904	905.960.778
1905	940.058.591
1906	992.072.106
1907	1.024.550.515

(Fortsættes.)

*) Grunden til, at Tallene for 1903—06 er forskellige fra de i den kommunale Beretning for 1906 anførte, er denne, at Østifternes Brandforsikring nu er medtaget i Opgørelsen.

**) Da Driftsaarene for de tre Selskaber ikke falder sammen med Kalenderaarene (for Kjøbenhavns Brandforsikring gaar det fra 1. Oktober til 30. September, for Landbygningernes Brandforsikring og Østifternes Brandforsikring fra 1. April til 31. Marts), har man for hvert Selskab regnet Driftsaaret lig med det Kalenderaar, med hvilket det nærmest falder sammen.

FORENINGEN TIL GAMLE BYGNINGERS BEVARING

afholdt den 16. ds. sin aarlige, ordinære Generalforsamling i Kunstakademiets Foredragssal.

Formanden, Architekt, Professor H. B. Storck, bød Velkommen, og kgl. Bygningsinspektør M. Borch valgtes til Dirigent.

Formanden aflagde Beretning om Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar og omtalte de Bygninger, Foreningen havde haft Lejlighed til at beskæftige sig med, bl. a. Dueholm Kloster, der agtedes erhvervet til Museumsbygning. De lokale Myndigheder havde paa Foreningens Initiativ bevilget Halvdelen af Købesummen paa Betingelse af, at Staten bevilgede den resterende Halvdel. Foreningen havde støttet Andragender til Kultusministeriet gaaende ud paa ved dettes Bistand at bevare »Scavenius Stiftelse« i Sorø og Claus Cordtsens Gaard i Horsens, der tænkes erhvervet til Museumsbygning, ligesom den havde tilsagt sin Støtte til Bestræbelserne for at istandsætte den gamle middelalderlige Præstegaard i Nyborg. Foreningen havde endelig — gennem Architekt Egil Fischer — givet Ejere af gamle Bygninger i Kolding og Randers (»Niels Ebbesens Gaard«) sagkyndig Vejledning. Det meddeltes, at Foreningen havde 69 Korrespondenter rundt om i Landet, og at den havde udsendt sin Aarsberetning: I. Gammel dansk Bygningskultur.

Kassereren, Etatsraad G. Bestle, fremlagde det reviderede Regnskab, og Sekretæren, cand. mag. Vilh. Lorenzen, gjorde kort Rede for Foreningens fremtidige Virksomhed.

Om Anvendelsen af Foreningens Midler udspandt sig en Diskussion, hvori bl. a. deltog Architekt Colding fra Nyborg, der gav en livlig Skildring af Arbejdet med den gamle Præstegaard i Nyborg, Museumsdirektør Mollerup, Magister Chr. A. Jensen m. fl.

FORSKELLIGT.

International Konkurrence om Stadplaner. Ogsaa Berlins Kommune har nu udskrevet en Konkurrence om en Udvidelsesplan for »Gross Berlin«. Der fordres en Løsning, der i store Træk angiver, hvorledes en Bebyggelse bedst kan planlægges, naar den skal tilfredsstille Trafik-, Skønheds-, Sundheds- og Forretningshensyn.

Der udsættes 5 Præmier paa: 30.000, 20.000, 15.000, 10.000 og 10.000 Mark, foruden at der kan indkøbes Arbejder for et Beløb af 30.000 Mark.

Lysthavende kan ved Henvendelse til »Der Plankammer der Stadt Berlin«, og imod at deponere 100 Mark, faa udleveret de for Konkurrencen udfærdigede Kort, Planer m. m. Besvarelserne skal være indleverede sammesteds inden 15. Decbr. 1909.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❊ ❊

KJØBENHAVN
DEN 2. JANUAR 1909
11. AARGANG NR. 14

TRONDHJEMS DOMKIRKES VESTFRONT.

ARCHITEKT NORDHAGEN.

I mange Aar gik Restaurationsarbejdet ved Trondhjems Domkirke sin rolige Gang uden Afbrydelse eller Indblanding af nogen Art. Det store Publikum havde nærmest Følelsen af, at det var noget, som var i gode Hænder, langsomt gik fremad og maaske en Gang i en ubestemt Fremtid kunde blive færdigt. Mange var ganske ligegyldige. Selv blandt Architekterne kunde Interessen næppe kaldes »levende«. Den aarlige Beretning om Arbejdets

ARCHITEKT NORDHAGEN.

Gang — en tør Meddelelse om Istandsættelse af Murværket et Sted, Nedtagning og Opmuring et andet Sted, Indsættelse af saa og saa mange Søjler, Baser og Kapitæler o. s. v. — den korte Behandling i Stortinget eller den aarlige Meddelelse om Kejser Wilhelms Gave var heller ikke egnet til at skabe en »dybere« Interesse. En og anden Gang kom der nok lidt Kritik. Som Regel spagfærdig. Saa var Centraltaarnet rejst. Det var ligesom »noget nyt«. Det forandrede Kirkens Silhuet. Det fangede Øjet. Der kom nye Fotografier; man kunde sammenligne. Saadan saa det ud før og saaledes

efter Taarnets Rejsning. Man saa, diskuterede — og kritiserede. Det var maaske første Gang, der i videre Kredse vaktes en Kritik af Architekt Christies Arbejde. Der kom Tvivl og hos mange Vished: »Saaledes havde Taarnet nok ikke seet ud, hvordan det saa end havde været«. Men Taarnet stod der. Nu var det Vestskibet og Vestfronten, som stod for Tur. Debatten kom igang. Det drejede sig ikke længer om en Restauration i den gamle Betydning. Af Vestfronten staar saa lidet og der vides saa lidt derom, at der bliver rigt Spillerum for Fantasi — og Uenighed. Det er Formen af det store Vindue i Vestfronten, Striden mest har drejet sig om, og i 1903 udviklede Uenigheden sig til en stor »Rosekrig«, idet Joach. Mathisen, Macody Lund, Thiis, Professor Dietrichson og Architekt Meyer dengang mente, at Vinduet har haft Form af en stor Rose, medens flere — og deriblandt Domkirkens Architekt Christie — forkastede Rosen og holdt paa et Spidsbuevindue. I Architekt Christies Udkast til Vestfronten er ogsaa den sidste Form bibeholdt.

Ved Architekt Christies Død kom hele Restaurationsarbejdet i en ny Stilling, og Spørgsmaalet om hans Efterfølger skulde afgøres. Architekt Ryjord, som i en længere Aarrække havde været beskæftiget med Restaurationsarbejdet under Christie, blev ansat som foreløbig Leder af Arbejdet. Imidlertid samledes man mere og mere om Kravet paa en Konkurrence. Der krævedes med større og større Styrke en Mand, som ikke bare »restaurerede«, men »komponerede« — en Architekt — en Kunstner. At finde den rigtige Mand til et saadant Arbejde er jo ikke let, og engang imellem kunde ogsaa høres en ny Opfattelse. Der gjordes gældende, at Restaurationsarbejdet var færdigt. Hvad der var os efterladt fra Fortiden var sat istand og bevaret. Pietet og Respekt for Forfædrenes Arbejde forbød os at gaa videre, og de mange aandløse, mere eller mindre mislykkede Restaurationer af gamle Domkirker rundt i Europa anvendtes som Eksempler paa, hvorledes »Stemningen« kunde gaa tabt. Denne Mening er ikke kommet videre frem offentlig, og det vilde sikkert ogsaa have været forgæves. Den offentlige Mening vilde næppe have tilladt, at Domkirken blev staaende ufuldført, efter at der var arbejdet i saa mange Aar og brugt saa mange Penge. Dertil kom en halvt ubevidst Symbolisme. Trondhjems Domkirke staar som det stolteste Minde fra Landets Velmagtsdage. Dens Storhedstid var Landets Storhedstid, og den fulgte ogsaa med i Forfaldets Dage. Nu gik det atter opad, og Trondhjems Domkirke skulde staa som Tegn paa det genrejste Norge.

ARCHITEKT BULL.

Den nye Konges Kroning i 1906 øgede Interessen hos det store Publikum, og mange ønskede sikkert, at Kirken da havde været færdig, men Arbejdet tager jo sin Tid, og endog Haabet om, at den skulde staa færdig til Hundredaarsfesten i 1914, er opgivet.

Resultatet af Overvejelserne var en Konkurrence, hvortil 5 Architekter var indbudt og honoreredes for deres Arbejde, medens den forøvrigt stod aaben for alle. Det er Resultatet af denne Konkurrence, som nu er offentliggjort. Spørgsmaalet om Vestvinduets Form var overladt til de konkur-

ARCHITEKT BULL.

rerende, og det sees, at Meningerne har været meget delte. Af Bedømmelseskomiteens Medlemmer forsvarer Schirmer og Thiis Rosevinduet, medens d'Hrr. Dietrichson og Meyer nu begge har forladt dette og med Tilslutning af Due anser et smalt Vindue med Poster som det rette.

De sidste udtaler i deres Redegørelse om dette Punkt: »Noget absolut afgørende Bevis for den ene eller anden Form kan ikke udledes af de forhaandenværende Bygningsdele«. Denne Udtalelse staar uimodsagt, og »Teknisk Ugeblad« anbefaler derfor at gaa frem efter æstetiske Hensyn og giver Architekt Meyer Medhold, naar han udtaler, at hvor usikre archæologiske Fordringer kommer i Strid med æstetiske, maa disse sidstnævnte tillægges størst Vægt.

Forskellige Fund har ledet til Fastsættelse af en større Højde paa Langvæggene, en stærkere Rejsning af Kirkens Røst og en større Hvælvingshøjde end Architekt Christie havde forudsat, og der er derved opstaaet Spørgsmaal om Forandring af det fuldførte Centraltaarn. 5 af de konkurrerende har ogsaa forudsat en Ombygning af dette, men der har indenfor Komiteen været Enighed om, at Løsningen af dette eventuelle senere Spørgsmaal falder udenfor Bedømmelsen.

Konkurrencen er, som i forrige Nummer nævnt, endt med, at d'Hrr. Nordhagen og Bull paa Grundlag af deres Konkurrenceudkast skal udarbejde endelige Forslag.

(Nærværende Redegørelse er skrevet af en norsk Architekt, der opholder sig her i Landet. *Red.*)

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1907—1908.

(Fortsat.)

Om Omsætningen af faste Ejendomme faas Oplysninger af nedenstaaende Tal, der angiver Salgssummerne for Ejendomme solgte ad frivillig Vej.

	Ved Salg underhaanden*) Værdi Kr.	Ved frivillige Auktioner Værdi Kr.	Tilsammen Værdi Kr.
1903	39.229.120	1.770.070	40.999.190
1/4 04—31/3 05**)	27.594.792	706.500	28.301.292
1/4 05—31/3 06**)	40.667.780	1.734.550	42.402.330
1/4 06—31/3 07**)	47.899.512	718.500	48.618.012
1/4 07—31/3 08**)	35.151.288	676.000	35.827.288

Der er, som man ser, i 1907 en betydelig Nedgang i Værdien af de frivillig solgte Ejendomme i Forhold til det foregaaende Aar, hvor Salget var meget højt oppe.

*) Tallene er udregnede paa Grundlag af den erlagte 1/4 pCt. Afgift af Køb og Salg underhaanden. Da der ikke svares Afgift af Mageskifter, er Værdien af saadanne ikke indbefattet i Tallene.

**) For Auktioner vedrører Tallene Kalenderaarene, henholdsvis 1904, 1905, 1906 og 1907.

Hvorledes de ved Salg underhaanden afhændede Ejendomme fordeler sig paa Bydele, ses af følgende Tal:

	1907—08 Kr.	1906—07 Kr.	1905—06 Kr.
Indenbys Kvarterer	14.168.176	16.609.680	11.484.316
Kristianshavn	486.120	2.308.664	536.636
Voldkvartererne	4.808.276	7.323.036	4.977.728
Udenbys Kvarterer*)	12.002.684	16.320.064	18.468.776
Valby	929.756	1.825.720	1.057.492
Brønshøj	1.592.776	1.738.136	2.234.876
Sundbyerne	1.163.500	1.774.212	1.907.956
	35.151.288	47.899.512	40.667.780

I 1907 mærker man de første Stød af Byggekrisen i Centralbankens Vanskeligheder. Vi ser da ogsaa, at Værdien af det tvungne Salg af faste Ejendomme gaar op til 9.723.400 Kr. mod 6.411.115 Kr. i det foregaaende Aar. Til yderligere Oplysning tilføjes, at Gennemsnitsværdien af de ved Tvangssalg afhændede Ejendomme for Femaaret 1902—06 udgør 6.099.000 Kr. og for Aarene 1898—1901, da Lejeledigheden var meget ringe, endog kun 1.618.000 Kr.

Hospitalsvæsenet.

Den 2. Marts 1908 vedtog Kommunalbestyrelsen at opføre et nyt kommunalt Hospital ved Bispebjerg paa 1278 Sengepladser. Udgiften til Opførelsen af Hospitalet er anslaaet til 9.044.230 Kr.; heraf er der foreløbig bevilget 6.300.000 Kr. til Opførelse af det halve Antal af de projekterede 12 Sygebygninger og 1 Operationsbygning samt alle accessoriske Bygninger.

Hospitalet kommer til at ligge paa den sydøstlige Side af Bispebjerg Bakke, hvilken Beliggenhed i det hele frembyder de bedst mulige Lys- og Luftforhold.

Hospitalets Areal er 37½ Tønde Land. Grundarealet pr. Seng er 166 Kv. Meter.

Hospitalet, hvis Architekt er Professor Martin Nyrop, skal bygges efter Decentralisationsprincippet eller Pavillonsystemet med 12 To-Etagers Sygebygninger, beliggende i Retningen Syd—Sydøst. For at skaffe Sol og Lys saa uhindret Adgang til Sygestuerne som mulig placeres Sygebygningerne i rigelig Afstand fra hverandre. Der anbringes 6 Bygninger paa hver sin Side af en bred Grønning, der er tænkt at skulle danne en Slags Adskillelse mellem Mands- og Kvindeafdelingerne. 4 af de 12 Bygninger skal sammen med 2 Operationsbygninger udgøre to kirurgiske Afdelinger. De til hver af disse Afdelinger hørende 2 Sygebygninger sammenbygges ved en lukket Forbindelsesgang med vedkommende Afdelings Operationsbygning.

De øvrige 8 Sygebygninger er foreløbig bestemte for medicinske Afdelinger.

Hver Sygebygning er beregnet til 104 Sengepladser, fordelte ligeligt mellem Stue og 1ste Sal.

*) Herunder Amagerbro.

Sygestuerne i hver Etage er fordelte saaledes: 2 paa 16 Senge, 2 paa 6, 2 paa 3 og 2 paa 1 Seng. 1-Sengs Stuerne tænkes forbeholdte de meget syge Patienter og maa ikke forveksles med Begrebet »Eneværelse« paa Kommunehospitalet, idet saadanne ikke vil blive indrettet paa Bispebjerg Hospital. De to 16 Sengs Stuer ligger i hver sin Ende af Bygningen, og begge staar i direkte Forbindelse med store Glasverandaer, der er tænkt at kunne gøre god Fyldest bl. a. som Liggehaller. Fra Verandaerne i Stuen er der direkte Adgang til en til hver Sygebygning hørende 4000 Kv. Alen stor Have. I Midten af Bygningen findes et stort Dagsopholdsrum. I Stueetagen findes et Lægeværelse, et Laboratorium, et Sterilisationsrum, et Baderum og et Tekøkken foruden W. C. m. m. Paa 1. Sal er der 2 Værelser for Afdelingens Plejemoder.

Udenom Sygebygningerne ligger de øvrige Bygninger skudte ud til Siderne i en Afstand, der er afpasset efter Formaalet med hver enkelt Bygning. Lighuset er saaledes lagt ret afsides. Økonomibygningerne er derimod placerede saaledes, at der herfra er bekvem Forbindelse med Yderverdenen.

Blandt de øvrige af Hospitalets vigtigere Bygninger skal nævnes Administrationsbygningen, der bliver af en ret anselig Størrelse, idet den foruden at afgive Plads til Administrationens Kontorer ogsaa skal tjene som Bolig for et stort Læge- og Embedspersonale. I Administrationsbygningen er der derhos indrettet Plads til enkelte Polikliniker, idet man har ment, at der ikke foreløbig vil være Anledning til at opføre en særlig Poliklinikbygning, da det vil være mere praktisk, om man saa vidt mulig tilstræber at knytte de polikliniske Anstalter til mere centralt beliggende Hospitaler. Skulde Udviklingen imidlertid føre med sig, at det bliver nødvendigt at opføre en særlig Klinikbygning, findes der paa Hospitalets Terrain Plads til en saadan.

Der vil blive opført to Sygeplejerske-Bygninger, hver beregnet til ca. 125 Sygeplejersker, eller omtrent af samme Størrelse som den paa Kommunehospitalet. I øverste Etage indrettes der for Eleverne en Skolestue med amfiteatralsk ordnede Stolerækker.

Der opføres to 1-Etages Isolationsbygninger med 12 Senge i hver og med forskellige Indgange, saa at de enkelte Værelser bliver fuldstændig isolerede.

Badebygningen bliver fælles for Mænd og Kvinder; for de mere komplicerede Bades Vedkommende ordnes det saaledes, at de kan benyttes skiftevis af Mænd og Kvinder paa forskellige Tider, medens de almindelige Bade skal kunne benyttes samtidig af begge Køn. Under Badeanstalten er der tænkt indrettet en Gymnastiksal til mekanoterapeutisk Sygebehandling.

Ialt vil der paa Hospitalets Terrain blive opført ca. 30 større eller mindre Bygninger.

Tunneler, der skal være saa brede, at to Transportvogne kan passere hinanden, skal forbinde Bygningerne indbyrdes og benyttes saavel til Optagelse af Vand- og Damprør fra Kedelhuset til de forskellige Bygninger som til Transport.

(Fortsættes.)

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 9. JANUAR 1909
11. AARGANG Nr. 15

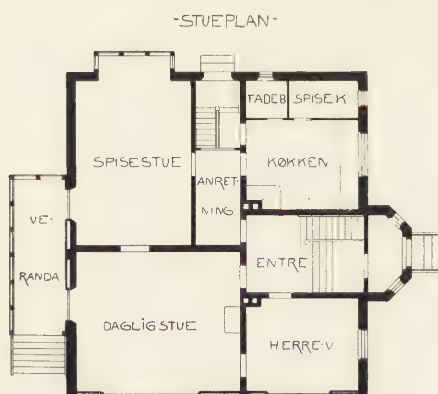
VILLA I ESPERGÆRDE.

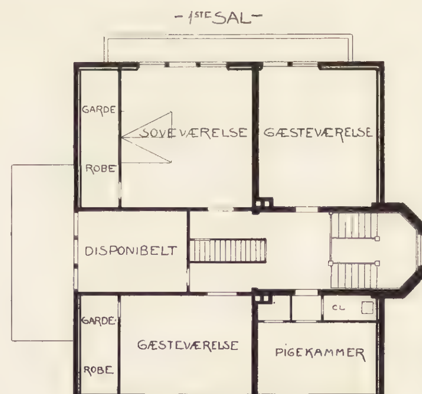

ARCHITEKT C. BRANDSTRUP.

Den her viste Villa er opført 1896 for Grosserer, Tømmerhandler J. F. Fenger. Huset er muret af røde, haandstøgne Sten, væsentlig Mønstermurværk i Bindingsværk. Det ligger paa Bakken i Espergærde, ligeoverfor Egebæksvang Skov. Fra Taarnværelset er der en vid Udsigt baade mod Syd og Nord over Sundet, samt ind over Landet. Huset er baade paa Taget

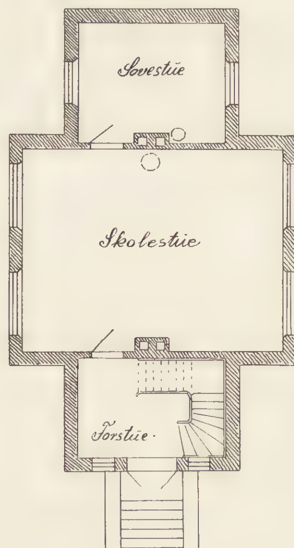

VILLA I ESPERGÆRDE.

og Spiret dækket med tynde svenske Spaan, som vi, forinden Oplægningen, kogte i finsk Tjære. Denne Behandlingsmaade har staaet sin Prøve. Bygherren havde, som Fagmand paa Tømmerets Omraade, gjort sig en Fornøjelse af at levere noget særlig udsøgt, saa at jeg kan sige, at det aldrig før eller senere er faldet i min Lod at arbejde med et Parti saa fortrinlige Materialier. I Bindingsværket er til Overgangstræ anvendt Egetømmer, til udskaarne Løsholter »Pitchpine«, for Resten sydsvensk, savskaaret Træ. Huset indeholder 10 Værelser foruden Pigekammer samt i Kælderen en Gartnerlejlighed. Af de særdeles dygtige Haandværkere, som har medvirket,

NEKSØ BØRNEASYL. ARCHITEKT C. BRANDSTRUP.

er der Grund til at nævne d'Hrr. Murermester C. Svendsen og Tømrermester C. Lange af Hillerød samt Oxelbergs Fabriker, Glarmester F. Duvier og afdøde Smedemester Doberck fra Kjøbenhavn. Bygningens Indre har faaet en let og køn Dekoration af Hr. Landskabsmaler Carl Møller.

C. Brandstrup.

NEKSØ BØRNEASYL.

Det lille Børneasyl er bygget ifjor i Neksø for Midler af Etatsraadinde Kofoeds Legat. Huset er saa lille og beskedent, at en og anden maaske vil mene, at det ikke kan interessere i en videre Kreds. Naar jeg alligevel bringer det lille Arbejde frem for Architektens Læsere, er det fordi jeg mener, det i høj Grad bør paaskønnes, at Bestyrelsen, med hvilken

det har været en Glæde at arbejde sammen, har ønsket at tilkalde en Architekt og ikke har ment at burde nøjes med de lokale Kræfter. Disse er, hvad det haandværksmæssige angaar, fortrinlige, og jeg kan ikke noksom fremhæve, hvilke udmærkede Medarbejdere jeg har haft i d'Hrr. Murermester Lau, Tømrer- og Snedkermester Bentzen samt Malermester Kofoed. De staar fuldtud paa Højde med de bedste kjøbenhavnske Haandværkere. Asylet indeholder i Stuen Skolelokaler, paa Kvisten Bolig for Asylmoderen samt i Kælderen Bespisningslokaler, uafhængige af Asylet. Skolelokalerne har lazurfarvede Paneler og Bjælkelofter, Sokkelen er beklædt med Neksø Sandsten.

C. Brandstrup.

OMBYGNINGEN AF REGENSEN.

Da det i sin Tid kom paa Tale at lave en Buegang under Regensen, for at give Købmagergade en Udvidelse, som var haardt fornøden, var man klar over, at dette kunde udmærket lade sig gøre. Bygningen vilde faa en mere udpræget Renaissancekarakter, og fra Teknikens Side vilde der intet være i Vejen; man har jo fortrinlige Hjælpemidler nu og et grundigt Kendskab til Restavrering af gamle Huse. Kgl. Bygningsinspektør Martin Borch, til hvem Universitetet henvendte sig om en større Ombygning af Regensen og Tilføjelsen af en ny Fløj paa den tidligere Trinitatis Præstegaards Grund, vilde løse den stillede Opgave med Pietet. Resultatet har han selv gjort Rede for i »Architekten« d. A. Side 105 f.

Det gjaldt ikke om at lave en pyntelig, men en naturlig Buegang. Dette er ogsaa lykkedes som Helhed. Buegangen ser ud, som om den hørte med til Regensen oprindeligt, og giver denne navnlig, set fra Hjørnet til Kannikestræde, en kraftig Rejsning og en langt større fortløbende Virkning end før Ombygningen. Men Hjørnet til Krystalgade er svagere; thi her synes Architekten at være bleven bange og har gjort for meget ud af det, saa at Virkningen er bleven pyntelig i Stedet for naturlig.

Da det formentlig kan have sin Betydning, at dette Punkt bliver gennemgaaet teoretisk, skal jeg gøre nogle Bemærkninger herom, idet jeg paa Forhaand udtaler min Respekt for Martin Borch og den Skole, han tilhører, som paa mange Maader er den bedste herhjemme, men har sine Svagheder og sine Begrænsninger.

Hjørnet til Krystalgade danner en stump Vinkel, og Façaden ud til denne Side er inddelt af gule Lisener, der dog ikke skiller sig stærkt i Farve fra det røde Murværk. Naar Buegangen blev ført igennem her, vilde den være bredere end et enkelt Fag, og derfor valgte Architekten at udvide den til to Fag, idet han under Lisenen satte en Søjle som Bærer af Buerne. Dermed skulde denne Indgang, som er den mest iøjnefaldende paa Grund af Købmagergades Drejning, have en finere Virkning i sig selv og tillige harmonere med Architekturen i denne Del af Bygningen. Jeg tror imidlertid,

at Løsningen er uheldig, thi den passer ikke til Bygningen som Helhed, og den er i sig selv ikke god.

Lad mig først omtale Forholdet til det tekniske.

Man kan ikke undgaa at se, at den Maade, hvorpaa Materialerne er brugt paa dette Sted, svarer temmelig lidt til de »etiske« Fordringer; thi skønt det i og for sig kan være temmelig ligegyldigt, om man murer med gule eller med røde Sten, naar blot Resultatet er kønt, virker det ubehageligt, at de gule Sten her er benyttet til at udviske Modsætningen mellem de røde Sten og Sandstenen, og til at udviske Lisenmotivets Virkning i Forhold til Buegangens Motiv. Thi Architekten har nemlig muret et helt Stykke af Muren over Bueaabningerne med gule Sten i Stedet for med røde, skønt de gule Sten er forbeholdt Lisenerne, og skønt Bygningens Murværk forøvrigt er rødt. Dertil kommer, at Behandlingen af alle Soklerne, Fugningen, Pudsen af Hvælvingerne, disses Nedløb i den indre Murflade kunde være udført med større Kærlighed, saa at der i det hele mangler noget i Tekniken. Hvælvingerne burde skrabes og hvidtes; Pudsningen med Ske, der er anvendt i Clemmensens Immanuelskirke, har her en større Berettigelse, da den skal tjene til at give en Overflade, der bryder Lyset i Rummet. I dette Tilfælde derimod virker det kun som en Ufærdighed. Benyttelsen af trerammede Vinduer i Tilbygningen er heller ikke rosværdig. Der vilde ogsaa her være meget at bemærke om Indgangen, Trappegangene, Lofterne i Kælderen o. s. v.

Og hvad er det for en Klods, der er lagt mellem to af Pillerne ud til Købmagergade? Skal den tynge ned? Skal den undskylde, at der paa dette Sted er tre Buer i Stedet for to? Eller har den en rent praktisk Betydning, som vi andre ikke kan finde? Til Gengæld vilde der i høj Grad have været Brug for en Vandkasse ved Nedløbet paa dette Sted.

Dernæst vil vi rette Blikket mod det omtalte Søjlemotiv som Faktor i Helhedsvirkningen. Det er naturligvis godt, at den, der kommer gaaende imod Regensen fra Kultorvet, har et Maal at stile efter; men det er ikke heldigt, at han samtidig skal gøre sig klart, at det kun kan nytte, at han gaar ind ad den ene Aabning, da den anden fører til en Bænk, som man jo i Reglen ikke har Brug for. Dog jeg vil ikke sige noget ondt om de Hyggelighedsbestræbelser, der spiller en saa god Rolle for Borch og hans Kunstfæller, og deres Trang til at lyse op i Krogene (det trængtes der til i selve Regensen!). Men det er alligevel en Svaghed. Dernæst er det uheldigt, at den brede Indgang giver forkerte Forestillinger om Buegangens Bredde. saa at man føler sig indeklemt i denne, skønt den i Virkeligheden har meget gode Forhold. Men det værste er, at Motivet selv er spinkelt og kraftløst i Sammenligning med den øvrige Buearchitektur, og at det, i Modsætning til denne, isolerer sig fra Bygningens Masse. Jeg undervurderer ikke de Vanskeligheder, der var at tage Hensyn til paa dette Sted; men min Overbevisning er, at en resolut Gennemførelse af Buegangen med en enkelt bredere Aabning vilde have givet et bedre og mandigere Resultat. Hvad gjorde det, om en Lisén blev skaaret over (den er dog kun i dette Tilfælde som en »Aare« i Murlegemet), naar man til Gengæld saa meget

stærkere følte, at Buegangen var en Enhed, følte, at Menneskestrømmen sugedes ind ad et Hul og ikke skulde gaa af Vejen for en Søjle, og naar i det hele Bygningens Forbindelse med Gadens Niveau blev lige saa fast og inderlig som til den anden Side, Hjørnet af Kannikestræde. —

Ogsaa med Hensyn til den nye Fløj af Regensen maa jeg gøre nogle kritiske Bemærkninger ud fra en noget anden Betragtning af Opgaven end Architektens. Thi medens Martin Borch øjensynlig har villet danne en Mellemting mellem et lavt Hus og et højt Hus, og dertil har brugt et Bindingsværksmotiv og en Virkning af Sidepartierne som om de var Risaliter (hvad skal man med Risaliter i en Gaard?) og har givet Taget en meget stærkt virkende men tør Silhuet, saa var Opgaven snarere at bygge et *højt* Hus til en Gaard, som dannes af *lavere* Bygninger. Og da de sidste har et bestemt Forhold mellem Hus og Tag og synes at brede sig og tynges paa en naturlig Maade af Taget, vilde det bedste være, at man gav den nye Bygning *lutter Murflade*, og til Gengæld gav denne en ren Afslutning foroven ved en stor Gesims, og buede Fladen lidt indad, som om den gav efter for Trykket af Gaardsrummet, og fik en smuk og fin Kurve i Silhuetten, idet man gjorde Taget ganske lavt eller helt udelod det. Ved en saadan Løsning af Opgaven — hvorved der endog kunde gives den nye Bygning flere Etager end nu — vilde man undgaa Stivheden og det »Kommuneskole-agtige« og faa en virkeligt stor architektonisk Virkning. Man behøver ikke engang nogen Gesims; den fine Kurve af den svagt krummede Murflade vilde i sig selv være en god Afslutning paa Bygningen. Skorstenene maatte da helst anbringes uden Hensyn til Kurven, dér hvor de naturligt burde føres op, eller saa langt tilbage, at man ikke saa dem. Den stive, symmetriske Anbringelse af Skorstene paa Martin Borchs Bygning er en af de Ting, som bidrager til at svække denne.

Det principielle Spørgsmaal, der ligger til Grund for denne Del af Kritiken, er altsaa, om man burde tilstræbe en *bevidst ny Virkning* i den tilføjede Bygning, og da en saadan, der tager Stedet og Omgivelserne, navnlig Modsætningen mellem lave og høje Bygninger og Forholdet til Gaardsrummet, med i Beregning — eller man burde «holde sig i Stilen« og forøvrigt bygge noget, der hverken er højt eller lavt, og som kun halvvejs passer til Omgivelserne. Det er berettiget, at man stiller et saadant Enten—Eller, thi man kan ikke med nogensomhelst Grunde bevise, at kun den sidstnævnte Løsning er den rigtige. Kritikeren maa have Lov til, efter bedste Skøn, at anvise de Muligheder, der synes ham værdifulde. Hvis Kritiken ikke kan hæve sig til en saadan friere Betragtning, er den ikke gennemtænkt og vilde savne Evnen til at virke fornyende og inspirerende.

Men som sagt, det er væsentlig principielle Spørgsmaal, det drejer sig om. Hvad jeg indvender mod Martin Borchs Ombygning af Regensen er, at han ikke har gennemført sine egne Ideer kraftigt nok. Iøvrigt maa man paaskønne hans Interesse for Sagen, der betyder saa meget for mange Mennesker. Regensen er bleven sundere og mere praktisk og har dog ikke mistet noget af sin Hygge.

Vilhelm Wanscher.

* * *

For at kunne dømme retfærdigt i en Sag mellem Kritikeren og den kritiserede maa de Grundsætninger kendes, hvorefter den ene kritiserer og den anden arbejder, og da jeg tror, at Hr. Magister Vilh. Wanschers foranstaaende Kritik af Regensen just grunder sig paa hans og mit forskellige Syn paa *dansk* Architektur, er jeg den ærede Redaktion taknemmelig, for at den har givet mig Lejlighed til at knytte et Par Bemærkninger til Hr. W.s interessante Afhandling.

Som bekendt er der i Tyskland omkring Aarhundredskiftet foregaaet en overraskende Strømkæntring i Bygningskunsten, idet man der ved geniale Forfatteres og Architekters Anstrængelser i utrolig kort Tid har frigjort sig for den flade Aandløshed, som var det 19de Aarhundredes Særkende paa den tyske Architekturs Omraade, og har skabt Værker, der beundres af Alle. Bevægelsen er saa forbavsende og har grebet Sindene saa stærkt, at jeg i Architekturens Historie kun finder noget tilsvarende i den Begejstring, der greb Folkene i det 12te Aarhundrede, da den unge franske Gothik viklede sig ud af den romanske Stils Svøb.

Enhver vaagen Architekt følger med største Interesse denne Bevægelse, der allerede har skabt talrige udmærkede Værker, og som ogsaa har sat sine Spor herhjemme, hvad der er let at eftervise i de senere Aars Produktion. Ikke faa af vore Architekter har i deres Begejstringsrus straks afkastet de gamle Klæder og er stukne i den nye Mundering, medens andre delvis har gjort det, og vi alle — mere eller mindre ubevidst — er blevne paavirkede af Fænomenet.

I Hovedsagen er jo den nye tyske Skole en Fornyelse og Videreførelse af det 18de Aarhundredes Kunst, og herhjemme virker Hr. Wanscher, der er en glødende Beundrer af denne Skole, med al Kraft paa at bøje vor Bygningskunst ind i det tyske Spor. Men ligesom vor gamle Lærer, Etatsraad Chr. Hansen i sin Tid paa Skolen sagde: »De kan lave, hvad De vil, naar det kun er kønt, men kun græsk er kønt,« saaledes har jeg den Opfattelse af Hr. W., at »gamle Chrisjan«s Ord kan lægges ham i Munden, kun med den Forandring, at der sættes »barok« i Stedet for »græsk«. Der er en Styrke i en saadan Ensidighed, men ogsaa en Svaghed, thi man har ikke Lov til at stænge for andre af Aandens Omraader, fordi de ikke just falder i Traad med det, der er paa Moden, selv om denne Mode er nok saa tiltalende.

Allerede for adskillige Aar siden har jeg i dette Blad hævdet, at vi skal se os vel for og ikke straks falde tilbedende ned for nye Kunstretninger i Udlandet, men først og fremmest søge, saa vidt muligt, at være os selv, hvad vi aldrig kan blive ved blind Efterligning af det fremmede. Jeg bekender fremdeles at nære denne Anskuelse, og at jeg bevidst søger at undgaa Anvendelsen af saadanne Motiver, der maatte lede Tanken bestemt i sydlig Retning. Det maa blive hver enkelts Sag, om han helt vil gaa op i den tyske Skole, men de af os, som ikke vil det, maa vel ogsaa have Lov at være her.

Naar jeg ovenfor har draget en Sammenligning mellem vor Tid og Tiden for den franske Gothiks Opblomstring, da vil jeg føre denne Sammenligning

videre og anføre, at ligesom Italien den Gang utvivlsomt i Kultur stod over Frankrig og kun meget betingelsesvis indlod sig paa at gaa i den gothiske Skole, saaledes er det uimodsigeligt, at vi herhjemme i Slutningen af det 19de Aarhundrede stod højt over Tyskland paa Bygningskunstens Omraade, idet der i det hele Germanien ikke var frembragt saa personlige og friske Værker som Kampmanns Arkiv og Nyrops Udstilling og Raadhus, for kun at nævne noget af det bedste. Vi har derigennem faaet Betingelser for at udvikle os videre ad vor egen Vej, og det bør vi ikke kaste Vrag paa.

Hvor langt fornøjeligere vilde det dog ikke være, om vi kunde danne en selvstændig Skole herhjemme, der ikke var en Kopi af den tyske! Mon det virkelig vil hæve os i Udlandets Øjne, at man i vore Gader og offentlige Bygninger finder en paa Grund af vore smaa Forhold mager og fattig Efterligning af Berlins og Dresdens Architektur?

Naar Hr. W. nu om min Tilbygning til Regensen opstiller det principielle Spørgsmaal, der ligger til Grund for hans Kritik, »om man burde tilstræbe *en bevidst ny Virkning*« i denne, og kommer til det Resultat, at man burde have gjort dette, da fremtræder heri Modsætningen mellem vore Opfattelser, saaledes som ovenfor er udviklet, idet Hr. W. ifølge sin Beundring for den tyske Skole mener, at det er forkasteligt at »holde sig i Stilen«. Om dette Spørgsmaal bliver vi altsaa ikke enige, og det maa blive en Følelsessag, om man vil anse den ene eller den anden Fremgangsmaade for rigtig. En anden Ting er, at jeg selvfølgeligt giver Kritikeren Ret i den Betragtning, at det er umuligt at bevise, at min Løsning af Opgaven er den rigtige. Mulighederne for Løsningen er legio, men af disse Muligheder kan kun én komme til Udførelse, og det er da utænkellgt, at *den* netop skulde være den absolut bedste.

Hr. Wanscher vil vist give mig Ret i, at han ejheller tør sige om de Løsninger, han foreslaar, at de skal være det. Hvad angaar den »theoretiske« Kritik af Buegangen skal jeg først bemærke, at min Kritiker gør sig skyldig i en Fejltagelse, naar han skriver, at Krystalgadefløjen kun har gule Sten i Lisenerne. Der er nemlig den Mærkelighed ved Bygningen, hvilket er undgaaet Hr. Wanscher, at alle Vinduesstik er af gule Sten.

Havde Hr. W. studeret Bygningen nærmere, vilde han ogsaa have bemærket, at det hverken efter hans eller mit Forslag lader sig gøre at mure røde Stik over Bueaabningen, da det i begge Tilfælde vilde skære sig ind i den gule Hjørnelisene.

Ved en nøjere Fordybelse i Opgaven, vilde Hr. W. ogsaa have indset, at hans Forslag med den ene Bue vilde være højst uheldig. Regensens Hjørne mod Krystalgade danner jo her en meget stump Vinkel, og deraf følger, at Buegangens Aabning i Façaden bliver en Del af en skraat afskaaret Cylinder, med betydelig større Bredde end Buegangens Tværsnit. Bueslaget over Aabningen vilde derved danne en meget fortrykt Ellipse, hvortil kommer, at Hr. Wanscher glider let hen over de Vanskeligheder, som det vilde forvolde at se bort fra Façadens Pilasterinddeling, Vanskeligheder, som jeg ikke har kunnet overvinde, og som jeg ejheller mistænker Hr. W. for at have Ævne til at besejre.

Har man et Kjøbenhavnskort for sig, vil det endvidere ses, at man fra Kultorvet nærmer sig Buegangen under en stor Vinkel paa dennes Længderetning, saa man ikke ser gennem Passagen, men bag Bueaabningen kun ser dennes Bagmur.

Det er derfor efter nøje Overvejelse, at jeg paa dette Sted anbringer en Niche, thi derved opnaas, at Bagvæggen viger tilbage og opløser sig i et Skyggeparti, saa at man faar Indtryk af en vis Rummelighed bag Buerne. Har man Nichen, kommer Bænken af sig selv.

Sluttelig tilføjes, at jeg ogsaa for Buegangens Vedkommende meget villig indrømmer, at min Løsning af Opgaven vistnok er meget langt fra at være den bedst mulige, der kunde tænkes, men jeg har ikke formaaet at gøre det bedre.

Martin Borch.

DEN KOMMUNALE KONKURRENCE OM GADEPLANER.

I »Berlingske Tidende« for 30. November fandtes et Indlæg af en anonym Forfatter, der fremdrog et Forhold, som Mand og Mand imellem er blevet stærkt kritiseret, men som Offentligheden hidtil ikke har faaet noget at vide om, nemlig dette: at Kommunens egne Embedsmænd under Stadsingeniør- og Stadsarchitektembedet kan deltage i Konkurrencen om Gadeplaner. Dette kunde ved første Øjekast ikke se saa forskrækkeligt ud, men ved at sætte sig lidt ind i Sagen, kommer man, ligesom Indsendereu i Berlingske, hurtigt til det Resultat, at det er fuldkommen forkert, at det er de nævnte Embedsmænd tilladt at konkurrere.

Enhver, der har gennemset Programmet for denne Konkurrence, maa være bleven forbavset over den komplette Mangel paa Oplysninger, det frembyder. Men derimod findes der en Meddelelse om, at de fornødne Oplysninger kan søges hos Stadsarchitekten og Stadsingeniøren. Og hvad er det saa for Oplysninger, det her drejer sig om? Der er f. Eks. de af Stadsingeniøren allerede projekterede Kloakanlæg, Terrænhøjder, Gade- og Vejanlæg, de Forarbejder, som er gjorte hertil, alle de Ønsker og Planer, som næres med Hensyn til Forbindelsesveje, Parkanlæg o. l. Alt dette har der i de paagældende Kontorer været tænkt paa og tumlet med i en Aarrække, og de der ansatte Embedsmænd vil derfor have Forudsætninger for en Løsning af Opgaven, som udenforstaaende ikke kan erhverve sig uden en meget grundig Information af de i Sagen indviede. Men — naar nu disse selv er Konkurrenter? Er det ikke menneskeligt at tro, at de gæmmer en særlig god »Træffer« til eget Brug? Vi vil ikke insinuere noget saadant, men det kan ikke nytte at nægte det: det er et skævt Forhold, og man er derved udenfor den »rene Linie«.

Efter et sikkert Forlydende er f. Eks. den Afdelingsingeniør, der i Somhar været konstitueret som Stadsingeniør, Deltager i Konkurrencen. Dette er i hvert Fald saa usømmeligt, at han, hvis han virkelig indleverer et Projekt, straks burde diskvalificeres.

Efter Konkurrencen om Fælledparken udtalte en af de præmierede Deltagere i et Dagblad, at vigtige Oplysninger, der, paa lignende Maade som her, skulde indhentes hos Stadsingeniøren, var blevne ham forholdte, medens de havde været kendte af et Par Konkurrenter, der havde de fornødne »Forbindelser». Sligt maa ikke kunne siges offentlig, og det bør ikke kunne siges ved denne Konkurrence.

Men det er Redaktionen bekendt, at mere end en dygtig Architekt og Ingeniør har opgivet at deltage af de her anførte Grunde, og dette maa for Sagens Skyld betragtes som meget beklageligt. Kommunen kan til daglig lade sine dygtige Embedsmænd udføre saa mange Projekter, der ønskes, og havde saaledes intet tabt ved at forbyde dem at konkurrere. Dette havde været det *reneste* og for Sagen *heldigste* Standpunkt.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1907—1908.

(Sluttet.)

Virksomheden under Stadsarchitektembedet.

Af Arbejder, som i Aarets Løb er paabegyndte eller fuldførte, skal her nævnes:

En Nødtørftsanstalt med Sporvognsventesal ved Østerbros Triangel.

Et nyt Stuehus, Ladebygning og Hestestald paa Pilemøllen.

Tvangs- og Arbejdsanstalten paa Amager.

Brandstationen i Brønshøj.

Et Kloakværk med Ventilationsskorsten ved Svanemølleviadukten.

Arbejderboliger ved Valby Gasværk.

Foruden Architektarbejde ved de almindelige aarlige Vedligeholdelser er der udført Projekteringer og Tegninger til følgende Arbejder:

1. Ombygning af Gymnastikhuset ved Oehlenschlægersgades Skole.
2. Forskellige Byggearbejder paa Øresundshospitalet.
3. En Folkebadeanstalt i Helsingørsgade.
4. En Folkebadeanstalt og Skolekøkken i Sofiegade.
5. En ny Salgshal for Flæsk.
6. En Sportspavillon m. m. i den nye Fælledpark.
7. Opførelse af et Kvindefængsel med Sygehus og Funktionærbygning ved Vestre Fængsel samt Udvidelse af Fængslets Mandsside.
8. Udvidelse af Vestre Elektricitetsværk.
9. Forslag til Regulering af Sortedamssøens Bredder samt Opførelse af en Pavillon.
10. Ny Kommuneskole i Valby.
11. Forslag til Planering af nye Kommuneskoler i Sundby, paa Nørrebro, paa Østerbro samt i Vanløse.
12. Forslag til forskellige Vejvisere, Gangstitavler samt Træbarrierer for Kjøbenhavns Vej- og Kloakvæsen.
13. Forslag til nye Brandalarmerings-Opstandere.

14. Forslag til Nødtørftsanstalt, Skure og Indhegning ved Hans Tavsensgades Park og Legepladser.
15. Gadeanlæg mellem Enghavevej og Vesterfælledvej.
16. Gadeanlæg i Havremarken.
17. Forslag til Regulering og Omlægning af Kongens Nytorv.

Bygningskommissionen.

(Kalenderaaret 1907).

I Aaret 1907 er der ialt fuldført 337 Bygninger, deraf henholdsvis 12, 100 og 37 i de indlemmede Valby- og Brønshøjdistrikter og Sundbyerne.

Antallet af nye Bygninger med Beboelseslejligheder var ialt 304, hvoraf 12 i Valby, 94 i Brønshøj og 27 i Sundbyerne. Efter Antallet af Lejligheder fordelte de sig saaledes:

Antal af Beboelseslejligheder	Antal Bygninger		Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse)	
	Hele Kbhvn.	Deraf i de indl. Distr.	Hele Kbhvn.	Deraf i de indl. Distr.
Med 1—2 Lejligheder	103	90	75	75
— 3—9 —	33	17	21	14
— 10—19 —	93	11	60	6
— 20—50 —	75	15	64	11
— 50 — og derover	»	»	»	»
	304	133	220	106

Oplysninger om Antallet af Beboelseslejligheder, fuldførte i Aarets Løb, faas af nedenstaaende Tabel:

Beboelseslejligheder med	I nye Bygninger		Ved Omdannelse af gamle Bygninger	
	Hele Kbhvn.	Deraf i de indl. Distr.	Hele Kbhvn.	Deraf i de indl. Distr.
1 Værelse uden Køkken	35	16	»	»
1 — med —	41	11	3	2
2 Værelser uden Pigekammer	1020	202	2	1
2 — med —	84	7	12	2
3 — uden —	814	244	1	1
3 — med —	734	190	»	»
4 — uden —	110	54	1	1
4 — med —	246	64	1	1
5 — foruden Tyendeværelser	144	12	2	2
6 — — —	54	1	»	»
7 — — —	10	1	1	1
8 Vær. og derover foruden Tyendevær.	8	1	»	»
	3300	803	23	11

De nye Lejligheder fordeler sig paa Byens forskellige hygiejniske Kvarterer saaledes:

	Beboelseslejligheder med Antal Værelser (Pigekammer ikke medregnet).								
	1	2	3	4	5	6	7	8 og derover	Tils.
1. Distrikt..........	»	2	15	3	11	»	2	»	33
2. —	»	»	»	»	»	8	1	»	9
3. —	»	»	»	»	»	»	»	»	»
4. —	»	»	»	»	»	»	1	4	5
5. —	»	67	49	35	»	»	»	»	151
6. —	»	93	158	12	»	»	»	»	263
7. —	»	1	8	6	19	18	»	»	52
8. —	15	234	344	97	78	15	2	2	787
9. —	8	»	5	18	8	8	»	»	47
10. —	7	185	117	24	4	»	»	»	337
11. —	10	56	53	»	4	»	»	»	123
12. —	10	268	365	43	8	4	4	»	702
Tilsammen...	50	906	1114	238	132	53	10	6	2509
13. Distrikt..........	2	36	83	32	1	»	»	1	155
14. —	11	157	194	44	4	1	»	»	411
15. —	16	19	158	44	9	»	1	1	248
Ialt...	79	1118	1549	358	146	54	11	8	3323

Det samlede Antal nye Beboelseslejligheder i 1907 er for Kjøbenhavn uden Indlemmelserne 2509, for Valby 155, for Brønshøj 411 og for Sundbyerne 248 mod for Aaret 1906 henholdsvis 2823, 217, 349 og 459. Desuden indrettedes i Aarets Løb 148 Forretningslokaler og 406 Butikker, deraf i Valby, Brønshøj og Sundbyerne 56 Forretningslokaler og 92 Butikker. I Aaret 1906 indrettedes af Forretningslokaler og Butikker henholdsvis 209 og 389, hvoraf i Valby, Brønshøj og Sundbyerne 37 og 93.

For Overtrædelse af Kjøbenhavns Bygningslovs Bestemmelser (derunder de indlemmede Distrikter) er i 1907 98 Sager behandlede ved Kriminal- og Politiretten, af hvilke 1 er afgjort ved Frifindelsesdom, 31 er afsluttede med Bøder til et samlet Beløb af 910 Kr., og 13 er afgjorte uden Bøde, medens 53 henstod som uafgjorte ved Aarets Udgang.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Skoleraadets Møde den 6. Januar bestod d'Hrr. Aage Kornerup-Bang, Andreas Jensen, Knud Tanggaard-Seest og Ove Funch-Espersen Afgangsprøven for Architekter.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 16. JANUAR 1909
11. AARGANG Nr. 16

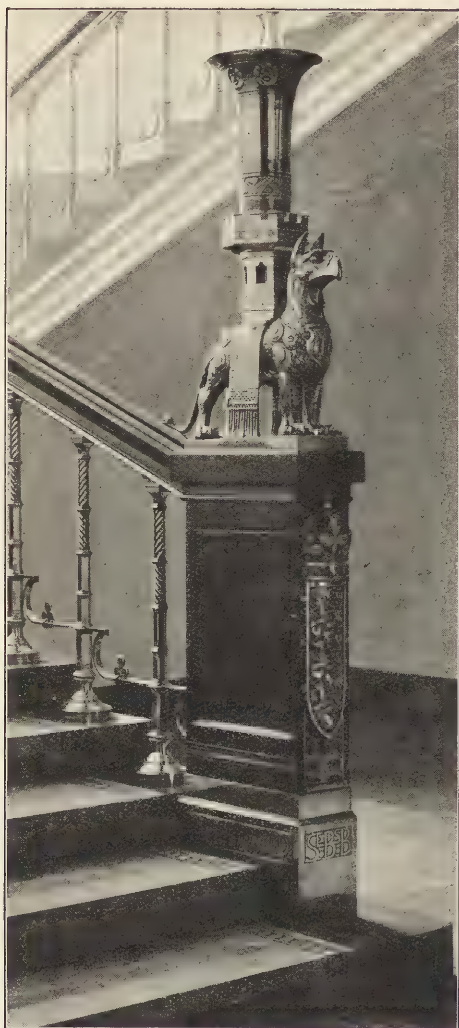
KJØBENHAVNS RAADHUS.

UDGIVET VED F. HENDRIKSEN MED STØTTE AF KJØBENHAVNS KOMMUNALBESTYRELSE.
MED TEKST AF DR. PHIL. FRANCIS BECKETT. AUG. BANGS FORLAG.

KALKMALERI AF MØLLER-JENSEN.

Da Raadhuset den 12. September 1905 blev indviet ved den store af Kommunalbestyrelsen foranstaltede Fest, hvor 3000 Mennesker var til Stede, var der en af Aftenens Talere, som paa Programmet optraadte under det beskedne Pseudonym: »en Borger«, der tolkede Byen Kjøbenhavns og dens Beboeres Glæde over det nye skønne Raadhus. Der er Grund til at mindes, at denne »Borger«, der med Begejstring og Kærlighed søgte at bringe sine Byesbørn til at forstaa og vurdere Raadhusets sjældne, kunstneriske Værdier, er den samme, der har udgivet det her foreliggende store Værk. Udg. har her, ligesom i sin Raadhustale, aabenbaret en stor Kærlighed til Æmnet, og han har ikke skyet nogen Umage eller Bekostning med Hensyn til Billeder, Bogtryk, Papir og Indbinding, for at Bogen kunde blive saa festlig og smuk som muligt; denne Bog betegner saaledes en virkelig Begivenhed indenfor vor Bogverden, som jo ikke er forvænt med Pragtværker af denne Art. Og netop ved Tanken paa vore Forlæggeres sparsommelige Tilbøjeligheder og en vis Skræk for at ofre Penge paa Bøger, der maa betegnes som usikre Afsætningsprodukter, virker det helt forfriskende at se den rent ud overdaadige Rundhaandethed, hvormed Udg. har udstyret sit Værk. Herom har vi allerede udtalt os i den foreløbige Notits (se »Architekten« 8. Hæfte), og vi skal kun gentage her, at Bogen er et Billedværk af høj Rang, og at alle Indvendinger maa forstumme.

MÆGLEREN VED PRÆSIDENTTRAPPENS FOD.

SØJLE VED PRÆSIDENTTRAPPENS ANDEN REPOSE.

Til at skrive Teksten har Udg. formaaet Dr. Francis Beckett, og man kunde sikkert ikke have faaet en bedre eller dertil mere egnet Mand. Dr. B. har, gennem sit paa Studiet af hjemlig Bygningskunst hvilende, grundige Kendskab til dennes Natur og Væsen, Forudsætninger, som er komne ham til gode ved Betragtning og Bedømmelse af Raadhuset. Det er saaledes Dr. B. muligt at kunne vurdere og glæde sig ved de gode Byggeæmner, der er anvendte, og det rent haandværksmæssigt udmærkede, som er præsteret i denne Bygning. En meget vigtig Side af Nyrops Kunst er jo det — forekommer det os —, at han forstaar at give *Materialet* netop den Form, der egner sig for dette, og omvendt: at han ævner at skabe Former, som synes saa selvfølgelige og som forholder sig saa tæt til Materialet som Sjæl til Krop. Men dette fordrer naturligt en Materialbehandling af første Sort, og heldigvis er denne ogsaa gennemført fra Sokkel til Vindfløj, saa at Raad-

GENNEMKØRSEL OG KARNAP PAA RAADHUSETS VESTSIDE.

huset ogsaa i denne Retning, som Dr. B. rigtigt fremhæver, er blevet en Guldgrube for alle Bygningskyndige til nyttig Belæring.

RAADYR. KRIDTSTENSRELIEF I HALLEN. BUNDGAARD.

Dr. B. kan ligeledes forstaa og skatte den Sammenhæng, der er imellem Nyrops Raadhus og gammel dansk Bygningskunst, og han har Mod til at sige, at *det er godt,* Raadhuset taler Dansk. Vi er ganske enige med Forf. heri, men der høres jo i vore Dage Røster nok, der betegner dette som en ukunstnerisk, derfor uvedkommende Bestræbelse.

Endvidere har Dr. B. nøje lagt Mærke til, hvorledes Raadhuset strengt og følgerigtigt er bygget over et bestemt Behov: De Hundreder af forskellige Rum er grupperede naturligt og praktisk efter deres Øjemed, og med den saaledes dannede Kærne som Udgangspunkt er den ydre Skal udformet Dette har, saa længe Architektur har eksisteret, været den eneste rette Udviklingsgang. (Vi fremhæver dette, fordi man i yngre Kredse f. T. er tilbøjelig til at se mere »udvendigt« paa Architekturen og snarere vil begynde

VINDUE VED KÆLDERNEDGANGEN PAA FORSIDEN. RELIEFFERNE AF BUNDGAARD.

AABNE BUER MOD PORTGENNEMGANGEN, SET FRA BORGERTRAPPENS ANDEN REPOSE.

ved den anden Ende: opstille en Idealform og saa se at faa Indholdet til at passe som det kan bedst.)

Udfra disse fundamentale Synspunkter danner Forf. saa sin egentlige architektoniske Kritik, lægger ikke Skjul paa, hvad der efter hans Mening maa betragtes som Svagheder, men giver som Helhed Raadhuset den Ære, der tilkommer det. »Den maa være underligt skabt, som ikke bliver festligt stemt af Raadhusets livfulde, glade, guldflimrende Forside, og enhver fatter, hvor vel betænkt det er, at den lange, golde Nordside har faaet sit Symbol i det ensomme, højtragende Taarn, medens Symbolet paa den lyse

BROLÆGGERDØREN PAA VESTSIDEN.

DE FATTIGES DØR PAA BAGSIDEN.
RELIEFFET AF HANSEN-REJSTRUP.

Sydside, hvortil Havens Frodighed slutter sig, er blevet Trappehusets rige og frodige Gavl, der ligesom yngler for Beskuerens Øje.« Om Rummenes Karakter og Dekoration siger Forf.: »enhver fatter straks, hvor Kunstneren vil hen, og enhver gribes øjeblikkelig af den Stemning, Kunstneren har stræbt at give Udtryk. Det er dog ikke blot Rummenes Virkning, der er saa klar og let forstaaelig, det samme gælder om Grundplanens Hovedtræk. Man behøver ingenlunde at være Architekt for at erkende, at Kunstneren har truffet Hovedet paa Sømmet, da han lagde Borgerrepræsentanternes Sal, Bygningens Hjerteblad, midt ind i det store Hus, ovenover Arkivet, og der hører ingen Forudsætninger til at begribe det smukke og betydningsfulde i Festrummenes Placering: udadtil behersker de Forhusets Udsider, indadtil holder den alvorsfulde Søjlerække Vagt foran dem.« — — —

Se dette er en Kritik i »Plan, Snit og Façade«, det er en Kritik, som en Architekt kan forstaa. Det er ikke vor Mening, at de anførte Brudstykker skal give noget udtømmende Begreb om Forf.s Tekst. Men den er

HVALROSPORTEN.

helt igennem saaledes: klar, forstaaelig og grundig og tillige livlig og underholdende. Det sidste gælder navnlig Skildringen af Bygningens Historie, der egentlig begyndte i Aaret 1873 derved, at C. St. A. Bille i Borgerrepræsentationen fremkom med det Forslag at opføre en Bygning for den kommunale Administration. Om alt, hvad der fra dette Øjeblik og til den Dag, det nye Raadhus stod færdigt, er passeret, ved Forf. grundig Besked,

og man forstaar først, hvor stort et Arbejde, Skildringen heraf har været, og hvor kæmpemæssigt et Stof han har maattet gennempløje, naar man

GAARDEN MED SPRINGVAND.

gennemser den paa et Bilag anførte Fortegnelse over Aktstykker, Bygningens Historie vedrørende, samt over trykte og utrykte Kilder.

For at gøre Bogen tilgængelig for udenlandske Læsere er der givet et Resumé af Teksten paa Fransk og Tysk.

Vi har ønsket at give denne Anmeldelse af Bogen om Kjøbenhavns Raadhus en saa fremtrædende Karakter og ledsaget med en Del Billeder, som Udgiveren velvilligst har stillet til vor Raadighed, fordi vi mener, den bør kendes (og ejes) af Architekter og andre af vore Læsere, der omfatter Raadhuset med Beundring og Velvilje som det, det er: et Storværk af dansk Kunst og Haandværk.

RELIEF I TRÆ. FRA DE SMAA DØRE I SØJLEGANGEN. AF SLOTT-MØLLER.

FOTOGRAFIER FRA FREDENSBORG.

Da det alt længe havde været tølt som et Savn, at der ikke havdes paalidelige Opmaalinger og Afbildninger af Slottene Fredensborg og Amalienborg, søgte og fik kgl. Bygningsinspektør, Professor Albert Jensen ifjor en Bevilling til dette Øjemed. Der er derefter foretaget en Opmaaling af Slottene, og samtidig dermed har Bygningsinspektøren overdraget til Frøknerne Julie Laurberg & Co. at tage en stor Mængde Fotografier fra det ydre og indre. Det var Meningen, at disse Fotografier skulde supplere Tegningerne saaledes, at man paa ethvert Punkt kunde være klar over, hvorledes alle Enkeltheder saa ud, hvis den Ulykke skulde ske, at der opkom Ildsvaade eller anden Ødelæggelse.

FRA HAVESALENS LOFT.

Naar vi har ønsket, samtidig med at omtale Prof. Albert Jensens fortjenstfulde og nyttige Bestræbelser for denne Sag, at bringe nogle Gengivelser efter et Par af Fotografierne, er det fordi disse er saa fortrinlige, at Architekter og andre interesserede kan have megen Glæde af at eje dem. Hofmarskallatet har givet Tilladelse til, at Fotografierne af Fredensborg maa bringes i Handelen, og der er saaledes en nem Lejlighed til at komme i Besiddelse deraf.

»DEN TYSKE SKOLE« OG REGENSEN.

Det er ikke rigtigt, naar Architekt Martin Borch kalder den Bevægelse i vor hjemlige Architektur, der styrer henimod at tage sit Udgangspunkt fra det 18. Aarhundredes Bygningskunst, »den tyske Skole«.

Denne Bevægelse har nemlig sat sine Spor i Danmark længe førend man drømte om den i Tyskland.

Den kan her i Landet føres tilbage til Firserne, da Prof. Storck skabte et af sine stemningsrigeste og mest danske Værker: Abel Cathrines Stiftelse; navnlig dennes Gaard er i det 18. Aarhundredes Aand.

Endvidere har mange af vore Architekter, saasom Fritz Koch, Bindesbøll, Clemmensen, Martin Borch, Plesner, Klint og adskillige andre, virket i samme Retning ganske uden Paavirkning fra Syd.

Det er først i de sidste 4—5 Aar, efter den Schultze-Naumburgske Vækkelse, at Bevægelsen har taget Fart i Tyskland, og om man saa maa sige sat den i System. Tyskernes Trang til at gaa frem i samlet Trop har ogsaa vist sig her, det er Disciplinen, der overalt sætter sine Spor. Tyskerne har maaske for meget i den Retning; men vi har for lidt. Den moderne Architektur i Danmark har trængt og trænger maaske endnu til mere Helhedspræg. Vi har haft en næsten sygelig Trang til at hævde Individualiteten, at være »originale og personlige«, og det hvad enten vi evner det eller ikke.

Hvorledes Martin Borch kan faa det til at være tysk Skole, at vi benytter vor egen dejlige Architektur, fra det 18. Aarhundredes Begyndelse til Harsdorff og Chr. Hansen medregnet, som Grundlag for den moderne Architekturs Udvikling, er uforstaaeligt.

Naar han siger, at Kampmanns Arkiv i Viborg og Nyrops Raadhus er mere personlige og skønnere, end hvad der er præsteret i Tyskland i Slutningen af det 19de Aarhundrede, har han sikkert Ret. Men lige saa megen Uret har han, naar han mener, at saadanne moderne Værker — der er mere eller mindre tilfældige Udslag af højtbegavede Kunstneres unge, friske Kraft, som var ladet med et Væld af Sydens Motiver — er egnede til at danne Grundlaget for den moderne danske Architekturs Udvikling. Og dette bevises bedst derigennem, at disse fortræffelige Bygningers Ophavsmænd ikke kan siges — i deres senere Arbejder — at have uddybet deres egen Udvikling videre paa dette Grundlag, men tildels er gaaede helt andre Veje.

Disse og andre af vore bedste Architekters store Betydning for den mo-

derne danske Architektur ligger fortrinsvis deri, at de har givet os et friere Syn paa Tingene og frigjort vor Aand fra den slaviske, tørre Kopiering af tidligere Tiders Kunst, og dette har sin store Værdi.

For mig staar det saaledes, at den moderne danske Architektur vil komme ind i det sikreste Spor, naar den fortsætter vor egen historiske Udvikling og Tradition, og da navnlig begynde der, hvor den blev afbrudt. De mest begavede vil altid paa dette Grundlag formaa at give sine Bygninger sit Særpræg — hvor har den geniale tyske Architekt Messel ikke vist dette —, og de mindre begavede vil ad denne Vej ikke komme paa Vildspor. Vi maa jo ikke glemme, at det er den mindste Del af de Bygninger, der opføres, som har Genier til Bygmestre.

Hr. Wanschers Kritik af Regensen forekommer mig at være misvisende og uheldig, fordi den giver dem, der ikke selv formaar at danne sig sit Skøn, et ganske forkert Begreb om denne Opgaves — i sin Helhed — saa fortræffelige Løsning, saa at man faar det Indtryk, at den i meget er forfejlet.

En Kritikers Opgave skulde det være at retlede, ikke at vildlede. Hr. Wanschers varme og ægte Følelse for Architekturen kunde have givet sig et bedre Udslag. Han glemmer rent det væsentlige for det uvæsentlige.

Det væsentlige er dette, at vi her staar overfor et saa sjældent Tilfælde, at den moderne Haand har formaaet at give en gammel, men ikke særlig interessant Bygning en betydelig forøget kunstnerisk Værdi og Stemning.

Dette betyder for os alle saa meget, at al smaalig Kritik bør være banlyst.

Det vilde til Tider være gavnligt for d'Hrr. Kritikere at mindes Henry Drummonds Ord, der siger: »Det er lettere at levere en udmærket Kritik af selv den bedste Ting, end at lave den mindste Ting blot nogenlunde godt.«

CARL BRUMMER.

KONKURRENCEN OM GADEPLANER.

Fra Stadsingeniøren.
Kjøbenhavn, den 13. Januar 1909.

Til Redaktøren af »Architekten«.

I Anledning af Artiklen »Den kommunale Konkurrence om Gadeplaner« i »Architekten« af 9de ds. tillader jeg mig at anmode om, at følgende Bemærkninger maa blive optagne i »Architekten«.

Ifølge Programmet for »Konkurrencen angaaende Plan til Anlæget af en Folke- og Idrætspark paa Kjøbenhavns Blegdams- og Østerfælled« skulde der *ikke* — saaledes som ved Konkurrencen om Gadeplaner — indhentes Oplysninger hos Stadsingeniøren. Der kan derfor alene af den Grund ikke være Tale om, at Oplysninger er bleven nogen forbeholdte, eller om at de fornødne »Forbindelser« har været til Gavn for nogen af de konkurrerende.

Alle har her maattet handle paa eget Initiativ og Ansvar, ogsaa for saa vidt de afveg fra Programmet. Jeg er derfor ganske enig med Forfatteren af Artiklen i, at sligt ikke »burde« kunne siges offentlig. Naar dette, efter hvad der antydes i Artiklen, alligevel skulde være sket — hvad der dog ikke er mig bekendt — maa det bero paa, at alt »kan« siges, skønt kun det, der virkeligt er sandt, »bør« siges.

Naar Forfatteren udtaler, at Kommunen til daglig kan lade sine Embedsmænd udføre saa mange Projekter, der ønskes, og saaledes intet have tabt ved at forbyde dem at konkurrere, da mener han formentlig, at Personalet paa et kommunalt Kontor vil være i Stand til at udføre ganske det samme Arbejde efter en Ordre som ved en Konkurrence. Dette er dog ikke Tilfældet. Arbejde efter Ordre udføres i Kontortiden og vedkommende Chef, til hvem Ordren naturligvis gives, kan da kun lade en Del, endda kun en mindre Del af Personalet arbejde paa Opgaven, da jo ogsaa mange andre Arbejder samtidig skal udføres. Desuden vil det under disse Forhold ikke kunne undgaas, at Chefen, der skal bære Ansvaret for Opgavens Løsning, gør Meninger gældende, saaledes at Resultatet i mange Retninger kommer til at foreligge som Enkeltmands Arbejde. I Modsætning hertil maa Arbejdet under en Konkurrence udføres i Hjemmet udenfor Kontortiden, saaledes at hele Personalet unden Undtagelse har Lejlighed til at fremkomme med sin personlige Opfattelse. Forholdene er i de to Tilfælde saa vidt forskellige, at man ikke med Rette vil kunne sige, at samme Resultat kan opnaas i dem begge.

Det vil derfor efter min Mening være ganske forkert at udelukke Personalet paa kommunale Kontorer fra at deltage i Konkurrencen; det vilde ikke være bedre, end om man vilde udelukke alle udenfor Kontorerne. Det sidste maatte imidlertid være den Vej, som Kommunen maatte slaa ind paa, saafremt den skulde opnaa ganske det samme, som Forfatteren tror kan opnaas gennem Ordre til Embedsmændene, hvor dygtige disse end maatte være. Denne Udvej maatte dog de udenfor staaende være de sidste til at foreslaa.

Det er beklageligt, at mere end én dygtig Architekt og Ingeniør har opgivet at konkurrere; det er at haabe, at det ikke er Tilfældet med de dygtigste, da det ved Konkurrencen er Hensigten at fremkalde helt nye Ideer og Planer, der ikke er Opkog af Kommunens gamle Planer.

Ærbødigst

J. J. Voigt.

Den ovenfor af Stadsingeniøren paatalte Sigtelse om, at to af de ved Fælledparkkonkurrencen præmierede Deltagere skulde have gjort Brug af deres »Forbindelser« for at erhverve sig Oplysninger, der ellers ikke var tilgængelige for de konkurrerende, stammede fra en — som vi havde al Grund til at tro paalidelig — Meddeler. Dens Urigtighed er ogsaa fra anden Side bleven os tilfulde godtgjort, og vi maa derfor meget beklage dens Fremkomst i »Architekten«. *Red.*

ENKERNE.

Motto: Mange Bække smaa gør en stor Aa.

For et Par Aar siden døde 2—3 yngre, lovende Architekter. Jeg kendte dem vel kun af Navn; men enhver maatte jo have den største Medfølelse med deres unge Enker, som sad tilbage i forholdsvis smaa Kaar med mindre Børn, og Architektforeningen kunde jo kun hjælpe med et ringe Beløb.

Jeg gik da rundt til en halv Snes gamle Kammerater, der ligesom jeg var henved de 70 Aar og formentlig velstillede, og foreslog dem at bestemme, at et mindre Beløb, f. Eks. 1000 Kr., skulde tilfalde Enkekassen, men dog først efter at vi og vore Hustruer var døde, men uafhængig af om vi efterlod os Børn. Beløbet skulde betragtes som smaa Legater, bærende vort Navn, men vi maatte selvfølgelig efterlade os en testamentarisk eller skriftlig Bestemmelse herom, og denne maatte tages, inden det var for sent.

Nogle var Ugifte eller Enkemænd tildels uden Børn; nogle var Mestre, men de fleste var af de gamle »Elever af Bygningsskolen« fra den Tid, hvor man ikke kendte Afgangsbeviset, og de kunde altsaa som Regel ikke være M. af A. A.

Mit Forslag vandt almindelig Tilslutning, og da der nu er gaaet nogle Aar, har jeg haft den Tilfredsstillelse, at flere af dem nu har sagt mig, at de har taget den af mig foreslaaede testamentariske Bestemmelse og tildels med noget større Beløb end foreslaaet; der er altsaa godt Haab om, at Enkekassen paa denne Maade faar noget Tilskud, selv om vore Hustruer er yngre end vi.

Da det jo er muligt, at nogle har glemt vore Samtaler herom eller opsat at ordne det skriftligt, saa tillader jeg mig at bringe denne Sag i Erindring, haabende at andre Ældre vilde gøre det samme, før det er for sent.

Aug. Klein.

Ovenst. Meddelelse fra Architekt Aug. Klein maa modtages med den største Paaskønnelse og Tak; vort Understøttelsesfond trænger til al den Støtte, det kan faa, og det var at ønske, at andre, der har Ævne dertil, vilde følge det gode Eksempel, der saaledes er givet. *Red.*

FORSKELLIGT.

Dekorationsskolen ved Kunstakademiet. I Akademiraadets Møde den 11. ds. vedtoges det enstemmigt at indstille Maleren Joachim Skovgaard til at beklæde Embedet som Professor i Dekoration.

*

Naturlige Bygningssten. Da der fra forskellig Side er kommet Anmodning om at faa en Oversigt over de Natur-Sten, der er anvendt til Bygninger, Broer, Havneanlæg og Monumenter i Danmark, anmodes Architekter,

Ingeniører og Stenhuggerfirmaer om at indsende Oplysninger vedrørende denne Sag til cand. mag. E. M. Nørregaard, Øster Voldgade 7.

Der ønskes saavidt muligt Oplysning om: 1) Stenarter (Granit, »Sort Granit« eller Diabas, Sandsten m. m.), 2) Stenbruddets Navn eller Beliggenhed (Vang paa Bornholm, Vånga i Skåne o. l.), 3) Bygningens Beliggenhed (Gade og Nummer), 4) hvormeget Stenen er anvendt til Bygningen (Stue-Etagen, omkring Vinduer), 5) Architektens eller Ingeniørens samt Stenhuggerfirmaets Navn.

Da Hæftet gærne skulde være færdigtrykt i Begyndelsen af 1910, var det ønskeligt, om Oplysningerne kunde være indsendt i Foraaret 1909.

✶

Konkurrencen om Statshusmandsboliger. Ikke præmierede Projekter, indsendte *under Mærke* eller *uden Adresse*, vil pr. Postopkrævning blive sendt til Deltagerne mod Opgivelse af *Mærke, Navn* og *Adresse* til cand. mag. Vilh. Lorenzen, Udvalgets Formand, Dosseringen 44, 3, Kjøbenhavn N.

✶

Et nyt Tagdækningsmateriale er ifølge »Deutsche Bauhütte« fremstillet i Tyskland under Navn af *Lohsol.* Det kan anbringes saavel paa flade som paa høje Tage og bestaar af to Lag Asfaltpap med et Mellemlag af Yutevævning. Alle tre Lag bliver i forløbne Stød forbundne ved Hjælp af en stærk Klæbemasse. Den udvendige Side stryges derefter med den samme Klæbemasse, i hvilken der indvalses rent og skarpt Grus. Et saadant Tag skal have den Fordel fremfor Paptage, at det er lunere, solidere og ganske upaavirkeligt af Temperaturforandringer eller Atmosfærens Indvirkninger.

✶

Edisons Betonhuse, som vi tidligere har omtalt, spøger rundt i de udenlandske Tidsskrifter. I »Arch. Rundschau« findes en lang Beskrivelse af en hollandsk Architekt, Harms, der hjælper den store Opfinder, samt et Billede, hvorefter Betonhuset til 1000 Dollars fremtræder som et lille Chateau i — fransk Renæssancestil! Architekten indvendte, da han saa Modellen (som han altsaa ikke havde tegnet), at Formerne var for komplicerede for Materialet, men den store Opfinder svarede stolt: »vi vil nu først udføre det vanskeligste, og naar vi kan *det*, kan vi alt«! Materialet, hvoraf hele Huset laves, er en ganske tyndtflydende Beton med Tilsætning af visse Stoffer, bl. a. Lim.

JORDSKÆLVET I SYDITALIEN.

Den frygtelige Ulykke, der har ramt Italien, maa paa det smerteligste berøre alle, der elsker det skønne Land.

I Erkendelsen af, at ingen kan staa i dybere Taknemlighedsgæld til Italien og dets Kunst end Architekterne, har vi undertegnede besluttet at rette en Henvendelse til vore Kaldsfæller om af al Magt, hver i sin Kreds, at støtte Indsamlingen til Ulykkens Ofre.

De indkomne Beløb, for hvilke der vil blive aflagt Regnskab i »Architekten«, kan tilstilles enhver af os og vil senere, som en samlet Sum, blive tilsendte den danske Hjælpekomité.

Kjøbenhavn, Jan. 1909.

Axel Berg. Martin Borch. Carl Brummer. Poul Holsøe. Thorvald Jørgensen. Helge Møller. Magdahl Nielsen. K. Varming.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Da vi mener, det kan have Interesse for »Architekten«s Læsere at blive holdte à jour med den ny udkommende udenlandske Faglitteratur, vil vi for Fremtiden give en ugentlig Oversigt over denne.

Bauwesen. 3. Heft. Der höhere Staatsdienst im Baufach. Amtliche Handausgabe. 68 Sider. 2 M.

Bau-Journal 1909. Schreib- und Zeichentisch-Notiz-Kalender für d. gesammten Baugewerbe u. d. technische Industri. Mit techn. Praktikum und Geschäfts-Notizen. 176 S. med Fig. Indb. 3 M.

Allg. Baukalender. Taschen-Notiz-Kalender zum Gebrauch in allem Zweigen des Bauwesens. 7. Jahrg. 1909. 2 Dele. 406 S. m. Fig. Indb. M. 1,80.

Behr, A. v., Der Wiederaufbau des Kaiserpalastes in Trier. 15 S. 50 Pf.

Behr, H. v., Die Porto Nigro in Trier. (Særtryk af Zeitschrift für Bauwesen.) 86 S. m. 64 Ill. 2 M.

Bestimmungen für die Ausführung von Konstruktionen aus Eisenbeton bei Hochbauten vom $^{24}/_{5}$ 1907. 4. ergänzte Ausg. 21 S. 60 Pf.

Brinckmann, A. E., Platz und Monument. Unterzuchungen zur Geschichte und Ästhetik der Stadbaukunst in neuerer Zeit. 183 S. m. 49 Ill. 7 M.

Das Buch der Häuser und Hausbesitzer Wiens. Hrsg. Jos. Lenobel. Hefte 21. XXI. Bezirk. 119 S. 2 M. 50 Pf.

Deuxième Conférence nationale des Sociétés d'habitations à bon marché, tenue à Paris au Musée social. 132 S.

Dr. Gaspary's Bau-Kalender, Ein Hand- und Hilfsbuch für Architekten, Bauunternehmer etc. 13. Jahrg. 1909. 144 S. m. Fig. Indb. M. 2,50.

Hanse, Die Hohkönigsburg und ihre Einweihung. 16 kolor. Tavl. m. Tekst af Prof. Knatschke. 4to, 6 M.

Die Kunstdenkmäler der Prov. Brandenburg. Bd. 1. Hefte 2. 372 S. m. 49 Tvl. og 375 Ill. 20 Mk.

Lang, R., Der Unot zu Schaffhausen. Geschichte seiner Entstehung und Erhaltung. 68 S. m. 4 Tvl. og 40 Ill. 5 M.

Några hem. Arkitekter: J, J. Gate, A. Landén. Utgifvare: C. W. Backe. 4to. 63 S. 6,75.

Raymond, A. M., Notes pratiques et résumés sur l'art du constructeur en Turquie. 265 S. m. 15 Tvl. og 180 Ill. 11 fr. 50 cts.

Schulz, F. T., Die St. Georgenkirche in Kraftshof. 74 S. m. 21 Tvl. 8 M.

Svensk arkitektur. Uppmätningar af äldre svenska byggnadsverk, jämte beskrifvande text utg. af Arkitekturminnesföreningen, K. Konsthögskolen. Fol. 15 S. m. 32 Tvl. 12 Kr.

Wohnungskunst und Holzarchitektur. Hrsg. v. A. Busch. 1. Jahrg. 1909. 24 Numre, ca. 2 Kr. pr. Kvartal.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ☆ ☆

KJØBENHAVN
DEN 23. JANUAR 1909
11. AARGANG NR. 17

VALBY GASVÆRK.

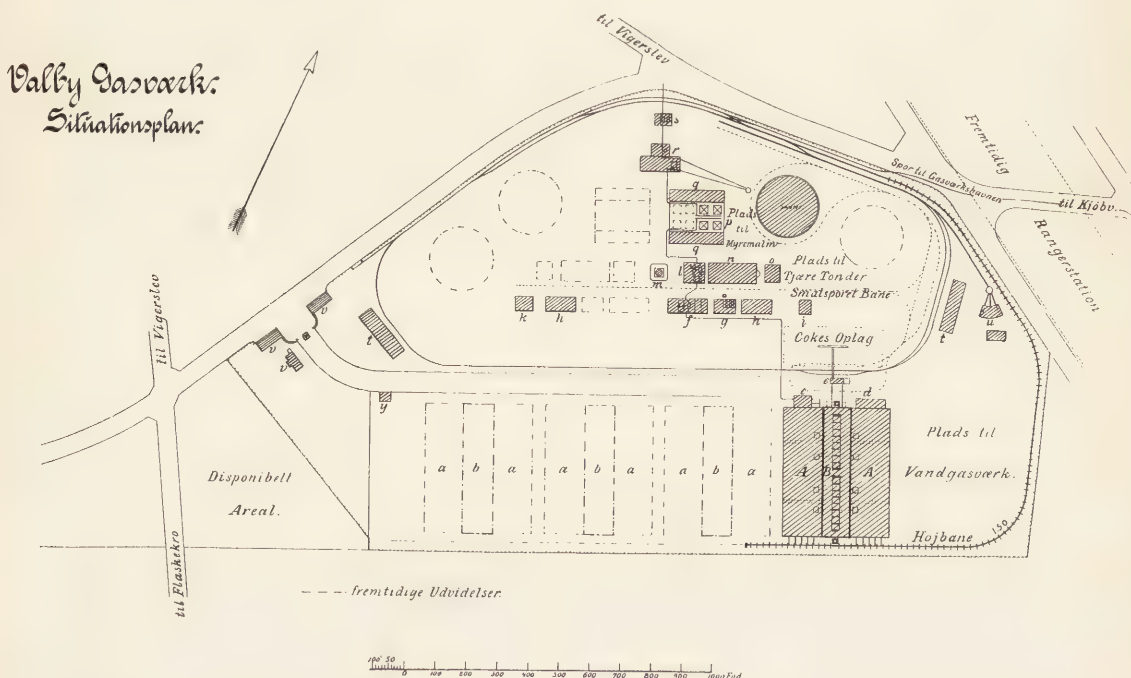
RETORTHUSKOMPLEKS SET FRA NORDVEST. ARCHITEKT ANDR. FUSSING.

VALBY Gasværk, som Kjøbenhavns Kommune har ladet opføre i Aarene 1903—07, er beliggende paa et ca. 65 Td. Land stort Areal ved Vigerslev Allé.

Driftsbestyrer IRMINGER har projekteret Anlæget i sin Helhed og ledet alle Ingeniørarbejderne, medens Værkets Bygninger ere opførte under min Ledelse og efter mine Tegninger, idet der alt paa Projekteringens første Stadier fandt et indgaaende Samarbejde Sted mellem Ingeniør og Architekt. Det kan overhovedet næppe tænkes, at et Byggearbejde af denne Art og Omfang kan gennemføres uden nøje og forstaaende Samvirken, og saafremt der ved Valby Gasværks Opførelse er naaet en Del videre end tidligere er sket paa lignende Omraader, skyldes det i høj Grad den Forstaaelse og

Interesse for den bygningsmæssige Side, som altid vistes af Driftsbestyrer Irminger og i ikke mindre Grad af Ingeniør Edelberg, der førte det daglige Tilsyn med Ingeniørarbejderne.

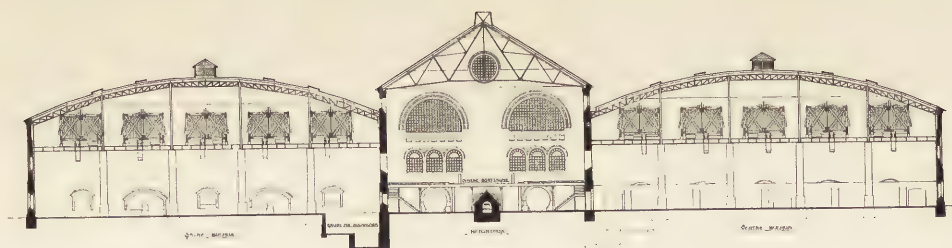
Som Tekst til de Billeder, som Redaktionen har ønsket forelagt Bladets Læsere, skal jeg give en kort Oversigt over Anlæget, og iøvrigt kan jeg henvise dem, som maatte ønske nøjere Oplysninger om Anlægets Enkeltheder og Virkemaade, til et af Driftsbestyrer Irminger i Ingeniørforeningen holdt Foredrag om Valby Gasværk, som findes meddelt i »Ingeniøren«, Nr. 10 for 7. Marts 1908.

A.A. Kulhus. B. Retorthus. a.a.b.b. Til fremtidige Udvidelser. c. Condenser. d. Folkelokaler. e. Kokesknuseværk. f. Maskinhus. g. Kedelhus. h. Ammoniakfabrik og Lager. i. Prøvegasværk og Laboratorium. k. Værksted. l. Vadskerhus. m. Vandtaarn. n. Tjærebassin. o. Centrifuge. p. Rensehus. q. Regenerationshus. r. Maalerhus. s. Gaspumpehus. t. Magasin. u. Lokomotivremise. v. Bolig og Kontorer. x. Portner. y. Sprøjtehus.

Paa Værket er opført et Retorthus, hvormed der kan produceres ca. $3^1/_2$ Mill. Kbfd. Gas i Døgnet, men der er Plads til fire Retorthuse, (som punkteret i Planen), hvorved Gasproduktionen kan bringes op til ca. 14 Mill. Kbfd. og yderligere ved Opførelsen af et Vandgasværk, hvortil der ligeledes er udlagt Plads, kan Produktionen forøges til ca. 20 Mill. pr. Døgn.

Kulforsyningen sker fra Gasværkshavnen, hvor der er opstillet to mekaniske Lossekraner, ad Jærnbanespor med normal Sporvidde, der er ført sønden om Vestre Kirkegaard og ind paa Værkets Grund langs Arealets Nordside. Kultransporten besørges ved særlige Kulvogne trukne af Værkets Lokomotiver. Paa Gasværkets Grund føres Kultogene op ad en ca. 1800 Fod lang, stigende Højbane, bygget af Jærnbeton og hen langs Kulhusenes søndre Gavle i en Højde af ca. 43 Fod over Terrain. Her losses Kullene

TVÆRSNIT I RETORTHUS OG KULHUSE.

PLAN AF RETORTHUS MED KULHUSE, FOLKEBYGNING OG CONDENSERHUS.

i Beholdere, fra hvilke de ad automatiske Baner føres ind i de to Kulhuse, der hver kan rumme 15000 Tons Kul.

Mellem de to Kulhuse ligger Retorthuset, ca. 440 Fod langt, og heri findes 32 dobbelte Ovne delte i to Afdelinger, hver med sin Skorsten, som staar udenfor Retorthusets Gavle. Koksene trækkes ud i en elektrisk dreven Conveyor, som gaar foran hver Side af Ovnene, og herfra føres Koksene ad

RETORTHUSGAVL MOD NORD.

to andre, stigende Conveyors op i Kokestaarnet, hvori Koksenes Knusning og Udmaaling foregaar.

Retort- og Kulhusene dække tilsammen et Areal af godt 3½ Td. Land.

Gassen ledes fra Ovnene til Condenserne, som er anbragte i Condenserbygningen ved vestre Kulhus' nordre Gavl. Ved østre Kulhus' Gavl findes en Bygning med Kælder og to Etager — Folkebygningen — indeholdende Borgestuer for Arbejderne, Badstuer, Kogerum og Marketenderi. For at skaffe Lys og Luft ind i Bygningen, er der i Midten en panoptisk Gang med

stort Ovenlys og godt ventileret, og her er anbragt Skabe til Folkenes Tøj, Haandvadske m. m.

Fra Condenserne ledes Gassen til Ekshaustorerne, der er anbragt i Maskinhuset; i dette findes desforuden to af Gasmaskiner drevne Dynamoer, der frembringer den for Værkets Drift fornødne elektriske Kraft til Motorer

FOLKEBYGNING: PANOPTISK GANG

og til Belysning i en Del Bygninger og paa Pladsen; endvidere er her monteret en Del Hjælpemaskiner samt et Akkumulatorbatteri.

Efter at Gassen har passeret Ekshaustorerne ledes den gennem Vadskerbygningen, hvori der er opstillet Apparater til Udskillelse af Tjære og Ammoniak, til Rensehuset, i hvis fire Rensekasser Gassen befries for Svovlbrinte og en Del Cyanforbindelser ved at passere igennem Myremalm.

Paa hver Side af Rensehuset ligger en Bygning, hvori Myremalmens Regeneration foregaar.

Efter saaledes at være renset, ledes Gassen til Maalerhuset, hvori der er

opstillet en Maaler — der er Plads til fire — og fra denne til Gasbeholderen, der kan rumme 3 Mill. Kbfd. Gas; fra Beholderen ledes Gassen til Pumpehuset, hvor der kan tilsættes det fornødne Tryk, forinden Gassen sendes ud i Byens Ledninger.

Foruden disse Bygninger er der opført et Kedelhus, der afgiver Damp til Maskiner og til Opvarmning, en Ammoniakfabrik for Tilvirkning af svovlsur Ammoniak, Smede- og Maskinværksted, Tømrerværksted, Laboratorium, Magasinbygninger og et Vandtaarn — Gasværket har eget Vand-

VÆRKBYGNINGER SET FRA KOKESTAARNET.

værk — samt en Del mindre Bygninger, som Lokomotivremiser, Sprøjtehus, Vægthus, Banevogterhus m. fl.

Af Bygningerne er Pumpehus og Maalerhus byggede store nok til med fornødent Maskineri at behandle fire Retorthuses Produktion, medens der i Maskinhus, Vadskerbygning og Rensehus er Plads til Maskiner for Behandling af to Retorthuses Gasmængde. For hvert nyt Retorthus maa der opføres en Gasbeholder. De øvrige Værkbygninger er opførte store nok for Værket fuldt udbygget.

Trafikken paa Værkets Grund besørges ved Hjælp af et Sporsystem med normal Sporvidde i Forbindelse med Kulbanen og derigennem med Statsbanespor. Desuden findes et System af smalsporede Baner til Transport af Kul til Kedler, Aske, Slagger o. l.

RENSEHUS, VADSKERBYGNING OG VANDTAARN.

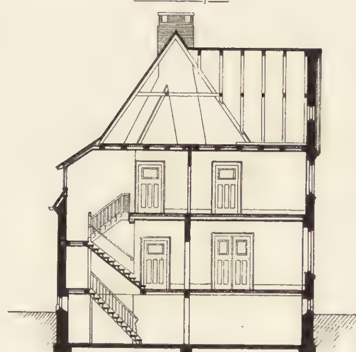
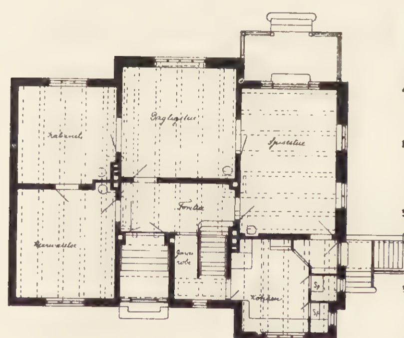

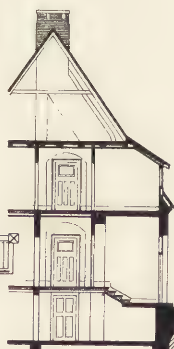
DET INDRE AF MAALERHUS.

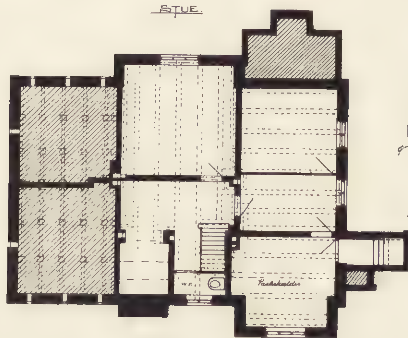

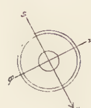
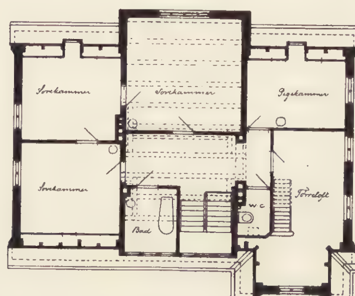

DRIFTSBESTYRERBOLIG.

Ved Hovedindkørselen til Værket, beliggende ved Arealets nord-vestre Hjørne findes Administrationsbygningerne. Kontorbygningen, rummende Kontorer for Forvaltning og Drift, og Funktionærboligen, indeholdende Boliger for Underbestyrer, Mestre og Portner, er lagte symmetrisk omkring den todelte Kørevej — en for indgaaende, en for udgaaende Kørsel —, i hvis Midte Huset for Portvagten findes; dette er trukket noget tilbage fra Vejen, saaledes at der foran Portene er en fri Plads.

Værkets Driftsbestyrer har Bolig i en særlig Bygning beliggende indenfor Portene ved Værkets Hovedvej og omgivet af Haver.

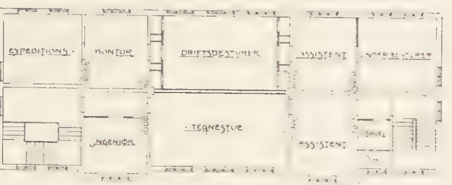
DRIFTSBESTYRERBOLIG SET FRA VEST.

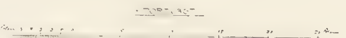
Gasværkets Areal er hegnet med et Stakit bestaaende af Monierstolper med paaboltede Tømmer-Løsholter og Lægter.

Alle Værkets Bygninger er opførte af røde, haandstrøgne Sten, og der er kun anvendt ganske faa Formsten, — 5 forskellige Profiler. Saalbænkene i Vinduerne er røde, klappede og haardbrændte Mursten. Granit er anvendt overalt til Sokler og til Sidesten i Porte og Døre, enkelte Steder til Saalbænke og Piller samt til ud- og indvendige Trapper m. m. Tagene er væsentligst dækkede med Skifer; paa enkelte Huse f. Eks. Kulhuse er anvendt Tagpap, medens Administrationsbygningerne har Tag af Falstegl.

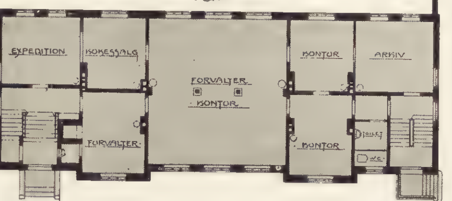
Til Etageadskillelser er saa at sige overalt anvendt Jærnbeton, belagt dels med stærkt Sliddække, dels med Fliser eller Linotol og Papyrolith.

KONTORBYGNING OG FUNKTIONÆRBOLIG.

Jærnbeton er foruden i Kulbroen ogsaa anvendt til Vandbeholder og Lanterne paa Vandtaarnet, til Tjærebassiner, til det over 60 Fod fritbærende Tag over Ammoniakfabriken samt til indvendige, fritbærende Vindeltrapper.

Indvendigt er der i meget stor Udstrækning anvendt glaserede Mursten til Skalmuring af Vægge i Rum som Maskinsale, Folkestuer o. l.; i en enkelt Bygning er der Flisebeklædning paa Væggene, i en anden — Maalerhuset — er der Vægpaneler af Pitch-pine, og her er tillige anvendt noget Stuk til Dekoration. Forøvrigt staa Rummene med hvidtede Vægge og kraftige Farver paa Døre og Vinduer og paa Tagværkerne; disses Jærnkonstruktioner har som Regel faaet en kraftig Farve, rød eller grøn, og herover hvide Træspær og ferniseret Bræddebeklædning. Der er intet Sted gjort Forsøg

HOVEDINDKØRSEL.

paa at skjule eller pynte op paa Konstruktionerne, og disse vise sig derfor i al sin ærlige og — som det ofte synes mig — elegante Simpelhed. Boligerne for Funktionærerne er udstyrede som Lejligheder i gode borgerlige Huse; de har elektrisk Lys og gode Økonomirum.

Af Inventar har jeg tegnet Møblerne til Kontorer og Folkestuer, samt elektriske Lamper, Lampetter, Afbryderkasser m. m.

Ved dette omfattende Byggearbejde, hvori en stor Del af Byens Haandværksmestre har taget Del, har jeg haft fortrinlig Støtte i Architekt V. Westergaard, der som Konduktør har ført det daglige Tilsyn paa Byggepladsen.

Det nu opførte Anlæg, der sattes i Drift 1907, staar Kommunen i godt 6 Mill. Kroner, hvoraf de 2,25 Mill. Kr. er medgaaet til Bygningsarbejder.

Andr. Fussing.

DEN TYSKE SKOLE.

Mine Bemærkninger om »den tyske Skole« var saa kortfattede, at jeg indser, de kunde misforstaas, som om jeg tillagde Tyskerne Æren for Genoptagelsen af Traditionen fra det 18de Aarhundrede. Dette har ingenlunde været min Mening, og jeg er ganske enig med Architekt Brummer i, at vi ogsaa paa dette Punkt har været forud for vore sydlige Naboer.

Efter min Opfattelse er der imidlertid en betydelig Forskel i Maaden, hvorpaa Bevægelsen ytrer sig paa de to Sider af Grænsen, og at man derfor med Rette kan tale om »en tysk Skole«.

Da Vilh. Wanscher i sin Kunstopfattelse er en Germanernes Lærling, kan man gennem hans Forfatterskab bemærke, med hvilken Ensidighed den tyske Skole forfægter Barokkens Sag og opstiller denne Stilretning med sine bløde og svungne Linier og sine Rumforhold som den gyldigste Udtryksform for Architektur. Herimod bør der protesteres, thi hvor meget man end maa beundre denne Stil, maa man dog heller ikke glemme den Fare for Unatur og Affektation, som den rummer, og det er derfor forkasteligt at ville sætte den i Højsædet og ikke tillade Architekturen, der dog er en fri Kunst, at bruge andre Udtryksformer.

Netop herhjemme har dygtige Architekter vist, at man ikke behøver at være bunden til en bestemt Retning af Fortidens Kunst for at skabe god Architektur med hjemligt Præg, men at en Fordanskning af italiensk Murstensarchitektur igennem Herholdt, Storck og disses Elevers Arbejder virkelig har faaet Borgerret i dansk Bygningskunst og danner et ikke uvæsentligt Led i den Udvikling, der har fundet Sted paa dansk Grund, og som derfor med nogen Ret kan kaldes dansk Skole.

I Modsætning til Brummer er jeg overbevist om, at denne Retning har store Udviklingsmuligheder, og det vilde derfor være højst beklageligt, om det skulde lykkes den tyske Skoles Talsmænd ved deres ihærdige Kamp for Barokken at give den opvoksende Slægt Afsmag herfor. Hvorfor dog kaste Vrag paa en saa sund og livskraftig Retning eller Skole — hvad man nu vil kalde den — fordi man faar Øjnene op for, at der ogsaa er andre Veje, som er værd at følge. I Stedet for at betragte denne Bevægelse som noget forældet, der vel har haft en vis Betydning, men nu er uden Interesse, burde Kritikerne af al Magt støtte en Kunstretning, der har saa smukke Resultater at opvise, og som har tilført vor Bygningskunst frisk Blod. Men nej, vi maa kun være Genoplivere af Barokken og Empiren, som om vi her stod overfor et enten—eller, medens det naturlige var et baade—og. Begge Retninger kan udmærket godt trives ved Siden af hinanden, men kun naar Kritiken er fordomsfri. Skal derimod den ene Retning altid fremhæves paa den andens Bekostning, vil den af Kritiken forfulgte nødvendigvis sygne hen, og dermed har man saa opnaaet at gøre os fattigere, idet man har indskrænket Architektens Virkefelt.

At begge Retninger udmærket godt kunde trives Side om Side, hvis de fik Lov at udvikle sig i Ro, og at de endogsaa kan forenes i én Person, har Storck vist paa afgørende Maade i Soldenfeldts og Abel Cathrines Stiftelser.

Kritik kan gøre stor Nytte, men man maa forlange, at den foretages efter almengyldige Principper og ikke efter en forudfattet, ganske ensidig Kunstopfattelse, thi i sidste Tilfælde gør den kun Skade.

Man kan ikke ønske, at Architekterne skal komme ind under lignende Kaar som de, Malerne i adskillige Aar har været underkastede, og hvor den førende Kritik i sin fanatiske Ensidighed aandelig talt har pisket og sultet de Malere til Døde, der ikke har villet »makke ret«, medens den med Ømhed har kælet for den Kreds, der hørte til den »rigtige Sevekælder«. For den Slags Kritik maa Architekterne ønske sig forskaanede. MARTIN BORCH.

»ARKITEKTFORENINGENS TIDSSKRIFT«.

EN NYTAARSBETRAGTNING.*)

SOM det vil være en Del Læsere bekendt, har der i nogen Tid eksisteret et Tidsskrift med ovenstaaende Titel, som er Medlemsblad for den nystiftede Forening, der under Navn af »Arkitektforeningen« har samlet en Del Architekter uden akademisk Uddannelse.

Vi har med Vilje ikke omtalt dette Foretagende ved dets første Fremkomst, da det — paa Grund af de store Vanskeligheder et saadant Tidsskrift maa kæmpe med i Begyndelsen — forekom os ubilligt at kritisere Manglerne derved, ligesom det syntes os at være naturligt, først naar der forelaa en Række udkomne Hæfter, hvorved man blev sat i Stand til at bedømme Tidsskriftets Tendens og Kvalitet, da at gøre det til Genstand for en kritisk Undersøgelse. Med det sidst i December udkomne Hæfte har Redaktionen afsluttet 1ste Aargang, skønt denne ikke er fuldt komplet, og der er derfor en Anledning til at kaste et Tilbageblik paa vor ærede Kollegas Virksomhed.

Hvis et Tidsskrift for Architektur skal kunne hævde en berettiget Plads i Samtidens Litteratur, er det nødvendigt, at det, foruden hvad der ellers maatte være dets Hensigt, har et positivt etisk Formaal. Hvis det skal gøre sig Haab om at blive regnet med som en Faktor, der faar virkelig Indflydelse paa Bygningskunstens Omraade, da maa det i Tekst og Billeder kunne oplyse Samtiden om, *hvad der er god, og hvad der er slet Architektur, hvorledes den første kan støttes, og den sidste bekæmpes.*

Hvis Arkitektforeningens Tidsskrift i første Linie havde stillet sig en saadan Opgave, skulde vi med Glæde have hilst det Velkommen som en virkelig Kollega. Men en saadan Bestræbelse er ikke stærkt iøjnefaldende ved det ny Tidsskrift.

I en gennem omtrent alle de foreliggende Hæfter gaaende Artikelrække »Borgerlig Bygningskunst set med Landets økonomiske Udvikling som Baggrund«, har Redaktøren, Hr. ZEHNGRAFF, forsøgt at give en Fremstilling af det sidste Hundredaars Bygningshistorie. Foruden at en saadan Kronik, paa Grund af Æmnets Vidtløftighed og en bristende Ævne til at belyse det historisk, er bleven rent overfladisk, savnes der ganske en egentlig kritisk Vurdering; den Kritik, Forf. har ønsket at give, er falden ud til en vidt svæ-

*) Forsinket paa Grund af Pladsmangel.

vende, ofte svulstig og skruet eller ganske uforstaaelig, men overalt intetsigende Flom af Ord, der bugter sig ud og ind gennem alle de udkomne Hæfter. At den i rent sproglig — ja undertiden ogsaa grammatikalsk — Henseende vilde kunne angribes stærkt, skal vi her ikke opholde os ved. Men det gør jo ikke Hr. Zehngraffs Betragtninger mere læselige.

Til det »æstetiske« Indhold maa endvidere henregnes forskellige indsendte Artikler, og vi kan i denne Forbindelse ikke undlade at nævne nogle vidunderlige Stykker Journalistik af »en Lægmand« kaldet: »Et Kunstfængsel« (Nr. 6) og »Lidt rudimentær Bygningshistorie« (Nr. 36). Vi udsætter roligt en Præmie af en hvilkensomhelst Størrelse til den, der overhovedet kan finde Mening i dette Skriveri; den velvilligst mulige Kritik maa indordne sligt under Begrebet: urolige Drømme!

Hvad Billedstoffet angaar, er der intet andet at bemærke, end at denne vigtige Side af Sagen er meget lidt tilfredsstillende løst. Naar undtages enkelte Afbildninger efter akademiske Architekters Bygninger, er der gengivet nogle Huse (se f. Eks. Nr. 7, 17, 23, 29 o. fl.), der fortræffeligt vilde kunne bruges som »Modeksempler« i en Bog af Schultze-Naumburg. I Hæfte 27 udgøres Billedstoffet af nogle Reklamebilleder fra et Opvarmningsfirma. Forøvrigt er Billederne faa og smaa og temmelig mangelfuldt reproducerede.

At et Tidsskrift, der er Organ for en Forening, bestræber sig for at støtte Foreningens Medlemmer og deres Interesser, er en naturlig Sag. Det har undret os noget, at den ny Arkitektforening eller dens Formaal, Arbejde, Virkemidler o. s. v. saa godt som ikke har været omtalt i de 38 udkomne Hæfter. Det kan jo i og for sig være os ligegyldigt, om end vi er opfyldte af en rent menneskelig Nysgerrighed efter at faa at vide, hvad denne Forening egentlig vil. Thi det eneste, vi til Dato har kunnet faa Øje paa, som kunde tænkes at være et Maal for den nye Forening og dens Tidsskrift, skulde være dette: at komme Akademisk Architektforening til Livs. Vi skal nærmere belyse dette ved nogle Eksempler.

Allerede i det andet Hæfte var der efter Teknisk Skoletidende aftrykt en meget ondartet Artikel af en — selvfølgelig anonym — Forfatter, der fremsatte en Række ganske ubeføjede Angreb paa Architektstanden, Angreb, hvis Urigtighed maatte være Redaktionen af A. T. fuldt bevidst.

Efter denne vellykkede »Ouverture« har der i de senere Numre meget ofte været optaget mere eller mindre tilslørede Insinuationer mod A. A. dels forfattede af Redaktionen, dels fabrikerede af en Række — selvfølgelig ogsaa anonyme — Indsendere (af hvilke rigtignok ikke saa faa vækker Mistanke om at være fingerede). Ogsaa Kunstakademiet bliver vejet og fundet for let. »Akademiet har ikke Plads der, hvor Livet pulserer, og det kan som Følge heraf kun opdrage de unge til æstetiserende Ynglinge, uden rigtig Forbindelse med den Jord, der føder dem og os.« Alle »Tegn viser henimod et bestandigt bredere folkeligt Styre. Kun i Kunstens Rige gælder andre Grundsætninger: der er Folket intet; de styrende 30 à 40 Mænd er alt; de vil ikke anerkende nogen, der ikke er dannet i deres Institut, de ser i Skønhedens Lov den eneste og den højeste Sædelov, selv om de langtfra er enige om, hvad der er skønt. De vil diktere Folket Kultur, have

passende Salær derfor (!), men vil ikke leve, hvor Livet pulserer. Vi borgerlige Husbygningsarkitekter vil netop have Rod i Folket; ved at udgaa fra dette kender vi dets Levevis og dets Behov, dets Midler. Vi vil lære vort Haandværk tilgavns, lære at virke ved de ofte smaa Midler, bygge Huse, der passer Pengepungen og Øjemedet. Og da Akademiet bygger sit Kunsttempel udenfor Livet, maa vi selvfølgelig bygge os et andet der, hvor Livsvejene krydser« (Nr. 26, 3. Oktbr.). Denne tiltalende Plan om et borgerligt Husbygningstempel »der, hvor Livsvejene krydser«, har imidlertid ikke senere antaget fastere Form. Men Skildringen af de fra Akademiet udgaaede Architekter som fornemme Skønhedsdyrkere og »æstetiserende Ynglinge«, der lader haant om saadanne Smaating som »Pengepungen og Øjemedet«, er unægtelig meget komisk. »Naar Templet udsender sine Kunstens Apostle, forstaar Folket ikke det Sprog, disse Mænd taler.« Men det mærkelige er, at naar Redaktøren skal benytte Eksempler til at belyse den borgerlige Bygningskunst »set med Landets økonomiske Udvikling som Baggrund«, maa den i stor Udstrækning benytte Arbejder, udførte af — disse Kunstens Apostle! Herved leverer altsaa Redaktionen selv Beviset for det — med et mildt Udtryk — meningsløse i det ovenfor citerede. Men Hr. Zehngraffs Papirslange bugter sig videre og meddeler: »Det er ikke en lille Klike, der paatrykker (!) Landet god Architektur, der skal stærkere Kræfter til end de, et Par Dusin Idealister raader over.«

Vi skal i næste Hæfte fortælle noget mere om vor ærede Kollegas Virksomhed.

KJØBENHAVNS FORSKØNNELSESFORENING.

Ude i den gamle Ladegaard, hvis Beboere i Fortiden ikke vides at have bidraget andet til Kjøbenhavns Forskønnelse end den, der kan opnaas ved Hjælp af en Fejekost, har den Forening, hvis Navn staar over disse Linier, fundet sig et hyggeligt Domicil med egen Telefon (Nora 4362) og fast Kontortid (mellem 10—11). Alle, der har noget paa Hjerte angaaende Foreningen og dens Virksomhed, ved altsaa nu, hvor de skal henvende sig, og da Foreningens Formaal og Virksomhed er noget, der bør interessere enhver god Borger i vor By, vil sikkert mange finde Vej til Foreningens Kontor.

Forskønnelsesforeningen har, navnlig i de senere Aar under Møller-Jensens energiske Ledelse, tilfulde godtgjort sin Eksistensberettigelse, og mange og betydelige er de Opgaver, den har sat sig og tildels gennemført. Selv om Borgerraadet, ved at oprette Fondet til kunstneriske Formaals Fremme, ogsaa virker for Forskønnelsen af Hovedstaden, er der mere end nok for begge Institutioner at tage fat paa, og det heldigste var jo, om de kunde samarbejde paa Opgavernes Løsning.

Af nye Opgaver foreligger for Tiden den af M. Nyrop foreslaaede Plan til Ordning af Vesterbros Torv med et af Billedhugger Harboe modelleret Udkast til en Springvandskumme; endvidere en Plan om et Springvand paa

Christianshavns Torv med Jensen-Klints udmærkede Amagerbonde som Hovedfigur og omhegnet af grønne Linde. Til Løsningen af disse og andre Opgaver behøves jo imidlertid mange Penge, hvilket atter vil sige: mange Medlemmer. Der har i de senere Aar været en betydelig Tilgang af nye Medlemmer, men flere bør følge, og navnlig vil vi anbefale alle Architekter, der mere end nogen andre er interesserede i vor Bys Udseende, at støtte Foreningen ved at melde sig ind. Og, som der staar paa en køn og fornøjelig Lysekrone af Møller-Jensen, ophængt i Foreningens Lokale:

Skøn By — skaber Ry!

FORSKELLIGT.

Gadeplanerne. Artiklen om den kommunale Konkurrence om Gadeplaner i forrige Nummer af nærværende Tidsskrift indeholder følgende Sætning:

»Efter et sikkert Forlydende er f. Eks. den Afdelingsingeniør, der i Sommer har været konstitueret som Stadsingeniør, Deltager i Konkurrencen.«

Dette kan kun sigte paa Undertegnede, og jeg maa derfor takke Artiklens Forfatter, fordi han mener, at jeg kan præstere et saa godt Konkurrenceprojekt, at det var Umagen værd paa Forhaand at søge at faa det diskvalificeret. Jeg haaber derfor, det vil glæde Forfatteren, naar jeg oplyser, at det sikre Forlydende er galt, jeg konkurrerer ikke, og jeg har ikke hjulpet nogensomhelst anden med Konkurrenceprojektet.

Kjøbenhavn, den 14. Januar 1909.

Ærbødigst A. C. Karsten.

Det glæder os at faa konstateret, at Afdelingsingeniøren har haft den samme Opfattelse som den, der fremsattes i »Architekten«s 15de Hæfte: at Kommunens Embedsmænd principielt ikke burde deltage i en Konkurrence som nærværende, en Opfattelse, som vi stadig maa fastholde. *Red.*

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Allitsch, K., Hilfstafel f. Bau- u. Maurermeister zur sofortigen Bestimmung der Abmessungen v. einfach verstärkten ebenen Decken u. Rippendecken in Eisenbeton. 3 S. m. 1 Tvl. 50 Pf.

Berliner Architekturwelt. 8. Sonderheft. Ausstellung angewandter Kunst unter Leitung v. C. Stoeving. 96 S. m. Ill. 10 M. (For Abonnenter 5 M.)

Fage, A., Une ferme et ses dépendances. 120 S. m. Ill.

Gnoli, D., Have. Roma. Chiese — Monumenti — Case — Palazzi — Piazze — Ville. 252 S. m. 270 Ill. Indb. 8 L. 50 cts.

Handbuch für Eisenbetonbau, hrsg. v. F. von Emperger. IV. 2. Teil. H. 1. XI. Kapitel. Gebäude für besondere Zwecke m. 727 Ill. 17 M.

Palast-Architektur von Ober-Italien und Toscana vom 13.—18. Jahrh. (4. Bd.) Verona, Vicenza, Mantua, Padua, Udine, hrsg. v. A. Haupt. H. 2. 20 Lystryktavler. Folio. 28 M.

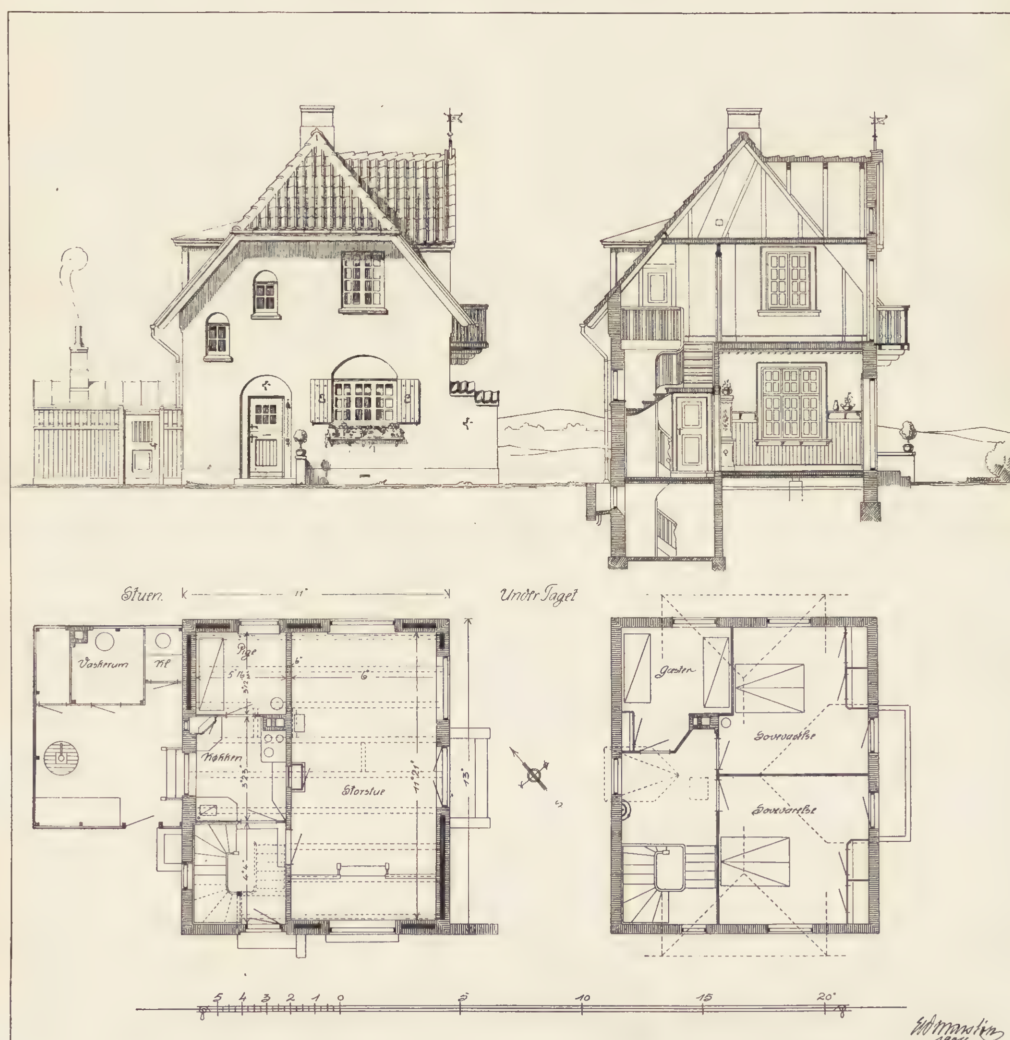
Ross, W. G., Some small Houses; m. 33 Tvl. 2 sh. 6 d.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✠ ✠

KJØBENHAVN
DEN 30. JANUAR 1909
11. AARGANG NR. 18

HUS I RØRVIG.

ARCHITEKT E. W. MARSTON.

HUSET skal opføres paa en Grund i Rørvig med Udsigt over Isefjorden. For Lunheds Skyld er Murene hule, men Bygningen er iøvrigt kun beregnet til Sommerophold. De udvendige Mure vandskures og hvidtes,

Tagfladerne dækkes med almindelige røde Vingesten. I Stuen findes Forstue, Storstue, Køkken og Pigeværelse, under Forstuen en lille Viktualiekælder. I et Hus af saa smaa Dimensioner som dette, er det jo nærliggende at udnytte Rummet i Stueetagen saaledes som her, idet eet enkelt Rum til »Storstue« bør foretrækkes fremfor to mindre til Spise- og Dagligstue. Ogsaa med Hensyn til Møbleringen er man lettere i Stand til at faa noget hyggeligt frem; sidst — og ikke mindst — den friske Luft kommer ganske anderledes ind i Krogene. For at holde Madlugt saavidt mulig borte fra Forstuen og Rummene ovenpaa, er der i Køkkenet en Lem, som danner Bagsiden i Skabet i Storstuen, og i hvilket Maden stilles ind og udtages fra Stuen. Denne Indretning betinger en vis Grad af Selvhjælp hos Beboerne (naar der kun er een Pige), men jeg har prøvet dette System før og ved, at det udmærket kan praktiseres.

Under Taget findes to Soveværelser og et Gæsteværelse.

HUS I RØRVIG. ARCHITEKT E. W. MARSTON.

Udhusene og Plankeværket om den betonlagte Gaard udføres alt af ru pløjede Brædder. I et barsk Klima som Rørvigs og overhovedet ved Søen er det absolut at anbefale, saavidt muligt at undlade Høvling af Træværk i fri Luft, idet Farven opsuges i og binder langt bedre paa den ru Flade. Medens man i Almindelighed maa regne med Fornyelse hvert 5te Aar af Oliemaling paa høvlet Træ i fri Luft paa ikke særligt udsatte Steder, vil den samme Maling paa høvlet Træ i Nærheden af Søen ikke kunne holde stort længere end 3 Aar, inden den maa fornyes. Oliemaling eller Kompositionsfarve paa ru Træ i fri Luft vil indskrænke Vedligeholdelsesudgifterne betydelig, i hvert Fald mærkbart, hvor Budgettet ikke er stort. Man kan endnu ikke regne med, at Kendskabet til Øvelsen i at behandle de nyere vejrfaste Farver er videre udbredt, og hvor det, som her, gælder om at bygge Huset saa billigt som vel muligt, er Udgifterne til lidt dyrere Materiale, selv om de er vel anvendte og vilde være virkelige Besparelser i det lange Løb, ikke altid velsete.

Efter Tilbud fra stedlige Haandværkere kan Huset opføres for ialt ca. 5500 Kroner.

E. W. Marston.

VORT SYN PAA UDLANDETS ARCHITEKTUR.

Følgende Artikel er skrevet i Tilslutning til et kortere Svar til Architekt Martin Borch, som Redaktionen af Pladshensyn ikke kunde optage, og er skrevet inden jeg læste Architekt Brummers Indlæg. Da jeg synes, at Architekt Brummer kunde have overladt til mig selv at svare, har jeg ikke taget Hensyn til, at han imødegaar Martin Borchs Paastand ad anden Vej end jeg. Med Hensyn til min Artikel om Regensen beklager jeg, at man har optaget den som et Angreb, da jeg klart og tydeligt har sagt, at det var en *god* Ombygning, der blot skulde have været mere *gennemført;* hvis en kritisk Paavisning af »Mangler« ikke her er paa sin Plads, hvor det manglende lader sig diskutere med Haab om Udbytte, da ved jeg ikke hvor ellers. Forholdet er for mit Vedkommende dette, at jeg i det hele kun har kriticeret de bedste Architekters Arbejde og har gjort det under den Form, at jeg saa vidt muligt viste, hvordan jeg selv tænkte mig Spørgsmaalene løste. Det er efter mine Begreber en positiv og loyal Fremgangsmaade; men jeg indser vel, at Afstanden mellem de forskellige Synspunkter til Tider er meget stor.

Hvilke Forventninger Martin Borch stiller til den nye tyske Skole, som han sammenligner med den frembrydende Gotik, ved jeg ikke. Jeg ser nærmest i den, særligt i Messels Kunst, en Bestræbelse paa at tilegne sig den *franske* kunstneriske Kultur, ligesom Tyskerne ogsaa i Maler- og Billedhuggerkunsten for Øjeblikket er under stærk fransk Paavirkning. Tyskerne har forstaaet at se ud over de nationale Grænser og har derved faaet en mere bevidst Smag, saaledes at de kan lægge Arbejdet i Udviklingen af den architektoniske Skønhed. Deres Tanke er vel i Hovedsagen denne:

Vi skal bort fra Tilbøjeligheden til at *sammenstykke* — Renaissanceprincippet — som viser sig baade i den overflødige Brug af mange Materialer, mange og forskelligartede Detaljer og Konstruktioner, liden Klarhed og Bøjelighed i Hovedlinjerne, og i den ringe Sans for Bygningernes indbyrdes Forhold — for at naa til en finere og enklere Bygningskunst, i hvilken efterhaanden den rette Materialbehandling, den rette Fordeling af Motiverne, den sikre Udnytten af alle harmoniske Virkninger (Rum, Lys, Forhold til Omgivelserne) bliver Ting, der ingen Vanskelighed volder. Det at bygge skal ikke i sig selv være en Kunst, overfor hvilken den enkelte Architekt stadig staar usikker og prøvende, men skal efterhaanden blive hans naturlige Udtryksmiddel, ligesom Skriftsproget er det for en Forfatter.

I denne Bestræbelse maa alle kunne sympatisere med Tyskerne, og hvis vi lærer noget af deres udmærkede Technik, saaledes som Svenskerne har gjort, da er dette baade naturligt og friskt. Efterligningen behøver ikke at være mager og fattig fordi vore Forhold er mindre, saafremt den nye Skoles Ideer finder Genklang hos os af naturlige Grunde og fører til personlige Resultater. Vi har jo allerede i mange Aar kendt saadanne Bestræbelser, omend de endnu ikke hos de danske Architekter i Almindelighed eller enkeltvis har ført til stabile Forhold. Hvis vi nu lader os paavirke af Tyskerne, ligesom disse har ladet sig paavirke af Franskmændene, vil det betyde, at

vi tager os sammen til ikke længere at nøjes med spredte Anstrængelser, men søger at bringe Princip i Arbejdet.

Selv om vi ikke vil efterligne de nye tyske Bygninger (eller kræve den tyske Disciplin indført herhjemme), kan vi lære at tage mere ensartet og æsthetisk fintfølende paa de architektoniske Opgaver, idet vi bliver i Stand til bedre at beregne de samlede Virkninger og kende Mulighederne og Styrkegraderne af et Motiv o. l. Det er f. Eks. en Erfaringssætning, at et Spir hellere bør være ottekantet end firkantet, for at kunne *se ens ud* fra alle Betragtningspunkter; den æsthetiske Begrundelse af Skønheden ligger altsaa i den Virkning, Kunsten frembringer hos os, og den bliver en gavnlig Lære for os, fordi den stadig opfordrer os til at stole paa vort Syn og finde de bedste og fineste Løsninger paa de givne Opgaver. Man bør kunne lære at *tænke* i Rummets Form og ikke nøjes med at prøve sig frem ved Hjælp af Modeller. For en akademisk Architekt bør det ingen Undskyldning være, at han ikke i »Forvejen« kan vide, hvordan en Bygning vil komme til at se ud; thi han maa netop indrette sit Arbejde saaledes, at han stadig føler og regner med Virkeligheden. I denne Henseende har bl. a. de tyske Tage, som letter Tanken at forestille sig Sammenhængen mellem Kviste og Tag, en praktisk Betydning; thi Fantasien følger uvilkaarlig den dækkende Bølgebevægelse og faar en plastisk Fornemmelse af Formen og Enheden af Tagets Masse og af det Volumen, det repræsenterer. Overhovedet gælder det om at have faa og gode Motiver, hvis Virkning man kan stole paa, og som er *af samme Natur*. Det var det gamle Princip i Barokkunsten som Modsætning til Renaissancen, og derfor ogsaa det, man navnlig bekæmpede i Nutiden under Navn af den »kedelige« Architektur (»Jede Gattung ist beliebt nur nicht dir langweilige«).

Lad os tage som Eksempel en af Messels bedste Bygninger »Landesversicherungsanstalt« i Berlin, omtalt i »Architekten« ifjor S. 523.

Det karakteristiske ved denne Bygning er for det første, at Huset er i én Stil fra Jordfladen til Taglinjen, en meget tydeligt virkende Pillestil med lange smalle Vinduer — det ydre Bevis paa Messels franske Sympathier — og at Taget er dækket saaledes, »at det samme Materiale svøber sig blødt og præcist omkring alle Former, (hvorved) fremhæves Tagets mægtige og rolige Tyngde som Modsætning til og Afslutningen paa Pillernes spillende Liv«. Man kunde tilføje, at Spiret i beundringsværdig Grad er formet som en organisk Helhed, uden andre Detaljer end Profilets, fordi overhovedet Mindstemaalet for Enkeltheder er forstørret for Tagets Vedkommende; her skal man ikke søge efter Guirlander eller Forsiringer, men Kvistene selv, ja endog det kolossale Spir, er at betragte som Enkeltheder. (Denne Vækst af Proportionerne opadtil, hvor Detaljerne virker i Silhouetten, og derfor maa være større end naar de er indfattede i Muren, blev erkendt allerede af de gotiske Architekter i det 15de Aarhundrede, — hvortil jeg skal komme tilbage i en senere Artikel — og benyttedes meget i Rococotiden, der jo i det hele sympathiserede med de gotiske Traditioner). Der er tillige det morsomme, at Spirets svungne Linie synes at være fremkommen ved, at den øverste Spids, — af en stor Haand, — er bleven

LANDESVERSICHERUNGSANSTALT. ARCHITEKT A. MESSEL.

krænget nedover den lavere Del, som atter har givet efter for Trykket og har udvidet sig, hvorved Spiret som Helhed bliver *blødt,* ligesom Taget. Man ser umiddelbart, hvad det er for en »Følelse« Architekten har haft, da han formede dette Spir; thi den plastiske Fornemmelse har givet sig Udtryk i selve Linjens Sving, diskret men bestemt; og heraf slutter vi, at selv de haardeste rette Linjer, naar Messel bruger dem, har en Virkning for Øjet, samtidig med at de nøje svarer til den architektoniske Techniks Fordringer. Han bruger aldrig Motiver eller Linjer, om hvilke man kan sige, at de er ligegyldige, eller at de standser Øjet uden at føre videre; derfor undgaar han alle dekorative Cirkelslag og deslige.

Dernæst svarer de enkelte Virkninger til hinanden, idet de *forklarer* hinanden og bliver, som det er sagt, »det Udtryk, Huset maatte give sig netop paa dette Sted«. Det gælder om Pillernes Forhold til Vinduerne, som hine samler i lange, smalle Fag; det gælder om Gavlens Forhold til disse Fag, idet den danner en Klamme om fem af dem og med sin Karnissvungne Form danner en Forklaring af Mansardtaget (altsaa i forskellige Projektioner); tillige er den en Forberedelse til Spirets Kontur, samtidig med at den svungne Linje fortsætter sig vandret hen i Taget, i Kvistenes Bølgebevægelse. Dette Sammenspil føles ikke blot, naar man ser paa Huset lige forfra, men endnu mere, naar man ser det i Gadeflugten, idet man da bliver opmærksom paa, hvor smukt de forskellige Planer og Linjer i Bygningen samler sig i det store Spir, der netop er *saa* stort og har et *saadant* Udtryk, at det kan bringe hele Komplekset til Lydighed: Den firkantede Underdel af dette repræsenterer Bygningens firsidede Volumen, den lodrette Stigning i Linjerne danner et Udtryk for Pillernes Stigning, Lydhullerne svarer til Vinduerne og den bløde Hat til Tagets Blødhed. — Man bør forsøge, ved sukcessive af tildække de øverste Dele af Spiret, at gøre sig klart, hvorledes den firsidede Underdel for sig alene giver Bygningen det fornemt tilbagetrukne og den store Alvor, idet den tvinger os til at føle Voluminet i Huset og til at anlægge den samme store Maalestok for dette, uanset de smaa tiltalende Detaljer i Murværket. Ser man dernæst paa Lydhullerne, er det som alle Vinduerne i Huset blev stærkt fremkaldte; og ser man paa hele Spiret, virker Bygningen rolig, næsten indifferent i sin Ligevægt. I sidstnævnte Henseende spiller det en ikke uvæsentlig Rolle, at det meget store Spir giver Bygningen som Helhed en saadan Højde, at Hovedgesimsen maa søges halvvejs, hvorved denne ene dominerende vandrette Linje synes at befinde sig i fuldkommen Ro; hvad der er under denne Linje er i Opdrift, hvad der er over denne har en Tendens til at brede sig: den barokke Fordeling af Kræfterne. — Spiret virker som en Belastning. Hvis man intet Spir vilde have, saaledes at Hovedgesimsen ikke mere ligger i den halve Højde, maatte man sænke denne — saaledes som Messel har gjort i »A. E.-G.«, jfr. Afbildn. i nævnte Artikel — eller give Indtryk af, at den indre Murmasse synker ned imellem Pillerne (hvilket her er umuliggjort af Vinduerne — men derpaa har man talrige Eksempler). Der maa være en følelig Balance af de Masser og Kræfter, der konstituerer Bygningen som Organisme, hvorledes man end vil tænke sig og udtrykke dette. Messels Princip i dette Tilfælde er klart nok; men der kan jo gives mange andre Muligheder, som den fine Architekt selv opdager, naar han i hvert enkelt Tilfælde stiller Ligningen rigtigt.

Da Messel har tilegnet sig de gamle Kunstneres Tankegang og ikke blot har studeret deres Former og Materialbehandling, falder det ham naturligt at bruge saavel de franske som de tyske Traditioner og dog at være moderne. Hans Stil er egentlig kun en finere Redaktion af den godtkøbsagtige Stil, som Tyskerne i ældre Dage maatte nøjes med, inden de havde lært at se. Deraf vil man forstaa, at det maa blive Idealet for dem, der føler sig inspirerede af den nye Bevægelse, at gøre den moderne Architektur bevidst

og selvkritisk, paa lignende Maade som Messel, idet vi lærer at se paa Sammenspillene og Gennemførelsen, men ikke føler os bundne til nogen bestemte Traditioner, det være sig i Renaissancens eller Klassicismens Former — ej heller Messels.

Dette er fuldkommen rigtigt opfattet af Architekt Martin Borch, skønt han stiller sig i Opposition dertil, men dog indrømmer, at »vi alle — mere eller mindre ubevidst — er bleven paavirkede af Fænomenet«. Der er kommen en hidtil ukendt Sikkerhed, ja man kan sige, en virkelig god Samvittighed i Bestræbelserne paa at danne en moderne Architektur; og dette viser sig bl. a. i, at vi ser mere frit paa Restaureringen af gamle Huse, idet vi, hellere end at føre dem tilbage i Stil, hvilket i Reglen mislykkes, lader dem være saa vidt muligt som de er, og bygger det nye til i vor egen Stil, men saaledes at der kommer en Helhed ud deraf. Jeg tror, at man i denne Henseende har Lov til, ja endog bør følge Baroktidens Eksempel.

— — —

Under Trykningen af denne Artikel modtog jeg Architekt Borchs sidste Indlæg »Den tyske Skole«, hvori han med stor Vægt lægger os paa Sinde at værne om de Herholdt'ske Traditioner. Dette behøvede han ikke at gøre, da enhver kunstnerisk Brug af disse Traditioner altid vil være sikker paa Sympathi; man kunde snarere spørge ham selv, hvorfor han ikke gaar i Spidsen i denne Henseende med sine moderne Bygninger og viser, at man ikke behøver at bruge saa mange forskellige Motiver i en Bygning, som Reglen er for Tiden, og lægger mere Vind paa de hele Murflader, de gennemløbende Led o. s. v.

Det er saadanne Spørgsmaal, der interesserer os yngre, og ikke, om vi skal imitere Baroken eller Empiren. Naar vi er glade for Baroken, er det kun, fordi det er en *stor* Stil og fordi den historisk og topografisk set har betydet mere for os end de italienske Murstensbygninger eller Christian den fjerdes Renaissance.

VILHELM WANSCHER.

KONKURRENCER.

DEN stadig ulmende Misfornøjelse med vore Konkurrenceforhold har igen givet sig Udslag.

Architekt Brummer har den 14. ds. i »Berlingske Tidende« meddelt en Oversigt over Forløbet af en Del Konkurrencer fra de senere Aar, et Resumé, der i beskæmmende Grad viser, hvor skralt det staar til med Retfærdighedssansen i vort lille Samfund.

Det er befriende engang imellem at se et Udslag af lysende Indignation, og man har godt af at blive mindet om, hvor galt det staar til; men der maa følge Handling efter Ordene. Vi maa ikke glemme Harmen igen, ikke igen synke hen i den Ligegladhed, der breder sig saa uhyggeligt herhjemme.

Disse Linier skal derfor være en Opfordring til at tage hele Konkurrencespørgsmaalet op til Drøftelse, for derved at blive klar over, hvad der kan gøres for at faa Sagen ind i en bedre Gænge.

Hovedfejlen, tror jeg, ligger i en manglende Forstaaelse af Programmets Betydning. Det er paa visse Maader en lige saa vanskelig og lige saa betydningsfuld Opgave at skrive Programmet for en Konkurrence som at deltage i denne, men som oftest gaas der let hen over denne Side af Sagen.

Til Dommere udvælges »Spidserne« indenfor de respektive Fag, og enten er disse allerede saa gamle, at de saa smaat er begyndt at trække sig tilbage fra det egentlige Arbejde, eller ogsaa er de saa optagne og overlæssede med Arbejde, at de ikke har Tid til at beskæftige sig ret indgaaende med hvert enkelt af de Tillidshverv, der lægges paa deres Skuldre. Desuden er det jo et Æreshverv, der er mange om Ansvaret, og hvem af dem føler sig forpligtet til at gøre det store, personlige Slid at sætte sig ind i hver eneste Mulighed, navnlig da der allerede ved Kommissionens Sammentræden foreligger et Udkast til et Program, der ser meget fornuftigt ud. Som oftest indskrænker Dommernes Arbejde med Programmet sig vistnok til et Par Samtaler, et Par Middage maaske, og saa gaar Konkurrencen af Stabelen, spredende Misfornøjelse til alle Sider.

Naar saa Dommens Dag er inde, viser det sig snart, at et og andet har været udtrykt lidt mindre koncist, end det skulde; en og anden Enkelthed, der var forlangt paa en ganske bestemt Maade, er bleven klaret meget mere tilfredsstillende af en konkurrerende paa en hel anden Vis; en og anden Oplysning har de konkurrerende øjensynlig manglet o. s. v., o. s. v. — lutter Fejl ved Programmet. Men nu er det for sent, nu maa man se at faa det bedst mulige ud af Tingene, som de foreligger, og saa dømmes der, som det bedst kan falde, dels efter Programmets Ordlyd, dels efter »hvad der øjensynlig har været Programmets Mening«, og somme Tider ogsaa paa tværs af baade Ord og Mening. Og saa har vi Harmen kogende hos alle Deltagerne, der kender deres Program til den mindste Trykfejl, der hver især har skønnet *sin* Mening ud af Programmets ubestemte eller uovervejede Ord, ophidsede som de er af den lange, spændende Ventetid.

Jeg tror, man skal bort fra Æreshverv, hvor der er Brug for et dygtigt Arbejde. Det kan være rigtigt nok at vælge enkelte fremragende Mænd, der har det store Overblik, Folk, der har Hovedet oppe over Dagens Kævl, men de fleste maa være Mænd i deres fulde Arbejdskraft, og de bør alle have deres Arhejde betalt, saaledes at man kan forlange, at de ofrer deres Tid og Tanker paa den Opgave at skrive et godt Program — for deraf afhænger hele Resten.

Architekt- og Ingeniørforeningen, Selskabet for dekorativ Kunst og Billedhuggerforeningen skulde forbyde deres Medlemmer at fungere som Dommere uden at faa et anstændigt Vederlag. Det er maaske mindre passende at sige det rent ud, men jeg tror, det vilde være til største Gavn for Konkurrencerne. Hvormange har Raad og Lyst til at gøre et stort og ansvarsfuldt Arbejde gratis? Og naar et godt Program spiller saa stor en Rolle, hvorfor skal Arbejdet med at fremstille det saa ikke honoreres?

Hvor Talen er om større Konkurrencer, kunde der vistnok ogsaa være Grund til at lade Dommerkommissionen bistaa af en juridisk uddannet Mand, baade ved Programmets Redaktion og ved Bedømmelsen. Det juridiske Studium udvikler den logiske Sans, og det drejer sig jo virkelig her om en Domsafsigelse efter en forud vedtaget Lov. Spørgsmaalet er ikke alene, om Løsningen er god eller ringe, men tillige om Besvarelsen er et virkeligt Svar paa Programmets Spørgsmaal eller ej, og dette Synspunkt ligger naturligere for en Jurist end for en Kunstner eller Tekniker. Hvis der havde været en Jurist i Kommissionen om Fælledparkkonkurrencen, vilde denne næppe have præmieret den Plan, der foreslog et helt andet Vejnæt end det, der udtrykkelig var forlangt; og Kommissionen vilde næppe heller have forlangt ganske bestemte Vejforbindelser, naar den slet ikke mente, disse var særlig ønskelige. Og gaar det ikke saadan ved mange Konkurrencer, at det egentlig er juridiske Spørgsmaal lige saa meget som faglige, der volder Fortræd?

Hvis man dertil kunde komme ind paa at benytte den samme eller et Par enkelte, ansete Jurister ved alle Konkurrencer, saa vilde saadanne »Konkurrenceauditører« uden Tvivl være Dommerne en udmærket Støtte og hjælpe over mangen Vilkaarlighed.

Endelig tror jeg ogsaa det vilde være heldigt, at Deltagernes Navne kom frem, hvis de da ikke selv ønskede at deltage under et Mærke. Naar man i Almindelighed ved Konkurrencer holder paa Anonymiteten, saa er det vel for at undgaa de personlige Følelsers Indflydelse paa Bedømmelsen; men da vi som bekendt her hjemme alle kender hverandre, saa opnaas dette sjældent. Den enkelte Deltager er derimod kendt af en eller flere Dommere, medens Resten svæver i Uvidenhed baade om Deltagernes Person og om, at andre Dommere ved bedre Besked, og det siger sig selv, at der ved denne halve Anonymitet netop skabes de aller gunstigste Betingelser for Intriger og Vilkaarlighed.

E. Erstad-Jørgensen.

»ARKITEKTFORENINGENS TIDSSKRIFT«.

I sin sandsynligvis kroniske Stofmangel har Tidsskriftets Redaktion givet sig til at aftrykke forskellige ansete, tyske Forfatteres Skrifter og har saaledes opdaget den for 8 Aar siden udkomne Bog af Schultze-Naumburg: Band I »Hausbau«, hvoraf Red. serverer store løsrevne Stykker, selvfølgelig uden at nævne, at hans Bog hovedsagelig er rettet mod den Klasse af Architekter, for hvilke A. T. er Organ. Oversættelsen til Dansk er af den Art, som følgende Eksempler viser: Schultze-Naumburg siger S. 19: »Als uns seiner Zeit der deutsche ästhetische Schulmeister die Tradition zerbrach, da schenkte er uns dafür ein Lehrbuch der historischen Stile oder genauer gesagt: ihre Schmuckformen«. Dette bliver oversat saaledes: »Da det tyske *Akademi* (Udh. af os) brød Traditionen sønder, gav det i Stedet en Lærebog med historiske Stilarter eller rettere sagt i Stilarternes Smykkeformer«. Man

merckt die Absicht: Alt, hvad der smager af »Akademi«, er af det onde. Om et gammelt Hus siger S.-N. S. 23: »Hat es nicht ein breites, gutes ehrliches Gesicht? . . . Es hat Charakter, hat Wahrhaftigkeit«. Dette bliver til: »I den gamle Haandværkerarkitektur har ethvert Hus sit eget Ansigt, det har Karakter og Sandhed«. Det maa være nok med disse Prøver paa Redaktionens tyske Stiløvelser.

»Haandværkerarkitektur« er i det hele taget et Udtryk, som meget ofte benyttes i A. T. Vi vilde gærne se Schultze-Naumburgs Ansigtsudtryk, naar han blev stillet Ansigt til Ansigt med vor hjemlige Haandværkerarkitektur! Vi er alvorlig bange for, at han vilde sige (som i »Städtebau« S. 32): »Das wenige was echte Künstler geschaffen haben, konnte noch nicht sichtbar werden, da die einzelnen guten Teile sich dem ganzen, über das meist nur die Bauspekulation Macht hat, anfügen mussten«. Eller S. 441: »Die verknöchterten Systeme eines Bauburaukratismus auf der einen Seite, ein bedenkenloses Bauspekulantentum auf der andern, das war die Hüterinnen, unter deren Pflege die moderne Stadt aufwuchs«.

Om nogle af sine egne i A. T. afbildede Bygninger bemærker Hr. Z. med beskeden Selvfølelse: »I kunstnerisk Retning er Fuldkommenheden ikke naaet, men her er dog nogen behagelig Afveksling. De Mennesker, der ikke har deres Gang i konkurrerende, æstetiserende Architekters Hjem, mener, at Bygningskunstens Krav er varetagne.«

At man til Stadighed er opfyldt af Vrede over, at A. A. undertiden af *Autoriteterne* bliver benyttet som faglig Raadgiver, vil ikke forbause. »Naar Talen tilmed er om Tvangsforholdsregler, hvor en ganske privat Fagforening skal være Højesteret over den bygningskulturelle Udvikling, saa harmes vi og protesterer i alt godt Haandværks Navn. En privat Forening som A. A. kan aldrig siges at være uhildet, den almindelige Opfattelse maa naturlig blive, at Foreningen, som enhver anden Fagforening, skal arbejde for sine Medlemmers Interesser, at disse Interesser navnlig gaar ud paa at faa saa megen Fortjeneste som muligt, er forstaaeligt. Ingen vil tro paa en uhildet Dom fra den Side.« At A. T. kun kan tænke sig Architektgærningen i Forbindelse med Geschäft, undrer os ikke, men vi kan forsikre Tidsskriftet, at det er ganske haabløst Arbejde og Kraftspild at rokke ved vor Forenings Stilling som eneste officielt anerkendte Repræsentation for Architektstanden. Denne Stilling er altfor grundfæstet til, at den kan undermineres ved de smaa bidske Notitser, der af og til findes i A. T. Vi betvivler ikke, at dets Læsere gotter sig derover, men udover dette er der sikkert ikke et eneste Menneske, paa hvem de gør mindste Virkning. Og naar Red. af A. T. mener, at »den Del af Architektstanden, der særlig tager Sigte paa det tekniske Bygningsvæsen og det praktiske Livs Fordringer, maa, navnlig i vor Tid, hvor det materielle hyppigst gaar forud for det æstetiske, være de førende, angivende og bærende indenfor i hvert Fald den borgerlige Bygningskunst«, da er dette et forfængeligt Haab: Akademisk Architektforening vil, i Kraft af sin gennem Aarene tilkæmpede Autoritet og sin absolutte, moralske og intellektuelle Overvægt, altid være i Besiddelse af Førerskabet paa alle Bygningskunstens Omraader.

Endnu uheldigere vil A. T. slippe fra sine Forsøg paa at mistænkeliggøre de akademiske Architekter overfor Haandværkerne. Og naar »en Borger« med Velbehag citerer efter Teknisk Skoletidende: »Haandværkets Mænd vil ikke være en Pariakaste blot, en Art Statister, hvem det højst kan tillades at være flatterende Baggrund for d'Hrr. (akademiske) Architekter« og: »Haandværkerstanden er for god til at være Redskab for en enkelt Stands stadig voksende Forfængelighed«, da vil de første til at le ad sligt Nonsens være Haandværkets Mænd, der gennem et mangeaarigt trofast Samarbejde med Architekterne til fulde har lært, at de lige saa lidt kan undvære os, som vi dem.

Naar vi kun lige skal nævne, at Redaktionen i Nr. 36 har ladet en Tømrermester Jens Pedersen sjofle Tegnehjælpens Virksomhed, som han mener er bleven til, for at nogle Architekter i Kjøbenhavn kan gøre sig bemærkede og faa noget at bestille, skønt man selvfølgelig meget godt ved, at alle de Architekter, der assisterer Tegnehjælpen, gør deres Arbejde uden Vederlag — ja saa tror vi at have faaet saa mange Detaljer med, at Læserne kan danne sig et Helhedsbillede af vor ærede Kollegas Virksomhed ogsaa paa dette Omraade.

Og idet vi nu hermed tager Afsked med Arkitektforeningens Tidsskrift, er det med den Beslutning først at lade høre fra os igen til næste Nytaar. Kvaliteten og Formen i Tidsskriftets Artikler er ikke af den Art, at vi kan anse en jævnlig Meningsudveksling for at være til nogen Nytte. Men derimod skal vi ved hvert Aarsskifte foranstalte en lignende Oversigt eller Aarsopgørelse; *saa* meget Hensyn finder vi dog at være det nye architektoniske Tidsskrift skyldige.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Stadsbygmester, Prof. P. C. Bønecke, R. af Dbg., er bleven udnævnt til Dannebrogsmand.

✶

Gadeplanerne. Til min Rettelse af en i dette Tidsskrift tidligere fremkommen urigtig Angivelse om mig, har den ærede Redaktør tilføjet en Bemærkning indeholdende en Oplysning om min Mening om Sagen; desværre maa jeg meddele, at denne Redaktørens Oplysning ogsaa er urigtig: det er kun af Mangel paa Tid, at jeg ikke har konkurreret.

Kjøbenhavn, den 26. Januar 1909.

Ærbødigst A. C. Karsten.

Den paaankede Redaktionsbemærkning fremkom paa Grundlag af en, som det forekommer os, *velvillig* Fortolkning af den ærede Afdelingsingeniørs Ytringer i forrige Hæfte, og vi synes, Hr. Karsten havde staaet sig bedre ved denne Forklaring end ved den, han selv giver. *Red.*

✶

Konkurrence. Ved en Konkurrence om elektriske Kroner, hvortil Firmaet Lund & Lawerentz havde udsendt Indbydelse, blev 1. Præmie, 150 Kr.,

tilkendt Architekt A. Cock-Clausen, 2. Præmie, 100 Kr., tilfaldt Architekt Chr. Jensen og 3. Præmie, 50 Kr., Architekt B. Helweg-Møller. Bedømmelseskomiteen bestod af d'Hrr. Prof. Erik Schiødte, Architekt Magdahl-Nielsen og Firmaets to Direktører. Nogle af de bedste ikke-præmierede Tegninger er desuden indkøbte af Firmaet.

*

Rettelser. I Stadsingeniørens Meddelelse i 16. Hæfte staar S. 168 forbeholdte, skal være: forholdte.

— Forskønnelsesforeningens Telefon-Nr. er i 17. Hæfte fejlagtigt opgivet som Nora 4362; det skal, som omst. Annonce ogsaa oplyser, være Nora 1362.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde afholdes Torsdag den 4. Februar 1909 Kl. 8 præcis i Industriforeningens Foredragssal. Æmne: Architekternes Stilling til Haandværkerne og Byggekrisen i Kjøbenhavn. Architekt Fr. L. Leyy indleder.

2 Adresser og Projekterne fra den sidste Afgangskonkurs, forestillende en Architektforeningsbygning, er udstillede ved Mødet.

Smørrebrødsbord efter endt Forhandling. *Bestyrelsen.*

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Garner, Th., and A. Stratton, The domestic Architecture of England during the Tudor Period. Part 2. S. 63—108 m. 65 Lystryktvl. Fol. 55 M.

Le Chateau de Bagatelle. Etude historique et descriptive. 93 S. m. 88 Tvl. 30 fr.

Le Chateau de la Malmaison. Avec texte historique et descriptif. 100 Tvl. Fol. 100 fr.

Antoni, F., Badische Hochbauverwaltung. 680 S. Indb. M. 9,50.

Baugewerks-Kalender, Deutscher, f. 1909. 194 S. Indb. M. 3,25.

Bau-Jahrbuch, Deutsches. 1909. Prakt. Nachschlagebuch für Veranschlagung und Verdingung. ca. 800 S. 4to. Indb. 5 M.

Beutinger, E., Kosten-Veranschläge für das Baugewerbe. ca. 200 S. Indb. 8 M.

Ehrenberg, K., Baugeschichte von Karlsruhe 1715—1870. Bau- und Bodenpolitik. 190 S. m. 4 Tvl. M. 2,80.

Faymonville, K., Der Dom zu Aachen u. s. liturgische Ausstattung vom 9. bis zum 20. Jahrh. 458 S. m. 188 Ill. og 5 Tvl. 35 M.

Kick, F., Alt-Prager Architektur-Detaille. II. Serie. 7 S. m. 40 Lystryktvl. Fol. 25 M.

Rademacher, Der Dom zu Merseburg. 108 S. m. Ill. M. 1,50.

Ruppel, F., Wettbewerbs-Entwürfe zu Wohnhäusern für die Mitglieder (Arbeiter, Beamte etc.) des Bauvereins A.-G. zu Hamburg. 16 S. m. 40 Tvl. Fol. 10 M.

Scheurembrandt, H., Architektur-Konkurrenzen. IV. Kurhaus in Zoppot. 4to. 36 S. m. Ill. M. 1,80.

Thiersch, H., Pharos Antike, Islam und Occident. Ein Beitrag zur Architekturgeschichte. 260 S. m. 455 Ill. og 9 Tvl. 4to. 48 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche, (Axel Simmelkiær)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 6. FEBRUAR 1909
11. AARGANG Nr. 19

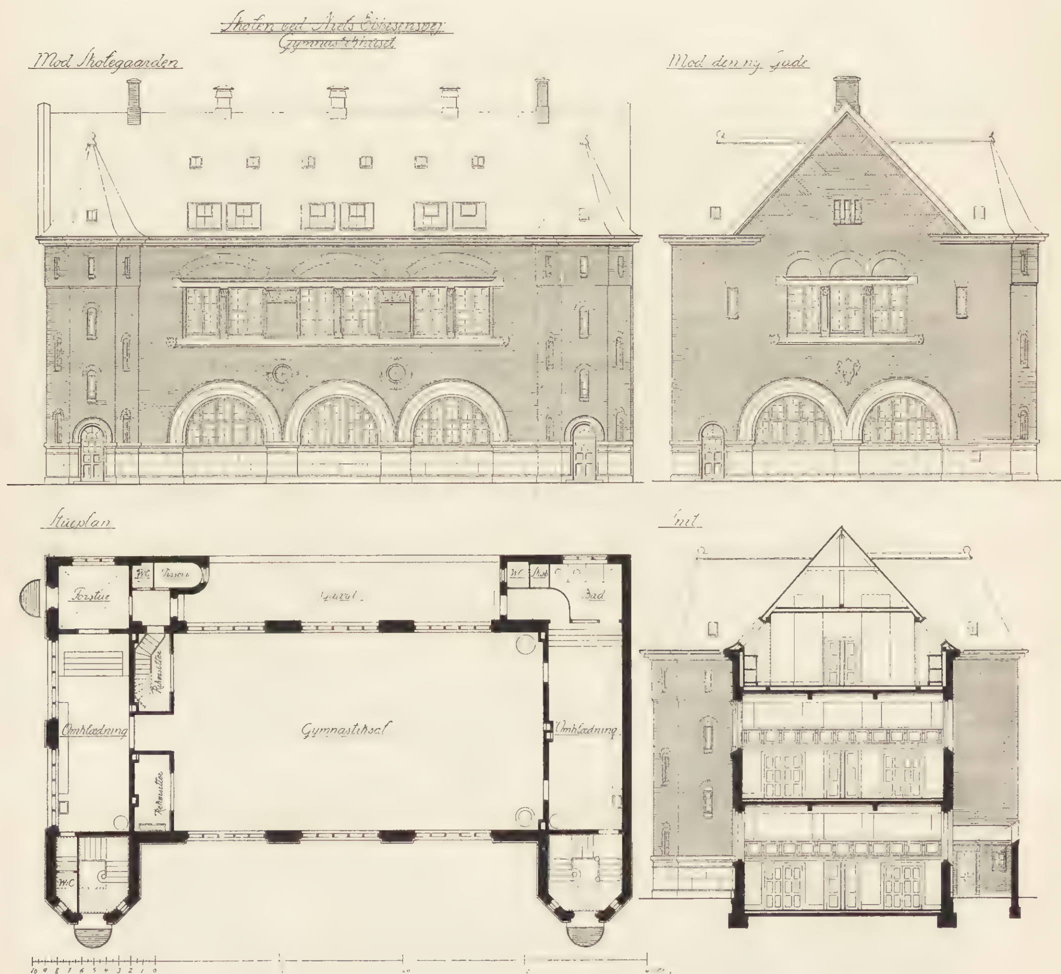
GYMNASTIKHUSET VED KOMMUNESKOLEN PAA NIELS EBBESENSVEJ.

ARCHITEKT PROF. CHR. L. THUREN.

Da man for et Par og tredive Aar siden byggede Skolen paa Niels Ebbesensvej, spillede Gymnastiken kun en ringe Rolle som Skolefag. Som Følge deraf blev der ikke lagt synderlig Vægt paa Gymnastiklokalet; der

opførtes en smal, lavloftet Bindingsværksbygning, hvis Mangler Aar for Aar blev mere iøjnefaldende, da alle de Skolebygninger, der opførtes efter 1880, fik tidssvarende, hygiejnisk indrettede Lokaler til Gymnastikundervisning. Først nu er der rejst et nyt Gymnastikhus ved Niels Ebbesensvejs Skole. Har Skolen længe maatte vente paa denne Fornyelse, da har den til Gengæld faaet et af Kommunens største Gymnastikhuse.

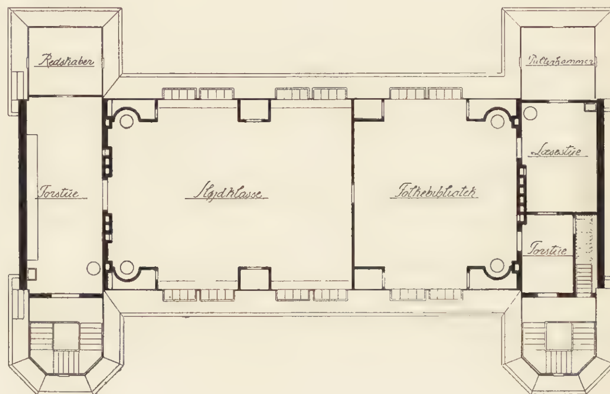

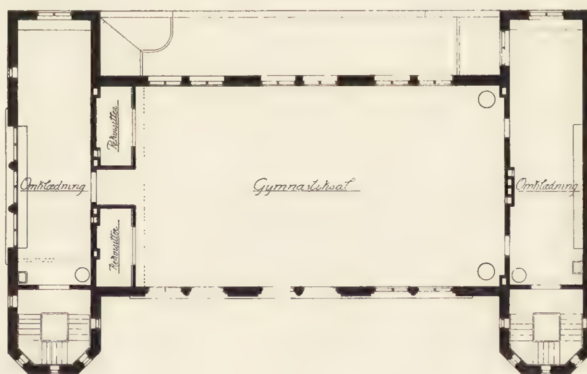
Kommunen vedtog nemlig i 1907 at anvende ca. 95000 Kr. til det nye Byggeforetagende, der ikke blot skulde tilfredsstille Skolens Tarv, men ogsaa skulde kunne laane Hus til de mange Gymnastik- og Foredragsforeninger, der længe havde sukket efter et passende Lokale. Det bestemtes da, at Huset skulde have to Etager, hvoraf den nederste særlig blev beregnet til Udlaan. Den nye Bygning er taget i Brug i Efteraaret 1908.

Gennem de to fremspringende Trappetaarne paa Forsiden mod Skolegaarden og gennem en særlig for Fremmede beregnet Indgang fra Gaden kommer man ind i Bygningen, der er 95′ 4″ lang og 35′ 9″ dyb. I nederste

Etage, hvis Højde er 17′, findes en Gymnastiksal (32′ × 60′ med et Areal at ca. 1920 □ Fod), 2 Omklædningslokaler (tilsammen ca. 770 □ Fod), 2 Rum til Opbevaring af Gymnastikredskaber, et Baderum (ca. 90 □ Fod) med 4 Brusere, 4 Toiletter og en Forstue. Denne Forstue er indrettet for de Fremmede, der laaner Lokalet.

Paa 1. Sal, 17′ høj ligesom Stueetagen, er der foruden en Gymnastiksal, af omtrent samme Dimensioner som den allerede nævnte, 2 Rum til Omklædning og 2 Redskabsrum. Væggene i Gymnastiksalene er i 4 Alens Højde udførte af glaserede Sten.

SKOLEN VED NIELS EBBESENSVEJ.
GYMNASTIKHUSET.

I Tagetagen (ca. 12′ høj) har man indrettet Sløjdværksted (ca. 1142 □ Fod) for Skolens Elever med tilhørende Forstue og Rekvisitrum foruden et Folkebibliotekslokale (cirka 752 □ Fod), der staar i Forbindelse med en Læsestue og en Forstue. Alle Lokalerne opvarmes ved Ventilationsovne og oplyses af elektrisk Lys. Bygningens Façader er murede af røde, haandstrøgne Sten. Den høje Sokkel, Dør- og Vinduesindfatningerne er af Granit, medens der kun er anvendt kunstig Granit til Hovedgesimsen. Taget er dækket med grønne, norske Skiferstene. Et af Billedhugger Viggo Hansen udhamret Kobberskjold smykker Gavlsiden mod den projekterede Gade.

Tømrermester Holleuffer har haft Bygningen i Entreprise. De forskellige Arbejder er udførte af følgende Haandværkere: Murermester Carl Hansen (Valby), Snedkermester J. Johansen (Valby), Blikkenslager J. C. Poulsen, Malermester H. C. Nielsen, Glarmester Hass.

Etageadskillelsernes Hennebiquekonstruktioner skyldes Ingeniørfirmaet Christiani & Nielsen og Stenhuggerarbejdet Firmaet Hans & Jørgen Larsen. Ingeniørarbejderne er udførte paa Kommunens tekniske Forvaltnings Foranstaltning.

Chr. L. Thuren.

ARCHITEKTERNES STILLING TIL HAANDVÆRKERNE OG BYGGEKRISEN I KJØBENHAVN.

FOREDRAG, HOLDT I AKADEMISK ARCHITEKTFORENING DEN 4. FEBRUAR 1909

AF FRED. L. LEVY.

DET Æmne, der iaften ønskes drøftet, frembyder sig ganske naturligt ved dette vort første Møde efter Aarsskiftet, thi det ligger her nær for os at mindes det svundne Aars Begivenheder og drøfte det kommendes Muligheder.

Naar man da vil se paa, hvad der skete i 1908 med al dets Uro og Forvirring, mindes vi Architekter vel først den Elendighed, der afsløredes i det Øjeblik, da det private Byggeri paa en Gang ramlede i Kjøbenhavn, og tager vi Sigte paa den Tid, der nu skal komme, maa man uvilkaarligt tænke paa, hvad der kan gøres for at raade Bod paa den Skade, der er lidt, og forhindre en Gentagelse.

Som det skete, maatte det komme; det kunde længst siges med Vished, uden at det var muligt samtidigt at sige til hvilket Tidspunkt.

Allerede i 1905 paaviste jeg dette, bl. a. i en Artikel »om Byggespekulationen i Kjøbenhavn og dens Følger«, som findes i vort Medlemsblad, og som fremkom i Tilslutning til nogle Betragtninger, hvilke Hr. Vexelmægler Severin havde fremsat i Grundejerbladet.

Foranlediget ved Artiklen i »Architekten« vedtog vor Forening jo senere Nedsættelsen af et Udvalg, der bestod af følgende Medlemmer: Dich, Emil Jørgensen, Thonning og mig, hvilket skulde følge med og støtte alle Bestræbelser, der fra anden Side maatte komme frem til Modarbejdelse af de usunde Byggeforhold.

Dette Udvalg indsendte Marts 1906 en Skrivelse til Landstingets Udvalg, der behandlede Lovforslaget om Oprettelsen af en Hypothekbank for Kongeriget, idet det haabede at kunne bremse Ondet noget, naar der blev foretaget en fornuftig Ændring i den Maade, Ejendommene bleve vurderede paa, hvilken Ændring vi bad om, at man vilde knytte til Lovforslaget. Landstingsudvalget anerkendte i de væsentlige Punkter Rigtigheden af vor Fremstilling, men mente ikke ved den omhandlede Lejlighed at kunne efterkomme vor Anmodning. Senere blev der ingen Anledning for Udvalget til at virke.

Idet Architektforeningen saaledes er sig bevidst allerede i sin Tid at have advaret mod den overhængende Fare, ville vi, naar vi da betragte Aarsagerne til den Tilstand, hvori vort private Byggeri i Sammenhæng med Landets øvrige økonomiske Forhold nu befindes, netop faa Øje paa de samme Momenter, jeg i sin Tid paapegede i min Artikel.

Først alle de mange Pengeinstitutter, der pludselig dukkede op, og som for at skabe sig Omsætning saa at sige smed Kreditten i Grams til alle og enhver; dernæst den kunstige Pengeflod, der skabtes i Danmark ved udenfor dets Grænser i Overmaal at sælge vore Obligationer og stifte store Laan, og ved at anvende saa uhyre mange af de saaledes fremtryllede Penge i

industrielle og Bygge-Foretagender, som der ingen Trang var til, og som desuden vare mere eller mindre urentable. Videre var Kjøbenhavns Kommune, som den havde været i mange Aar, en ganske ubetænksom Foregangsmand i en rent ud overdreven Udbydelse af Byggegrunde til stadig forhøjede Priser i alle de nye Bydele, der paa engang skulde skabe vor Storby.

Sluttelig dukkede der, under hele dette vidunderlige Udbud af Penge, Kredit og Byggegrunde, ved Siden af de gode og fornuftige Bygherrer, en Skare Mænd frem, der dels aabenlyst, dels maskerede som anonyme Selskaber opførte Hus efter Hus, hele Gader og Kvarterer, hvis endelige Rentabilitet de næppe skænkede en Tanke, blot de kunde opnaa de fornødne Laan og vælte fra det ene Foretagende til det andet; disse Laan fik de nemlig efter Vurderinger, som alt for ofte stod i skærende Strid med Ejendommenes virkelige Værdi. For at Husene kunde udlejes, maatte de nødvendigvis udstyre dem med alle de mange, mere eller mindre berettigede tekniske og hygiejniske Indretninger, som Samfundet med dets stigende Fornødenheder havde lært at kræve uden altid at have Evnen til at betale.

Hvorledes Bygningsarbejdet blev udført, var disse Bygherrer mindre væsentligt; at Arbejdsløn og Materialpriser i Hovedsagen blev baseret paa Udførelse i en daarlig Kvalitet, hvorved samtidig det gode Arbejde uforholdsmæssig fordyredes, tillagde man ingen Betydning, hvis man i det hele ænsede det; blot Husene kom op i en Fart, saa at Laanene kunde tages ind.

Men i denne vilde Kehraus, hvor den lavest Bydende, uanset hvad han præsterede, altid havde Ordet, kunde det vel funderede Byggeri ikke følge med, og den hæderlige, samvittighedsfulde Haandværksmester, der vilde svare enhver sit, tabte Vejret og gik ud af Legen.

Saaledes gik det, og vi ved, hvordan det endte! Men i samme Stund, vi fuldt forstaa Aarsag og Virkning og holde os begge for Øje, bliver det ogsaa vor Pligt af Hensyn til vort Arbejde i Fremtiden at drøfte de Veje, der maa følges for at hindre, at dette Skuespil gentages.

Hvad jeg i den Hensigt i sin Tid foreslog, hævder jeg fremdeles. Vejene ere disse.

Først maa den tidligere saa vildt overdrevne Adgang for letsindig Byggende til at erholde Kredit begrænses; dette vil nu nok ske ved den Reduktion, der har fundet Sted i Antallet af vore Banker, saalænge den varer; men samtidig maa de Foretagender, Kreditten ydes, sigtes i høj Grad efter deres finansielle Berettigelse, noget som ikke mindst faar Betydning for de Haandværkere, der skulle beskæftiges ved Foretagenderne, og ogsaa for Architekterne.

Til Opnaaelsen heraf er det første Skridt allerede gjort ved det af Haandværkerforeningen 1. Juli 1908, i Overensstemmelse med, hvad jeg tidligere har foreslaaet, oprettede Bureau til Værn for Haandværkere og Leverandører i Bygningsvirksomheden; jeg har haft den Glæde at faa Lov til at medvirke ved Bureauets Dannelse og sidder foreløbig i dets Bestyrelse.

Bureauet, der har faaet Tilslutning af alle Haandværkslavene og er blevet

mødt med megen Velvillie af Kredit- og Pengeinstitutterne, har til Formaal, naar en Haandværker eller Leverandør i Anledning af et projekteret Byggeforetagende henvender sig til det, at undersøge og derefter afgive Erklæring om, hvorvidt Arbejdet er af en saadan Beskaffenhed, at det kan tilraades at deltage deri. I den Anledning undersøges bl. a. Prisen, hvorfor Byggegrunden er erhvervet, om det planlagte Foretagende passer til Kvarteret, hvori det agtes udført, om den opstillede Lejekalkule er forsvarlig, om Tegninger og Beskrivelser ere tilstrækkelig tydelige og oplysende, samt om Rentabilitetsberegningen er rigtig, og om der er Sikkerhed for Opnaaelsen af passende, fornødne Byggelaan og Prioriteter o. s. v. Endelig vil Bureauet, dog først senere i Tiden, kunne medvirke til Oprettelse af Fælles-Entreprisekontrakter, hvorved alle Haandværkere, Leverandører og Architekter, der ere beskæftigede ved samme Bygning, kunne sikres forholdsvis lige Andel i de ved Byggeforetagendet indkomne Midler.

Hvis vore Haandværksmestre faa Tillid til Bureauet, og meget tyder derpaa, og i Tide henvende sig til det, og hvis det vil arbejde sammen med Lavene, betyder dette allerede, isoleret set, en Hemsko paa megen Byggesvindel.

Men der er et andet Punkt, hvor denne lige saa virksomt kan angribes, derved nemlig, at Vurderingen af Ejendommen til Belaaning bringes i en tidssvarende og forsvarlig Form; som denne nu foretages, vurderes vore Ejendomme jo gentagne Gange af forskellige Institutioner og paa forskellig Maade, og hvad dette kan føre til, ved vi alle. Passer Vurderingen mig ikke her, prøver jeg en anden, og saaledes kommer Laaneinstitutterne ind paa en farlig Konkurrence. Jeg har netop i disse Dage andet Sted nærmere vist, hvorledes dette formentlig lettest og bedst kan ordnes ved en Omdannelse af den alt existerende Vurdering til Ejendomsskyld, saaledes at denne udføres af Stat og Kommune i Forening ved fast ansatte, bygningskyndige Mænd, der udelukkende maa beskæftige sig hermed. En saaledes udøvet Vurdering kunde blive den sikrest mulige og burde gælde samtidig til Skatteansættelse, Skifte, Auktion og alle Belaaninger i Ejendomme.

Ogsaa Smudskonkurrencen mellem Haandværkerne, dette ægtefødte Barn af Byggesvindelen, som den hensynsløse og ligeglade Bygherre saa gærne adopterer, idet det bliver en af hans bedste Hjælpere, maa der kæmpes imod. Smudskonkurrencen, der som sagt er uden Samvittighed for Arbejdets Udførelse, undergraver den faglige Dygtighed, sløver Retsfølelsen, fordyrer ordentligt Haandværk og knuser, hvor den faar Lov til at brede sig, den flittige, samvittighedsfulde Mester, der har Kærlighed til og Agtelse for sin Gerning.

Saadan Erfaring have vi i rigeligt Maal høstet i de sidste 5—6 Aar. Lavene have faaet det at føle og søge ganske naturligt derfor nu at kæmpe herimod; denne Kamp maa vi Architekter, naar den bliver rigtig anlagt, støtte saa kraftig som muligt.

Det udtales dog i vore Vedtægters § 2, at »Architekten er Bygherrens Tillidsmand, der som saadan anvender al sin Evne til Gavn for vedkom-

mende Byggeforetagende, og er det naturlige, upartiske Mellemled mellem Bygherren, Haandværkerne og Leverandørerne«.

Er det da ikke ogsaa ud fra denne Opfattelse vor naturlige Opgave at skaffe vor Bygherre et godt og forsvarligt Arbejde udført til en Pris, der fyldestgør baade ham og Haandværkeren og ikke til en Pris, der i Virkeligheden umuliggør Arbejdets Udførelse i en Form, han kan være tjent med? Vi véd jo dog alle, at man kan blive narret paa hundrede Maader trods det skrappeste Tilsyn, og derfor kræves der i vor Gerning, som i al anden Handel og Vandel, et vist Tillidsforhold mellem Køber og Sælger, uden hvilket det gode Arbejde bliver en Umulighed.

Som sagt, alt hvad Haandværkslavene gøre for at skabe saadanne Forhold, har vor Sympathi; men det synes, som om de ville gribe Sagen an paa en Maade, der ikke fører til Maalet. Det er Dem bekendt, at forskellige Lav i den senere Tid have vedtaget ved Licitationer, inden der afgives Bud, at samle Buddene paa Lavshuset for at gennemgaa dem og bestemme den Størrelse, under hvilken de ikke maa afgives. Jeg kan ganske vist forstaa, hvad man herved tiltænker, men en saadan Fremgangsmaade giver let Raaderum for altfor megen Vilkaarlighed, og naar den sammenholdes med Arbejdsgiverforeningens Resolution om, at de afgivne Bud blive givne paa Betingelse af, at der ved paagældende Byggeforetagende ikke maa beskæftiges nogen Mester, der staar udenfor Organisationen, kan der let tænkes Tilfælde, hvor Lavene misbruge deres Stilling til Skade for en Bygherre, uden at vi kunne skaffe ham hans Ret.

Derfor fremsætter jeg her et Forslag til Overvejelse, som jeg mener, at vi Architekter, der som sagt er det upartiske Mellemled mellem Bygherren og Haandværkeren, bør føre frem. Jeg foreslaar, at vi søge Haandværkerstandens Bistand til i Forening med os at oprette et Beregningskontor for Kjøbenhavn, hvor enhver Bygherre eller hans Architekt kan indsende Tegninger og Beskrivelse til de Bygninger, der skulle opføres, og hvor de for en nærmere fastsat Betaling kunne erholde specificerede Beregninger over Udgifterne ved Opførelsen.

Det kan jo nemlig ikke skjules, at alt eftersom Priskuranterne i de enkelte Fag specificeres og udvides, som sket er, kan Architekten ikke for hele Bygningen udføre sin Beregning saa indgaaende og paalidelig, at han paa Grundlag af den fuldt ud kan bedømme Rigtigheden af de Entreprisebud, der maatte blive afgivne; Architekten har selvfølgelig udfra sin Erfaring et Skøn herom, men dette er ikke nok til med Sikkerhed at fastslaa Grænsen mellem det tilladelige og det utilladelige.

Omkostningerne ved et saadant Beregningskontor, der, naar det skulde raade over de bedst mulige, uafhængige Kræfter, sikkert vilde blive store, vil Bygherren, Architekten og Haandværkerne, der faar Arbejdet, staa sig ved at afholde; thi Fastsættelsen af den nøjeste Pris for ordentlig udført Arbejde er af den største Betydning for dem alle.

Jeg tænker mig nu Kontoret virkende saaledes: en Mand vil bygge sig et Hus og indbyder til Licitation paa Arbejdets Udførelse, han vil da til denne modtage Tilbud, der alle afgives med den Reservation, at der ved

Licitationen foreligger en Angivelse fra Beregningskontoret over, hvad Arbejdet vil koste, og at det indsendte Licitationsbud ikke viser sig at være lavere end 10 pCt. under Kontorets Angivelse, i hvilket Tilfælde Buddet betragtes som ikke afgivet.

Afslaget paa 10 pCt. under Beregningssummen er sat, fordi det kan tænkes, at der blandt de Bydende findes en enkelt, der for at bevare et tidligere Forhold til Bygherren vil reducere sit Salær, eller som mulig har en Avance paa billigt indkøbte Materialer, hvilken han vil lade Bygherren faa Del i, o. l.

At sætte Dekorten, om hvis Størrelse der forøvrigt kan disputeres, højere end 10 pCt., vilde atter give Anledning til den Smudskonkurrence, man netop vilde modarbejde. Selvfølgelig maa enhver Mester, der anmodes om at afgive Licitationsbud, være forpligtet til strax at melde dette til Kontoret.

Hvis nu en Bygherre, om end med Urette, skulde have Mistillid til en saadan Ordning eller mene, at han herved blev afskaaret fra at faa sit Arbejde billigt udført, staar det ham frit at henvende sig til en Mester, han har Tillid til, og hos hvem han mener, at han kan naa sit Maal, og denne kan da afgive sit Bud selv om Kontorets Beregning ikke er udført; men Mesteren er da forpligtet til strax at meddele Kontoret, at han er opfordret til at give Tilbud, hvorefter intet senere Bud maa afgives uden ved Licitation paa nævnte Vilkaar.

Selvfølgelig har Beregningskontoret strengeste Tavshedspligt indtil Tilbuddene aabnes. Som absolut Forudsætning for, at denne Plan kan realiseres, maa det forlanges, at samtlige Lav forpligte sig til fremtidig ikke videre at bestemme noget om Størrelsen af de Bud, deres Medlemmer maa give ved Licitationer. Det vil ses, at dette Forslag helt igennem er baseret paa at genrejse det Tillidsforhold, der før i Tiden herskede mellem Bygherre og Haandværker, det har til Hensigt at gøre det muligt for den første at faa sit Hus opført solidt og godt for en billig Pris og at sikre Mesteren mod at arbejde uforsvarligt eller uden Fortjeneste af Frygt for en mulig Smudskonkurrence. Man kan endvidere tænke sig, at et saadant Kontors Beregninger, naar de efter en Bygnings Fuldførelse føres à jour, vilde afgive et Grundlag for en Assurancevurdering af en hel anden betryggende Form end de Latterligheder, man tidt har mødt; og endelig vil vi Architekter, og det turde heller ingen Skade være til, være nødsagede til at behandle Tegninger og Beskrivelser, der skulle lægges til Grund for Prisberegningen, tydeligere og mere udtømmende end nu ofte gøres.

Naturligt vil der altid ved et Byggeforetagende være Arbejder, der ikke paa det Tidspunkt, hvor det udbydes, kunne være saa klarlagte, at der kan gives nøjagtigt Bud paa dem, men saadanne vil da Beregningskontoret skyde ud og henvise til senere Udbydelse.

Det vil blive en Selvfølge, at et saadant Beregningskontor og Haandværkerforeningens tidligere omtalte Bureau ville mødes i Samarbejde; naar da Lavene optage og indbyrdes støtte Sagen disciplinært, og Architekterne ere med i Bevægelsen, vil der være dannet en Kæde, der vanskelig kan brydes, og som kan blive en sikker Vagt mod al Byggesvindel og Smudskonkur-

rence, og denne Vagttjeneste forrette vi Architekter gerne af Kærlighed til vort Arbejde og Interesse for vore Bygherrer og de Haandværkere, hvis gode Støtte vi ikke kunne undvære.

Endelig skal jeg, ikke helt uden Forbindelse med mit Æmne, minde om, at vor Forening ifjor nedsatte et Udvalg, der skulde samarbejde med Bygningsfagene om en Ændring af de almindelige Betingelser for Husbygning; Udvalget, Emil Jørgensen og jeg, har endnu ikke fundet Lejlighed til at bringe Sagen videre; det er et ikke uvigtigt Spørgsmaal, der maaske, hvis Tanken om Beregningskontoret finder Forsamlingens Bifald, kunde føres frem for Lavene sammen med denne.

Medlemmer i vor Forening have jo beklagct sig over, at »de almindelige Betingelser« paa flere Punkter ikke ere tilstrækkelig tydelige, og af Haandværkere er det ofte paatalt, at der findes Architekter, der, Betingelserne tiltrods, paalægge dem betydelige Arbejder uden Godtgørelse, som ikke er indbefattede i deres Entreprise. Hvor forkastelig en saadan Adfærd end er, kan det næppe bestrides, at det undertiden sker; Udvalget, der behandler Spørgsmaal vedrørende Retssager, har i hvert Fald éngang seet en saadan Kontrakt, i hvilken nogle enkelte Tilføjelser af Architekten gjorde baade Betingelsernes og Beskrivelsens Kontraktbestemmelser ganske illusoriske som Værn for Haandværkeren.

Ja hermed skal jeg da afslutte disse mine Nytaarsbetragtninger; finder de Forslag, jeg har bragt frem, Bifald og Støtte hos Foreningen, og vil navnlig de yngre Medlemmer, som efter Naturens Orden skulde sidde inde med den største Energi, tage sig af Sagen og lægge Ryg til — og det bliver et alvorligt Arbejde, der skal gøres —, tvivler jeg ikke om, at der kan udrettes en stor og fortjenstfuld Gerning, som i høj Grad vil være vore Bygherrer, Haandværksstanden og vor egen Stand samt videre hele Samfundet til Gode.

»SVENSK ARKITEKTUR«.

Siden »Ældre nordisk Architektur« for mange Aar siden begyndte at udkomme, synes det os herhjemme en Selvfølge, at Architektstanden gennem Billedpublikationer yder et grundlæggende Arbejde for Forstaaelsen af Fortids Bygningskunst, og de yngste Kræfters »Blade, udgivne af Foreningen af 3. Dec. 1892« har naturligt og næsten selvfølgeligt sluttet sig til det ældre Værk. Der kan ikke være Tvivl om, at det Arbejde, som er nedlagt i de mange Opmaalinger, er til største Ære for de danske Architekter, og naar der her skal nævnes et nyt svensk Værk af lignende Art, synes der at være al mulig Grund til at mindes vor Prioritet.

Selv om den svenske Fornminnesförening har udgivet en Del Hæfter med Tegninger af Architektur fra Middelalder og Renæssancetid, har Sverige hidtil ikke haft noget Foretagende, der nøje svarer til vore to Opmaalingsrækker. »Svensk Arkitektur«, hvoraf Aargangen 1908 (Hæfte I-II) nylig er udkommet, vil nu optage Arbejdet. I Lighed med Foreningen af 3. Dec.

har Eleverne ved K. Konsthögskolans Byggnadsskola sluttet sig sammen i en Arkitekturminnesförening, der foretager Studierejser og aarligt vil udgive 32 Blade Opmaalinger af ældre svenske Bygninger sammen med Fotografireproduktioner og beskrivende Text. Efter den foreliggende Prøve fortjener Værket, der koster 10 Kr. aarligt, Interesse ogsaa fra dansk Side. Plancherne, der ogsaa i Format følger 3. Decembers Forbilled, og som gennemgaaende er noget flottere, men ogsaa lidt løsere tegnede end danske Opmaalinger, bringer allerede i første Aargang et ganske broget Udvalg. Brahekirken paa Visingsø giver Prøver paa lidt af alt, en tidligt middelalderlig Bygning (hvis bedst bevarede Del, Taarnet, har interessante romanske Vinduer), en god Portal fra 1653 i Bruskbarok, en jernbeslaaet romansk Dør med Runeindskrift, en romansk Font og rigt Renæssanceinventar. Mellem de andre Plancher kan nævnes den tidlig gotiske Korportal fra Etelhems Kirke paa Gulland, romanske Detaljer fra Häggesled Kirke, det fornøjelige Renæssance-Raadhus i Vadstena, flere Arbejder i Bruskstil og Erik Palmstedts Brøndhus paa Brunkebergstorg i Stockholm.

I denne Mangfoldighed er der dog et bestemt Program. Det, som især ønskes fremdraget, er Kirkebygninger, Slotte, Herregaarde og Købstadshuse, eller med andre Ord de højere Stænders Bygningskultur. »Glädjande nog«, siger Fortalen, »har det intresse, som numera ägnas åt den gamla bondekulturens konstnärliga alster på denna tid, börjat utsträckas äfven till våra gamla byggnader, något som ju får sitt vackraste uttryck i en allt större pietet för dessa minnesmärken«. I Virkeligheden har Studiet af Fortidens Architektur udviklet sig noget anderledes i Sverige end hos os. Bøndernes Træbygninger, som ogsaa er repræsenteret i det foreliggende Hæfte med et enkelt Eksempel, er udforskede i langt videre Omfang end i Danmark, og de unge svenske Architekter føler netop derfor Trang til at beskæftige sig med de højere Folkeslags Architektur. Herhjemme er omtrent det modsatte Tilfældet; trods mange gode Tilløb mangler vi et større Værk over danske Bøndergaarde; først i de allersidste Aar har de yngste Architekter med særlig Forkærlighed begyndt at tage Fjerdestandens Bygninger op til kunstnerisk Studium, og der ligger paa dette Omraade endnu store Opgaver og venter paa kulturhistorisk Behandling.

Et andet, ganske lærerigt Forhold, er ikke omtalt i Texten. Maaske er det kun et Tilfælde, men det ligner en Tanke, at forholdsvis mange af Plancherne er viet dekorative Arbejder i Senrenæssance og Bruskbarok.*) Hænger det ikke sammen med en Grundforskel mellem moderne svensk og dansk Architektur? Eller er Værket saaledes planlagt, at det uden at ride nogen Kæphest vil fordele sin Interesse ligeligt over hele den hjemlige Architekturs Historie. Adskilligt kunde tyde paa dette sidste, og adskilligt synes at stadfæste, at Udgiverne baade har Blik for den æstetiske og for den kulturhistoriske Side af deres Opgave. Texten, der giver koncise Oplysninger, kunde ganske vist være fyldigere og bedre, men staar dog højere end det

*) Jeg tillader mig trods Magister Wanscher indtil videre at bruge dette Udtryk om det sidste Stadium af »Christian 4.s Stil«, og haaber ved Lejlighed at kunne forsvare min Navnegivning.

meste tilsvarende i danske Opmaalings-Tidsskrifter; selve Opmaalingerne gaar grundigt tilværks, giver baade Planer, Opstalter og mange Snit og glemmer ikke at gøre Rede for Rumsinddeling. Og endelig har Redaktionen ikke foragtet at tage Fotografien til Hjælp, men ledsager Texten med en Række Zinkætsninger, der supplerer Opmaalingsbladene paa bedste Maade.

CHR. AXEL JENSEN.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Innendekoration, XX. Aargang, 1. Hæfte. Alexander Kochs Forlag, Darmstadt. 2 Mark 50 Pf.

Det udmærkede Tidsskrift, der specielt behandler »Boligkunsten« og som tidligere har været udførligt omtalt i »Architekten«, har ved det første Hæfte af sin ny Aargang atter givet Bevis paa, hvor dygtigt dette Foretagende ledes, og hvorledes Redaktionen forstaar at knytte det unge Tysklands bedste Kræfter til sig. I det foreliggende Hæfte gives der bl. a. Afbildninger af Bygninger af Emanuel Seidl, München, Campbell & Pullich, Berlin, m. fl. Enhver, der ønsker at følge den ny Tids Resultater i tysk Architektur, men hvem det falder vanskeligt at vælge blandt de utallige Tidsskrifter, der fremkommer, kan det trygt anbefales at anskaffe sig dette, der giver et meget godt Billede af Udviklingen.

FORSKELLIGT.

Dødsfald. I en Alder af 57 Aar er Architekt, Bygningsinspektør SOFUS JØRGENSEN den 2. ds. afgaaet ved Døden paa St. Elisabeths Hospital paa Amager efter et ganske kort Sygeleje.

✶

Understøttelsesfondet. Enken efter en for flere Aar siden afdød ældre Architekt har haft den smukke Tanke at skænke 1000 Kr. til Akademisk Architektforenings Understøttelsesfond.

✶

Præmier for smukke Bygninger i Kristiania. I Kristiania har en anonym Privatmand, for at opmuntre de byggende, udsat en Præmie af 1000 Kr. for en smukt udført Privatbygning. Beløbet tilfalder Bygningens Architekt.

✶

Ceresit. Det stadig staaende Spørgsmaal om Muligheden af at fremstille en vandtæt Mørtel, synes at være løst i Tyskland ved et Stof, der under Navn af Ceresit allerede har fundet stærk Anvendelse. Medens Stoffer som Vandglas, Robinson-Cement, Holz-Cement o. l. har vist sig uhensigtsmæssige, ligesom Paastrygning af Asfalt eller Præparater heraf ikke giver en paalidelig Isola-

tion mod indtrængende Vand, lader det til at det nye Stof virkelig opfylder denne Fordring. Det anvendes som en Tilsætning til Cementmørtel og blander sig saa fuldkomment med denne, at alle Porer bliver udfyldte, og Pudslaget bliver uigennemtrængeligt for Vand. Det vil saaledes egne sig godt til Isolation af Ydermure mod Slagvand, mod Jordfugtighed ved Kældermure og Kældergulve o. l.

*

En Forespørgsel.

Hr. Redaktør!

Det kgl. Biblioteks nye Bygning er forlængst taget i Brug, men kommer man gennem Christiansgade, undrer man sig over, at det Murstens Gærde, der skiller Bibliotekets Grund fra Gaden, endnu ikke er gjort færdigt. Hvor Murstensgærdet støder til Nabogrunden, mangler der øjensynlig noget, formodentlig en Granitsten, og i selve Gærdet er der to Aabninger, der midlertidig er lukkede med nogle carbolinerede Planker og Brædder af fænomenal Hæslighed. Jeg vilde gærne gennem »Architekten« henlede rette Vedkommendes Opmærksomhed paa dette besynderlige Tilfælde, saa Gærdet kan blive gjort færdigt, forhaabentlig i en nær Fremtid, og samtidig spørge om: 1) Hvem er Skyld i, at Gærdet ikke er sat i Lave samtidig med, at Biblioteket blev taget i Brug? 2) Hvad er Grunden til Forsinkelsen? 3) Naar bliver Gærdet færdigt? Jeg er sikker paa. at Svaret paa disse tre Spørgsmaal vil være af Interesse for enhver, der i det hele bryder sig om vor Bys Udseende, og med Tak for Optagelsen er jeg Deres ærbødige

Tilskuer.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Aubert, M., La Cathédrale Notre-Dame de Paris. M. 118 Tvl. 2 fr. 50 cts.

Coquelet, G., Croquis côtés d'organes de machines et de fragments d'Architecture. 4to. M. 100 Tvl. 5 fr.

Desaivre, L., L'Architecture et les Architectes à Niort jusqu'à la fin du XVIIIe siècle. 55 S.

Krafft, A., Petit manuel d'Architecture. 2e édition m. 195 Ill. 2 fr.

Planat, P., Détails de Façades. 4to. M. 100 Tvl. 40 fr.

Sluyterman, K., Intérieurs anciens en Hollande. Fol. M. 100 Tvl. 125 fr.

Beiträge zur Bauwissenschaft. H. 11—12. C. Meyer, Die Augustiner Klosterkirche zu Ravengiersburg. 4 M. K. Biebrach, Die holzgedeckten Franziskaner- und Dominikanerkirchen in Umbrien und Toscana. 70 S. m. 130 Ill. 5 M.

Münchener bürgerliche Baukunst der Gegenwart. VIII b. Moderne Innenräume. 3 S. m. 30 Tvl. Fol. 15 M.

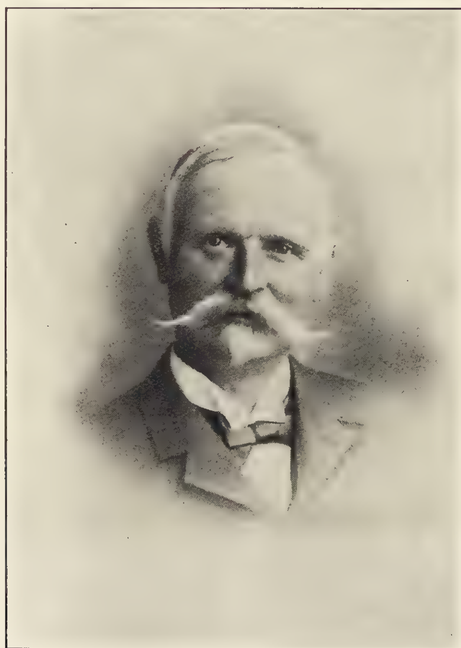
Schiaparelli, A., La casa fiorentina e i suoi arredi, nei secoli XIV[e] XV. I. 7 Lire.

Story, W. (Billige Huse. Villaer, Lysthuse m. m.) Med Prisoverslag etc. 27 S. m. 75 Ill. 4to. St. Petersburg. 2 Rubler.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche, (Axel Simmelkiær)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✻ ✻

KJØBENHAVN
DEN 13. FEBRUAR 1909
11. AARGANG Nr. 20

SOFUS JØRGENSEN.

Bygningsinspektør, Architekt Sofus Jørgensen, der den 3. ds. døde efter kun 2 Dages Sygeleje, var født den 6. Februar 1852 i Odense. Efterat have været i Murerlære og gjort Svendestykke, kom han ind paa Akademiet, hvorfra han den 23. December 1876 fik Afgangsbevis. Derefter rejste Sofus Jørgensen i Udlandet et Aars Tid, senere arbejdede han nogle Aar hos Stadsarchitekt Fenger, hvor han var Konduktør ved flere større Arbejder.

I 1895 blev han Bygningsinspektør i Sundbyerne og, som Følge af Indlemmelsen 1902, københavnsk Bygningsinspektør; i 1905 overtog han 2det Bygningsinspektorat i den gamle By, og i dette vanskelige Distrikt, hvor de mange Nedrivninger og Ombygninger fandt Sted, var der god Brug for hans store Arbejdsævne og praktiske Blik.

Som Architekt havde Sofus Jørgensen sin største Virksomhed i Sundbyerne, hvor han har bygget Kommuneskolen paa Øresundsvej, Gas- og Vandværket samt en Mængde større Beboelseshuse og Villaer.

Jørgensen var en lys og frejdig Natur, og alle, der kom i nærmere Berøring med ham, satte Pris paa hans Elskværdighed og Tjenstvillighed.

LAUR. J. LARSEN.

APOTEKET I FREDERIKSSUND.

ARCHITEKT AAGE MATHIESEN.

GAMMEL Torvs Apoteker, Dr. phil. ANDREAS PETERSEN, solgte for nogle Aar siden sit fædrene Apotek paa Gl. Torv og købte derefter Apoteket i Frederikssund.

I den 70 Alen lange Façadebygning var kun en ringe Bolig, men et godt Officin og tilhørende Lokaler til Apotekets Brug, derimod var Kælder-

APOTEKET I FREDERIKSSUND.

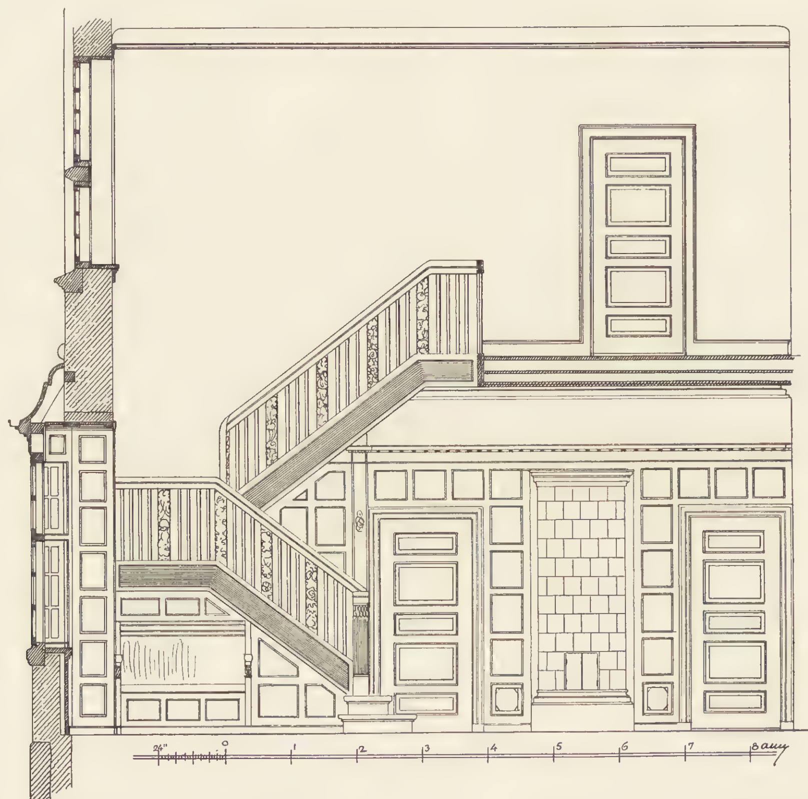
HAVESTUEN.

APOTEKET I FREDERIKSSUND. FRA HALLEN.

rummene daarlige; Opgaven, der stilledes mig, var at danne en god Bolig, benytte det gamle Officin og skaffe de for et Apotek særlige, nødvendige, gode Rum i Kælderen.

Bag Bygningen ligger en henrivende Have med en høj Aas, hvorfra en smuk Udsigt over Roeskilde Fjorden til Jægerspris, og for at faa Glæde af Haven, er Bygningen trukken *ud* i denne.

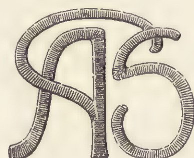

APOTEKET I FREDERIKSSUND. SNIT AF HALLEN.

Ved Byraadets Velvillie lykkedes det at faa Ministeriets Dispensation til at bygge Gavlen og Karnapperne ud paa Gaden.

Arbejdet er udført af Murermester J. V. Larsen, Aktieselskabet *Phønix, Kjøbenhavns Stukfabrik (Garde),* Kunstsmed Chr. Christensen, alle fra Kjøbenhavn; endvidere Malermester Vald. Jørgensen i Lyngby, medens Brolægger-, Blikkenslager- og Glarmesterarbejdet er udført af stedlige Haandværkere.

Aage Mathiesen.

AALBORG GAMLE VESTERPORT (PUMPEN, MURET PORT).

EN MIDDELALDERLIG BYGNING OG DENS SKÆBNE GENNEM TIDERNE.

AF CHR. AXEL JENSEN.

I Lande, som er rige paa middelalderlige Bymure, vilde et Fund som det, der her skal skildres, vel snarest kunne kaldes ligegyldigt. Men herhjemme, hvor Købstæderne alle Dage har været smaa og deres Forsvar svagt, og hvor senere Tiders Ligegyldighed og Vanrøgt har ryddet saa stærkt op i den Slags Monumenter, at der nu kun staar to middelalderlige Byporte under Tag, Stege Mølleport og Faaborg Vesterport, har man baade Ret og Pligt til at studere de sparsomste Rester af Købstædernes middelalderlige Fæstningsværker og til at frede om de Stumper, der er tilbage.

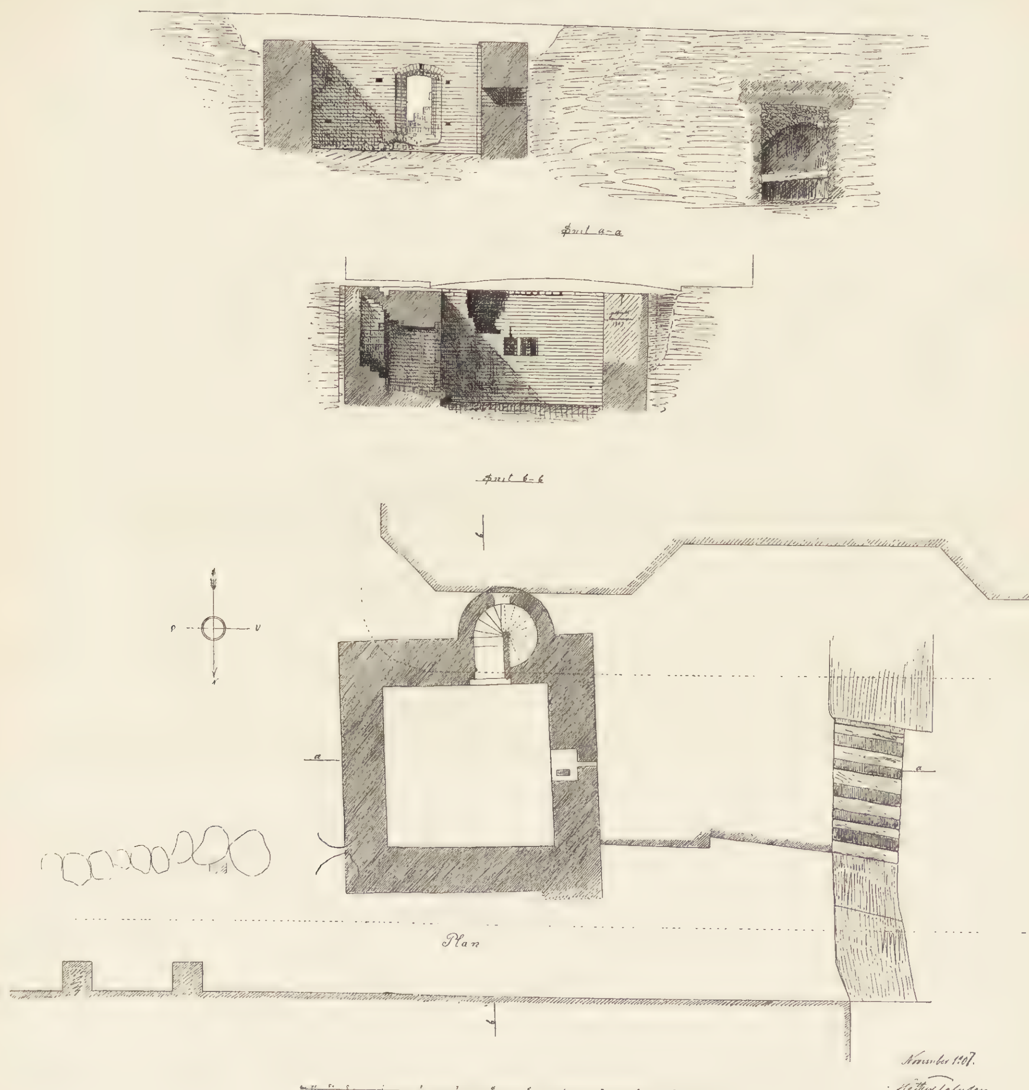

UDSNIT AF RESENS FUGLEPERSPEKTIV OVER AALBORG.
(Efter Haandskrift i det kgl. Bibliothek).
7. »St. Bodels Kirke« (ɔ: Budolfi Kirke). 8 »Skolen, Sygestuen og Klosteret«. 9. »Den muurede Port«. 10. »Vester Port«. 21. »All-gaden fra Øster ud ad Vester Port«. 40. »Graven« (Gadenavnet stammer fra Fæstningsgravene).

Set under denne Synsvinkel har det sit Værd, at man i Aalborg har genfundet Grundmurene af en af Byens middelalderlige Porte, og under alle Omstændigheder er det ikke uden Interesse at følge, hvorledes dette Porttaarn i Tidernes Løb reduceredes og nedplukkedes, indtil de sidste Levninger gemtes under Jordens Overflade. Det er et Stykke negativ Architekturhistorie, som maaske ikke er lysteligt, men til Gengæld ganske lærerigt.

Da der i Foraaret 1907 foretoges en Regulering af Aalborg Algade paa Strækningen fra Budolfi Kirke mod Vest indtil Vesteraas gamle Leje, stødte man paa svært middelalderligt Murværk. Nogle Stykker blev brudt op, men saa blev man opmærksom paa Sagen. At Fundet blev grundigt undersøgt, skyldes især Tandlæge J. P. Stenholm, der paa mange Maader viste sin Interesse for Arbejdet. Han paakaldte Nationalmuseets Bistand, og dette lod Gravningerne fortsætte og Murene opmaale af Arch. H. PALUDAN.

Hvad man da fandt, var et firkantet Kælderrum, hvis Mure helt igennem er bygget af de for Egnen typiske gule Munkesten*). Skiftegangen er regelmæssigt Munkeskifte, med to Rækker Bomhuller. Fugerne er ubeskaarne, og efter sentmiddelalderlig Skik er der trukket Midtridser baade i Stød- og

KÆLDEREN UNDER MURET PORT I AALBORG.
PLAN OG SNIT AF ARCHITEKT H. PALUDAN.

i Vandfuger. Murværket hviler paa raa Kampesten. Nogen bestemt Gulvflade fandtes ikke, men man syntes at spore flere Lag af opbrudte Gulve.

Østmuren, Portens Inderside, er ganske glat. I Sydmuren findes en Døraabning, der indfattes af retvinklede Karme og foroven afsluttes af flade Buestik. Selve Dørstedets Bund er lagt med Granitsten. I de indvendige Karme sidder endnu to Jernstabler og et Laasejern. Udadtil aabner Døren

*) Maal: 27,5 à 28 à (28,5) × 13 à 13,5 × 8 à 8,5 Cm.

sig til en Vindeltrappe, som endnu tæller elleve murede Trin omkring en rund Spindel. Vestmuren gennembrydes af et skydeskaarsagtigt Vindue, udadtil ganske smalt, indadtil bredt, men alligevel ikke overdækket med noget Stik, saa at man for at støtte dets Overkant har muret en lille Pille (af Munkesten). Nordmuren var desværre bleven næsten helt opbrudt før Undersøgelsen, og tilbage staar kun de nederste Skifter samt hele den ydre Skal.

Af Hensyn til Gadefærdselen kunde man ikke fremgrave Taarnets Ydersider, og man nøjedes derfor med at fastslaa Murtykkelsen og at konstatere Hjørnerne. Kun ved Nordvesthjørnet gravede man noget dybere, da der her viste sig et Fremspring paa Nordsiden. Det er øjensynligt bygget samtidigt med de andre Mure, men om det er Rest af en Stræbepille eller af en længere Mur, kunde ikke afgøres. Blot saa meget er sikkert, at Fremspringet har været større end nu, og at Forfladen tydeligt er ommuret og lappet i nyere Tid.*)

Den vestlige Yderside er næsten helt dækket af nyere Murværk, hvis Nordside blotlagdes. Dennes Materiale er store, gule Sten, men Skiftegangen er uregelmæssig, Kalkblandingen er helt anderledes end i selve Taarnet, og der er brugt mange Brokker. Indenfor Muren ligger en Pakning af Stenstumper og Kalkbrokker, som helt lukker for det lille Kældervindue, og som mod Syd begrænses af en lignende Mur. Skønt denne ikke fremgravedes, er det klart, at hele Murklumpen er senere tilbygget, og at den danner et muret Brolegeme, der i Bredde passer til den ældste Del af Stensætningen over selve det smalle Aaleje.**)

At de fremgravede Mure omkring den firkantede Kælder stammer fra Middelalderens senere Del — 1400'erne —, og at de er Levninger af Byens gamle Vesterport, derom kan der ikke være Tvivl. I Middelalderen dannede Vesteraa som bekendt Vestgrænsen for den egentlige By. Da Helligaandshuset, det endnu bevarede Helligaandskloster, stiftedes 1431, fik det Jord lige ud til Byens Grave***), og i et Gavebrev fra Kong Kristiern I 1457 siges det udtrykkeligt, at Klosteret til evig Tid skal have »then wald oc jord, som ligger mellom grawern westen for[de] helgheandzhus, som recker fra *wester port* oc swo nør upa, swo langht som therris closters iord innen fore tilsigher, oc vnne wii them at haffue en gang oue grawen in til for[de] wald i swo made, at the scule for[de] iord oc wald ladhe fastgøre oc forware, swo at det bliffuer oss oc wor køpstedh Aleborgh vden forfang oc skadhe, oc vnne wi them at nyde oc haue then graff innenfore til therris fiskewatn,

*) Ved Kloakgravninger iagttoges og maaltes en Række store Granitsten i østlig Retning fra Nordøsthjørnet.

**) Under denne kan man komme ind fra den dybe Rende, hvori Aaen før har løbet. I det ældste Parti er Siderne satte af store Granitsten; Loftet dannes af et Lag tætliggende Granitbjælker, og en Slags Gangbro, der vel sagtens har ligget lige over Vandet, dannes af sex andre Granitbjælker. Senere, da Vejbanen er gjort bredere, har man mod Nord tilføjet en Forlængelse af noget lignende Konstruktion og mod Syd en muret Hvælving.

***) Lindbæk og Stemann: De danske Helligaandsklostre, Aktstykker. S. 4.

swo langht som for[de] wald oc iord recker«.*) Dette uddybes yderligere ved et Mageskifte mellem Magistraten og Prioren 1472, hvori det fastslaas, at Munkene »mwge och scwle sat en godh fast mwr mellum there closters kirke ok *Westerport* lige wd aff thet vester nør hirne aff thornet och sa nør intil then gamle pyll vesthen kirken, som forwisd ok wdstikkedh ær, och giøre ther en god fast mur ok holden ferdich ok byen vdhen schade«. Samtidigt skal Klosteret anlægge »en godh ferdich gadhe, eth herstræde«, og til Gengæld til Udvidelse af dets Kirkegaard have »alt thet gamlæ herstræde, som nw gonger fra Vesterport ok sa nør wdh met there kirke gordh, vnderthagendis ther vdi *en frii gongh nordhen til Vesterport, til pompen och fra,* til byss behoff. Item scwlæ the ok haffe til there closters nyt ok kirke gord all then jord ok grund, som byss planke och wern nw stor, och sa intil then wester mur, the ther sæt scwlæ«.**)

I disse Aktstykker nævnes altsaa Porten for første Gang ved Navn, og et Blik paa en Byplan vil vise, at deres topografiske Oplysninger ikke lader sig misforstaa. Fremspringet paa det »vester-nør« Hjørne af Taarnet kan nu forklares som den ene Ende af Bymuren, og Grundstenene østen for Taarnet turde have baaret en Kirkegaardsmur. Men det er dog ikke givet, at de fundne Mure stammer netop fra disse Aartier. Et tredje Dokument tillader maaske at bestemme deres Alder noget nøjere. 1482 skænkede nemlig Aalborgs Borgmestre og Raad Klostret en Grund udenfor Vesterport som Betaling »for steen, lym oc tymber, som wii haffue annameth oc vpborith pa wor byys weghne til at bygge wester port met«***), og skønt Ordene ikke giver os fuld Sikkerhed, er det derfor sandsynligt, at Murværket er bygget just paa dette Tidspunkt. Under alle Omstændigheder kan man trygt gaa ud fra, at det har staaet færdigt før Grevefejdens Aar og har været med den blodige Decemberdag 1534, da Johan Rantzaus Tropper tog Byen med Storm, trods Skipper Klements, Borgernes og Bøndernes tapre Modstand.

Allerede det følgende Aar, 1535, gav Kristian III den nye Lensmand Ordre til, »at hand lader Aalborgs byes befestning strax nederbryde och giøre thet slet trindt om kring byen«†). Hvorledes Befalingen er blevet udført, kan næppe oplyses; vi kan blot følge, at Byen i Løbet af 1500-Tallet voxer sammen med sin gamle Forstad mod Vest, og allerede 1554 nævnes i et Skøde den inderste Vesterport††). Med andre Ord, der er da bygget en ny Vesterport længere ude (saaledes som det ses paa Resens Fugleperspektiv), og den gamle Port har faaet Lov til at blive staaende. En Tid har den ogsaa bevaret sit oprindelige Navn. Det bruges endnu 1587 i en saadan Sammenhæng, at det næppe kan gælde andet end just denne Bygning (Kæmnerregnskab. Givet for Tømmer at føre til Vesterport at færde den Kælder med 1 Skilling), og det nævnes en sidste Gang 1606 (Givet for Maren Hanses og en anden Kvindfolk, som sad over Vesterport udi 3 Dage deres Kost 1½ Mark). Imidlertid var et nyt Navn dukket op, og den gamle Port kaldtes nu Taarnet over Pumpen, Taarnet over vestre Pumpe, Porten

*) Danske Magazin. 5 R. 2 B. 193. **) Helligaandsklostre, Aktstkr. S. 42.
***) Danske Magazin. 5 R. 2 B. 203 f. †) Danske Magazin. 3 R. 5 B. 45.
††) Danske Magazin. 5 R. 2 B. 203.

ved Pumpen eller ganske kort *Pumpen*. Betegnelsen maa sikkert stamme fra den Post eller Pumpe, der alllerede 1472 omtales som liggende norden for Portbygningen. Men det i og for sig uskyldige Navn havde for Datidens Aalborg en sær og uhyggelig Klang. Da det gamle Porttaarn ikke længere spillede nogen Rolle for Byens Forsvar og heller ikke markerede dens Grænse, vedblev det at gøre Nytte i Stadens Justits, saaledes som mange Fæstningstaarne ogsaa i tyske Byer. Da Jens Griis 1577 strakte Haanden fra sig at skulle være Byens Tjener, at stævne, forvare Fanger og opbære Stokpenge, fik han foruden anden Løn Bolig i det Hus over Porten,*) og i Kælderen nede under Gennemkørselen var der et uhyggeligt, mørkt Fangerum, et Slags Reservefængsel for de Forbrydere, der ikke var fine nok til at beæres med Raadhuskælderen. Om Forholdene giver giver følgende Uddrag af vor Hovedkilde, Kæmnerregnskaberne, gode Oplysninger**).

1587. Givet Cornelius smed for et stort hængsel til Vesterport af ny, og færdet det andet, to nye hængsler til pompedøren, nok to store kroge til porten, for to store stabler at lukke døren med, en stor haspe, som der hænger laase i udenfor døren, et stort bredt jærn, som haspen ganger igennem uden paa døren, to hasper og fire store stabler, kom til stokken i pumpen, et nyt jærn og to stabler, som de stikker bolten igennem, og for søm baade til porten og til pumpedøren (samt noget arbejde til raadhuset) 6 mark. — 3 ℔ stangjærn til den nye stok i pumpen og til Vesterport 4 mark 1 skill.

1592. Givet for 8 m. staal til en lænke neder udi pumpen med 2 stabler 5 skill. — Givet Valentin for samme lænke at gøre og en bolt at forlænge 7 skill. — Givet vognkarlen for 10 læs skarn, som kom af det taarn over pumpen, at føre til hovedet***), 10 skill. — Givet rakkeren for raadhuskælderen og pumpen at gøre rene 2 mark. — Givet Jens Andersen tømmermand for stokken at hugge (og for andet arbejde) 10 mark 4 skill. — Givet for 9 pund stangjærn til at beslaa den nye stok over Vester-Pumpe, og til to lænker og to bolte og fire feldinger og 2 store dørjern og til murkroge, hasper, stabler og til søm, pundet 22 skill., er 12 mark 6 skill. — Simen smed for samme arbejd 7 mark 7 skill. — Givet for et pund staal, som kom til to stærke laase for to døre ved Vester-Pumpe, 1 mark. — Fallentin for samme laase at gøre 2½ mark. — Givet for stokken at gøre til samme laase 6 skill.

1594. For Morten malers kost udi raadhuskælderen og i pumpen udi tre dage 12 skill. — Givet Morten bysvend og Mads fogedsvend, for de ginge til Morten maler, den stund han sad udi pumpen 1 mark)†.

1596. Gav jeg Jokum bøsseskytte og hans kvinde kost udi 15 dage, de sad i raadhuskælderen og udi pumpen, 4 skill. om dagen, 3 mark 12 skill. Foruden brød 7 skill.††)

*) Saml. til jysk Hist. og Top. IX S. 119.

**) De i det følgende citerede Protokoller, væsentlig Kæmnerregnskaber og Raadstuekopibøger, findes alle i Landsarkivet for Nørrejylland, hvis Embedsmænd jeg skylder Tak for megen velvillig Hjælp.

***) »Byens Hoved«, hvor der samme Aar arbejdedes paa en Bro.

†) Forbryderen blev hængt, hvad der kostede 1½ Mark.

††) »Buolskabet« blev ledet af Byen af Mestermanden.

1598. For møg at age af porten ved pumpen 6 skill. For halm, kom udi pumpen 2 skill.

1599. Givet fire dragere, for de vognet udi 4 nætter paa raadhuset og ved pumpen paa de fanger, dèr var sat, hver dem 5 skill. om natten, er 5 mark. Givet rakkeren, for han gjorde rent oven paa pumpen, paa raadhuset og i raadhuskjælderen efter fangerne 1 mark. — Givet til kost bøddelens kvinde og hendes søn, som sad en dag og en nat udi pumpen 8 skill. Givet rakkeren, for han gjorde rent i pumpen 8 skill. Givet rakkeren, for han gjorde rent i raadhuskælderen og udi pumpen 19 skill. Givet Søren »Skidennes« for 10 læs skarn, han agede fra pumpen, 10 skill.

1600. Givet to karle, som vaaged ved pumpen i tre nætter 24 skill.*) — For kost til mester Peter, der var sat i 10 dage 3 mark 12 skill. — Givet for lys, der hand sad i pumpen, der mester Tøger var hos ham, 1 skill. — Givet for skarn at lade age fra pumpen 6 skill.

1602. Givet Henrik smed for et halsjern at gøre af sit eget staal, som blev opslaaet ved pumpen 20 skill. Givet rakkeren for tvende gange, han rensed pumpen 6 skill. Givet Morten og Laurids tømmermand for noget at færde over pumpen, som den tyv udbrød, 12 skill. Givet for en nøgle at færde til trappedøren ved pumpen 2 skill. Givet en snedker for samme trappedør at færde 1 skill. Givet for søm dertil 1 skill.

1605. Givet Jep vognmand for at føre møg ud fra pumpen og Vesterport 4 skill. Givet rakkeren for kælderne trende gange og taarnet en gang at rydde 3 mark.

1606. Givet for Maren Hansen og en anden kvindfolk, som sad over Vesterport udi tre dage, deres kost $1^1/_2$ mark.

(Fortsættes.)

HARSDORFFS GAARD.

I »Politiken« for den 8. ds. fandtes en Artikel af Magister Vilh. Wanscher, der gik ud paa at vise, at det ikke var nogen større Ulykke for Harsdorffs Gaard paa Kongens Nytorv, om den Del af den, der er i privat Eje, blev forhøjet med et Par Etager. Men Hr. Wanschers Slutningspassus turde dog være den vigtigste: . . . »Men naturligvis vilde det være bedst om alt blev ved det gamle«. Den er den vigtigste og *næsten* rigtig. Staten bør overtage Ejendommen, men bør saa ogsaa — ikke lade det *blive* ved det gamle, — men *føre det tilbage til det gamle.*

Hr. Wanschers Forslag om Etagepaasættelsen er forkastelig. Enten det sker med eller uden Mansard — dette er for mig kun et Spørgsmaal om Linieskønhed, ikke om historisk Korrekthed — vil Paasættelsen af Etager ødelægge Bygningen. Netop, naar man beskæftiger sig indgaaende med Sagen, ser man, at Taglinien ikke bør forandres. Det er dette, jeg har indset og foreslaar saa derfor, dersom Staten ikke vil overtage Ejendommen, at bygge Stueetagen frem, hvilket forekommer mig ikke ændrer væsentligt ved Bygningens Karakter som et *lavt Palæ* med Udstrækning i Længden, med et genialt anbragt Midtparti og en fortræffelig afvejet Tagafslutning. I

*) Vistnok over en Kvinde ved Navn Madelin.

samme Øjeblik man bygger Nr. 3 i Højden, overskæres Bygningskomplexet, som er komponeret som en Helhed.

Der er nu sket Henvendelse til »Foreningen for gamle Bygningers Bevaring«, »Akademisk Architektforening« og »Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse«. Henvendelsen gaar ud paa, at disse Foreningers Bestyrelser skulde formaa 1) Staten til at overtage Ejendommen, eller om dette ikke sker, da 2) Magistraten til at afstaa de 4 Alen Grund udenfor Ejendommen til en Udvidelse af denne.

Det forekommer mig ganske indlysende, at skal Ejendommen udvides (og dette naturligvis fortrinsvis af pekuniære Grunde), da vil Valget mellem at bygge i Højden og udvide i Dybden i æstetisk Henseende ikke være vanskeligt. Jeg er i alt Fald, hvad jeg har fremhævet i min Skrivelse til ovennævnte Foreninger, kommet til det Resultat, at det vil være en Forbrydelse at bryde Taglinien ved en Forhøjelse. Men man kan ikke af en Privatmand forlange en saadan Respekt for æstetiske Love, dersom Stat og Kommune nægter deres Støtte, og »Forbrydelsen« vil da let kunne blive en Kendsgærning.

Lad os haabe, at Staten overtager Bygningen og fører den tilbage til sin oprindelige Skikkelse. LEUNING BORCH.

FORENINGSMEDDELELSER.

Ved Mødet den 4. ds. holdt Architekt LEVY det i forrige Hæfte gengivne Foredrag. Efter nogen Diskussion vedtoges det at søge Samarbejde med Haandværkerorganisationerne til Fremme af Planen om Oprettelsen af et Beregningskontor.

FORMANDEN fremkom med forskellige Meddelelser. Der var til Foreningen kommet Anmodninger om Understøttelse fra Komiteen for Raadhusfesten den 11. Februar samt om Understøttelse til de Arbejdsløse. Det vedtoges at yde de foreslaaede Beløb til begge disse Formaal, dels af Foreningens Kasse, dels ved en Indsamling iblandt Mødets Deltagere.

Prof. KAMPMANN gav Oplysninger om Udstillingen i Aarhus, og der nedsattes et Udvalg til at forberede Architekternes Udstilling.

Ved Mødet, der var meget talrigt besøgt, var de antagne Projekter fra den sidste Afgangskonkurrence: en Architektforeningsbygning, udstillede, ligesom der, efter fleres Ønske, var fremlagt alle de inden- og udenlandske Fagtidsskrifter, som vi udveksler »Architekten« med. Desuden var udstillet de to Adresser til Prof. HANS J. HOLM og Fabrikejer HAGEMANN. Førstnævnte var til Stede for første Gang i sin Egenskab som Foreningens Æresmedlem og hilstes som saadan med Akklamation.

✶

Nordiske Auer-Kompagni. Tegningerne fra den nys afholdte Konkurrence er udstillede paa Charlottenborg fra 16. til 21. Februar.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche, (Axel Simmelkiær)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 20. FEBRUAR 1909
11. AARGANG Nr. 21

PROFESSOR H. STORCKS 70-AARIGE FØDSELSDAG.

Den 18. Februar 1839 fødtes Herman Baagøe Storck i Skibby Præstegaard. Hans Virksomhed som Architekt har, siden han i Aaret 1871 overtog Genopførelsen af Viborg Domkirke, sat sig saa rige Spor og frembragt saa skønne og fortjenstfulde Arbejder, at Dagen vil være en Mærkedag for dansk Bygningskunst, dens Udøvere og Velyndere.

Storck hører til Herholdts Elever; i ham og Hans J. Holm ser vi denne gamle Mesters bedste og fortrinlige Efterfølgere. Det er rene, klare Veje, denne Skole følger: Planen gennemarbejdet og fast; Materialet saa ægte som muligt; Konstruktionen klar og tydelig. Naar dansk virkelig Architektur i Nutiden maa siges at være en sund og god Kunst, der trods vore smaa Forhold og de faa større Opgaver ogsaa anerkendes udefra, da skyldes dette

HELLIGAANDSKIRKENS SPIR.

ovennævnte gode Grundsætninger, og blandt dem, der med Ære har ført dem ud i Livet, bør Professor Storck nævnes i første Række.

Et ikke mindre vigtigt — ja vel det mest betydende-Punkt for dansk Bygningskunsts Udvikling er imidlertid »det Gamle«, Fortiden. Ingen dansk Architekt har været eller er nærmere knyttet til de gamle Dages Kunst end netop Storck. Det begyndte vel, da han i Slutningen af Treserne var Herholdts Konduktør ved Ombygningen af Herlufsholm. Saa følger det selvstændige Arbejde ved Viborg Domkirke, efter hvilket han fik Professortitlen. Senere kommer en lang Række Restaureringsarbejder, alle udførte paa Grundlag af det mest samvittighedsfulde Studium af vedkommende Monu-

ment. Restaureringens Kunst er stor og vanskelig og altid, selv blandt de Kyndige, meget omstridt. I første Halvdel af forrige Aarhundrede forstod man den endnu ikke, hverken herhjemme eller udenlands. Og her er Storck bleven Foregangsmand. Hans Princip maa betegnes som: Bygningen føres, saavidt tydelige Spor angiver, tilbage til sin oprindelige Form. Dette kan nu undertiden komme til at gaa ud over senere Tiders Tilføjelser af historisk Værdi, overfor hvilke man nu — sikkert ogsaa Storck selv — ofte maa anse den rigoristiske Fastholden af ovennævnte Princip for uholdbart.

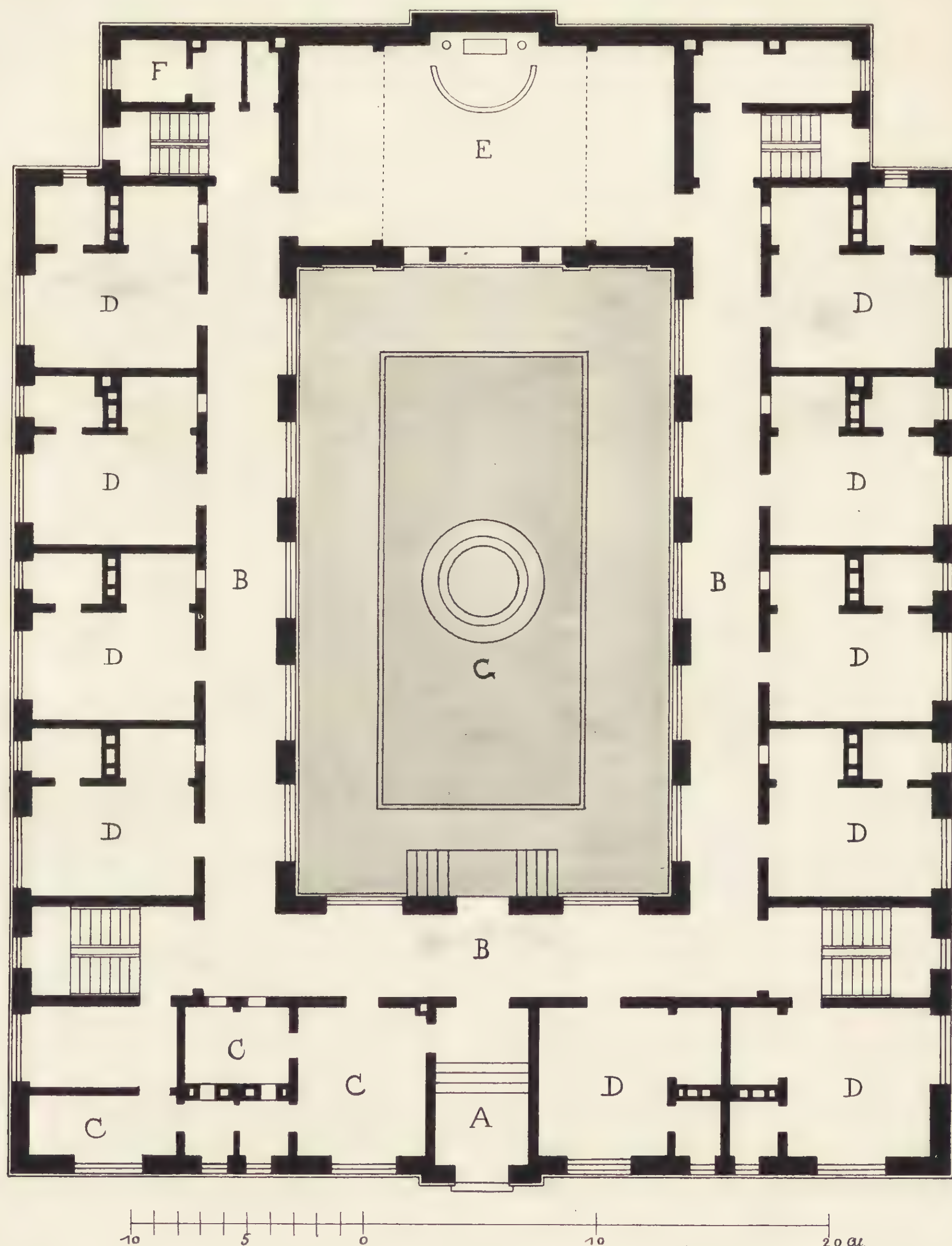

LOKALE I LANDMANDSBANKENS BYGNING.

Mange vil erindre, hvorledes afdøde Professor O. V. Koch — der forøvrigt var en varm Beundrer af Storck — paa Architektforeningens Sommerudflugt til Ringsted og Sorø foran Bjernede Kirke fremførte kraftige Indsigelser mod, at Bispehueformen var forsvunden. Dette var nu nærmest med Hensyn til det maleriske og originale Billede, hin gamle Kirke fordum afgav, hvortil maa bemærkes, at Bispehuen naturnødvendig fremkommer, naar en cylindrisk Bygning afdækkes med det sparsommelige Saddeltag. Netop her er dog den nye Taarnhat genopbygget efter de utvivlsomste og tydeligste Rudimenter.

Ved de smaa gamle romanske Kirkers Istandsættelse: Ledøje, Fjenneslevlille, Hee, Skarpsalling og Merløse, har han givet os sikkert helt uomtvistede, meget interessante genopstandne Monumenter. Til Restaureringer er

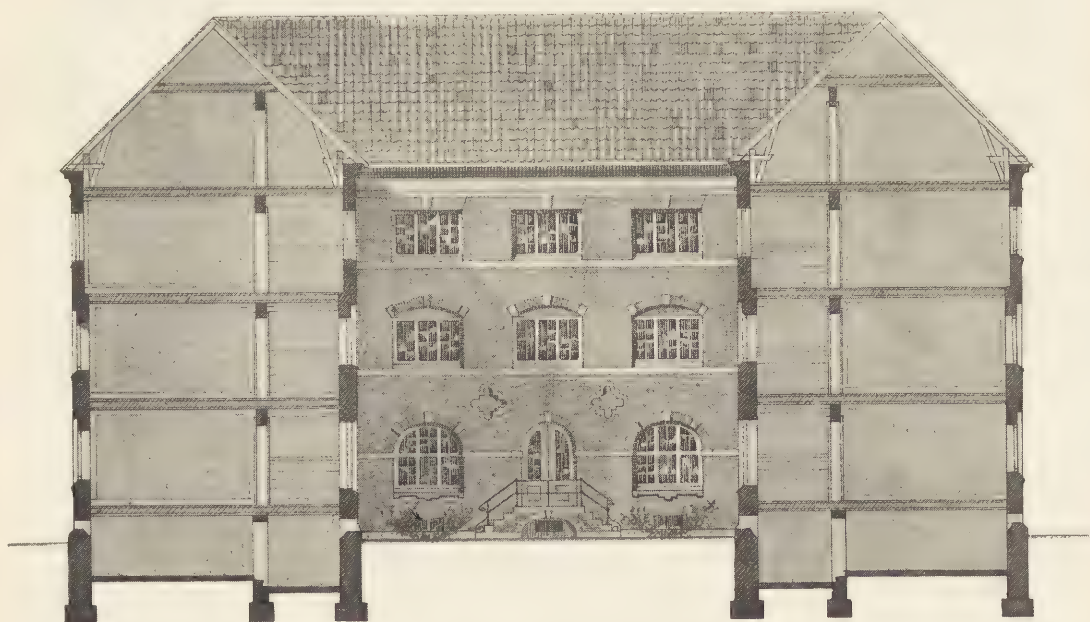
det dog ofte nødvendigt at skabe noget tildels helt nyt. Dette har Storck mange Steder gjort paa udmærket Maade. Hvor hviler Helligaandskirkens

PLAN AF ABEL KATHRINES STIFTELSE.
A. Vestibule. B. Gaard. C. Portner. D. Værelse med Alkove og Køkken. E. Kirke. F. Kloset. G. Gaard.

skønne Spir let og elegant over det gamle Kjøbenhavns røde Tage; en Fryd for Øjet fra mange Punkter i Byen. Ogsaa Sct. Olai Kirke i Helsingør har ved ham faaet et godt og kraftigt Spir. Ved Maribo herlige Stiftskirke opførtes ved Istandsættelsen et helt nyt Taarn (paa genfunden Fundament)

FAÇADE OG SNIT AF ABEL KATHRINES STIETELSE.

ved det mod Vest liggende Kor, medens den brøstfældige, men forøvrigt smukke Renaissance-Tagrytter paa Østgavlen fjernedes.

Det er mange fortjenstfulde og omfattende Restaureringsarbejder, der skyldes Professor Storck. Saaledes foruden selve Helligaandskirken, dennes sengotiske store Sidekapel, Horsens Klosterkirke, St. Nicolaj i Svendborg og

GAARDEN I ABEL KATHRINES STIFTELSE.

Storehedinge Kirkes Kor med de morsomme Løngange i de tykke Mure. Til den sidste Tids store Istandsættelser hører St. Mariæ Kirke og Kloster i Helsingør og den prægtige St. Bendts Kirke i Ringsted, Arbejder, der er en Pryd for vort Land, og som sikkert er bleven fulgt med Glæde af alle danske Architekter. Hertil kommer nu de mange Opmaalinger af Kirker, Professor Storck har ledet paa Kultusministeriets Foranstaltning, og man ser, at ingen som han herhjemme har syslet med Fortidens Kunst. Han

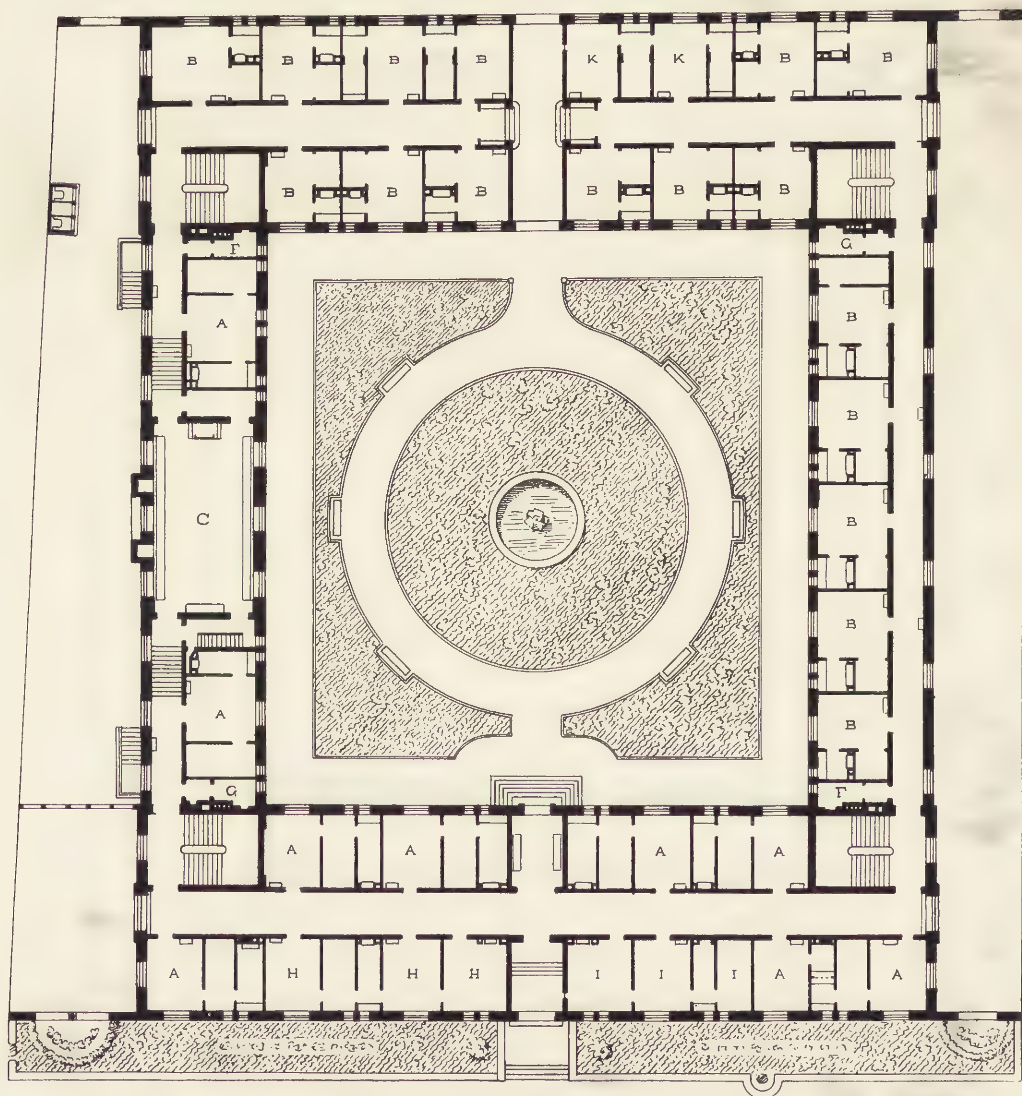
SOLDENFELDTS STIFTELSE.

ABEL KATHRINES STIFTELSE.

er derfor ogsaa paa rette Plads som Formand i »Foreningen til gamle Bygningers Bevaring«.

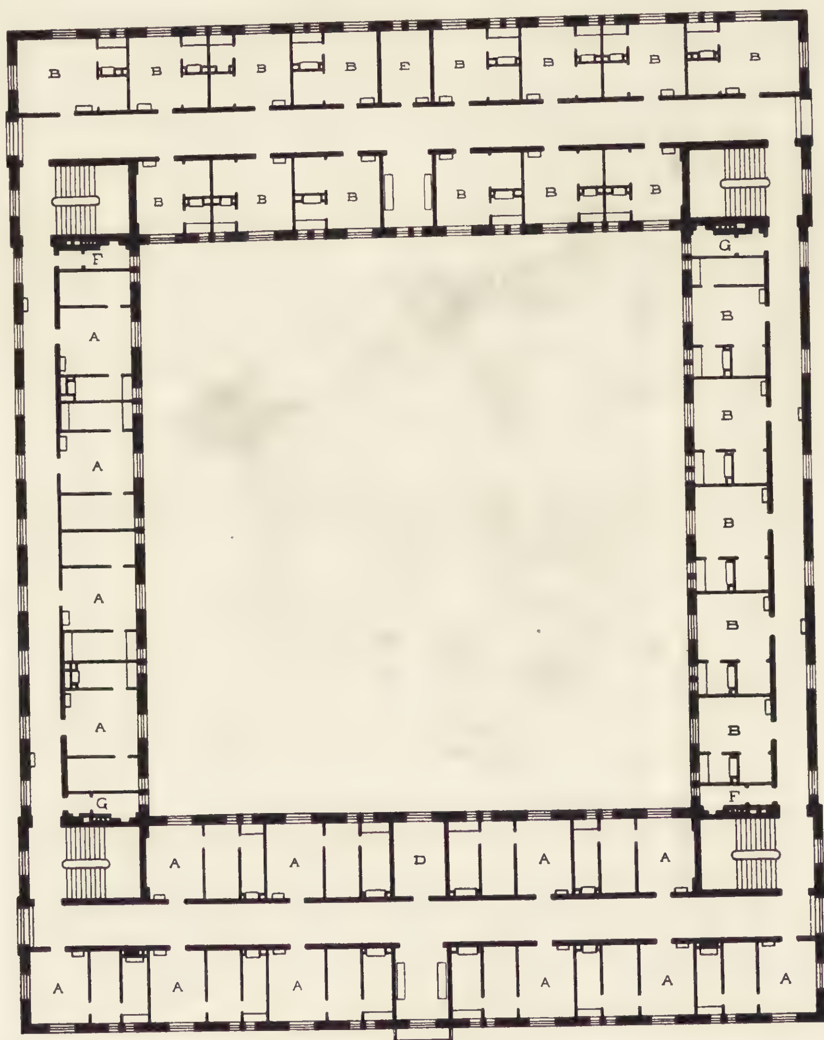
En Række monumentale Nybygninger er ved hans Haand opvoksede i Hovedstaden og omkring i Landet. Mærkelig nok kan man egentlig ikke

SOLDENFELDTS STIFTELSE STUEPLAN.

sige, at disse Arbejder, som vi alle kender og værdsætter højt, har faaet deres Hovedpræg fra den saa flittig studerede gamle danske Architektur. Der spores i disse gennemgaaende en stærk Paavirkning fra Rejser i Italien og Tyskland, hvilket dog ingenlunde udelukker Bygningsværkerne fra at fremtræde med dansk Aand, der saaledes er levende i den smukke Helligkorskirke paa Nørrebro, trods upaatvivlelig Slægtskab med Lübecks stolte Kirker.

Professor Storck søger aldrig efter at være original i sin Komposition. Alligevel har f. Eks. Landmandsbankens Tilbygning ved Holmens Kanal en meget original Façade. Bankens gamle Hovedbygning ved Siden af har Storck ogsaa restaureret, og man ser her et godt Bevis paa, at Bygninger

SOLDENFELDTS STIFTELSE. ETAGEPLAN.
Bestaar af to Afdelinger A og B. A med to Værelser og Køkken, B med et Værelse, Alkove og Køkken. C. En Festsal. D. Bestyrelsesværelse. E. Bogværelse. F. Klosetrum. G. Udskylningsrum. H. Bolig for Forstanderinden. I. Forvalterens Bolig. K. Portnerbolig.

af meget forskellig Stil dog fortrinlig kunne harmonere sammen. Jeg regner denne Tilbygning og Helligaandskirkens Spir for Perlerne blandt hans Arbejder. Undertiden virker hans Bygninger ved første Øjekast noget tørt, et Indtryk, der dog snart forsvinder ved Betragtningen af de yndefulde Enkeltheder. Dette gælder navnlig Landmandsbankens Filial ved Frederiksborggade med den pragtfulde mandige Gesims og dens fine Søsterbygning ude paa gl. Kongevej. Det er ved velovervejet Massefordeling, at han giver den

SOLDENFELDTS STIFTELSE.

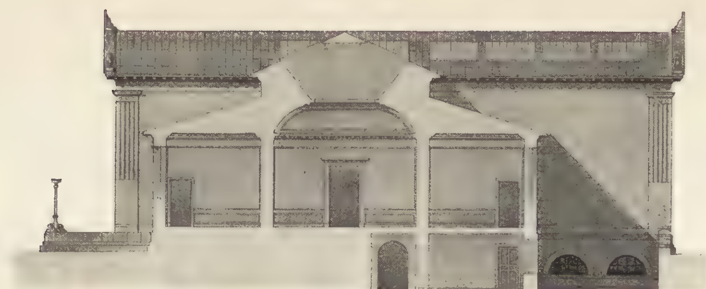
hovedsagelige Skønhed. Abel Kathrines Stiftelse med sin stemningsfulde Gaard er vel hans mest særlig danske Arbejde. At nævne denne og Soldenfeldts Stiftelses brede skønne Hus ved Sortedamssøen er at nævne Bygninger, vi alle elske. Landmandsbankens sidste Tilbygning mod den stille Laxegade viser os, at Mesterens Skabekraft endnu er usvækket. Ved at gaa omkring i Komplekset ved Holmens Kanal, hvilket er skabt efterhaanden og paa en vanskelig Byggegrund, forekommer det mig, at man ret kan nyde, hvad en god velsammenføjet Plan har at sige.

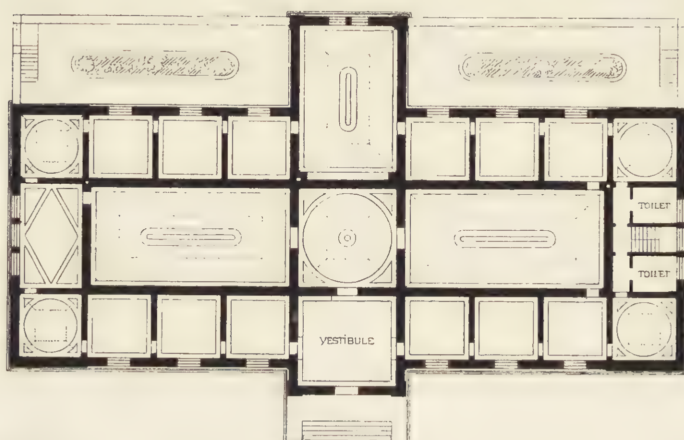
Vi har nu dvælet, ikke ved alle, men ved en stor Del af Professor

GAARDEN I SOLDENFELDTS STIFTELSE.

Storcks Arbejder. Med Interesse maa man imødese Opførelsen af Bygningen for den Hirschsprungske Samling, som han har paabegyndt i Østre Anlæg. »Men«, vil mange sige, »Professor Storck har ogsaa altid haft gode Opgaver« og hertil vil jeg bemærke, at det vel synes saa, men at en dygtig Architekt sikkert for en stor Del selv kan være Herre over at gøre sine Opgaver gode, naar han med Karakterfasthed forstaar at fastholde sine Meninger om, hvad der er Værket tjenligt. Dette har han altid forstaaet, og derfor mener jeg, at hans Opgaver for en stor Del synes at være blevne saa gode og smukke.

KIÆLDER

SNIT OG PLANER AF DEN HIRSCHSPRUNGSKE MUSEUMSBYGNING.

I 1872 paabegyndte V. Dahlerup, Hans J. Holm og Storck at udgive »*Tegninger af ældre nordisk Architektur*«. Der er her gjort et højt fortjenstfuldt Arbejde, hvis Værdi og Gavn for os alle jeg her ikke behøver at fremhæve. Storck har helt igennem ydet Værket sin fundamentale Støtte.

FAÇADE AF DEN HIRSCHSPRUNGSKE MUSEUMSBYGNING.

Med beundringsværdig Flid og sikker Kunst har han dertil tegnet en Mængde værdifulde Blade. Nu staar han som Ene-Udgiver af Tegningerne, og naar danske Architekter bringer ham deres Ønsker om en fortsat god og lykkelig Arbejdstid, maa de dertil føje en varm Tak for hans storartede Energi og Kærlighed i denne Sag.

V. J. Mørk-Hansen.

TO ADRESSER.

Paa Professor Storcks 70-Aars Fødselsdag blev der overrakt ham nedenstaaende Adresser fra Haandværkere og Industridrivende, som har medvirket ved hans Bygninger, samt fra ældre og yngre Architekter, der har været Prof. Storcks Assistenter.

Architekten, Professor H. B. Storck, R. DM.

Paa Deres 70-aarige Fødselsdag tillade vi os at bringe Dem vor hjertelige Lykønskning.

Vi knytter dertil en Tak for alt, hvad De gennem Udøvelsen af Deres Kunst har været for dansk Haandværk og Industri, og da særlig for os, som har haft den Glæde at virke under Deres kyndige Vejledning.

Maatte det forundes Dem i en lykkelig Fremtid at forøge Rækken af de Bygningsværker, som vil bevare Deres Navn gennem Tiderne. Tak for alt, hvad De har lært os.

Vi Undertegnede anmode i ærbødig Taknemlighed om Tilladelse til at lade Deres Portræt udføre af den Maler, De selv vil vælge.

Kjøbenhavn, 18. Februar 1909.

Eduard Bech. A. H. Busch & Søn. Chr. F. Danstrup. O. Engstrøm. F. Elsner. V. Fussing. L. Hannibal. W. Hasforth. Hassel & Teudt. R. Helweg. Mads Henriksen. P. Hetmar. Fr. Jensen. Severin & Andreas Jensen. J. P. Chr. Jensen og Sønner. W. Jørgensen. Hans & Jørgen Larsen. Kemp & Lauritzen. Fru Anna Licht. C. Licht. C. Møllmann & Co. Carl Møller. E. Nielsen. Lamberg-Petersen. Chr. & Vald. Plum. Lauritz Rasmussen. Carl Schiøtz. G. Steenberg. H. F. Svendsen. Trermoes & Abrahamson. H. Thorbrøgger & Co. Eli Unmack. Carl Weitemeyer. August Wahl.

* * *

Hr. Professor Storck.

Paa Deres 70-aarige Fødselsdag bringer tidligere og nuværende Medhjælpere Dem en hjærtelig Tak og Lykønskning. — Alle, der skatter Architektur højt, vil værdsætte Deres mangeartede Arbejde og uvisnelige Betydning for vor hjemlige Bygningskunst; men vi føler særlig en dyb Trang til idag at takke Dem for det, De har været for enhver af os personlig.

Vi kunne ikke højt nok paaskønne at have arbejdet under Deres Ledelse. De har styrket vor Kærlighed til vort Fædrelands gamle Architektur og givet os Forstaaelsen af dens Betydning for Udviklingen af den nye.

For os — Deres ældre og yngre Medhjælpere — vil den Mandighed, hvormed De altid har gaaet Deres egne Veje, det kunstneriske Retsind, hvormed De uden Afslag har fulgt Deres ideale Overbevisning, stedse være et

Forbillede til Efterfølgelse. — Vi frembære vort varmeste Ønske om at Deres Arbejdskraft endnu længe maa bevares til Gavn for Danmarks Bygningskunst.

Kjøbenhavn, 18. Februar 1909.

V. Ahlmamn. C. Brummer. A. Clemmensen. A. P. Christensen.
Fr. Christensen. N. C. Christensen. Viggo Dahl. Anton Frederiksen.
Pola Gauguin. L. Gudme. A. Hagerup. F. C. C. Hansen. Nicolai Hansen.
Th. Henningsen. Robert Hilliger. Poul Holsøe. Georg Jakobsen.
Johs. Jensen. J. C. Kofoed. Aage H. Mathiesen. Ejnar Madvig.
Poul Methling. V. J. Mørk-Hansen. Magdahl-Nielsen. M. Nyrop.
Olaf Petri. Ulrik Plesner. Sven Risom. Gerhard Rønne.
Valdemar Sander. Joakim Skovgaard. Julius Smith. Chr. E. Sylow.
G. Steenberg. J. P. Tvede. Valdemar Thisted.

* * *

Architektens Redaktion overbragte paa Fødselsdagen nærværende Hæfte, trykt paa japansk Papir og med Karton-Omslag, udført af Anker Kyster.

FORSKELLIGT.

Konkurrence. Ved Nordiske Auer Kompagnis Konkurrence om elektriske Kroner, der kortelig omtaltes i forrige Hæfte, indkom der fra 79 Kunstnere 256 Tegninger og 1 Model. Bedømmelsen foretoges af Prof. Hans Tegner, Architekt P. V. J. Klint, Billedhugger Carl Mortensen og Direktør O. Hamburger. Da ingen af de kunstnerisk værdifulde Tegninger til den billigste Krone, for hvilken 1ste Præmie skulde gives, svarede til de stillede Betingelser vedrørende Prisen, besluttedes det at dele 1ste Præmie mellem de 2 Forslag, som kom Løsningen nærmest. Der tilfaldt derfor Hr. Cock-Clausen en Præmie paa 150 Kr. og d'Hrr. Hans Henriksen & Knud V. Hansen en Præmie paa 150 Kr. 2den Præmie, 200 Kr., tildeltes Hr. Architekt Helweg Møller, 3dje Præmie, 100 Kr., Hr. Olaf Brusendorff, Middelfart. To Ekstra-Præmier paa 75 Kr. tildeltes d'Hrr. Knud Petersen & Co. og Hr. Jens Møller Jensen. Hr. Architekt Martin Nielsen fik en Ekstra-Præmie paa 50 Kr.

Desuden købte Kompagniet Tegninger af forskellige Kunstnere.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde afholdes *Fredag den 26. Februar 1909,* Kl. 8 præcis, i Industriforeningens Foredragssal. Hr. Architekt Karl Nissen, Ørebro, vil tale om: »Några drag ur Sveriges kultur och Byggnadskonst«. Smørrebrødsbord efter Foredraget.

Bestyrelsen.

* * *

Architekt Karl Nissen fra Ørebro vil være mange danske Architekter bekendt, idet han har gaaet paa teknisk Skole og Kunstakademiet (Architekturskolens Forberedelses-

klasse) her i Kjøbenhavn først i Firserne. Allerede 1884 bosatte Hr. Nissen sig i Sverrig med Bopæl i Gøteborg, senere i Ørebro, og har særlig virket ved Opførelsen af Skolebygninger.

Foruden som Architekt har Hr. Nissen gjort sit Navn bekendt som Forfatter og har udgivet flere Bøger bl. a.: »Med murslef och mejsel«, en Samling kulturhistoriske Noveller, hvori han meget fængslende har forsøgt at »popularisere« Architekterne. *Red.*

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Ausgeführte Bauornamente. 4. Serie. Zumeist Arbeiten von Prager und Wiener Bildhauer. 54 Lystryktvl. m. 3 S. Tekst. Fol. I Mappe. 32 M.

Hoflmann, L., Neubauten der Stadt Berlin. VIII. Märkisches Provinzial-Museum. 50 Tvl. m. ill. Tekst. Fol. 50 M.

Schönthal, O., Wettbewerbsentwürfe f. e. Amtsgebäude des Reichskriegsministeriums und f. e. Gebäude d. militärwissenschaftl. und Kasino Vereines in Wien. 64 Tvl. m. 3 S. Tekst. Fol. I Mappe. 15 M.

Seipp, H., Leitfaden der Statik der Hochbau- und Tiefbaukonstruktionen. M. 63 Ill. M. 2,20.

Staatshaushalts-Etat f. 1909. Nr. 25. Bauverwaltung einschliessl. Centralverwaltung d. Ministeriums d. öffentl. Arbeiten. 51 S. 1 M.

Studien über christl. Denkmäler. 7—8 H. W. H. Dammann, Die St. Michaeliskirche zu Hamburg und ihre Erbauer. 207 S. m. 20 Ill. 6 M.

Verzeichniss der im Preussischen Staate und bei Behörden des Deutschen Reiches angestellten Baubeamten. Fol. 25 S. 4 M.

»Das Werk«. Organ des Bundes deutscher Architekten. 24 Hefter aarlig. M. Illustr. 3 M. 50 Pf. Kvartalet.

Recent English Domestic Architecture. Being a special Issue of »Architectural Review«. 200 S. 5 sh.

Laxton's Price Book for Architects, Builders, Engineers and Contractors. 1909. 4 sh.

Lockwood's Builder's and Contractor's Price Book. 1909. 4 sh.

The Year's Art. 1909. 648 S. 3 sh. 6 d.

Deshairs, L., Bordeoux. Architecture, décoration, mobilier. Fol. 100 fr.

— Chateau des Maisons. Architecture, décoration. Fol. 40 fr.

— Dijon. Architecture, décoration, mobilier. Fol. 120 fr.

— Le grand Trianon. Architeeture, décoration, mobilier. Fol. 50 fr.

— Le petit Trianon. Architecture, décoration, mobilier. Fol. 80 fr.

Geffroy, G., Le Palais du Louvre. Architecture, mobilier, objets. 4to. 15 fr.

Les grands prix de Rome. (Architecture.) Fol. 6 fr.

Roger-Milès, L., Comment discernes les styles du VIIIe au XIXe siècle. Architecture et décoration. 2e édition. 4to. 25 fr.

Beetz, G. E., Das eigene Heim und sein Garten. Unter besondere Berücksichtigung d. Verhältnisse unseres Mittelstandes. 232 S. m. 305 Ill., Bilag og Grundrids. 5 M.

Bohnagen, A., Der Kunststein. Handbuch f. die gesamte Kunststein-Industrie. 150 S. m. 146 Ill. 6 M.

Eberstadt, R., Handbuch des Wohnungswesens und der Wohnungsfrage. 412 S. m. 90 Ill. 9 M.

Kurzweil, L., Die Theorie des Baumeisters. Mathematik und Festigkeitslehre. 172 S. m. 207 Ill. 4 Mk.

Tolkmitt, G., Bauaufsicht und Bauführung. Handbuch für den prakt. Baudienst. I. 4. erweit. Aufl. 306 S. m. 52 Ill. Indb. 5 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche, (Axel Simmelkiær)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 27. FEBRUAR 1909
11. AARGANG Nr. 22

»KUNSTVÆRKER OG KUNSTNERE I DANMARK.«

BESTLES VILLA I VEDBÆK.

I det sidst udkomne Hæfte af »Tidsskrift for Industri« findes en godt illustreret Afhandling af Dr. Francis Beckett; under ovenstaaende Titel er den formet over Indholdet af de Foredrag, Dr. Beckett holdt i Kunstforeningen ifjor.

Uden her at skulle komme ind paa selve Teksten — skønt denne paa flere Punkter kunde friste til nogen Modsigelse — skal vi kun udtale vor Glæde over, at der i Tidsskriftet er givet Plads for en saadan, nogenlunde fyldig, Oversigt over ny dansk Bygningskunst. De første Spirer af en gryende Forstaaelse af Bygningskunsten er ved at pippe frem i vort Samfund, og vi tror, det vilde være saare gavnligt, om de oftere kunde faa Næring. Selv om endnu mange Mennesker ganske er blottede for Interesse herfor, og selv om Forfatterens Ord: »inde i Byerne, og navnlig i Kjøbenhavn, er Glæden over Bygninger allerede lysvaagen«, vistnok er for kraftige, gælder det dog sikkert her, at: »l'appetit vient en mangeant«. Saa det maa haabes, at det ansete Tidsskrift vil lade denne Afhandling efterfølges af bestandig flere. De her gengivne tre udmærkede Billeder af Bestles Villa, »Danmark«s Bygning og Aarhus Toldkammer er tagne fra den nævnte Afhandling og velvilligst stillede til vor Raadighed af Redaktionen.

FORSIKRINGSSELSKABET DANMARK'S BYGNING I KJØBENHAVN.

TOLDKAMMERET I AARHUS.

AALBORG GAMLE VESTERPORT (PUMPEN, MURET PORT).

EN MIDDELALDERLIG BYGNING OG DENS SKÆBNE GENNEM TIDERNE.

AF CHR. AXEL JENSEN.

(Sluttet.)

For Aarene 1607—34 er Kæmnerregnskabene gaaet tabt, og kun som en enkelt tilfældig Oplysning faar vi at vide, at en af Deltagerne i den berygtede Christence Kruckowske Trolddomsaffære*) sad over Pumpen, mens de andre ulykkelige og vanvittige Kvinder var fængslede paa Slottet, og at Porten saaledes har spillet en lille Rolle i en af de uhyggeligste Hexeprocesser, som nogen Sinde har været ført herhjemme.

Imidlertid maa der være foregaaet en Forandring med selve Fangerummene. Baade 1594, 1596, 1599 og 1600 er der i Kæmnerregnskaberne Tale om Misdædere, som sad »udi Pumpen«. 1606 hedder det derimod, at to Kvinder sad *over* Vesterport i tre Dage. Dette er næppe nogen Tilfældighed, og sammenholdes det med det tilsvarende Udtryk om Kristence Kruckows Medskyldige, tyder det paa, at nu var Rummet over Porten taget i Brug til Fængsel. Selv om Datiden ikke var bange for gyselige Fangehuller, er Kælderen dog maaske bleven for slem, da man 1602—3 ombyggede Broen, og da man efter al Sandsynlighed lukkede det eneste, lille Vindu. Ved Broens Hovedreparation er der i al Fald Tale om en Del Murarbejde; Teglbrænderen i Teglladen leverede 700 Mursten »til den Pille ved Pumpen«, 8 Tønder Kalk blev købt paa Torvet, 8 andre hos en Borger, og til Kalken kom 12 Læs Sand; senere købtes ialt 57 Tønder Lim, hos Slotsskriveren hentedes endnu 500 Mursten, og af Byens Beholdning toges tre Læs fra Raadhuset og 100 Stykker fra Skolegaarden. Det kan ikke dreje sig om noget helt lille Foretagende, og det maa sikkert være den ældste Del af Broens Murværk, som er bleven opført i disse Aar. Samtidig er Træværket over selve Aaen bleven fornyet; der købtes en Mængde Egetømmer, og Tømrerne betaltes for ialt 61 Arbejdsdage. Endelig er der lagt Lægter, 19 Læs Blaaler, 65 Læs Sand og mindst 7 Læs »Gadesten« til Kørebane.

Har Kælderfængslet været for strængt til almindelig Brug, synes til Gengæld Rummet over Porten at have været for behageligt. Under alle Omstændigheder gik det næsten helt af Brug, og hermed forsvandt ogsaa Pumpe-Navnet. Ganske vist er der endnu 1680 tale om »Pumpen under den muret Port«, til hvis Dør der da anskaffedes en Jernkrampe og sex store Spiger, og 1684 om »den Fængsel over den muret Port«, hvis Dør ligeledes istandsattes**); men man mærker her, at en ny Betegnelse er ved at fortrænge den gamle. Allerede i Kæmnerregnskaberne 1660—1 kaldes Taarnet ligefrem »*den muret Port*«, og med Smaavarianter (Muridport, den murede Port) vinder dette Navn Hævd i sidste Halvdel af 1600'erne.

*) Nye danske Magazin. I S. 382. — Christence Kruckow blev henrettet 1621. Dansk Biogr. Lex. IX S. 543 med Henvisninger.

**) Endnu 1728 nævnes en Pille, som Svingeltrappen er udi. D. H. Wulff: Aalborg, 1883. S. 24. — Danske Atlas V S. 132, siger 1769: »Har der forhen været en Bygning oven paa, hvori giemtes Instrumenter, som Troldqvinder pinedes med«.

Det findes saaledes paa det ældste Byprospekt, Resens Fugleperspektiv*), der blot viser en Portbue og tæt derover et Saddeltag, skraanende mod Nord og Syd, uden at der ses nogen øvre Etage. Men Billedet kan næppe gøre Krav paa større Paalidelighed**), og i al Fald er det ikke lykkedes at finde, naar den Overbygning, Porten har haft, skulde være forsvundet. 1661—2 var Tagværket blevet helt fornyet, men Nedbrydningsarbejder omtales ikke, og hvad Kæmnerregnskaberne atter og atter nævner, er kun Smaareparationer baade paa Porten og især paa Broen***).

Trods alle Flikkerier vedblev det dog at være galt. 1718 maatte Kæmneren indkalde 18 Borgere til Møde paa Kompagnihuset angaaende et Forskud til »den mured Port, som ingen uden Fare enten kørende eller ridende kan igennem komme«, og skønt Broen udbedredes i dette Aar, maatte man 1722 tage fat paany, da Broen »har stor Brøstfældighed og nu mere er tiltagen, saa at den uden al Ophold behøver at skal repareres til Fartens Fornødenhed og ulykkelige Hændelsers Forekommelse«. Da Byens Penge var sluppet op, og da tilmed Hr. Borgmester Giørup endnu ikke havde »bekommet en Skilling af mig eller forrige Kæmner for en stor Del, hans Broder tillagde Broens Reparation og i andre Maader for hel billig Pris Tid efter anden befindes at have udcrediteret og til Byens Hjælp udgivet med mere«, maatte man til den »uforbegiengelige Reparation og Forfærdigelse, som ingen Ophold kan taale«, laane 200 Rd. af Brand- og Vægterkassen, og nu fik da Broen en ny Hovedreparation†).

Men alt dette hjalp ikke noget paa selve Porten, og under de pengeknappe Forhold var det vanskeligt nok at ofre større Summer paa den unyttige gamle Portbygning, selv om de fornuftige Jeronimusser og vise Fædre i Aalborg virkelig skulde have haft Sympati for den. Det kan derfor ikke forbavse, at Byens Magistrat 1732 sendte følgende Missive til Stiftsbefalingsmanden:

»Deres Exellence, høj- og velbaarne Hr. Kammerherre og Stiftsbefalingsmand, naadige og højgunstige Herre!

En her i Byen liggende, saa kaldet »Muuret Port« er saa brøstfældig, at

*) Præsident Peder Resen, † 1688, tilvejebragte som bekendt vældige Forarbejder til en Danmarksbeskrivelse, der aldrig blev udgiven. Det Kobberstik af Aalborg, han lod udføre hertil, synes forsvundet, men Billedet existerer i Eftertegning i det Ulldallske Uddrag af Resens Atlas, som findes paa det kgl. Bibliothek (Uldalls Saml. Fol. 186. Bind VI). Det er fuldstændigt gengivet i De danske Byerhverv i Tekst og Billeder.

**) De Kød- og Brødboder, som fra gammel Tid fandtes ved Porten, er saaledes ikke gengivne.

***) 1706 og 1709 muredes der saaledes igen paa Broen; det første Aar brugtes 900 Mursten og fire Læs Kalk, det sidste kun 100, saa at man paa en eller anden Vis maa have forbedret Broen; af Tømmerarbejdet kan nævnes, at man 1707 brugte »nogen Træer af den gamle Galge« til at sætte under Hvælvingen ved Vandgangen.

†) Denne Gang brugtes der 18 Tønder Kalk og 1100 Mursten samt 2 Lisp. 8 Pund firkantet Jærn til store Murankre, og endvidere hentedes 8 store Sten til Pillerne fra St. Jørgens Kirkegaard. Tømmermanden fik 18 Rdl. for sit Arbejde, og til Tømmer brugtes ialt 111 Rdl. Vejbanen lagdes atter med Piksand og Sten, og hele Værket fuldendtes med en Milepæl, hvori Lorentz Bager udskar Kongens Krone, og som havde en malet og forgyldt Knap.

den ikke kan repareres under 300 Rdl. Thi haver vi iblandt andet den 20. Februari, da en Del af Borgerskabet paa Aalborg Raadstue var opkaldet, foreholdt dem samme Ports Brøstfældighed og dens Reparations Nødvendighed, om den skulde blive bestaaende, og som samme Ports øverste Del er ikke Byen eller nogen til mindste Nytte, faldt Borgerskabets Tanker derhen, at samme øverste Del kunde nedbrydes, og hvad som af Sten eller Tømmer kunde tjene, anvendes til anden Byens Nytte; dog ihvorvel tjenligt og gavnligt dette saavel af Borgerskabet som os er bleven eragtet for Byen, bliver dog herved ej foretaget noget, førend Deres Excellence naadigst vil behage denne Forandring at approbere, beder derfor allerærbødigst, at det, som herved er samtykt og bifaldet, som videre ved hos følger, maa af Deres Excellence gunstigt approberes, helst som Overdelen af Porten ej er til nogen Nytte og Murene paa begge Sider bliver dog saa højt opførte, at derigennem kan være forsvarlig Kørevej som før, og Fængsler, er derunder, i alle Maader skal blive konserverede, og endnu paa Byen hænger den saa kaldede gamle Restance, hvorved Borgerskabet vel kunde behøve at spare Penge fra den muret Ports Reparation til den gamle Restances Betaling. Saa er og ermeldte Port saa lav under Hvælvingen, at et Halm- eller Lynglæs her i Byen eller og en høj Karet ikke vel kan køres nedenunder; og kunde vel bruges til Raadhuset, som er ganske brøstfældig og med snareste endelig vil repareres, hvis Sten og Tømmer, som ved den murede Ports Nedbrydelse kunde falde og saaledes dobbelt kunde spares Penge for Borgerskabet. Vi tilbeder os Deres Excellences gunstige Resolution med al Submission etc.«

Som Bilag til denne Skrivelse fulgte et Slags Referat af Borgerskabets og Magistratens Fællesmøde, hvori der fremkommer et Ønske om at bevare lidt af Porten:

»for den almene Passage igennem samme Port desto bedre at befordre, Fængslerne iligemaade derunder at conservere, syntes Magistraten, det var timeligt, at der af Murene ovenfor Gaden paa begge Sider blev conserveret en Højde af en 6 Alen«.

Saaledes gik det ogsaa; Amtmanden gav hurtigt sit Samtykke, og i Løbet af Efteraaret 1732 blev Porten nedbrudt. Der maatte bekostes en Jernstang paa 20 ℔ til at bryde Grus og Sten løs med, og der bortkørtes ialt 220 Læs Sten og Grus. Murmesteren fik 24 Rd. »for at nedbryde og igen at reparere den muret Port«, Natmanden beholdt sin Arrest, og de tiloversblevne Murstumper oppyntedes med fire Stenknapper, som var en Gave fra Magister Povel Mørch.

Trods den radikale Kur blev denne Nedbrydning ikke det sidste Kapitel i Portens Lidelseshistorie. Allerede 1744 maatte Kæmneren indgive en Forestilling til Magistraten »betræffende Natmandens Arresthullers Istandsættelse«, »Jeg har idag«, skriver han, »fornummet, at der er et stort Hul i Broen over Natmandens Arreststed i den mured Port, saa man kan se derned; thi lod jeg optage noget af Pikningen og ved en Tømmermester eftersaa, hvorledes Bjælker og Tømmerværket derunder er beskaffen, og befindes Bjælkerne baade oven og neden forraadnede, færdige at falde ned«. En

Omlægning maatte foretages, og den kostede over 68 Rd. Der medgik 24 Egebjælker, 2 Stolper, 5 Tylter Fyrredeller, 4 Læs Piksten, og 12 Læs Sand, og Resultatet var det sørgelige, at Magistraten 1756 maatte fremsende følgende Skrivelse til Stiftamtet:

»Deres Excellence, højvelbaarne Hr. Gehejmeraad, Stiftsbefalingsmand og Baron af Holck, Naadige Herre! Under den her i Byen saakaldede murede Port er et gammelt Arreststed, som ej har været brugt uden naar Natmanden for en eller anden Forseelse har fortjent at indsættes, samt ved Tidens Ælde er kommet saa vidt, at en og anden, som kører med svære Læs igennem den mured Port over dette Arreststed, siger, at Jorden ryster under dem. Efter saadan Omstændighed har vi beordret Kæmneren og 2de Tømmermænd at tage Stedet under Øjesyn. Hvad Svar de har givet os, vil D. Exc. naadigst af vedfulgte Syn fornemme*). Men som dette Arreststed at bringe i Stand vilde koste altfor meget, ja og unyttig; thi skulde Natmanden forse sig at komme i Arrest, kan den underste Raadhuskælder være Sted for ham herefter; derfor underdanigst proponeres, om det ikke er tilladt med Grus og Sand at opfylde dette unødvendige Arreststed, da dels Byen kan spare Penge at sætte dette Sted i Stand og dels bliver det siden uden al Fare at køre over. Underdanigst herover tilbedende os D. Exc. naadigste Resolution udi Deres Excellences Naade og Bevaagenhed tilbedes Byen og os at være recomenderet, og henleve med al Veneration

Deres Excellences etc. underdanigste og ydmygste Tjenere.«

Atter denne Gang bevilgedes Andragendet, og efter at der var kørt 190 Læs Fyld i Hullet, stod nu kun Murene tilbage, baade mod Nord og Syd flankerede af Trapper ned til Vandstederne ved Aaen**). Dermed blev der endelig Stilhed om den gamle Port. Paa Broen vedblev man at flikke, men i de Syn over Byens publique Bygninger, Broer og Vandsteder, som afholdtes hyppigt i de følgende Aartier, er der kun en enkelt Gang (1776) Tale om, at Karnissen paa muret Ports Sønderside var »brøstfældig og næsten falden neder«. Og Tavsheden bliver senere saa fuldstændig, at det knap nok kan oplyses, naar de sidste Murrester er nedrevne. Efter gamle Aalborgenseres Udsagn, som Tandlæge Stenholm har meddelt Forf., maa det være sket 1878, da den nye Museumsbygning byggedes og hele Gadepartiet foran den reguleredes. Men en Gennemgang af Aalborg Stiftstidende for Aarene 1877—8 har ikke givet nogen Oplysning. Ikke med et eneste Ord antydes det i Avisen, at der forsvandt et Par gamle Murstumper, og da Byraadet drøftede hele denne Sag for lukkede Dør, skal jeg ikke gøre noget Forsøg paa at løfte det Slør, der hviler over dets Forhandlinger.

Slet saa lydløst gik det ikke til i 1907, da Kældermurene igen kom for Dagens Lys. Da blev der, efter vore Dages Skik, skrevet næsten mere end nok om Fundet, og der diskuteredes for og imod »Rakkerhulen« og »Natmandens Hul«. Men ud af de mange Ord kom der dog et Resultat. Ved

*) Heri erklæres, at Bjælkerne formedelst den store Fugtighed ikke kan blive liggende længe, og at en Reparation ikke kan gøres under 100 Rd.

**) Byens Vandtrappe til Aaen sønden muret Port har jeg første Gand fundet nævnt 1744.

Bidrag fra interesserede Privatmænd blev Kælderen istandsat og overdækket med Monierloft — Arbejdet, der anbefaledes af Nationalmuseet og mødte Velvilje hos de kommunale Autoriteter, ledede af Arkitekt H. Paludan. Foreløbig er Rummet tilgængelig fra Gaden gennem den gamle Vindeltrappe, men der næres Planer om senere at sætte den i Forbindelse med Museumsbygningens Kælderrum og saaledes gøre den til et Led i Byens historiske Samling.

I Virkeligheden er Kælderen jo ogsaa en Museumsgenstand. Aalborgensere vil den altid kunne vise deres Bys gamle, snævre Grænser, og andre vil det mørke, fugtige Fangerum fortælle et Stykke Kulturhistorie om, hvorledes man tidligere behandlede sine Medmennesker og — sine Bygninger.

HARSDORFFS GAARD.*)

I min Bog om »Den æsthetiske Opfattelse af Kunst« pag. 16 skrev jeg: »Harsdorff har sikkert taget med i Betragtning, da han byggede sit eget Palæ ved Siden af Charlottenborg, at Fremspringet kom til at svare til Charlottenborgs Fløje. . . . Og endvidere at Tagene kom til at harmonere i Linjerne.«

Ikke desto mindre finder jeg, at under de nuværende Forhold, da det lave Gethus og det lave Theater er nedbrudte, og hele denne Side af Kongens Nytorv har faaet en anden Charakter end paa Harsdorff's Tid, er Harmonien forstyrret, fordi Gethuset ikke mere *drager* Harsdorffs Hus bort fra Charlottenborg. Derfor virker det lange Tagfald ind til Charlottenborg ikke helt behageligt nu; og man kunde tænke sig, at en diskret Tilføjelse af nogle Etager — paa den gamle franske Maner med en lille fortløbende Altan og Etagen lidt tilbagetrukket fra Murflugten — kunde give dette Parti noget af den architektoniske Følelse, som efterhaanden savnes paa dette Sted. Selvfølgelig kun under den Forudsætning, at der skal gøres en Tilbygning; thi vi er jo alle enige om, at Bygningen helst bør bevares som Enhed (i Statens Eje). Mit saakaldte »Forslag« i »Politiken« var kun en Tilføjelse til Hr. Leuning Borchs ene Forslag, som jeg beklager at have taget for gode Varer, da jeg ikke vidste, at det kun skulde tjene til afskrækkende Exempel. Hans andet Forslag kan jeg ikke tænke mig vil have nogen praktisk Betydning, da det er en altfor ringe Udvidelse af Bygningen, det kan give — og det er heller ikke kunstnerisk naturligt, da det ødelægger Virkningen af Risaliterne baade paa Charlottenborg og paa Udenrigsministeriet. Der er sikkert i Virkeligheden kun de to Muligheder, enten at »lade alt blive ved det gamle«, d. v. s. at Staten køber Ejendommen, eller at man bygger til foroven, men NB. uden — som Hr. Leuning Borch foreslaar — at lave om paa den bestaaende Bygnings Charakter. Man *kan* sætte nye Etager paa et saadant gammelt Hus, naar man forstaar det.

Vilhelm Wanscher.

*) Forsinket af Mangel paa Plads.

FRA FREDENSBORG SLOTSKIRKE. FOT. J. LAURBERG & CO.

FOTOGRAFIER FRA FREDENSBORG.

Hosstaaende Billede er udført efter et af de Fotografier, der, som omtalt i »Architekten«s 16. Hæfte, er tagne af Fredensborg Slot af Frøknerne Laurberg & Co. paa Foranledning af den kgl. Bygningsinspektør, Professor Albert Jensen.

PROFESSOR H. STORCKS 70-AARIGE FØDSELSDAG.

Foruden de i forrige Hæfte nævnte Adresser blev der paa Prof. Storcks 70-Aars Fødselsdag endvidere overrakt ham følgende Adresser fra de Institutioner, hvortil han er knyttet.

Det kongelige Akademi for de skønne Kunster.
Charlottenborg, Kbhvn., d. 18. Febr. 1909.

Paa denne Dag, da De fylder 70 Aar, er det Akademiet en særlig Glæde at bringe Dem en hjertelig Lykønskning. Dertil knytter Akademiet en varm Tak for det, De har ydet Deres Liv igennem, som en Bygmester af fin og udsøgt Smag og — ikke mindst — som grundig Kender, Elsker og Opretholder af vor ældre Bygningskunst. Den Kærlighed og Forstaaelse, den kunstneriske Evne, hvormed De har restaureret saa mange af vore gamle Bygninger, den utrættelige Energi og Udholdenhed, hvormed de stadig stræber at bevare vore Skatte af forrige Tiders Bygningsværker, har givet Dem uvisneligt Krav paa Anerkendelse af hele Landet og ikke mindst af deres Fagfæller og det Akademi, som i første Række er sat til at værne om Kunsten og dens Interesser.

Dette Akademi, som sætter en Ære i at tælle Dem blandt sine Medlemmer, takker Dem for den Andel, De gennem mange Aar har taget i dets Arbejde, og udtaler Ønsket om, at De endnu længe maa kunne virke for vore Idealer.

M. Nyrop.

P. Johansen.

Hr. Professor H. B. Storck, R. af Dbg. og Dbm.

* * *

Det særlige Kirkesyn. Kjøbenhavn, d. 18. Februar 1909.

Det særlige Kirkesyn ønsker ikke at lade Deres 70aarige Fødselsdag hengaa uden at mindes Deres lange og udmærkede Virksomhed som Medlem af denne Institution. Den Opgave, som er stillet det særlige Kirkesyn: at værne vore i monumental og historisk Henseende særlig betydningsfulde Kirker imod ukyndig og unænsom Behandling, kræver en kunstnerisk og historisk Indsigt og Kundskab, som kun erhverves gennem mangeaarig og inderlig Syslen med Monumenterne. Vi anerkender Deres fremragende Dygtighed paa dette Omraade og takker Dem for den Fasthed og Energi,

hvormed De altid har røgtet Deres Hverv inden for Synets Kreds, og som i saa høj Grad har bidraget til, at det særlige Kirkesyns Virksomhed er skattet og respekteret. Det er vort Haab, at De endnu i mange Aar vil se Dem i Stand til at varetage denne Gerning.

V. Ahlmann. A. Clemmensen. Gnudtzmann. Martin Borch. Mollerup.

Hr. Professor, Architekt H. Storck, R. af D., Dbmd.

* * *

Akademisk Architektforening.

Hr. Professor H. B. Storck, R. af Dbg., Dbm.

Som Udtryk for den Beundring Deres Kaldsfæller nærer for Dem som Kunstner, og i Erkendelsen af den store Betydning, Deres omfattende Virksomhed har haft for Udviklingen af dansk Architektur, har Akademisk Architektforening besluttet at optage Dem som Æresmedlem og beder Dem vise Foreningen den Hæder at modtage dette Valg.

Kjøbenhavn, 18. Februar 1909.

I Bestyrelsen.

Axel Berg. Einar Ambt. H. C. Glahn. A. Høeg Hansen. Emil Jørgensen.
H. Kampmann. H. Koch. A. L. Lauritzen. Fred. L. Levy.

FRA VOLDGIFTSRETTEN.

Mellem Aarhus Snedkerlav og et Medlem af Akademisk Architektforening, Hr. Architekt Frimodt-Clausen, Aarhus, var der opstaaet en Uoverensstemmelse, som af Snedkerlavet forlangtes indbragt for Arbejdsgiverforeningens »Anm. 2 Udvalg«. Arbejdsgiverforeningen satte sig imidlertid i Forbindelse med Akademisk Architektforening, som derpaa foranledigede en Voldgiftsret nedsat, der mødtes i Aarhus den 6. Februar for at paadømme Sagen. Voldgiftens Medlemmer vare Direktør C. Weitemeyer og Direktør J. C. Nielsen, valgte ved Arbejdsgiverforeningen, og Architekterne S. Kühnel og Niels Jacobsen, valgte af Architektforeningen, medens Architekt Levy ledede Retten.

Da Parterne under Forhandlingerne indgik paa frivilligt Forlig, afgaves følgende Erklæring og Retten hævedes: »Hr. Architekt R. Frimodt-Clausen erkender at have begaaet Uret mod Aarhus Snedkerlav, der med Forbehold gav Tilbud til Arbejdernes Forsamlingsbygning, samt erkender at have begaaet Uret ved at tage et nyt Tilbud, før de alt indleverede var kasserede, og lover at en saadan Fremgangsmaade for Fremtiden ikke finder Sted, idet Snedkerlavet paa sin Side dog samtidig lover til enhver Tid at gøre Architekterne bekendte med deres Vedtægter for Tilbuddenes Behandling og at holde dem à jour med, hvem der er Medlemmer af Lavet.

Da denne Sag er ført frem for Akademisk Architektforening og Arbejds-

giverforeningen, og der af dem er nedsat en Voldgift, forpligter Hr. Frimodt-Clausen sig til at betale de med denne Sag forbundne Udgifter.

Endvidere betaler Hr. Frimodt-Clausen til de Fattiges Kasse i Aarhus 50 Kroner.«

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Statistiske Oplysninger VII om Kjøbenhavn og Frederiksberg. Udgivet af Kjøbenhavns Magistrat. Af dette indholdsrige Værk skal vi anføre nogle Tal, der formentlig vil have Interesse: Værdien af samtlige Ejendomme i Kjøbenhavn og Frederiksberg var i 1908 ifølge Vurdering til Ejendomsskyld 1.684.000.000 Kr. og den samlede Assurancesum 1.254.000.000 Kr. (Herefter skulde Grundens Værdi kun udgøre 430.000.000 Kr., hvilket antagelig er alt for lidt, ɔ: Assurancevurderingen er for høj). Det Kommunerne tilhørende samlede Areal er ca. 14.500 Td. Land, heraf er dog kun 4.907 Td. Land benyttet som Byggegrund, Gader og Veje, Resten henligger som Markareal, Fælleder, Haver, Plantager og offentlige Anlæg med Kirkegaarde. Værdien af solgte kjøbenhavnske Ejendomme var i 1907—08 45,5 Mill. Kr. deraf solgtes underhaanden for et Beløb af 35 Mill. Kr., ved frivillige Auktioner 0,6 og ved Tvangsauktioner 9,7 Mill. Kr.

Paa det sanitære Omraade har det Interesse at se, at Antallet af Vandklosetter, der i 1900 kun var 2374 i begge Kommuner, i 1908 var steget til 56.636. Endvidere er det glædeligt, at Benyttelsen af de offentlige Badeanstalter er i stærk Stigning; i 1902—03 toges der ialt ca. 672.000 (varme) Bade og i 1907—08 ca. 936.000. Badeværelser fandtes i Kjøbenhavn kun i 3,8 og paa Frederiksberg i 8,3 pCt. af samtlige Lejligheder.

FORSKELLIGT.

Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen for Kjøbenhavn og Omegn har den 11. Februar 1909 udsendt følgende Cirkulære til Architekterne:

Mellem Bestyrelsen for Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen og Snedkerlavets Bygningssnedkerafdeling har der været ført Forhandlinger om at faa det til hvert af de 2 Fag henhørende Arbejde gjort til selvstændig Del af kommende Licitationer.

Snedkerlavets Bygningssnedkerafdeling har ved en Generalforsamlingsbeslutning af 29. August f. A. vedtaget en Beslutning gaaende ud paa, at Afdelingens Medlemmer forpligter sig til ikke i deres Tilbud at optage Arbejder, som henhører under andre Fag, f. Eks. Beslag, Maling, Glas og Tømrerarbejde, om hvilken Beslutning d'Herrer Architekter formentlig har faaet Meddelelse.

Klejnsmedemester- og Mekanikerforeningen har paa en ekstraordinær Generalforsamling den 7. December f. A. behandlet Spørgsmaalet for vort Fags Vedkommende, og ligeledes vedtaget ikke at optage andre Fags Arbejder i vore Tilbud.

Bestyrelsen tillader sig da herefter indtrængende at anmode de ærede Herrer Architekter om i Fremtiden ikke at forlange Tilbud paa Klejnsmedearbejde, i hvilket der er indbefattet Præstationer, der henhører til andre Bygningsfag, og haaber vi paa Deres velvillige Medvirken til Beslutningens Gennemførelse.

Paa Bestyrelsens Vegne
CARL SEIFERT.

★

Jens Lunds Udstilling. Vi henleder Opmærksomheden paa Maleren Jens Lunds betydelige Samling af Architekturstudier, der for Tiden sammen med Kunstnerens andre Arbejder er udstillede i den fri Udstillings Bygning. Der findes mange nydelige Tegninger og Akvareller, der vidner om en varm Kærlighed til Architekturen og er gjorte med en — blandt Malere sjælden — Finhed og Delikatesse.

— — —

Vi kan ikke undlade i denne Forbindelse at spørge os selv og andre: hvorfor foranstalter Architekterne ikke engang en Udstilling af deres Rejsestudier? Blandt de Tusinder af Skitser, Akvareller og Opmaalinger, der henligger rundt omkring i Skuffer og Mapper, maatte der kunne stilles en meget smuk og interessant Udstilling paa Benene.

★

Stor Leverance. Kjøbenhavns Dørgrebsfabrik har afsluttet Kontrakt med Paladshotellet om Dørgreb, Ringeledninger og Hustelefoner til det efter danske Forhold betydelige Beløb af 40.000 Kr.

LISTE

OVER DE AF EN DEL ARCHITEKTER INDSAMLEDE BIDRAG TIL SYDITALIENERNE.

N. N. 4 Kr. Filip 2. Alf. Sørensen 2. Max 2. Riccordo 5. P. Møller 4. Eva Møller 4. Ida Møller 2. Axel 4. »9 Matadorer i Rødt« 6. Un' vecchio Italiano 5. Niels Jensen 2. 2 Piger og 1 Dreng 3. En taknemlig Læser af »Architekten« 4. En Papirslange 1. Emanuel Jensen 20. Schumacher 20. F. Bøttger 5. A. Ruge 5. Erik Varming 2. Et L'hombreparti 4. Frøken Marie Hertz 10. Møllmann 20. Andreas Fussing 25. V. Fischer 10. C. Harild 10. Leuning Borch 2. K. Varming 20. Helge Møller 20. G. Steenberg 25. C. B. 5. Th. B. 5. Georg Nielsen 5. Houberg 5. Ove Huus 5. Johan Nielsen 10. Søren Lemche 25. Magdahl-Nielsen 25. Hans & Jørgen Larsen 50. Leuning Borch 5. Fru Alida Borch 2. Klosterforvalter Jespersen 10. C. D. 5. Axel Berg 40. C. J. 5. Bikuben 2. Jacob 2. Monte Carola 10. Renter 3. Helweg 10. B. A. 4. P. G. Sørensen 5. Slipsager 5. Hugo 4. Laage 5. Ejnar Andersen 1. Bidstrup 1. Tønnesen 5. S. P. Lundberg 2. Vilh. Clausen 1. Thorv. Andersen 1. Chr. Borch 5. Sinding 2. Langballe 5. Evers 1. Nobel 5. Jacob Pedersen 5. Zeuthen 1. Knudsen 1. Brøckner 5. Maskinmester Jacobsen 1. Fru Marie Borch 5. Martin Borch 30. Murermester Broe 20. Otto Meyer 25. Thorvald Jørgensen 25. — Ialt 647 Kr.

Det bemærkes, at Beløbet vil blive tilsendt de danske Sygeplejersker i Neapel til Uddeling blandt de paa Hospitalerne der liggende Saarede fra Katastrofen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær),

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 6. MARTS 1909
11. AARGANG Nr. 23

FRANSK ARCHITEKTUR GENNEM FLERE AARHUNDREDER.

Dette Billede af en Gade i den lille By Loches, i Nærheden af Poitiers i Vestfrankrig, giver et Indtryk af Forandringerne i den architektoniske Smag fra det 15de til det 17de og 18de Aarhundrede, — fra den sene Gothik, gennem Renaissancen til Baroken.

Det gamle Porttaarn er et typisk Exempel paa Gothikens overlegne Kompositionskunst. Det virker som en Helhed med et bestemt Fysiognomi, en bestemt Kraft og Balance og sikkert anbragte Enkeltheder. Den nederste Del er behandlet som et enkelt Legeme med plane Flader, hvori der er indskaaret en Portaabning med dobbelt Bue, en Aflastningsbue og en Portbue, forskudte for hinanden, saa at man faar et Indtryk af Murtykkelsen. Ogsaa det lille, firkantede Midtvindue er indskaaret i Murmassen med et enkelt Profil, som, charakteristisk for Gothiken, standser et lille Stykke fra Solbænken, hvorved man føler, at Profilet er skaaret i Stenen og har ligesom en Fod at staa paa. I Murfladen er tillige indpasset en Madonnabal-

PONT NEUF I PARIS.

dakin lige over Portaabningen, i begyndende Renaissancestil, der tyder paa, at Taarnet er bygget efter 1500; og over Midtvinduet ses et større Vindue i typisk Flamboyantstil, stærkt plastisk fremhævet, saa at det virker paa lignende Maade i Forhold til den rene Murflade som den store Midtbaldakin paa Dogepaladset i Venedig, der blev tilføjet 1404, adskilligt senere end den oprindelige Façade, som et Udtryk for det 15de Aarhundredes Sans for den koncentrerede Pragt. Man lægger Mærke til, at de tre omtalte Enkeltheder er anbragte i en Kurve over hinanden og ikke efter en streng Lodlinje, skønt Portaabningen, saavidt man kan se, er anbragt i Taarnets Akse. Det vidner om den Frihed, de senere gothiske Kunstnere tog sig med Symmetrien — jfr. Oluf Mortensens Vaabenhus ved Roeskilde Domkirke — svarende til den Spiralbevægelse, der i Reglen er i de stærkt svungne gothiske Statuer.

Om Grunden til dette sidste Fænomen har man fremsat forskellige Formodninger, men den eneste rigtige er, at allerede de græske Statuer havde saadanne kvindeligt svungne Legemsstillinger — »Skævheder« kaldte Grækerne dem selv —, og at det skyldtes Traditionen fra Oldtiden, naar de middelalderlige Kunstnere allerede tidligt tog saa frit paa Figurerne og yndede det elegante Sving. Flamboyanttidens Kunstnere overførte dette i Architekturen, men med en yderst sikker Smag.

En Ting man endnu maa lægge Mærke til er, at Enkelthedernes Størrelse vokser opefter, saa at man har Fornemmelsen af, at Tindemurens Fremspring og det store Tag med sine Kviste og det lille Klokkespir er

RUE DE RIVOLI I PARIS.

Konsekvensen af denne Udvidelse af Størrelsesforholdene: disse Dele af Bygningshelheden bliver at opfatte baade som normale Afslutninger af Taarnet og som forstørrede Enkeltheder, hvilket gør deres Virkning i Kompositionen mere levende. Effekten er paa alle Maader forhøjet opefter, hvilket navnlig føles i Kvistens Fremspring i Modsætning til Tagfladens Tilbageskraaning; og deres Pegen i alle Retninger, saa at Taarnets Silhouet og *perspektiviske* Karakter derved bliver beriget. — Vi maa erindre, at den gothiske Kunst paa dette Tidspunkt var højt realistisk. Den flamske Malerkunst havde endog kulmineret. Man var naaet saa langt som Middelalderen overhovedet kunde naa i Iagttagelse og i perspektivisk Finfølelse. (Gothikens Raffinementer i stilistisk og naturalistisk Henseende kunde minde om den chinesiske og japanske Kunsts.)

Fra denne sene Gothik, især fra den Form, den fik i Fæstningsarchitekturen, hvor Fladerne spiller en større Rolle, gik Udviklingen videre til den nordiske Renaissance (Kronborg), idet navnlig den engelske Gothiks Forkærlighed for det lave, firkantede og vidtstrakte kom til at spille en stor Rolle.*) Men Renaissancen mistede forbavsende hurtigt den gothiske Kompositionsevne og blev en lidet organisk Stil, selv i Frankrig; ja den minder desværre altfor ofte om daarlig moderne Architektur, hvilket ikke blot skyldes, at vi med Forkærlighed har benyttet Renaissancemotiver, men ogsaa, at de gamle selv var usikre i deres Smag. Renaissancen er ofte kun en dekorativ Overgangsform mellem Gothiken og Baroken og ikke nogen virkelig Architekturstil.

Det høje Raadhus, i Frants den førstes Renaissance, som er bygget op

GAMLE HUSE VED PONT NEUF I PARIS.

til Porttaarnet i Loches, vidner om mange gode Bestræbelser paa at indføre en romersk Etagestil, for hvilken Gothiken af gode Grunde ikke havde haft nogen Sans — thi den havde ikke Brug for den og havde helt andre Forestillinger om Ligevægt end denne lagvise Opstabling. En ægte Gothiker skabte Enhed i Organismen og hævede Tyngdepunktet saa meget som muligt for at give bedre Indtryk af Balancen. Det kan derfor ikke nægtes, at Renaissancebygningen ser noget sammenstykket ud ved Siden af det gothiske Taarn; man savner en virkelig gennemført Idé. Men af de nye Motiver kunde der komme meget godt, som Sidepartiet, der desværre kun daarligt ses i Fotografiet, viser. Thi her er de fire nederste Etager samlede to og to og afsluttede med en kraftig Gesims foroven, saa at Ideen bliver klarere og Forholdene bedre. Og Konsekvensen af denne Udvikling er atter de Huse, man ser paa den anden Side af Gaden, fra Baroktiden,

*) Naar Dr. Francis Beckett i sin Bog om »Renaissancen og Kunstens Historie i Danmark« mener, at Horizontalismen i Kronborg stammer fra Syden, er dette neppe rigtigt. En saadan Indflydelse spores først i Bygninger som Frederiksberg Slot.

uden Pynt, rolige og faste i deres kubiske Form, vandret afsluttede, inddelte med flade Led, der betegner Etageadskillelsen, og, i Stedet for de højt opskudte Gavle, nogle lave Balkoner over Stueetagen: den typiske Modsætning i Følelsen for Bygningernes Kraft eller Hvile.

Tilfældig er Fotografiet taget saaledes, at Solen belyser de førstnævnte Bygninger plant, saa at de væsentlig gør sig gældende ved deres Linjer og enkelte Reliefdetaljer, medens de lave Barokhuse ligger i Skyggen og faar et Genskær (Clairobscur) fra den straalende Gade. Dem ser man fra Siden, de slutter sig til hinanden i Række, de indgaar i det rumlige Billede og egner sig ypperligt dertil, fordi deres Skønhed ligger i Voluminet, det fine Profil og i denne maleriske Belysning. Thi vi maa erindre, at nu befinder vi os i Rembrandts, Velazquez' og Pieter de Hoochs Tidsalder. Vi kan se

HUSE UDENFOR ODÉON-THEATRET I PARIS.

paa gamle Architekturbilleder, hvordan Malerne — det vil sige Datidens fine Æsthetikere — opfattede Architekturen.

Vi gaar nu over til den senere Tid.

I den tætte Sammenbygning af Husene i Loches raadede endnu den middelalderlige Aand. Saaledes saa de fleste gamle Byer i Frankrig ud, selv op i det 18de Aarhundrede. Det er højst interessant at vandre i de uhyre Kvarterer med snævre Gader, der endnu er tilbage i Paris, navnlig paa Øen østfor la Cité og i det tilsvarende Parti af Byen baade paa venstre og højre Seinebred. Her ser alt ud som paa Revolutionens Tid, kun er alle de gamle adelige Gaarde forvandlede til Lagerbygninger; en enkelt af dem (Mme de Sévignées) er bleven Museum, en anden (Hôtel Soubise) er bleven Nationalarkiv.

Byen Versailles derimod er anlagt bredere og luftigere. Den minder os om Italien, hvilket jo ogsaa var Meningen. Her udvikledes den moderne Forestilling om Herskabelighed og gennemført Orden; og efterhaanden som Paris udvidede sig og de gamle Fæstningsværker blev nedlagte, benyttede

man Lejligheden til ogsaa efter Evne at give den store By noget af den friere og sundere Charakter. Det Forbillede, man stilede efter, var navnlig Turins, den regelmæssige By med de lige Gader, og de store, smukke Palæhuse (og den dejlige Omegn). Man kan følge Indflydelsen af Turinerarchitekturen ind over Frankrigs Grænser. Militære Grunde medvirkede ogsaa til, at en Mand som Napoleon den første foretrak de lige Gader for de krumme; han havde selv tjent sine Sporer ved at skyde med Kanoner mod de sidste Forkæmpere for Revolutionen.

Det moderne Paris skabtes dog først af Napoleon den tredje. Hans Værk er bl. a. Rue de Rivoli, der gaar langs med Louvre og videre ud til Place de la Concorde, Gaden med Huse af samme parisiske Type, dannet vistnok efter de omtalte turinske Forbilleder. Thi det er jo et italiensk Motiv, som netop spiller en stor Rolle i Turin, denne Buegang med høje firkantede Piller. Men Bygningstypen er gennemarbejdet med den fine franske Smag og adskiller sig navnlig for de øvre Partiers Vedkommende fra alle italienske Huse. Thi baade de gennemløbende Altaner, Kvistetagen i det buede Tag, og de tværstillede smalle Skorstene, i hvilke hver enkelt Kamin i Huset har sit eget Rør, der stikker op foroven, vidner om den nordiske Herkomst. De buede Tage er jo beslægtede med Louvrepavillonernes Kupler; Skorstene, der ofte virker som høje Brandgavle, bidrager ligeledes til at give denne Del af Husene et renaissanceagtigt Præg.

Den Virkning af Lethed og Ensartethed, man føler, i Forening med den store Fornemhed i Stilen, giver disse det andet Kejserdømmes Idealhuse noget fortryllende. Et saadant Hus opfylder alle sine Forpligtelser. Det staar roligt i Gadelinjen og skærmer de gaaende mod Sol og Vejr. Det tegner sin Profil paa letfattelig Maade, drager sine lange Linjer ensartet i Højden og i Bredden, og viser i et og alt, at det er bestemt til at huse Mennesker, der holder af Lys og Luft, og som forstaar at udnytte den dyre Plads til det yderste. Thi medens det moderne Ideal ofte har været at fremvise saa mange forskellige indre Formaal som muligt, er det som om man kun havde et at gøre her, nemlig at bo.

Menneskene, som bor der, stiller vel ogsaa de samme Fordringer, undtagen Kunstnerne, Forfatterne og de intelligente Smaakaarsfolk, der nyder Kvistlejlighedernes gode Udsigt og finder sig i Kulden om Vinteren og den stegende Varme om Sommeren.

Der kan gøres umaadeligt meget ud af de øvre Partier af Husene, hvor de architektoniske Fordringer til Stilen er mindre end for Midtpartiets Vedkommende. Baade i Italien og i Frankrig ser man talrige Eksempler paa, at det flade Tag, »Terrassen«, er bleven benyttet paa den mest ugenerte Maade, som om det slet ikke vedkom de fine Beboere forneden, hvordan de fattige Lejere indrettede sig øverst oppe. Ofte er Huset bleven forhøjet med flere smaa Etager, der stadig trækker sig tilbage, saa at der er en lille »Terrasse« foran hver; og deroppe er der indrettet smaa Haver, eller dér tørrer man Tøj. Det mærkelige er, at det slet ikke skader Virkningen af Husene set fra Gaden. Det er jo ogsaa i Virkeligheden bedre at lade Individualismen ytre sig paa saadanne naturlige Maader, fremfor at imitere

middelalderlige Gavle og Spir, som kun gør en halv Virkning paa større moderne Huse og slet ikke er til nogen Nytte.

Napoleon den tredjes Architektur har Ord for at være moderne i uheldig Forstand, ligesom man ved Ordet »Salon« forbinder Forestillingen om uægte Elegance. Men jeg tror, at dette er uretfærdigt i flere Henseender, skønt der kan gøres store Indvendinger mod den overdrevne Brug af Renaissancedetaljer i mange af Bygningerne, hvorved disse netop har mistet deres moderne Charakter. Alene, at der paa denne Tid skabtes en *Type* paa et moderne Gadehus, og at denne Type endog har vist sin Levedygtighed i Nutiden, ved at man har kunnet indrette »Magasin du Louvre« i et af Husene i Rue de Rivoli, viser tilstrækkeligt, at den franske Kultur er up to date, skønt den holder sig i Former fra det 18de Aarhundrede. (Det er *os* alene, der har været dumme nok til at tro, at vi skulde begynde forfra i Middelalderen for at blive moderne; det indser vi nu selv og vore Venner sydpaa). Ja, paa en Maade betegner de omtalte Huse Højdepunktet af en Udvikling i hele den franske Architektur i Retning af at gøre Stilen klassisk og dog naturlig. Der er noget af Gothikens Kompositionsevne i Opbygningen og Ligevægten, der er Renaissancens Kærlighed til den antikiserende Enkeltform og Baroktidens Sans for at indordne Detaljerne i Helheden og at benytte de store naturlige Virkninger bl. a. Altanerne, Vinduesdørene med Skodder og den omtalte Udnytten af Rummet til det yderste og navnlig Bygningens Helhedsform. Det er interessant i denne sidste Henseende at sammenligne det moderne Hus' rolige og bløde Omrids, der slutter klart om de indre Rum, med det gothiske Porttaarns kraftige men udadvendende Silhouet.

VILHELM WANSCHER.

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS.

I Kunstudstillingens Afdeling for Bygningskunst vil der være god Lejlighed for Architekter til at skabe en righoldig Udstilling, som kan vise Alsidigheden af de Opgaver, der i det praktiske Liv stilles Architekter. Der vil her kunne vises Publikum, hvorledes der, ved Løsningen af Opgaver i smaat og i stort, ogsaa tages Hensyn til den kunstneriske Side, og Udstillingen vil saaledes blive et godt Middel til at aabne Øjet for Architektens Gerning.

For at opnaa dette, er Rammerne for, hvad der kan udstilles, ikke meget snævre. Façader, Perspektiver og Fotografier tænkes fortrinsvis udstillede; disse vil sikkert, suppleret med fornødne orienterende Planer, mest tiltrække sig Opmærksomheden. Derimod antages Konstruktionstegninger og lignende Arbejder at maatte blive mere underordnede som Udstillingsgenstande.

Paa Grund af de gode Pladsforhold vil ogsaa Modeller, saavel i mindre Maalestok som Modeller i naturlig Størrelse af architektoniske Enkeltheder, kunne udstilles.

Skulde det ved Anmeldelserne vise sig, at der blandt Architekterne maatte være Trang til at udstille Studier, vil en mindre Udstilling af saadanne Tegninger ogsaa kunne finde Plads.

Det vil erindres, at Anmeldelse om Deltagelse i Udstillingen sker gennem Sekretær V. Jastrau, Holbergsgade 3, 4. Sal, og at Anmeldelsesfristen udløber den 16. Marts, medens Indleveringen af Arbejderne (i Helligaandshuset) slutter den 31. Marts.

PROFESSOR H. STORCKS 70-AARS FØDSELSDAG.

I Anledning af, at Akademisk Architektforening har valgt Professor Storck til Æresmedlem af Foreningen, har denne modtaget følgende Skrivelse:

Til Akademisk Architektforening!

Idet jeg paa min 70-Aars Fødselsdag har set tilbage paa min architektoniske Virksomhed, er Resultatet nærmest, at Udøvelsen deraf har glædet og interesseret mig. I og for sig betragter jeg dette som en Lykke; men naar jeg nu har modtaget saa mange og smukke Vidnesbyrd om, at denne Virksomhed ikke er bleven ubemærket af mine Kolleger, og at de har set paa den med Velvillie, er dette en Belønning, som jeg ikke noksom kan sætte Pris paa, og for hvilken jeg bringer min bedste Tak. — Den Ære, mine Kolleger i Architektforeningen har vist mig ved at stille mig i det Forhold til Foreningen, som sket er, vil være en Opfordring til mig om i den Arbejdstid, der endnu maatte blive mig forundt, at stræbe efter at blive værdig til denne Anerkendelse.

Kjøbenhavn, den 22. Februar 1909.

Storck.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmødet den 26. Februar var mærkværdigt nok ret faatalligt besøgt. Architekt Karl Nissen holdt et interessant og fængslende Foredrag om ældre og yngre svensk Bygningskunst, illustreret med Lysbilleder. — Vi haaber i et senere Hæfte at kunne bringe et udførligt Udtog af Foredraget efter Talerens Manuskript.

De af »Tegnehjælpen« udstillede Tegninger og Resultater af det første Aars Virksomhed blev tagne i Øjesyn og vakte almindeligt Bifald, ikke mindst hos de to tilstedeværende svenske Gæster, d'Hrr. Nissen og Wåhlin.

Efter Aftensbordet forblev man længe samlede ved et fornøjeligt Symposion; Foreningens ny Æresmedlem, Professor Storck, var til Stede, og der holdtes Taler til hans Ære af Formanden, P. V. J. Klint og J. P. Tvede. Architekt Karl Nissen talte overordentlig smukt om sin Ungdomstid i Danmark, og flere andre Talere havde Ordet.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

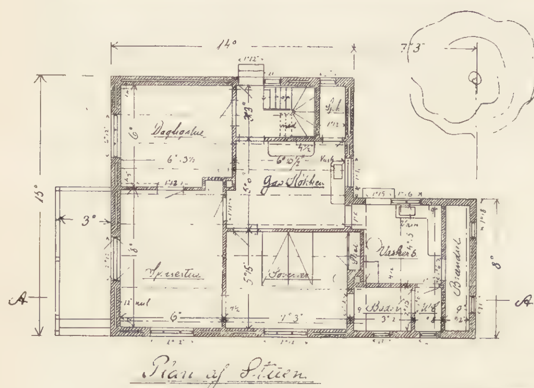
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✱ ✱

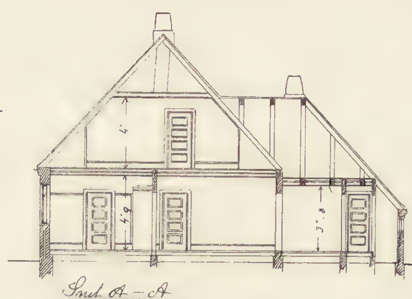
KJØBENHAVN
DEN 13. MARTS 1909
11. AARGANG NR. 24

TEGNEHJÆLPEN.

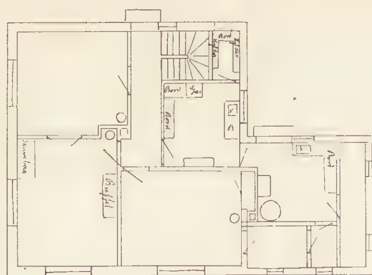

LÆRERBOLIG VED RØNNE. VED POUL HOLSØE.

DEN nys afsluttede Udstilling i Industriforeningens Lokale af Arbejder fra Tegnehjælpens Virksomhed frembød i mere end en Henseende stor Interesse. I sin, kun et Aar gamle, Virksomhed er det lykkedes denne In-

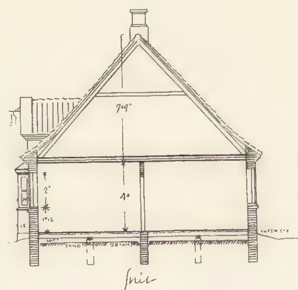
INDSENDT PLAN TIL LÆRERBOLIG VED RØNNE.

stitution dels at aabne Øjnene hos en Mængde Mennesker for Betydningen af et bedre og fornuftigere Byggeri og at faa dem til at komme frem med deres beskedne Opgaver, og dels at knytte en Skare Architekter til sig, som med Iver og Lyst har paataget sig det ingenlunde lette Arbejde, der er forbundet med disse, netop i Kraft af deres Beskedenhed, vanskelige Opgaver.

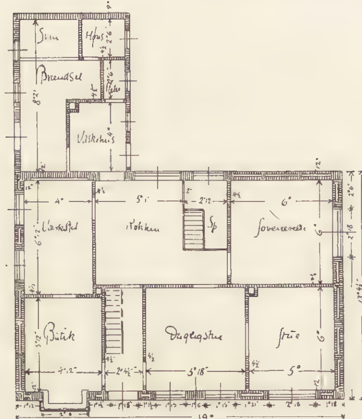
I Erkendelsen af, at Tegnehjælpens Arbejde har haft — og forhaabentlig i Fremtiden vil faa endnu mere — Betydning for vort Land, da derved en stor Del Byggeri, der *ellers ganske vilde være unddraget Architekters Behandling,* bliver godt og fornuftigt planlagt, har vi ønsket at bringe et Udvalg af de Arbejder, som allerede er komne til Udførelse; vi ønsker udtrykkelig at fremhæve, at Udvalget er ret tilfældigt og at kun Pladshensyn har nødvendiggjort en Begrænsning.

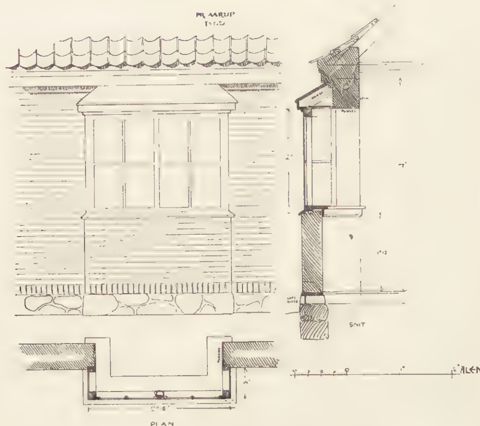
Der er til Dato indgaaet 144 Forespørgsler, deraf er 69 gaaet til videre Behandling. Arbejderne er jævnt fordelte over hele Landet, og vi skal kun nævne nogle Yderpunkter: Skagen, Harboøre, Ribeegnen, Storehedinge, Rønne.

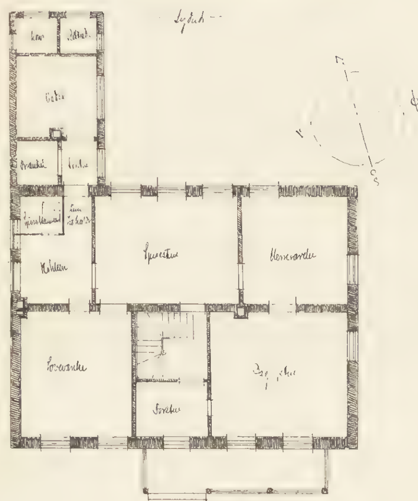

ET SKOMAGERHUS PAA FYN.

VED SVEN RISOM.

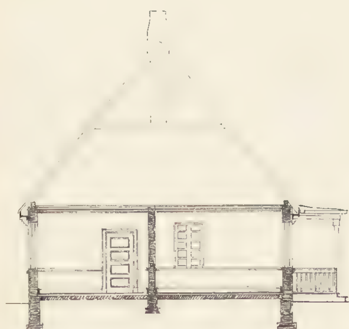

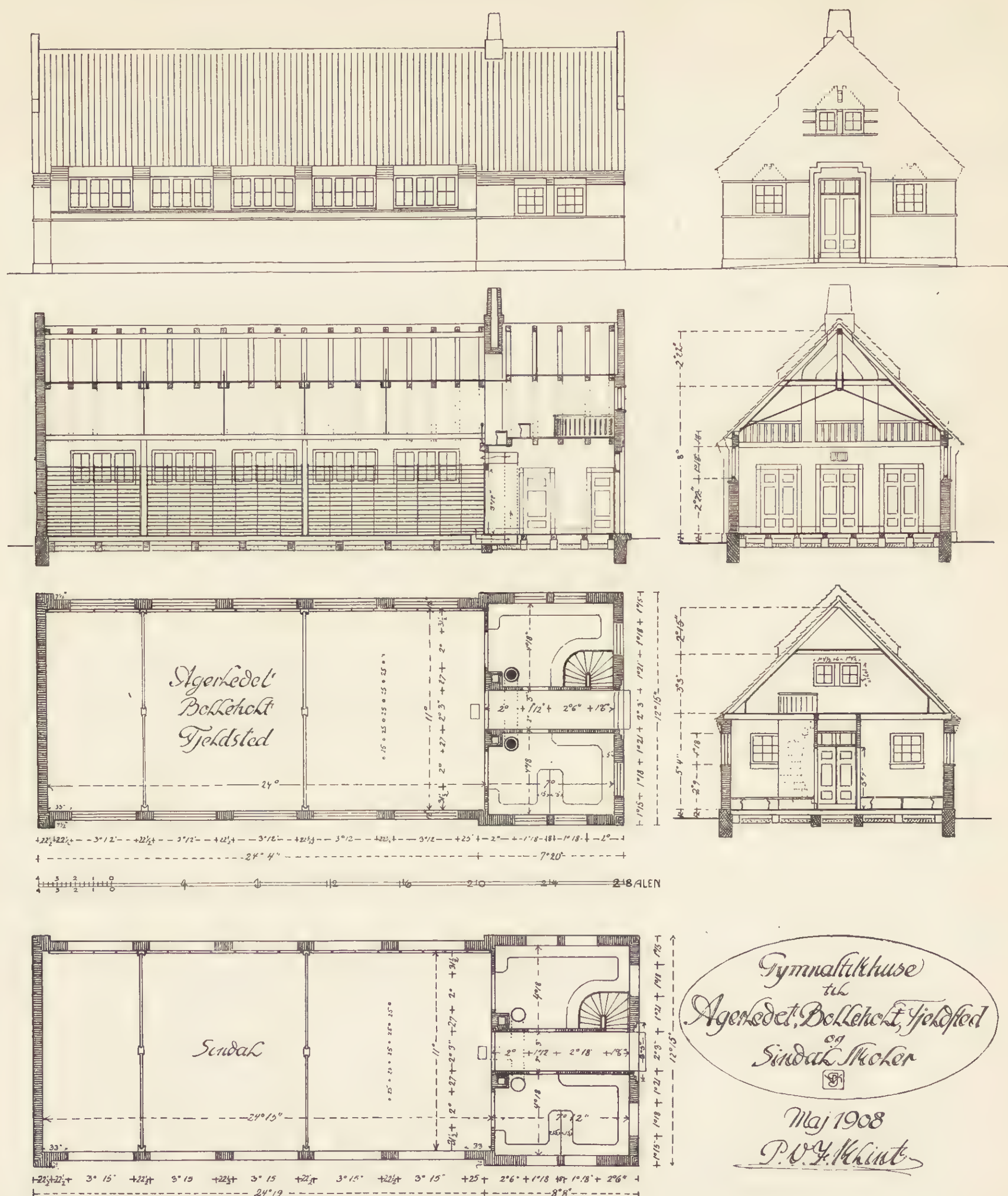

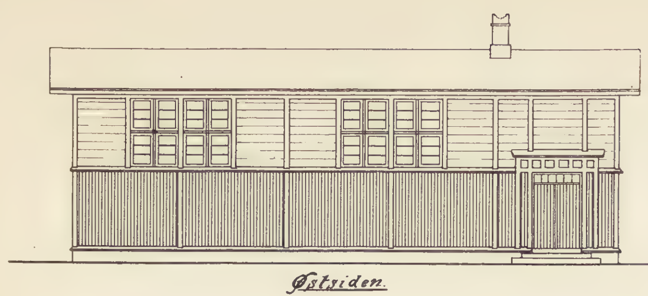
EN LÆRERBOLIG PAA FYN. VED THORKILD HENNINGSEN.

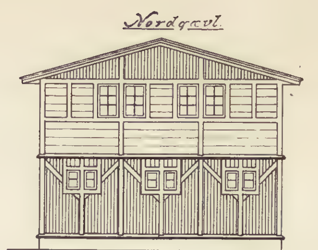
Den føleligste Mangel ved Tegnehjælpens Virksomhed er, at den endnu er ude af Stand til at yde Vejledning *under Opførelsen* af Bygningerne, og at man derfor heller ikke ved, om Tegningerne bliver fulgte. Endelig vilde det under selve Planlæggelsen af Bygningerne ofte være meget heldigt om mundtlige Konferencer kunde finde Sted og meget trættende Brevskriveri derved spares. Det vilde derfor være i høj Grad ønskeligt, om der kunde opnaaes en Understøttelse af Staten, saaledes at en eller flere yngre Archi-

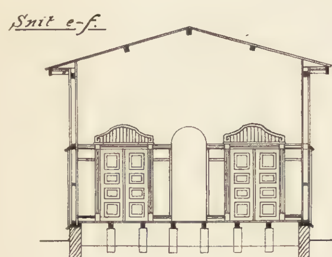

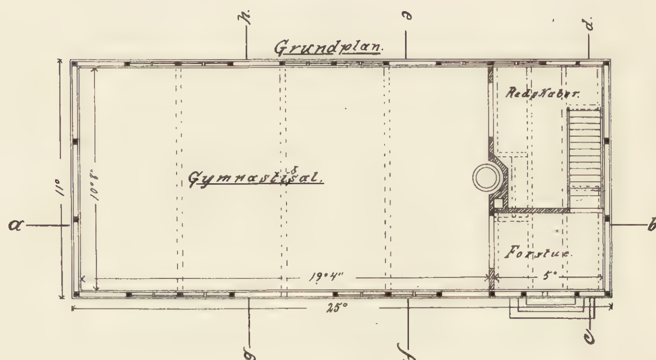
GYMNASTIKHUSE. VED P. V. J. KLINT.

tekter kunde blive ansatte som Rejsekonduktører for Tegnehjælpen. Som tidligere nævnt, har Kultusministeriet gennem Gymnastikinspektøren anmodet om Tegnehjælpens Assistance ved Udarbejdelsen af Tegninger til de mange Gymnastikhuse, der skal opføres, og senere om Typer for Skolebygninger paa Landet. Den samme Mangel af regelmæssigt Tilsyn er her tilstede, og Staten har saaledes ingensomhelst Garanti, for at Pengene bliver rigtigt anvendte, eller at Bygningerne opføres efter de approberede Tegninger. Derfor var det vel ikke utænkeligt, at et Tilsyn med Tegnehjælpens almin-

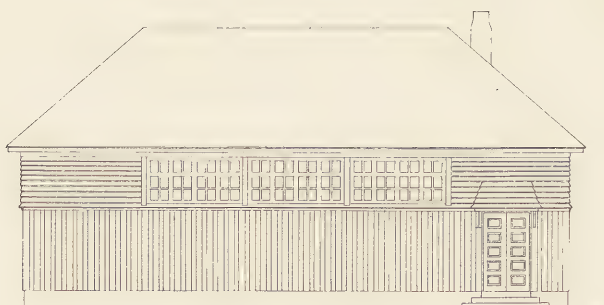

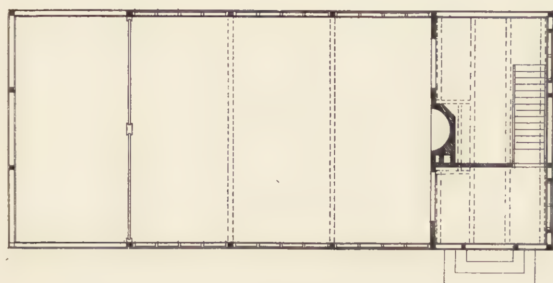

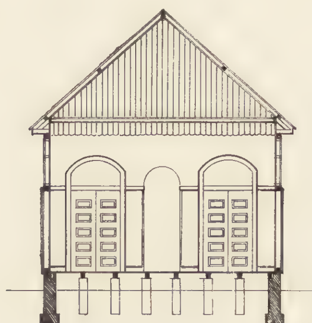

GYMNASTIKHUS AF TRÆ. INDSENDT TEGNING.

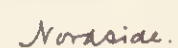

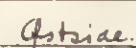

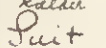

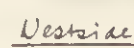

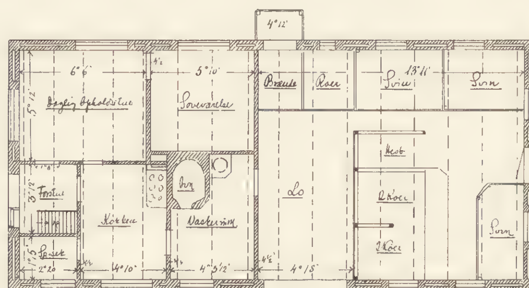
GYMNASTIKHUS AF TRÆ. VED J. P. TVEDE.

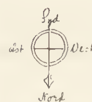

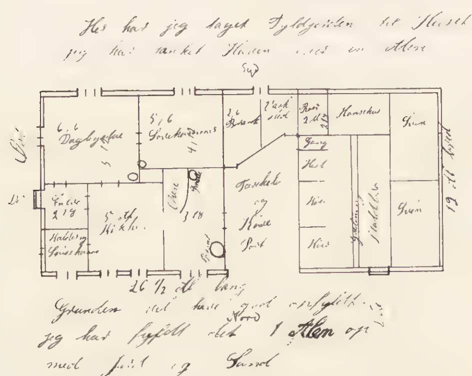

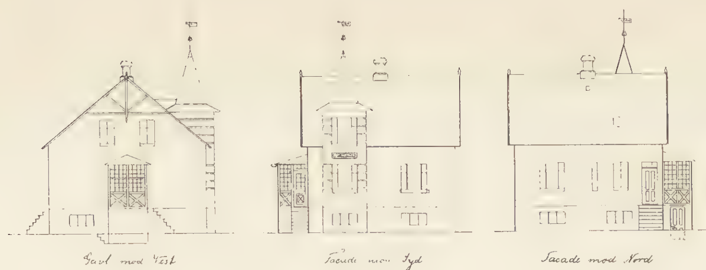
HUSMANDSHUS VED RIBE. VED SVEN RISOM.

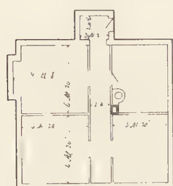
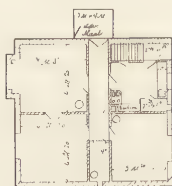
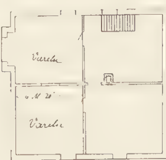
delige Arbejde kunde forenes med Tilsynet af Gymnastikhuse og Skolebygninger, og at Statens Hjælp kunde opnaaes hertil.

Ialt har 25 Architekter ydet deres Arbejde ved Udarbejdelse af Tegninger. De udfører deres Arbejde gratis, men Tegnehjælpen betinger sig et Vederlag af mellem 10—40 Kr. — alt efter Husets Størrelse — for sine Udlæg til Papir, Tryksager, Porto o. s. v. Men selv dette yderst beskedne Vederlag har det undertiden haft sin Vanskelighed at opnaa, saaledes at den paagældende Byggesag af denne Grund er bleven til intet. Dette lyder jo besynderligt, og man

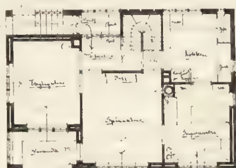
INDSENDT PLAN TIL HUSMANDSHUS VED RIBE.

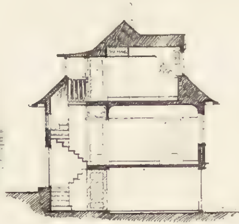
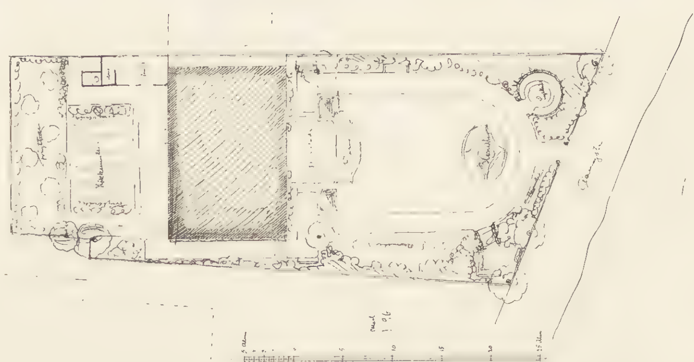

Plan af Kælder　Plan i Stuen　Plan af Loftet

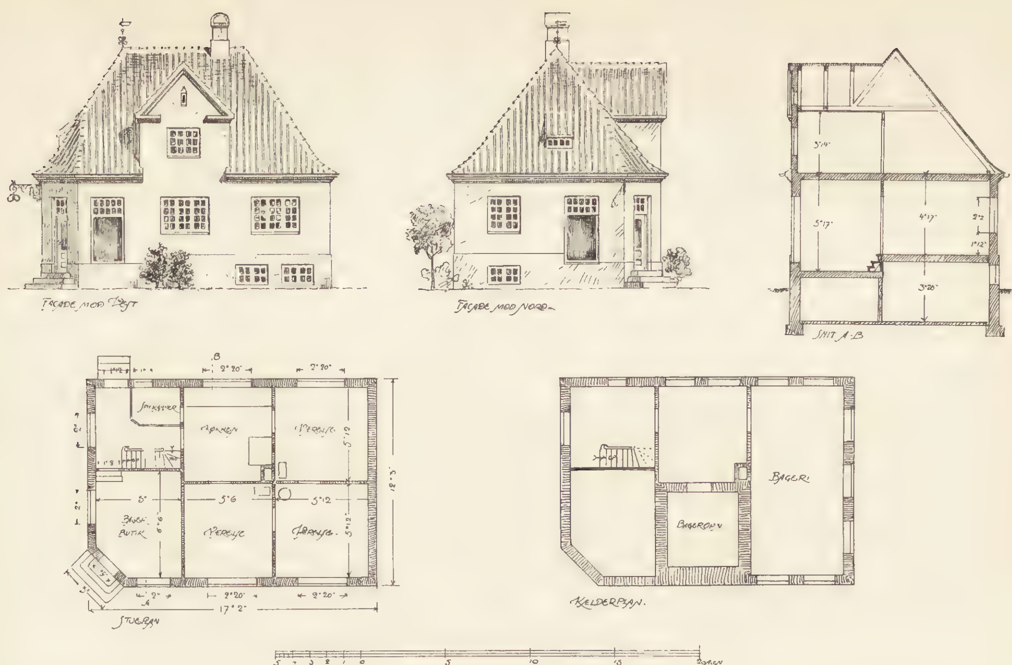
BEBOELSESHUS UDENFOR KALLUNDBORG. INDSENDT TEGNING.

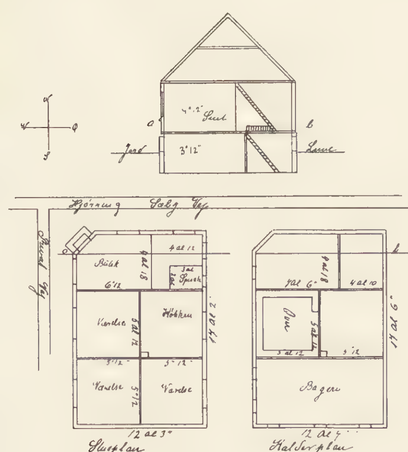

BEBOELSESHUS UDENFOR KALLUNDBORG. TEGNEHJÆLPENS RETTEDE TEGNING VED EGIL FISCHER.

BAGERENS HUS VED RØNNEBJERG PR. VRAA. VED THORALF RIDDER.

INDSENDT PLAN OG SNIT TIL BAGERENS HUS.

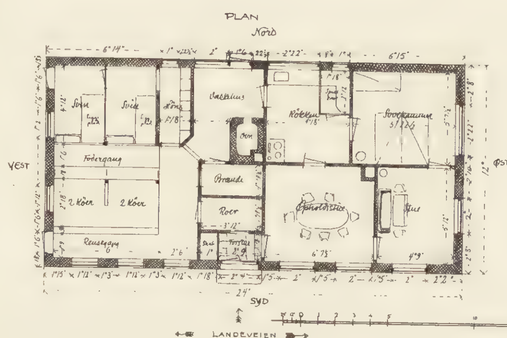
skulde ikke tro det muligt; om et Hus f. Eks. koster 2000 Kr. eller 2010 Kr. skulde synes ligegyldigt; men *saa* smaalig kan virkelig den pekuniære Betragtning være.

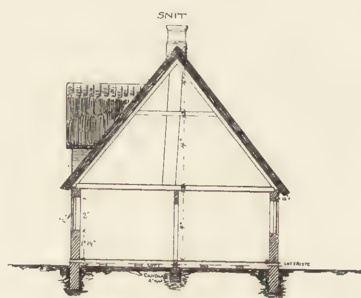
Foruden den førstehaands Udarbejdelse af Tegninger paatager Tegnehjælpen sig som bekendt at rette Tegninger, der af stedlige Haandværkere allerede er udførte. For at vise, med hvor ringe Forskydninger en uheldig Plan kan blive god og brugbar, har vi gengivet nogle af disse indsendte Tegninger. Et særlig pudsigt Eksempel viser den afbildede Tegning til et Hus i Kallundborg. Det oplystes i Skrivelsen til Tegnehjælpen, at det paatænkte Taarn var anbragt, for at Bygningen bedre kunde harmonere med — Kallundborg Kirke! Forøvrigt var dette Hus for stort for Tegnehjælpen og henvistes til særlig Behandling mod et beskedent Honorar. Det fortjener at nævnes, at Huset, efter at Architekten havde overtaget det, blev 1600 Kr. billigere end det vilde være blevet efter de oprindelige Tilbud.

Det er et stort og et vanskeligt Arbejde, der gøres af Tegnehjælpen; det vil forhaabentlig blive større og mere omfattende, saaledes at den unge Institution vokser sig ind i Folkets Bevidsthed som et vigtigt Led i Bestræbelsen, forat højne vort Lands Kultur.

SYDSIDE MOD VEJ. ØSTGAVL.

HUSMANDSHUS VED GRÆSTEDBRO. VED SVEN RISOM.

RIVOLI-GADEN I PARIS M. M.

Magister V. Wanscher har i Nr. 23 af »Architekten« blandt meget andet givet en begejstret Skildring af ovennævnte, af Napoleon III anlagte Gade og af det andet Kejserdømmes Idealhuse i Gaden, en Skildring, hvori der dog er indløbet flere Unøjagtigheder.

Udvidelsen og Reguleringen af Paris skriver sig ikke, som man kunde opfatte Forfatterens Ord, fra Napoleon I, der af militære Hensyn foretrak de lange, lige Gader. Udvidelsen af Byen begynder alt under Ludvig XIV og fortsættes af hans Efterfølgere, af hvilke Ludvig XVI satte Byen en ny Grænse ved den i 1784—86 opførte Oktroimur med de af Ledoux byggede bisarre Toldhuse (Barriererne); fra den Tid skriver Marsmarken, Concorde-Pladsen og Champs Elysées sig, og Gaderne var vel lige, men de skar ej hinanden under rette Vinkler, saa at Kvartererne heller ikke fik de kedsommelige rektangulære Bygningsblokke, der gør en Plan over *Turin* lige saa trøstesløs at se paa som en Plan over en nordamerikansk By. Ogsaa i den gamle By udvidedes og reguleredes Gaderne lidt efter lidt, ligesom i andre Byer, og Napoleon den store fortsatte saaledes kun Bourbonernes Arbejde. Store Planer havde han, men paa Grund af Krigene blev meget ikke udført eller ikke fuldført, saaledes den paatænkte Sløjfning af det mellem Tuilerierne og Louvre liggende Kvarter og de to Slottes Forening ved et Galleri, svarende til det, der langs Seinen knyttede dem sammen, et Arbejde, som det andet Kejserdømme tog op og fuldførte. Derimod fik han for en Del

udført et i Forbindelse dermed staaende Arbejde, der ogsaa afsluttedes af Napoleon III, nemlig Anlæget af *Rivoli-Gaden* med de op forbi Vendôme-Pladsen løbende Tværgader.

Nord for Tuilerie-Haven laa nogle til Slottet hørende Ridehuse og Ridebaner samt nogle Haver, der ejedes af Capuciner- og Feuillanter-Klostrene i St. Honoré-Gaden. Her anlagdes nu 1802 en bred Gade, *Rivoli-Gaden* fra Concorde-Pladsen hen til Carroussel-Pladsen, hvorfra den skulde have været fortsat til Louvre, og Tuilerie-Haven hegnedes mod denne Gade ved et Jernhegn af Spyd med forgyldte Spidser, medens kun den nordlige Side af Gaden bebyggedes. Denne Bygningsrække, som ses paa det af Forf. meddelte Billede, og som allerede C. Molbech 1821 nævner blandt de Byggeforetagender, der »vil i Aarhundreder bevare Napoleons Navn og Erindring i Paris«, opførtes c. 1812 af de ikke helt ubekendte Architekter Percier og Fontaine, om hvilke C. F. Wiebeking i 1825 (Bürgerl. Baukunde, III. p. 173) siger: »Die neuen Wohnhäuser an der Strasse Rivoli sind auch nach ihren Zeichnungen aufgeführt; deren Erdgeschoss besteht aus Arkaden; darüber liegen Kragsteine, Balcons tragend; ähnliche Balcons heben auch die obern Stockwerke vor sich.«

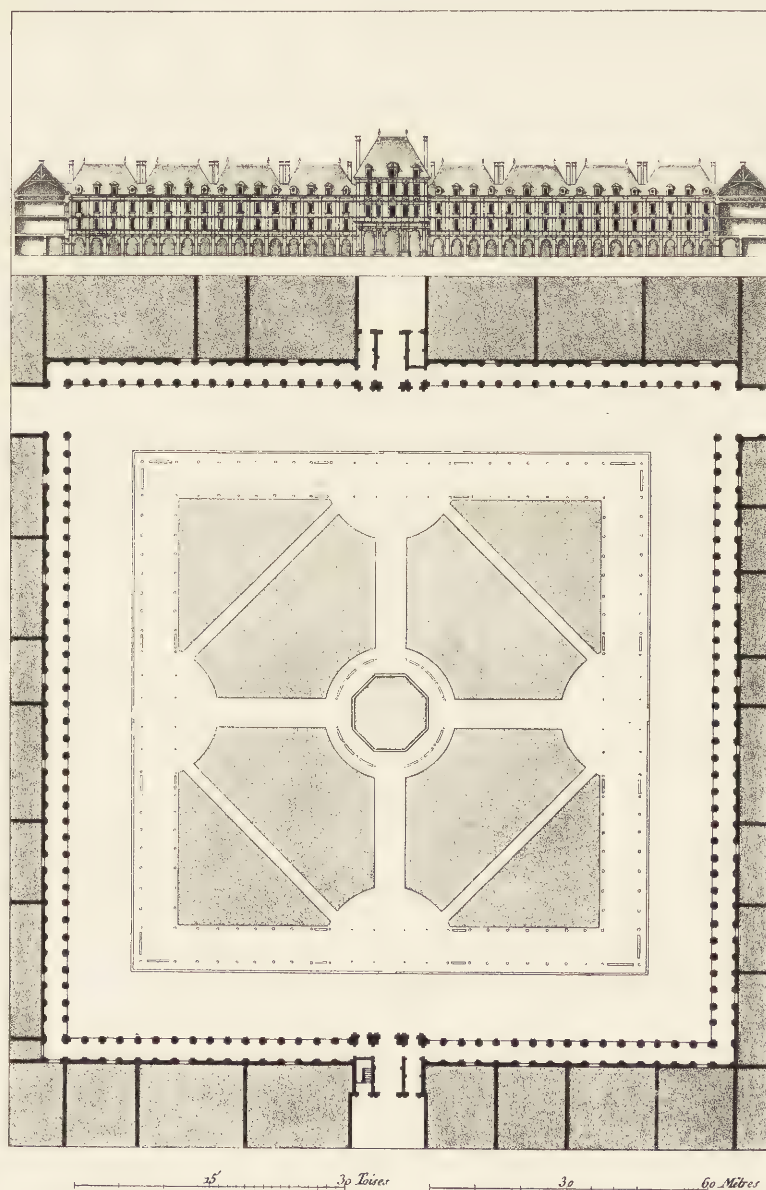
Det er saaledes fuldstændig urigtigt, naar Forf. henregner denne Del af Rivoli-Gaden og de afbildede Huse til det andet Kejserdømmes Architektur og paa denne Basis værdsætter Napoleon III's Architekter. Deres Arbejder maa søges i den Del af Gaden, som er anlagt efter 1852, nemlig Strækningen fra Carroussel-Pladsen forbi Raadhuset hen til St. Antoine-Gaden, og her — ikke overfor Tuilerie-Haven — findes, saavidt mig bekendt, ogsaa »Magasin du Louvre«, nemlig paa Hjørnet af Rivoligaden og »Place du Palais-Royal« ligeoverfor det gamle Louvre.

Arkaderækker som de ovenfor omtalte fandtes forøvrigt allerede før 1812 i Palais-Royal-Haven, hvis Omdannelse til Forretningskvarter fandt Sted under Ludvig XVI, ja man havde et langt ældre Eksempel i Bebyggelsen omkring Place-Royal (nu Place des Vosges), der fandt Sted 1604—12 og skyldes Catharina af Medicis: en kvadratisk Plads med Ludvig XIII's Rytterstatue i Midten, omgiven af treetages Huse med Arkader i nederste Etage. Her er der aabenbart en direkte italiensk Paavirkning, dog ikke fra Turin, men fra Toskana.

I sin Begejstring over disse det andet Kejserdømmes »Idealhuse« kommer Forf. helt op paa Tagaltanen og udvikler paany sin Yndlingsdoktrin om det skønne i Husenes Forhøjelse med flere smaa Etager, der stadig trækker sig tilbage, men han mangler et fast Standpunkt baade for Altanerne og Etagerne.

Naar man, som i Paris, bygger Husene helt af Brudsten eller, som navnlig i ældre Tid, endog med de endnu tykkere Kassemure, ydre og indre Beklædning af hugne Sten med en Kærne af uregelmæssige mindre Sten i Mørtel *(maçonnerie de blocage)*, og naar Murene foroven afdækkes med stærkt udladende Gesimser af store Stenplader, understøttede ved solide Kragsten, kan man vel anbringe et lille Jerngitter paa Gesimsen og tilvejebringe en smal Altanrende mellem Gitteret og det paa den indre Kant af

Muren hvilende Tagværk; men at dette lader sig praktisere med vore $1^1/_2$—2 Sten tykke Teglstensmure og svage Murgesimser, maa Forf. nærmere paavise.

At give et højt Tag flere Rækker Kvistvinduer og at forene hver Række udvendig med en fortløbende let Bindings- eller Træværks-Beklædning, saa at den viser sig som en tilbagetrukken Etage, har man alt gjort i Renaissancetiden (f. Eks. ved Kjøbenhavns Slot) og ret hyppigt ved Pakhuse; men til at bære et saadant svært Tag hører stærke Mure eller indvendige Bære-

piller, og det maa da ogsaa her være Forfatterens Opgave at angive en for ældre kjøbenhavnske Huse mulig, praktisk Løsning under skyldigt Hensyn til Bygnings- og Brandlovgivningen samt til de særlige Vanskeligheder, som vore klimatiske Forhold frembyder.

Hvad det æstetiske Synspunkt angaar, da er dette derimod alt for fast hos Forfatteren. I snævre, uregelmæssige Gader med relativt høje Huse er det aldeles ligegyldigt, hvorledes man behandler Taget, da dette fra de mulige Synspunkter paa Gaden slet ikke viser sig. Ogsaa hvor man kan tage et fjernere Standpunkt, vil Konstruktionen kunne anvendes, forsaavidt det drejer sig om en isoleret Bygning eller en isoleret Bygningsrække, f. Eks. Rivoligaden overfor Tuilerie-Haven, det kommer her kun an paa, at Forholdet mellem Underbygning og Overbygning er vel afvejet. Men helt anderledes stiller Sagen sig, naar man vil skyde en saadan Skyskraber ind i en med Bygningsrækker afsluttet større Plads, her vil den virke disharmonisk, trykkende paa Omgivelserne, i dobbelt Forstand himmelraabende, saaledes som vi jo ser det med Hein & Møller-Holst's Sted paa Gammeltorv. Den gode Smag krænkes og de omliggende Huse kan med Rette føle sig brøstholdne over at blive trykkede og puffede af en saadan »Emporkömmling«. Eller, for at komme til Gerningsstedet, hvorom Forf. kredser uden denne Gang at nævne det, *Nr. 3 paa Kongens Nytorv,* hvorledes vil ikke Gesimslinien paa Charlottenborg blive ødelagt, hvorledes vil ikke Udenrigsministeriets Bygning komme ud af Ligevægt, naar Façaden af Nr. 3—5, der er komponeret som en Helhed, skæres tværs over, og den ene Part skyder sig højt op over Façadens Risalit, der dog skulde være det dominerende.*)

Men der er ogsaa andre Faktorer end de rent æstetiske, der kommer i Betragtning ved Sagen om Nr. 3. Grunden til Nr. 3—5 tilhørte Charlottenborg, og Harsdorff fik den skænket paa Betingelse af at opføre en Bygning, der harmonerede med Nabobygningerne og blev en Pryd for Pladsen. Der er derfor ved Bortgivelsen fastsat Betingelser og taget Reservationer i saa

*) Naar Forfatteren i sin »æstetiske Opfattelse af Kunst« konstruerer sig til, hvad Harsdorff har søgt at opnaa af Helhedsvirkning i Bygningsrækken fra Charlottenborg til det gamle kgl. Theater, da havde han lettere kunnet anføre, hvad Harsdorff selv skriver i sin Ansøgning om Grundens Overladelse, Ord, der er citerede i »C. F. Harsdorffs Værker«. Det omtalte *Paabud* om Gesimsernes fortløbende Flugt er nærmest et Paafund; der arbejdedes vel i det 18de Aarhundrede paa at faa Folk til at bygge med Hovedlinierne i Flugt med Nabohusene, men Paabud fandt kun Sted ved de af Kongen solgte eller skænkede Grunde (Amalienborgkvarteret, Nyhavns Charlottenborgside), hvor der paalagdes Façadeservitut, og det var ikke Gesimserne, men Vinduesrækkerne, der skulde flugte. — Naar Forfatteren sammesteds noterer, at de gamle vare liberale med uvæsentlige Ting som Anbringelsen af nogle uregelmæssige Kviste paa Gethusets Tag, da kunde han ogsaa have bemærket den usymmetrisk anbragte Brandgavl, og denne kunde da maaske have ledet ham paa Spor efter, at Gethuset paa sine senere Dage var delt mellem den militære Højskole og det kgl. Theater, der hver for sig benyttede og indrettede Lofterne efter sit Behov. Den oprindelige Bygning har, som enhver kan se i »Hafn. hod.« Pl. LII, *selvfølgeligt* haft sine Kviste symmetrisk anordnede. — Endelig var Harsdorffs Gaard intet »Palais«, men to Huse, hvert med flere Lejligheder, og Harsdorff har ikke boet i noget af dem, men paa Charlottenborg.

Henseende, som skal fremdrages og udredes, og det er ikke til Gavn for Sagen, i hvilken Kunstakademiet har særlig Interesse, naar en Kunsttheoretiker ukaldet blander sig i den og fremkommer med lidet gennemtænkte og velovervejede Udtalelser, der tværtimod kan tages til Indtægt af dem, der giver Kunsten en god Dag. Har de først »en Udtalelse af en anset Kunstkender« om, at en Paabygning vil være uskadelig, ja maaske endog skøn, kan en Duodez-Architekt vel nok lave noget sammen, der kan opfylde Byggelovens, men ikke Smagens Fordringer, og saa kan det ikke nytte, at Hr. Wanscher raaber: »Nej! Det svarer ikke til min Tanke.« Han har da brudt Dæmningen ned, men kan ikke dæmme op for den indbrydende Flod.

Fr. Schiøtt.

»LYS OVER LANDET —«

Det er glædeligt, ikke mindst for os Architekter, at være Vidne til den voksende Interesse for Bygningskunsten, som er at spore i vor Tid, men for at den rigtig skal faa Fart og virkelig blive til en bevidst Følelse hos det store Publikum, er det nødvendigt, at det *oplyses* og *vejledes* ad den rigtige Vej, og hvad er naturligere, end at Impulsen udgaar fra Akademisk Architektforening?

Uden i nogen Maade at undervurdere det Arbejde, der allerede udføres gennem vort Tidsskrift og paa anden Maade, var det dog muligt, at der nu er en belejlig Tid til at ofre endnu mere Opmærksomhed paa Spørgsmaalet »at oplyse og vejlede Publikum« og vise, hvad vi selv ejer af god Bygningskunst baade gammelt og nyt. Vi har jo været Vidne til den Schulze-Naumburgske Vækkelse i Tyskland, som fortsættes ved Udgivelsen af forskellige Billedværker med en kort, maaske for kort, vejledende Tekst. I disse Værker, bl. a. Mebes: Um 1800, vises den gode, enkle Bygningskunst, som alle Kunstkendere skatter, men som alt for længe har været upaaagtet af det store Publikum, idet det gode er druknet i den Uendelighed af daarligt Byggeri, som har været det fremherskende baade her hjemme og i Udlandet i Slutningen af forrige Aarhundrede.

Kunde der ikke gennem »Architekten«, som et Led i Arbejdet for at fremelske den gode Smag, gøres en hjemlig Schulze-Naumburgsk Vækkelse, ved Hjælp af Fotografier her fra Landet, ledsaget af en kort Tekst af en af vore unge forstaaende Kritikere. Den Metode er saa simpel, at enhver, der har nogen medfødt Skønhedssans, vil faa Blikket opladt for, hvad der er godt og daarligt, og er det først gaaet ind i Publikums Bevidsthed, da er der ingen Tvivl om, at den gode Smag vil sejre til Gavn for vor hjemlige Bygningskunst.

Horsens, den 28. Februar 1909.

Viggo Norn.

HAVESELSKABETS HOVEDBYGNING.

MEDDELELSER FRA DET KGL. DANSKE HAVESELSKAB.

1. AARGANG. 12 HÆFTER.

Den ærværdige og samfundsnyttige Institution, der under Navn af »Selskabet til Blomsterkulturens Fremme« stiftedes i Aaret 1830 af Oberst d'Origny, Kommandør for Prins Christians Regiment, og som i 1880 fik sit nuværende Navn, begyndte ifjor Udgivelsen af ovennævnte Tidsskrift under Redaktion af Selskabets Overgartner, Hr. J. K. Jørgensen. I Modsætning til andre »Haveblade« beskæftiger dette sig hovedsagelig med, hvad man kunde kalde, det æstetiske Havebrug, og det er da ogsaa tænkt som et Led i Haveselskabets Bestræbelser for at vække og vedligeholde Interessen for smukke Haver.

Den nu foreliggende Aargang af det smukke og godt illustrerede Tidsskrift indeholder mange læseværdige og oplysende Artikler af Redaktionen, Havearchitekt Erstad-Jørgensen, Overgartner Risum, Docent Alfred Bruun o. fl. Da Formaalet med Selskabets og dets Tidsskrifts Virksomhed jo navnlig er at vække Folks Sans for den Skønhed og Rigdom, en veldyrket Have rummer — ligefra den, der kan opnaas paa en Altan i vore Gader, og til den, en Have paa Landet kan byde — fortjener disse Bestræbelser at kendes og støttes af Architekter, der fremfor nogen bør være interesserede i denne vigtige Side af Kulturen.

Hr. Erstad-Jørgensen siger i en Afhandling, »Om Villahavernes Karakter«, at Haven skal slutte sig til Huset, saaledes at den bliver en Del af *Hjemmet*, og saaledes, at dette allerede *begynder ved Havelaagen*. Det er desværre kun altfor sjældent Tilfældet, skønt det burde og ogsaa ligesaa godt kunde være det!

FORSKELLIGT.

De kommunale Præmier for smukke og gode Bygninger, fuldførte i det forløbne Aar, er tilfaldne Architekt C. Brummer for Villaen paa Lindevangsvej, tilhørende Højesteretssagfører, Dr. E. Møller, Architekt Strøm Teisen for Bygningen Brorsons Kirkeplads 1, tilhørende Murermester Simonsen, og Architekt G. Tvede for Østasiatisk Kompagnis ny Ejendom paa Hjørnet af Holbergs- og Niels Juelsgade.

✶

En gammel Mølle. Det er glædeligt at se, at Sansen for at bevare gamle karakteristiske Bygninger i Provinsbyerne begynder at vaagne. I Randers, hvor man for 15 Aar siden vilde have nedrevet Helligaandshuset, der ved privat Hjælp dog blev reddet og nu er Byens Stolthed, kæmpes der for at bevare den gamle Mølle paa Flintebjerg fra Nedrivning. I Randers Amtsavis skriver saaledes Turistforeningens Formand, Hr. R. C. Andersen:

»Det er let nok at rive ned og kaste bort; men hvis man derved berøver vor gamle By noget, der er ejendommeligt, skønt og tiltalende, noget, der kan give Karakter og virke tiltrækkende, da bør det ikke ske; nej, Byens Borgere maa gøre deres bedste for at faa sligt bevaret, ligesom man altid maa have Øje for og Sind til at bevare og fremme alt, hvad der kan forskønne Byen.«

Disse Ord burde slaas op i alle Landets Købstæder!

✶

Huset er saa lille —. I »Architekten« for 9. Januar dette Aar skriver Hr. Architekt C. Brandstrup i en Artikel om Neksø Børneasyl: »Huset er saa lille og beskedent, at en og anden maaske vilde mene, at det ikke kan interessere i en videre Kreds«.

Man faar herigennem den Opfattelse, at d'Hrr. Architekter mener, det kun er større Byggeforetagender, der er berettigede til at gengives i »Architekten«; heri er jeg ikke enig med d'Hrr.'s Opfattelse, idet jeg tror, Stationsbyernes Udseende vilde forandres en Del til det bedre, om der i »Architekten« fremkom Gengivelser af saadanne gode og billige Smaahuse paa ca. 13 × 14 Alen, da det er Bygninger af den Størrelse, der aarlig opføres flest af herhjemme, og som vel nok er de vanskeligste at variere — de andre, de større — hvor det ikke kommer an paa 25 Kr. mere eller mindre, for dem er der sikkert mange gode Løsninger.

Der er jo »Tegnehjælpen«, den har nok gode Typer at fremvise, lad den komme frem i Bladet, og jeg tror, der er mangen en Bygmester Landet over, der vilde glæde sig derved.

Rødby, den 23. Februar 1909.

Eyvind Thorsen,
Murermester.

Det glæder os, samtidig med at vi offentliggør ovenst. Brev, at kunne opfylde den ærede Indsenders Ønske: at se nogle af Tegnehjælpens Bygninger gengivne i »Architekten«. *Red.*

✶

Til Messina. Et Konsortium, bestaaende af Tømrermestrene Kornerup Koch, Julius Nielsen, N. C. C. Smith og Tesch, har af den italienske Regering faaet overdraget Udførelsen af 5 større Træbygninger, hvori der skal indrettes Regeringskontorer. Endvidere har Konsortiet for den danske Indsamlingskomite udført 16 Barakker til de Husvilde og for egen Regning en Trævilla for én Familie samt en Model til en større Trævilla.

Alle Materialer og det afbundne Arbejde er nu afsendt til Messina, og fornødent Mandskab er rejst derned for at opstille Bygningerne.

*

Aktieselskabet Titan har udsendt en Katalog med Fortegnelse over de af Aktieselskabet tilvirkede Elevatorer, Hejseværker og Kraner. Det fremgaar heraf, at det har udført over 1400 Anlæg i Danmark, Norge, Sverig og England.

*

Konkurrence. Randers Byraad har, ifølge Randers Amtsavis, besluttet at udskrive en Konkurrence om Planer til Ordning af et Byen tilhørende Areal mellem Hobro- og Viborglandevej. Der skal her anlægges Lystskov paa 12 à 15 Td. Land med Udsigtspunkter, Festplads og Restauration og de fornødne Vejforbindelser m. m. Planerne skal være udarbejdede inden Udgangen af September Maaned og skal med sagkyndig Bistand bedømmes af Byraadets Reguleringsudvalg. Til Præmier bevilges 3600 Kr.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Gamla svenska städer. Samlingsverk i bilder jämte förklarande text. Udgivet af Svenska teknologföreningens afdelning för husbyggnadskonst. 1. Hæfte, 2. Oplag.

Nordström, Th., och M. Dahlander, Örebro slotts byggnadshistoria. 4to. 155 S. m. 30 Tvl. 10 Kr.

Matériaux et documents d'architecture et de sculpture. 37e année. 1909, Nr. 1. Abonnementspris 12 fr. aarlig.

Nolhac, P. de, Versailles et Trianon. 4to m. 38 farvetr. Tvl. 60 fr.

Rivoalen, E., La Brique moderne. Recueil de documents pratiques sur les bâtiments les plus récemment construits en brique et le décor. en briquetage, dessins d'ensemble et de détail. Folio m. 64 farvetr. Tvl. i 5 Hæfter. 50 fr. 1—2 Hæfte er udkomne.

Walz. J. J., Tours et portes d'Alsace. 12 farvetr. Tvl. Folio. 25 fr.

Andrae, W., Der Anu-Adad-Tempel in Assur. Folio. 95 S. m. 94 Ill. og 34 Tvl. 40 M.

Daub, H., Hochbaukunde. II. Träger, Stützen, Mauern, Decken. 2. Aufl. 363 S. m. 1114 Ill. M. 8,40.

— — III. Dächer, Stiegen, Türen, Fenster, Vorbauten, innerer Ausbau, Fundamente etc. 2. Aufl. 329 S. m. 788 Ill. M. 8,40.

Heintel, K., Berechnung der Einsenkung von Eisenbetonplatten und Plattenbalken. 46 S. m. 37 Ill. M. 2,60.

Sammlung Göschen. 419. E. Schmitt, Maurer- und Steinhauerarbeiten. I. Mauern und Maueröffnungen, Fundamente. 146 S. m. 136 Ill. 80 Pf.

Schlatter, S., Unsere Heimstätten, wie sie waren und wurden. Eine baugeschichtliche Skizze. 86 S. m. 4 Tvl. og 29 Ill. 4to. St. Gallen. M. 2,50.

Sitte, C., Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen. 4. verm. Aufl. 216 S. m. 104 Ill. 6 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING ✠ ✠

KJØBENHAVN
DEN 20. MARTS 1909
11. AARGANG Nr. 25

DEN NYE STUDENTERFORENINGS-BYGNING.

ARCHITEKTER ULRIK PLESNER OG AAGE MATHIESEN.

Som Tekst til de her gengivne Tegninger til det af Bestyrelse og Byggeudvalg enstemmig indstillede og af Generalforsamlingen vedtagne Udkast til Studenterforeningens Bygning har vi, efter Anmodning af d'Hrr. Plesner og Mathiesen, nedenfor aftrykt det Program, hvorefter de indbudte Architekter har arbejdet, og som formentlig vil give al fornøden Oplysning.

PROGRAM.

I. Indtil Kl. 1—2 kommer ret faa Medlemmer, hvoraf en Del spiser Frokost. Portneren i Vestibulen er overflødig. Dagligværelser (a) og Læse- og Skrivestuer (b) er de eneste anvendte Værelser. Buffetten maa ligge saaledes, at en Tjener kan besørge hele Serveringen, og der maa findes en mindre Garderobe, der kan være under samme Tjeners Opsyn.

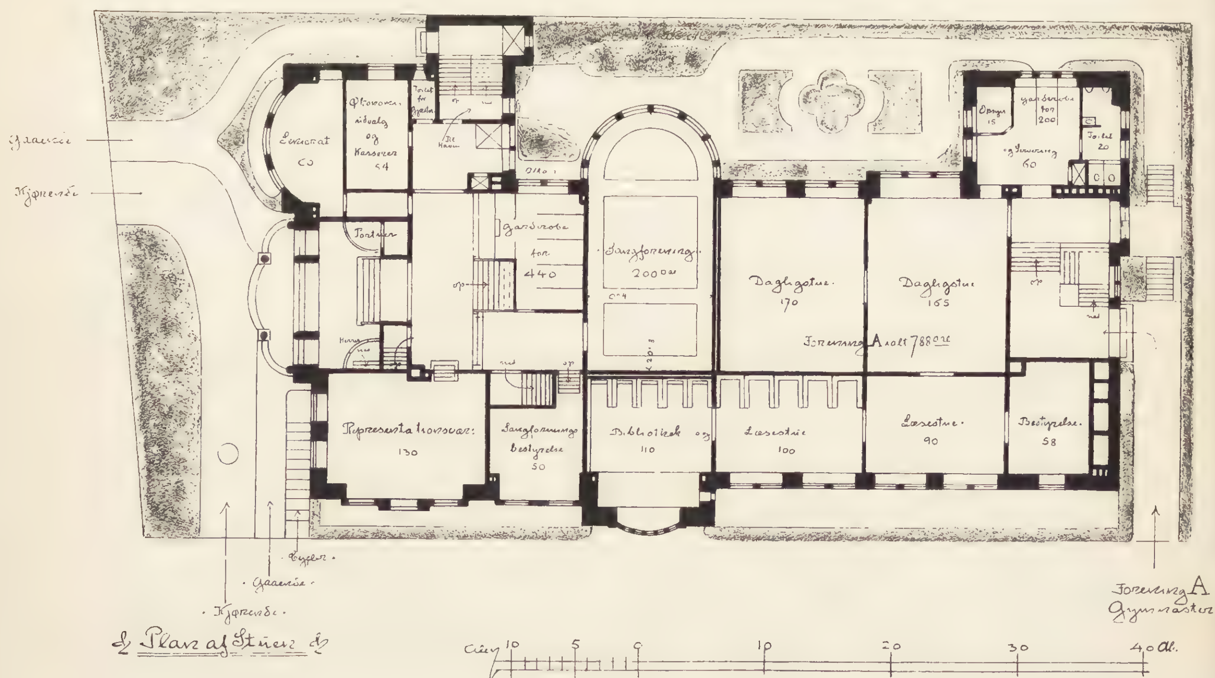
II. Efter Kl. 1—2 anvendes Garderoben ved Indgangen, hvor nu Portneren opholder sig. Samtidig begynder Middagsserveringen i Spisestuen — hertil forudsættes særlig Opvartning.

III. Ved sædvanlige Lørdag Aftener anvendes den store Sal eller eventuelt den lille Sal til Foredrag, Koncerter eller Underholdning af anden Art. Saavel den store som den lille Sal bør være saaledes adskilte fra Daglig-

MOD BOULEVARDEN.

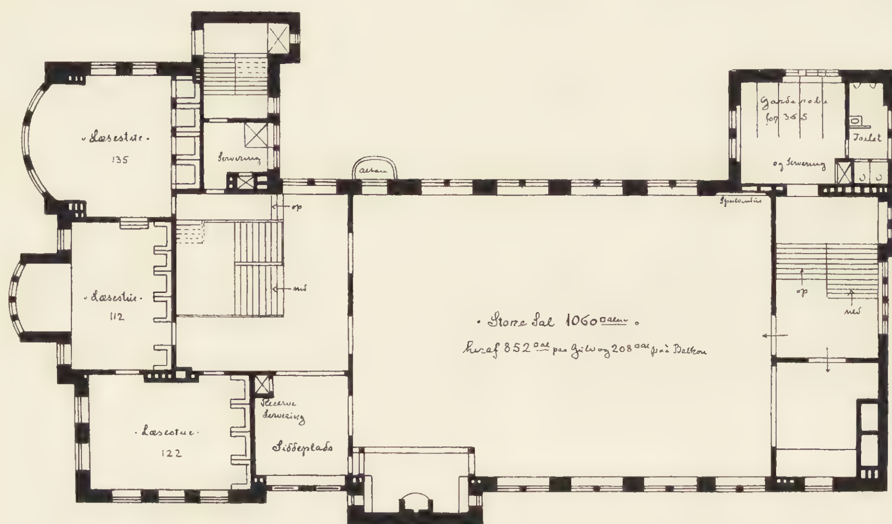
værelserne, at højrøstet Tale, Musik eller lign. i disse ikke virker forstyrrende i hine. Der maa være Adgang til den store Sal fra begge dens Ender, idet dog den ene Adgang kun skal benyttes af Senoriatet med Gæster. Fra den ene Ende af Salen maa der være let Adgang til Servering direkte fra Køkkenet, ved den anden Ende vil et Serveringsrum være tilstrækkeligt.

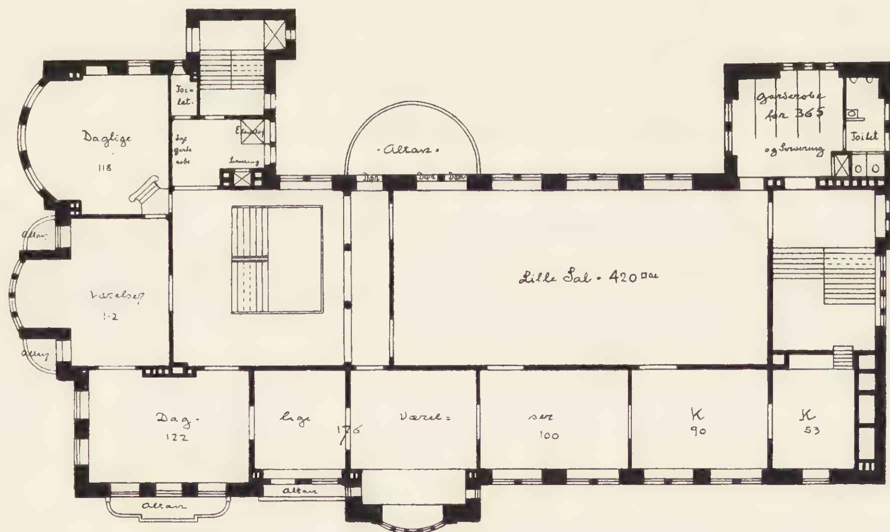
PLAN AF STUEN.

Buffetten ved Dagligværelserne maa være rigelig stor af Hensyn til den store Tilstrømning umiddelbart efter Foredrag eller lignende. Ved den store Sal maa være Rum til Henstillen af Stole, Borde og deslige.

IV. Ved store Fester er det af Betydning, at Dagligværelserne og Fest-

PLAN AF ANDEN SAL.

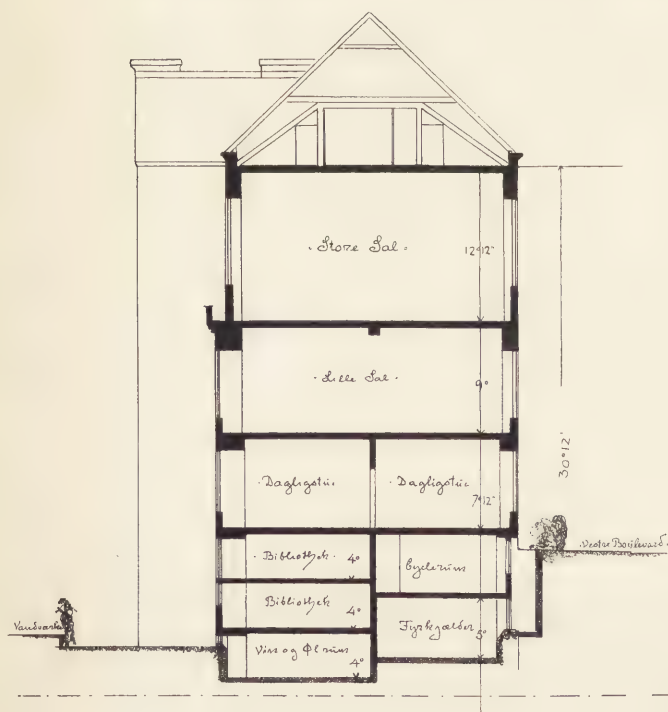

PLAN AF FØRSTE SAL.

lokalerne kan benyttes under ét, og at der samtidig kan finde Servering Sted for Medlemmerne og for Senoriatet med Gæster i adskilte Lokaler; ved denne Spisning maa den store Sal paaregnes optaget paa anden Maade, f. Eks. staa dekoreret til et efterfølgende Sold, Teaterforestilling eller lign. Medlemmerne bør, saa vidt det paa nogen Maade er muligt, kunne samles i andre Lokaler end de, der skal benyttes til Spisningen.

MOD STUDIESTRÆDE.

TVÆRSNIT.

Bemærkninger om de enkelte Værelser.

a. Daglige Værelser. 5 Værelser (Avisstue, Musikstue, Spillestue og 2 Konversationsstuer) tilsammen mindst 650 □ Alen. I let Forbindelse hermed bør findes Værelser (til Udlejning og Udvalg cfr. k), der ligger selvstændigt, men saaledes at de, naar det kræves, f. Eks. Lørdag Aftener, kan inddrages under de daglige Værelser.

b. Læsestuer. Læsestuer tilsammen ca. 350 □ Alen, Haandbibliotek 120 □ Alen. Disse Lokaler bør have Ovenlys eller i hvert Fald ikke være for dybe samt af Hensyn til Ro være tilstrækkelig afsondrede fra Dagligværelserne.

c. Bestyrelses- og Administrationsværelser. Senoriatsværelse 60 □ Al., Repræsentationsværelse 120 □ Alen, Arkiv 40 □ Alen, Økonomiudvalgsværelse og Kassererkontor 60 □ Al. Disse Værelser bør ligge afsondret fra de daglige Værelser og have direkte Adgang fra Trappen, dette gælder særlig det sidstnævnte Lokale.

d. Bibliotek. Udlaansværelse 100 □ Alen, Bibliotek med et Gulvareal af 350 □ Alen, som kan fordeles i 2 à 3 Etager, med en Højde af $3^{1}/_{2}$ Alen hver. Lokalerne kan anbringes i Kælderetagen.

e. Store Sal. Salen skal være mindst 800 □ Alen. Foruden de under III stillede Fordringer om Salens Forbindelse med Foreningens øvrige Lokaler bemærkes, at der skal være særlig Adgang med tilhørende Garderober og Toiletrum for de Tilfælde, hvor Salen udlejes, samt at der maa være Mulighed for Opstilling af Teater med Adgang til Paaklædningsværelser.

f. Lille Sal. Salen skal være mindst 300 □ Alen og bør saa vidt muligt arbejde sammen med de under k. nævnte Rum. Lokalerne bør have særskilt Adgang i Tilfælde af Udlejning. Servering bør let kunne finde Sted.

MOD NORD.

MOD VANDVÆRKET.

g. Spisestue. Spisestuen skal være ca. 200 □ Alen og kan godt ligge isoleret.

h. Trapperum. De for Studenterforeningens eget Brug bestemte Lokaler bør forbindes med et festligt og stort Trapperum, hvis Reposer fremtræder som et Forbindelsesværelse i hver af Etagerne. Af Hensyn til Opvarmningen bør der være fornøden Afsondring fra Vestibule og Garderobe.

i. Vestibule med Garderobe, Toiletter. Vestibulen maa have bekvem Adgang til Trappehallen og til en Garderobe, der kan give Plads til Knagerækker for ca. 800 Mennesker, ligesom der fra den maa være Adgang til et Toiletrum for Damer med 6 W. C. og for Herrer et særligt Vadskerum, 6 W. C. samt et Pissoir med ca. 20 Pladser.

j. Økonomilejlighed. Køkken og Anretning; Bolig for Vært paa 4 Værelser; Bolig for en gift Forvalter, 3 Værelser, Køkken og Pigekammer; desuden ca. 6 Værelser for Tjenerskabet. Disse Lokaler tænkes alle anbragte i Loftsetagen.

k. Værelser for Udvalg og til Udlejning. Ca. 300 □ Alen, i 2 à 3 Værelser af forskellig Størrelse.

l. Gymnastiksal. Salen kan ligge i Kælderetagen og bør være ca. 14 × 28 Alen. I Forbindelse med Salen maa der være Paaklædningsrum med ca. 30 løb. Alen Væg, Styrtebadsindretning og Rum til Henstillen af Redskaber Adgang til Paaklædningsrummene maa ikke være gennem Salen.

m. Lokaler i fast Udlejning. Disse Lokaler bør have særskilt Adgang, Sangforening og Forening A tillige særskilt Garderobe og Adgang til egen Servering. Sangforeningen: Lokale 200 □ Alen, Bestyrelsesværelse og Arkiv 50 □ Alen; Forening A: ca. 750 □ Alen (Stue eller 1. Sal); »2 Løver«: 120 □ Alen; Skytteforeningen: 100 □ Alen.

BETON OG BYGNINGSKUNST.

Den kuriøse Misforstaaelse, som ligger til Grund for Edisons Forsøg paa at støbe Huse, og som »Architekten« har lagt Mærke til, er ikke ganske ny eller ganske amerikansk, selv om den paa Grund af en større Anvendelse af Reklamen er mere fremtrædende i amerikansk Form. Den forcerede Udvikling af Beboelses- og Befolkningsforholdene i den nye Verden bringer Industrien til en mere udstrakt Anvendelse i dette Land end den kan opnaa i ældre Lande, og snævertsynede materialistiske Fejltagelser er derfor mere fremtrædende her, end de er i de gamle Lande; men disse er i Virkeligheden Udslaget af en Strid, som er lige saa livlig i Kjøbenhavn som den er i Chicago. Forøvrigt minder Edisons Fejltagelse om en ældre af samme Slags, et Forsøg nemlig, som var gjort for 50—60 Aar siden paa at bygge Støbejærns-Façader til de store Byers mange-etagers Huse. Hvor er disse Façader nu? Det eneste Minde, de har efterladt, er Billederne i de gamle Jærnstøberi-Kataloger, og Edisons Huse vil sikkert gaa den samme Vej, hvis han ikke finder Maader, hvorpaa den fabriksmæssige Ensformighed kan blive undgaaet.

Den amerikanske Architektur, som allerede er ganske selvbevidst, lader sig aldeles ikke forstyrre af saadanne Forsøg, og som en Prøve paa, hvorledes Betonen som selvstændigt Byggemateriale er opfattet i de mere kunstforstandige Kredse her, kau jeg gengive en Udtalelse af en anerkendt Kritiker i saadanne Sager, Hr. Albert Moyer, som har bygget sig selv et Hus af Beton i South Orange, New-Jersey. Den lyder saaledes:

»— — Hvis du ønsker at anvende Beton, saa lad det blive synligt som Beton, tegn dit Hus for Beton og udeluk al Tanke om naturlig Sten, Mursten, Træ eller Puds. Lad Huset tale for sig selv til den tilfældige Betragter og sige: Jeg er solid, stærk, substantiel, holdbar og køn, og jeg er af Beton. Hvad der ser rigtigt ud for det praktiske og øvede Øje, *er* ogsaa rigtigt. For Landsteder, især hvor Vejen slaar en Bugt eller hvor Trægrupper eller Bakkedrag eller selv Klipper former Landskabet, er Beton, naar den er behandlet som Beton, paa sin Plads. Bekvemmelighed og Hensigtsmæssighed synes at udpege Betonen som det mest hensigtsmæssige Materiale for Udviklingen af hvad jeg vilde kalde national Architektur.

Hvis du belaver dig paa at bruge Beton til dit Landsted, saa vilde jeg ønske, at du vilde opgive al Tanke om Beton, saaledes som du ser den anvendt omkring dig til Terrasse-Mure eller Bropiller eller andre Arbejder, hvor Beton er anvendt, men prøve paa at forestille dig Betonen lavet af særligt udsøgte Materialer, Formene tagne af saa tidligt som muligt, medens Betonen endnu er grøn, Overfladen skrubbet med en Risbørste eller, hvis den allerede er for stiv, med en Staaltraadsbørste og vasket med en Vandstraale fra en Slange, saa at al den løse eller løsnede Beton er fjernet og de yderstliggende Skærver eller Peblinge afdækkede og synlige, saaledes endog, at de staar frem i let Relief og derved giver Yderfladen et ujævnt og broget Udseende.

Betonen her var omhyggeligt blandet ved Haandkraft, hver Skovlfuld vendt og revet med en almindelig Haverive, og dette var gentaget indtil en omhyggelig Blanding var opnaaet. Blandingen var først udført i det tørre Materiale, og Vand derefter tilsat, indtil en mellemvaad Tilstand var naaet, hvorefter det var stampet i Formene i Lag paa omtrent 20 Centimeter. Hvert Skifte af Forme havde en Højde af 1 Meter og var overladt til Hærdning før næste Skifte blev tilføjet. Det samme Materiale var brugt for al Betonen og intet Arrangement gjort for at bringe særlige Partier til Yderfladen for ikke at betage Massen det ønskede Udseende af Tilfældighed. Resultatet viste sig tilfredsstillende, mere end noget omhyggeligt Arrangement af Smaastenene kunde have frembragt.

Det er ikke vel muligt, selv ved Hjælp af et Fotografi, at give en træffende Beskrivelse af Yderfladen. Nogle Architekter kritiserede Metoden og mente, at den vilde give en for ujævn Flade, andre mente den upraktisk fra et økonomisk Standpunkt, og atter andre forudsaa Afskalning eller andre Slags Ulæmper; men efter at de havde set Huset, forandrede de deres Meninger, og nogle af New-Yorks bedste Architekter og Ingeniører har senere udtalt, at min Behandlingsmaade rimeligvis var baade korrekt, økonomisk og kunstnerisk.

Forskellen mellem de andre anvendte Fremgangsmaader for at frembringe ujævne Pudsflader og Betonen som anvendt her er den, at selv disse har en for fintkornet og ensformig Flade.«

Denne Udtalelse fandtes for omtrent et Aar siden i Tidsskriftet »Municipal Engineering«, og jeg maa erklære mig fuldstændig enig med Hr. Moyer. Betonen er et selvstændigt Materiale og maa behandles i Henhold til dens egen Natur. Selvfølgelig maa enhver Tanke om at bruge den som Surrogat for huggen Sten eller andre Materialer opgives som falsk og vildledende, hvis den skal have en blivende Plads i Bygningskunsten. Betonen er jo ikke noget nyt Materiale. Min Fader syslede for en 60—70 Aar siden med en Idé ganske parallel til Edisons, men Tiden var da ikke moden for virkelig praktiske Forsøg, fordi Cementen ikke var billig nok i Forhold til de andre Bygningsmaterialer. Dette er nu ganske forandret, og den moderne Praksis med jævn Forstærkning har givet Cementen en saa uhyre fremragende Plads i Byggevirksomheden, at Architekten ikke længere kan eller bør holde sig tilbage fra den kunstneriske Side af Opgaven.

Næsten alle de Forsøg, jeg har set gjorte her paa Egnen, paa at anvende Beton ved almindelig Husbygning, er uhyre kluntede og hæslige, fordi de udgaar fra Bygmestre, hvis eneste Ideal er det økonomiske, og fordi saa yderst faa har Hr. Moyers aabne Øje for, hvad det er, der gør Livet leveværdigt; og jeg antager, at Forholdene er omtrent de samme i Danmark.

Alle bevidste Nationer — Nationer, der, som Kipling siger, har fundet dem selv — maa naturligvis forsøge paa at finde en Ramme for deres nationale Liv, passende til Karakteren af dette, og Bestræbelserne for at udvikle en national Architektur er naturligvis et af de mest fremtrædende Elementer i dette Arbejde. Grundlaget for en national Architektur er altid forhaanden, det kommer kun an paa Øjet, som ser. Elementerne for en national amerikansk Architektur synes at være lagt tilrette i den saakaldte »Missions-Stil« og Adobe-Konstruktion i de sydvestlige Stater i Former, som harmonerer vel med Betonens Natur, og Spørgsmaalet er kun, om det vil være muligt paa dette Grundlag at udarbejde Former, som vil tiltale de nordligere Egne. Dette er jo en Fremtidsopgave.

Jeg er overbevist om, at Danmark har lige saa brugelige Elementer for en national Beton-Stil i sin Adobe-Architektur — det klinede Bondehus. Forsøg, du danske Architekt, at forme disse langstrakte Façader med de kvadratiske Vinduer og Halvdøre til tiltrækkende og hyggelige Huse, udførte af Beton paa lignende Maade som beskrevet af Hr. Moyer. Sæt de grønne Vinduesskodder paa, lav et tiltalende Dørparti, men sky Surrogat-Ideen. Brug Hvidtekosten paa Fladerne, om du vil, i Stedet for de kontrasterende Kulører af Smaastenene i Fladerne — Hvidtekosten er jo en ikke uvigtig hygiejnisk Faktor. Vanskeligheden ligger sandsynligvis i Taget; for det overhængende Straatag, saa snygt for det klinede Hus, maa vel erstattes med en Beton-Konstruktion; men — go on, try it!

Den alvorligste Indvending mod Edisons Førsøg, som er kommet til Orde her, er den, at Murene vil blive fuldstøbte, medens Hulrum forlanges i Væggene af Beboelseshuse. Muligvis vil dette nødvendiggøre en delvis

Efterligning af Bindingsværks-Konstruktionen, saaledes at Piller af Jærnbeton anvendes, hvor Vægten kommer, og Mellemrummene udfyldes ved dobbelte, tynde Flader. Det skulde ikke undre mig, om Fremtidens Betonmester vil møde paa Byggepladsen med et fuldstændigt Sæt af tilpasselige Forme for Piller, Bjælker, Tagspær, Gulv og Vægflader, og saa under Architektens Tilsyn udfører alle de enkelte Stykker, som derefter samles i Henhold til de leverede Tegninger; — den Tid den Sorg. Hvad det gælder om nu, er at finde de kunstneriske Former, for hvilke Betingelserne ligger i Materialet, at gøre Begyndelsen med det almindelige Beboelseshus, og at have Opmærksomheden henvendt paa Uddannelsen af praktiske Cement-Arbejdere — paa Dannelsen af en Betonmester-Profession. Der er næppe mange, der tvivler om, at det er Betonen, der er Fremtidens Byggemateriale; derfor, jo snarere Kunsten adopterer det, des bedre for hele Udviklingen.

Chicago, Illinois, U.S.A., Februar 1909.

Alfred Jensen Råvad.

SVAR TIL HR. CAND. POLIT. FR. SCHIØTT.

De har Ret — selvfølgelig.

Man kunde sige sig selv, at Architekturen i Rue de Rivoli stammede fra den tidligere Tid, jeg huskede kun paa den Del af Gaden, som jeg vidste var bygget under Napoleon den 3die, skønt Fotografiet gengiver den ældre Del. Men det forandrer ikke Betydningen af disse Huse som Typer for det moderne Paris, i Lighed med den uniformerede Tendens i Architekturen i Turin, hvis nærmeste Slægtninge i Frankrig fra ældre Tid var Anlæg som Jules Hardouin Mansart's Regeringsbygninger i Nancy. Naar De vil belære mig om, at der ogsaa er Arkaderækker i Place des Vosges, er dette overflødigt, ligesom De heller ikke behøver at fortælle, at Reguleringen af Paris begyndte før Napoleon den 1ste — det har jeg selv skrevet tydeligt nok.

Med Hensyn til min Analyse af Harsdorffs Hus i den æsthetiske Opfattelse af Kunst vil jeg ligeledes hævde, at den først og fremmest beror paa min personlige Iagttagelse og Erfaring om æsthetiske Virkninger i Architektur og ikke paa vilkaarlige Konstruktioner; hvorimod jeg finder, at De selv nærer en noget for stor Tillid til gamle Billeders og Bøgers Korrekthed, naar De bl. a. tror, at Symmetrien i Anbringelse af Kviste o. l. paa Billederne i »Hafnia hodierna« og andetsteds altid svarer til de virkelige Forhold. Det er oftest kun Signatur, hvilket kan godtgøres af paaviselige Fejl i den nævnte Bog.

At forstaa sig paa Architektur er ikke det samme som at have Papirerne i Orden. Archivstudierne er meget nyttige til deres Brug, men giver ikke noget personligt Syn paa Bygningerne og deres indbyrdes Forhold. Derfor er De aldeles ikke kaldet til at optræde med den Arrogance overfor mig, som De gør i Harsdorff-Sagen, selv om De maaske nyder den Tillid fra Akademiets Side, som jeg ikke besidder.

Sagen er denne, som jeg maa gentage, at der fra Husejerens Side er bragt Forslag om at bygge Huset om, hvilket han er berettiget til. Han har henvendt sig til Architekt Leuning Borch. Dennes Forslag er efter min og fleres Mening ukunstnerisk, og man maa ønske, at han ikke kommer til at foretage den eventuelle Ombygning. Men for at sikre sig Sympathi har Architekt Leuning Borch samtidig gjort sig til Fortaler for den Tanke, at Staten skal købe Huset (som om dette var noget nyt); og da jeg optog Spørgsmaalet om Forhøjningen til æsthetisk Drøftelse, skyndte han sig at lade, som om det var mig, der ønskede Sagen fremmet i denne Retning, og som om Forslaget egentlig var mit. Denne Opfattelse søger nu ogsaa De, Hr. Fr. Schiøtt, at fastslaa; og De tillader Dem at skrive, at jeg blander mig i noget, der ikke vedkommer mig, og »fremkommer med lidet gennemtænkte og velovervejede Udtalelser, der tværtimod kan tages til Indtægt af dem, der giver Kunsten en god Dag«.

Det naturlige vilde fra Deres Side have været at paavise, hvad der med mit Vidende ikke er blevet fremhævet, hverken af Architekt Martin Borch, med hvem jeg først talte derom, ej heller af Akademiets Direktør i et Interview i »Politiken«, eller af Architekt Leuning Borch, at Husejeren *ikke* er berettiget til uden videre at bygge Huset om. Dette forandrer Sagen. Men det staar foreløbig hen.

Hvad jeg for mit Vedkommende vil hævde, er, at ligesom Architekt Leuning Borch foreløbig har haft Lov til at lave nogle daarlige Projekter til Ombygningen, har jeg haft Lov til at kritisere disse i den Form, hvori jeg plejer at fremsætte en Kritik, nemlig ved at sige, hvordan jeg tænker mig Opgaven naturligt løst.

De tekniske Vanskeligheder ved at bygge lette og beskedne tilbagevigende Etager paa et Hus som det, der tales om, har jeg erfarne Architekters Ord for at være overvindelige. Man kan bygge Væggene af Bindingsværk paa Bjælkekonstruktionerne og pudse de første ligesom det øvrige Hus. Forøvrigt er saadanne Problemer ikke til at kimse ad, navnlig ikke naar man regner med hvad der kan gøres med faa og fine Midler.

Vilhelm Wanscher.

GULDMEDALJEKONKURSEN.

Der er ingen Tvivl om, at Henning Hansen ligesaa vel som Holger Jacobsen havde fortjent Akademiets lille Guldmedalje, thi hans Projekt var meget talentfuldt. Det var ikke af den Slags, der falder i Øjnene, og heller ikke gjort efter en vis kameratlig Recept, — hugne Sten, Grundplan efter Raadhuset, Midtkarnap, Flagstang med Vimpel o. s. v. — Det virkede uhyre fornemt og dog prægnant, som om det skyldtes en ældre erfaren Kunstner, der var ude over den Alder, hvor man tror, at Architekturen ligger i Stenene, og som forstod at tænke i store Flader, store Planer — noget køligt overlegent maaske — og dog paa afgørende Steder samle Virkningerne rhythmisk, saa at de mere kyndige Betragtere maatte føle præ-

cist, hvad han vilde, de skulde føle. Der er en Skønhed i denne Kunstners Stil, der næsten er ukendt herhjemme.

Der kunde derfor være Anledning til for alle akademiske Architekter, hvilket Standpunkt de indtager, at overveje, om Bedømmelsen af Guldmedaljeprojekterne sker paa formaalstjenlig Maade, saaledes at virkelig talentfulde Kunstnere, der anvender Fritid og Hviletid til at udføre saadanne Trællearbejder, kan være sikret mod den Slags Uretfærdigheder, som Henning Hansen her maatte lide. Og endvidere at overveje, om der ikke ved Undervisningen og Bedømmelserne paa Akademiet skelnes mellem at uddanne solide Kunstnere af Gennemsnittet, for hvem de mange Aars Studier ofte bliver en Ruin for deres lille Talent, og lade Akademiets *højere* Skole for Architekturens Kunst blot være aabnet for de faa, der frivillig kunde ønske at give Talentet en særlig Udvikling.

Den Sammenligning, der kunde drages mellem Holger Jacobsen og Henning Hansen som Typer paa to forskellige Arter af yngre akademiske Architekter, viser efter min Mening klart, at medens den første vistnok allerede har tilegnet sig mere end nok af architektoniske Motiver og snarere trængte til at glemme sin skolemæssige Viden for at komme til at bygge friere og naturligere — og dermed i Virkeligheden langt interessantere —, er Henning Hansen til Gengæld et af de faa udprægede Virtuosemner, i god Forstand; altsaa en Mand, der først og fremmest burde komme i Betragtning ved Uddelingen af Guldmedaljen og det store Rejsestipendium. V. W.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Akademiraadets Møde den 12. ds. blev den mindre Guldmedalje tilkendt Architekt Holger Jacobsen for Opgaven: »Et Hotel i en Hovedstad.«

✶

Understøttelsesfonden. Architekt Gotfred Tvede har skænket 500 Kr. til Akademisk Architektforenings Understøttelsesfond.

✶

Jubilæum. Murermester J. W. Frohne fejrede den 16. ds. sit 50-Aars Jubilæum som Mester.

FORENINGSMEDDELELSER.

Udstilling. Projekterne til Studenterforeningens nye Bygning er udstillede for Medlemmer af Akademisk Architektforening fra Søndag den 21. til Torsdag den 25. Marts, daglig fra Kl. 12—5, i Farvergade 15, 3. Sal. Adgang tilstedes kun mod Forevisning af de tilsendte Kort.

✶

Tirsdag den 6. April afholdes i Koncertpalæet en Sammenkomst for Foreningens Medlemmer med Damer. Der vil blive musikalsk Aftenunderholdning samt Forevisning af Lysbilleder. Programmet vil blive meddelt i næste Hæfte af »Architekten«.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Les belles demeures de France et leurs décorations intérieures et meubles. Revue mensuelle d'Art architectural et décoratif. 4to. Abonnement 70 fr. aarlig. (200 Tvl. i Heliotypi m. Tekst). Enkelte Hæfter 6 fr. 50.

Collection de monographies (4to): Le Château de Balleroy, bâti par Mansard. M. 12 Tvl. 7 fr. 50. — Le Château de Brécy, bâti par Mansard. M. 10 Tvl. 6 fr. 50. — Le Château de Creully. M. 4 Tvl. 2 fr. 50. — Le Château d'Etervelle. M. 7 Tvl. 4 fr. 50.

L'Architecture et la Décoration françaises aux XVIIIe et XIXe siècles. I[e] série.

L'Art roman en France. L'Architecture et la Décoration, par C. Martin. No. 1—2.

La Sculpture décorative au XXe siècle I[e] série.

Blancarnoux, P., Constructions rurales. 273 S. m. 56 Ill.

Protot E., Une révolution dans l'habitation. Un foyer à tous. 14 S. m. Ill. 60 cts.

Charakteristische Details von ausgeführten Bauwerken. VIII. H. 1. Fol. M. 20 Tvl. 6 M

Kerndter, F., Preis-Liste der Baugewerbe in Württemberg. 400 S. Indb. M. 4,50.

Kotze, O., Die baupolizeilichen Vorschriften d. kgl. Hauptstadt Breslau. 2. Aufl 126 S. M. 2,20

Kullrich, S., Die Verwendung des Eisenbetons im Hochbau. 56 S. m. 60 Ill. 1 M.

Kussin, G., Portale. Architektonische Details. Fol. 10 Tvl. 5. M.

Müller, K. Prakt. Anleitung f. Steinholzarbeiten, Kunstmarmor, pol. Wandkacheln 3. verm. Aufl. 199 S. m. Ill. M. 6,50.

Münchener bürgerl. Baukunst der Gegenwart. XII. (Familienhäuser aus Münehen u. Umgebung). 30 Tvl. m. Tekst og 18 Tvl. Grundrids. Fol. 20 M.

Steffen, H., Malerische deutsche Bauten vergangener Zeit. Fol. 96 Tvl. m. 22 S. Tekst. Indb. 12 M.

Wasastjerna, N., Baukunst in Finland. Aussen- u. Innenarchitektur. 4—5 H. 4to à 20 Tvl. m. Tekst. 14 M.

D'Ooge, M. L., The Acropolis at Athens. M. 9 Tvl., 7 Planer og 134 Ill. 17 sh.

Coleman, T. E., Retaining Walls. In Theorie and Practice. A Textbook for Students. 5 sh

Spon's Architect's and Builder's Pocket Price Book. 1909. 3 sh.

Lamaeau, L., L'Hôtel de Ville de Paris. 4to. M. 64 Tvl. 7 fr. 25.

Merlet, L., La Cathédrale de Chartres. M. Ill. 1 fr. 25.

Corna, A., Storia ed arte in S. Marie di Campagna (Piacenza). 304 S. m. Ill. 6 L.

Bau-Kalender, Schweizerischer. 30. Jahrg. 1909. 3 Dele. 705 S. m. Ill. Indb. 14 M.

Bau-Ordnung f. d. Stadtkreis Flensburg. 119 S. Indb. 3 M.

Bau-Taschenbuch, Rigasches. Hrsg. v. Architekten-Verein zu Riga. 3 Dele. 1909. 2. erweit. Aufl. 348 S. m. Ill. Indb. 5 M.

Feldman, H., Schuppenartige Gebäude. Eine Sammlung landwirtschaftl. Gebäuden aller Art. 9 S. m. 34 Tvl. M. 1,25.

Gebäude-Schauseiten für Zittau. Preisgekrönte und ausgewählte Entwürfe d. von d. Stadt Zittau ausgeschr. Wettbewerbs. 80 Tvl. i Mappe. 25 M,

Zur Kunstgeschichte des Auslandes. H. 64. Ermers, M., Die Architecturen Raffaels in seinen Fresken, Tafelbildern und Teppichen. M. 17 Tvl. 10 M. — H. 65. Pfretzschmer, E., Die Grundrissentwicklung der römischen Thermen. M. 67 Ill. 8 M. — H. 66. Schwarzstein, A., Eine Gebäudegruppe in Olympia. M. 5 Tvl. M. 3,50.

Lange, W., Sammlung d. mathematisehen Formeln u. bautechnischen mathematisch zu lösenden Aufgaben. 3. Aufl. 107 S. m. 2 Tvl. Indb. M. 3,50.

Scheibe, K., Die Marktkirche zu Hannover. 158 S. m. 1 Tvl. M. 1,20.

Uhde. C., Die Architekturformen des klassischen Altertums. 2. verm. Aufl. 8 S. m. 76 Tvl. Folio. 60 M.

Scholtze's Bautaschenbuch. 206 S. m. ca. 100 Ill. M. 1,50.

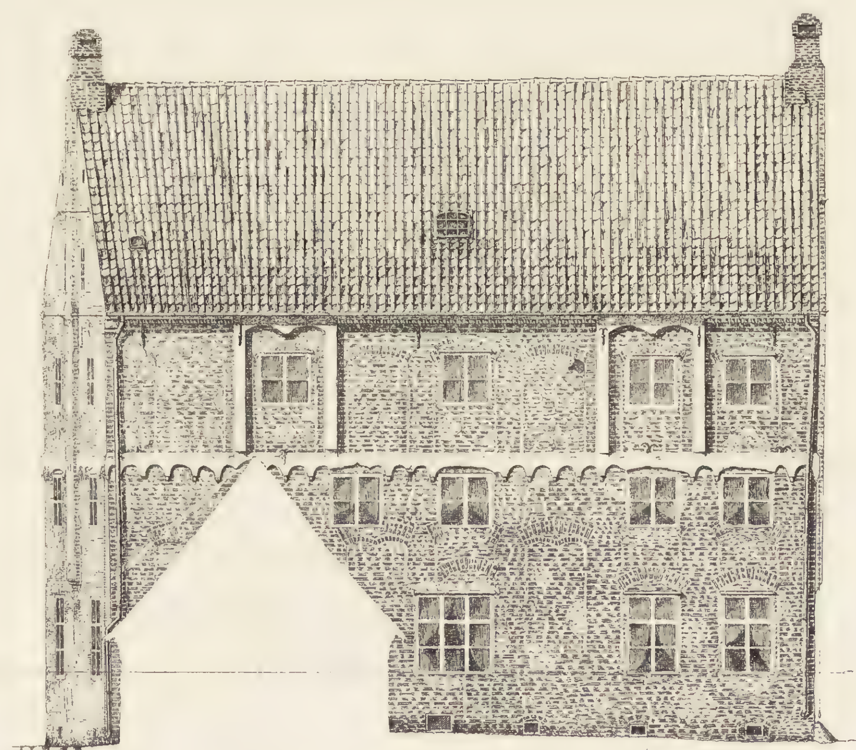
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 27. MARTS 1909
11. AARGANG Nr. 26

TAARNBORG I RIBE.

Tegninger af Prof. H. C. Amberg, Text af Chr. Axel Jensen.

SYDSIDEN FØR ISTANDSÆTTELSEN.

En gammel Ribedigter, Madtz Pedersøn Rostoch, har engang skrevet følgende Lovprisning af Købstadens private Bygninger.*)

Paa Torvet vil ieg gaae, som mit i Byen er
Og der med Lyst besee de smukke Bygninger.

*) »Den Gamle og Navnkundige Kiøbstad Ribe« (1688), findes i talrige Afskrifter, den bedste vistnok i Kgl. Bibl. (Thotts Saml. 4°. Nr. 1458).

Det stoere Raade-huus, det Dommens Ære-Sæde
Hvor Kloge rættens Mænd til ræt og Dom optræde
Om ugen tvendegang, ieg først i siune faar
En gammel Bygning stoer og sterk der til her staar.
De gamle gifve for, at det skal hafve været
Et Kiøbe-Stabels Huus af *Grønninger* funderet (6)
Som deris Kiøbmandskab har fordum drefvet her,
Hosbygte Gadis navn et Minde derom bær; (7)
Men nu for mange Aar er det et Raadhus blevet,
Hvor Byens Øfrighed har Rættens Handel drefvet,
I gaarden indenfor mand holder Ting og ræt,
Hvor hver en Kroget Sag med Loven giøres slet.
Her er ey strænger' Ræt, end anden Steds, til reede,
Lad være Kierlingen, i gammel Snak, sig glædde
Der hun for Warde saae sin Søn opklønket næt,
Og takket Gud, at hand ey kom for Riber-ræt.
Hvad ellers Riber-ræt af fordum tid har været
Os Resen viiste smukt, der hand os den foræret (8)
I trende Sproger trykt; den smukke Præsident
Har saadan Mandens fliid med ære-digt erkiendt.
Det yndig *Porseborg* mon Torvet ogsaa pryde (9)
Med andre gaarde fleer, som deris Sted der nyde;
Men det ey Louver sig paa Torvet her at staae
Og selge Hofvedt-Kiød, Jeg beder frem maa gaa.
Jeg tænker ieg vil op ad *Grønner-gade* vanke
Og hen ved Slottet ud i Marken gaae at spanke
Men ah! det giør mig ont at see det smukke slot
Saa ødelagt, som før har bødet fienden spot.
Det lidet var, men fast, og kneeb fuld hart at vinde,
Der fiendtlig Svenske macht det engang hafde inde; (10)
Her giordis Mangen storm, her mangen Krigsmand faldt;
Thi fjenden vidste vel, at det om Livet gjaldt
Men nu det faste Slot er til en Steenhob blevet,
Jeg derfor og derom ey gider meere skrefvet;
Paa den forfalden Vold Jeg dog vil klaufre op,
Hvoraf ieg skue Kand adskillig gaardes top.
Dend smukke *Kaars-brødr* Gaard mig først sit ansigt viiser,
Som Greverne af Schak for ny forbedring priiser, (11)
Jeg Baggis deylig gaard og Præsidentens med
Ja fleere udi rad kand see af denne Sted.
Det høye *Lille-bierg* (12) sit hofvet-top fremviiser
Med blaa-glasserit Tag *Blaagaarden* herlig gliser (13)
Koldborrig, Snogedal, Klyeborg og gaarde fleer (14, 15, 16)
For øynene sig her med deilig Bygning teer.
Det *Pug-gaards* høye Huus og Lader sig tilsiune; (17)
Men dagen tager af, og Solens øyne-bryne
Med taage-blandet Mørk nu hart ad dækkes til
Jeg mig derfor igien til Byen Liste vil;

Thi det blef alt for seendt, om ieg her skulle tegne
Hver yndig Huus og Gaard, som findis alle Vegne
I Staden her og der: Gud Lad dem alle staae,
I sin Beskyttelse de Store med de smaa.

[6]) See Jens Lauridtzsøn Wolfs Encom: Regni Dan: p: 4.

[7]) Denne Gade Kaldis Grønner- eller Grønningergade. [Datidens Raadhus er som bekendt forsvundet].

[8]) Sl. Doct: Peder Resen Kongl: Maytt-Estats og Justits Raad og Præsident i dend Kongl: Residents Stad Lod A° 1683 Riberræt tilligemed Kiøbenhafns Ret paa Latine, Danske og Tyske Maal udgaa. Og Præsidenten i Ribe Velædle Matthias Worm Cancellie-Raad og Assessor: Høyeste Ræt giorde ham et deyligt Vers til ære.

[9]) Denne Gaard meenis saa at være kaldet af Mag. Matthias Pors, som der hafver boed; Wolff kalder dend Persborg uden tuifl efter Mandens navn, som den har bygt, nemlig Peder Baggesen den ældre, hvis Epitaphium sees i Domkirken neder ved Fundten; om denne gaar der et gammel Sprog i Ribe

Porsborg hin røde
Lagde { Madtz Porsis / andre siger / Peder Baggesøns } Penge øde.

[10]) I den Svenske Krig, som ellers kaldis Torstensøns Krig A° 1644.

[11]) Er dend Gaard Stifftamptmanden nu i boer, hafver uden tvifl i gamle dage været et Closter eller Convent for Kaarsbrødre, siden i sidste Svenske fejde var den gandske ruineret og forfalden, indtil Sl: Feltherren Skak dend Kiøbte og opbygde og hands Søn Sl: Greve Otte Diderich af Skak den meget forbedrede. [Det gamle Johanniterkloster, som laa i Korsbrødregade].

[12]) Den gaard M. Søfren Seerup iboer, hvor sl: Mag: Anders Wejle i fordum tid hafde trykkeriet. [Laa i Skolegade vest for Domkirken].

[13]) Sl: Doct: Ludvig Pouchis gaard [Taarnborg]

[14]) Den gaard paa Hiørnen af Vegter og Hundegaden.

[15]) Sogne Præstens Residentz til Vor Frue.

[16]) Den gaard i Stenboegade, som ellers kaldis Steenset, Sl: Mag: Anders Bordings fødested. [Nuværende Raadhus].

[17]) Rectoris Scholæ Residentz. [Nu Del af Latinskolen].

[Skarpe Klammer betegner Meddelerens Tilføjelser].

Versene er betegnende for, hvorledes Fortidens Skribenter saa paa Architektur; de havde ikke megen Forstaaelse af Enkeltheder eller evnede i alt Fald ikke at udtrykke nogen Dom, Architekturhistorien i vor Tids Forstand var dem fuldstændig ligegyldig, Bygmestrene nævnedes aldrig i den Slags Skrifter, og Bindingsværkshusene, som morer os saa meget, syntes dem kun dagligdags Selvfølgeligheder; men de er stolte over de store og stærke Bygværker og interesserer sig levende for de historiske Hændelser og Navne, der knytter sig til dem. Der er virkelig i Rimene et Glimt af det samme, som man føler, naar man en Sommeraften staar paa Riberhus Banke og ser ud over den gamle Stad. Og selv den tørre topografiske Opregning har sin Charme, fordi den rummer saa mange af de gode, gamle Gaardnavne, som i fordums Tid var saa almindelige i Ribe.

Nu er desværre de fleste af disse navngivne Ejendomme forsvundne. Østen for Domkirkens Kor staar endnu Porsborg, der i de sidste Aar har genvundet sin røde Farve, men hertil kommer kun Niels Thorkildsen Stens,

der siden 1709 er indrettet til Raadhus, Puggaard og endelig Blaagaard eller, som den rettere bør nævnes, Taarnborg.*)

Taarnborgs Historie kan følges et Stykke tilbage i Middelalderen. Navnet »Torneburg« nævnes første Gang ca. 1440 i Haandskriftet »Ribe Oldemoders« Fortegnelse over de Grunde, der gav Jordskyld til Domkapitlet, og anden Gang møder vi det i Begyndelsen af 50'erne, da der oprettedes et Succentorembede under Domkapitlet, og da Succentor, som skulde hjælpe Kantoren i hans mange Forretninger, særligt Bestyrelsen af Domkirkens Gudstjeneste, foruden anden Løn fik overdraget et Hus og en Grund, kaldet »Tornborg«. Jorden regnedes dog senere som Kapitlets Eje, og »Torneborg Jord« opføres blandt de Ejendomme, hvorpaa det 1509 tog Lavhævd, og hvortil dets Ret blev stadfæstet af Frederik I. 1531. Paa denne Tid beboedes det heller ikke af Succentor, men af Ærkedegnen, Mads Markvardsen, som beklædte Archediakonatet 1507—26.

Alt dette, som den flittige Ribetopograf I. Kinch har samlet, har imidlertid ingen Betydning for Taarnborgs Bygningshistorie. Naar Kinch mener, at den nuværende Bygning stammer fra Kong Hans's Tid, har han sikkert ikke Ret, og det Taarnborg, vi nu kender, maa efter alle Mærker at dømme være bygget ikke af Mads Markvardsen, men af Oluf Munk.

Som Brodersøn af den sidste Ribebisp, Ivar Munk, hvis pragtfulde Ligsten nu ligger paa dens gamle Plads i Domkirkens søndre Sideskib, var Oluf Munk destineret til Prælat, det vil sige til at overtage et gejstligt Embede med fede Indkomster. I ganske ung Alder blev han Kantor, og 1531 udpegede Farbroderen ham til sin Hjælper (Koadjutor) og Eftermand; Kongens Samtykke opnaaedes, men der var den Hage derved, at han ikke maatte søge Stadfæstelse i Rom og ikke lægge de evangeliske Prædikanter Hindringer i Vejen. Oluf Munk blev da aldrig ret Biskop og opnaaede ikke engang et ordentlig Valg af Kapitlet, men nøjedes med sine Indkomster og sit Sæde i Rigsraadet. Før Farbroderen døde (1539), var tilmed alt forandret. I August 1536 blev som bekendt de katolske Bisper fængslede og fik ikke Lov til at slippe ud, før de havde anerkendt den nye Tingenes Tilstand. Oluf Munk gjorde det grundigt nok. I sit Forpligtelsesbrev af 7. Maj 1537**) lovede han at tjene Kongen huld og tro og i alle Maader vise sig som en ærlig, tro, oprigtig Riddersmandsmand, og hvad der næsten betød mere, han bepligtede og tilbandt sig ved sin kristelige Tro og adelige Love, at han inden Aar og Dag vilde give sig i et kristeligt Ægteskab! Han tog en holstensk Adelsjomfru, Drude Rantzau, til Hustru, fik med hende 12 Børn, 6 Sønner og 6 Døttre, og forvandledes til en verdslig Stormand, hvis Føjelighed og Troskab lønnede sig godt. Han forstrakte Kongen med store Pengesummer, modtog til Gengæld Forleninger i Pant, blev 1542 genoptaget i Rigsraadet og levede sit Liv som Adelsmand, Godsejer og Studehandler

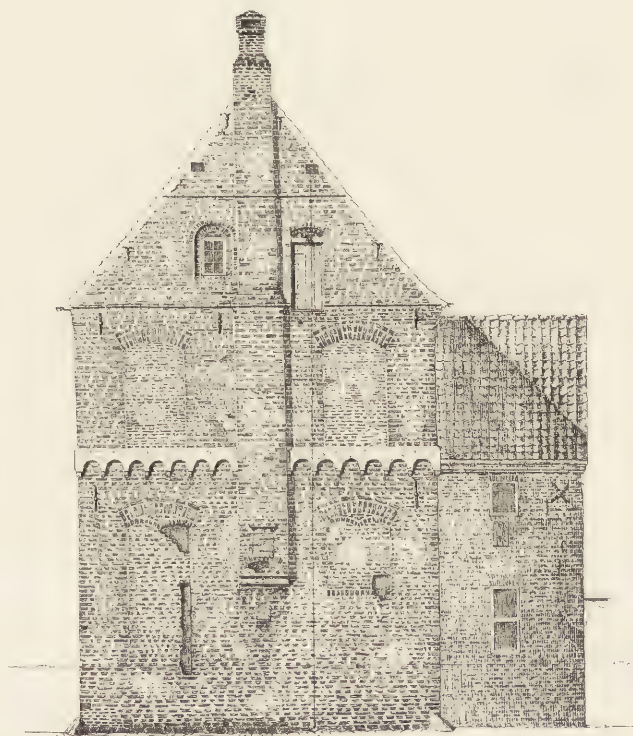
*) De følgende historiske Oplysninger stammer udelukkende fra trykte Kilder, ikke fra Arkivstudier. Hovedvægten er lagt paa Skildringen af selve Bygningen, der dels hviler paa Selvsyn, dels paa Meddelelser fra Prof. Amberg og fra dennes Konduktør, Tømmermester Peters i Ribe.

**) Rørdam: Historiske Kildeskrifter I, S. 219 f.

efter Tidens Skik, om end maaske mere godskær og trættesyg end Gennemsnittet af hans Standsfæller. Det Skudsmaal, han faar i et gammelt Smædedigt, er just ikke det bedste:

»Oluf Munck — er stiff oc strunck — han æder sig feed — som en anden geed — alle stakarls føde — dem ligger han øde — Palsgaard i Ribe — hannem kan ikke rige — uden han faar — Tvis oc tridie hans gaard« — o. s. v.*)

Selv om den ondskabsfulde Satiriker sagtens er mere troværdig end Hofdigteren Erasmus Lætus, der i sirlige latinske Hexametre priser Oluf Munk for hans Lærdom og Dannelse, bør man dog vel næppe skænke ham fuld Tiltro. I alt Fald har han ikke haft rigtig Rede paa hans Ejendomsforhold.

ØSTGAVLEN FØR ISTANDSÆTTELSEN.

De er ogsaa vanskelige at følge, og at forsøge det vilde her føre alt for vidt. Det maa være nok at sige, at Poeten eller hans Referent har forvekslet Palsgaard i Bjerge Herred (mellem Koldingfjord og Vejlefjord) med Taarnborg i Ribe, hvorpaa Kongen 14. April 1540 gav Oluf Munk Ejendomsbrev »pro servitio facto (for ydet Tjeneste), og fordi han havde antvortet kgl. Maj. nogle Breve paa en Sum Penge, som kgl. Maj. var ham pligtig«.**)

Herved gik Taarnborg, som Oluf Munk efter Skødets Sigende allerede beboede, før han blev dets rette Ejer, fra konfiskeret Prælatgods og konge-

*) Saml. til jysk Historie og Top. V 232 f, meddelt af Overlærer Kinch, hvis Navneforklaringer dog næppe er rigtige.

**) Danske Kancelliregistranter. 1535—50, S. 125.

lig Ejendom over til at blive en Adelsgaard, saaledes som Datidens Adelsmænd gærne brugte dem, naar de mødtes i Købstæderne til Forhandlinger og Fester.*) Efter Oluf Munk tilfaldt den hans Datter Magdalena, der først var gift med Josva v. Qualen, senere med den afsindige Sigfred Rinschat, Friherre til Friedberg og Ejer af Herningsholm. Han solgte den til Ribebispen Hans Laugesen, og derefter ejedes den en Tid af gejstlige og lærde, først af Bispens Svigersøn, den berømte Anders Sørensen Vedel, der dog blev boende paa sit »Liljebjerg«, senere af Søren Andersen Vedel, som 1651 overdrog »Taarnborg eller Blaagaard« til sin Svigersøn, den lærde Doctor Ludvig Pouch. De følgende Ejere er lidet kendte, og en ny Æra oprandt først, da Blaagaard, som den kaldtes siden Pouchs Tid, i Begyndelsen af 1740'erne købtes og derefter i mindst tyve Aar beboedes af den berømte Salmedigter, Ribebispen Johan Adolf Brorson.**) 1761 solgte han den til Staten »til at være og forblive en bestandig Bisperesidens for efterkommende Bisper i Ribe«, men 1868—9 forlod den da fungerende Biskop den og flyttede til den nuværende Bispegaard i Korsbrødregade. Ingen synes dengang at have vist Respekt for den ejendommelige Bygning og dens historiske Minder. Den blev solgt til Privateje, og det var vel et rent Tilfælde, at Bagbygningen 1891 blev lejet af Staten til Posthus. Men det var unægteligt et heldigt Tilfælde; thi det førte til, at Indenrigsministeriet 1902 købte Taarnborg tilbage for at bruge hele Bygningen som Posthus, hvorefter der paa Finansloven 1906—7 bevilgedes godt 50,000 Kr. til Bygningens Istandsættelse, halvt paa Indenrigsministeriets, halvt paa Kultusministeriets Budget. Restaureringen er ledet af Professor H. C. Amberg i Overensstemmelse med Nationalmuseet, som i sin Tid havde foreslaaet Købet og dermed rejst hele Sagen.

(Fortsættes.)

TURIN — PARIS — KONGENS NYTORV.

Turin, der nu viser sig at have haft saa stor Indflydelse paa Pariser-Architekturen, var i det 17. Aarhundrede en beskeden lille By i et lille Land, saa beskeden, at Slottet og »Palazzo Madama«, der nu ligger midtvejs i Byen, laa i dens østlige Begrænsning. Men Byen var Piemonts Hovedfæstning, og de stadige Krige gjorde, at denne 1673 og 1703 maatte forstærkes og udvides dels mod Syd, dels saa langt mod Øst, at den kunde beherske Po. Indenfor denne udvidede Voldlinie blev de nye Bykvarterer anlagte efter Hovedlineal ligesom Frederik III's Ny-Kjøbenhavn og Fredericia, som Mannheim, Friedrichsstadt i Berlin m. fl. Nybyens Bebyggelse tog dog først ret Fart efter Afslutningen af den spanske Arvefølgekrig, da Piemont var blevet en betydelig Magt, og da yderligere Udvidelser kunde ske efter Voldenes Fald Aar 1800, holdt man sejgt fast ved Hovedlinealen,

*) Sml. Architekten VIII S. 281. Det kan nævnes, at Oluf Munk ogsaa ejede Børglum-Bispernes Gaard i Aalborg, som han erhværvede af Johan Rantzau, der atter havde faaet den af Kongen efter Byens Indtagelse 1533.

**) Sml. Ribe Stiftstidende 11. April 1901.

skønt alle fornuftige Mennesker forlængst er enige om, at den giver de uhensigtsmæssigste Byplaner. De berømte Buegange i den gamle By skriver sig hovedsagelig fra det 18. Aarh.; de kunde dog ikke helt fritage for Anvendelsen af Paraplyer, idet de kun fandtes paa 2 større og nogle mindre Pladser samt i en enkelt Gade.

Begiver vi os nu paa Vejen til Paris, træffer vi Byen *Versailles*, der er anlagt »bredt og luftigt« og »minder om Italien«, noget der overrasker, da hver eneste lille italiensk By i det 17—18. Aarh. og endnu langt senere var indesluttet af en middelalderlig eller mere moderne Befæstningsring. Turin kan ikke have været Forbilledet, da Versailles alt blev anlagt 1670, og da Bebyggelsen hovedsagelig grupperer sig om de tre mod Slottet konvergerende Hovedavenuer og ikke er efter de rette Vinklers System.

Vi naar nu *Paris*, hvorom Hr. Wanscher »tydeligt nok« har fortalt, at Bebyggelsen af de nye Bydele skete med Turin som Forbillede, »den regelmæssige By med de lige Gader«, men Kortene, hvis man da tør nære større Tillid til dem end til Hr. W.'s og »Hafn. hod.«'s Korrekthed, siger noget helt andet, de taler højt om sund Fornuft og Hensyntagen til bestaaende Forhold, om Gader, der straaler ud fra den gamle By, og Tværgader, der forbinder dem og danner Ringlinier udenom Boulevarderne, ja selv Reguleringsarbejderne samt Kaj- og Broanlæg udførtes for at tilvejebringe mere direkte, men ej nødvendigvis snorlige Færdselsaarer, og der var ikke som i Turin Tale om at rasere og omlægge for at faa Bygningsblokkene indrangerede som Kompagnier paa en Eksercerplads.

Rivoligaden er netop planlagt og tildels anlagt af Napoleon I, ikke som Skydebane for de Kanoner, ved hvilke han selv havde tjent sine Sporer — han tjente dem vist forresten i Toulon — men som en Færdselsaare mellem Byens Centrum og Etoile-Pladsen med de derfra udstraalende Gader og Veje, og det er med Hensyn til denne Gade mærkværdigt, at naar man kan sige sig selv, at dens Architektur skriver sig fra en tidligere Tid, man saa kan skrive: »Det moderne Paris skabtes dog først af Napoleon III. Hans Værk er bl. a. Rue de Rivoli, der gaar langs med Louvre og ud til Place de la Concorde«, og at man, naar man tænker og skriver om Napoleon III's Huse i Gaden, illustrerer det med Napoleon I's. Lige saa mærkværdigt er det at ville værdsætte det andet Kejserdømmes Architekter ikke paa Basis af deres originale Produktioner, men paa Basis af Bygninger, der skulde efterligne en tidligere Tids Mønstre; man bedømmer dog ikke en Maler som original Kunstner efter hans Kopier af ældre Mestres Værker, men efter hans egne originale Kompositioner.

Hr. W. trænger ikke til at belæres om, at der er Arkader paa »Place des Vosges« (og i Palais-Royal Haven); Skade at Napoleon I ikke var i det samme Tilfælde, saa havde han ikke behøvet at rejse til Turin for at hitte paa Arkaderækker, men kunde have holdt sig til mere nærliggende Forbilleder.

Med Hensyn til Arkader er der dog et Synspunkt, som mærkeligt nok ikke er draget frem, uagtet de ved Regensen anbragte Arkader jo har været under grundig og sagkyndig Behandling. Vognfærdselen bestemmer Køre-

banens Bredde, og skulde dertil lægges Fortove, forøgedes Gadens Bredde betydeligt, altsaa ogsaa Ekspropriationsudgifterne, og Grundene blev ofte for stærkt beskaarne, til at de kunde bebygges hensigtsmæssigt; Fortovenes Overdækning med Arkader og Husenes Udrykning ud over disse kunde derfor være hensigtsmæssig. Skøn er denne Bygningsmaade dog ikke, naar der paa Arkaderne sættes — ikke som ved Regensen en enkelt Etage, men 3—4 Etager med brede Murpiller og svære Tage, og den giver daarlige, mørke Butiker. I Nutiden vil den derfor næppe blive anvendt paa Privathuse, hvor netop Butikslejen spiller en saa stor Rolle for Bygningens Rentabilitet.

At Hustypen fra Napoleon III's (skal være Napoleon I's) Tid »endog har vist sin Levedygtighed i Nutiden, ved at man har kunnet indrette »Magasin du Louvre« i et af Husene i Rue de Rivoli, viser tilstrækkeligt, at den franske Kultur er up to date«, er en noget dristigt konstrueret Slutning, da der næppe vides noget om, at Magasinets Indehavere netop har valgt et saadant Hus som Idealet for en Forretningsbygning. Hvad der vides er, at Bygningen er en af Napoleon III's Imitationer efter de ældre Huse i Rivoligaden, opført til Verdensudstillingen 1855 som *Hotel* med Butiker i Stueetagen, at Magasinet begyndte beskedent i et Par af disse, men voksede, slugte mere og mere af Rum og Gaardspladser, ja tilsidst satte Hotellet helt paa Porten. Man har vel indrettet sig saa godt man kunde og omformet det Indre, fordi man nu var der og af Hensyn til Forretningen ikke kunde suspendere den under en total Ombygning eller flytte den; det Ideale er nemlig ikke Huset, men Beliggenheden.

Men lad os nu vende tilbage til *Kjøbenhavn* og se, hvad denne By kan yde af Fejlslutninger og andre Mærkeligheder.

Gethuset har i sin Alderdom, da det var delt mellem to Parter, fremvist nogle uregelmæssigt anbragte Kviste. Det er unødvendigt at anstille en Undersøgelse om Grunden hertil, eller om Symmetri i det 17—18. Aarh. ansaas som noget betydningsfuldt i Bygningskunsten, ogsaa Brandgavlen ser man bort fra og finder en Lov om, »at de Gamle var liberale med uvæsentlige Ting som Anbringelsen af nogle uregelmæssige Kviste«, hvorhos Façadetegningen i »Hafn. hod.« reduceres in absurdum ved nogle lovlig flotte Bemærkninger. Ganske vist er ældre Tegninger ikke altid korrekte, navnlig ej i Gengivelsen af underordnede Bygninger paa Prospekter, men man har andre Billeder til Sammenligning, prøver Billedernes Værd efter almindelige kritiske Regler og har andre ypperlige Hjælpekilder i Bygningsregninger, Syn og Taksationer. Skulde det ved en saadan Undersøgelse vise sig, at Uregelmæssigheden er oprindelig, maa man se, hvad Samtidens Skribenter siger om Sagen, og findes det da, at »symétrie, eurythmie et convenance« var Løsenet, ja næsten Grundlov dengang, og at Skrifternes System ofte er opstillet med disse Fordringer som Hovedafsnit, kan man notere Tilfældet som en mærkelig Undtagelse. Tier derimod de gamle Skrifter, maa man undersøge andre samtidige Bygninger hjemme og ude for at faa noget at bygge en Regel paa; det kan man ikke gøre ud af et eneste Tilfælde.

Virkningen af Kombinationen »*Teater—Gethus—Harsdorffs Gaard*« som

en højere Enhed frembyder den Mærkelighed, at en Kunsthistoriker, der skriver om Harsdorffs Gaard, ikke gør sig den Ulejlighed at efterse »Harsdorff's Værker«, at den selvstændigt opdages ved »personlig Iagttagelse« af en Mand, der er født efter, at Teater og Gethus er forsvundne, og kun kan anstille personlige Iagttagelser paa et Fotografi efter et nyere Maleri, og at Harsdorffs Tanker kan findes ved Andenmands »Erfaringer om æstetiske Virkninger i Architekturen«. Man skulde dog tro, at Erfaring om Datidens Anskuelser i Henseende til, hvad der var smukt i Architektur, vilde være nyttigere, da Meningerne dengang kan have været anderledes end nu. Harsdorff vilde næppe have fundet den fremtidige Studenterforenings-Bygning harmonisk og helhedsvirkende.

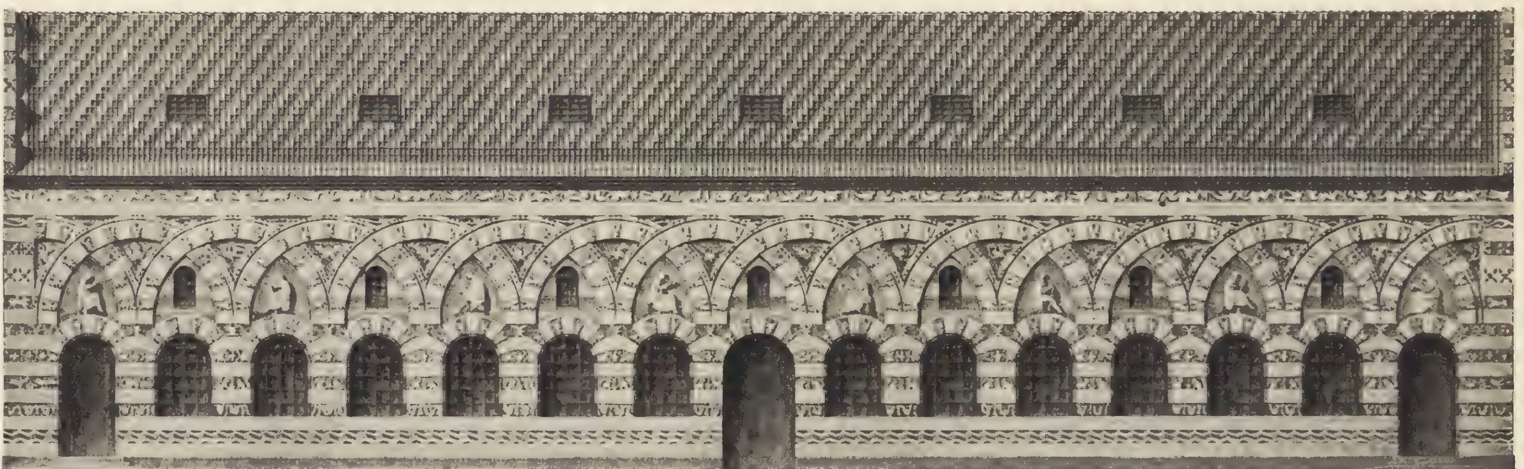
Men ogsaa andre Mærkeligheder byder Kjøbenhavn, f. Eks. *Christiansborg Slots Ridehus*, hvor et Pulpitur »svinger fremad, idet det drager de to lavere Sidedøre tæt ind til sig, og drager selve Endevæggen foroven længere frem, end dette egentlig var konstruktivt rigtigt — muligt ogsaa af Hensyn til Vægfladen, der bliver lysere ved at lægges i Flugt med Vinduerne, hvorved den ogsaa bliver bredere at se til, saa at den nævnte Sammendragning af Pulpituret og Døren faar en ejendommelig Spændstighed ved Modsætningen«. Man skulde ellers have været tilbøjelig til at mene, at Datiden ikke ansaa det for god Architektur at lægge en Vægflade klods op til en Vinduesaabning, men at der burde være et endog temmelig stort Stykke Murpille mellem Vindue og Endevæg, og at disse Skillevægge var anbragte for at danne Vindfang mod Træk fra Spiraltrappe og Korridor bagved, men nu ser man, at det er ren kunstnerisk Snedighed og at Væggene, dragne af et svingende Pulpitur, træder frem og maalbevidst udfører en æstetisk Mission.

Kan der faas saa meget ud af et Par Skillevægge, maa der sagtens kunne gøres noget ud af et i »Architekten G. Bindesbøll« fremdraget, forøvrigt ogsaa tidligere ikke ukendt »genialt Projekt til *et zoologisk Museum*«, hvoraf »første« og »andet« Projekt gengives under nærmere Paavisning af »den voksende Overlegenhed overfor en Opgave, som Bindesbøll erhvervede sig under sit Arbejde«. »Man behøver blot at sammenligne Forholdet mellem Buernes urolige og rolige Virkning i Murfladen i de to Projekter for at se, hvilken Fremgang der var sket«. Herved er dog at bemærke, at det saakaldte »første Projekt« fremstiller en Façade mod Gaarden, »andet Projekt« en Façade mod Fiolstræde, og at førstnævnte hører til en af Architekten med Nr. 1—7 nummereret, 15. Marts 1844 dateret og signeret Suite med Generalplan over Universitetsfirkanten, Plan over dens Bebyggelse med en Biblioteksbygning mod Krystalgade og et Sidehus mod Fiolstræde samt detaillerede Tegninger af dette sidste. Dets Gadefaçade har samme System af krydsende Buer som Gaardfaçaden, men kun een, paa Midten anbragt Indgangsdør samt 7 regelmæssigt fordelte Vinduer paa hver Side af denne. Med denne Façadeinddeling stemmer ogsaa Planerne overens, og Rumfordelingen er følgende: i Stueetagen en gennemgaaende Korridor langs Gademuren, en Tværkorridor udfor Indgangsdøren, Trappeanlæg i Endepartierne og forøvrigt mindre Værelser mod Gaarden, til den ene Side Auditorier, til den anden Rum til Samlinger. Den øverste Etage, der med 7 Kupler gaar

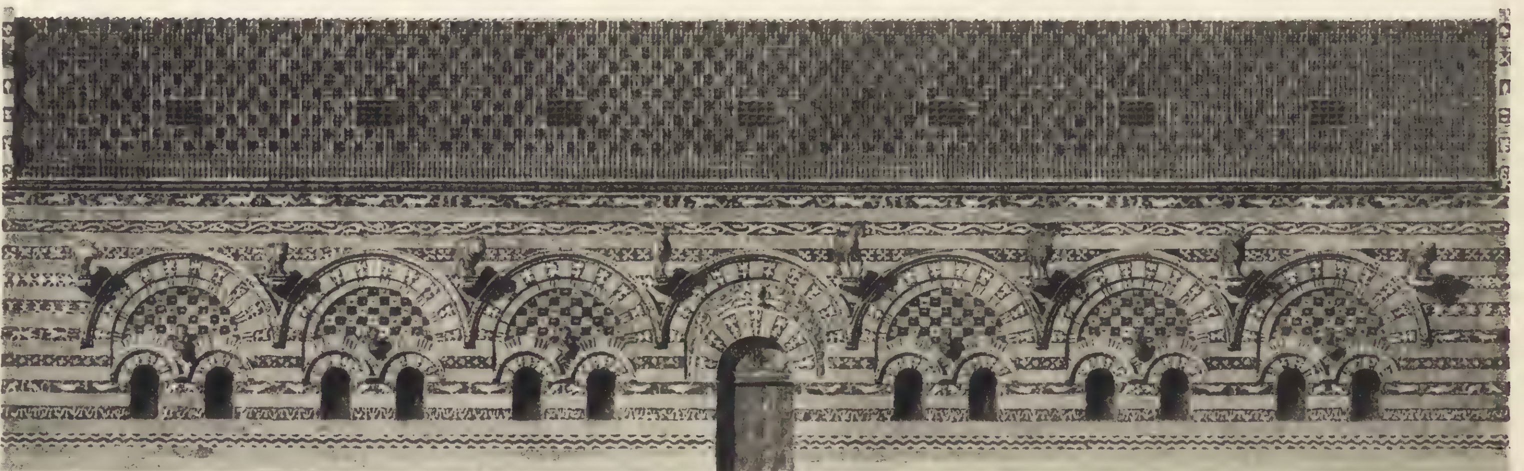
op i Taget og hovedsagelig faar sit Lys fra store, i Kuplerne udmundende Tagvinduer, er delt i en Sal til »Skeletsamlingen« og en anden, mindre til Auditorium. Dette fuldfærdige, rentegnede Projekt skal altsaa være et første, famlende, uroligt Udkast, men hvor meget yngre er da det andet, kun af 1 Blad bestaaende »harmoniske«? Ak, det er dateret og signeret samme Dag som det første Projekt, paa den fatale *Idus Martii*. Mellem Bindesbølls Udkast er et andet Blad, der har særlig Betydning, fordi det ikke er flere Udkast, der senere er klæbede op paa een Karton, men et enkelt Blad fra Tegnebrædtet. Her fremstilles øverst en Gaardfaçade med isolerede Buer over de to Rækker Vinduer, derpaa »andet Projekt«, forneden Gaardfaçaden af »første Projekt« og endelig Grundrids, Snit etc. Det viser, at B. har arbejdet samtidig paa disse Projekter, af hvilke det detailleret udtegnede »første Projekt« maa antages at være det Universitetet forelagte, det »harmoniske« et subsidiært Forslag til Gadefaçaden, hvor Korridoren kunde faa nogenledes Lys fra de smaa Vinduer. Til Gaardfaçade kunde Projektet slet ikke bruges, da det med den valgte Bueinddeling vilde være umuligt at anbringe 3 Døre og det fornødne Antal større Vinduer. Nærmere Oplysning om Projekterne kunde vel være tilvejebragt ved den Undersøgelse, som Hr. W. burde have anstillet i Universitets-Arkivet, i Stedet for med glad Foragt for Dateringer etc. at konstruere en Rækkefølge mellem nogle fra Akterne løsrevne Blade. Men selv et blot Gennemsyn af en trykt, ret nærliggende Kilde, Universitets-Aarbøgerne, vilde give den overraskende Oplysning, at kun Halvdelen af denne Bygning skulde benyttes til Museum, de andre Rum i Stueetagen til almindelige Eksaminationslokaler og det store Auditorium ovenpaa til de talrigst besøgte Forelæsninger og de akademiske Disputationer. Museet var endelig ikke bestemt for Universitetets *zoologiske* Samling, men for en *fysiologisk-zootomisk* Præparatsamling, der nu hovedsagelig findes i kirurgisk Akademi, saa at Bindesbøll egentlig grundigt har misforstaaet den stillede Opgave.*)

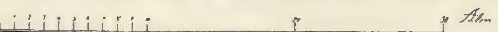
Af dette Eksempel, saavelsom af hvad andet, der ovenfor og i min forrige Artikel er anført, kan det ses, at Hr. W. ikke er synderlig stiv i Papirerne. At være dette, at »have Papirerne i Orden«, med hvilket Udtryk Besiddelsen af positive Kundskaber lovlig arrogant betegnes, er ganske vist ikke det samme som at forstaa sig paa Architektur, men det er den allernødvendigste Forudsætning for i det Hele taget at kunne tale med om den Slags Sager. Pro primo maa man erhverve sig de fornødne Kundskaber, pro secundo maa man forstaa at anvende samme, er en god gammel Regel, som desværre saa ofte glemmes af dem, der fører det store Ord i sociale,

*) Man har med Rette anket over, at Projekterne ikke har taget Hensyn til Universitetsbygningens eller i det Hele til et Universitets Karakter, men bedre passede som Friluftsmuseum i en zoologisk Have; men forøvrigt er Sagen meget karakteristisk for B. Han misforstaar Museets Art, opfatter kun, at det er Dyr, som der er Tale om, bliver begejstret over de morsomme Dekorationsmotiver, Dyrene kan afgive, og overfører endog en Dekoration, som kunde passe paa Museumsrummenes Indre, paa hele Bygningens Yderflader uden at tænke paa, at Kameler og Torsk dog ikke er passende Pynt paa en Bygning, hvori der holdes Embedseksaminer og tages Doktorgrader.

»FØRSTE PROJEKT«. FAÇADE MOD GAARDEN.

»ANDET PROJEKT«. FAÇADE MOD FIOLSTRÆDE.

M. G. BINDESBØLLS PROJEKTER TIL EN MUSEUMS- OG AUDITORIEBYGNING I FIOLSTRÆDE. 1844.

litterære og kunstneriske Spørgsmaal. Ulykken er, at den saakaldte »litterære Mund- og Klovesyge« driver dem til straks at tale og skrive, til at skrive Anmeldelser og Kunstkritiker, hvori deres egen subjektive Opfattelse af Kunstværker fremtræder som en almengyldig Dom. Selv naar det drejer sig om Maleri og Skulptur, hvor Kunstneren som Regel er Herre baade over hvad han vil give, og hvorledes han vil give det, er en Underbygning af positiv Viden dog nødvendig for den, der vil give en Bedømmelse, ikke blot sit Besyv, men i endnu højere Grad gælder dette om Forstaaelsen og Bedømmelsen af Bygningsværker. Her kræves foruden Kendskab til Bygningskunstens Historie ogsaa Kendskab til Tekniken og til de forskellige Tidsaldres Bygningslitteratur, og Genstanden, der skal tages under Behandling, er derhos ikke helt et Foster af en Kunstnerhjerne, men et Værk, ved hvis Tilvejebringelse mange Hensyn skal tages. Grunden er given, ligeledes Omgivelserne, Bygningens Anvendelse (Programmet) er ogsaa givet, som Regel ligeledes Byggesummen, og endelig maa der ofte tages Hensyn til Bygherrens Smag og Tilbøjeligheder. Indenfor disse, hyppigt ret snævrende Rammer maa Kunstneren løse sin Opgave, og disse Forudsætninger maa man kende, naar man vil bedømme Resultatet. At faa Rede paa dem for ældre Bygningers Vedkommende*) kan kun ske ved Undersøgelse i Biblioteker og Arkiver, og naar man saa har sine »Papirer i Orden« og kender den paagældende Tids Syn paa Architektur, har man en solidere Basis for Forstaaelse og Bedømmelse af et Bygningsværk end de Regler, som man uden historisk Fodfæste kan konstruere sig til ved et individuelt Syn paa Bygningerne i Nutidsomgivelser. At kunne se rigtigt paa Architektur er ret svært; at forse sig derpaa er langt lettere, og endnu lettere er det for Eftersnakkerne, de der ikke selv se, men dog tro, at tilegne sig Jargonen og snakke cubisk og sort.

Hvad nu angaar *Nr. 3 paa Kongens Nytorv*, er det derimod let at se, at enhver Opbygning, enhver Anbringelse af lette og tilbagevigende Etager vil ødelægge Totalsynet af Harsdorffs Gaard, vil skade Synet af Charlottenborg og vil vansire den smukke Bygningsrække paa Torvet, hvor nu Slottet og Gaarden, trods 100 Aars Aldersforskel staar saa godt sammen, fordi de begge tilhører klassicerende Retninger i Kunsten, ligesom fordum Valgensteens og Zubers Sale i det gamle kgl. Bibliotek.

Leuning Borch, som kom til at arbejde med den Opgave at gøre Stedet mere lukrativt, synes mig at fortjene Tak for, at han, for at redde Bygningen, dels henvendte sig paa de Steder, hvor man *ex officio* har Interesse og Pligt til at gribe ind, dels ogsaa gennem »Politiken« viste, hvad man kunde vente

*) Hvormeget Forandring i Omgivelserne kan forstyrre Betragtningen og Bedømmelsen af en Bygning, viser sig tydeligt ved *Erichsens Palais*. Hovedfaçaden blev komponeret som Afslutning paa en Gade, flankeret af Hôtel du Nord og det gamle Teater, Sidefaçaden kom til at ligge ud mod den da eksisterende Holmens Kanal og kunde saaledes kun ses paa nært Hold fra et Standpunkt ved Bolværket, og det fremspringende Teater forhindrede, at Bygningen kunde ses over X. Nu kan de to Façader ses samtidig, Kanalfaçaden ses paa fjernt Hold, og Hovedfaçaden mangler den ene Sidebegrænsning i Gadelinien, det gamle Teater.

sig med en Paabygning saa nær Byggelovens Grænser som muligt. At Bygningen med den høje Mansard var opstillet som »Gegenbeispiel«, et afskrækkende Eksempel, var af Bladet tydeligt nok for enhver undtagen for Hr. W., der straks meldte sig med sine tilbagevigende Etager og Altaner og fortsatte i »Architekten« Nr. 22, hvor han dog beklager at have taget Mansardtaghuset for gode Varer, da han ikke vidste, at det kun skulde tjene til afskrækkende Eksempel, noget han forøvrigt atter har glemt, idet han i Nr. 25 paany overfalder L. B. og hans »daarlige Projekter til Ombygningen«.

Mit Forhold i Sagen er, at jeg efter mit Kendskab til, hvorledes Staten i det 18. Aarh. stillede sig, naar Statsgrund her i Byen solgtes eller skænkedes til privat Bebyggelse, kunde sige mig selv, at der ved Bortgivelsen til Harsdorff af Charlottenborg Slotsforvalterboligs Grund maatte være taget Forbehold, der medførte en Indskrænkning i Ejendomsraadigheden. Dette har jeg meddelt rette vedkommende, in casu Akademiet, og jeg har bistaaet dette med at faa Forholdet klarlagt. At drage Sagen frem, førend Undersøgelserne var nogenlunde afsluttede, vilde ikke være heldigt, og jeg havde end mindre Anledning til at gøre en menings- og frugtesløs Anmeldelse til det af Hr. W. etablerede Overcensorat for dansk Bygningsvæsen.

Uagtet Hr. W. vidste, at Sagen var bragt ind for kompetente Autoriteter, vedblev han dog at røre ved den efter først at være begyndt paa Basis af en Misforstaaelse af L. B.s Tegninger, og jeg skal fastholde og gentage, at han ukaldet har blandet sig i Sagen og fremkommet med lidet gennemtænkte og velovervejede Udtalelser, der tilmed hviler paa den løseste Underbygning af historisk og teknisk Viden.

I sin Replik har Hr. W. kun fremført Behageligheder og Udenomssnak, men Hovedspørgsmaalet, hvorledes hans Etager og Altaner lader sig praktisere teknisk og æstetisk uangribeligt, omgaas igen med løse Talemaader og Henvisninger til erfarne anonyme Architekter. Men jeg fastholder, og tror mig derved i Overensstemmelse med de fleste Architekter, at Hr. W. er forpligtet til at belægge sine løse Ord med Beviser. Han har gentagende sagt, at det *kan* gøres, gentagende peget paa fine og diskrete Midler, som han sidder inde med, og han maa da let kunne efterkomme det stillede Krav, tilmed da han jo har erfarne Architekter til Bistand.

Her er Rhodus! Spring saa!

FR. SCHIØTT.

HARSDORFFS GAARD.

Hr. VILHELM WANSCHER.

JEG er nærmest forbavset! Af hvilken Grund, og med hvilken Ret en saadan Insinuation som den af Dem i sidste Nr. af »Architekten« fremsatte?

Min Skrivelse til »Foreningen til gamle Bygningers Bevaring« er dateret 5. Februar, og Deres Artikel i »Politiken« er af 8.

Idet jeg iøvrigt henregner Deres Indlæg, Kritik og Forslag, der visselig ikke har gavnet den omhandlede Sag, til de andre »mindre velovervejede«

Sager, der undertiden fremkommer fra Deres Haand, antager jeg at De, som den hæderlige Mand, jeg holder Dem for at være, hvad Beskyldningen angaar, gør mig en uforbeholden Undskyldning.

LEUNING BORCH.

Vi maa give Architekt Leuning Borch Ret i, at Magister Wanschers Udtalelser i forrige Hæfte var krænkende for den førstnævnte, idet de indeholder en Sigtelse mod ham om at sejle under falsk Flag. Vi maa derfor henstille til Hr. W. at gøre Leuning Borch den af ham forlangte Undskyldning. *Red.*

FRIHEDSSTØTTEN OG STAVNSBAANDET.

EFTER Forlydende vil det blive nødvendigt at nedtage Frihedsstøtten i Anledning af Baneanlægene under Vesterbrogade. Det er vist ogsaa under Overvejelse, muligvis ved Genopstillingen at give Støtten, som jo er rejst i Anledning af *Stavnsbaandets Løsning*, en anden Plads. Ja! der har vist endda været en Tanke fremme om muligvis at give Støtten Plads foran Raadhusets Hovedport mod Raadhuspladsen.

Som bekendt er der i den seneste Tid inden for Raadhusets Mure vedtaget en Lønreform, til hvilken er knyttet en Bestemmelse, som i Borgerrepræsentationens Møde den 8. Februar 1909 forekom en af Frisindets Repræsentanter som *et nyt Stavnsbaand.*

Uden at gøre mig Haab om at kunne forhindre den Begrebsforvirring, som den eventuelle nye Plads for »Frihedsstøtten« vilde skabe, føler jeg kun Trang til at lægge et godt Ord ind for »den gamle Støtte«, saaledes at den bør fritages for en Hæder, som let kan blive misforstaaet, ja muligvis udsætte den for at blive Skive for Kjøbenhavnervittighedens hensynsløse Pile.

Om Byens *frie* Borgere og Tjenestemændene vil sætte Pris paa, at »Frihedsstøtten« stilles foran Raadhuset, er ikke godt at vide.

Men »Den gamle Frihedsstøtte« bør *nu* absolut ikke stilles paa den Plads.

Kjøbenhavn, den 19. Marts 1909.

F. FREHSE,
Architekt.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Die Ausstellung München 1908. Med forklarende Tekst af Dr. WALTER RIEZLER og GÜNTHER VON PECHMANN. F. Bruckmanns Forlag, München.

Bagved det bekendte Bavariamonument med »Ruhmeshalle« og i Forbindelse med den smukke Bavariapark henlaa indtil 1904 et større Areal »Theresiahøjen«, som var i privat Eje, og som derfor kunde befrygtes solgt til Byggespekulation. Allerede i 1892 gjorde Prins Ludvig af Bayern Kommunalbestyrelsen opmærksom paa, at den fremadskridende Bebyggelse af Theresiahøjen truede med at ødelægge de smukke Omgivelser, og i 1904

»KÜNSTLER-THEATER«. ARCHITEKT MAX LITTMANN.

købte Kommunen resolut hele det tilbageværende Areal for en Sum af over 4 Millioner Mark.

Man blev enig om at anvende hele Arealet til Opførelse af *permanente* Udstillingsbygninger, og ifjor aabnedes den første Udstilling i det da færdig byggede store Kompleks, der i taknemlig Erindring om det fyrstelige Initiativ blev kaldt »Prins Ludvig-Hallen«.

Princippet for Udstillingen har været det samme som i Dresden 1906: en Samling *mindre Bygninger* med Værelser af almindelig borgerlig Form og Størrelse, hvori Møbler, Kunstsager og Brugsgenstande m. m. naturligvis langt bedre kommer til deres Ret end i store Haller.

I den foreliggende Bog gives der en Mængde Afbildninger af Udstillingsbygningerne og en Række Interiører. Bygningerne er med Vilje holdt saa lave som muligt, for ikke at virke trykkende paa de i Forvejen liggende ældre Bygninger, og det hele ser — efter Billederne at dømme — ud til at være fint gennemtænkt og godt udformet. Ved Opførelsen har der været benyttet en Kreds af forskellige, dygtige Architekter, saasom Max Littmann, Emanuel og Gabriel Seidl o. fl., der gennemgaaende har arbejdet godt sammen, saaledes at Helhedsindtrykket ikke splittes.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Architekt, Professor H. B. Storck er udnævnt til Kommandør af Dannebrog af 2. Grad.

✶

Bygningsinspektørerne. Det kommunale Udvalg, der har behandlet et Forslag fra Magistraten angaaende Omordningen af Embederne under Byg-

ningskommissionen, har afgivet Betænkning, hvorefter det foreslaas at give Bygningsinspektørerne en Lønforhøjelse af 400 Kr., saaledes at den aarlige Gage bliver 2800 Kr. Samtidig foreslaas Bygningsassistenternes Løn forhøjet med 200 Kr. til 1200 Kr.

✶

Kongres for Materialundersøgelser. Den internationale Forening for Materialundersøgelser, der tæller 2000 Medlemmer i alle Lande, afholder sin 5. Kongres i Kjøbenhavn i September dette Aar. Deltagelsen staar aaben for Medlemmer af Foreningen; Indmeldelser modtages hos Professor H. F. HANNOVER, Malmøgade 9.

FORENINGSMEDDELELSER.

Tirsdag den 6. April: Sammenkomst med Damer i Odd Fellow Palæets Riddersal. Program: 1) Kvartet af Schumann; udf. af Fruerne Weincke og Varming, Herrerne Axel Hertz og Weincke. 2) Sang, Frøken Margrete Ambt. 3) Aftensbord. 4) Lysbilleder. 5) Italienske Sange af Operasanger *** ved det kgl. Teater. For Deltagelse erlægges 2,50 pr. pers. Anmeldelser til Sekretæren.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Ekman, K. A., Anvisning om sättet att erhålla egna hemslån samt billigaste bostäder för egna hem. I. Enkelhus. Fol. 28 S. m. 19 Tvl. Kr. 2,50.

Bond, F., Fonts and Font Covers. 364 S. m. Ill.

Middleton, G. A., English Church Architecture from the earliest Times to the Reformation. 118 S. m. Ill. 2 sh. 6 d.

Décoration intérieures et extérieures de la Bibliothèque Nationale à Paris. 1—2e série. Fol. 55 fr.

Duchesne, H. G., Le Château de Bagatelle (1715—1908). 12 fr.

Waldau, F., Freistehende Schornsteine. M. 200 Illustr., Tabeller etc. 5 M.

Metzendorf, G., Einfamilienhäuser. Text von Prof. H. Werner. M. 59 Ill. (Martshæftet af »Innen-Dekoration«.) M. 2,50.

Bibliothek d. gesamten Technik. Bd. 111. Archit. P. Nantke, Holzbaukunst am deutschen Bürgerhause. 144 S. m. 120 Ill. M. 2,60.

Dressler's, Maler-Archit. W. O., Kunstjahrbuch 1909. Ein Nachschlagebuch f. deutsche bild. u. angewandte Kunst. 4. Jahrg. 796 S. m. 3 Ill. og 1 Tvl. Indb. 14 M.

Kreuter, F., Beitrag z. Berechnung und Ausführung der Staumauern. 54 S. m. 20 Ill. Indb. M. 2,40.

Mehner, M., Materialkunde f. Bauhandwerker. II. 160 S. m. 18 Ill. M. 1,20.

Meurer, M., Vergleichende Formenlehre d. Ornamentes u. d. Pflanze m. besond. Berücksichtigung der Entwicklungsgeschichte d. architektonischen Kunstformen. 608 S. m. 2000 Ill. 4to. Indb. 60 M.

Mitteilungen d. Rhein. Vereins f. Denkmalpflege. 3. Jahrg. 1. H. E. zur Nedden, Bericht üb. e. Konferenz betr. Besserung d. Bauweise. 63 S. m. 12 Kunstbilag. M. 1,80.

Schulz, J., Der moderne Ladenbau. Neue Folge. 40 Tvl. 16 M.

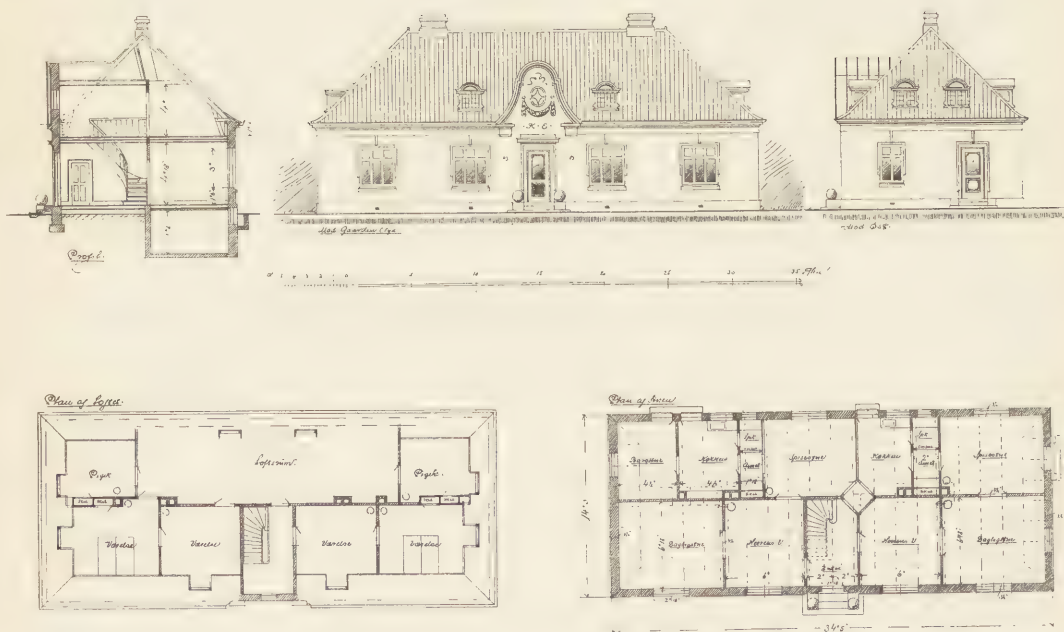
Die Schutzhütten und Unterkunftshäuser in den Ostalpen. 1—9. H. (à 10 Lystryktavler). Folio, à M. 1,50.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 3. APRIL 1909
11. AARGANG Nr. 27

HUS I FARUM.

ARCHITEKT KNUD LUDVIGSEN.

Det her gengivne Stuehus i Farum, som blev fuldført i Efteraaret 1908, er bygget efter Tegninger af Architekt Knud Ludvigsen for Hr. Gaardejer Knud Ericksen.

Bygningen indeholder 2 Lejligheder, en til Ejeren selv, og en til at leje ud om Sommeren eller for hele Aaret.

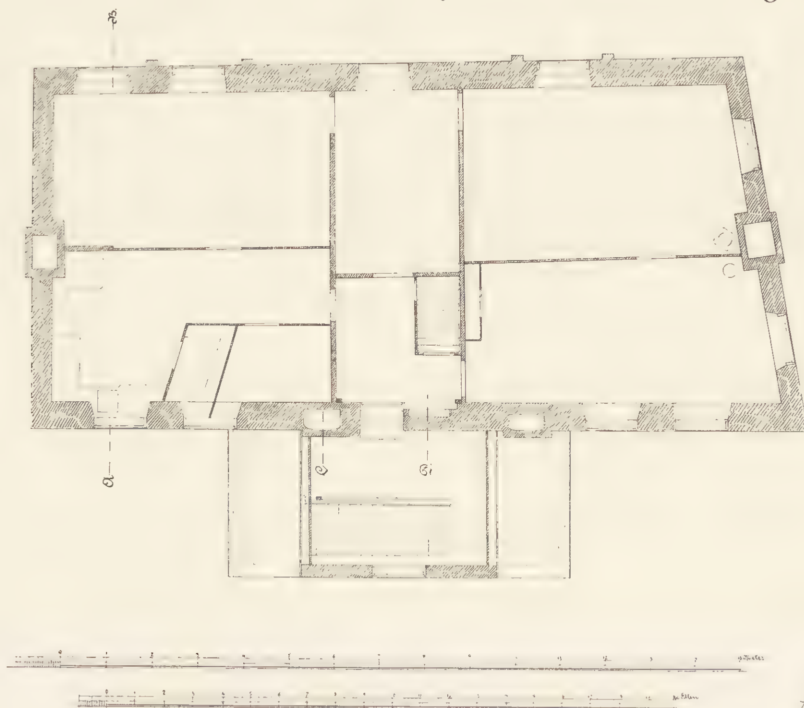
Bygningen er udvendig pudset og kalkfarvet, Taget er dækket med sortglaserede Teglsten, de udvendige Trapper samt Sokkel er støbt i Cement og riflet. Tømrermester A. Kristensen, Farum, har haft Bygningen i Entreprise.

TAARNBORG I RIBE.

TEGNINGER AF PROF. H. C. AMBERG, TEXT AF CHR. AXEL JENSEN.

(Sluttet.)

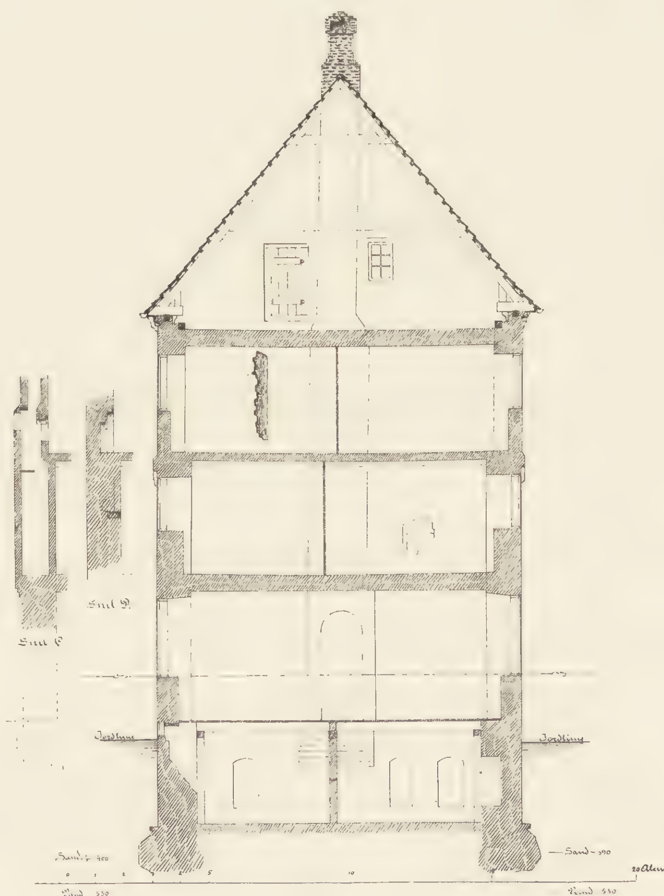
DEN Grund, som Taarnborg indtager, ligger paa den østlige Side af Puggaardsgade. Endnu paa Kingos Tid hørte det østre Hjørne mellem Puggaardsgade og Sønderportsgade med til Ejendommen, men det er forlængst frasolgt, og Taarnborg omfatter derfor kun Arealet mellem Hjørnegrunden og Stiftamtmandsgaarden. Paa Jordstykket staar tre forskellige Bygninger;

PLAN AF ØVRE STOKVÆRK FØR ISTANDSÆTTELSEN (NORD NEDAD).

en Bagbygning stammer fra Frederik VI's Tid, og en Længe Bindingsværksboder ud til Gaden er bygget i 1500'erne, først de sex sydlige Fag med svære, profilerede Knægte og under Knægtene en lille Stolpeprofil, senere de syv nordlige Fag, som har noget spinklere Former, selv om Tømmeret ogsaa her er Eg. I og for sig er disse Bygninger interessante, da de sikkert hører til den ældste bevarede Type for Ribe-Bindingsværk og er ældre end de Huse med sparremønstrede Knægte, der ellers karakteriserer Byen. Men en nøjere Skildring af dem bør dog hellere opsættes, indtil de engang kan undersøges i Sammenhæng med beslægtede Bygninger, og hvad der her især skal sysselsætte os, er Taarnborgs Hovedbygning, det store grundmurede Hus, der ligger omtrent midtvejs paa Grunden, med Længdesiderne i Nord og Syd og Gavlene i Øst og Vest, Vestgavlen i Flugt med Gadelinjen.

Naar det maa hævdes, at dette Hus, Taarnborg i snævrere Forstand, er bygget af nyt efter 1540, skyldes det først og fremmest Murværkets Karakter. Hele Bygningen er rejst i een Støbning, og de store, røde Sten, der overalt, hvor det lader sig kontrollere, er de for Vesteregnen ejendommelige Klægsten*), har ganske vist Størrelse som Munkesten (c. 26,5 × 13 à 14 × 8,5 à 9 Cm.) og er lagt i fed, grusblandet Kalkmørtel, men den Skiftegang, hvori de er ordnede, er overalt det moderne Krydsskifte, hvorpaa der i

SNIT. FØR ISTANDSÆTTELSEN.

Danmark næppe findes et eneste Exempel før Aarene omkring 1550, og ikke Munkeskiftet. Dette Forhold er derfor et meget vægtigt Vidnesbyrd om, at Oluf Munk er Taarnborgs Bygherre, og hele Bygningen synes da ogsaa at stemme dermed. Den minder ved første Øjekast om en halvvejs befæstet Herregaard fra Kristian III's Tid, der blot er flyttet ind i en Købstad og læmpet noget efter de forandrede Omgivelser, men endnu rummer mange Spor af sin Borgkarakter.

Som Bygningen stod før Istandsættelsen, malerisk og medtaget, viste den ikke dette saa klart som nu. To karakteristiske Herregaards-Træk faldt dog

*) Udvendig ensartet røde, men med sort Kærne.

allerede dengang i Øjnene, det ene, at der under det øverste Stokværk løber en dekorativ Rundbuefrise, det andet, at Skorstenene er anbragt i Gavlene. Og flere andre kom til, da Undersøgelserne begyndtes, og da Murene helt befriedes for den røde Kalkning med dens hvidmalede Fuger, som, skønt selv i Forfald, skjulte baade Skrøbeligheder og ejendommelige Enkeltheder.

Allerede Grundplanen ændrede Undersøgelsen paa et væsentligt Punkt. Ganske vist, Taarnborg er og bliver mærkværdig skæv, fordi Bygningen er lagt solret og Vestgavlen mod Gaden derfor staar skævt for Længdemurene. Men da det tarvelige og nymodens Trappehus, som sluttede sig til Bygningens Nordside, fjærnedes, fandt man ved at grave i Grunden Fundamenter af det oprindelige, sekskantede Trappetaarn, der blev nedbrudt 1821*), og dettes Omfang kunde nøje bestemmes; oppe i de øvre Stokværk saas Rester af Taarnets skraat indløbende Murflader, og Fortandinger viste her Murværkets oprindelige Tykkelse. Langt større Forandringer har dog Opstalten gennemgaaet. Ved Gravningerne fastsloges det, at det omgivende Terræn oprindelig har ligget ca. 1 Meter lavere end nu, hvad der har givet Bygningen en rankere Rejsning, og endnu mere er dens Udseende bleven ændret derved, at man engang, vistnok i forrige Aarhundrede, havde forøget Etagernes Antal fra to til tre og flyttet alle de nedre Bjælkelag, saa at der var fremkommen en Messaninetage over en ret lav Stueetage. Nu genfandtes den oprindelige Stokværksdeling, og i Stedet for de moderne, karakterløse Vindueshuller lykkedes det at træffe Rester af de oprindelige Lysaabninger. I Kælderen har der været smalle og smaa, udadtil kun fem Skifter høje Glugger med fladbuede Stik, og i Stueetagen var der bevaret betydelige Rester af Vinduerne fra første Byggeperiode, ikke blot af de Fladbuer, som har kronet Vinduerne, og som er murede af et Højkantskifte og derover et Fladskifte, men ogsaa (bedst i Østgavlen og i to Fag paa Sydsiden) af de smaa Rulskiftebuer, som har siddet under de større Buer, og som viser, at Stuevinduerne har været delte med murede Poster. I de lodrette Karme saas endvidere, i Binderbreddes Afstand fra Yderfladerne, indhuggede False, som kun kan passe til Jernfatningerne for de oprindelige Blyruder. Indad mod Værelserne har Karmene, som her er skraakantede for Hjørnerne, fortsat sig ned under Lysningshøjden omtrent til oprindelig Gulvhøjde, saa at der fremkommer ca. 44 Cm. dybe Nicher**). Ogsaa i øverste Stokværk var Vindueshøjden forandret, og de nymodens Vinduer sad langt højere end de oprindelige. Disse har naaet helt ned til Rundbuefrisen, der skiller mellem Stokværkene, og som, hvilende paa smaa profilerede Konsoller, er lagt som et Baand udenpaa Bygningen. De har haft lignende, store Fladbuer som Stuens, men hverken Smaabuer eller Murposter; da der heller ikke i Karmene fandtes ringeste Spor af Jernfalse, kan man med Sikkerhed fastslaa, at de fra første Færd har haft Trækarme, og dette betyder atter, at øverste Stokværk har haft et lysere og festligere Præg end Stuens. Paafaldende er det, at Nordsidens østlige Vindue maa have været bredere end de

*) Frost: Ribe, 1842, S. 28.

**) I Gavlene har Vinduerne lidt andre Dimensioner end i Længdesiderne. I Østgavlen har det søndre Vindue aldrig haft Niche under sig.

andre, og at der paa samme Side nærmest Vesthjørnet har været anbragt et skraat udadløbende Vindue, kun 55 Cm. bredt; det sidste har rimeligvis skullet skaffe et bekvemt Kig ned ad Puggaardsstræde helt hen til Sønderportsgade. Ejendommeligt er ogsaa det System af »Hemmeligheder«, der opdagedes paa Siderne af Trappetaarnet. Baade i øvre og nedre Stokværk er der her indrettet Smaarum, alt i alt fire, som har haft murede Sæder,

SYDSIDEN EFTER ISTANDSÆTTELSEN.

og hvorfra firkantede Ledninger i selve Muren har ført ned til underjordiske murede Kasser, een øst og een vest for Taarnfundamenterne; de var endnu fulde af Fækalier*), og da de var i Brug, har de næppe udbredt nogen behagelig Duft. Men heldigvis har Bygmesteren været saa betænksom at sørge for Luftfornyelse i Kabinetterne; hvert lille Rum har en smal Lysaabning paa 7 Skifters Højde, og de øverste har tilmed en lodret Luftkanal (17 × 45 Cm. i Firkant) som udmunder oppe under Taget. Det er vel kendt, at Da-

*) Heri fandtes der Resterne af en Kaarde.

SYDSIDEN OG VESTGAVLEN EFTER ISTANDSÆTTELSEN.

tidens Mennesker yndede den Slags Bekvemmeligheder, og at de før har hængt paa vore Herregaarde som Stærkasser paa en Gavl. Den Form, som findes paa Taarnborg, er endda forholdsvis beskeden og lidet iøjnefaldende, selv om Bekvemmelighederne tydeligt har givet sig til Kende i det Ydre.

Med langt større Tydelighed fremtræder imidlertid en anden Side af Bygningens dagligdags Økonomi, Skorstenene, som Led i den ydre Architektur. Hvilende paa profilerede Smaakonsoller*) kommer de tilsyne udfor Stueetagens Kaminer, og uden paa nogen Maade at være rigt udstyrede giver de Gavlene deres Præg. Oprindelig har Skorstenspiben sikkert været den øverste af en Række Gavltrapper; de vandrette, forneden hulkantede Baand,

*) Bevarede paa Vestgavlen.

NORDSIDEN EFTER ISTANDSÆTTELSEN.

som leddeler Gavlspidserne, synes nødvendigvis at kræve aftrappede Yderlinjer, og de murede Karniskonsoller, som findes under Gavllinjernes Fodpunkter, viser med allerstørste Sikkerhed, at der fra første Færd har været Kamme*). Iøvrigt er Længdesidernes Gesimser udstyrede med velbevarede Savsnit, der paa Nordsiden afbrydes af Taarnet og paa Sydsiden af to meget ejendommelige, fremspringende Rammer, som indfatter begge de næstyderste Vinduer, og som oppe under Tagskægget former sig til to Fladbuer. At der til disse underlige Led har sluttet sig Gavlkviste, fremgaar klart af Tagværkets

*) Paa Brunius' Byprospekt fremtræder Bygningen med Trappegavle og med Vindfløje paa Skorstenspiberne.

Forhold. Gennemgaaende er Tømmeret det oprindelige, nummereret fortløbende fra øst til vest med Romertal; baade Spærene, Spærfødderne med de ret ejendommelige Spærstivere, de to Sæt Hanebjælker og de lange, skraa Ranker er af Eg. Men netop over Rammerne er der indsat Spær med tilhørende Foddele af Fyr, og det ses tydeligt, at de oprindelige søndre Spær har hvilet paa et Tømmerstykke lidt under de nedre Hanebjælker, hvorunder man har kunnet gaa ud i Kvistene. En ganske lignende Konstruktion findes endnu fuldstændigt bevaret bag Trappetaarnet.

Ogsaa selve Tagdækningen har Krav paa Interesse. Før Istandsættelsen var Taget klædt med blaaglaserede Vingetegl, som »herlig glissende« har givet Taarnborg dens yngre Navn. Terpager*) fortæller, at Taarnborg sikkert har sit Navn af Taarnene, som har givet dette Hus Anseelse, og af hvilke eet endnu staar tilbage, udmærket opbygt og prydende Boligen med sin Pyramide, og han tilføjer, at Pouch har ladet den tække med Teglsten af mørk Farve, hidførte fra Nederlandene (tegulis fusci coloris e Batavia allatis)**). Selv fortæller Ludvig Pouch i en Indberetning, han 1661 skrev om sine Ejendomme, at Blaagaard havde været takt med Skifer, som nu var aldeles formulnet af Alderdom og aldeles ikke duede, og at han, da han ikke havde Evne til at vedligeholde en saadan Tækning, nødtes til at lade den aftage, og et andet Tag paalægge.***) Denne Meddelelse stadfæstedes ved de foretagne Gravninger; i Jorden langs Murene fandtes mange Skiferstumper. Men den oprindelige Tagdækning har dog ikke været af dette Materiale. I en Dybde af ca. 1 Meter fandtes et Lag Møg, og i dette laa talrige Stumper af Munkesten samt nogle ganske flade Tagsten af Bæverhaleform. Omkring Taarnfundamentet fandtes ikke faa halve Munketegl, men ingen Bæverhaler, og i Latrinkulerne laa en hel samt et Par halve Bæverhaler foruden mange Brokker af Munketegl, og af Skiferstykker var der her næsten intet.

Af den ældste Rumsinddeling var lidet eller intet bevaret. Det lykkedes hverken at finde Vægdekorationer eller Spor efter gamle Skillerum, og der kan kun opstilles den Formodning, at øverste Stokværk har dannet et stort Rum, idet de rundstav-profilerede Egebjælker her alle har været rødmalede (senere hvidtede). Er dette rigtigt, vilde en saadan Festsal falde godt i Traad med det herregaardsmæssige i Bygningen. Men det er dog for usikkert at bygge videre Slutninger paa, og i Virkeligheden er det kun det Ydre, som lader sig genfremstille. Lad os da et Øjeblik endnu betragte det.

Til den solrette Plan, Buefrisen og Skorstensgavlene har Undersøgelsen føjet to saa karakteristiske Træk som Taarnanlægget og Vinduesfordelingen, der begge understreger Taarnborgs Herregaardskarakter. Men den er selvfølgelig ikke saa fæstningsagtig som de berømte »Herreborge« fra Tiden efter

*) Ripæ Cimbricæ descriptio, 1736, S. 544.

**) Paa den nuværende Bygning kan der umuligt have været flere Taarne, og Terpager kan sigte enten til Gavlene eller til Taarne paa andre af den store Grunds Huse. I Sammenhæng hermed kan det nævnes, at der paa Brunius' Billed ses Gavle af to Bygninger; men om der kan skænkes Afbildningen nogen Tiltro, er saare tvivlsomt.

***) Kinch: Ribe II, S. 582.

Grevefejden, og gaar man Sagen nøjere paa Klingen og spørger, om der findes nogen Herregaard, der ganske ligner Taarnborg, maa Svaret blive et Nej. I Herregaardene er Rundbuefrisen overalt et organisk Led; enten den tjener Forsvaret eller ej, markerer den altid et større eller mindre Fremspring, og ingen Herregaard har et saa løst paalagt Rundbuebælte som Taarnborg. Ligesaalidt kendes der Paralleler til de stavdelte Vinduer, og ikke paa nogen Herregaard ser man Gavle, hvor Skorstenene er saa afgørende for den ydre Architektur som her; selv om de findes, er det kun Piberne, der kommer til Syne. Men man behøver ikke at gaa langt fra Taarnborg for at se en Bygning, der netop har disse to ejendommelige Enkeltheder, de findes i selve Ribe, paa Stenset, det nuværende Raadhus, Vinduerne rekonstruerede ved den af Professor Amberg ledede Istandsættelse, Trappegavlen fortrinlig bevaret. Om denne Bygning vides det med Sikkerhed, at dens Façader er bygget efter 1528 af den velhavende Kannik Niels Torkilsen, og da den med sine spidsbuede Indgangsdøre og sit Munkeskifte øjensynligt har et ældre Præg end Oluf Munks Hus, yder den os saaledes en Stadfæstelse paa, at Taarnborg er bygget efter Reformationens Indførelse.

Den af Professor Amberg ledede Istandsættelse er foretaget i Aarene 1906—08. Bygningens Indre formedes efter de praktiske Krav; Stuen indrettedes til Postkontorer, Salsetagen til Postmesterbolig. Det Ydre førtes saa vidt som mulig tilbage til oprindelig Skikkelse. Vinduerne fik deres gamle Form. Trappetaarnet opmuredes og forsynedes med et sekssidet Spir, der byggedes Gavlkviste, og Gavlene fik Trapper. Taget blev lagt med Munketegl. Paa Spir og paa Skorsten sattes forgyldte Vindfløje. Endvidere udbedredes Bindingsværkslængen sønden for Hovedbygningen uden dog at blive fuldstændigt rekonstrueret. Dens nordligste, i sen Tid tilbyggede Fag fjærnedes, saa at Taarnborgs Sydside blev frilagt, en ny Gavl opførtes; i de gamle Fag rensedes Tømmeret og Tavlene, der delvis er lagt i Mønster, og i det Indre fremdroges Rester af en Vægdekoration med Kartucher fra Tiden ca. 1600 og Rester af bibelske Indskrifter*), hvis Ordvalg stemmer med Oversættelsen af 1589:

Haab paa Herren, oc gør gaat
Bliff i Landet oc Nære dig Rædelige
Herre bliff hoss oss, thi det stunder
til Aften.

ALFRED MESSEL.

I en Alder af 55 Aar er den berømte tyske Architekt Alfred Messel afgaaet ved Døden af en Hjertesygdom, som allerede i et Aar havde lammet hans Arbejdskraft.

Man gør sig vanskeligt nogen Forestilling om, i hvilken Grad denne

*) Psalm. 37,3 — Luc. 24,29.

Mand var skattet og beundret i Tyskland. I de senere Aar har man knapt kunnet aabne et af de talrige architektoniske Tidsskrifter uden at støde paa Navnet Messel eller i hvert Fald se Bygninger, der var paavirkede af Messels Kunst. I den Kamp mod det filistrøse, specielt »germaniske« Chablonbyggeri — det, Schulze-Naumburg kalder »Tugthusstilen« —, som har været herskende det sidste Decennium, førte Messel utvivlsomt den betydeligste Klinge.

Enhver Berlinerrejsende har sikkert set og de fleste beundret Wertheims store Bygning; han har heri givet Typen for et moderne Forretningshus, der har fundet talrige, mer eller mindre heldige, Efterlignere. Os bekendt er der ingen anden af Messels Bygninger, der kan siges at have tilført Architekturens Historie noget egentligt genialt eller fornyende Element. Hans senere Bygninger er skabte over gamle Forbilleder, og om end de alle bærer Præget af en fint dannet og intelligent Personlighed, der ogsaa meddeler sig gennem det enkelte Ornament, forekommer de os dog beherskede af en vis Tunghed og tør »Logik«, ligesom de stærkt lodret afstregede Façader, f. Eks. i »Allgemeine Electricitätsgesellschaft« og »Landesversicherungsanstalt«, tager Størrelsen af Huset og giver det noget linealmæssigt, der i sig selv er kedeligt. Saa længe disse Former adles af en saa fornem og maalbevidst Kunstner som Messel, vil der alligevel være nok at lære og glæde sig over for Elskere af Bygningskunsten til alle Tider. Men naar Epigonernes Sværm tilegner sig Maneren uden at have Mesterens Overlegenhed, da drives Stilen ud i Karikaturen, ɔ: bliver til en ny Chablon — saaledes som det allerede er tydeligt nok for enhver, der følger den nuværende Udvikling i Tyskland.

Vi er saaledes uenige med P. Baumann, der i sin Artikel om Messel (se X Aargang S. 518) mener, at »netop derved er hans Værker saa betydningsfulde for den fremtidige Bygningskunst, fordi der er saa megen Grøde i dem, at de bliver typedannende, de synes endelige, krystalliserede, — afklarede som de er for alle Tilfældighedens Slagger, og *dog kan de benyttes og varieres i det uendelige og danne Udgangspunktet for en hel ny Stil*« (Udh. af os). Dette er forkert alene af den Grund, at Messels Bygninger saa decideret er »Kvaderstensstil«, hvilket alene angiver en stærk Begrænsning. Eftergjorte i Cementpuds, hvor Natursten vilde blive for kostbar, vilde de ikke virke behageligt. I »Landesversicherungsanstalt« har Messel benyttet Mursten (eller rettere Forblændsten af en noget kunstig gulrød Farve), og her forekommer der os just at være en Mangel paa Sammenhæng imellem de lodrette og vandrette Led; dette ses ikke paa Billedet, men stærkt i Virkeligheden. Hans Architektur egner sig i strengeste Forstand ikke for Murstensbygninger.

I Wertheim er der en virkelig ny Stil, men denne har Messel selv ikke udviklet videre; hvem vil kunne paavise nogensomhelst architektonisk beslægtet Forbindelse mellem Wertheim og A. E. G.? Og denne og andre Bygninger fra den senere Tid kan saavist ikke benyttes og varieres i det uendelige, deres Formsprog er i Virkeligheden ret begrænset.

Medens saaledes en nøgtern udenlandsk Betragter af Messels Værker ikke føler sig helt overbevist om hans overvældende Geni og navnlig ikke tror

paa nogen *international* Betydning af hans Skole, kan han dog sikkert nok indordnes mellem de »store« Architekter. Og det maa beklages, at han ikke fik Lov til at udføre det sidste betydelige Arbejde, der var ham betroet: en Museumsbygning paa den saakaldte »Museumsinsel« i Berlin, til hvilket Arbejde han forøvrigt har efterladt sig et Udkast.

K. V.

EN BYGNINGSINSPEKTØRS SYNDEREGISTER.

IFØLGE »Roeskilde Avis« har St. Jørgensbjerg Sogneraad sendt følgende Skrivelse til Amtet:

»Bygningskommissionens Protokol er ikke ført de sidste 8 Aar.

Bygningsinspektørens Journal indeholder ingen Koncept af de af Bygningsinspektøren udfærdigede Attester, saaledes som den skulde efter hans Instruks.

Bygningsinspektøren har ikke holdt sig Bygningsreglementet efterrettelig, idet han har meddelt Attest for, at Bygninger maatte opføres og tages i Brug, uden at Sundhedskommissionen har udstedt de ifølge samme Reglement nødvendige Attester, hvilket har medført, at et helt Bygningskvarter er opført, uden at Afløbsforholdene forinden var bragt i Orden.

Bygningsinspektøren har personlig opkrævet Gebyrerne for Bygningers Opførelse, skønt det af Reglementet fremgaar, at saadanne skal indbetales til Sogneraadets Formand.

I lige Maade har han udleveret de endelige Attester til de byggende i Modsætning til Reglementet, der fordrer, at Sogneraadets Formand skal udlevere disse samtidig med, at Gebyrerne indbetales.

Endelig formenes det, at Bygningsinspektøren i visse Tilfælde har foretaget Byggearbejder for private og samtidig selv fungeret som Bygningsinspektør.«

Indberetningen er foranlediget ved en Skrivelse, hvori Bygningskommissionens Formand beklager sig over Bygningsinspektørens Nægtelse af at udlevere Kommissionens Protokol!

FORSKELLIGT.

Harsdorffs Gaard. Det forekommer mig naturligt, at der i »Architekten« fremkommer en Udtalelse fra Architekter i Anledning af den rent tekniske Side af den Strid, der, blandt Magistre, føres om, hvorvidt det er gørligt at udføre tilbagevigende Etager med Altaner.

Uden iøvrigt at være en af de »anonyme, erfarne« skal jeg anføre, at ved Ejendommen St. Pederstræde 34-36 er den tilbagetrukne, høje Trimpelvæg udført af Jernbindingsværk (udstøbt med Monier) paa et Jernbjælkelag, hvis Bjælkeender er ført udenfor Murlinien. Det støbte Indskud mellem Bjælkerne danner Gesimsens Dækplade, og ovenpaa denne er der opført en

støbt Balustrade udenfor Murlinien, altsaa i mindre Maalestok et, i hvert Fald teknisk uangribeligt, Eksempel paa det af Mag. Wanscher fremførte.

I mere udviklet Form forekommer jo de samme Eksempler ved Paladshotellet og ved Bygningen paa Hjørnet af Kattesundet og Frederiksberggade.

A. Preisler.

— Magister Wanscher har anmodet os om Plads i næste Hæfte for et Svar til d'Hrr. Leuning Borch og Fr. Schiøtt. *Red.*

*

Konkurrence om Smaahuse. Ifølge »Arkitekten« har den svenske Sløjdforening foranstaltet en almindelig Konkurrence om Tegninger til en »stuga« ɔ: et lille Landhus med to Værelser og Køkken.

Det er Meningen at lade et saadant Hus opføre efter den bedst indkomne Tegning ved en Kunstindustriudstilling, der agtes afholdt i Sommer. Endvidere agter Foreningen at lade Tegningerne mangfoldiggøre og sprede over hele Landet.

*

Fredspaladset i Haag. Man er nu saa vidt med Fredspaladset, at Stenhuggerarbejdet forleden blev udbudt. Efter en international Konkurrence besluttedes det til Façaderne at vælge Oberkirchner Sandsten (»Bremersten«).

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Benoist, P., Sur le tas. Ouvrage dédié à la gent du bâtiment. 116 S. 2 fr. 50.

Clausse, G., Architecte, Les Sforza et les arts en Milanais, 1450—1530. 524 S. m. Ill.

Congrès internationaux des architectes. Comité permanent (Section française) Fascicule 6. 70 S.

Girerd, F., Rapport sur les habitations à bon marché fait par M. F. Girerd à la Caisse d'épargne de Nevers.

Les grands Palais de France. Fontainebleau. 1e série. Les Appartements de Napoléon Ier. styles Louis XV, Louis XVI, Empire. 1—4. H. Stor Folio. Subskriptionspris for hele Værket (120 Tvl. i 10 Hæfter) 115 fr.

— — — Versailles. Avec introduction et notices par P. de Nolhac. 1—3. H. Stor Folio. Subskriptionspris for hele Værket (160 Tvl. i 10 Hæfter). 150 fr.

Ansiedlungen von Landarbeitern in Norddeutschland, bearb. v. O. Gerlach. 847 S. m. 31 Tvl. Bygningstegninger. 10 M.

Bremer Kunstgewerbe. Aussen- und Innen-Architektur vornehmer Landhäuser etc. (Aprilhæftet af »Deutsche Kunst und Dekoration«.) M. Ill. M. 2,50.

Gramberg, A., Heizung u. Lüftung von Gebäuden. M. 236 Ill. og 3 Tvl. Indb. ca. 12 M.

Jaeger, J., Die Wohnungsfrage. 152 S. M. 182.

Ornamentale Details der modernen Architektur, hrsg. v. F. Meyner. 38 Tvl. m. ca. 500 Motiver. 6 M.

Stiehl, O., Moderne Backsteinbauten in Total- u. Detailansichten, Grundrissen, Schnitten, Details. Fol. 5—6. H. Bliver komplet i 100 Tvl. i 10 Hæfter à 10 M.

Wohnungskunst. Das bürgerliche Heim. Ill. Halbmonatshefte. 1. April 1909. M. 2,50 Kvartalet.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✲ ✲

KJØBENHAVN
DEN 10. APRIL 1909
11. AARGANG Nr. 28

STUDENTERFORENINGENS NYE BYGNING.

ARCHITEKT ROLF SCHROEDER.

Ved Udarbejdelsen af nærværende Projekt er der lagt Vægt paa en alsidig Hensynstagen til Programmet og de fremsatte Ønskers Opfyldelse, Ingeniørarbejdernes Installation, konstruktiv Naturlighed og gennemført Økonomi, og paa at samarbejde det Indre og Ydre til en organisk Helhed, der fremstiller et akademisk Klubhus.

De uundgaaelige Kolonner af Aftrækskanaler i en Bygning af denne Art indgaar i Konstruktionens kubiske Helhed.

Dommerne fandt Planerne gode, men det Ydre af for stor Tyngde.

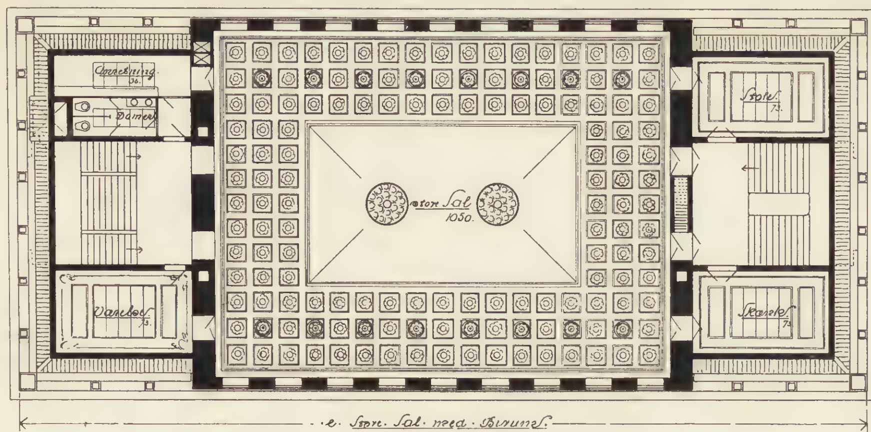
Bygningen mentes ikke at kunne opføres for det til Raadighed stillede Beløb; jeg blev opfordret til at indsende et ændret og billigere Projekt.

PLAN AF FØRSTE SAL.

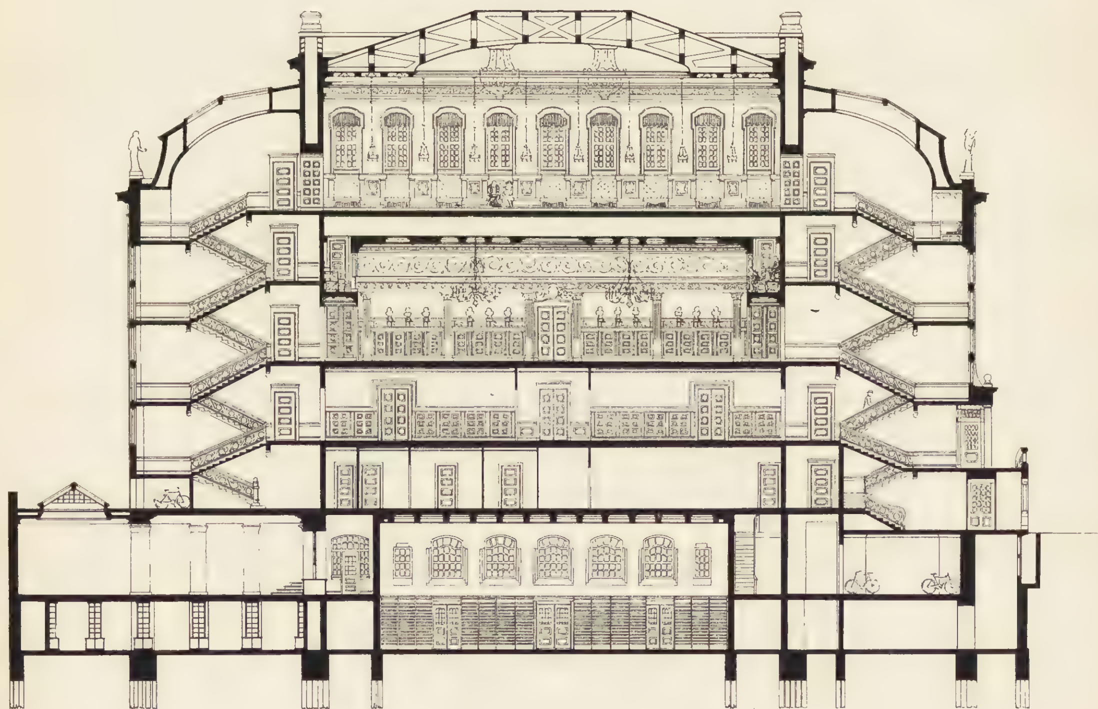
PLAN AF STUEETAGEN.

I Projektets 1ste Omarbejdning er Helheden ganske den samme; det er gjort noget mindre (67×29 Al. med 23 Al. til øverste Bjælkelags Overkant), og Udbygningen under Gadelinien er bortskaaret; Projekterne var ledsagede af de ønskede summariske Overslag.

Byggeudvalgets tilkaldte faglige Assistance til Opmaaling og nøjagtigere Beregning af Projekternes Byggesum beregnede det her omtalte Projekts 1ste

PLAN AF ØVERSTE ETAGE.

SNIT.

Omarbejdning til at koste 30.000 Kr. mere end det i Architekten af 20. Marts fremstillede Projekt (ↄ: af samme Areal og Etageantal med 30½ Alen til øverste Bjælkelag og uregelmæssigt i det Indre som det Ydre).

·Mod Øster Boulevard·

·Mod Studiestræde·

STUDENTERFORENINGENS NYE BYGNING.

Da der øjensynligt var noget galt ved de opstillede Beregninger, undersøgte jeg Sagen ved at lade udføre detaillerede Overslag til mit Projekts 1ste Omarbejdning, hvorved det gik 50.000 Kr. ned i Pris.

Det viste sig da, at Projektet ikke var opmaalt og beregnet af dem, der havde faaet dette Hverv, men at Prisen var angivet paa Skøn.

For at Architekter fremtidig ikke skal udsættes for lignende Vilkaarligheder er dette skrevet. Saadanne Beregninger til Sammenligning bør herefter foretages under Ledelse af et Medlem af »Akademisk Architektforening«, der er ansvarlig for, at der ikke fremlægges misvisende Oplysninger.

Marts 1909.

Rolf Schroeder.

SVAR TIL D'Hrr. LEUNING BORCH OG FR. SCHIØTT.

Jeg skal svare kort, da jeg ikke anser Sagerne for betydningsfulde i sig selv: det drejer sig om en harmløs Skitse af fransk Architektur (skrevet længe før Talen var om Harsdorff's Gaard) og om en Replik til Hr. Leuning Borch i »Politiken«, nærmest kun en Henstilling til Architekterne om at løse Opgaven naturligt. I mit Svar til Hr. Fr. Schiøtt ironiserede jeg over, at Hr. Leuning Borch *samtidig* arbejder for en Privatmand og indgiver Andragende om, at vedkommende Projekter (eller Projekt — om Forladelse) ikke maa blive udført; derimod har jeg aldeles ikke sat dette Skridt i Forbindelse med min Artikel i »Politiken«; det gjorde han selv.

Til Hr. Fr. Schiøtt vil jeg sige: Læs mine Ord lidt mere elskværdigt. Jeg skriver: »Byen Versailles derimod er anlagt bredere og luftigere. Den minder os om Italien« — nemlig det landlige Italien, de store Villaer og Slotte og deres Forbindelse med Byerne, ikke Byerne selv.

Endvidere: — — »og efterhaanden som Paris udvidede sig og de gamle Fæstningsværker blev nedlagte« — — nemlig i Løbet af det eller de Aarhundreder, der medgik.

Endvidere: — — »det Forbillede, man stilede efter, var navnlig Turin« — det gælder især om Slutningen af det 18de Aarhundrede, uagtet der allerede ved 1700-Tiden fandtes beslægtede Anlæg af regelmæssig Art. Som jeg skriver: »i Lighed med den uniformerende Tendens i Architekturen i Turin, hvis nærmeste Slægtninge i Frankrig *fra ældre Tid* var Anlæg som« o. s. v. At man paa Holbergs Tid beundrede Turin, ved jo enhver Skoledreng.

De chronologiske Spørgsmaal har ikke haft Betydning for den æsthetiske Side af Sagen, og jeg kan ikke med min bedste Vilje se, at hvad De f. Ex. anfører om Magasin du Louvres Tilblivelse i fjerneste Maade rokker ved det Faktum, at Hustypen endnu er levedygtig, og at selv andre Magasiner i Paris i Hovedsagen bliver byggede paa samme Maade — til Forskel f. Ex. fra Magasin du Nord i Kjøbenhavn.

Bindesbøllbogen (1903) vedkommer ikke Sagen. Den omtalte Fejl blev jeg selv opmærksom paa kort efter; men jeg synes det nu er noget sent og noget giftigt at bebrejde mig den. Hvad der er godt i Bogen, omtaler De ikke.

Til Slut kun nogle Ord om Ridehusets Indre. Det drejer sig her væsentlig om, hvorvidt de gamle har været sig bevidst, at Pulpituret virkede bedst, naar det saas paa Baggrund af og i Forbindelse med en bred og lysende Flade, som helst ikke maatte ligge for langt tilbage og helst ikke begrænses paa Siderne. Denne Tanke forekommer Dem absurd. Men se engang paa dette Billede af den samtidige Kirke S. Croce in Gerusalemme i Rom (1744), saa forstaar De maaske, hvad jeg mener. Den kompositionelle Virkning,

S. CROCE IN GERUSALEMME I ROM.

der her er Tale om, er ikke beskreven af de gamle Forfattere, og derfor har De sandsynligvis aldrig tænkt paa dens Existens; den har jo intet med Søjleordner eller Murbygning at gøre (Milizia). Dog har de gamle haft de fineste Fornemmelser for, hvad det kom an paa, og hvad mere er, de var i Stand til at forene det æsthetiske med det praktiske — noget som jeg i dette Tilfælde ikke har omtalt, men derimod mange andre Gange har henvist til.

Jeg tror, at dette Exempel belyser Forskellen mellem Arten af vore Interesser og Studier klart. Lad os supplere hinanden og ikke forgifte hinanden Tilværelsen!

Dermed betragter jeg Diskussionen som sluttet for mit Vedkommende.

VILHELM WANSCHER.

EN VOLDGIFTSKENDELSE.

DET vil erindres, at en ved Østre Gasværk under Opførelse værende stor Tjærebeholder af armeret Beton styrtede sammen efter en af den kontrollerende Ingeniør foretagen Prøvebelastning. Overtageren af Arbejdet,

Ingeniør K. Schøller, og Cementleverandøren, A/S Cementfabrikken *Norden*, anmodede derefter Dansk Ingeniørforenings Bestyrelse om at nedsætte en Voldgiftskommission for at paakende en mellem de nævnte Parter i den Anledning opstaaet Tvist. Da Voldgiftens Kendelse er af megen Interesse for Bygningsverdenen, skal vi give et kort Uddrag deraf.

Under Sagen oplystes det, at Fabrikken »Norden« havde leveret Cement fra en anden Fabrik, men i dens egne Sække, og denne Cement viste sig ved de af Statsprøveanstalten foretagne Forsøg at være af en mindre Styrke end »Nordens« Cement, for hvilken Trykmodstanden var beregnet. Ingeniør Schøller gjorde derfor Paastand paa, at Fabrikken skulde erstatte ham det Tab, der var paaført ham. Efter de af Kommissionen foretagne Undersøgelser skønnedes det, at der ikke havde været Grund til at rette Anker, hverken mod Arbejdets Udførelse eller mod de øvrige anvendte Materialer; Konstruktionerne er befundet at være udførte i Overensstemmelse med Tegningerne, og Betonen havde været bearbejdet paa sædvanlig Maade. Sammenstyrtningen maatte derfor udelukkende tilskrives den Omstændighed, at den leverede Cement havde været svagere end den af »Norden« i Almindelighed producerede Vare.

Fabrikken gjorde gældende, at den havde været nødt til at levere Cement fra en anden Fabrik, da den efter en den overgaaet Ildebrand havde faaet ødelagt sit Lager og Cementmølleri, samt at den leverede Cement i hvert Fald tilfredsstillede de i »Dansk Ingeniørforenings Normer for Jærnbetonkonstruktioner« opstillede Betingelser. Endvidere paastod Fabrikken, at det nævnte Forhold: i en snæver Vending at levere fremmed Cement i egen Pakning var »Coutume« i Cementhandelen og fremlagde en Erklæring i denne Retning fra flere andre Cementfabrikker.

Voldgiftskommissionen kunde imidlertid ikke gaa ind paa Berettigelsen af denne Handlemaade og dømte Fabrikken til at betale Ingeniør K. Schøller en Erstatning af 19.759 Kr. + Sagens Omkostninger.

BRANDFRI STRAATAGE.

For et Par Aar siden rettede Udvalget for et bedre Byggesæt paa Landet en Henstilling til vore Brandforsikringsselskaber om, ved en Nedsættelse af den meget høje Præmie for Bygninger med Straatag at bidrage til, at Anvendelsen af det udmærkede og nyttige Tagmateriale ikke helt skulde blive umuliggjort paa Landet. Paa denne Henvendelse modtog Udvalget, saavidt vi erindrer, et absolut afvisende Svar.

Bag denne Henvendelse laa naturligvis tillige den Tanke, at det i ren landskabelig Henseende vilde være et Tab for Landet, om Straatagene forsvandt. Denne Tanke har ogsaa i Tyskland været levende, og paa Initiativ af den store Forening »Heimathschutz«, er der i Mecklenborg og Hannover blevet gjort en Række Forsøg paa at imprægnere Straatagene, saaledes at den eneste Ulæmpe, der klæber ved disse: Brandfarligheden, skulde kunne

afhjælpes. Det lader virkelig til, at det herigennem er lykkedes at faa et godt Resultat. Herom læses i Tidsskriftet »Assurandøren« følgende:

»Taget dannes derved, at Straaet bindes sammen til firkantede Maatter, som dyppes i en Vædske, bestaaende af en Blanding af Vand, Gibs, Ler og Ammoniakvand, der gør dem praktisk talt uantændelige, og derefter befæstes til Tagværket, saaledes at de ligger et Stykke ind over hinanden. Det meddeles nu, at Land-Brandkassen i Hannover har besluttet indtil videre at betragte brandfrit Straatag som haardt Tag. Det samme Standpunkt skal allerede for længere Tid siden Brandforsikringsforeningen for smaa Landbrug i Mecklenborg have indtaget.

Det turde vel være tvivlsomt, om der endnu foreligger tilstrækkelige Erfaringer med det brandfri Straatag, særlig med Hensyn til dets Evne til at bevare »Brandfriheden« overfor Tidens og Vejrligets Indflydelse. Det vil imidlertid maaske interessere vore Læsere at erfare, at man allerede saa langt tilbage som i Slutningen af det 18. Aarhundrede har beskæftiget sig med Forsøg paa at fremstille brandfri Tage. Vi har liggende for os en Bog fra denne Tid, der bærer Titlen:

Journal om Brand og Wandvæsenets Sager Tilligemed Inden- og Udenrigske Stæders Historiske Efterretninger om Ildebrande, Ildsluknings og Rædnings Midler samt Tanker til Nøyere Eftertanke, om Huus og Nærings-Standens, item Alimentations Væsenets Almennyttigste Indretninger, Grundede paa Tiids-historiens Aarbøger. 1ste Deel. Kiøbenhavn Anno 1796.

I denne Bog findes bl. a. følgende Anvisninger til Fremstilling af brandfri Straatage:

En bekiendt Oeconom i Østerrig, ved Navn Vigand, har opfundet følgende Middel, hvorved Straatage, i det mindste en Tidlang kan bevares fra Ildsvaade:

Man lader en tilstrækkelig Qvantitet god Muurkalk opløse i Vand, og rører den saa længe om, indtil det bliver som en temmelig tynd Velling. Naar da Tækkemanden lægger et Knippe Halm, saa slaaer en anden saa meget af denne Kalk paa samme, at det langs efter bliver skiult dermed indtil paa Halvparten. Naar det følgende Knippe bliver lagt, saa kommer den med Kalk overtrakte Deel til at ligge paa den Deel af det andet Knippe, som der er ingen Kalk paa, og saa fremdeles: saa at alt, hvad der ligger udvendig og frit, er tilsidst ganske overtrakt med Kalk.

I Schlesien slaaer man Leer paa Tagene, som er opløst i salt Vand, og giort til tynd Velling. Efterat man har slaaet Leer derpaa, overstrøer man det tyndt med Salt, og lader det tørres. Endelig overtrækker man det adskillige Gange med en Composition af Kalk, Suur- eller Kiernemelk og Æg. Denne Tilberedning imodstaaer ikke allene Ilden, men Fugtigheden kan heller ikke trænge igiennem, og den bevarer for Forraadnelse. Til et Tag, som er 48 Fod bredt, og 36 Fod høit, bruger man 45 Skiepper saadant i salt Vand opløst Leer, og 30 Skiepper af den paa nys meldte Maade tillavede Kalk.

Den anden Anvisning lyder som følger:

Hertil bruges det almindelige Leer, hvoraf Leervægge giøres; man forvarer det førend det bruges paa et tørt Sted, hvor Regn ikke kan komme til, og arbeider det nogle Gange igiennem. Et Tag af 30 Fods Længde og 20 Fods Høide, eller tolv hundrede Qvadrat Fod i Overflade, behøver tre og et halvt Læs Leer, Læsset beregnet til 30 Cubik Fod. Paa denne Maade kan man bedække 360 Qvadrat Fod Tag, en Tomme tykt, med eet Læs og efter denne Maalestok kan man til ethvert Tags Størrelse beregne den fornødne Mængde Leer.

Desuden lader man i en stor Kiedel opløse i varmt Vand nogle Pund Allun, eller beregner til de tre ovenmeldte Læs Leer, en Berliner Skieppe Kiøkkensalt, som lader opløse i sex Spande Vand. Allunen er i sig selv mere brandfrie og mindre udsat for Fugtighed end Kiøkkensaltet. Man kommer en af disse Saltopløsninger efterhaanden iblandt det tørre Leer, som maa trædes godt sammen og giøres til en tyk Suppe.

Naar Taget nu overalt er godt dækket med Straae, bærer man den preparerede Leer fra det ene Sted til det andet, bestryger Straaet dermed ved Hielp af et Strygebræt, saa fast at Straaet igien kommer tilsyne. Formedelst Allunen eller Saltvandet bliver Leeret omsider saa haardt i Luften, at Regnen ikke kan bortskylle det, og da Saltet trækker sig igiennem det hele Straatag, saa kan Straaet selv saavelsom Leeret saaledes imodstaa Ilden, at det ikke fatter Lue.«

UDDRAG AF FINANSLOVEN

FOR FINANSAARET FRA 1. APRIL 1909 TIL 31. MARTS 1910.

Indenrigsministeriet.

Det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn	91.000	Kr.
De tekniske Provinsskoler	240.000	—
Til unge, uformuende Haandværkeres Ophold ved og Uddannelse paa tekniske Skoler	50.000	—
Til Understøttelser til Rejser i Udlandet for ubemidlede Haandværkere og ligestillede	25.000	—
Til Studierejser i Indland og Udland for Haandværksmestre, industridrivende og andre dermed ligestillede	25.000	—
Andre Understøttelser	3.000	—
Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk til Tilvejebringelse og Offentliggørelse af Oplysninger om industrielle Forhold i Udlandet	3.000	—
Samme til Vandreudstillinger og stedlige Udstillinger af Haandværks- og Industrigenstande m. m.	16.000	—
Samme til dens Virksomhed i Almindelighed	5.000	—
Tilskud til Foredragsforeninger af næringsdrivende eller Arbejdere i Provinserne til Afholdelse af offentlige Foredrag af fagligt, teknisk eller alment belærende Indhold	12.500	—

Bidrag til de Massmannske Søndagsskoler	500 Kr.
Rentebærende Udlaan til Haandværkere og smaa industridrivende til Anskaffelse af Motorer og Værktøjsmaskiner, at afholde af Stats-Laanefonden (som 2den Del af en 3-aarig Bevilling)	75.000 —
Udgifter vedrørende de af Stats-Laanefondens Midler bevilgede rentebærende Udlaan til Haandværkere og smaa industridrivende til Anskaffelse af Motorer og Værktøjsmaskiner	2.000 —
Udgifter ved Tilsyn med den tekniske Undervisning	6.000 —
Til Husflidens Fremme	40.000 —
Bidrag til Foreningen til Lærlinges Uddannelse i Industri og Haandværk	2.000 —
Bidrag til Fagskolen for Boghaandværk	4.000 —
Til Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder i Kjøbenhavn	10.000 —
Bidrag til det af Industriforeningen i Kjøbenhavn udgivne Tidsskrift for Industri	2 000 —
Bidrag til det af Teknisk Forening og Elektroteknisk Forening udgivne Tidsskrift	3.000 —
Til Haandværkssvendes Rejseforeninger	6.000 —
Tilskud til Driften af det danske Kunstindustrimuseum, 7de Del af et 10-aarigt Bidrag paa 10.000 Kr. aarligt, forhøjet ekstraordinært for 3 Aar med 5000 Kr. aarligt	15.000 —
Ekstraordinært Bidrag til Indretning af et maskinelt og elektroteknisk Laboratorium til Brug for Odense tekniske Skoles »Maskinbygnings-Teknikum«, 2den Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 26.250 Kr.	13.125 —
Ekstraordinært Bidrag til Udvidelse af den Vejle tekniske Selskab tilhørende Skolebygning	14.300 —
Ekstraordinært Bidrag til den tekniske Skoles Bygning i Bjerringbro	4.700 —

Ministeriet for offentlige Arbejder.

De kongelige Bygninger samt Amtmandsboligerne:	
Til Bygningstilsyn	36.300 —
Vedligeholdelse	56.585 —
Hovedistandsættelses- og ekstraordinære Arbejder	51.478 —
Uforudsete Bygningsarbejder	10.000 —
Lønninger og Lønningstillæg	22.404 —
Belysning og Opvarmning	28.126 —
De kongelige Haver	105.084 —
Udgifter vedrørende Rigsdagsbygningen	5.658 —

Justitsministeriet.

Til Vedligeholdelse og Drift af det gamle Raad- og Domhus i Kjøbenhavn	18.200 —
Straffeanstalterne: Bygningsvæsen	55.942 —

Sindssygeanstalterne: Bygningsvæsen	136.661	Kr.
Til Vedligeholdelse af Serum-Instituttets Bygninger, Skatter m. m.	2.100	—

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Aarligt Tilskud til en ny Kirke i Skive Købstad, saa længe Enke efter Apoteker i Skive G. Norgaard Pethrea Magdalena, født Feller, lever	1.800	—
Tilskud til Opførelse af en Kirke i Frederiksværk, 1ste Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 33.500 Kr.	16.750	—
Tilskud til Opførelse af en Kirke i Nivaa i Karlebo Sogn i Sjællands Stift	18.500	—
Tilskud til en Kirke i Melholt i Dronninglund Sogn i Aalborg Stift	18.500	—
Tilskud til en Kirke i Sindal Stationsby, Sindal Sogn, i Aalborg Stift	18.500	—
Tilskud til en fuldstændig Ombygning og Udvidelse af Skagens Kirke, 1ste Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 33.500 Kr.	16.750	—
Tilskud til en ny Kirke i Harboøre i Ribe Stift	18.500	—
Tilskud til en Kirke i Skovlund i Ansager Sogn i Ribe Stift	18.500	—
Tilskud til Opførelsen af en Bolig for en Kaldskapellan for Ansager Sogn	8.000	—
Tilskud til Opførelse af en Kirke i Langelund i Ringgive Sogn i Ribe Stift	18.500	—
Til Udgifter ved det grønlandske Kirke- og Skolevæsens Bygninger anslaas	10.000	—
Til Tegnelærerkursus	40.000	—
Det kgl. Akademi for de skønne Kunster (Udgift ÷ Indtægt)	108.222	—
Akademiets Stipendiefond	16.000	—
Tilskud til Aarhus, Odense, Aalborg, Randers, Ribe, Lolland-Falsters og Bornholms Kunstmuseer	19.000	—
Tilskud til Aarhus, Aalborg, Randers, Odense, Viborg, Ribe, Lolland-Falsters, Vendsyssels og Bornholms historiske Museer samt til Museet paa Koldinghus m. m.	11.300	—
Tilskud til Afholdelsen af Kunstudstillinger i Provinsbyerne	5.000	—
Vedligeholdelse af det kgl. Teaters Bygning	10.000	—
Rejseunderstøttelser til Videnskabsmænd og Kunstnere	18.500	—
Bygningsudgifter ved Universitetet	94.443	—
Bygningsudgifter ved Kommunitetet	7.210	—
Bygningsudgifter ved Polyteknisk Læreanstalt	10.000	—
Til Udarbejdelse af Planer over Læreanstaltens Bygninger med Indtegning af Vand-, Gas-, Elektricitets- og Varmeledninger	2.500	—
Bygningsudgifter ved Sorø Akademi	58.441	—
Til Videnskab og Kunst i Almindelighed	193.066	—
Tilskud til Istandsættelsen af Tersløsegaard	5.000	—
Tilskud til Istandsættelse af »Scavenius' Stiftelse«	4.700	—

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Udbydelse af Stenhuggerarbejde.

Til Akademisk Architektforening.

Stenhuggermester-Foreningen tillader sig herved høfligst at rette en Anmodning til d'Hrr. Architekter om, til offentlige og private Byggeforetagender at udbyde Udførelsen af Stenhuggerarbejder *særskilt* — i saa stor Udstrækning som muligt — og ikke som en Del af andre Haandværksfag.

Derved vil bl. a. ogsaa opnaas, at Stenarbejder i Tilfælde af hurtig Levering kan iværksættes uden Ophold. Ærbødigst

P. F. V.

CONSTANTIN OLSEN.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början. H. 2. 4to. 32 S. 5 Kr.

Extraits des monographies de bâtiments modernes (A. Raguenet). Série: Maisons à loyer. 45 Maisons à loyer. 188 Tvl. 30 fr. — Série: Hôtels privés. 63 Hôtels privés. 260 Tvl. 35 fr. — Série: Villas. 52 Villas. 184 Tvl. 32 fr. — Série: Ecoles. 11 Ecoles. 76 Tvl. 12 fr. — Serie: Théâtres. 11 Théâtres. 132 Tvl. 30 fr. — Série: Eglises et Synagogues. 6 Eglises, 3 Synagogues. 64 Tvl. 14 fr. — Série: Banques. 7 Banques. 40 Tvl. 15 fr. — Série: Hospices. 4 Hospices. 20 Tvl. 6 fr. — Série: Hôtels de Ville. 11 Hotels de Ville. 18 fr. — Série: Postes et Télégraphes. 5 Hôtels des Postes. 15 fr. — Série: Grands Magasins. 5 Grands Magasins. 6 fr. — Série: Hôtels à voyageurs. 4 Hôtels à voyageurs. 4 fr. — Série: Gares. 3 Gares. 20 Tvl. 3 fr. — Série: Palais de Justice. 2 Palais de Justice. 3 fr. — Série: Musées. 2 Musées. 3 fr. — Serie: Prison. 1 Prison. 1 fr. 50. — Série: Pavillons d'Exposition. 8 fr. — Série: Monuments commémoratifs. 1 fr. 50.

Petites Maisons Pittoresques. Recueil de Constructions Pittoresques. 66 Tvl. i Fototypi (Façader og Interiører) og 15 Plantegninger. Album med 84 Tvl. (Karton) 36 fr.

Grandclément, La petite propriété rurale individuelle. La propriété par l'épargne. 272 S. 2 fr. 50.

Monographies de bâtiments modernes (A. Raguenet, Directeur). — 74, rue de Seine, Paris. — Ducher fils. — Abonnementspris (96 Tvl. aarlig): 14 fr. pr. Aar, i Udlandet 16 fr., 1 fr. 50 pr. Nr. — Januar 1909: Hôtel privé à Nice, L. Daniel, architecte. Hôtel privé à Nice, E. Brun, architecte.

Bauformen-Bibliothek. I. J. Hoffmann, Baukunst und dekorative Skulptur der Renaissance in Deutschland. 225 S. 4to. M. Ill. Indb. 25 M.

Dick, F., Das Baurecht im neuen bürgerlichen Gesetzbuche. 3te verm. Aufl. 2 M.

Eberstadt, R., Handbuch des Wohnungswesens und der Wohnungsfrage. 412 S. m. 90 Ill. 9 M.

Jahrbuch f. bildende Kunst in den Ostseeprovinzen. 1908. Hrsg. v. Architektenverein in Riga. 160 S. m. Ill.

Sass, C., Preussisches Baupolizeirecht. 396 S. m. Fig. Indb. 6 M.

Weber's illustr. Gartenbibliothek. I. W. Lange, Gartengestattung der Neuzeit. Unter Mitwirkung f. d. Architekturgarten v. O. Stahn. 2te veränd. Aufl. 408 S. m. 337 Ill. 12 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✶ ✶

KJØBENHAVN
DEN 17. APRIL 1909
11. AARGANG NR. 29

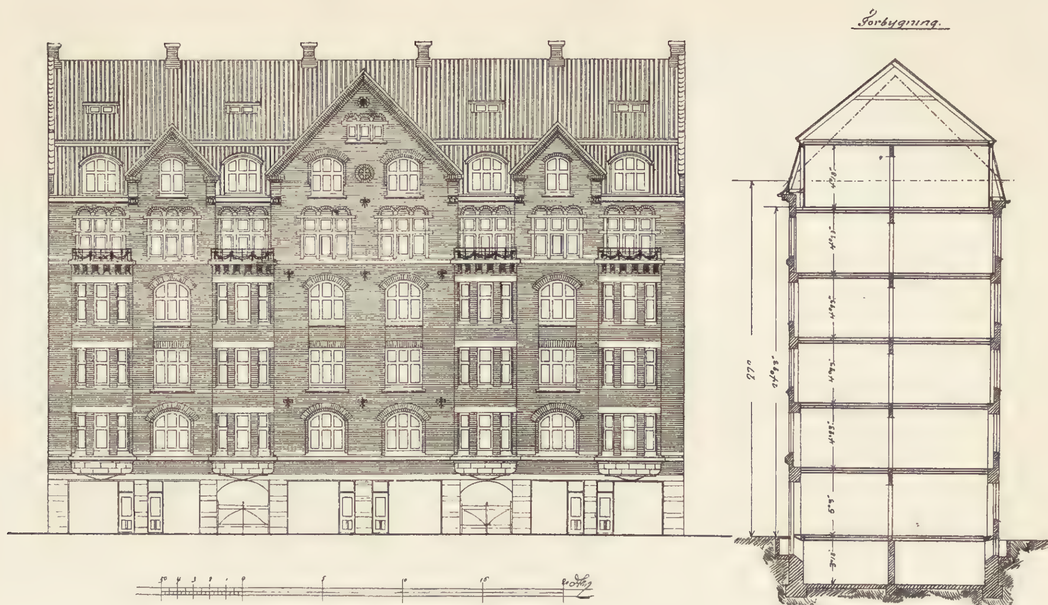
KJØBENHAVNSKE NYBYGNINGER.

BLAAGAARDSGADE 29. ARCHITEKT STRØM TEJSEN.

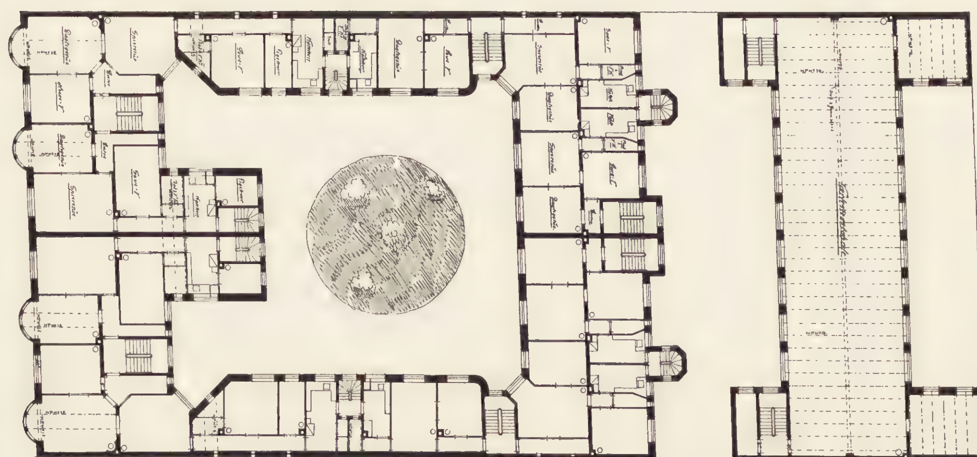
HOSSTAAENDE Bygning er opført paa Grunden Matr.-Nr. 352 i Udenbys Klædebo Kvarter, Blaagaardsgade 29.

Grundens Størrelse er 5136 □ Alen, og heraf er bebygget ca. 3320 □ Al. Som Planen viser, er Bygningen opført med nogenlunde store 3- og 4-Værelsers Lejligheder i Forbygningen, smaa 3- og 2-Værelsers Lejligheder i Side- og Mellembygning samt Værksteds- og Lagerplads i Bagbygningen. Beboelsesbygningen har Kælder og 6 Beboelseslag med Plads over øverste Beboelseslag (Mansardetagen) til de nødvendige Tørrelofter og Pulterkamre.

Façaden er opført af røde, haandstrøgne Sten med Baand og Indfatninger af Bremersandsten. Taget er dækket med sortglaserede Tegl.

Bygningen er opført i 1908 af Murermester Mosolff, og foruden denne har følgende Haandværkere medvirket ved Opførelsen: Tømrermester V. Fiedler, Snedkermestrene Holm & Raff, Blikkenslagermester Rygaard, Gas- og Vandmestrene Funk & Henrichsen, C. Wienbergs Stenhuggerier samt Malermester C. Hansen.

BLAAGAARDSGADE 29.

Den anden her afbildede Bygning, Ejendommen Mtr.-Nr. 3906 i Udenbys Klædebo Kvarter, Henrik Rungsgade 4 & 6, er opført i Aarene 1907—08 af Murermester N. P. Simonsen.

Ialt er bebygget 800 □ Al., og Bygningen indeholder 2 Opgange 2-Værelsers Lejligheder, ialt 20 Stkr., med Køkken, Spisekammer og eget Vand-Kloset.

For at faa bedre Plads i Køkken og til særskilt Spisekammer samt af Hensyn til Gaardsiden og Belysningsforholdene for Gaardværelserne, er Køkkenerne med Køkkentrappe bygget ud som et Cirkelafsnit i Modsætning til den almindelige Form med større Fremspring og mørke Kroge.

HENRIK RUNGSGADE 4-6. ARCHITEKT STRØM TEJSEN.

Façaderne er opførte af røde, haandstrøgne Sten med sparsom Anvendelse af enkelte Slutsten, Vederlagsten og Baand, støbt af Cement med Iblanding af Sandstensmel. Taget er dækket med røde, glaserede Teglsten.

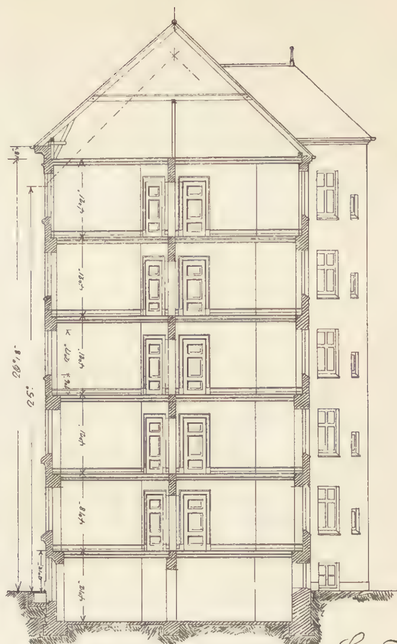
Foruden Bygherren selv har følgende Haandværkere og Firmaer medvirket ved Opførelsen: Tømrermester Halberg, De forenede Bygningssnedkerier, Brødrene Thøfner (Gas-, Vand- og Rendearbejdet), Malermester Charles Hansen samt »Dansk Gibsindustri«.

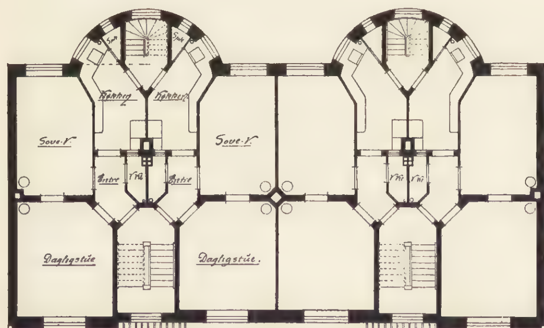
Bygningen blev for nylig tilkendt Kommunens aarlige Prisbelønning for »En Ejendom med mindre Lejligheder«.

Begge Bygninger, dog paa Grund af sin Størrelse særlig Blaagaardsgade 29, er en Type paa en af de Opgaver, hvor det først og sidst kommer an

HENRIK RUNGSGADE 4-6.

paa Rentabilitetsberegningen, som med alle sine Krav slaar mange tiltalende Løsninger i Stykker for Architekten og tidt frister ham til at melde Pas. Ved begge Bygninger har jeg ved mindre Tilbagespring i Murlinien samt ved Opmuring af Gavltrekanter søgt at værge mod den Kedsomhed, saadanne Bygninger med gennemgaaende Tagrender tidt lider af.

Strøm Tejsen.

ARCHITEKTERNES HONORARBEREGNING.

Under Behandlingen i Rigsdagen af Lovforslaget om Bestyrelsen af Statens Bygningsvæsen udtalte forskellige Rigsdagsmænd den fra tidligere kendte Frygt for, at Architekterne søgte at faa Overslagssummen sat i Vejret for at faa det procentvise Honorar større. Ved 1ste Behandling i Landstinget fremkom saaledes Landstingsmand Johansen bl. a. med følgende Ytringer:

»Det er mig en Tilfredsstillelse, at Lovforslaget gaar ud paa, at man skal bort fra Honorarer ved Procenter af, hvad det koster at udføre dette eller

hint Arbejde. Thi selv om vedkommende kun har gjort, hvad der skal gøres, er en saadan Embedsmand i disse Tider, hvor man altid mistænker Folk for at gøre sig egen Fordel, bedst tjent med at faa sin Løn for det Arbejde, han skal udføre, saa at ingen i den Henseende kan sige, at han gør sig Fordel paa Statens Bekostning. Det er jo den Anke, man hører den ene Gang efter den anden, at Architekterne, naar de skulle gøre et Overslag til en Nybygning eller til Restaurering af en ældre, søge at faa Summen sat saa højt op som muligt for at faa saa meget mere Fortjeneste af det. Jeg siger, det kan være med Urette, det bliver sagt, men det bliver sagt, og vedkommende Embedsmænd ere bedst tjente med, at dette ikke kan ske.«

Endvidere udtalte samme Landstingsmand sig for Nødvendigheden af, at Forslag og Overslag til Nybygninger, efter at være udarbejdede af Architerne, blev forelagt nogle »praktiske« Mænd til Granskning og Erklæring. »Naar man kan faa praktiske Mænd dragne ind sammen med de teoretisk uddannede, tror jeg, at der derigennem vil kunne opnaas Besparelser, som jeg antager ville have en ganske anderledes Betydning end de faa Tusind Kroner, der kunne spares ved at gennemføre denne Ordning.«

Det glæder os at kunne meddele, at den eneste bygningskyndige Mand i Rigsdagen, Landstingsmand, Murermester N. Rasmussen, straks slog disse, om et fuldkomment Ukendskab til de virkelige Forhold vidnende, Udtalelser til Jorden. Landstingsmanden sagde herom følgende:

»Jeg vil gerne tillade mig at gøre et Par Bemærkninger til det ærede 2det Medlem for 6te Kreds (Johansen), som, saa vidt jeg forstod ret, var inde paa at skelne imellem praktisk og teoretisk bygningskyndige Folk, og som der mente, at Architekterne maatte kaldes for teoretiske. Deri har det ærede Medlem ikke Ret. Jeg tror, at det ærede Medlem forveksler kunstnerisk og teoretisk Uddannelse. En Architekt, for saa vidt han virkelig er Architekt, sidder inde med en kunstnerisk Uddannelse, men Architekterne er i det hele taget baade Kunstnere og praktiske Folk, og det er noget helt andet end at være Teoretiker. Og jeg mener ikke, at det ærede Medlem har Ret i, at det overhovedet lader sig gøre at unddrage Tilsynet saadanne kyndige Kræfter, som Architekterne ifølge deres hele Uddannelse maa siges at være.

Det ærede Medlem var inde paa et andet Spørgsmaal, nemlig den hidtidige Betalingsmaade for Bygningsinspektørerne, om hvilken det ærede Medlem anførte, at han var imod denne Ordning, fordi den kunde give Architekterne Anledning til at fordyre Arbejdet for derved at skaffe sig selv en Fordel. Jeg kan ikke sige andet, end at det afdækker jo en noget ufin Tankegang. Hvis man med det samme kunde paavise, at der var sket en saadan Benyttelse fra Architektens Side i Retning af at forøge Prisen paa Bygningsarbejde til egen Fordel, havde man noget positivt at holde sig til, men jeg har ikke nogen Sinde hørt, at sligt har fundet Sted, og det er altsaa kun en ganske løs Formodning i saa Henseende. Jeg synes, at det er noget ærekrænkende for en for øvrigt saa baade hæderlig og anset Stand, som den danske Architektstand virkelig er, at man af saadanne Hensyn skal

foretage Forandringer i Lønningsforholdene, og det saa meget desto mere, som private hidtil have befundet sig ganske fortræffeligt ved at betale paa de Vilkaar, hvorefter der betales for alt Architektarbejde, som udføres for private, nemlig procentvis efter Afregningssummen. Jeg har ikke hørt, at nogen har gjort berettigede Indvendinger derimod, og det maa formodentlig være af den Grund, at man indenfor den private Forretningsverden har fundet sig vel betjent ved denne Betalingsmaade. Skulde der virkelig være noget begrundet at indvende derimod, havde det nok mødt Modstand indenfor de private Forretningskredse. Men jeg vil erkende, at hvis man kan finde en anden tilfredsstillende Maade at lønne disse Embedsmænd paa, har jeg ikke noget derimod, jeg synes blot, at man skal holde sig fjernt fra en Motivering som den, det ærede Medlem i nogen Grad var inde paa.«

ARCHITEKTER PAA SCENEN.

Et ganske pudsigt Eksempel paa den Begrebsforvirring, der hos det store Publikum hersker om Architekter og deres Virksomhed, findes i Dagmarteatrets præmierede Lystspil »Karl den Dristige« — forøvrigt et temmelig slet Stykke af den saakaldte underholdende Genre. Første Akt foregaar paa Tegnestuen ved en større Nybygning, en meget livagtig Tegnestue med store Glasruder, lange Tegneborde og en Telefon, der ringer uafladeligt. I denne Tegnestue har Forfatterne anbragt en »Bygningskonduktør«, som de aabenbart har tænkt som Leder af Byggeforetagendet — han præsenteres i Stykket flere Gange som Architekt. Hans Chefer viser sig imidlertid at være et Par større Murermestre, der her paa Kontoret udfører en Del af de for Murermestre særegne Forretninger, bistaaet af »Bygningskonduktøren«, der — foruden at tegne — ustandseligt ringer efter Cement (!) og udfører lignende Hverv, indtil han tilsidst af Murermesteren bliver sendt i Byen for at hente Licitationstegninger paa Raadhuset (!!).

Misforstaaelsen er bl. a. indlysende af den Grund, at man ikke kan mistænke det grundmurede Firma — den ene af Indehaverne er Etatsraad — for at give sig af med Architektvirksomhed eller lav Byggespekulation.

Men man gør vel bedst i ikke at nære Illusioner om, at Folk i Almindelighed nogensinde vil naa til at gøre Forskel paa en Murermesters og en Architekts vidt adskilte Virksomheder.

Iøvrigt noteres det med Stolthed, at dette mærkelige Amfibium af en Bygningskonduktør i Stykket repræsenterer den sande Bravhed, Dygtighed (!) og Ædelhed.

I den Henseende danner han en behagelig Modsætning til Architekten i Edgard Høyers »Niels Peter Svane«, en Mand, der af »architektoniske Grunde« vægrer sig ved at omarbejde sine Tegninger med Motiveringen: »Hvad Fanden rager det mig, at der ikke kan blive Kykkener til alle Lejlighederne.« Ikke sandt, en Type, der af Forfatteren er opfattet og gengivet med sand digterisk Forstaaelse!

En Bygningskonduktør.

GAMLE SVENSKE STÆDER.

Svenska Teknologföreningens Afdelning för Husbyggnadskonst« har udsendt første Hæfte af et Billedværk over »Gamla svenska städer — gator och gränder — hus och gårdar«, hvis Hensigt det, for at citere Fortalens Ord, »är, att i bild bevara något af det, som i våra städer försvinner af gammel stads- och byggnadskonst, samt genom framvisande af hvad vi ännu däraf äga kvar, för detta väcka kärlek och förståelse samt därigenom från förstörelse rädda hvad ännu räddas kan. Äfven om vi på byggnadskonstens område i våra städer, synnerligen de mindra, ej äga många betydande skapelser, ha vi dock så mycket af god, enkel och från historisk synpunkt intressant byggnadskonst, att den är väl värd vår omvårdnad. Och skola vi kunna åt våra städer bevara något af den trefnad, lugn och idyll, som förr utmärkt dem och som dock ej helt skall behöfva försvinna, äfven om nya, moderna kraf skola tillgodoses, är ett bevarande af gamla karaktäristiska stadsdelar önskligt och ett studium af de gamla stadstyperna nödvändigt.«

Hensigten er altsaa god nok, og Udførelsen er ikke uden Interesse. De 60 Plancher, der ganske overvejende er Gengivelser efter Fotografier, er hentede fra mange forskellige Byer, men de er nummererede byvis, ikke fortløbende, og naar Værket slutter, er det Meningen, at man skal kunne samle hver enkelt Stad for sig. Denne maaske lidt for indviklede Metode har ialfald den Fordel, at første Hæfte giver en Oversigt over, hvad Værket vil bringe, og hvad de svenske Købstæder indeholder af borgerlige Bygninger. Ser man paa Billederne med danske Øjne, undrer man sig over, hvor forskellige de to Nabolande er. Som typisk Udhus fra Strängnäs' gamle Staddel finder man saaledes et knudetømret Bulhus, og ogsaa i Arboga, Nora og Västerås møder man Træbygninger. Men selv om man ser bort fra disse, former 1700'ernes internationale Stilformer sig meget anderledes i Sverige end hos os, selv i ganske enkle Bygninger. Nede i Skaane faar man rigtig dansk Grund under Fødderne, og her møder man helt hjemlige Bindingsværkshuse, som virkelig er byggede i Dansktiden og ganske svarer til sjællandske Former. Der skjuler sig endnu adskillige af den Slags Huse i Malmø (hvor man rigtignok efter moderne skaansk Skik har vansiret altfor mange af dem med den forfærdelige Cementpuds, som har anrettet saa store Ødelæggelser østen for Sundet), og vidste man det ikke før, saa kan man af Bogens Billeder lære, at Ystad er en udmærket Bindingsværksby, som er et Besøg værd, inden de truende Ombygningsplaner ødelægger for mange af de gamle danske Huse.

At Ystad er særligt rigt repræsenteret og ene blandt alle de andre Byer har faaet en udførligere Tekst, som behandler dens Plan og dens Gadenavne, gør det udkomne Hæfte særligt interessant for dansk Architekturhistorie. Men ogsaa som Helhed taget fortjener Værket Opmærksomhed. Der er jo herhjemme Planer oppe om at prøve noget lignende med vore egne Købstæder*), og netop i denne Henseende kan man lære af det svenske

*) Sml. »Architekten« X, S. 492 og 509.

Forsøg. Dets Udgivere forsmaar ikke at medtage ganske tarvelige Bygninger, og de vælger med Forkærlighed maleriske Gadepartier; øjensynligt har de tilstræbt at forene æstetiske og kulturhistoriske Hensyn. Naar dette gode Forsæt ikke helt er lykkedes, skyldes det sikkert det noget tilfældige Fotografistof, der ikke helt igennem er dadelløst, skønt det i mange Tilfælde er udmærket. Men dette kan dog let rettes ved senere Hæfter, og alt i alt kan man kun lykønske Svensk Teknologforening til den gode Begyndelse, som forhaabentlig vil faa Efterfølgere ikke blot i Sverige, men ogsaa i Danmark.

C. A. J.

FORENINGSMEDDELELSER.

Sammenkomsten i Koncertpalæet den 6. ds. var besøgt af 92 Damer og Herrer og fik et meget festligt Forløb. De musikalske Præstationer var særdeles vellykkede, og de optrædende høstede livligt Bifald, ligesom Architekt Levy havde Sukces paa sine Lysbilleder. Der var almindelig Stemning for, at saadanne selskabelige Sammenkomster hyppigere burde finde Sted; man var tillige enig om at beklage de altfor mange Medlemmer, der ikke havde følt sig kaldede til at efterkomme Indbydelsen. *S. L.*

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Modern Homes. By C. Raffles Davison, Editor of The British Architect. Illustrated by numerous photographs and pen drawings by the autor. 4to. ca. 21 s.

The Architects' Library. A history of architectural development (in three volumes). Vol. II. Mediæval. By F. M. Simpson. 257 Ill. 21 s.

Annuaire de la Société centrale des architectes français, pour l'année 1909. 162 S.

Laroche, J., Avant de construire. Moyens pratiques et faciles d'éviter les fraudes et les malfaçons dans la construction d'une maison. 13 S. m. Ill. 35 cent.

Série de prix établie par la Chambre syndicale et les entrepreneurs de travaux de bâtiment de la ville de Laval. 151 S. 6 fr.

Wéve, L., Elasticité et Résistance des matériaux. 518 S. m. Ill.

Andreani, I., Il Progettista moderno di costruzioni architettoniche. Milano 1909. XI, 423 S. med 108 Snit og 30 Tvl. 7 Lire.

Bericht d. 13te Kommission zur Vorbereitung des Gesetzentwurfs über die Sicherung der Bauforderungen. 135 S. M. 2,50.

Edgar, E., Zwei Kirchen und die Architektur. Katholischer u. protestant. Kirchenbau in Böhmen und Mähren. 47 S. m. 13 Tvl. M. 2,50.

Gehler, W., Betonpfähle, Patent Strauss. Ein neues Gründungsverfahren. 44 S. m. Ill. og 16 Tvl. 3 M.

5te Mitteilung a. d. mechan.-techn. Laboratorium der k. k. technischen Hochschule in Wien: B. Kirsch, Über das Anbinden der Mörtel nach verschiedenen Zeiten. 10 S. m. Ill. 80 Pf.

Petersen, G., Über »Antike und moderne Theaterbaukunst«. 32 S. m. Ill. 75 Pf.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 24. APRIL 1909
11. AARGANG Nr. 30

TO BYGNINGER AF PLESNER.

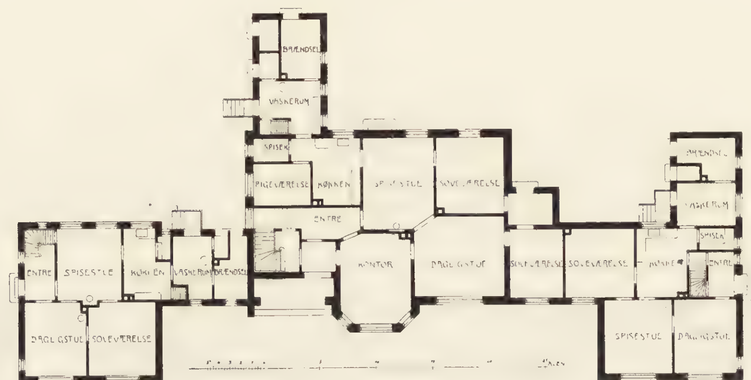
HAVNEMESTERBOLIG PAA SKAGEN. ARCHITEKT U. PLESNER.

I Aaret 1891 skulde Brønnums Hotel i Skagen udvides, og det traf sig saa, at Ulrik Plesner just da opholdt sig paa Stedet og kom til at lede Arbejdet. Enhver, der har gæstet Skagen og endnu mere, hvem der har boet i det berømte og udmærkede Hotel, har sikkert glædet sig over at se den røde Bygning, som har et saa ægte jysk, købstadsagtigt Præg. Den Tone, Plesner her med den største Sikkerhed som ganske ung Mand straks anslog, er egentlig den samme Grundtone, der klinger i alle hans senere Bygninger; karakteristisk nok havde han allerede fundet den i sin Akademitid, og den kom ogsaa frem i hans Afgangsprojekt.

Denne Stil, der er Plesners egen, men som tillige er født af den jyske Luft og næret af Minder fra gamle Herregaarde og Købstadshuse, har gjort

sin store Nytte i dansk Bygningskunst og fundet talrige Efterlignere. Gid navnlig de, der bygger i vore Provinsbyer, rigtig vilde faa Øjet op for, hvor god den er.

Det her afbildede Hus, der er bygget til Bolig for en Havnemester og to Opsynsbetjente ved Skagens Havn, er godt nok i Slægt med Brønnums

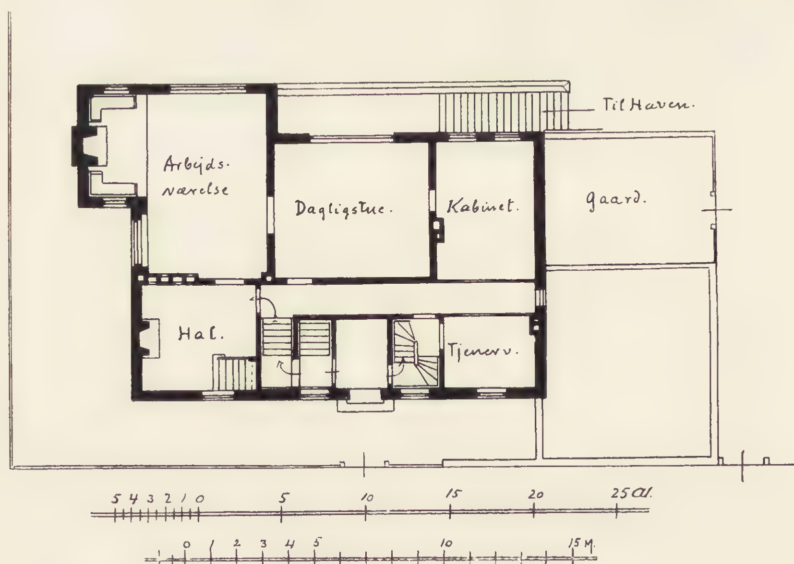

HAVNEMESTERBOLIG PAA SKAGEN.

Hotel og den øvrige Familie, og det staar med sine røde Mure og Tage og sine hvide Vinduer dejligt til Farven i det rene Sand og den klare Luft.

Den anden her fremstillede Bygning, Richs Villa i Valby (oprindelig bygget til Overretssagfører Carl Meyer), er muligvis noget paavirket af engelsk Bygningskunst, men er dog for Kendere en »ægte Plesner«. Dette Hus har jo forøvrigt ligget paa sin Plads i adskillige Aar, men mærkværdig nok aldrig før været gengivet i »Architekten«, hvorfor vi har medtaget det her.

K. V.

RICHS VILLA I VALBY.

RICHS VILLA I VALBY. ARCHITEKT U. PLESNER.

ET MONUMENT OVER FINANSMINISTER VILH. LASSEN.

MINDESMÆRKE OVER FINANSMINISTER VILH. LASSEN.

Monumentet, der ved Juletid blev opstillet paa Aalborg Kirkegaard, er udført af graablaat, fint tilhugget bornholmsk Granit efter undertegnedes Tegning. Det er godt 6 Alen højt, og er foruden Bronceinskriptionerne prydet med en stiliseret Lupinplante i Relief som Symbol paa Vilhelm Lassens politiske Kultiveringsarbejde.

Indhegningen af det ret store Gravsted (8 Al. × 12 Al.) bestaar af den i Forvejen af Kampesten opførte Kirkegaardsmur, samt af to lavere Sidemure, der alle tænkes bevoksede med Slyngroser. Mod Gangen var der oprindelig tænkt at anbringe en Mur af store Kvadere, med samme Behugning som Monumentet, men da der saa formentlig ikke vilde komme nok Sol til Gravstedet, blev Ordningen med de 6 med Broncestænger forbundne Piller vedtaget.

Monumentet er udført efter Bestilling af Fru Vilh. Lassen, der tillige har taget Bestemmelsen med Hensyn til Inskriptionen.

Stenhuggerarbejdet er udført af Brødrene Villefrance, Nørre-Sundby, og Broncestøbningen foretagen af Broncestøber Bertel Jacobsen, Hellerup.

Povl B. Olrik.

KUNSTHISTORIE OG KUNSTÆSTETIK.

Bjergene skulde føde — og saa fødtes der ej saa meget som en ganske lille bitte Kat, der kunde sidde og spinde og gnistre paa de tilbagevigende

Kviste, *Kongens Nytorv Nr. 3,* ja Kvistene selv er i den Grad blevne tilbagevigende, at de helt er gaaede ud af Sagaen. Det ærede Publikum, der med Længsel ventede at se en umulig Opgave løst »naturligt« med »faa og fine Midler« — for »man *kan* sætte nye Etager paa et saadant gammelt Hus, naar man forstaar det« —, staar skuffet, medens Manden, der vilde give Ideen til en Bygning, »passende til Landets Klima og Materiale, Landets Nationalitet, vor Tidsalders Udvikling, og saa en Etage til for sit eget Geni«, aabenbart er blevet bange for, at det skulde gaa ham som Geniet i Andersens Eventyr, han søger nu at komme bort fra Sagen og giver sig til at snakke om noget andet.*)

At køre Tur og Retur mellem Paris og Turin er der ingen Grund til, navnlig ikke med en Medrejsende, der særlig synes at have faaet Skrivekunstens Gave for dermed at skjule sine Tanker og af en Reminiscens fra Skolebænken om, at Holberg fandt Turin meget smuk, slutter, at man overalt gjorde det og at man andre Steder efterlignede Turin, ej alene efter, men endog før dens Nyanlæg. At man derved kommer i Strid med Kronologien, gør ikke noget, da den ikke har nogen Betydning for den æstetiske Side af Sagen.

Ja det er Ulykken med Hr. Wanscher, at han gaar op i den bare Æstetik og savner en solid Basis af positive Kundskaber og Lyst til at anstille de historiske Undersøgelser, som er aldeles nødvendige, for at man kan opfatte og bedømme Bygningsværker, der, som jeg tidligere har vist, er Løsninger af bundne Opgaver. At ville bedømme et saadant Værk og finde Architektens Tanker alene ved æstetisk Beskuelse, kan føre meget paa Vildspor.

Ser man f. Eks. paa *Palaiet i Roeskilde,* da ved man om det, at der tidligere her laa en Bispegaard, som efter Reformationen indrettedes til Kongsgaard, og at den laa nærmere ved Kirken end Palaiet, idet Absalonsbuen kun havde eet Fag. Man ved ogsaa, at den var meget brøstfældig og kun kunde holdes paa Benene ved Krykker og Plastre, — hvad der jo forøvrigt synes at være Restaurationskunstens seneste Ord —, og at den derfor i Christian VI's Tid blev afløst af Palaiet, medens Absalonsbuen øgedes med et Fag. Staar man nu paa Kirkepladsen og ser Forskellen mellem det kalk-

*) Naar Architekt Preisler i Nr. 27 af dette Blad fremfører nogle Eksempler paa Anbringelsen af Altaner ovenpaa Hovedgesimser og tilbagetrukne Kvistetager, da rammer dette ikke rigtigt den foreliggende Sag. Et er, hvad man kan gøre ved Nybygninger — jeg har selv henpeget paa, at det kunde gøres ved Nybygninger af Parisertypen —, et andet er, hvad man kan byde en 130 Aar gammel Murstensbygning og hvad der kan spenderes paa en Ombygning, hvis Formaal jo skal være at forøge Udbyttet af Ejendommen, og endelig var der jo ikke Tale om een, men om mindst to tilbagevigende Kvistetager. Forøvrigt har jeg personlig Erfaring om de Overraskelser, en saadan betondækket Altan og tilbagetrukken Kvist paa en Vinterdag kan berede de nedenunder boende, men haaber, at Tekniken nu staar højere end for ca. 30 Aar siden, da det paagældende Sted blev bygget. Æstetisk set passer Løsningen kun for høje Bygninger med et solidt Præg, men ikke for Kongens Nytorv Nr. 3, da Gesimsen bliver for kolossal i Forhold til Underbygningen, og vil disharmonere med Gesimserne paa den øvrige Del af Harsdorffs Gaard.

pudsede Barok-Palais og den dybrøde, middelalderlige Kirke, vil det for en rent æstetisk Betragtning ligge ret nær at antage, at Bygmesteren, Thura, ved denne Farveforskel har villet markere de to Bygningers forskellige Bestemmelse og dermed deres Karakter, eller, hvis man vil være poetisk, Modsætningen mellem Kongeborgens lyse, festlige Liv og Gravfreden i »Issefjords det graa Monument, som bereder Kongerne Hvile«, og at han har foretaget den i sig selv meningsløse Forlængelse af den noget tilbageliggende Buegang for at øge Afstanden mellem Bygningerne og mildne Kontrasten.

Men en historisk Undersøgelse viser, at der oprindelig ikke var Tale om nogen Udvidelse af Absalonsbuen, og at Palaismurene paa de approberede Tegninger er viste »roth mit weissen Baustreifen«, ja at endog den Tanke, at Bygmesteren senere havde ændret sin Plan for at opnaa en æstetisk Virkning, er udelukket. Akterne viser nemlig, at Kongen ikke brød sig noget om den dejlige Udsigt over Egnen og absolut ikke skøttede om at have Vinduer ud mod den nu planerede Kirkegaard; det var udelukkende derfor, at Bygningen blev rykket længere bort og Buen forlænget. Og hvad Palaispudsen angaar, da siger Bygmesteren selv, at man ved Nedbrydelsen af de gamle Bygninger ej fik $^1/_{20}$ af det Antal hele Mursten, man havde beregnet, saa at de nye Bygninger mestendels med halve Mursten, Stumper og Stykker maatte opbygges, tilmed af mere end 10 Slags, alle af ulige Størrelse. »Saa havde jeg og foresat mig de udvendige Mure aleneste at lade glat afrive, og siden med Oliefarve at lade anstryge, mens dette har, formedelst de gamle Stens Ujævnhed, item Ulighed af Størrelse og Scablon ej kundet ske, hvorfore Bygningen udvendig med Kalk er bleven pudset, hvorpaa siden Couleuren af Oliefarve skal sættes.«

Dette Eksempel er meget oplysende, det viser klart Nødvendigheden af historisk Undersøgelse, og dets Fremdragen kan maaske hindre en Kunstkritiker i at gaa i Vandet der, saaledes som Hr. W. har gjort med *Ridehuset* (»Architekten« X. p. 324). Naar man ser, at en Endevæg er rykket helt hen til Vinduerne, siger man sig selv, at det ser aparte ud og maa se endnu mærkeligere ud udvendig fra med et Vindue 1—2 Fod fra Hjørnet af Bygningen. Man undersøger Forholdet, finder ganske normalt en god bred Murpille mellem Hjørne og Vindue, og, hvis man har Spor af Rumsans, vil man slutte sig til Tilstedeværelsen af et Rum mellem Bygningens Endevæg og den Væg, der træder frem indvendig. Og saa skal det være absurd at finde den naturlige Forklaring paa Rummets Fremkomst og Betydning, men ganske simpelt og naturligt at tænke sig Skillevæggen skubbet — om Forladelse: »draget« — frem for at passe i en æstetisk Teori, der tilmed ikke er bygget paa Erfaringer fra andre lukkede Rum med Sidebelysning, men fra fritliggende Bygningsfaçader, belyste fra oven.

En saadan Façade og dens kompositionelle Virkning fremdrages derpaa til Belæring paa en Maade, der ikke tyder paa, at Hr. W. er i Besiddelse af megen Formsans, og med en haanlig Omtale af »de gamle Forfattere«, som Æstetikeren vist aldrig har læst. Hvad Milizia skal gøre i Parentes og hvem det er, er vist en Gaade for de fleste Læsere, og jeg skal da oplyse, at det er en italiensk Architekt og Skribent fra det 18de Aarh.s 2den

Halvdel, Forfatter til et biografisk Leksikon over Architekter og til en god Lærebog i Architektur, ivrig Palladianer og stærk Modstander af Barokmestrene, navnlig af Borromini, den Tids *bête-noire,* hvis Værker solgtes i Rom »*come per promover la peste nell'Architettura*«, og af hans Efterlignere, der uden at rødme paastod, »*che il gusto Greco-Romano è pesente, duro, insipido, e per la sua vecchiaja cadaverico. Tartari!*«

Jo, de gamle Architekter og Skribenter har været sig fuldt bevidst, at der kunde opnaas Virkning ved *Façadernes Leddeling* baade lodret og vandret, og har benyttet sig deraf for at ophæve Ensformigheden af en lang, lige Façade, lodret ved delvis Anvendelse af Attiker og Pavillontage, vandret ved Fremrykning af enkelte Façadedele, særlig Midtpartiet, stærkere som Pavilloner, svagere som Risaliter, paa hvilke Partier da ogsaa Udsmykningen koncentreredes. At komme med det som en ny Opdagelse, er at bringe Ugler til Athen; der er overalt Eksempler nok paa god og daarlig Brug af disse Midler, og det fremførte Eksempel er ikke rigtig heldigt.

S. CROCE IN GERUSALEMME.

Forfatteren har aabenbart studeret efter Fotografi, hvad der har sine Skyggesider; han har saaledes ikke bemærket en Skygge i den ene Side, der viser, at Façaden der er begrænset ved et Fremspring, der ej ses paa Billedet, og det hele ser ikke rigtig helstøbt ud. Gaar man nu til de tossede Bøger, viser det sig da ogsaa, at *S. Croce in Gerusalemme* heller ikke er det. Det var en af Constantin den Store, vistnok paa Grundlag af en antik Bygning, opført Basilika, der 1144 og senere ombyggedes samt endelig 1743 grundigt omdannedes og vandaliseredes af en Barokmester, Dominico Gregorini, der bl. a — à la Helligaandskapel — i det indre ommurede gamle Granitsøjler med Pilasterpiller og ombyttede den lave Forhal med den ovale Hal, som ses paa Billedet. De samtidig ombyggede Sidepartier tilhører det med Kirken forbundne Kloster ligesom den ej synlige fremspringende Fløj, der forøvrigt ej ligger lodret paa Façaden, men flugter efter Retningen af den Cirkusmur, der er dens Fundament. Det havde vist været bedre at tage et andet, mere helstøbt Eksempel end dette Flikværk, tilmed da Forhallen ikke særlig ligner Ridehusets »Pulpitur« eller Kongeloge (vi er jo ikke i en Kirke). Logen har i sit Grundrids mest Lighed med en barok Kommode og springer et godt Stykke frem foran de berømte Skillevægge; men ved Kirken er Forholdet et helt andet, idet den fremspringende Del af den ovale Forhal ligger i en af Pilastre begrænset Indbøjning af Façadens Murflade. I første Tilfælde virker Midtpartiet ved sin Slagskygge paa den tilstødende Væg, i sidste Tilfælde hovedsagelig ved Lys- og Skyggevirkningerne i Bygningspartiet selv.

Hvor lidt Hr. W. forøvrigt er istand til at behandle et Æmne historisk, har jeg givet et Eksempel paa i hans Omtale af Bindesbølls »zoologiske Museum«, og det kan heller ikke hjælpe nu at fortælle, at han kort efter selv blev opmærksom paa Fejlen; thi denne fremkommer fra først af ved en aldeles fænomenal letfærdig Behandling af det foreliggende Stof. Af denne Slags løse Sager findes der adskilligt i Forfatterens Produktion, ogsaa i Bindesbøll-Bogen; jeg skal til Eksempel vise, hvorledes et foreliggende trykt Stof under æstetisk Paavirkning kan blive omformet, og skal Side om Side fremsætte

Wahrheit und Dichtung.

3. 7. 1850.

H. C. Andersen til E. Collin.

. . . . Giver De Hartmann en Afskrift af den, saa sætter han nok Musik til den; thi her er Tonerne Jomfruen, som mangler*) . .

*) Vor kære Fætter, Gottlieb Bindesbøll (Thorvaldsens Museums Bygmester), brugte, naar Talen var om Kunsten, forskellige ejendommelige Udtryk, som i Familien ofte fandt spøgefuld Anvendelse paa andre Gebeter. Til et saadant Udtryk sigter ovenstaaende. Vi havde nemlig omtalt en i en ny Bygning opført Trappe som elegant; han mente, at den manglede Simplicitet. Dette udtrykte han saaledes: »Der er ingen Uskyldighed ved den Trappe, Jomfruen mangler«.

(E. Collin, H. C. Andersen og det collinske Hus, p. 430.)

. . . . Man var saaledes en Gang i et Selskab — jeg tror hos Collins — kommen til at tale om en eller anden berømt Marmortrappe, maaske Scala dei Giganti i Dogepaladsets Gaard, og de tilstedeværende havde alle udtalt deres Begejstring om den, men da Turen kom til Bindesbøll at være begejstret, undslog han sig, fordi han ikke brød sig om den berømte Trappe, og da man pressede paa, sagde han blot: »Jomfruen mangler«; det forekom Selskabet at være »sort Tale«; men de, der rigtig kendte Bindesbøll, forstod, hvor uendelig meget der i Grunden laa i disse Ord, og de blev staaende som klassiske for dem hele deres Liv . . .

(V. Wanscher, Architekten G. Bindesbøll, p. 41).

»Ja dette vedkommer ikke Sagen«, vil Hr. W. sige her som i andre Tilfælde, hvor Oplysningen virker generende, men han ser ikke, hvad Sagen drejer sig om, nemlig om hans egen Kompetence til at optræde som Kritiker og Vejleder, og det, jeg nærmere har undersøgt af hans Produktion, giver, hvad gamle Rosenkilde vilde kalde »en mørkeblaa Aspekt« paa Kvaliteten af det hele. Og Hr. W.s Virksomhed er ikke harmløs. Naar udøvende Architekter gentagende tages under Behandling, kritiseres og belæres om, hvorledes Kritikeren ønsker Opgaven løst, naar uklare Forestillinger og Teorier doceres for Publikum og den opvoksende Architektstand, der ikke kan kontrollere Forfatterens Viden, men imponeres af en Magistertitel, kan det kun virke til en Forplumring af Begreberne og hindre Tilegnelsen af en sund Opfattelse af Bygningskunsten. Jeg tror, at Hr. Wanscher allerede har anrettet Ulykker nok i den Retning. Det, der trænges til, er en klar Fremstilling af de forskellige Stilarters Maal og Midler, ikke løse Teorier og ensidig Forgudelse af en enkelt Retning, særlig ikke af en Retning som Baroken, der er den vanskeligste af alle Stilarter og kun kan øves af modne, betydelige Kunstnere, fordi den med sin Benyttelse af stærke Midler

for at forøge Ensemblets Virkning saa let fører ud over Skønhedslinien eller — for de ringere Aanders Vedkommende — bliver aandløs Efterligning af Mestrene, naturligvis særlig af deres Unoder. Der er heller næppe nogen Stilart, der i den Grad som Baroken har frembragt tarveligt Gods, f. Eks. netop *S. Croce in Gerusalemme.*

Fr. Schiøtt.

NORDISK ARCHITEKTMØDE.

Fra Arkitektklubben i Helsingfors er indløbet følgende Skrivelse:

Helsingfors, den 10. April 1909.

Till Akademisk Architektforening.

Arkitektklubben i Helsingfors har härmed äran inbjuda danska arkitekter att deltaga i en sommarutflykt i sydvästra Finland under dagarna efter midsommar, hvilken i likhet med tidigare arrangerade, gemensamma exkursioner skulle bereda tillfälle till knytandet af personliga vänskapsband mellan de nordiska ländernas arkitekter under kamratlig sammanvaro i fri natur, och gestalta sig som en rekreation efter arbetet.

Utflykten kommer att försiggå i hufvudsak enligt följande program, hvarvid bör märkas, att tiden icke är slutligt fastställd.

Lördagen den 26 juni på dagen inträffa de utländska deltagarna i Åbo, där de finska arkitekterna möta. Lördag eftermiddag besök i Åbo Slott, Åbo Domkyrka och andra platser af intresse. Tillfälle beredes intresserade att besöka S:t Marie kyrka utanför Åbo. På aftonen välkomtsexa å holmen Lilla Bocken i Åbo skärgård.

Söndagen den 27 juni. Affärd tidigt på morgonen med tåg till Salo. Besök på Åminne Corps de Logis, tillhörigt Grefve Carl Armfelt. Besök å Wiurila gård. Frukost. Afresa med extra tåg till Hangö. Ankomst i Hangö tidigt på eftermiddagen. Hafsbad. Middag. Förbrödningsfest i badhusparken eller på strandplagen.

Måndagen den 28 juni. Hafsbad på morgonen. Afresa med extra ångbåt genom skärgården till Pikkala eller Bobäk, vidare med tåg eller vagn till Hvitträsk. Middag hos arkitekterna Gesellius och Saarinen. Afresa till Helsingfors med extra tåg och ankomst i hufvudstaden kl. 6 e. m. Supé och afslutningsfest å Restaurant Klippan utanför staden, hvarmed den officiella delen af programmet afslutas.

Följande dagar eventuellt privata exkursioner i Helsingfors omnejder, eller i den finska landsorten, hvarvid ciceroner äro att påräkna bland finska arkitekter.

Den exekutiva kommitén omhänderhar praktiska arrangemang och värkställer alla utbetalningar för tiden från landstigningen i Åbo till och med natten efter afslutningsfesten i Helsingfors och är afgiften för de utlandska deltagarna fastställd till 50 kronor för denna tidrymd. För resan Stockholm-Åbo bevilja ångfartygsbolagen 33 % rabatt å enkel biljett.

I det arkitektklubben uttalar hoppet att planen skall vinna de danska

arkitekternas gillande och sympati, vågar klubben förbindligen anhålla om svar så fort ske kan med uppgift om det antal deltagare som från Edert land kan påräknas, äfvensom eventuella önskningsmål angående tiden för utflykten. Därefter skall detaljeradt program af klubben Eder tillhandahållas, innehållende jämväl reseplaner till Åbo och andra nödiga upplysningar.

Samtidigt anhåller klubben, att detta program på lämpligt sätt, genom publicering i respektive tidskrifter skulle delgifvas landsortens arkitekter.

Med största högaktning:

Arkitektklubben i Helsingfors.

Onni Tarjanne.

W. G. Palmqvist.
Sekreterare.

Idet vi udtrykker vor Glæde over at vore finske Kolleger har havt den gode Idé at genoptage de fornøjelige Sommersammenkomster, der altid har været af en saa oplivende og forfriskende Karakter, skal vi paa det varmeste anbefale den videst mulige Deltagelse i det paatænkte Architektmøde til Sommer. Bestyrelsen anmoder alle, der kunde have Lyst til at deltage, om snarest at sende Meddelelse (foreløbig uden Forbindende) til Sekretæren, Architekt H. Koch. Med Hensyn til Rejseudgifterne skal vi oplyse, at en Billet II Kl. Tur og Retur Åbo (over Stockholm) med den i Skrivelsen nævnte Nedsættelse koster ca. 75 Kr. Med direkte Skib fra Kjøbenhavn koster Billetten Tur og Retur 1ste Kahyt 93 Kr., 2den Kahyt 64 Kr. (inkl. Kostpenge). 2den Kahyt paa de finske Baade anbefales som ganske særlig god.

Tilfældigvis falder de i Architektklubbens Skrivelse opgivne Data netop sammen med Tidspunktet for Afholdelsen af den internationale kunstneriske og litterære Kongres i Kjøbenhavn, saa det vil vistnok af den Grund være nødvendigt at anmode Finnerne om at forandre Tidspunktet for Mødet.

Red.

INTERNATIONALE KONKURRENCER.

Ved Architektkongressen i Wien 1908 diskuteredes Spørgsmaalet om fælles Normer for internationale Konkurrencer, men det blev vedtaget at overlade til Le comité permanent at udarbejde et Forslag. Dette blev ved Komiteens Møde i Paris den 20. Novbr. f. A. endeligt udformet, men først i Februar d. A. udsendtes Normerne til de forskellige Landes Komitémedlemmer med Anmodning om at foranledige dem bekendtgjorte i de respektive Fagtidsskrifter. Vi skal derfor nedenfor give en Oversættelse deraf.

1) Internationale Konkurrencer bør om muligt begrænses til Undtagelsestilfælde med en virkelig international Karakter.

2) Internationale Konkurrencer bør enten være tilgængelige for alle Architekter og uden Indbydelse eller ogsaa indskrænkes til at foregaa mellem særligt indbudne.

De førstnævnte Konkurrencer kan foregaa i en enkelt Omgang. De sidstnævnte Konkurrencer bør derimod foregaa i to Afdelinger.

3) De for de internationale Konkurrencer gældende Regler er ens for alle Deltagere.

Tegninger og Modeller etc., der indsendes ud over det i Programmet forlangte, bør ikke komme til Bedømmelse eller udstilles.

4) Programmet bør nøjagtigt angive Konkurrencevilkaarene og ikke indeholde noget, der kan overlades de enkeltes Forgodtbefindende.

5) Ved de bundne Konkurrencer kan Programmet være meget detaljeret og indeholde Fordringer om en fuldstændig Udarbejdelse af Projekterne.

Ved de aabne Konkurrencer bør Programmet i store Træk angive de tekniske Fordringer og reducere Antallet af og Maalestokken for Tegningerne til det Mininum, der er nødvendigt, for at Juryen kan sætte sig ind i Projekterne.

I Programmet maa anføres, at Projekterne skal være anonyme og blot forsynede med et Motto ved den første Konkurrence, og være signerede ved den anden.

Det er, under Straf af Udelukkelse, forbudt de konkurrerende at gøre nogetsomhelst, der kan tjene til at røbe Anonymiteten.

6) Ved de Konkurrencer, der falder i to Afdelinger, bør Bedømmelsen i første Omgang foretages efter de Bestemmelser, der er gældende for aabne Konkurrencer, i anden Omgang efter dem, der er gældende for de bundne.

Kun de Konkurrenter, der har faaet Præmie i første Omgang, kan deltage i den anden Konkurrence.

7) Programmet for Konkurrencerne maa saavidt muligt offentliggøres og stilles til Disposition for de konkurrerende i alle Lande paa samme Dag.

Ethvert Projekt, som ikke er afsendt paa Slutningsdagen for Konkurrencen, skal udelukkes. Poststemplet skal i saa Henseende være det afgørende.

8) Programmet skal være udfærdiget efter erfarne Architekters Anvisninger. Offentliggørelsen deraf sker i det franske Sprog.

9) Juryen udnævnes af den Myndighed, der udskriver Konkurrencen; det er ønskeligt, at den, inden de udenlandske Medlemmer vælges, raadfører sig desangaaende med den permanente Komite.

Ved de internationale Architekturkonkurrencer bør Juryen udgøres af Architekter, som alle er af forskellig Nationalitet, men en af dem skal være fra det Land, hvori Konkurrencen udskrives. En Embedsmand, udnævnt af den Myndighed, der udskriver Konkurrencen, skal have Overtilsyn med, at alt foregaar efter Reglerne, dog uden, at han har Stemmeret ved Bedømmelsen.

Idet Juryens Medlemmer har paataget sig Hvervet, anses det for givet, at de ikke faar nogensomhelst materiel Fordel af Konkurrencens Udfald.

10) Det vilde være at foretrække, i Særdeleshed ved Konkurrencerne i første Omgang, at Byggesummen ikke opgives altfor nøjagtigt, for ikke at lægge Baand paa den kunstneriske Frihed. I Tilfælde af, at den opgivne Sum bliver overskredet, bør Programmet give de nødvendige Oplysninger, hvorefter der kan opnaaes en tilnærmelsesvis ensartet Beregning.

11) Den samlede Præmiesum bør udgøre 2½ % af Byggesummen for Arbejder indtil 2.500.000 Frcs., 2 % indtil 5.000.000 Frcs. og 1½ % ved højere Beløb.

Det bør fastslaaes som Princip, at Udførelsen af Projektet bliver betroet den højst præmierede Architekt under Hensyn iøvrigt til de for det paagældende Land gældende Bestemmelser.

Præmiebeløbet maa ikke afdrages i Architekthonoraret. I Tilfælde af, at den Person eller Korporation, der udskriver Konkurrencen, ønsker at reservere sig Ret til at forbigaa den højst præmierede, skal Programmet indeholde Bestemmelse om den eventuelle Erstatning.

Hvis Arbejdet ikke kommer til Udførelse, skal en lignende Erstatning gives.

I alle Tilfælde beholder Forfatterne til de indsendte Projekter den kunstneriske Ejendomsret til deres Tegninger og over Bygningerne, som kun er at betragte som Reproduktioner deraf.

12) Ved Konkurrencer, der afgøres med det samme, skal alle Projekterne straks udstilles paa et dertil egnet Sted og i saa lang Tid, at der kan gives alle i Konkurrencen deltagende Lejlighed til at besøge Udstillingen, som maa bekendtgøres i alle Fagtidsskrifter.

Ved de Konkurrencer, der falder i to Afdelinger, vil der ikke blive nogen Udstilling efter den første Bedømmelse, men alle Tegningerne skal forsegles og forvares til de ved den endelige Konkurrence kan blive udstillede.

De Konkurrenter, der tilkendes Præmie i første Omgang, har Ret til at tage en Kopi af deres Tegninger til Benyttelse ved den endelige Konkurrence.

Juryens motiverede Dom skal bekendtgøres før Udstillingens Aabning og bringes til alle interesseredes Kundskab.

TYSK LOVGIVNING.

I Kongeriget Sachsen er der fornylig vedtaget en Lov: »Gesetz gegen die Verunstaltung von Stadt und Land«, i hvilken det bl. a. hedder:

§ 1. Øvrigheden er berettiget til at forbyde Reklameskilte af enhver Art saavel som Paaskrifter, Opslag, Afbildninger, Bemalinger o. desl., naar de er egnede til at vansire Gader, Pladser, enkelte Bygninger eller Stadbilledet eller Landskabet.

§ 2. Bygningspolitiets Tilladelse til Udførelsen af Bygninger og Ændringer ved gamle Bygninger kan nægtes, naar Stad-, Gade- eller Landskabsbilledet eller Bygningen og dens Omgivelser bliver skamferede. Approbationen af Bebyggelses- eller Retningsplaner kan nægtes, naar Stad-, Gade- eller Landskabsbilledet derved vilde blive ødelagte.

§ 4. Gennem lokale Vedtægter kan det foreskrives, at alle Ændringer ved Bygninger af historisk eller kunstnerisk Betydning bliver at forbyde, naar den paatænkte Ændring vilde øve en skadelig Virkning paa Bygningernes Karakter eller det Indtryk, de fremkalder.

§ 5. Beslutningen om Indførelsen af lokale Vedtægter ifølge § 4 maa kun tages efter forudgaaet Samraad med Sagkyndige.

Som Sagkyndige skal indtil videre tjene:

Den ved Kredsøvrigheden ansatte Bygningskyndige, en af Foreningen »Sächsischer Heimatschutz« udmeldt Tillidsmand og en i hvert enkelt Tilfælde tilkaldt Fagmand paa det Omraade, hvorunder den paagældende Sag hører, Industri, Haandværk, Handel o. s. v.

§ 10. Alle Sager, der kommer ind under denne Lov, bliver at behandle efter hurtig Retsforfølgning (als Eilsachen).

* * *

Man maa lade Tyskerne, at de med Fasthed gennemfører, hvad de anser for Ret, selvom dette maaske i enkelte Tilfælde kan være generende nok for det private Ejendomsforhold. Men ingen Medlidenhed med dem, der farer frem uden Hensyn til Velanstændigheden! dette er Grundtanken for en Lov som denne. Den fortæller i al sin juridiske Tørhed om en varm Kærlighed til Landet og dets historiske Minder, og man maa i et Land, hvor Interessen for ny og gamle Bygninger er overvejende saare ringe, misunde Tyskerne en saadan Lov. Foruden Kongeriget Sachsen har flere andre Forbundsstater vedtaget lignende Love, sikkert paa Initiativ af den over hele Tyskland udbredte Forening »Heimatschutz«.

UDDRAG AF FINANSLOVEN

FOR FINANSAARET FRA 1. APRIL 1909 TIL 31. MARTS 1910.

(Sluttet.)

Finansministeriet.

Udgifter i Anledning af Lov af 15. Maj 1903 om Ejendomsskyld:	
Overskyldraadet: Honorarer, Medhjælp m. m.	29.150 Kr.
Vurderingsformændene: Honorarer m. m.	225.000 —
Vurderingsmændene: Honorarer m. m.	178.000 —
Toldvæsenet: Bygningsudgifter	202.340 —
Mønten: Bygningsudgifter, Skatter m. m.	9.500 —

Andre og overordentlige Statsudgifter.

Til dansk Ingeniørforening som Bidrag til Udgifterne ved Driften af Prøveanstalten for mekanisk Undersøgelse af Bygningsmaterialier	6.500 —
Tilskud til Udgifter ved Driften af Fagskolen for Haandværkere og mindre industridrivende, 3die Del af et 10-aarigt Bidrag.	25.000 —
Ekstraordinært: Tilskud til nævnte Fagskole til Bestridelse af Udgifter ved Afholdelse af Prøver for Eksplosionsmotorer..	5.000 —
Tilskud til Udgifterne ved Afholdelsen af den internationale Kongres for Materialundersøgelser i Kjøbenhavn 1909	10.000 —

Til den af A. B. Christensen og M. Lublin bestyrede Læreanstalt for Elektroteknik (Fagskole for praktiske Elektroteknikere), som afsluttende Bevilling	3.000	Kr.
Tilskud til Afholdelse af en fransk Kunstindustriudstilling i Kjøbenhavn i Sommeren 1909	10.000	—
Til Opførelse af en Amtmandsbolig i Hjørring	65.000	—
Til Genopførelsen af Christiansborg Slot (4de Bidrag)	500.000	—
Til Opførelse af et nyt Rigsarkiv samt til Tilvejebringelse af forøgede Lokaler paa Slotsholmen til Brug for Ministerierne m. v. (2det Bidrag)	250.000	—
Til Anskaffelse af Inventar m. v. til Rigsarkivet (1ste Bidrag)	75.000	—
Tilskud til Opførelse og Udvidelse af Tuberkulosehospitaler	106.600	—
Ekstraordinært til Byggeforanstaltninger ved »Hedehjemmet Lyng«	4.000	—
Ekstraordinært Tilskud til Gjelsted Skolehjem til Opførelse af en Medhjælperbolig og en Udhusbygning m. m.	6.000	—
Ekstraordinært Tilskud til Byggeforanstaltninger ved Opdragelsesanstalten »Godhavn«	32.000	
Ekstraordinært Tilskud til Byggeforanstaltninger m. m. ved Gunslev Pigehjem	16.145	—
Tilskud til Opførelse af et Gymnastikhus ved »Kristelig Forening til vildfarne Børns Redning«s Optagelseshjem paa Ourø	3.000	—
Tilskud til forskellige Byggeforetagender ved Opdragelsesanstalten »Himmelbjerggaarden«	3.246	—
Tilskud til Opførelse af en Sygeafdeling ved Epileptikerhjemmet i Nyborg	14.000	—
Til Undersøgelse og Istandsættelse m. m. af Kalkmalerier i Kirker og af kirkelige Inventariegenstande og Prydelser samt særlig mærkelige Gravstene og Gravmonumenter	10.500	—
Til Selskabet for Danmarks Kirkehistorie til Afholdelse af kirke- og kunsthistoriske Møder rundt om i Landet, 2den Del af et 3-aarigt Bidrag	1.500	—
Til en Restaurering af Stege Kirke, 3die Del af en 3-aarig Bevilling paa ialt 90.000 Kr.	30.000	—
Tilskud til forskellige større Arbejder ved Assens Kirke	8.000	—
Til Danmarks Deltagelse i den 3die internationale Kongres for Skolehygiejne i Paris 1910	5.000	—
Til en mindre Tilbygning til det kgl. Blindeinstitut i Kbhvn.	5.600	—
Til Undersøgelse af samtlige Mindesmærker fra Fortiden og til disses Fredning	12.000	—
Ekstraordinært som 1ste Del af en 5-aarig Bevilling paa 8000 Kr. aarlig	8.000	—
Til Udgifter ved Hammershus Slots Ruiner	1.200	—
Ekstraordinært som 2den Del af en 3-aarig Bevilling paa ialt 12.560 Kr.	4.186	—
Til Udgifter ved Koldinghus Slots Ruiner	1.050	—

Til Udgifter ved Vordingborg Slots Ruiner	1.000 Kr.
Ekstraordinært som 2den Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 8000 Kr.	2.600 —
Til Udgifter ved Mariager Kloster	547 —
Til Udgifter ved Kalø Slots Ruiner, 4de Del af en 5-aarig Bevilling paa 4000 Kr.	800 —
Til Udgifter foranledigede ved Undersøgelser og Udgravninger af Kalundborg Bybefæstning, 1ste Del af en 5-aarig Bevilling paa 20.000 Kr.	4.000 —
Til dansk Folkemuseum	25.000 —
Til Kunstnernes Studieskole	3.000 —
Foreningen af 3. December 1892 til fortsat Udgivelse af et Blad med Opmaalinger af gammel nordisk Architektur, 3die Del af en ny 3-aarig Bevilling paa 400 Kr. aarlig	400 —
Til Hovedistandsættelse af Ribe Stiftsmuseums Bygning og Installering af Varmeapparat i samme, 2den Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 15.000 Kr.	7.500 —
Til Opførelse af en Bygning for Herning Museum, 2den Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 31.500 Kr.	15.750 —
Til Morslands historiske Samfund til Erhvervelse af Dueholms Klosters Hovedbygning til Museumsbygning	6.000 —
Til danske Kunstneres Deltagelse i den internationale Kunstudstilling i München	3.500 —
Udgift ved Fribefordring paa Statsbanerne til Fremme af humane, videnskabelige, kunstneriske eller andre Formaal, anslaaet til	275.000 —
Til Udvidelse af forskellige Statsbanestationer og Holdepladser	590.000 —
Til Udvidelse af Statsbanernes Centralværksted i Aarhus (2det Bidrag)	350.000 —
Til Foranstaltninger paa Aarhus Statsbanestation i Anledning af Landsudstillingen i 1909 (sidste Bidrag)	177.000 —
Opførelse af en Bygning for Skagen Signalstation	5.800 —
Telegrafvæsenets Bidrag til Ombygning og Udvidelse af Post- og Telegrafbygningen i Horsens	22.000 —
Til Anlæg af Kjøbenhavns Personbanegaard m. m.	1.500.000 —
Til Anlæg af et nyt Centralværksted i Kjøbenhavn for Statsbanernes Maskinafdeling	500.000 —
Til Udvidelse af Sindssygeanstalten ved Vordingborg	147.000 —
Som 1ste Bidrag til Opførelse af en Postbygning ved Kjøbenhavns Central-Personbanegaard	1.100.000 —

FORSKELLIGT.

International Konkurrence. Den italienske Ingeniør- og Architektforening i Milano har udsendt Indbydelse til Deltagelse i en Konkurrence om Teg-

ninger til jordskælvsikre Bygninger for Beboelse, industrielle Øjemed og Landbrug. Der forlanges saavel Tegninger som Beregninger og Beskrivelser. Der uddeles tre Præmier paa 3000, 2000 og 1000 Lire. Henvendelse til Collegio degli Ingegneri ed Architetti, 10 Via San Paolo, Milano.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Gironde, L. de, Architecture religieuse. 53 S.

Lefèvre-Pontalis, E,, Le Château de Coucy. M. 36 Ill. og 2 Pl. 2 fr.

Magne, E., L'Esthétique des villes. Le Décor de la rue. Le Mouvement de la rue. Les Cortèges. Marchés, Bazars, Foires. Les Cimetières. Esthétique de l'eau. Esthétique du feu. L'Architectonique de la cité future. 352 S.

Morel, E., Bibliothèques. T. II. Batisse, mécanique etc. 7 fr. 50.

Le costruzioni moderne in Italia. Genova: Façades modernes des dernières constructions. Fol. 60 Tvl. i Fototypi. 50 Lire.

Raabe, E., Beispiele und Aufgaben zum bautechnischen Rechnen. II. M. 1,40.

Das Wiener Rathaus. Ein Führer durch dasselbe. 126 S. m. 116 Ill. 2 M.

Turley, E., Der Eisenbeton. Formeln und Tabellen z. Gebrauch f. d. Berechnung v. Eisenbeton-Bauausführungen. 2te umgearb. Aufl. 136 S. m. Ill. 3 M.

Weidner, H., Die Portlandzementfabrik, ihr Bau und Betrieb. 227 S. m. Ill. Indb. 10 M.

Bayer, F., Die Amortisation der Gebäude werte mit Tabellen über Amortisationsergebnisse f. Wien. Eine Studie, verf. u. dem III. allgemeinen österreich. Baumeistertag gewidmet. 24 S. M. 1,10.

Bericht üb. die Vortrags-Versammlung des österreichischen Betonvereins vom 26. Jan. 1909. Eingeleitet durch e. Vortrag von Oberbaurat F. v. Emperger. 94 S. m. Ill. M. 1,60.

Gesetz gegen die Verunstaltung von Stadt und Land v. 10. März 1909. (I Gesetzblatt f. d. Königreich Sachsen. Nr. 25—26.)

Haenel, E. u. H. Tscharmann, Die Wohnung der Neuzeit. 287 S. m. 228 Ill. og 16 farvetr. Tvl. Indb. M. 7,50. J. J. Weber, Leipzig.

Hottenroth, E., Bauplastik. Künstlerischer Nachlass. 40 Tvl. Fol. m. 4 S. Tekst. 25 M.

Mauermann, S., Die Geschichte des grauen Klosters zu Berlin, 1271, 1574, 1909. 76 S. m. 5 Tvl,, 6 Ill. og 1 Grundrids. Kart. 3 M.

Richter, G., Ein deutsches Nationaltheater f. Posen. Eine Denkschrift. Mit e. Abbildg. des von Professor Littmann-München entworfenen neuen Stadttheaters in Posen. 52 S. M. 1,20.

Schleyer, Professor Geh. Baur. W., Bäder und Badeanstalten. (XVI, 748 S. m. 584 Ill.) Lex.-8vo. 34 M.

Unterrichtswerke (Methode Hittenkofer) f. Selbstunterricht. Schule u. Bureau. Lex.-8vo. Lehrfach Nr. 34 II. Gewerbliche Bauten. II. Eiskeller u. Eishäuser. 4. Aufl. Von Technik.-Fachlehr. Archit. J. Eich. 18 S. m. 32 Ill. M. 1,20.

Mitteilungen der eidg. Materialprüfungsanstalt am schweiz. Polytechnikum in Zürich. 32,5×24 cm. 13. Heft. Sehüle, Ingen. Prof. Dir. F.: Versuche f. die schweiz. Kommission des armierten Beton. Untersuchung des Einflusses der Druckspannungen in Eisenbetonbalken und der Breite bei Druckplatten. — Längenänderungen v. Mörtel und Beton beim Erhärten. 86 S. m. 25 Fig. og 3 Tvl. 7 M.

Bilder aus Italien. Landschaft, Baukunst, Leben. 174 Aufnahmen deutscher Amateure. Lex.-8vo. 4 Bl. Tekst og 96 Ill. M. 1,80.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 1. MAJ 1909
11. AARGANG NR. 31

PROFESSOR SCHOUS KLINIK.

HOVEDINDKØRSEL. ARCHITEKT ROLF SCHROEDER.

PROFESSOR Dr. med. Jens Schous Ønske var at kunne byde den Del af sit Klientel, der foretrækker Klinikken, en Anstalt, der staar paa Højde med Tidens Fordringer.

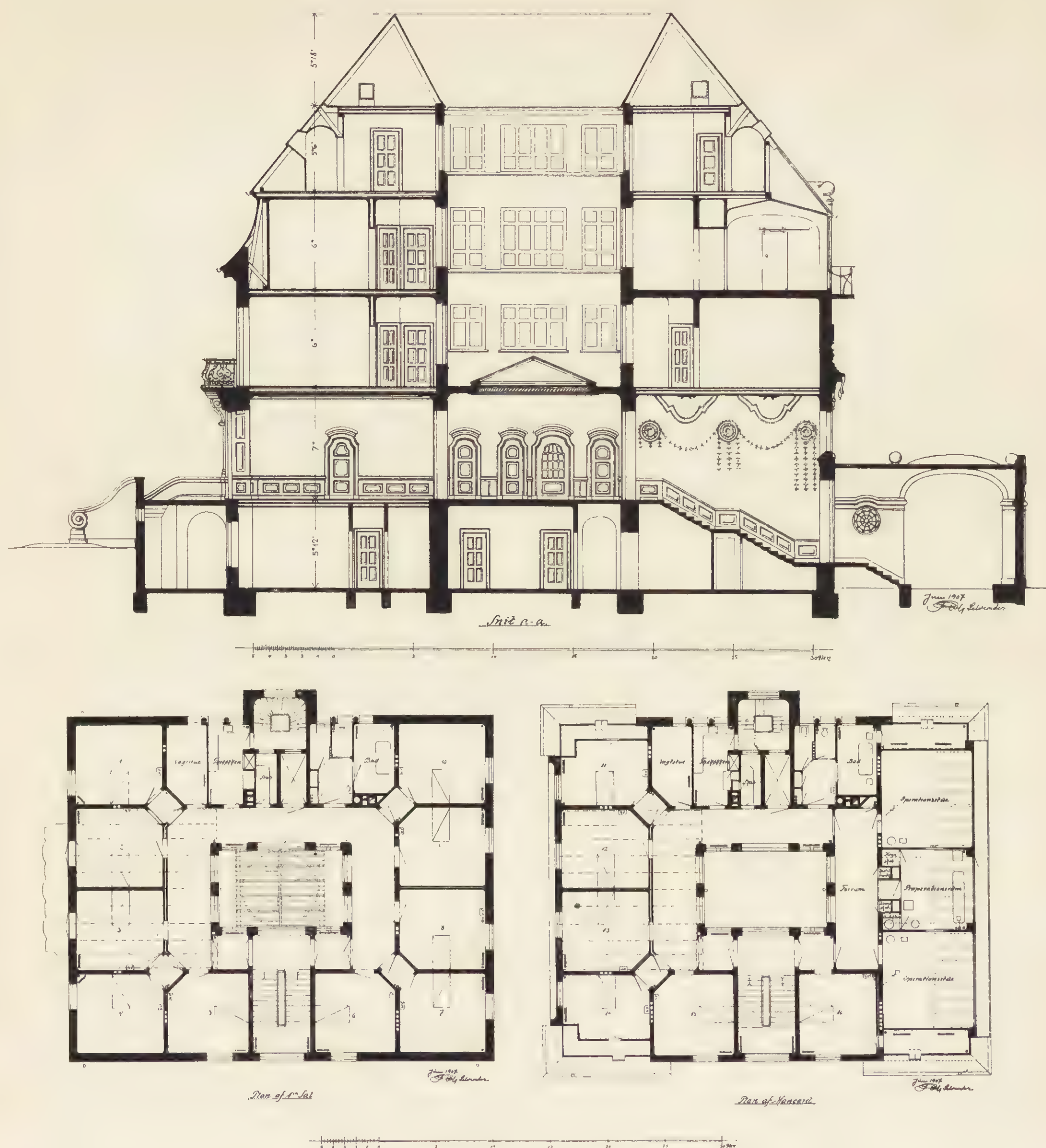
Efter lang Søgen fandtes Grunden ved St. Jørgens Sø i Villakvarteret paa Frederiksbergsiden, Martinsvej Nr. 8. Et særligt roligt Sted, idet Vogne kan køre til Klinikkens Indgangsport, men al Vognfærdsel forbi Klinikken er umulig.

I Anlæget af et større Hospital fordeles som Regel Syge-, Operations-, Økonomi-Afdelingerne og Beboelseslejlighederne i hver sin Bygning eller Bygningsfløj. Ved Anlæget af en Klinik kan Hovedvanskeligheden blive, at udarbejde en Plan, der »lagvis« kan tilfredsstille de forskellige Afdelingers Behov.

Den viste Bygning er mod Øst holdt den ved Servitut bestemte Afstand af 25 Alen fra Skellet mod St. Jørgens Sø. Mod Vest er Afstanden 12 Al.

SET FRA »SVINERYGGEN«.

PROFESSOR SCHOUS KLINIK.

PROFESSOR SCHOUS KLINIK.

til Skellet, som sammen med Naboens 8 Al. giver en fælles Lysafstand af 20 Alen, paa hvilken man enedes om at læse Deklarationer med gensidig Paataleret. Mod Nord haves en lignende Lysafstand. Kun mod Syd kan en fremtidig Bygnings Gavl opføres i indtil 14 Alens Afstand fra Vinduerne. Af foranstaaende Grunde er Birummene anbragte i Bygningens Sydside.

Kasselysgaarden i Bygningens Midte er overalt forsynet med store Vinduer, de smalle Piller og Murflader er opmurede af hvide Forblændsten, hvorfor Gangen omkring Lysgaarden samles under et Overblik med Indtrykket af Lysrigdom.

PROFESSOR SCHOUS KLINIK. MOD SØEN.

Sygeværelserne (1ste og 2den Sal), der hver har et Kubikindhold af 2300 Fod, er lydisolerede ved enten at være adskilte med 1 Stens Grundmur eller dobbelte Skillerum, opmurede af lette Sten med Hulrummet fyldt med Risskaller. Ved de smaa Forrum mellem Gangene og Hjørneværelserne bliver disse særlig lydisolerede. Ved samme smaa Forrum er Sygeværelserne enkelte Steder samlede til smaa 2-Værelsers Lejligheder med fælles Forrum, til Brug for Patienter, der skulde ønske at have deres Familie hos sig. Sygeetagernes Birum (Thekøkken, Skyllerum, Bagtrappe og Elevatorer), hvor den af Arbejde følgende Uro ikke kan undgaaes, er samlede mellem de mere rolige Vagtstuer og Badeværelser.

Operationsafdelingen (paa 2den Sal) kan fuldstændig aflukkes fra Sygeafdelingen; den bestaar, efter bestemt udtalt Fordring af en Forkorridor med Adgang til to Operationsstuer og til et Præparationsrum mellem disse.

PROFESSOR SCHOUS KLINIK. HAVEHUSET.

I Stueetagen benyttes Forhallen til Venteværelse; denne har indirekte Lys fra 3 Sider foruden det 13 Fod store Ovenlys, og da den overalt er holdt i lyse blankt lakerede Farver og Marmorgulvet ogsaa er lyst, fyldes den med Lysreflekser i en saadan Grad, at man intet Øjeblik føler sig trykket af at være i Bygningens Midte. Om Aftenen oplyses det hvælvede Trapperum og Forhallen fra elektriske Glødelamper i blomsterformede Rosetter af Keramik, om hvilke Stukornamenterne er formede.

I Kælderetagen findes Økonomilejligheden, Portnerbolig og Varmeværk, dertil er der i Bygningens Midte, hvor alt Lys er udelukket, indrettet en Røntgenafdeling, i Forbindelse med Personelevatoren.

Kvistetagen er arrangeret saaledes, at Værelserne vender ind mod Lysgaarden, der har sin Gesims 2 Etager højere end den ydre Gesims. Herved opnaaes, at Værelserne bliver firkantede og Tagfladerne befries for Kviste. I denne Etage findes 7 Værelser for Sygeplejersker og 6 Depotrum.

I Bygningens Ydre er Hovedlinierne trukket kraftigt op; Udsmykninger, der bortleder Opmærksomheden herfra, er undgaaet. I de 4 Sider er henholdsvis Havestuen, Hovedtrappen, Indkørslen og Bagtrappen søgt fremhævede uden at bryde Bygningens Ensartethed. »Bagsider« findes ikke.

Ingeniørarbejderne er projekterede af og udført under Ledelse af Ingeniør, Docent ved polyteknisk Læreanstalt J. Th. Lundbye, Jernbetonkonstruktionerne af Premierløjtnant, cand. polyt. A. R. Christensen.

Bygningen er forsynet med et Varmtvandsvarmeanlæg, suppleret med Dampovne i Operations- og Røntgenafdelingen til Sommerbrug. Varmeskabene til Tallerkner, Linned, og Bækkener og Badeværelserne opvarmes Aaret rundt af Rørledninger, gennem hvilke det varme Vand føres til Fajancehaandvaske i alle Sygestuer, Køkkenvaske og Skyllerum.

Hvert Sygeværelse har sin egen Friskluftstilførsel direkte fra det Frie og selvstændig Udsugningskanal. Operationsafdelingen er forsynet med mekanisk Ventilation.

Belysningsanlæget, Ringeanlæget og Elevatorerne er selvfølgelig elektriske. Opvarmningen af Operationsborde og Kogning i Operationsstuerne sker ligeledes ved Elektricitet. Foruden et større Hustelefonanlæg findes i alle Sygeværelser ved Siden af Kontakterne til Lys- og Ringeledninger, Stikkontakter til Telefonapparater, hvorved Patienten kan sættes i Forbindelse med Byen.

PROFESSOR SCHOUS KLINIK HOVEDINDGANGEN.

Ingeniørarbejderne findes nærmere omtalt i »Ingeniøren« af 12te Decbr. 1908 og »Teknisk Tidsskrift« af 23de Decbr. 1908.

I Patientafdelingen er Murfladernes ud- og indadgaaende Hjørner afrundede, Snedkerarbejdet ganske enkelt, Vinduespladerne af Marmor, Rørledninger fritliggende i Rørholdere, Væggene spartlede, tonede i lyse Farver og lakerede, Træværket hvidlakeret.

I Operationsafdelingen er Dørene jernbeklædte og anbragte i forankrede Jernkarme; i Oven- og Sidelyset er Glasarealet gjort størst muligt; det bestaar af en Jernkonstruktion med dobbelt Spejlglas, de yderste Vinduer i Sidelyset kan oplukkes og pudses fra en Balkon, alt indvendigt Glas er fast. Overalt i denne Afdeling og i Badeværelser, W. C.er, Skyllerum, disses Forrum, Thekøkkener, Anretningsrum, Køkkener og Opvaskerum findes Terrazzogulve og flisebeklædte Vægge.

Følgende Leverandører og Haandværkere skyldes Tak for udmærket Arbejde. Murermestrene Carl Thiel og Ejnar Meyling, Tømrermester N. F. Haarlev & Søn, Aktieselskabet Axel Prior, Stukkaturfabrikanter H. Chr. Berg & Flyge, Snedkermester Hans A. Holm & Søn, Smedemester Søe-Jensen & Bayer, Smedemester Schlippe, Eckardt & Co., Dørgrebsfabrikant Rick. Wieder, Blikkenslagermester W. F. Dahl & Søn, Glarmester Fr. Christensen, Akts. Reck's Opvarmningskompagni, Stenhuggermester E. Nielsen, Stenhuggermester James Maag & Müller, Malermester C. W. Juul-

mann & Søn, Hof-Mecanici Hassel & Teudt, Snedkermester Rud. Rasmussen, Snedkerfirmaet Severin & Andreas Jensen, Nordisk Kunst- & Møbel-Etablissement, Kunstsmed Aage Nielsen og Keramiker Karl Schrøder i Lillerød.

Hr. Grosserer Rud. Christensen har været den finansielle Leder og med megen praktisk Indsigt repræsenteret Bygherren ved Bygningens Opførelse; Architekt N. P. Nielsen har med megen Dygtighed som Konduktør ledet Arbejdet; de unge Architekter Frits Honoré og Olaf Jørgensen har assisteret mig paa Tegnestuen.

Hvad der kan siges af godt om dette Arbejde tilkommer alle, der har medvirket ved det i godt Samarbejde.

Kgl. Bygningsinspektør, Architekt Martin Borch skyldes Tak for at have tilladt Studier paa det nye Rigshospital.

København i April 1909.

Rolf Schroeder.

AFSLUTNING.

Hr. Redaktør!

Det forekommer mig, at De nu passende kunde bede Hr. Schiøtt indstille sine Angreb, da jeg skrev, at jeg ikke ønskede at fortsætte Diskussionen, og da jeg ikke heller havde foretaget noget Modangreb, som vilde nødsage Hr. S. til at forsvare sig.

I det mindste burde De have givet mig Lejlighed til at svare i samme Nr., hvad De i sin Tid fandt nødvendigt for Hr. Architekt Borch's Vedkommende, dengang jeg — in optima forma, og uden ringeste Angreb paa Personlighed — kriticerede Ombygningen af Regensen.

Hr. Schiøtt's Polemik er ikke »Architekten« værdig; Udtryk som »den litterære Mund- og Klovesyge« og Brugen af Rosenkilde's Vittigheder m. m. burde paatales af Redaktionen. Men han dømmer sig selv, naar han skriver: »Der er heller næppe nogen Stilart, der i den Grad som Baroken har frembragt tarveligt Gods, f. Eks. netop *S. Croce in Gerusalemme*«. Dette er hverken objektiv Historieskrivning eller do. Kunstbetragtning. Jeg vilde gerne have en Udtalelse fra Udenforstaaende om dette hele Forhold.

Hvad den for mig personligt ærerørige Sigtelse angaar, skal jeg kun bemærke, at jeg har gengivet Anekdoten i den Form, hvori den gaar i min Familie. Denne var ligesaa nær beslægtet med, og ved Venskab forbundet med Bindesbøll som den Collin'ske; idet min Oldemor var en Søster til Bindesbøll og min Farfader, hendes Svigersøn, var Bindesbøll's Ungdomsven.

Maaske kunde dette Afstamningsforhold ogsaa i nogen Grad forklare min Kærlighed til Architektur, den som hverken Hr. Schiøtt eller de med ham forbundne Architekter i særlig Grad er i Stand til at tilfredsstille. At det just skulde være en »klar Fremstilling af de forskellige Stilarters Maal og

Midler der trænges til«, betvivler dog vist de sidste selv. Vi trænger til Mennesker med architektonisk Talent.

Hermed haaber jeg for Alvor, at Diskussionen maa være sluttet.

Deres ærbødige
VILHELM WANSCHER.

* * *

Til ovenstaaende Brev skal vi foreløbig kun bemærke, at det ikke kan tilkomme Magister Wanscher at afgøre, *naar* Diskussionen skal afsluttes; det var ham, der begyndte den, og det vil derfor synes retfærdigt, at Hr. Schiøtt fik det sidste Ord.

Naar Architekt M. Borch fik Lejlighed til at svare paa Artiklen om Regensen i samme Nr., laa det i, at der i Mag. W.'s Artikel stilledes bestemte Spørgsmaal til ham.

Et mere indgaaende Svar paa Mag. Wanschers Brev maa vi af Pladshensyn udskyde til næste Nr.

Red.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Den Neuhausenske Præmie for Architekter, 250 Kr., er den 29. April tildelt Architekterne J. C. PHILPISEN og C. WOLMAR med hver en Halvdel for »Efterslægtselskabets Gaard«. Det Hansenske Medaillefonds Opmuntringspræmie er tildelt Architekt MOGENS CLEMMENSEN med 200 Kr.

*

Nye Bygningsinspektører. Magistraten har udnævnt Architekterne RASMUS JENSEN og SOFUS MARSTRAND til Bygningsinspektører, henholdsvis i 8. Kreds (Sundby) og 7. Kreds (Valby).

Naar Magistraten saaledes, efter Stadsbygmesterens Indstilling, blandt de mange Ansøgere til disse Embeder har valgt to akademiske Architekter, kan vi ikke undlade at udtale vor Taknemlighed over, at Magistraten ved denne Besættelse har taget Hensyn til Architekternes berettigede Ønsker.

FORENINGSMEDDELELSER.

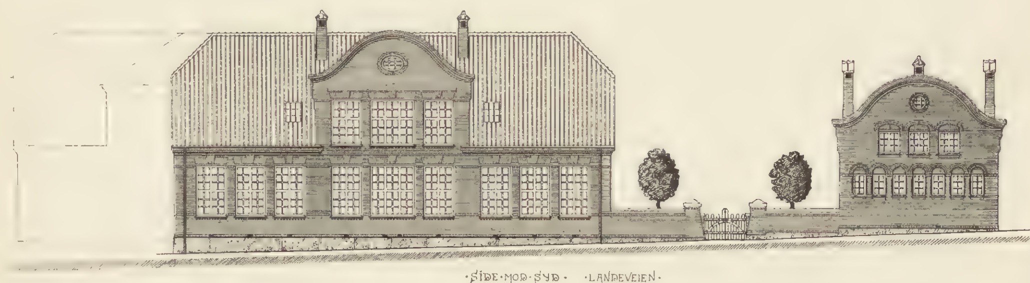
Akademisk Architektforenings Understøttelsesfond. Ansøgninger om Understøttelse (til Enker eller Børn efter Medlemmer af Akademisk Architektforening) indsendes til Architekt AXEL BERG, Børsgade 8 inden 15. Maj. Ansøgningsblanketter kan afhentes samme Sted eller kan ved skriftlig Henvendelse faaes tilsendte.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING ✱ ✱

KJØBENHAVN
DEN 8. MAJ 1909
11. AARGANG Nr. 32

SKOLE I HIMMELEV.

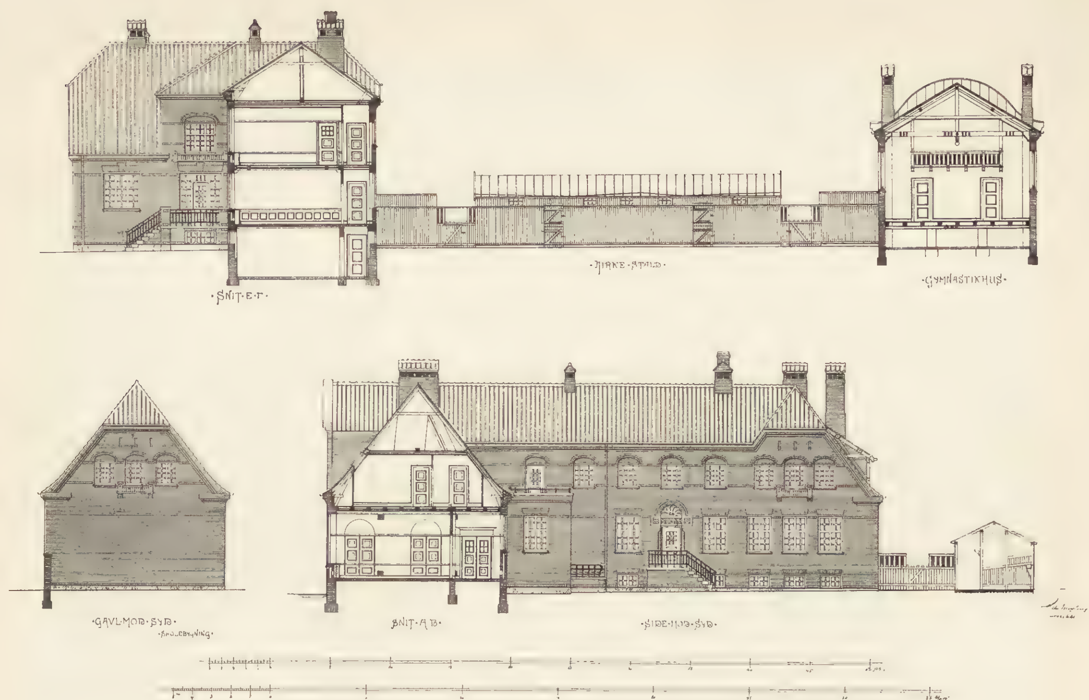
ARCHITEKT H. CHR. MEYLING.

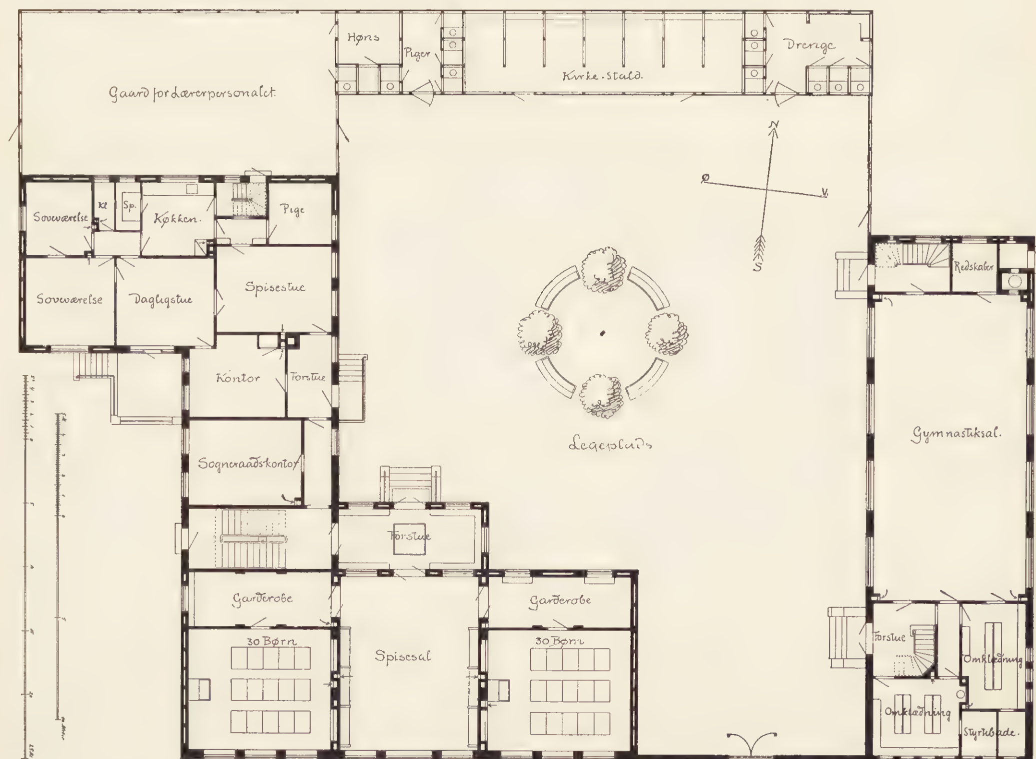
Himmelev og Veddelev Kommune — beliggende ½ Mil nord for Roeskilde — besluttede for 1 Aars Tid siden at nedlægge Forskolerne og i Stedet for opføre en ny Skolebygning, som kunde samle hele Sognets Skolegærning, saavel Forskolen som Mellemskolen og de dertil hørende Lærerboliger. Bygningen kommer derved til at indeholde 4 Klasseværelser med tilhørende Garderober samt Spisesal for Børnene i daarlig Vejr og en Forstue med Plads til Børnenes Træfodtøj foruden Bolig for en 1ste Lærer og en gift Lærerinde samt for 2 ugifte Lærere og desuden et Sogneraadskontor. Gymnastikhuset, som dog ikke opføres nu, indeholder foruden Salen og Omklædningsrummene en Bolig for en Familie, som skal overtage Rengøringen af Skolen og passe Opfyringen i Klasseværelserne.

Denne Ordning af en samlet Skole i en Landkommune, som har saa stor Betydning for Undervisningsplanen, støder som oftest paa en Del Modstand ude hos Befolkningen, navnlig fordi Børnene faar en Del længere Vej til Skolen. Kort Tid efter, at Sogneraadet havde vedtaget at bygge Skolen, blev der fra Beboerne indsendt en Klage til Kultusministeriet, over at Forskolen blev nedlagt, og at Pladsen for Skolebygningen ikke var beliggende centralt i Sognet. Ministeriet resolverede imidlertid, at Klagen ikke kunde tages til Følge, og en samlet Skoleplans Fordele maatte være det afgørende.

Bygningen opføres af gule Sten, de røde, haandstrøgne blev for dyre, med Taget dækket af røde Vingetagsten. Gulvene i Skolestuerne udføres af Beton med Linoleumsbelægning, i Garderoberne og Spisesalen benyttes Korkoligno til Gulvene.

Bygningen er taget i Hovedentreprise af Murermester Aage i Veddelev.

SKOLE I HIMMELEV.

Skolen, som er beliggende paa en Grund nord for Himmelev, skal samtidig benytte Skolegaarden til Holdeplads for kørende Kirkesøgende, derfor er der opført en Stald paa Grundens Nordside.

At Skolen bliver anlagt saa stor, med Spisesal og Forstue, og de meget rummelige Lærerboliger skyldes for en stor Del Hr. Sogneraadsformand Chrf. Andersen, der paa alle Punkter har udvist et ualmindeligt Fremsyn, som sikkert vil være til Gavn for den stærkt voksende Kommune.

H. Chr. Meyling.

FRA ROESKILDE DOMKIRKE.

EFTER FORANDRINGEN. K. Hude fot.

Hvem, der fornylig har besøgt Roeskilde Domkirke, vil have lagt Mærke til, at det Gitter, der omsluttede Højkoret, er blevet fjærnet. Og ser man nærmere til, opdager man, at Granitsøjlerne, der bærer Hvælvingerne og Koromgangen, og hvis nederste Del har været skjult af Murværk, nu staar aldeles frit. Dette er sket efter Professor Hans J. Holms Forslag og under hans Ledelse.

Det nu fjærnede Gitter bestod som bekendt af spydformede Jernstænger; Spydsodden, Kronerne herunder og Kvasterne var af trykket Blik og for-

FØR FORANDRINGEN. K. Hude fot.

gyldte. Gitteret stod langs Kanten af den Mur, der omgiver Gravkælderen, og var saa langt fremme, at Søjlerne forneden dækkedes deraf.

Det maatte først undersøges, om det omtalte dækkende Murværk ikke lod sig fjærne. Den Mulighed var ikke helt udelukket, at det kunde være anbragt der som en Forstærkning eller Støtte for Søjlerne, paa hvilke der jo hviler en ganske overordentlig stor Last, og at Baser eller Søjleskafter af det stærke Tryk kunde være bleven sprængte. Der blev derfor med stor Forsigtighed hugget ud i Muren ved Søjlerne, og disse fandtes aldeles ubeskadigede. Efter at det nu havde henstaaet saaledes i nogen Tid og der ikke syntes at være Fare for at gaa videre, blev der af den 1,90 M. tykke Mur borthugget en Skal paa 0,90 M. De gamle Søjler med deres kraftige og smukke Baser staar nu i hele deres Skønhed, befriede for det Murværk, de med saa liden Hensynsfuldhed var bleven belemrede med.

ARCHITEKTERS BESKRIVELSER.

I Haandværkerbladet bliver der ved at fremkomme Klager fra Haandværkere, over at Architekterne i deres Beskrivelser af Bygningsarbejde fremsætter Fordringer, der maa foraarsage Mestrene uforudsete Udgifter og Tab. Det vil erindres, at der allerede ifjor rettedes en Henvendelse fra Haandværkerbladets Redaktion til Akademisk Architektforenings Formand i Anledning af nogle Artikler i det nævnte Blad om samme Sag. Blandt Eksempler paa saadanne Bestemmelser nævntes følgende: »Skulde der være et og andet, som ikke er anført i Konditionerne, men som dog af Architekten anses nødvendigt til Bygningens fuldstændige Færdiggørelse til Brug, er Entreprenøren pligtig til at udføre saadant uden nogen som helst Ekstrabetaling«. I sit Svar paa Redaktionens Henvendelse anbefalede Architektforeningens Formand Haandværkerne at nægte at give Tilbud efter en saadan Beskrivelse.

Paa et Foreningsmøde i A. A. blev denne Sag fremdraget, og der var almindelig Enighed om, at slige Bestemmelser maatte fordømmes som aldeles upassende og meningsløse. Vi er overtydede om, at selv om et enkelt Medlem af vor Forening har kunnet være saa tankeløs at skrive sligt, da er det utænkeligt, at saadant kan ske mere, og de 99 pro Cent af Architekterne har overhovedet aldrig tænkt derpaa. I Akademisk Architektforenings »almindelige Vedtægter«, der er Æresregler for Foreningen, hedder det i § 2: »Architekten er Bygherrens Tillidsmand, anvender som saadan al sin Ævne til Gavn for vedkommende Byggeforetagende *og er det naturlige upartiske Mellemled mellem Bygherren, Haandværkerne og Leverandørerne* . . . . « (Udh. af os). Saaledes vil enhver samvittighedsfuld Architekt lige saa fuldt være en Støtte for Haandværkerne som for Bygherren.

For nogle Aar siden blev der af en Del Architekter og Delegerede fra de forskellige Bygningshaandværkslav, udarbejdet nogle »Almindelige Betingelser« for Udførelsen af Byggearbejder, der efter at være godkendte af de forskellige Haandværkerforeninger, blev trykt og bragt i Handelen.

I disse Betingelser var Forholdet mellem de forskellige Parter ordnet til fuld Tilfredsstillelse fra alle Sider, og det forekommer os besynderligt, at de ikke benyttes mere end Tilfældet er. For Architekternes Vedkommende er Grunden muligvis den, at de — formedelst et Par underordnede, formelle Fejl — i Architektforeningen blev gjort til Genstand for en særdeles kraftig Kritik, der maatte bibringe Folk den Tro, at det hele var mislykket. I det Store og Hele var disse »Almindelige Betingelser« et Fremskridt, og ogsaa fra Haandværkets Side set, fuldt betryggende.

Naar der nu stadig klages over — som det med en staaende Overskrift hedder —: »Architekters hensynsløse Vilkaarlighed mod Haandværkere«, saa er vi sikkert i Overensstemmelse med alle virkelige Architekter, naar vi siger: kom frem med Navne! Vi tager ikke i Betænkning at sige: den Architekt, der opretholder saa inhumane Bestemmelser, og som kun betragter de Haandværksmestre, der arbejder for ham, som rene Udbytningsobjekter, han er ikke værd at blive regnet med som Kollega. Vi fremsætter dette

saa skarpt, fordi vi mener, at sligt *bør* udryddes, men forøvrigt er vi overtydede om, at de Architekter, der vil kunne nævnes i denne Forbindelse, ikke er, hvad vi forstaar ved denne Betegnelse.

Naar derfor Tilfældet maatte gentage sig — i Haandværkerbladet for 7. April er der fremdraget et særligt ondartet Eksempel fra en i Korsør boende »Architekts« Beskrivelse — da er der kun et at gøre for Haandværkerne, nemlig det samme som Architekt Axel Berg ifjor tilraadede: at nægte at give Tilbud paa et saadant Grundlag. Saa megen Enighed maa der kunne findes mellem Haandværkets Mænd, at ingen kniber uden om, men at man, naar Talen er om en Sag, der i saa høj Grad berører deres Velfærd, staar sammen om at forlange fuldstændig Redegørelse for ethvert Punkt, der har Betydning for Arbejdsprisen.

Og saa vil vi forøvrigt anbefale at befri de ovenomtalte »Almindelige Betingelser« for det Støv, der har samlet sig paa dem, og bringe dem til Anvendelse igen; det er muligt, de paa enkelte Punkter kunde være bedre, og at Sproget ikke er det mest udsøgte, men de er meget brugbare og giver i hvert Fald fuld Betryggelse mod Misbrug som dem, der er fremdragne i Haandværkerbladet.

EN EFTERSKRIFT.

Naar Magister Wanscher i sit i forrige Hæfte offentliggjorte Brev henvender sig til Redaktionen med Anmodning om Beskyttelse mod Hr. Fr. Schiøtts Angreb, da forekommer det os at være en noget mærkelig Manøvre. Hvis Hr. W. ikke selv er i Stand til at værge sig mod de af Hr. S. fremsatte Paastande, bliver dette kun et Bevis mere paa deres Rigtighed, Hr. W. har ofte nok haft Ordet for at kunne imødegaa dem. Redaktionens Princip ved denne Lejlighed, som altid ellers, har været: frit Ordskifte! og vi har aldeles ikke taget Parti, men ladet d'Hrr. have fri Bane.

Vi beklager den skarpe Tone, der er bragt ind i Debatten mellem de to ærede Kunsthistorikere, men vi kan ikke give Magister W. Ret i, at hans Modparts Polemik har været uværdig eller ærerørig. Hr. Schiøtt har, af Skræk for at se Harsdorffs Hus skamskændet — maaske med unødig Skarphed — angrebet den af Hr. W. skitserede Paabygning af Ejendommen, der, selv om den teknisk set kunde lade sig udføre, hvad vi meget godt tror, dog sikkert vilde ødelægge den architektoniske Virkning af Huset og dets Omgivelser.

Hr. S. har endvidere paavist en Del positive Fejl, Hr. W. som Forfatter har gjort sig skyldig i, dette har dog alle Dage været anset forat være berettiget. Hr. W. skaaner saasandt ikke sine Medmennesker, og hans Kritik af danske Architekters Arbejder er overvejende lidet elskværdig, ofte uforstaaende, altid overlegen og selvsikker. Her blot en lille Prøve: »Hvad jeg for mit Vedkommende vil hævde, er, at ligesom Architekt N. N. har haft Lov til at lave nogle daarlige Projekter, har jeg haft Lov til at kritisere disse i den Form, hvori jeg plejer at fremsætte en Kritik, nemlig ved at

sige, hvorledes jeg tænker mig Opgaven naturligt løst«. Naar man er saa stærkt aggressivt anlagt som Hr. W., maa man virkelig finde sig i selv at staa for Skud.

Naar vi — paa Trods af megen Modvillie fra mange Sider — gæstfrit har givet Hr. W. Lejlighed til hyppig Udvikling af sine Anskuelser i »Architekten«, da er det fordi, vi har respekteret den Varme og den Kærlighed til vor Kunst, der ligger *bag ved* hans Ord. Men naar Hr. W. nu aabent erklærer, at »de med Hr. Schiøtt forbundne Architekter« (vi kender ikke noget til et saadant Forbund) ikke er i Stand til at tilfredsstille ham og mener, vi *trænger* til Mennesker med architektonisk Talent, hvorved han altsaa frakender Architekterne her i Landet et saadant Talent, da maa vi tillade os at spørge: er *dette* objektiv Historieskrivning? Og er saadanne Udtalelser ikke nok saa ondartede som f. Eks. Paastanden om, at S. Croce in Gerusalemme er »noget tarveligt Gods?« Det maa dog vel være tilladt andre at synes mindre godt om alle de barokke Bygninger og at samle dette i en enkelt kraftig Udtalelse. Men saaledes at stikke en hel Klasse Mennesker en Beskyldning ud for Talentløshed, dette er ligesaa upassende, som det er uholdbart.

Saa lidt Magister W. forstaar Architekterne, og saa lavt han takserer dem, ligesaa unyttigt maa det for Tiden forekomme os, at han skriver for »Architektens« Læsere. Og da han, som Redaktør af Kunstbladet, har faaet sit eget Organ, vilde vi nu finde det naturligt, at han forlagde Kamppladsen fra Architekternes Tidsskrift til sit eget, dette mindst ligesaa meget for hans egen Skyld, som for vor.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Skoleraadets Forsamling den 1. ds. bestod Eleverne af Architekturskolen Chr. Noe Bentzen, Axel V. Sørensen, Christen Borch, Anton Frederiksen og Alf. Jørgensen Afgangsprøven som Architekter.

✶

Understøttelsesfondet. Vi minder om, at Ansøgninger om Understøttelse skal være indsendte inden den 15. Maj, og at Skemaer faas ved mundtlig eller skriftlig Henvendelse til Architekt Axel Berg, Børsgade 8.

✶

Den kommunale Konkurrence om Gadeplaner. Bedømmelseskomiteen for denne Konkurrence, der bestod af Borgmestrene Jensen og Marstrand, Borgerrepræsentanterne Ingeniør Rump og Murermester Gram, Prof. Martin Nyrop, Prof. Kampmann, Landskabsgartner Glæsel, Telefondirektør Fritz Johannsen og Ingeniør Koch, har den 4. ds. afsagt sin Kendelse. Blandt de indkomne 19 Planer tilkendtes 1ste Præmie, 10.000 Kr., »Stadtgeometer« Carl Strintz i Bonn. 2den Præmie, 5000 Kr., tildeltes Afdelingsingeniør Bjerre. 3die Præmie, 3000 Kr., tilfaldt et Projekt, som var indsendt af

Architekterne U. PLESNER og AAGE MATHIESEN samt Ingeniør M. FRANDSEN og Landskabsgartner AAGE HANSEN i Forening. 4de Præmie, 2000 Kr., tilkendtes Afdelingsingeniør NOBEL og Architekt HOLGER RASMUSSEN. Et Projekt, som var udarbejdet af vor Landsmand Architekt ALFRED RAAVAD i Chikago, købtes for 1500 Kr.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde afholdes *Lørdag 15. Maj 1909*, Kl. 8 præcis, i Industriforeningens Repræsentantskabslokale.

Forhandling om en eventuel Udstilling af architektoniske Tegninger og Modeller. Meddelelser fra Formanden. Derefter Smørrebrødsbord. *Talrigt Møde forventes.*

Bestyrelsen.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Allen, J. P., Practical Building Construction. 5th edition, revised and enlarged. 596 S. 7 sh. 6 d.

L'Architecture moderne à Paris. Concours de Façades de 1903 à 1908. 40 Tvl. i Fototypi. Fol. 40 fr.

Annuaire du bâtiment, des travaux publics et des arts industriels pour 1909. (100e année.) 2512 S. 7 fr.

Barberot, E., Traité pratique de la législation du bâtiment. 3e édition. 1600 S. m. 293 Illustr. Indb. 20 fr.

Berger (C.) et V. Guillerme. La Construction en ciment armé. Applications générales, théories et systèmes divers; par MM. C. Berger, architecte (p. 391 à 1115), et V. Guillerme, ingénieur civil (p. 1 à 390). Précédé d'un avertissement d'E. Candlot. Préface d'A. Considère. 2e édition, complètement remaniée et considérablement augmentée. Texte. 139 S. m. 603 Ill.

Grundeigenthümer- und Baugewerbe-Adressbuch für Hamburg u. Umgegend. 1909. 5te verm. Aufl. 409 S. 6 M.

»Innen-Dekoration«. April (Das Märkische Museum in Berlin m. m.). M. 60. Illustr. og 5 Bilag. M. 2,50.

Mainbrücke, die alte, in Frankfurt. Ein Beitrag zu ihrer Erhaltg. Die alte Brücke vom künstler. Standpunkt, v. Priv.-Doz. Archit. Dr. Jul. Hülsen. Die alte Mainbrücke in Geschichte und Literatur, v. Dr. Veit Valentin. Die alte Brücke u. der Verkehr, v. Reg.-Baumstr. a. D. Ziv.-Ingen. Rud. Lion. 45 S. m. 7 Ill. M. 1,20.

Stätten der Kultur. Eine Sammlg. künstlerisch ausgestatteter Städte-Monographien. Hrsg. v. Dr. Geo. Biermann. 8vo. 3 M. pr. Bind. 16. Scheffer, Thassilo v.: Neapel. (VIII, 205 S. m. Ill.) 17. Gerstfeldt, O. v.: Umbrische Städte. Orvieto, Narni u. Spoleto. (Buchschmuck u. Zeichngn. v. Adf. Hiremy.) (VI, 132 S. m. 31 [1 farvetrykt] Tvl.) 18. Kühnel, Ernst: Algerien. (VIII, 156 S. m. Ill.)

Schmohl, P. & G. Stähelin, Das deutsche Haus. 1ste Serie. Villen und Landhäuser. Ein- und Zweifamilienhäuser. 5te H. 10 Tvl. Fol. 8 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✶ ✶

KJØBENHAVN
DEN 15. MAJ 1909
11. AARGANG Nr. 33

OM BILLEDVINKLEN VED ARCHITEKTURFOTOGRAFERING.

PAVILLON I HAVEN VED CHRISTIAN VII'S PALAIS PAA AMALIENBORG.

Det er sikkert en Kendsgærning, at der bliver fotograferet meget mere Architektur i Danmark i det sidste Tiaar end tidligere. Hvorvidt Grunden er den, at de danske Architekter i disse Aar har haft særlig mange forskelligartede kunstneriske Arbejder, eller der er andre Grunde, tør jeg ikke have nogen Mening om. Faktum er, at vi Fotografer nu ofte staar overfor den Opgave at skulle fotografere Bygningskunst. Ved enhver saadan Opgave er der stadigt et Spørgsmaal, der paatvinger sig os, nemlig Spørgsmaalet om, hvilken Synsvinkel vi bør benytte. Da det maa siges at være af ikke ringe Betydning for Bygmesteren selv, at hans Arbejde kommer bedst muligt til sin Ret gennem den fotografiske Gengivelse — eftersom det ofte kun er derigennem, at det bliver bekendt f. Eks. i Udlandet —, vil jeg gærne kortelig udtale mig derom i »Architekten«, i det Haab, at en mere indsigtsfuld Pen derefter vil optage Æmnet.

HOFJÆGERMESTER SEHESTED-JUULS VILLA I KRISTIANIAGADE.

Reglen ved Optagelser af Fotografier efter Bygningskunst vil vel være, at Architekten ser paa Standpunktet sammen med Fotografen og det øvrige derefter overlades til denne: Valg af Belysning og Billedvinkel samt Smaaændringer, navnlig i Interiørerne — foruden selvfølgelig det specifik fotografiske. Nu kunde man maaske mene, at naar Standpunktet er taget, er ogsaa Billedvinklen givet, men dette er dog langtfra altid Tilfældet, undertiden vil der være et Spillerum i Synsvinklen af 10—20 Grader at vælge imellem. Naar Architekten tager Standpunkt, vil han nemlig sædvanligvis kun tænke paa Linierne, han vil have frem i Architekturen, uden at beregne Afstanden fra Bygningen, der giver Synsvinklen; sjældent hører man det Spørgsmaal, hvor stor denne er.

Uvilkaarligt tænker Architekten sig maaske den almindelige Synsvinkel for Tegnere og Malere at arbejde i i fri Luft cirka 35 Grader; det er hvad der giver en naturlig Perspektiv for Øjet, og det vil sikkert være rigtigst, om vi saavidt muligt holder os til den samme ved Fotografier. Kan vi altsaa faa tilstrækkelig Afstand, tilraader jeg i Almindelighed at benytte denne forholdsvis lille Synsvinkel, især til et Exteriør over X. I Fotografsproget vilde man udtrykke sig saaledes, at Objektivet bør have den dobbelte Brændvidde af den korteste Side af Pladen, men dette giver netop, beregnet efter Dr. Woodman's Table of view angles, en Synsvinkel af ca. 35 Grader. Den Brændvidde, man benytter, staar altid i et ganske bestemt Forhold til Synsvinklen.

Desværre er vi imidlertid ikke altid Herre over Synsvinklen, selv om vi

FRU BERNHARD HERTZ'S VILLA I VEDBÆK.

staar med det rigtige Objektiv i Haanden, idet saa mange af vore smukkeste Bygningsværker ligger gemte i Gader og Parker, saa de kun kan fotograferes i overdrevne Synsvinkler. Men ogsaa her vil jeg tilraade ikke at gribe til *altfor* store Synsvinkler, men hellere resignere og nøjes med Detailler. De moderne Anastigmat-Objektiver magter det utrolige, hvad Billedvinkel angaar, lige op til 130 Grader, og heri ligger den store Fare for at overdrive. Det er saa fristende at faa hele Bygningen med, naar det virkelig lader sig gøre paa den korte Afstand. Helhedsvirkningen bliver dog mangelfuld, hvorimod Detailfotografier kan være af en fortrinlig Virkning.

Bedst lader det sig gøre at benytte den store Synsvinkel, naar Bygningen ligger parallelt med Billedfladen, men selv da bør man efter min Mening *som Regel* næppe benytte en Synsvinkel paa over 50 Grader og *aldrig* gaa længere end til ca. 75 Gr. Kun i enkelte Tilfælde kan andre Hensyn gøre sig gældende, f. Eks. overfor Port- og andre Hvælvinger, aabne Pavilloner og Brokonstruktioner. Her maa man stille sig paa et passende Standpunkt, hvor Øjet fanger noget af det indre Rum, og da benytte et Objektiv med en Brændvidde, der giver netop den Synsvinkel, der tiltrænges dog heller ikke *over 75 Grader*. Den store Synsvinkel bliver altsaa frivilligt valgt, selv om der er Afstand nok til den lille.

Hvad Interiørerne angaar, er det samme Tilfældet som før fremhævet, at man let bliver tilbøjelig til at tage for meget med, at lade Objektivet gabe over for meget; ja Fristelsen er endnu større for disse end for Exteriørerne. At nøjes med en Synsvinkel af 35 Grader til et Stuemotiv, er

INTERIØRER FRA FRU BERNHARD HERTZ'S VILLA.

INTERIØR FRA RIGSHOSPITALET.

der næppe mange, der vil; kun maaske til en Hjørnedetail. 50 Graders Synsvinkel er vel her forsvarligt og af og til forsøgsvis at gaa indtil 66 Gr. Stor Forskel gør det ligeledes i et Interiørfotografi, om Hovedmotivet ligger parallelt med Billedfladen eller over X.

Jeg tilføjer som Illustration nogle Eksempler paa de forskellige Billedvinkler, alle efter Fotografier, tagne i det sidste Halvaar, og vedføjer, hvilken Synsvinkel, de er fotograferede i:

1) Pavillon i Haven ved Christian den VII's Palais paa Amalienborg. Synsvinkel ca. 75 Grader.

2) Hofjægermester Sehested Juuls Villa i Kristianiagade af Architekt Monberg. Synsvinkel ca. 34 Grader.

3) Fru Bernhard Hertz's Villa i Vedbæk af Architekt Hagen. Exteriør. Synsvinkel ca. 50 Grader.

4 og 5) Interiører fra samme Villa som Nr. 3. Synsvinkel ca. 66 Gr. De 2 Eksempler viser, hvorledes den store Synsvinkel bedst taales paa et Front-Motiv.

6) Interiør fra Rigshospitalet. Synsvinkel ca. 50 Grader.

Andre Eksempler kunde lige saa godt være tagne, men jeg har netop valgt disse, fordi det er Bygninger, der ikke før har været afbildede i »Architekten« og dog maaske senere vilde komme der.

Jeg vilde med disse korte Bemærkninger kun vække Interesse mellem Architekterne for selve Spørgsmaalet om Billedvinklen i Fotografier og muligvis formaa en eller anden Interesseret til at besvare det stadigt opdukkende Spørgsmaal: hvor vidt tør vi Fotografer gaa?

Julie Laurberg.

ALFRED JENSEN RAAVAD.

Samtidig med at vi bringer et Portræt af den Mand, hvis interessante og i mange Henseender mærkelige Forslag til Bebyggelsesplaner for Kjøbenhavn blev indkøbt af Komiteen, skal vi meddele nogle biografiske Oplysninger om denne vor amerikanske Kollega. Ifølge Weilbachs Kunstnerleksikon fødtes han i 1848 paa Raavad, hvor Faderen var Murermester. Sin Uddannelse fik han hovedsagelig i Udlandet ved Ophold i Wien, Berlin, Bryssel og Paris. Efter sin Hjemkomst blev han stærkt knyttet til Byggeriet i 80'erne og aabenbarede snart en fra den da gængse Retning meget afvigende Byggemaade med et stærkt personligt Præg. Bygninger som »St. Jørgen« paa Hjørnet af Bagerstræde og Gamle Kongevej, »Rørholm« ved Østersøgade o. fl. a. viser — trods en Del Ubehjælpsomhed og Særhed — en levende Opfindsomhed og en skabende Ævne, som under en fortsat Virksomhed og under heldigere Forhold sikkert vilde have udviklet sig til noget betydeligt herhjemme.

Men efter en Del Modgang af økonomisk Art opgav Raavad sin Virksomhed her i Landet og rejste i 1890 til Chicago, hvor han siden har havt Bopæl og virket som Architekt. Han har her, under det angliserede Navn Roewade, beskæftiget sig bl. a. med Bygningen af de himmelragende »scyscrapers«, men tillige med Gadeplaner og Anlæg af Byer.

Foruden at være praktisk arbejdende Architekt, har Hr. Raavad virket ogsaa som Skribent. Sammen med sit Projekt til Konkurrencen leverede han saaledes en meget udførlig Beskrivelse, der er fuld af overraskende og originale Tanker og som meget bidrog til, at Kommunen ønskede at sikre sig Projektet. I Tidsskrift for Kunstindustri har han tidligere skrevet forskellige Afhandlinger: »Søjlers og Pilastres Anvendelse i Dekorationer« (III. Aarg. S. 55), »En national Stil« (IV. 25), hvor han slaar til Lyd for Anvendelsen af oldnordisk Ornamentik og paa Grundlag heraf at forsøge paa at danne en selvstændig nordisk Stil; endvidere om »Lædermosaik« (IV. 116) og en interessant Afhandling om den amerikanske Architekt H. Sullivan (2. Række IV. 189). Endelig skal vi minde om den i »Architekten« for 20. Marts d. A. optagne Artikel om »Beton og Bygningskunst«, som mange vil have læst med stor Interesse. Efter Modtagelsen af denne Artikel skrev vl til Hr. Raavad og anmodede ham om oftere at sende os Bidrag, og det glæder os at kunne meddele, at Hr. R. beredvilligt har lovet dette. Vi anmodede Hr. R. om, til en Begyndelse at fortælle lidt om Forholdene for Architekter i U.S., idet vi fortalte ham om den altfor store Mængde Architekter, der under de ugunstige Byggeforhold for Øjeblikket er ret uheldigt

stillede, saa at flere vel kunde tænke paa en Udvandring. Som Svar sendte Hr. R. os et Par Artikler, hvoraf vi nedenstaaende gengiver den ene, medens den anden vil fremkomme i et følgende Hæfte.

* * *

Deres brev giver mig en kjærkommen lejlighed til fortælle noget om forholdene mellem arkitekterne her, og jeg håber, at min opfattelse af disse forhold må interessere »Architekten«s læsere, som derved vil finde lejlighed til at sammenligne forholdene i de to lande.

Jeg er dog forvisset om, at udvandring til Amerika *ikke* vil udtynde rækkerne eller i mindste måde mildne den overdrevne konkurrence mellem arkitekterne i kongens gamle by; af den simple grund, at den klasse af arkitekter, som gjør vejen så trang for deres kaldsfæller, ikke vil blive den, som udvandrer. Det er min opfattelse, at grunden til overfyldning (hvilket ikke er noget særlig dansk fænomen) må søges i en fejlagtig og vildledende uddannelse — en uddannelse, som tillægger erhværvelsen af tørre kundskaber en overdreven betydning og udviklingen af kunstneriske ævner for liden. Hvis arkitekterne vare — og vare ansete som — kunstnere, på samme måde som billedhuggere og malere, og deres kunstneriske ævner de rådende med hensyn til værdsættelsen som arkitekter, så vilde vi snart se en nedgang i antallet.

Jeg har altid fundet en slående lighed mellem de forskellige klasser af arkitekter og de sociale klasser, hvis tilblivelse ere symbolsk beskrevne i eddasangen om Rig. En klasseinddeling, som vi forøvrigt genfinder i alle de vigtigste livsstillinger, fordi den skildrer den virkelige samfundstilstand i åndelig henseende efter at alle standsmærker ere udviskede. Der er trællene, den klasse af fyre, som tror, at ævnen til at fremstille linier på papiret forestillende et hus er adkomst nok til arkitekttitlen og retten til at praktisere, den klasse, som mener — og som ofte bragte mine nærver på kant ved at sige: — »Jeg er ikke nogen kunstner, jeg er kun en almindelig arkitekt«, som jeg har genfundet her og som jeg tror findes i alle civiliserede lande; hvis fordringer til livet ere beskedne og derfor absorberer den største masse af arbejde, en klasse, som baserer sin hele opfattelse af arkitekturen paa kundskaben om, hvorledes mursten og tømmer almindeligvis ere anvendte i forfærdigelsen af huse og er støttet i denne opfattelse af den tekniske uddannelsesmåde.

Dernæst har vi den borgerlige arkitekt, som gør alting til rutinearbejde, som er hvad vi her kalder en »Smart fellow« ved blyant og ridsefjer, som giver fremskridt i faget en god dag, når blot tegningen er flot og istand til at påvirke den ukyndige kunde. Han kender de fem ordner udenad både forlæns og baglæns og taler om at »kaste sig over renaissancen (gotikken eller rokokoen eller hvad andre der hændelsesvis har taget hold af hans fantasi) som den eneste ting folk kan lide«.

Sluttelig er der den egentlige kunstner, arkitekturens »Jarl«. Manden, som giver form og skønhed til tidens tekniske opgaver. En klasse, der er så stor og afgjort i betydning og så overordentlig lille i antal, at fingrene

på en mands hånd er mere end tilstrækkelig til at angive antallet, selv i et land som dette med næsten 100 millioner indbyggere.

Til denne klasse-inddeling kommer endelig et særegent forhold, som også er universelt, selv om det måske er noget mere udviklet i Danmark end i andre lande, og som består i, at mange kaldsfæller, sønner af mere eller mindre velstående forældre, vælger livsstillingen som arkitekt, fordi den er gentil og giver dem en velklingende titel med en god undskyldning for et ørkesløst liv: Finder de bunden i pengekassen, kan de jo altid slå dem igennem som tegnelærer eller som det her kaldes »Professor«.

Denne tilgang til arkitekternes samfund kan ikke stoppes ved hjælp af udvandring, for udvandring betyder resignation og hård kamp for tilværelsen, og hvad kan der gjøres ved de tre regulære klasser? »Jarlen« er nødvendig i de omgivelser, hvor han er udviklet, og vil være mere eller mindre rodløs i enhver anden plads. Den flotte tegner vil ikke gå, undtagen andre forhold tvinger ham, for hans position er sikker i hjemmet, og de mange trælle? — Vel, jeg har mødt danske her, som jeg under dette klassenavn, men de have tillagt dem arkitektnavnet her og vare tømrer- eller murerpolerere, førend de forlod Danmark.

For at få en klar ide om, hvorfor den nuværende uddannelse er vildledende, må vi gå tilbage i tiden til den periode, da de første arkitekturskoler bleve dannede. Dette skete i enevoldstiden, og hensigten var at forøge hoffets glans, eller idetmindste at organisere de samfundslag, i hvilke hoffet søgte sin støtte. Alt, hvad der kunde kaldes arkitektur, var da udøvet af de militære ingeniører, og betydningsfulde monumenter over denne virksomhed ere bevarede i alle ledende byer fra den tid: — tiden då Nicolay Eigtved virkede i Kbh. Arkitektens repræsentant før den tid var nærmest stenhuggeren eller mureren — »The Mason«, hvem vi skylder æren for de glimrende domkirker og borge, opførte efter den klassiske arkitekturs undergang; men ham kunde det absolutistiske hof aldeles ikke bruge, og han havde desuden sine egne hemmelige organisationer, hvilke vare afgjort fjendtlige til enevoldsmagten. Vi have jo endnu et minde om disse tendenser i frimureriet. At arkitekturskolerne derfor bleve ingeniørskoler, begrænsede til studiet af bygningskundskab fra et konstruktivt standpunkt, er ganske naturligt og vilde have vedblevet at være det eneste rigtige, hvis ikke civilingeniørskoler, der i så væsentlige retninger doublerer arkitekturskolerne, bleve oprettede kort efter.

Den franske karikatur af arkitekten som en full-dress cavaler med flagrende kunstnerslips, er allevegne adopteret og forstået som træffende — kunsten spiller den samme rolle i arkitekturen som slipset i påklædningen.

Som naturligt er, ønsker amerikanerne at overgå andre nationer i udviklingen af moderne kultur, og de have visselig nået et skridt videre i arkitektuddannelse — desværre i den forkerte retning. Vi have universitetsuddannede arkitekter, i sandhed et uhyggeligt produkt af enevoldsmagtens fejltagelse. Med al sin begejstring for undervisning er den almindelige amerikaner dog formeget optaget af boldspil og »Mother Goose« rim, til at gå dybere ind i alvorlige studier, og de faglige kursus, selv ved universiteterne,

ere derfor indrettede på at blive gennemgåede i den kortest mulige tid, og om udvikling af kunstneriske ævner er der naturligvis aldeles ikke tale. Den overfladiskhed, som er konsekvensen af disse forhold, kommer sommetider tilsyne på overraskende måder. Jeg var for nogle år siden i en stilling, hvor jeg jævnlig fik sådanne arkitekter »fresh from college« under mig, og jeg gjorde mit bedste for at berøre sådanne strænge, som kunde vække deres interesse. Engang passerede jeg i følge med en af disse assistenter gennem en »Department Store« (Magasin), og ved synet af nogle statuetter bemærkede jeg (Wenn Jemand eine Reise &c.): »Jeg så originalen til den gruppe i Wien.«

»Ja så! Jeg synes det er en sølle (silly) ide: — en engel, som kysser en ung pige.«

»Men, Old Man! Det er jo Amor og Psyche.«

»Vel! men hvem var de?«

Men selv mere personlige sager er ofte ude af stand til at finde genklang. En af disse unge mænd bar navnet Chase:

»Pårørende af Salmon P.?«

»Af hvem?«

»Salmon P. Chase.«

»Hvad forretning er han i?«

»Han var finansminister i Lincolns cabinet og havde den opgave at skaffe penge til borgerkrigens førelse.«

»Næ! Jeg ved ikke af noget slægtskab med ham.«

Begge disse vare opvakte og brugelige unge mænd på kontoret, men deres mangel på interesse i sager, som ligger udenfor de faglige hverdagskundskaber, gjorde indtryk på mig, og jeg søgte grunden til uvidenheden i undervisningssystemet. Noget lignende vilde ganske vist være utænkeligt i Danmark.

Under indtrykket af sådanne omgivelser går det daglige arbejde for sig her. Skolerne gjør kort proces, og tusindvis af arkitekter ere »Turned out« hvert år, og elever, som ikke kunne besøge skolen, kan gennemgå det fastsatte kursus ved korrespondance og få afgangsbevis på afstand. Det vil måske synes mærkeligt og overraskende for danske arkitekter, som vil anvende fem til femten år på skolegang, at finde andre, som have nået det samme resultat efter et få måneders kursus, men systemet er kun en udvikling af de oprindelige og passer på en vis måde til forholdene her.

Med hensyn til forskellige uddannelsessystemer for arkitekter vil det måske ikke være af vejen at undersøge, hvilke resultater de lede op til. Et land, som kan producere en bygning som Kbh.'s rådhus, af så stor kunstnerisk værdi og velfortjent popularitet og med nok af sideordnede bygningsmonumenter til at bevise, at rådhuset ikke er noget enestående exempel, har lykken med sig i kunstens rige og besidder et mægtigt våben til forsvar for nationalitetens selvstændighed og bevis for dens levedygtighed. Om prisen for dette standpunkt er en »Fierce«-konkurrence, under hvilke nogle »Arkitekter« figurlig talt sulte ihjæl, har mindre at sige. Amerikas exempel viser sig paa den anden side noget anderledes. Med kunstnerisk

værdi og popularitet står det sig mindre vel, men arkitekturen her har dog frembragt en type, af hvilken nationen med rette kan føle stolthed: kontor tårnet — »Scyscraper«'en har frembragt en ny bygningsmåde, der er så umådeligt overlegen alt, hvad den gamle verden siden classicismens dage har frembragt, at en arkitekt, som er uvidende om dens methoder og resultater, er sat ganske udenfor nummer med hensyn til løsningen af fremtidens træløse konstruktionsopgaver. Det er lykkedes at finde kunstneriske former for denne type, om de end endnu ere spredte og i udvikling, men at der allerede eksisterer en national amerikansk arkitektur, kan ikke vel nægtes. Vil prisen for de endelige og populære kunstneriske former blive sultekur for arkitekterne? Hvem kan besvare dette spørgsmål og hvem bryder sig om det; det er i resultaterne, den kulturhistoriske betydning ligger.

Chicago, Illinois, U.S.A., April 1909.

Alfr. J. Råvad.

GADEPLANERNE.

Den nys afsluttede Konkurrence, hvis Resultat »Architektens« forrige Nummer kortelig meddelte, har med Rette været imødeset med stor Interesse af Architekterne, for hvem Arbejder af denne Art her i Landet hidindtil har været ukendte eller i hvert Fald med en Undtagelse nær (en mindre Bebyggelsesplan i Aarhus) ikke været forelagte.

Det vilde være ønskeligt, om der ogsaa snart blev dæmmet op for den planløse Bebyggelse, hvormed de fleste af vore større — og for Resten ogsaa mindre — Byer i de sidste Aartier har udvidet sig, og Udviklingen blev ledet i en sund og fornuftig Retning efter en forud lagt Plan.

Kjøbenhavn har desværre i en uhyggelig Grad lidt under Forsyndelser af denne Art. Man maa haabe, at Konkurrencen har frembragt Resultater, der kan praktiseres, og at Kommunen har Mænd i sin Tjeneste, der kan føre dem ud i Livet, og at den ikke, som saa hyppigt er Tilfældet, lægger Ideerne paa Hylden og fortsætter i den gamle Skure.

Selvfølgelig er intet af Projekterne anvendelige i et og alt, men i samtlige Projekter er nedlagt Mængder af Ideer og Tanker, der tillæmpet efter Forholdene er realisable, blot de anvendes med Forstand og Dygtighed. Man maa ogsaa haabe, at Kommunen vil være villig og fremsynet nok til at bringe de fornødne Ofre til Sikring af Storanlæg, saasom omløbende, brede Boulevarder, Parker og offentlige Pladser, til rigeligt Anlæg af beplantede, mindre Pladser og til Sikring af passende Byggegrunde for offentlige Bygninger.

Ønskeligt vilde det være, om der i Fremtiden kunde etableres et alvorligt og indgaaende Samarbejde mellem Kommunens Ingeniører og Architekter, naar der skal projekteres nye Gadeanlæg, saaledes at ikke Ingeniørhensyn alene bliver de afgørende, men at der tages skyldig Hensyn til en smuk og, tør vi sige malerisk, Gruppering af Husmasserne i det rette For-

hold til Gader og Pladser. Da har de store Ofre af Arbejde, Tid og Penge ikke været forgæves.

C.

* * *

Vi haaber i et følgende Hæfte at kunne bringe en mere udførlig Omtale af de forskellige Forslag.

NB. Der havde ved Meddelelsen om Konkurrencens Udfald i forrige Hæfte indsneget sig en Fejl, idet der iblandt Dommerne var anført: Ingeniør Koch. Da denne intetsomhelst har haft med Konkurrencen at gøre, maa vi berigtige denne fejlagtige Opgivelse, som vi i Skyndingen (lige før Trykningen) havde aftrykt efter et herværende Dagblad.

Red.

BERIGTIGELSE — TIL AFSKED.

Hr. Fr. Schiøtt skrev i sit sidste Stykke: ». . . naar uklare Forestillinger og Teorier doceres for Publikum og den opvoksende Architektstand, der ikke kan kontrollere Forfatterens Viden, men imponeres af en Magistertitel, kan det kun virke til en Forplumring af Begreberne og hindre Tilegnelsen af en sund Opfattelse af Bygningskunsten. Jeg tror, at Hr. Wanscher allerede har anrettet Ulykker nok i den Retning. Det der trænges til, er en klar Fremstilling af de forskellige Stilarters Maal og Midler, ikke løse Teorier etc.«

Dertil svarede jeg: »At det just skulde være en »klar Fremstilling af de forskellige Stilarters Maal og Midler, der trænges til«, betvivler dog vist de sidste selv (ɔ: de med Hr. Schiøtt forbundne Architekter i Modsætning til de yngre, der mere eller mindre sympathiserer med min Opfattelse af Architektur). Vi trænger til Mennesker med architektonisk Talent« (ɔ: Folk som Nyrop, Clemmensen, Plesner, Klint, om hvem jeg har skrevet indgaaende og anerkendende i det tyske Tidsskrift »Moderne Bauformen« VI, 345 ff., skønt de maaske ikke forstaar, hvad jeg skriver, saaledes som de yngre gør).

Mon Redaktør Varming vil fragaa, at det ogsaa er hans Mening, at vi skal bort fra Stilterperiet, og at vi netop trænger til Architekter, der vil løse en Opgave naturligt, altsaa ogsaa til Kritikere, der vil fastholde dette; og mon han vil fragaa, at jeg paa min Maade har gjort et samvittighedsfuldt Arbejde, naar jeg bl. a. skrev i den omtalte Artikel om det nylig her i »Architekten« afbildede Havnemesterhus paa Skagen?: »Am freudigsten wirkt die Kunst Ulrich Plesners in solchen Gebäuden, wie das Haus des Hafeninspektors mit den beiden Häusern seiner zwei Beamten auf Skagen. Die beiden Giebel und der Charakter des Ganzen sind eigentümlich für Provinzialhäuser vor 1850. Der Architekt sagt, dass er dabei besonders Bauten in Westjütland vor Augen hatte. Der Turm in der Mitte, mit seiner schönen hohen Stirne, enthält das Comptoir des Hafeninspektors und im Oberstock ein Zimmer für die Administration (Ingenieure). Die Schornsteine sind immer auf ihrem natürlichen Platze im Hause lotrecht aufgeführt. Der First

bleibt frei.« Dette er mere indgaaende og mere architektonisk forstaaet end naar Redaktør Varming skriver om dette samme Hus, idet han ogsaa gør opmærksom paa Sammenhængen med jysk Købstadsarchitektur: ». . . . . det staar med sine røde Mure og Tage og sine hvide Vinduer dejligt til Farven i det rene Sand og den klare Luft.« Det sidste kan enhver Journalist skrive, men den Skønhed, der ligger i, at Taglinjen er fri, føler man kun, naar man har gjort mange Iagttagelser af denne Art, og undser sig ved at bruge disse ligegyldige Udtryk om Architektur, som ganske vist ikke vækker Anstød, men heller ikke kan bringe nogen til at tænke selv. Jeg hørte for nylig en dygtig Provinsmurermester sige, at det vilde være rart om »Architekten« bragte noget mere Kritik og ikke nøjedes med, at Architekterne selv afbildede deres Bygninger og fortalte, hvad de havde kostet. Men det er altsaa netop ikke Kritik, man ønsker her i Bladet.

For at begrunde den Udelukkelsesdom, man har afsagt over mig, og som jeg læser idag efter Hjemkomsten fra en Rejse til Stockholm som Professor Nyrops Gæst — en mærkelig Modsigelse —, anfører Redaktør Varming mine tidligere nævnte Ord, men med en ringe Sammendragning og en Understregning, der giver dem en anden Mening:

»Men naar Hr. W. nu aabent erklærer, at »de med Hr. Schiøtt forbundne Architekter« (vi kender ikke noget til et saadant Forbund — [men maaske til en velment Skadefryd?]) ikke er i Stand til at tilfredsstille ham og mener, vi *trænger* til Mennesker med architektonisk Talent, hvorved han altsaa frakender Architekterne her i Landet et saadant Talent, da maa vi tillade os at spørge: osv. . . . Men saaledes at stikke en hel Klasse Mennesker en Beskyldning ud for Talentløshed, det er ligesaa upassende som det er uholdbart.«

Denne Understregning af Ordet »trænger« er ukorrekt, og jeg lægger vore fælles Venner blandt de ældre Architekter det til Last, hvis de ikke forklarer Redaktøren det ved Lejlighed. Hvad jeg mente og mener er, at det er de talentfulde Architekter, af hvem man kan lære. Jeg for mit Vedkommende har lært umaadelig meget af Nyrop i sin Tid; men man vokser jo altid bort fra sin Lærer og bryder med ham som Autoritet, selv om det personlige Venskab bevares.

— — Ja, hvis Nogen har Interesse for mine Artikler, maa de altsaa for Fremtiden søge dem i »Kunstbladet«. VILHELM WANSCHER.

* * *

Vi er ganske enige med Magister Wanscher i, at det, vi kunde trænge til, er ikke alene — som Hr. Fr. Schiøtt mener — en klar Fremstilling af de forskellige Stilarters Maal og Midler, men derimod en æstetisk-teknisk Drøftelse (helst fra flere Sider) af de architektoniske Spørgsmaal. Men en Kritik, der overvejende kun er nedsættende, og som ser paa Tingene fra et ret snævert begrænset Synsfelt, fører — som Erfaringen noksom viser — kun til Uenighed og Modsigelse. Det er dette, der forekommer os at være unyttigt og skadeligt; det er muligt, at nogle netop finder det fortræffeligt, og vi opfordrer andre til at udtale sig herom.

Vi indrømmer at have gjort os skyldig i en Fejl ved at tillægge Magister W. den Mening, at *alle* danske Architekter er talentløse. Vi burde naturligvis have tilføjet: »med Undtagelse af en 5—6 Stykker«, men ansaa dette for overflødigt. I den omtalte Afhandling i »Moderne Bauformen« omtales jo disse 6, nemlig foruden de af Hr. Wanscher selv nævnte tillige Hr. Ivar Bentzen, Vallekilde, og afd. Fritz Koch. Medens vi alle kan være enige om at anerkende de fem af disse, falder det unægtelig lidt for Brystet, at det sjette Medlem af denne Elite er en Bygmester, om hvem intet vides af Betydning. Vi havde ikke anet hans Eksistens, før vi saa ham stillet i første Geled i det tyske Tidsskrift og repræsenteret ved Gengivelser af et underligt Projekt til et Krematorium (medens der af Nyrops Værker ikke gives nogen Afbildninger).

Hvad vor Udhævelse af Ordet *trænger* angaar, som Hr. W. finder saa slem, skal vi blot bemærke: naar det netop er et bestemt Udtryk, man ønsker at spidde, er det ganske berettiget og forøvrigt almindelig sproglig Praksis at udhæve dette, naar det ikke er et Citat, der bringes. Hr. Wanscher har ikke paavist, at denne Udhævelse og denne Sammendragning i mindste Maade har givet hans Ord en anden Mening, og vi afventer roligt, hvad de af Hr. W. paakaldte ældre Architekter kan belære os herom.

Hr. W. søger ganske at tilintetgøre os ved at sige, at enhver Journalist kan skrive det, vi i vor Intethed har anført i en ganske kortfattet Omtale af Plesners Havnemesterbolig. Ja — selv om vi maaske nok kunde have observeret, at die Schornsteine sind lotrecht aufgeführt, indrømmer vi, at der hører mange Iagttagelser til for at *føle*, at Taglinien er fri — vi vilde nemlig i vor Naivitet have foretrukket, at Forholdene kunde have tilladt, at Skorstenene paa en naturlig Maade var ført ud igennem Tagrygningen.

Vi skrev, at vi vilde finde det naturligt, at Hr. W. forlagde Kamppladsen til »Kunstbladet«, da vi for Tiden ansaa det for unyttigt, at han skrev for »Architekten«s Læsere. Denne »Udelukkelsesdom«, som Hr. Wanscher kalder den, maa vel ogsaa kunne forklares derved, at han selv mundtlig overfor os har udtalt, at hans kunstæstetiske Afhandlinger for Fremtiden vilde fremkomme i »Kunstbladet« og at han kun i »Architekten« vilde »*udbede sig Gæstfrihed for Artikler af polemisk Art*«. Det er denne Virksomhed, vi ikke sætter Pris paa; noget andet er, at vi selvfølgelig ikke kan eller vil nægte Magister Wanscher Ret til at svare paa eventuelle Angreb, der maatte fremkomme i »Architekten«.

Red.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

RUDOLF S. ENBLOM: *Ett Hem på Landet.* Nordiska Bokhandeln. Stockholm. 76 S.

Den bekendte, svenske Architekt har udgivet en Bog, der er tænkt som en Raadgiver for Folk, der vil bygge, og den indeholder en Mængde nyttige Anvisninger til Opnaaelse af en god og fornuftig Bolig, Planlæggelse,

Valg af Materialer og Beskrivelse af disse, Udstyrelse af de forskellige Rum, Opvarmning og Ventilation, Spildevandsafløb m. m. I denne Bog er samlet alt det, en Architekt ellers under de mange Konferencer, der gaar forud for en Bygnings Tilblivelse, maa forklare sin Bygherre, og den kan godt anvendes ogsaa under danske Forhold.

Som Teksten og de mange Afbildninger efter Forfatterens egne Bygninger viser, er Architekt Enblom en Mand med rig praktisk Erfaring, og han forstaar aabenbart baade at indrette en hyggelig Bolig og faa det mest mulige ud af Pladsen samt at skabe et smukt Interiør. Det Ydre af Bygningerne er derimod ikke altid heldigt og lider under en vis urolig Trang til at gøre for mange Enkeltheder og lave for mange Brud paa Yderfladerne.

✶

Det danske Kunstindustrimuseums Virksomhed 1908 ved Emil Hannover. (Trykt i Fagskolen for Boghaandværk).

Det smukt udstyrede Hæfte meddeler i Tekst og Billeder Resultatet af Museets Virksomhed ifjor og giver som altid Vidnesbyrd om Direktør Hannovers energiske Ledelse. Blandt de kosteligste Nyerhvervelser er nogle Stykker gammelt københavnsk samt et Stykke af det yderst sjældne Fourniers Porcellæn. (Franskmanden Louis Fournier overtog i 1760 Ledelsen af den af Frederik V. oprettede Porcellænsfabrik ved Blaataarn). Antallet af Besøgende var i 1908: 93448, hvilket er det største, der endnu er naaet og ca. 23000 flere end i 1907, hvad der vel forøvrigt skyldes de af »Skønvirke« foranstaltede Udstillinger. *A. R-e.*

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Aarsmedaljen er af Akademiraadet tilkendt Architekt Magdahl-Nielsen for St. Nicolajgade, Svendborg, og Architekt Anton Rosen for Bygningerne paa Aarhus Udstillingen.

✶

Byggefagene. Der er i Arbejdsgiverforeningen holdt et Møde af Repræsentanter for Byggefagene — to fra hvert Fag, valgte af Arbejdsgiverforeningen — med det Formaal at konstituere det tidligere omtalte Udvalg, hvis Opgave det skal være nærmere at overveje Spørgsmaalet om Oprettelsen af et Beregningskontor for Byggefagene, som foreslaaet af Architekt Levy.

Man valgte til Medlemmer af Udvalget Snedkermester Victor Henriksen, Tømrermester Kayser og Murermester Schumacher og til Suppleanter Smedemester Blücher, Ingeniør Holger Larsen og Stukkatør Schæffer.

Akademisk Architektforening har til Udvalget valgt Architekt Fr. Levy og Architekt Emil Jørgensen.

✶

Burmeister & Wain. Efter Indbydelse fra A/S Burmeister & Wain's Maskin- og Skibsbyggeri besaa vi i Tirsdags Maskinfabrikken paa Christianshavn i Anledning af Installeringen af den nye 2000 Tons Smedepresse og det nye Staalværk, som begge præsenteredes i Virksomhed. Ved Hjælp af dette sidste kan Firmaet aarlig producere ca. 10.000 Tons Staalstøbegods,

som dels viderebearbejdes i Aktieselskabets Smedier og Maskinværksteder, dels udføres til Orlogsværftet eller til Udlandet.

Ved denne Udvidelse af Fabrikkens Virksomhed ses det tydeligt, at der indenfor Ledelsen arbejdes med Energi paa at gøre Fabrikken fuldt ud konkurrencedygtig med Udlandets største Maskinfabrikker. *H. J. K.*

✶

Gamle Kalkmalerier. Ved Afbankningen af en Del Kalkpuds i Forstuen til Grejsens Hotel i Ribe, er der i Fl. »Ribe Stiftst.« kommen nogle interessante Kalkmalerier for Dagen. Blomster og Bladranker. Bygningen er opført 1587.

FORENINGSMEDDELELSER.

Akademisk Architektforening ønsker det nuværende Fællesmærke for Foreningens Medlemmer »M af AA« afløst af et dekorativt og om muligt mere betegnende Mærke til Anvendelse som Stempel paa Medlemmernes Forretningspapirer og Tegninger. Mærket forventes tillige at kunne benyttes til Stempling af et Par Metalnagler, der tænkes anvendte til Fastholdelse af en Sten- eller Metalplade, som af Medlemmer, der ønsker at signere deres Bygningsværker, kan anbringes paa Bygningen.

Akademisk Architektforening indbyder sine Medlemmer samt Medlemmer af Foreningen af 3. Decbr. 1892 til en Konkurrence om Tegninger til et saadant Mærke og udsætter en Præmie af 100 Kr. for den efter Dommernes Skøn bedste Løsning af Opgaven. Tegningen udføres i den Størrelse, som Naglen maa have, antagelig ca. 2″ i Diameter. Den præmierede Tegning bliver Foreningens Ejendom. Konkurrence-Tegningerne forsynes med et Motto eller Mærke og indsendes til Bladets Kontor, Helgolandsgade 3, den 31. Juli d. A. inden Kl. 2 Eftmd. ledsagede af en med samme Motto eller Mærke forsynet Navnekonvolut.

Efter Bedømmelsen udstilles alle de indkomne Tegninger i Architektforeningen.

For Tegninger, der afleveres ved Bud, vil der blive udstedt Kvittering for Modtagelsen, og denne Kvittering maa forevises ved Tegningernes Afhentning. Tegninger, der indsendes pr. Post, tilbageleveres kun mod Forevisning af Postvæsenets med Motto eller Mærke forsynede Kvittering.

Dommerudvalget bestaar af: Professor HANS TEGNER, Professor HACK KAMPMANN og Architekt AXEL BERG.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Fett, H., Norges Kirker i Middelalderen. 148 S. M. 426 Ill., 16 Tvl. og 1 Kunstbilag 4to. Indb. 14 Kr.

Kunst og Kultur. Studier og Afhandlinger af A. Aubert, H. Fett m. fl. L. Dietrichson tilegnet i Anledning af hans 75-aarige Fødselsdag. 310 S. 6 Kr.

Falk, E., Några anteckningar om Luevika kyrkobyggnad. 17 S. m. 3 Tvl. 1 Kr.

Stebbing, W. P., The Church of Worth in Essex. Notes on its architectural History. 26 S. m. Illustr. 3 sh. 6 d.

Les villes d'art célèbres: C. Saunier, Bordeaux. 4to. M. 112 Ill. 4 fr. — J. Aynard, Oxford et Cambridge. 4to. M. 92 Ill. 3 fr. 50.

Tolmer, J., L'Abbaye de Mondaye. Texte historique et déscriptif. 4to. 13 S. m. 87 Tvl. i Heliotypi.

Heimkunst. Mitteilungen d. Kunstgewerbemuseums d. Stadt Zürich. 1909. Nr. 1—2 à 60 Pf. (Heri bl. a. H. P. Berlage, Amsterdam, Einige kritische Bemerkungen über alte Bau-Kleinkunst. Professor de Praeterre, Die I. Züricher Raumkunstausstellung. H. P. Berlage, Amsterdam, Die Entwicklung der modernen Architektur.)

Ritterling, Prof., Dr. Emil: Das Kastell Wiesbaden. Nach älteren Untersuchungen des nassauischen Altertumsvereins bearb. [Aus »Der obergerm. raet. Limes des Roemerreiches«.] 140 S. m. Ill., 17 Tvl. og 1 Kort. 32,5×24,5 cm. 1909. 24 M.

Schiedsgerichts-Ordnung des Architekten- u. Ingenieur-Vereins zu Hamburg. 1 Ark. 40 Pf.

Bericht d. v. Architekten- u. Ingenieur-Verein zu Hamburg eingesetzten Ausschusses znr Prüfung der Frage betr. die Einführung von technischen Schiedsgerichten. 1 Ark. 50 Pf.

Schulz, F. T., Nürnbergs Bürgerhäuser und ihre Ausstattung 4to. M. Illustr. 1—2 H. à 5 M. Bliver komplet i 25 Hæfter.

Studien, Münchener volkswirtschaftliche. Hrsg. v. Lujo Brentano und Walth. Lotz. 88. Baschwitz, Dr. Kurt: Die Organisation der städtischen Haus- und Grundbesitzer in Deutschland. Ihre Entwicklung, ihr Wesen u. ihr Wirken. Eine kritische Untersuchung. (XIII, 206 S.) M. 4,80.

Unterricht, der, an Baugewerkschulen. Hrsg.: Prof. M. Girndt. 2. Girndt, Baugewerksch.-Oberlehr. Prof. M.: Leitfaden der bautechnischen Chemie. Zum Gebrauche an bautechn. Fachschulen verf. 2. Aufl. M. 35 Fig. (IV, 60 S.) 1909. M. 1,20.

Wienkoop, Prof. Art.: Das englische Landhaus. Eine Sammlung engl. Hauspläne aus dem Privatbesitz Sr. Maj. des Kaisers. Im Allerhöchsten Auftrage zur Anregg. für den deutschen Eigenhausbau veröffentlicht m. erläut. Text. M. 36 Tvl., Grundrids og Kunstbilag. 96 S. 4 M.

Das Hamburger Kontorhaus. Hrsg. vom Architekten- und Ingenieur-Verein, Hamburg. Ca. 35 Tvl. i Lystryk og 8 Tvl. Fotolitografi., 12 S. Tekst og 10 Autotypier. 36½×26 cm. I Mappe 25 M.

Denkschrift zum 50-jährigen Stiftungsfest des Architekten- und Ingenieur-Vereins zu Hamburg am 18. April 1908. 8½ Ark Lex.-Format med 53 Autotypier og Titelbilled. Indb. 4 M.

Inhaltsverzeichnis und Sachregister der Deutschen Bauzeitung 1867—1908 soweit sie sich auf die Verhandlungen des Architekten- und Ingenieur-Vereins in Hamburg und auf Hamburg und seine Umgebung bezieht. Bearb. von Julius Faulwasser, Architekt B.D.A. Herausgegeben bei Gelegenheit des 50-jährigen Bestehens des Architekten- und Ingenieur-Vereins in Hamburg. 24 Sider Folio. 2 M.

Bousquet, Architecte-Expert, Traité pratique du maçon, du terrassier, du paveur et du conducteur des travaux publics. M. Ill. 4 fr. 50.

Château de la Malmaison. Texte historique et descriptif orné de 100 planches en héliotypie, donant plus de 200 documents dessinés spécialement pour la famille impériale par Percier et Fontaine. Stort 4to. 61 S.

Geffroy, G., Les Musées d'Europe. Le Palais du Louvre. Architecture — Mobilier — Objets. 4to. M. Ill. og 57 Tvl. i Fototypi. 15 fr.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 22. MAJ 1909
11. AARGANG Nr. 34

LANDBOHØJSKOLENS SERUMLABORATORIUM.

SET FRA SYDØST. ARCHITEKT K. VARMING.

Serumlaboratoriet ved Bülowsvej er indrettet til Fremstilling af Sera, Vakciner og andre bakteriologiske Præparater til Bekæmpelse af Husdyrenes Sygdomme, særligt Kalvediarrhoe, Kværke, Rødsyge, Svinepest, Lungesyge hos Hesten o. a. m. Laboratoriet er oprettet efter Indstilling af den paa den bakteriologiske Forsknings Omraade højt fortjente Professor ved Landbohøjskolen C. O. Jensen, der nu er Laboratoriets Leder.

En mere indgaaende Beskrivelse af Laboratoriet tør ikke paaregnes at have nogen Interesse for »Architektens« Læsere; kun skal her nævnes, at Arbejdsrummene er installerede i Kælderen og Stueetagen; paa 1. Sal findes Bolig for Laboratorielederen og Kontorer og Arbejdsværelser for denne samt

HOVEDINDGANGEN.

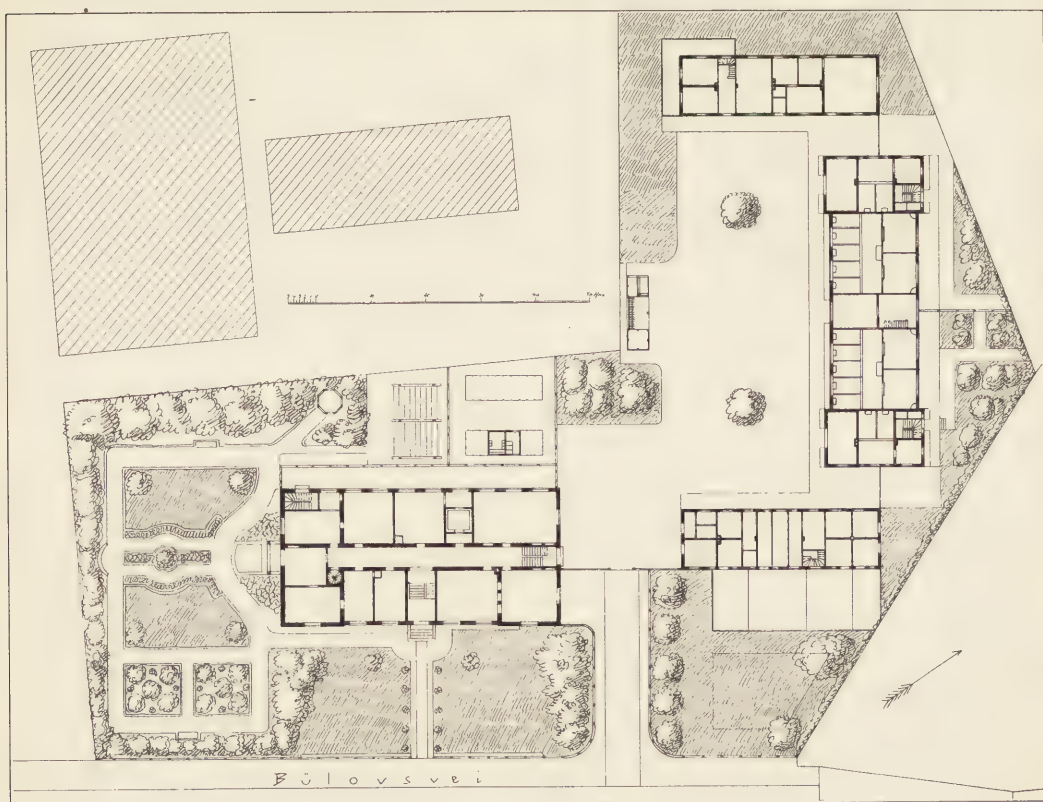
for hans Assistenter. I Tagetagen er der indrettet et fotografisk Atelier med Birum foruden forskellige Rum for Økonomien.

Til de videnskabelige Forsøg paa et Laboratorium af denne Art hører der en udstrakt Anvendelse af Forsøgsdyr, og der kræves her Bolig og Husrum for en saa forskelligartet Dyreflok som: Heste, Køer og Kalve, Svin, Geder, Kaniner, Marsvin, Høns, Rotter, Mus og Frøer; alle disse Dyr er indkvarterede i Staldbygningerne, der desuden indeholder Boliger for en Assistent og to Betjente.

Der er med Vilje gjort Forskel i det Ydre paa Hovedbygningen og Staldbygningerne, i Lighed med, hvad der er Tilfældet ved mange af vore Herre-

FRA NORDVEST.

FRA NORDØST.

gaarde. Staldbygningerne har man valgt at give et lyst og landligt Præg; Hovedbygningen var det vanskeligt at faa en god Form paa, da Forholdene bød at fremstille en forholdsvis kort, men meget dyb Bygning. Lokalerne i Stueetagen skulde endvidere ligge paa en aldeles bestemt Maade, der ikke netop faldt sammen med den, man architektonisk kunde have ønsket sig; man er ved en Opgave af denne Art paa Forhaand meget bunden.

Arbejdet varede omtrent i to Aar og ledede af Architekt Ejnar Packness som Konduktør. De vidtløftige Ingeniørarbejder er projekterede af d'Hrr. Koch og Nobel, Konduktør herved var Ingeniør Hartmann.

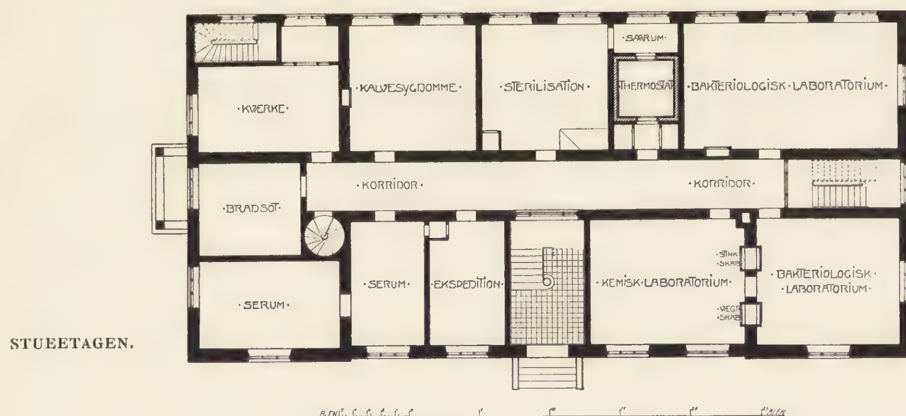
Følgende Haandværkere og Leverandører har medvirket: Murermestre Bald og Carl Schöttz, Tømrermestrene Holleufer og Julius Larsen, Stenhuggerfirmaerne Hans & Jørgen Larsen og Maag & Møller, Snedkermestre Bech & Søn, Blikkenslagermestre Dreyer & Co., Malermester Johan Schrøder (Wm. Hansen), Glarmester A. C. Hansen, Kjøbenhavns Dørgrebsfabrik, Smedemestre C. M. Petersen og Fiedler, endvidere for Ingeniørarbejdernes Vedkommende d'Hrr. N. Rasmussen & H. Schiöttz (Kloak- og Vejarbejde), Hermansen & Lanoy (udv. Spildevand m. m.), Bonnesen & Danstrup (Varmeværket), Andersen & Meyer (elektrisk Anlæg), Sanitas (Stentøjsvarer), Mathissen & Dittmann (Støbegods), A/S. Atlas (Køleanlæg).

Billedhugger Hammeleff har modelleret de dekorative Enkeltheder paa Bygningen samt nogle indvendige Stukdekorationer i Boligen.

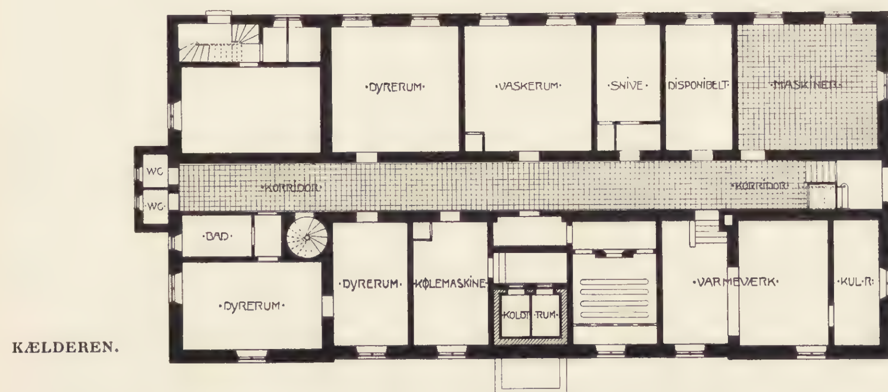
De fleste af de her benyttede Billeder er udførte til et Værk om Labo-

STALDBYGNINGERNE SET FRA GAARDEN.

STUEETAGEN.

KÆLDEREN.

ratoriet, som Professor C. O. Jensen agter at udgive, og Ætsningerne er velvilligst stillede til Redaktionens Raadighed.

K. Varming.

TIL REDAKTIONEN!

Den Strid, der nylig har været ført i »Architekten« mellem Mag. Wanscher og cand. polit. Schiøtt, fik efterhaanden en ret personlig Form, der tilslørede et i Virkeligheden godt Diskussionsgrundlag.

Thi bagved Striden laa et Spørgsmaal, der for alle Architekturinteresserede er af den største Rækkevidde, et Spørgsmaal, som Diskussionen kun netop fik Tag i for igen at slippe det, og som ingenlunde blev tilstrækkeligt udtømmende behandlet.

Det var det rent elementære, men for os alle meget vigtige: *Hvilke Synspunkter skal man lægge til Grund for sin Betragtning af Architektur?*

Dette Spørgsmaal — Stridens *egentlige Kærne* — har altid været paa Dagsordenen, og det er et Problem, alle, der med Eftertanke ser paa Architektur, tumler med. Man skulde synes, at en Drøftelse af dette Problem hører med til det, der giver Architekternes Blad en meget væsentlig Del af dets Eksistensberettigelse.

Men en saadan Drøftelse vil ikke kunne foregaa uden at inddrage baade moderne og gammel Bygningskunst i Debatten. Den maa derved nødvendigvis ogsaa forme sig som en *Kritik*, der ganske vist i Følge Sagens Natur baade kan være dadlende og anerkendende — ganske som naar Talen er om Synspunkter for al anden Kunst.

Naar Striden pludselig standsedes ved en Indskriden fra Redaktionens Side, var det desværre dens Kærne, det i første Linie egentlig gik ud over.

Af Redaktionens Svar paa Mag. Wanschers sidste Indlæg ser jeg, at Redaktionen mener, at »en Kritik, der overvejende kun er nedsættende, og som ser paa Tingene fra et snævert begrænset Synsfelt, fører — som Erfaring noksom viser — kun til Uenighed og Modsigelse«. Og dette finder man »unyttigt og skadeligt«. Men Sagen er jo dog den, at enhver Skribent altid vil bygge paa *sine* Erfaringer, der følgelig til en vis Grad altid er ensidige. Men at de ikke altid falder sammen med andres, er jo netop *Forudsætningen for, at en Drøftelse kan komme i Gang.*

At Mag. Wanscher opfatter det som tilstrækkeligt *kun* at »udbede sig Gæstfrihed for Artikler af polemisk Art« i »Architekten«, forekommer mig et mærkværdigt ensidigt Syn, som jeg ikke forstaar. Men det forandrer intet med Hensyn til det principielle i hele denne Sag.

Jeg beder derfor den ærede Redaktion give mig Svar paa følgende:

Skal det overfor Mag. W. foretagne Skridt forstaas saaledes, at Drøftelser af ovennævnte vigtige Spørgsmaal — der nødvendigvis ogsaa maa være knyttet til en mere eller mindre ensidig Kritik og følgelig kan føre til Uenighed og Modsigelse — for Fremtiden vil være udelukket fra Bladet »Architekten«?

Ærbødigst

Vilh. Lorenzen.

— Vort Svar maa af Pladshensyn opsættes til næste Hæfte. *Red.*

DET NORDISKE ARCHITEKTMØDE I FINLAND.

SOM meddelt i »Architekten« viste det sig nødvendigt at anmode Arkitekt-klubben i Helsingfors om at udsætte Tidspunktet for det nordiske Architektmøde, da det ellers vilde kollidere med den internationale Kongres i Kjøbenhavn. Der er derpaa indløbet følgende Skrivelse:

Till Akademisk Architektforening i Kjøbenhavn.

Edert vänliga och välkomna brev har kommit oss tillhanda. I hopp om att få så många deltagare som möjligt har Arkitektklubben i Helsingfors naturligtvis ingenting emot att ändra tiden för utflykten, i all synnerhet då vi även från andra håll erhållit önskningsmål att uppskjuta mötet tlll de första dagarne i Juli måned.

Vi avvakta således synnerligen tacksamma på Edert ärade svar, huruvida tiden den 3—5. Juli kunde anses lämplig.

För Arkitektklubben i Helsingfors.
med största högaktning
W. G. PALMQVIST,
Sekreterare.

Bestyrelsen har derpaa — efter at Sagen havde været forelagt i Foreningsmødet den 15. ds. — svaret, at den opgivne Tid vilde passe de danske Deltagere særdeles vel.

Efter at Tiden saaledes er bleven endelig bestemt, skal vi paa det varmeste opfordre Medlemmerne til at tegne sig som Deltagere i Turen.

STATSPRØVEANSTALTEN.

IFØLGE Lov af 30. April 1909 har Staten overtaget den af Dansk Ingeniørforening under Navn af Statsprøveanstalten drevne Anstalt for Prøvning af Bygningsmaterialer m. m. I Lovens § 2 bestemmes der, at Anstalten skal ledes af et Bestyrelsesraad brstaaende af 7 Medlemmer, nemlig 2 udnævnte af Indenrigsministeren, 1 af den polytekniske Læreanstalt, 2 af Dansk Ingeniørforening og 1 af Akademisk Architektforening samt endvidere Anstaltens Direktør.

Fra Indenrigsministeriet er der under 11. ds. kommet Meddelelse om ovenstaaende til Bestyrelsen for A. A. med Anmodning om at udpege en Architekt til Bestyrelsesraadet. Bestyrelsen har anmodet Stadsarchitekt WRIGHT om at overtage dette Hverv.

FRA AMERIKA.

MED hensyn til organisationen af arkitekterne i Chicago kan jeg give nogle oplysninger, som måske ville være nye for mine kaldsfæller i Kbh. og burde især interessere sådanne, som omgåes med tanken om at flytte til vestens »Stor-København«.

Meget dårlige forretningsforhold afløste udstillingen i Chicago 1893. Udstillingens travlhed var pludselig afløst af en almindelig forretningsløshed, alting stod stille, og arkitekterne vare mellem dem, som led mest under de dårlige tider. Nogle møder bleve afholdte for at drøfte midler til en forbedring af tilstanden. Stemningen på disse var for en organisation — en fagforening, men en almindelig fagforening i dårlige tider er ikke nogen videre lovende udvej. Lovgivningsmagten blev derfor påkaldt og en lov ført gennem parlamentet i Springfield — hovedstaden i Illinois, til hvilken stat Chicago hører. Denne lov oprettede en examenskommission (Board of Examiners), som blev given fuld myndighed til at antage eller forkaste kandidater for arkitektværdigheden, udstæde borgerskaber til praktiserende arkitekter og til at forfølge overtrædere af lovens bestemmelser. Midlerne, tilvejebragte ved den årlige betaling for borgerskab og for eksaminer, formede en fond under statsgaranti og -kontrol, men forvaltet af eksamenskommissionen og anvendt til diæter, kontorudgifter og retsomkostninger. At kalde sig arkitekt uden at have borgerskab som sådan var strafværdigt, og enhver arkitekt skulde have et stempel eller »segl«, som foruden navnet havde ordene »Licenced Architect«, med hvilket enhver tegning eller copi skulde stemples, og bygningstilladelse kunde kun erholdes i henhold til således stemplede planer.

Den første fristelse til overtrædelse af loven kom fra byggespekulanter, som vare vænnede til at købe billige sæt af blåtryk til almindelige beboelseshuse for et par dollars, men som nu vare tvungne til at gå til en »Licenced« arkitekt og betale for særligt udførte planer. For at undgå denne betydelige udgiftsforøgelse opsnusede de mindre nøjeregnende arkitekter, som for en ringe betaling — taksten synes at have været 5 dollars — stemplede de sædvanlige blåtryk. Såsnart kommissionen fik nys om dette, blev overtræderen stævnet for den, borgerskabet taget fra ham, og han blev udstødt af fagforeningen; hvilken kendelse kun kunde forandres ved en ny kendelse fra samme kommission. Den proces gik glat nok, sålænge overtræderne vare stympere i lille forretning, som ikke kunde overkomme de høje omkostninger, som en appel vilde medføre. Men en skønne dag fandt kommissionen sig tvunget til at anklage et af de ledende firmaer, som havde drevet den samme trafik efter en større målestok. Firmaets indehavere — Frost & Granger — mødte, forklarede, at de udførte regelmæssigt planer for et jærnbanecompagnis stationsbygninger, af hvilke de til den tid havde udført 250, men at alle bygninger for værksteder, fragtstationer og lignende vare udførte af jærnbaneingeniørerne og planerne derefter bragte til dem for stempling, hvilket de anså for regulær forretning. Kommissionen gav dem medhold her og hævede sagen uden at betænke, at den hele stemplingsproces derved kom bort fra lovens mening og bestemmelser. Senere må de have indset dette, men de kan ikke forandre loven, ønsker for al ting at holde den borte fra højere retter eller fra lovgivningsmagten, som sandsynligvis vilde finde ud, at grundlaget er ganske i modstrid med de forenede staters forfatning, som bestemmer, at en borger fra en stat skal have fri og uhindret adgang til at gjøre forretning i en hvilken som helst anden stat inden-

for unionen — en bestemmelse ganske nødvendig for unionens opretholdelse. Det har af disse grunde været vanskeligt for kommissionen at finde respektable sagførere for dens forretninger, og tiltalelse for overtrædelse af stemplingsbestemmelsen har derfor ophørt at finde sted. Forøvrigt har kommissionen sin bedste støtte i de licencede arkitekter, som have en følelse af, at de stiller dem i opposition til hele faget ved at opponere kommissionens handlinger. Arkitekter fra New York eller andre steder, med »National reputation«, foretrækker at alliere dem med en licenced illinois-arkitekt, når de hændelsesvis have arbejder her fremfor at protestere deres ret til at praktisere i staten. Ligeledes foretrækker de, som ere nægtede borgerskab eller have mistet det, at flytte til en anden stat, for udsigten til at gjøre dem ilde lidte mellem deres kaldsfæller.

Således hænder det sig, at en yderst tyrannisk og ulovlig lov kan blive opholdt i et land med frie republikanske institutioner, for den har nu bestået i omtrent 15 år. Der er dog nogen fare med hensyn til fremtiden, for andre fagforeninger (Trades Unions) begynder at få øjnene op for det udmærkede eksempel. En retslig forfølgelse mod gasfitterne, hvilken optræder i nyhedsrubriken i aviserne i disse dage, viser, at den samme ide med en eksamenskommission har haft efterfølgere. Anklagen går ud på, at denne kommission har drevet handel med eksamensbeviser, hvilket giver borgerskab, til venner, og forhindrer dem, som har noget udestående med kommissionen, fra at drive forretning i Illinois. Andre fagforeninger har måske fulgt det samme eksempel, og vi må således opleve at se en ny æra af tyranni indført som led af de sociale bevægelser. Arkitekternes eksamen varer i reglen 3 dage og omfatter selvfølgelig kun almindelige kundskaber, og kandidatens kunstneriske ævner ere ikke, og kan naturligvis ikke blive, undersøgte. Selv om kommissionen er fuldkommenheden, ærligheden og upartiskheden selv, kan det dog ikke undgåes, at en examination virker forskelligt, er uretfærdig let til nogle og uretfærdig vanskelig til andre, en sand prokrustesseng, og giver aldeles ingen garanti for, at en person kan magte en eneste af de tusind forskellige opgaver, arkitekturen rummer, hvis tal forøges hver dag. Dette er dog heller ikke meningen med loven, meningen er at vanskeliggjøre adgangen til fagets praksis så meget som muligt for at bringe antallet af arkitekter ned, og i den retning virker loven vel. Andre stater have fulgt Illinois eksempel, jeg antager 6 eller 8, og vedtaget mere eller mindre reviderede udgaver af loven.

Jeg for min part har altid holdt på, at en sammenslutning af arkitekterne for selskabelige eller velgjørende øjemed vilde være mere virkningsfuld end en for faglige. Den første betingelse er, forekommer det mig, at få alle fagets — kunstens — arbejdere indenfor en fælles ramme og under indflydelse af sammenholdsfølelsen; men medlemmernes frihed til at følge hvilken af de tusind og en retninger, de føler de have ævner for, må bevares og ingen fælles målestok vedtages for hans længde eller bredde.

Det forekommer mig, at qualiteten af arkitekterne her er i nedadgående, at den ved organisationen proklamerede jagt for dollars and cents har reduceret den almindelige tone og stræben — at kræmmerånden har fået et

mere afgjort overtag. Jeg må dog indrømme, at jeg ikke er nok af en udenforstående til at have et uhildet blik på forholdene.

Der er imidlertid en parallel, jeg ofte anvender, og det er det forskellige som det synes mig degraderede udseende af de fast ansatte musikere — orkestermedlemmerne her. Disse ere ansete for at være svorne unionister, og en mand, der ikke ligefrem er en tilrejsende virtuos, kan ikke begå sig imellem dem. Når jeg i teater eller concertsal, stor eller lille, i Chicago eller andre byer, lader blikket glide over orkestrets fysiognomier, møder det en række af uinteressante, stupide og følelsesløse ansigter, der minder om en samling af fabriksarbejdere. Der er ingen af de langhårede, blege ansigter eller magre, nervøse fingre, som man så ofte ser i Europa. De ere sunde, velnærede skikkelser, i almindelighed med korte fingre og afbidte negle. Er dette bedre? Fra et økonomisk standpunkt må svares et ubetinget ja, og det kunstneriske standpunkt eksisterer aldeles ikke. En følge af denne udvikling er, at den sociale stilling af orkestermedlemmet er ganske den samme som håndværkerens, til hvilken klasse de ubetinget høre. De ere Medlemmer af en »Band« og kommer aldrig videre. Der er derfor ingen amerikansk musik og ingen populære ønsker for en sådan. Der er musikere og komponister, men der er ingen populær adgang til at udøve kunsten og til at gjøre nationale toner populære.

Ønsker arkitekterne at udvikle sådanne tilstande? Let us hope not.

Måske er sandheden den, at sultne maver og utilstrækkelig klædte kroppe ere nødvendige for at bringe menneskeheden til at udholde kampen for idealerne. Det har altid været så. Ærens tornevej er altid den samme.

Chicago, Illinois, U.S.A., April 1909.

ALFR. J. RÅVAD.

EN HØJESTERETSDOM.*)

I December 1902 engagerede Tømmerhandler JOHAN SCHOU i Holbæk Architekt NIKOLAJ HANSEN til at restaurere og ombygge Holbæk Slotsgaard, hvorefter Hansen i Begyndelsen af Aaret 1903 forelagde Schou forskellige Tegninger og Udkast, navnlig til en Havepavillon, Trappeparti og Portparti, og efter et Møde mellem dem i Holbæk, ved hvilket Købmand Larsen var tilstede, og efter at Hansens Medhjælper, Architekt Smith, i April Maaned havde forevist Schou et Rids, blev de endelige Tegninger m. v. tilstillede Schou i Slutningen af April eller Begyndelsen af Maj 1903. De forskellige Arbejder blev nu satte til Licitation, men da Udfaldet af de skete Bud viste, at det hele Arbejde vilde komme til at koste ca. 40.000 Kr., omarbejdede Hansen efter Schous Anmodning Tegningerne, og ny Udbydelse fandt Sted, men da ogsaa de nu indkomne Tilbud, der løb op til ca. 30.000 Kr., var Schou for dyre, og Hansen erklærede, at han ikke kunde foreslaa yderligere Reduktion, uden at selve Projektets Karakter og Grundplan forandredes, op-

*) Forsinket paa Grund af Pladsmangel.

gav Schou Byggeriet, hvad han meddelte Architekt Smith ved et tilfældigt Møde paa Gaden i Holbæk, ved hvilken Lejlighed han tillige spurgte Smith, hvad han skyldte Hansen, og bad om, at denne ikke vilde være for streng ved ham.

Hansen sendte derpaa Schou en Regning paa 1389 Kr. 35 Øre, nemlig for Architekthonorar for Udarbejdelse af et detailleret Udkast til Ombygning af og Tilbygning til den gamle Holbæk Slotsgaard 700 Kr., Opmaaling af den gamle Bygning 350 Kr., Architekthonorar for en Pavillon, et Trappeparti og et Portparti 225 Kr. og for Udlæg og Diæter 114 Kr. 35 Øre.

Da Schou ikke betalte Regningen, anlagde Hansen Sag imod ham ved Holbæk Byting. Schou erkendte at skylde den 3die Post paa Regningen 225 Kr., men gjorde iøvrigt gældende, at han af Hansen havde forlangt Byggearbejderne holdte indenfor en Pris af 20.000 Kr., og at han, da Hansen ikke havde holdt sig dette Vilkaar efterrettelig, betragtede sig som løst over for ham. Han formente endvidere, at han maatte have et Erstatningskrav paa Hansen af mindst 1000 Kr. for utilbørlig Ophold med Leveringen af de paagældende Planer.

Ved Underretten blev Schou dømt til at betale Hansen dels 225 Kr. dels et saadant Beløb, som bestemmes ved Skøn af uvildige Mænd, dog ikke udover 1164 Kr. 35 Øre. Ved Overretten blev Schou kun dømt til at betale 225 Kr., idet Overretten antog, at det maatte paahvile Hansen at godtgøre, at Aftalen havde haft et andet Indhold end af Schou indrømmet, og et saadant Bevis var ikke ført; paa den anden Side blev Schous Erstatningskrav paa 1000 Kr. ikke taget i Betragtning, da han ikke havde godtgjort, at Hansen havde vist nogen Forsømmelighed med Leveringen af Udkastene.

Denne Dom blev af Hansen appelleret til Højesteret, hvor han fremlagde en Erklæring fra Akademisk Architektforening og Vidneforklaringer, afgivne af Købmand Larsen og Architekt Smith. Ved Højesterets Dom blev Schou dømt til at betale hele Regningens Beløb, 1389 Kr. 35 Øre, foruden 300 Kr. i Procesomkostninger. Det hedder i Præmisserne:

Det er uomtvistet, at der ikke er truffet nogen udtrykkelig Aftale om, at Hansens Adgang til Vederlag for Udarbejdelse af Udkast til den i den indankede Dom omhandlede Ombygning af og Tilbygning til Holbæk Slotsgaard skulde være betinget af, at de af ham planlagte Arbejder kunde udføres for en Sum af højst 20.000 Kr. At saadant dog har været forudsat som et naturligt Vilkaar i Retsforholdet mellem Parterne, maa derhos efter de Højesteret forelagte, tildels efter Dommens Afsigelse tilvejebragte Oplysninger om Arbejdets Beskaffenhed og det mellem Parterne passerede anses for ganske usandsynligt. Schou maa derfor — foruden de i Dommen omtalte 225 Kr. — være pligtig at betale Hansen Honorar for det af ham udførte Arbejde og Godtgørelse for hans Udgifter ved samme, og da der efter det foreliggende ikke findes Føje til at nedsætte nogen af de herhenhørende Poster paa den i Dommen omtalte Regning, samt da Dommen rettelig har forkastet Schous Erstatningspaastand, vil han være at tilpligte at betale Hansen ialt 1389 Kr. 35 Øre med Renter.

Overretssagførerne Linnet og V. Garde, der havde procederet Sagen for

Underretten, var ved Under- og Overretten blevne idømte hver en Bøde af 20 Kr. for utilbørligt Ophold af Sagen. Højesteret forhøjede Bøden til 50 Kroner.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Architekt A. S. Rosen er bleven udnævnt til Professor.

✶

Den polytekniske Læreanstalt. Architekt Johan Nielsen, der i en Aarrække har fungeret som Assistent under Architekt Gnudtzmann, er udnævnt til Docent i borgerlig Bygningskunst ved Polyteknisk Læreanstalt.

✶

Foreningsmødet den 15. Maj. Der viste sig at være Stemning for Afholdelsen af en Architekturudstilling; men der var Enighed om, at naar den skulde blive saa fyldig og tiltrækkende som muligt, maatte der længere Tid til at forberede den, og det mentes derfor heldigst at udsætte Udstillingen til næste Aar. Der nedsattes et Udvalg til at gøre de foreløbige Undersøgelser. — Det vedtoges, at Foreningens Sommerudflugt i Aar skulde gælde Aarhusudstillingen.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Vesly, L. de, Les Fana ou Petits Temples galloromains de la Région Normande. M. 44 Ill. og 11 Tvl. 6 fr.

Engelbrecht, F., Der Bahnhofsplatz im Städtebild, insbesondere in dem der Stadt Hannover. (Af »Zeitschr. f. Architektur u. Ingenieurwesen«.) 4 S. m. 3 Ill. 80 Pf.

A. Götze, P. Höfer og P. Zschiesche, DD.: Die vor- u. frühgeschichtlichen Altertümer Thüringens, im Auftrage thüring. Geschichtsvereine hrsg. M. 24 Lystryktvl. og 1 Kort i Farvetryk. 2 Bl. 104,5×71 cm. (V, XXXI, 466 S. Lex.-8vo. 20 M.

Lehmann, Hans: Das ehemalige Cisterzienserkloster Maria stella bei Wettingen und seine Glasgemälde. Ein Führer. 2. verm. Aufl. M. 18 Ill. og 1 Plan. 148 S. Indb. 3 M.

Muster zu e. neuen Polizeiverordnung üb. die bauliche Anlage, die innere Einrichtung u. den Betrieb v. Theatern, öffentlichen Versammlungsräumen und Zirkusanlagen. 1909. 47 S. m. 5 Tvl. 34,5×32,5 cm. M. 2,50.

Neumeister, Prof. A.: Deutsche Konkurrenzen. XXIII. Bd. M. Ill. 32,5×23 cm. Hft. à M. 1,80; Subskr.-Pr. m. Konkurrenz-Nachrichten M. 1,25. 5—6. Nr. 269—270. Beamten- u. Arbeiterhäuser f. Hamburg. (72 S.) 7. Nr. 271. Baublöcke Wülfing in Barmen. (36 S.) 8. Nr. 272. Gesellschaftshus f. Bonn. (36 S.) 9. Nr. 273. Pauluskirche f. Breslau. Rathaus f. Rudolstadt, Bestehornhaus Aschersleben (Ausführung). (34 S. og S. 1141—1148.)

Rüdell, Alex.: Die Kahrie-Dschamisi in Constantinopel. Ein Kleinod byzantin. Kunst. M. 10 Farve- og 21 Lystryk-Tvl. (M. IV, 24 illustr. S. Tekst.) 55×38 cm. I Mappe 60 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 29. MAJ 1909
11. AARGANG Nr. 35

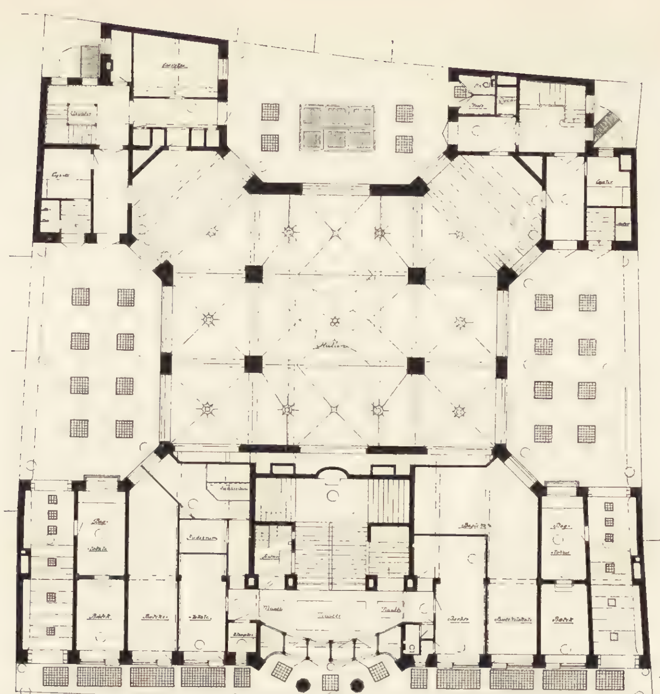
»GRUNDTVIGS HUS«.
STUDIESTRÆDE 36, 38 OG 40.

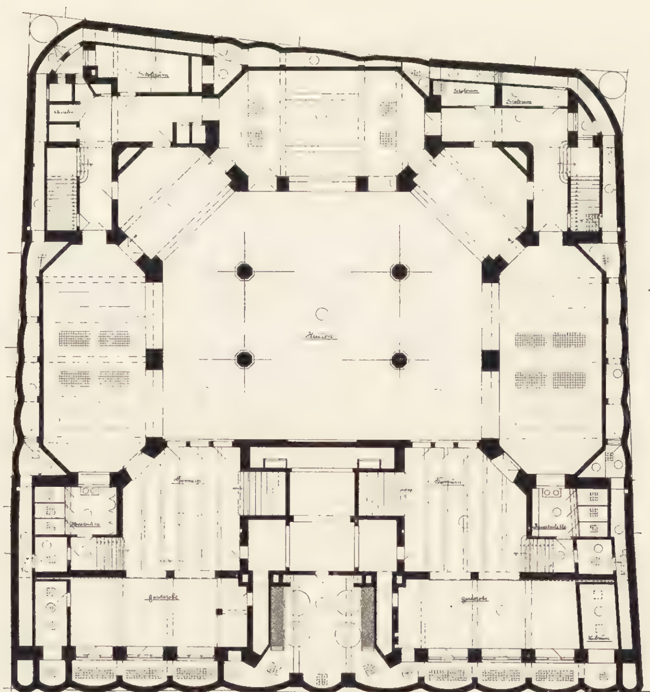
ARCHITEKT ROLF SCHROEDER.

»KIRKELIGT Samfund af 1898« har ved Opførelsen af »Grundtvigs Hus« afhjulpet Savnet af Husrum for dets flersidige Arbejde i Kjøbenhavn.

Aar 1901 sammenkaldtes et Møde i Koncertpalæets store Sal, hvor Sagen fremførtes. Her fremsattes allerede Programmet: »En trefløjet Bygning med den ene Fløj for Arbejdet i Kjøbenhavn, en anden at bo i for udenbys Venner af Sagen, og i Midten en Fløj med en *stor* Sal, hvor By- og Land-

PLAN AF STUE.

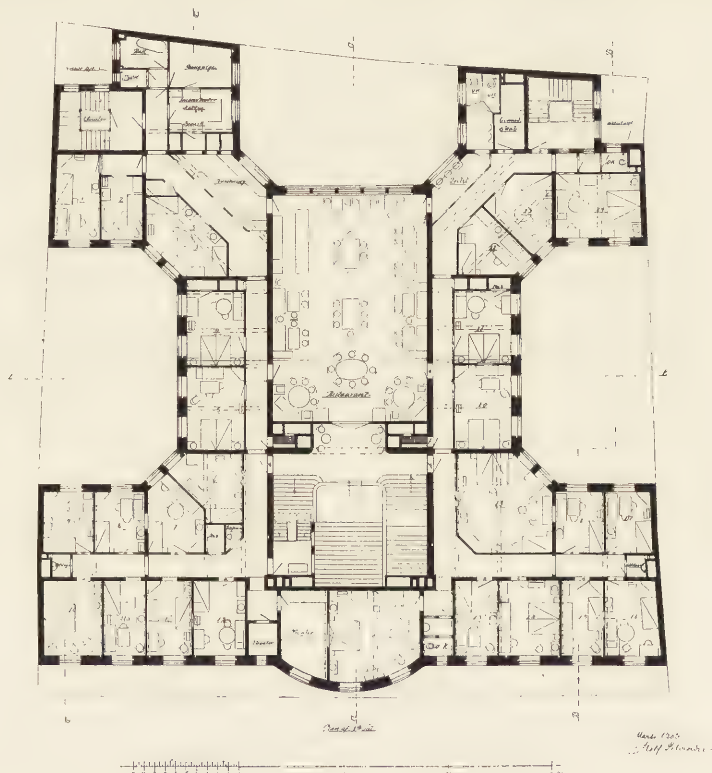

PLAN AF KÆLDER.

befolkning kan mødes.« Siden blev der arbejdet kraftigt paa at fremme Sagen, men økonomiske Vanskeligheder lagde stadig Hindringer i Vejen.

Den Plan, man endelig fulgte, blev derfor præget af økonomiske Hensyn. Det blev ingen trefløjet Bygning; de 3 Afdelinger indordnedes over hinanden saaledes, at »Hotellet«, som giver Hovedindtægten, fik 1ste, 2den og 3die Sal — »Ungdomsforeningerne«, der er den daarligste Betaler, maatte op paa 4de Sal, — medens »Salene« blev puttet ned i Kælderen. Den store Sal gaar op gennem Stueetagen; Rummet foran udnyttes til Butikker.

Den benyttede »centrale Plan« viste sig fordelagtigere ved »Driftsbereg-

PLAN AF 1STE SAL.

ningerne« end Udkast til andre Bebyggelsesmaader af samme Grundareal. Bygningskomplekset har overalt Gaard mod Gaard ved Nabogrund.

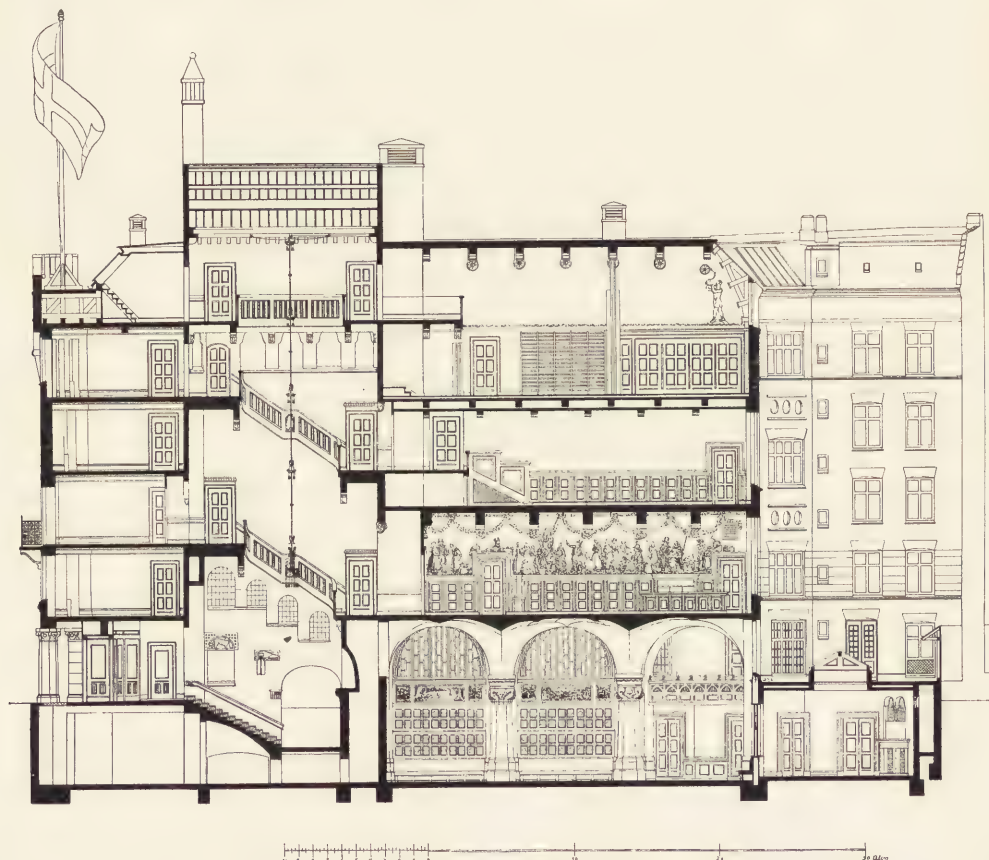
Bygningen har 3 Trapper, — en stor Hovedtrappe foran i Bygningens Midte og 2 rummelige Trapper bagud i Sidefløjene. De sidste er Hovedtrapper for Ungdomsforeningerne og Reservetrapper for Hotellet. Den store Trappe er Hovedtrappe for Salene, Hotellet og Lejlighederne og Reservetrappe for Ungdomsforeningerne.

Hovedtrappen ligger som en Lysgaard midt i Bygningen. For ikke at trykkes af de mange lave Etager er den arrangeret saaledes, at der er 2 Etagehøjder mellem Reposerne, — man stiger en Etagehøjde i et Løb med en lille indskudt Mellemrepose. For tilsyneladende at formindske »Skakthøjden« i »Lysningen« er Trappeløb og Reposer stadig gjort lidt smallere

opefter. De store Vægflader er brudt paa forskellig Maade. Ovenlyset spænder ikke alene over Lysningen men over hele Trapperummet. Lysningens Bund optages af det Trappeløb, der fører ned til Salene.

Den store Sal i Underetagen (Kælderen) er 10 Al. høj. 4 store Granitsøjler bærer de 5 Etager herover. Monierhvælvingerne er ophængte i Jernbetonkonstruktionerne. Hulrummene benyttes til Luftkanaler.

Salen omgives af 3 Sidesale under Gaardspladserne. Sidesalenes Gulv er hævet 6 Tommer over den store Sals Gulv. Gaardene er hævet 1 Al. over Gadelinien, med Stigningen i Portene.

Ved Bagtrapperne findes Trapper til Reserveudgange fra Salene, saaledes at man udenom Udgangene fra Etagerne kommer direkte ud i det frie.

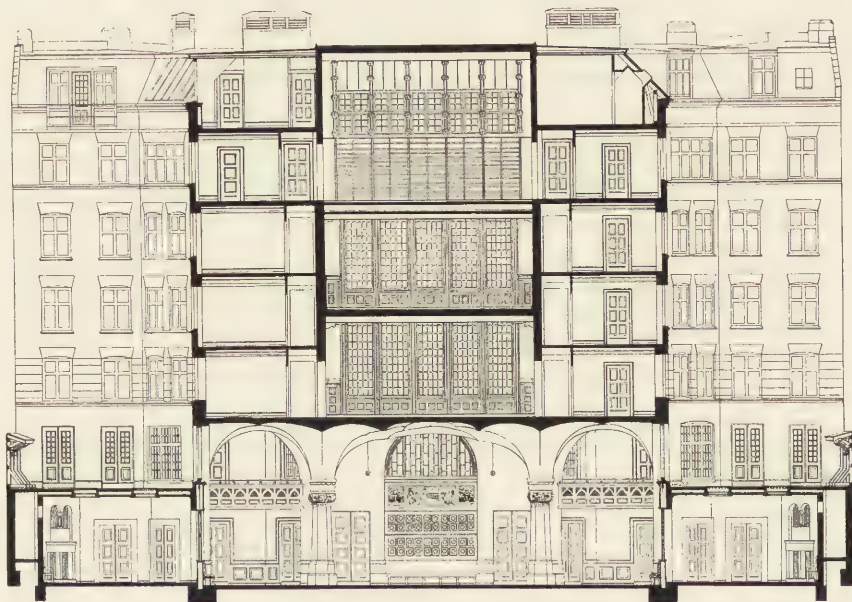
Salenes Udgangsforhold bliver da saaledes, at Sidesalene faar Udgang ad Hovedtrappen og hver sin Bagtrappe, Bagsalen ad de 2 Bagtrapper, den store Sal ad Hovedtrappen og begge Bagtrapperne.

Ved »bevægelige Paneler« kan en eller flere Sidesale sættes i Forbindelse med den store Sal. Panelerne bestaar af 2 Halvparter over hinanden; de er ophængte i Staaltraadstove paa Hjul, saaledes at de afbalancerer hinanden. Trækkes den underste Halvpart ned i den faste »Brystningskasse«, løftes ved Snoretrækket den øverste samtidig op i en øvre Brystningskasse.

Panelerne er af 2 Lag og forsynede med Filtstrimler i alle Samlinger for at virke lyddæmpende.

Over de bevægelige Paneler findes Vinduer, hvorved den store Sal paa 3 Sider faar højtsiddende Sidelys. Bagsalen er forsynet med et større »Skylight«; Sidesalene maa nøjes med Prismeglasrammer, da der køres i Forgaardene.

Udenom hele Underetagen løber en Ingeniørgang, hvori Spildevandsledninger, Gas- og Vandledninger, elektriske Kabler og Varmerør er installerede. Ingeniørgangen benyttes tillige til Luftkanaler, den har Udvidelser, der benyttes til Varmekamre, og endelig isolerer de Salene fra Nabogrund.

I Hoteletagerne (1ste, 2den og 3die Sal) benyttes al Plads mod Gaden og Sidegaardene til Hotelværelser med Undtagelse af »Balkonværelset« mod Gaden, der er indrettet til Læseværelse.

Midt i Bygningen mellem Hovedtrappen og Baggaarden findes i de 3 Etager 2 Sale over hinanden, hver af $1^{1}/_{2}$ Etagehøjde. Den underste benyttes til Restaurationssal, den øverste til Selskabssal.

Da det skal være et billigt Hotel, og Bygningen af den Grund er stærkt udnyttet, er Etagerne vel lave og Gangene mørkere end ønskeligt. Dette snævre Indtryk ophæves af det store Hovedtrapperum, der med Glaspartier forenes med Restaurationssal og Læseværelse. Svagt farvet Glas hjælper til at forøge Lysvirkningerne i disse Rum.

Foreningsetagen paa 4de Sal er indrettet saaledes, at den mandlige Afdeling har Lokaler om højre Sidegaard med Adgang fra højre Port og Trappe (den røde Trappe); den kvindelige Afdeling har Lokaler om venstre Sidegaard med Adgang fra venstre Port og Trappe (den blaa Trappe).

Mellem de 2 Afdelinger findes en 10 Al. høj Gymnastiksal, der gaar op gennem Kvistetagen; Afdelingerne kan, enkeltvis eller samlet, sættes i Forbindelse med denne ved 7 Alen lange Skydedøre. For at dæmpe Lyden er disse af dobbelte Lag, med Mellemrummet forsynet med stramtsiddende Madrasser. Ved en Balkon med Trappe er Gymnastiksalen sat i Forbindelse med Omklædningsrum og Styrtebad i Kvistetagen. Gymnastiksalen har ogsaa Adgang fra Hovedtrappen gennem en Garderobegang.

I Forhuset findes Lejligheder for Lederne af Ungdomsforeningerne.

I Kvistetagen findes Portnerbolig, Pulterkamre, Vaskerum, Tørrelofter, Værelser for Hotellets Tjenerskab og Hotellets Økonomilejlighed.

Paa Taget findes en større, asfalteret og indhegnet Plads til Ungdomsforeningernes Brug.

Alle Etageadskillelser, Dragere og Søjler er af Jernbeton, der ved en Prøvelicitation viste sig at være billigere end Træ eller Jernbjælkelag, naar man ønsker linoleumsbelagte Gulve.

Lydisolationerne er delvis sparet, delvis udført ved Slaggelag. Enkelte udsatte Steder er Bygningen forsynet med særlig lyddæmpende Etageadskillelser. Etageadskillelsen under Gymnastiksalen bestaar f. Eks. af en let Jernbetonetageadskillelse, herover findes et Luftlag, og den bærende Jernbetonetageadskillelse ganske uafhængig af den underste, herpaa et Lag Gulvpap, saa Træplanker med Infusoriejord imellem, Papstrimler paa Plankerne og herpaa det egentlige Bræddegulv.

Jernbetonen er beregnet af Premierløjtnant ved Ingeniørregimentet, cand. polyt. A. R. Christensen.

De ret omfattende Ingeniørarbejder er projekterede og udførte under Ledelse af Ingeniør, Professor Chr. Ramsing. Rørledninger ser man ikke meget til, da der foruden Ingeniørgangen findes Ingeniørskakter midt i Bygningen.

En god Ventilation af Hotellet opnaas ved en kraftig Luftfornyelse paa Gangene og ved at benytte Hovedtrappen som Udsugningskanal.

Kedelrummet findes under Hovedindgangen, men støvfrit adskilt fra denne. Kulrummet er henlagt under den mindst brugte Port.

I Bygningens Ydre viser Butikkerne sig i Stueetagen mellem Granitpiller med Skilteudhæng. De tre Hoteletager samles bag en ensartet Murflade. Øverst fremtræder Foreningsetagen ved Murkronen. Det frembuede Midtparti spænder over Salenes og Hovedtrappens Bredde.

Da Bygningen er ret stor i sit Anlæg, men Salene ikke kommer frem i Forsiden, kan denne let give et falsk Indtryk, dersom den smaadeles i lodrette Linier. I en saa smal Gade virker Tagformer ikke, da disse ikke ses. Jeg har, blandt andet af ovenstaaende Grunde, søgt at give Bygningen sit Særpræg ved over en rolig Murflade at samle de 2 øverste Etager bag Murkronen og derved give Helet et fast borgagtigt Udseende i store Linier.

Gaardsiderne er ganske enkelte og virker ved Farver; de har samme vandrette Inddeling som Gadesiden.

Byggeudvalget dannedes af Konferensraad, Borgmester H. A. Jacobi, Overretssagfører H. F. Helweg-Larsen, Belysningsdirektør J. Windfeld

Hansen, Direktør, cand. polyt. R. Helweg og Professor, Architekt Martin Nyrop, som jeg skylder megen Tak for Hjælpsomhed og Frisind.

Architekt Frederik Appel har gjort et dygtigt Arbejde som Konduktør ved Byggeforetagendet. De unge Architekter Einar Andersen, Fritz Jørgensen, Fritz Honoré, Chr. Jensen og Olaf Jørgensen har assisteret mig paa Tegnestuen.

Følgende Haandværkere skyldes Tak for godt Arbejde: Firmaet C. Licht: Murerarbejdet; N. O. Mynster: Etageadskillelser; James Maag & Müller: Stenhuggerarbejdet; H. Chr. Berg & Flyge: betonstøbte Sten; Julius Larsen: Tømrerarbejdet; W. F. Dahl & Søn: Tagdækningsarbejdet; Aktieselsk. Silvan: Snedkerarbejdet; Schlippe, Eckardt & Co.: Smedearbejdet; Søe-Jensen & Beyer: Dørgreb og Beslag til Snedkerarbejdet; Fr. Christensen: Glarmesterarbejdet; Petersen og Andersen: Malerarbejdet; Gross. Evers: Magnesitgulve; C. Riis Bonne & Co.: Linoleum; Monies & Andersen: Varmeværket; Laur. Knudsen: elektrisk Indlæg; Kr. Noe Harboe: Spildevandsindlæget; Akts. Titan: Opsætning af Elevatorer; A. C. Haunstrup har leveret Sengeudstyret, A. Andersen Møbler, Niels Larsen Gymnastikinventaret og Carlis Hansen Butiksinventaret.

Udsmykningen vil senere blive omtalt her i Bladet.

I Maj 1909.

Rolf Schroeder.

SVAR TIL HR. CAND. MAG. VILH. LORENZEN.

I forrige Hæfte af »Architekten« retter cand. mag. V. Lorenzen det Spørgsmaal til Redaktionen, om en æstetisk Drøftelse af, hvilke Synspunkter man skal lægge til Grund for sin Betragtning af Architektur, selv om denne Drøftelse »nødvendigvis ogsaa maa være knyttet til en mere eller mindre ensidig Kritik og følgelig kan føre til Uenighed og Modsigelse, for Fremtiden vil være udelukket fra Bladet Architekten?«

Dette Spørgsmaal — tilsyneladende saa klart og let at besvare — er meget mere kompliceret end Spørgeren og maaske mange andre synes at forstaa, og vi maa derfor forsøge en nærmere Udvikling af,

1) hvilke Synspunkter, der for os er de gældende ved Betragtningen af Architektur, og
2) hvilket Standpunkt et Tidsskrift som »Architekten« maa indtage overfor Kritikken.

Hr. Lorenzen jævnfører uden videre Architekturen med de andre Kunstarter, men dette Udgangspunkt for en Betragtning er ikke ganske rigtigt. Ved Maleri og Skulptur er det kun Yderfladen man bedømmer; ved Architektur er det tillige i høj Grad det, der ligger indenfor Skallen, der bør komme med i Betragtning. Malerisk og skulpturel Teknik er en forholdsvis simpel Ting. Bygningsteknik er derimod noget saa omfattende, at det spænder over et uhyre vidtstrakt Omraade. Det at skabe et godt Hus be-

tyder ikke uden videre at kunne give en smuk Form paa det Ydre og Indre. Men det betyder at kunne tvinge en Mængde, Kunsten i høj Grad fjendtlige eller i hvert Fald uvedkommende Elementer til at ordne sig harmonisk. Vi vover at paastaa, at dette under visse Omstændigheder overhovedet ikke er muligt, og at disse Elementer kan være saa genstridige, at de ikke — selv af de bedste — lader sig tvinge.

En moderne Bygning er, i Modsætning til de gamle Tiders, en mangfoldig sammensat Organisme, og de utallige nye Krav, Indretninger og Konstruktioner, man har at arbejde med, kan meget godt influere paa Bygningens Form, Etagehøjder, Tagformer, Placeringen af Skillevægge og derigennem af Vinduer, Døre, Skorstene. Saa er der de økonomiske Hensyn, mulige uafviselige Fordringer om Lokalers Fordeling, Størrelse, Belysning (Skolevinduer!) endelig Bygningslove, Sundhedsvedtægter, Regulativer for Dit og Dat. Architekturkritikken er sværere end al anden Kritik, fordi der fordres et fundamentalt Kendskab til alle disse Vanskeligheder for tilfulde at kunne *forstaa, forklare* og eventuelt *undskylde* en Bygnings Ejendommeligheder. Før en Dom afsiges maa alle Sagen vedrørende baade skærpende og formildende Omstændigheder grundigt afvejes.

En paa denne Maade hensynstagende Kritik vil altid — selv om den er nedsættende — blive anerkendt af Architekter, og den vil altid være velkommen i »Architekten«, thi den bliver *ikke* saarende og ensidig. —

Med Hensyn til den anden Side af Sagen: om »Architekten« bør være Hjemsted for en Kritik som den, vi betegner med: ensidig, da maa det vel tillades os at minde om, at »Architekten« ogsaa er et Fagblad til Værn for Architekternes almindelige Interesser.

Det er blevet udtalt tidligere her i Tidsskriftet, at det maa være tilladt at fremsætte en Kritik paa en høflig Maade, »selv om man derved kommer til at saare og skade Andenmand«.

Man maa her huske paa, at en Architekt er — hvad Maleren eller Billedhuggeren ikke er — sin Klients Tillidsmand, som i mange Tilfælde forvalter meget betydelige Pengesummer og udfører et Hverv, som Bygherren ikke paa Forhaand kan kontrollere, hverken økonomisk eller architektonisk.

Naar nu en Mand ser sin Architekts Virksomhed kritiseret sønder og sammen i Architekternes eget Organ — hvilket selvfølgelig gør en betydelig skarpere Virkning, end naar det sker i et Dagblad eller andetsteds —, da vil han vel snarest se at slippe af med en »Tillidsmand«, der er saa lidt estimeret.

Saaledes er almindelig borgerlig Tankegang. Vi har allerede to Eksempler paa, at kritiske Artikler her i »Architekten« er blevet benyttede paa denne Maade *til Skade for nogle af vore dygtigste* Architekter.

I en Tid, hvor man fra flere Sider (baade ovenfra og nedenfra) søger at underminere Architekternes Stilling, vilde det dog være *for* selvmorderisk indenfor sine egne Døre at smede Vaaben, der fortræffeligt kan bruges mod en selv. Det vilde være en Idealisme, der er stærkt i Familie med — Dumhed.

Vi beder om Undskyldning for ovenstaaende lange Svar paa et kort Spørgsmaal; det hele kan nu kortelig udtrykkes saaledes:

Vi vil gærne have en objektiv, saglig Kritik, men — vi vil paa ingen Maade sættes under æstetisk Formynderskab.

Red.

* * *

Vi har modtaget følgende:

I Anledning af Hr. cand. mag. Vilh. Lorenzen's Artikel, hvori der hentydedes til en Udtalelse af mig, som Redaktøren havde citeret efter en privat Samtale, skal jeg tillade mig at bemærke, at Ordene er faldne lidt anderledes, saaledes at jeg ganske kan tiltræde Hr. Lorenzens Tanke om en objektiv og alsidig Drøftelse af de architektur-æsthetiske Problemer, idet jeg tilføjer, at alene den ufordragelige Art af Polemik, der blev ført imod mig, hindrede mig i at fordybe mig heri.

Jeg sagde ikke, at jeg *kun* i »Architekten« vilde udbede mig Gæstfrihed for Artikler af polemisk Art, men derimod, jeg fandt det *naturligst*, at saadanne Artikler forekom i Architekternes Fagblad, og at dette var en *Tillid*, man viste de sidstnævnte.

Den lille Forskel, der ligger heri, er ikke bleven bemærket af Redaktøren, som paa egen Haand har formet Ordlyden af den paagældende Sætning.

Jeg benytter Lejligheden til at sige, at naar den omtalte Artikel af mig i »Moderne Bauformen« ikke indeholdt Afbildninger af Nyrops Bygninger, da var det fordi, Redaktøren udtrykkelig havde bedt om moderne Arbejder med Tilføjelse af, at Nyrops Bygninger kendte man allerede. Forøvrigt var der i Teksten gjort Rede for Udviklingen i den danske Architektur fra ældre Tider til vore Dage.

Vilhelm Wanscher.

NOBELT.

Tilfældigt er der faldet mig et Eksemplar i Hænde af »Arkitekt-Foreningens Tidsskrift« (Nr. 19), hvori »en Haandværker« afhandler de Bestræbelser, der er oppe for at sikre Haandværkerstanden mod Tab ved usolide Byggeforetagender.

Det vil sikkert interessere »Architektens« Læsere at gøre Bekendtskab med den ærede Haandværkers Omtale af de Forslag, der fra Medlemmer af »Akademisk Architektforenings« Side er fremkommet for at modvirke de uheldige Følger af Licitationssvindelen.

Denne »Haandværker« er saa venlig herom at skrive følgende:

»Nu, hvor det er gaaet galt, . . . nu, hvor der intet er at sikre, . . . nu skal man se at sikre fremtidige Byggefordringer. Haandværkernes Fordringer skal skrives op baade her og der, og der skal laves et nyt Embede, hvor Korruptionen kan trives. Om det saa er Kunstnere, de akademiske Archi-

tekter, de, som aldrig interesserede sig for, hvad det kostede, naar kun den kunstneriske Side af Sagen blev tilfredsstillende løst, ja, som ringeagter Haandværket i den Grad, at de fraraader, ja endog anser det for skadeligt, at en Architekt lærer en Profession, de, som hvad Arbejdets Form angaar, har gjort alt, hvad der stod i deres Magt for at gøre Haandværkeren umyndig, vil nu gennem et Beregningskontor, hvor enhver kan faa gjort det Overslag, som han ikke selv kan udføre, ogsaa bestemme Arbejdets Pris; altsammen for de kære Haandværkere, som skal hjælpes — fra Asken og i Ilden.

Naa! Kunstnernes Beregningskontor falder, forsaavidt det ikke er udsprungen af rent egennyttige og agitatoriske Bevæggrunde, mere ind under de humoristiske Forsøg . . . «

Det maa være kedeligt for vor dygtige og hæderlige Haandværksstand, at et af dens Medlemmer kan skrive noget paa en Gang saa dumt og ondsindet Vaas, men enhver Stand har jo sine uheldige Individer, og Forholdet mellem Haandværkerne og Architekterne vil næppe tage Skade deraf.

Derimod forbauses man unægtelig over, at Bladets Redaktion uden mindste Forbehold optager en Artikel, der indeholder et saa uvederhæftigt og brutalt Angreb paa en hel Stand. Redaktionen kan dog umuligt antages at være uvidende om, at Angrebet er ubeføjet; men naar den altsaa ved Besked og dog tier dertil, synes den mig at karakterisere sig selv paa en Maade, der ikke geraader den til Ære.

Martin Borch.

* * *

Det har forbauset den ærede Indsender, at der i et Organ, der ejes og redigeres af Architekter, kan fremkomme Udtalelser som ovenfor citeret. — Det har aldeles ikke sat *os* i Forbauselse! Som stadig Læser af Tidsskriftet vænnes man efterhaanden til den ejendommelige Tone, der er den herskende. Blandt de faa, men tiltalende Opgaver, Bladet har sat sig, synes *det* at være en særlig lokkende: at saa Ufred mellem Haandværkerne og akademiske Architekter, og der fremkommer Tid efter anden Forsøg herpaa, som — i al deres Latterlighed — dog ved deres giftige Form kan tænkes at udøve Skade paa Læsere, der er ukendte med de virkelige Forhold.

Det har derfor undret os noget, at der ikke fra *Haandværkets* Side er fremkommet Protester imod at blive benyttet paa denne ufine Maade af et Tidsskrift, der gør alt for at faa det til at se ud, som om det særligt arbejder for Haandværkernes Velfærd.

Red.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Af Kunstakademiets Stipendier og Rejseunderstøttelser for indeværende Finansaar er der tildelt Architekterne Holger Jacobsen 1250 Kr., Henning Hansen 800 Kr. og G. B. Hagen 300 Kr.

✶

Det nordiske Architektmøde. Indtegningen til Mødet slutter den 15. Juni, inden hvilken Dato ogsaa de, der har tegnet sig under Reservation, maa afgive endeligt Svar til Sekretæren, Architekt KOCH, Hollændervej 20.

✶

Licitationsarbejdet. Fra Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre har Akademisk Architektforening den 20. April modtaget følgende Skrivelse:

Til Bestyrelsen for Akademisk Architektforening.

I Henhold til Beslutning, vedtaget af Bestyrelsen for »Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre«, tillader jeg mig herved at rette den ærbødige Henstilling til den ærede Bestyrelse for Akademisk Architektforening: ved fremtidige Licitationer at bistaa os i vort Arbejde for Undgaaelse af Overdragelsen af Licitationsarbejder til Hovedentreprenører.

Grunden til denne vor ærbødige Henstilling ligger deri, at vi ved mange Arbejder, som have været udbudt i samlede Entrepriser til en Hovedentreprenør, have set vore Medlemmer blive saaledes misbudte i Prisen for deres Arbejde, at den Betaling, de skulde have, var aldeles utilstrækkelig til at fremstille et godt og kontraktmæssigt Arbejde for, og denne Betaling er endda ofte yderligere blevet forringet ved manglende Betalingsevne eller -villie fra Hovedentreprenørens Side.

Da vi gaa ud fra, at det maa ligge i d'Herrer Architekters Interesse at værne deres Bygherrer mod at faa et Arbejde præsteret til deres Byggeforetagende, som paa Grund af Hovedentreprenørens Fortjeneste eller Fejlregninger let kan blive af mindre Værdi, end den af dem som Bygherrens Tillidsmand betingede, ere vi overbeviste om, at den ærede Forening vil tage denne Sag op til grundig Overvejelse og ved et Samarbejde med de forskellige Bygningsfag medvirke til en for alle Parter heldig Løsning.

Idet vi imødese et æret Svar tegne

ærbødigst

For Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre

VICTOR HENRIKSEN,

Formand.

✶

Den internationale Forening for Materialundersøgelser. Ved et Møde i den danske Afdeling af denne Forening paa Statsprøveanstalten den 10. Maj vedtoges det enstemmigt at foreslaa den forestaaende internationale Kongres i September at genvælge Professor HANNOVER til dansk Medlem i Foreningens Bestyrelse.

✶

Harsdorffs Hus.

Hr. Redaktør!

For nogen Tid siden læstes i et Dagblad følgende Notits: »Det ser ikke ud til, at det vil blive muligt at skaane Harsdorffs smukke Bygning paa Kongens Nytorv ved Siden af Udenrigsministeriet. Hverken dette Ministerium eller de to andre Ministerier, Kultusministeriet og Trafikministeriet, til hvilke der er sket Henvendelse, synes at ville købe Bygningen, og Ejeren, Hoffotograf Petersen, har nu faaet et Par private Tilbud.

Desværre vil det da formodentlig gaa saadan, at Huset bliver helt ombygget, og det er da ikke godt at vide, hvilket architektonisk Monstrum der rejser sig mellem Udenrigsministeriet og Charlottenborg.«

Jeg tillader mig at spørge: *er* det muligt, at den i Slutningen af ovenstaaende Bladmeddelelse antydede Skændsel skal kunne overgaa en af vore smukkeste Bygninger i Kjøbenhavn? Ærbødigst

Dr. B.

Vi er ude af Stand til at svare paa dette Spørgsmaal, og da vi er ligesaa ængstelige for Harsdorffs Hus som den ærede Indsender, lader vi herved Spørgsmaalet gaa videre. *Red.*

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Braithwaite, P. R. P., the church plate of Hampshire. 4to. 1 Lst. 11 sh. 6. net.

Etudes sur les ponts en pierre remarquables par leur décoration. Antérieurs au XIXe siècle. Par F. de Dartein, Inspecteur général des Ponts et Chaussés en retraite, Professeur d'architecture à l'ecole polytechnique. IV. 4to. M. Ill. og 46 Tvl. 25 fr.

Versailles, par M. Pierre de Nolhac, avec 70 reproductions des aspects anciens et actuels du Château, des Jardin, du Parc, et des principales œuvres du Musée. (Majhæftet af Figaro illustré.) 3 fr.

Les Salons d'Architecture. 1909. Société des Artistes Français — Société Nationale des Beaux-Arts. M. Tvl. 6 fr.

Vieux Hôtels de Rouen des XVIIe et XVIIIe siècles, par Edouard Delabarre, Architecte dipl. par le Gouvernement, Professeur à l'Ecole Regionale d'Architecture de Rouen, et Marcel Boulanger, Décorateur à Paris. 1e série: Hotel d'Hocqueville, Hotel de Sommesnil. Hotel d'Arras, Hotel Robert. 36 Lystryktvl. i Mappe. Format 32×45. 40 fr.

Entwerfen und Bau von Lokomotivschuppen von Cornelius, Landbauinspector. Med 30 Ill. og 3 Tvl. (Særtryk af Zeitschr. f. Bauwesen.) 3 M.

Graef, M., Architekt für Innenraum: Die Ausgestattung moderner Wohnungen. 4to. 96 S. m. 77 Ill. og 25 Tvl. 6 M.

Ein eigen Heim für Jedermann. Ausführliche Anleitung zum billigsten Bauen und zinsfreien Bewohnen kleiner Einfamilienhäuser mit 5 und 8 Räumen, Centralheizung und Stallanbau zum Preise von 4000 und 6000 Mark einschliesslich Bauplatz, Garten, Strasse, Einfriedigung, Brunnen und Entwässerung. Gemeinverständlich dargestellt von O. Keller, Bauschuldirektor. Mit Bauzeichnungen und Einzelheiten auf 16 Tafeln. 4to. M. 4,60.

Moritz, Wohnhäuser und Villen. [II. Ekstrahæfte af Architektur des XX. Jahrhunderts.] 9 M.; for Abonnenter M. 4,50.

Opderbecke, A., Der Holzbau. 4to. 40 Ark. M. 736 Ill. og 30 Tvl. 20 M.

Ulbrich, Dr. A., Seekolonie Westende bei Cranz, Ostpreussen. 4 Entwürfe zu ostpreuss. Holzhäusern, im Aufträge der Terrain-Gesellschaft Westende bearb. v. Architekt H. Glaubitz. Veröffentlicht v. U. (31 S. m. Ill. og 1 Plan.) 1 M.

Unterrichtswerke f. Selbstunterricht, Schule u. Bureau. Doorentz, Bau-Ingen. R.: Ableitung u. Anwendung der Einflusslinien bei der Berechnung v. Baukonstruktionen. Med 104 Ill. og 11 Tvl. (Vl, 73 S.) Indb. 7 M.

Was dem einen recht, ist dem andern billig! §§ 641—879 BGB. Zur Petition des Baumeisters Gustav Baumgärtel, Loschwitz-Dresden, betr. die Sicherg. der Baufordergn. (42 S.) 50 Pf.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 5. JUNI 1909
11. AARGANG Nr. 36

DEKORATIVE ARBEJDER I »GRUNDTVIGS HUS«.

(SVAR TIL »EN MALER« — »ARCHITEKTEN« AF 19. DECEMBER 1908.)

HALLEN I UNDERETAGEN. ARCHITEKT ROLF SCHROEDER.

Bygningskunsten kan genrejses, naar Skønhedstrang
opfylder dem, der udfører Enkelthederne.

Bygningen har været omtalt i »Architekten« af 29. Maj 1909.

»Kirkeligt Samfund af 1898« ønskede (af økonomiske Grunde) at opføre et ganske almindeligt Hus, enkelt og billigt udstyret.

Gennemført Økonomi, som ikke bør gaa ud over det konstruktive, vil vise sig ved Valg af Materialier og i Udsmykningen.

MIDTPARTIET.

Den haandværksmæssige Udstyrelse af Bygningen er helt igennem enkel. Indgangspartiet, Hovedtrappens Haandlist og nogle Fyldinger til Udskæring er af forskellige Træsorter, ellers er alt Snedkerarbejde af Fyrretræ; der findes lidt Panel i Salene. Kun Dragere med elektriske Ledninger er træbeklædte, Profileringen er blød og afrundet. Puds og Træværk er tonemalet i samlede Flader; der er ikke trukket Streger e. l. Stuk-Rosetter, -Gesimser og -Ornamenter findes ikke.

Paa Steder, der særlig frembød sig til dekorativ Udsmykning, har jeg søgt at faa virkelig gode Arbejder, som i rolige Omgivelser tiltrækker sig

Opmærksomheden endmere. Det viste sig hurtigt, at der blandt Byggeforetagendets Venner var stor Interesse for saadanne Udsmykninger.

Et Udvalg af Damer med Frk. Anna Hjort som Formand indsamlede over 10.000 Kr., der overraktes Byggeudvalget til dette Formaal; de anvendtes til dekorative Arbejder paa Forsiden, i Salene og paa Hovedtrappen.

SØJLEKAPITÆL. AXEL LOCHER.

Skjoldet paa Forsidens Midtparti er udført af Tegl med den samme røde Glasur som Solbænkene; Felterne er udmurede af halve Sten paa Fladen. Løver og Hjerter er karakterfast modelerede af Keramiker Karl Schrøder og brændte paa Bloustrød Teglværk. Motiverne er hentede fra det danske Vaaben fra det 14. Aarhundrede, hvor Løverne vendte Hovederne frem, og hvor der ødsledes mere med Hjerter end i vor beregnende Tid. Balkongelænderet er udført af Schlippe, Eckhardt & Co. efter min Tegning.

Da Lejerne af Butikkerne selv skal bekoste deres Skilte, hænger der ikke den samlede Række Skønvirkeskilte, som jeg havde tænkt mig.

I den store Sal i Underetagen er de 4 Granitsøjler $1^1/_2$ Alen tykke; de stod Fare for at blive Uvenner med Tilhørerne, da de hindrer flere fra at se Taleren. De maatte hjælpes med at indynde sig. Det er lykkes Billedhugger Axel Locher at gøre dem til afholdte Personligheder, idet han har modelleret Kapitælerne smukt og kraftigt.

Efter Opgivelse af Ledelsen for »K. S. af 1898« er Kapitælerne forsynede med Portrætter af 1) Historikerne: Holberg, Geijer, A. D. Jørgensen, Topelius, 2) Salmedigterne: Kingo, Brorson, Grundtvig, Ingemann, 3) Højskolemændene: Steffens, Flor, Kold, Ernst Trier, 4) Digterne: Bjørnson, Tegnér, Oehlenschlæger, Runeberg. Grundet paa Sygdom er Billedhugger Locher endnu ikke færdig med Efterhugningen.

Bag ved Talerstolen findes en smuk, kraftig udskaaret Ramme, der er udført og skænket af Billedskærerinden Frk. R. Steenberg. Billedet mangler.

DEKORERET FYLDING. TROELS TRIER.

De underste Huller til Varmekanalerne har en enkelt kaminagtig Marmorbeklædning, — en Gave fra Marmorfabrikant Hagen & Co.'s Eftfg.

I de øverste Huller er opsat smaa, hvidglaserede, keramiske Dværgsøjler af Karl Schrøder. De staar godt til de hvide Murflader.

De bevægelige Paneler kunne nemt blive

mere praktiske end smukke, men blev baade interessante og smukke, idet de 200 Fyldinger (der mangler endnu ca. 50 Stkr.) er udskaarne i Almuestil af Sagens Venner i alle Livsstillinger Landet over. De første 20—30 Mønstre blev tegnet paa min Tegnestue, de blev varierede af de udskærende selv, der senere tegnede mange Mønstre paa egen Haand.

Konstruktionen kan ikke undvære Brystningskasserne; de underste er formede som faste Bænke; de øverste er forsynede med Ahorntræs Fyldinger, der er dekorerede af Kunstmaler Troels Trier med Motiver fra Folkesangen: »Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre.« Dekorationerne staar fint og yndefuldt i Lazurfarver med Konturer skaarne i Træet og forgyldte. Dette Arbejde er ikke helt færdigt, grundet paa Sygdom.

DVÆRGSØJLE AF KERAMIK. KARL SCHRØDER.

Salen er forsynet med Flagholdere til danske, svenske, norske, et finsk, et islandsk og et amerikansk Flag, hvis Sølvplader paa Flagstængerne fortæller, at de alle er Gaver til Bygningen af Sagens Venner i de paagældende Lande. Uheldigvis har disse Flag gjort saa megen Lykke, at de altid er fremme.

I Restaurationssalen paa 1ste Sal har Kunstmaler Rudolf Petersen med en Stab af Hjælpere i utrolig kort Tid dekoreret Murfladerne med Freskobilleder, fremstillende legemsstore Figurer i Nationaldragter, der bringer Blomster, binder Kranse og smykker Salen til Fest. Arbejdet er livfuldt, samtidig med at det staar i stilfuld Fladebehandling; Kompositionerne er vel afvejede og Nationaldragterne saa samvittighedsfuldt studerede, at Nationalmuseet har sikret sig Samlingen af Skitserne. Træværkets ensartede blaa Tonemaling indrammer Kalkmalerierne godt.

Hotellets Forpagter, Hr. Restauratør P. Peiter, har givet en større Pengegave til dette Arbejde. Kunstnerne havde en Dag den Glæde, at han sagde: »De Penge kommer nok igen.«

Selskabssalen paa 2den Sal venter endnu paa sin Udsmykning.

I Gymnastiksalen paa 4de Sal er alt Træværk lyst, Vægfladerne bag Ribbevæggene mørkerøde, herover staar Væggene hvide med en Bølgelinie forneden og en Dekoration med et Lurmotiv foroven, alt saa let og enkelt, at 2 legemsstore Lurblæsere fanger Opmærksomheden. Dekorationerne er udførte af Kunstmaler C. Gramby og skænkede af Malermestrene Petersen & Andersen, der med Dygtighed har udført alt Malerarbejdet.

Paa Hovedtrappen har Kunstneren Johannes Kragh med Hjælp af Billedhuggerinden Helle Klint modelleret syv Hoveder i Cementstuk. Hovederne er smukke og karakterfulde; de fremstiller Ungdoms-, Manddoms- og Alderdoms-Tiderne, hvilket passer godt, da det syvende Hoved bærer et Ur; dette er en Gave fra Taarnurfabrikant Bertram Larsen.

Johannes Kragh har ogsaa (med sin sædvanlige Dygtighed) skaaret nogle Dyr i Kridtsten samme Sted.

Hovedtrappens Gelænder er ganske enkelt med Fyrretræs Stokke- og Brædde-Balustre; ved de smaa Mellemreposer er der indskudt Fyldinger med forskellige Billedskærerarbejder, delvis tegnede paa min Tegnestue og selvstændigt modelleret og udskaaret af Billedhuggeren Povl Olrik.

KALKMALERIER. RUDOLF PETERSEN.

Belysningslegemernes Udstyrelse er endnu næsten ganske sparet, med Undtagelse af en Lysekrone, der hænger ned gennem Trappelysningen. Den er tegnet paa min Tegnestue efter Motiver fra Bispehuer og Bispestave og godt udført af Smedejærn og drevet Kobber af Firmaet Schlippe, Eckhardt & Co.

Ovenomtalte Udsmykning af Hovedtrappen er rolig og tilbageholdende, Cementstukken skiller sig ikke meget fra Væggenes lyse Farve, Kridtstenene ligeledes, Billedskærerarbejdet er malet sammen med Trappegelænderet, Lysekronen er sluttet og uden Forgyldning. — Helet er roligt og venter paa det afgørende Kunstværk. —

Dette vil blive et dekorativt Arbejde af Kunstmaler Niels Skovgaard, udført i Keramik af Karl Schrøder; en Mindetavle over »N. F. S. Grundtvig« med en flad Nische med Grundtvigs 2 Al. høje Portrætbuste; alt med Glasur i blaa, gule, hvide, brune og grønne Farver. Dette Arbejde, som

TRAPPEANLÆGET.

ventes færdigt i Sommerens Løb, bliver Centret i Bygningens Udsmykning; det skal opmures i Hovedtrappeskillerummet midt for Hovedindgangen, med Bustens Øjne i Øjehøjde, naar man kommer ind fra Gaden. — Farvesammenstemningen og Belysningen er beregnet paa at fremhæve det. — I sit rige Farvespil paa den store, rolige Vægflade, vil det i den stærke Belysning om Aftenen tydeligt ses helt ude fra Gaden gennem Vindfangets Spejlglasruder. —

Vi har nu saa mange dygtige Kunstnere og Kunsthaandværkere, der med Forstaaelse kan deltage i et Samarbejde ved en Bygning, at man ved deres Hjælp kan faa endogsaa private Bygninger interessante, mangfoldigere,

smukke og udtrykkende hvad de skal, bedre end ved Hjælp af Snedkerarbejde med Fordækninger, Stukarbejde af Limforme og Malerarbejde efter Skabeloner.

Jeg traf en Dag paa Trappeanlæget en af Hotellets Gæster, den stockholmske Architekt Torben Grut; han udtrykte sig saaledes: »Der er en Stil over de Mennesker, der bor her, og hvor den stemmer med Præget i Bygningen«. Rosen tilkommer Bygningens Ejere, Gæster og Kunstnerne, der har udsmykket den med Forstaaelse af deres Opgaver.

UDSKAARET KRIDTSTEN. JOHS. KRAGH.

Bygningen er trods sine 7 Etager, de omfattende Ingeniørarbejder og den dekorative Udsmykning ikke blevet dyrere end et almindeligt godt Beboelseshus med store Lejligheder. Det bør her bemærkes, at nogle Haandværkere trods smaa Priser ikke paa noget Punkt har vægret sig ved at levere det bedste. F. Eks. Murerfirmaet C. Licht er det aabenbart umuligt at levere andet end 1ste Klasses Arbejde.

UDSKAARET FYLDING. POVL OLRIK.

Inventaret er praktisk og enkelt. Alle Billedrammer er en Gave fra Brødrene Kristensen (Holbæk Savværk). Billederne er næsten alle Gaver og omtrent kun Gengivelser af dansk Kunst; heraf skal fremhæves en Samling af over 100 Stk. Portrætlitografier af Danske: kongelige, Præster, Politikere, Højskolemænd, Kunstnere og Videnskabsmænd, skænkede af Kunstforlægger Hans Kr. Hovmøller; de er ophængte i Underetagens Sidesale og virker godt ved den ensartede Mængde. Fotograf F. Riise har skænket ca. 50 Stk. store udmærkede Fotografier af Brødrene Skovgaards bedste Arbejder; de er ophængte samlede i Hotellets Læseværelse, som dermed er omskabt til Bygningens mest opdragende Rum.

1. Juni 1909.

Rolf Schroeder.

GADEPLANERNE.

Kommunalbestyrelsens Bestræbelser for at faa Projektering af Gadeplaner og Bebyggelser ind i et bedre Spor fortjener den største Paaskønnelse af Byens Borgere.

Det første Indtryk paa den nu afsluttede Udstilling i Raadhushallen af den offentlige Konkurrence angaaende en Gade- og Bebyggelsesplan for Kjøbenhavns Kommunes ydre Distrikter var overvældende. De 19 Projekter af den omfattende Opgave talte 261 Planer. Hovedmomenterne: Kvarterernes Fordeling, Projektering af Hovedfærdselsvejene, mulig Udvidelse af Jernbaneanlægene og Havnen, Forslag til Parkanlæg og Promenadealléer var opfattet meget forskelligt og har givet Anledning til mange ofte iderige Forslag. Det samme er Tilfældet med Enkelthederne i Anlæg af Gader og Pladser i de forskellige Kvarterer.

Bortset fra nogle Overdrivelser fremviste de ikke præmierede Arbejder praktiske og smukke Udnyttelser af Landskabernes særegne Karakter, og gode Anvisninger til at skabe smukke Bydele ved Projekteringen af Gader og Pladser.

Det vil blive for vidtløftigt her at komme ind paa en nærmere Omtale af alle Projekterne; jeg ser mig nødsaget til kun kort at omtale nogle af de præmierede og det indkøbte Arbejde, for mere indgaaende at kunne fremdrage det, man kan lære af Konkurrencens interessanteste Arbejder.

Projekt Nr. 8 (Wayland Smed — indkøbt for 1500 Kr. — Ingeniør A. J. Roewade, Chicago) er interessant ved sine mangfoldige og dristige Ideer, men de er for storslaaede for vore mindre Forhold.

De projekterede Havneanlæg for Nutidens største oversøiske Skibe er saa store, at vor nuværende Havn paa Planerne ser ud som forældede Smaakanaler. En snorlige Kanalgennemskæring føres fra Amagers Nordspids udenom Kristianshavns Vold gennem Kalvebod Strand til Køge Bugt. Store industrielle Anlæg omgiver Kanalen — Tunneler føres under. Kalvebod Strand opfyldes helt til Kongelund. Vort forholdsvis nye Sluseanlæg kaldes en Snurrighed.

Havneanlægene til Storhandel og Industri dominerer Projektet. Paa lignende voldsom Maade gribes der ind i alle andre Forhold; ogsaa Administrationen foreslaas omordnet. Sport glemmes ikke; ved omfattende Sandopfyldninger skabes et Verdensbadested paa Amagers Østkyst. Kun en Amerikaner (om end danskfødt) kan i Alvor fremsætte Projekter til Kjøbenhavns Udvidelse efter saa stor Maalestok.

Projekt Nr. 15 (Kjøbenhavns Vaaben 1296 — 3dje Præmie, 3000 Kr. — Architekterne Ulrik Plesner og Aage Mathiesen, Ingeniør M. Frandsen og Landskabsgartner Aage Hansen) er et dygtigt Arbejde, godt afpasset efter vore Forhold.

De nuværende Landeveje, der i Radieretning udstraaler fra Byen, udvides til Hovedfærdselsveje; — hvor Afstanden mellem disse bliver for stor, anlægges nye. Systemet af Hovedfærdselsaarer fuldstændiggøres ved Projektering af Ring- og Diagonal-Hovedfærdselsveje.

Bivejene er fortrinsvis anlagt i Retningen Nord—Syd, for at give Bygningerne gode Solforhold; de er ofte krummede lidt og forsynede med passende Forskydninger saavel ved Gadekrydsninger som i Husrækkerne.

Villavejene er friere anlagt, gennemgaaende vel lange. Skellinien mellem Parcellerne er lagt skraat mod Vejene — Villaerne parallelt med Udstyk-

ningslinierne —, og derved i skraa Vinkler mod Vejene, dannende Zigzaglinier mod disse; en god Idé, men for ofte gentaget i samme Kvarterer.

Terrainforholdene synes godt udnyttede. Et godt udført Reliefkort letter Overblikket. Ved en uheldig Fremstillingsmaade af Generalkortet fremhæves Usikkerhed i Bebyggelsesarternes Fordeling.

Den korte Beskrivelse er klart affattet.

Projekt Nr. 4 (Tre Træer — 2den Præmie, 5000 Kr. — Afdelingsingeniør A. Bjerre) giver en god Oversigt over de forskellige Projekter, der tidligere har været fremme i Magistraten i Forbindelse med gode nye Ideer. Her fortjener en 500 Tdr. Land stor Valbypark at fremhæves med sin fortrinlige Beliggenhed langs Kysten i det lave Terrain, hvor passende Jordarbejder og Beplantninger kan omskabe Engene til et smukt og frit Parkanlæg med mindre Højder og Smaasøer, afsluttet af en Strandvej. De fleste Projekter har Fabrikskvarterer henlagt i denne Bydel tæt ved Godsbanegaarden, ved disse atter Arbejderkvarterer, hvis Beboere i første Række vil nyde godt af Valbyparken.

Dette Projekt har den Fordel at være bedst forsynet med virkelige Strandveje.

Hovedfærdselsvejene er anlagt efter for rette Linier.

Forsøget paa at anvise Motiver til smukke Vej- og Pladsanlæg er ikke lykkedes. Forfatteren har været saa uheldig i Valget af Architektassistancen, at man kunde tro, den ganske manglede.

Ved at læse Beskrivelsen aner man, at Forfatteren fra tidligere kommunale Anlægs Gennemførelse kender Vanskeligheder ved Samarbejde med Nabokommuner og Grundejere, og at dette muligvis har hæmmet et friere Syn under Skitseringen.

Projekt Nr. 5 (Anno 1977 — 4de Præmie, 2000 Kr. — Afdelingsingeniør O. K. Nobel og Architekt Holger Rasmussen) er et samvittighedsfuldt og talentfuldt Arbejde — et smukt Resultat af godt Samarbejde mellem Ingeniør og Architekt.

Man mærker Forfatternes indgaaende Forstudie af Terrainerne og af Samtidens Opfattelse af, hvorledes Byer bedst anlægges. Her tages ej alene Hensyn til Højdekurver, Landsbyer og anlagte Veje, menværges tillige om Kløfter og bestaaende Trægrupper. Et Træk som at bevare en smuk gammel Bondegaard med sin tilgroede Have som Traktørsted selv efter dens Indesluttelse i Byen, kan nævnes som Eksempel paa fin Nænsomhed mod det bestaaende. Her raseres ikke men opbygges.

Enkelthederne i Gadenettet giver mange udmærkede Anvisninger. I Storkarréerne mellem Hovedfærdselsaarerne anlægges Bivejene fortrinsvis i Retningen Nord—Syd, men aldrig afstreget som med en Hovedlineal, — de krummes lidt og forskydes, — de varieres stadig, — men uden at gøres vildsomme. Forfatterne har tænkt mere paa Gadeperspektiverne end paa Kortets Udseende ved Planlæggelsen, som er gjort med Rumsans og æstetisk Følelse. Flere Karréer udvides og afgiver Plads for Sports- og Legepladser, indskudt fra Nordsiden, hvor Bygninger vilde savne Sol. Man ledes smukt ind paa rolige Smaapladser med offentlige Bygninger.

Beplantninger anvendes næsten kun i større Anlæg; dette begrundes med, at Villaveje mellem tilgroede Haver er smukkere uden Træer paa selve Vejen, at mindre Anlæg (Ørsteds Anlæg) bliver ufrie, da Publikum henvises til Spadseregangene alene, og at mindre Anlæg er forholdsvis dyre at holde.

Beskrivelsen henleder Opmærksomheden paa mange Steder, hvor Landskabernes Karakter bør bevares eller udnyttes. Eksempelvis skal nævnes Terrainet mellem Nebbegaard og Kirkemose, Syd for Utterslev Mose; her projekteres en lille Højby med en Kirke og Stiftelse eller lignende, og yderst en Terrasse med et Trappeanlæg mod Søen, som selvfølgelig bevares. Tager man ud og ser Stedet, bliver man slaaet af Anvisningens Rigtighed; her findes Skønhedsværdier, som bør bevares og ikke nedtrampes.

Ved Omtalen af Bebyggelsesmaaderne henledes Opmærksomheden bl. a. paa Fordelene ved den Maade, gamle Købstæder er opført paa, — med lave og mellemhøje Huse, Gavl mod Gavl, afbrudt af enkelte Mellemrum med Havemure. Bebyggelsesmaaden beskrives saa levende, at man føler sig hensat paa Ribe Domkirkes Taarn med Byen under sig; Gaderne markeres af 2 Husrækker, Karréerne er store, af forskellig Form og tager sig ud som smaa Lunde, begrænsede af Husrækkerne.

Det er en Fornøjelse at læse denne Beskrivelse, der Side efter Side vidner om, at Samarbejdet mellem Ingeniør og Architekt er lykkedes i den Grad, at man næppe mærker, om det er denne eller hin, der taler. Afvandingsspørgsmaal, Terrainernes praktiske og smukkeste Udnyttelse og rent kunstneriske Spørgsmaal tages der lige Hensyn til hvert enkelt Sted.

I dette Projekt saavel som i Nr. 4 og Nr. 15 og flere andre er en smuk og naturlig Fordeling af Kvartererne forsøgt projekteret, uden at det er lykkedes rigtig for nogen undtagen i Projekt Nr. 2.

(Fortsættes.)

Rolf Schroeder.

ARKITEKTFORENINGENS TIDSSKRIFT.

Til Redaktionen af »Architekten«.

I Anledning af Hr. Architekt Martin Borchs og den ærede Redaktør af »Architekten«s Bemærkninger i »Architekten« af 29. Maj dette Aar til nogle Udtalelser fremsatte i »Arkitektforeningens Tidsskrift« Nr. 19 af en »Haandværker« om »Akademisk Architektforening«s Forslag til Arbejdsgiverforeningen og Byggehaandværkerne om Beregningskontor for Licitationsarbejder, tillader jeg mig at udbede mig Plads for følgende:

Den ærede Redaktør af »Architekten« lyser efter en Protest fra »Haandværkets Side imod at blive benyttet paa denne ufine Maade« af »Arkitektforeningens Tidsskrift«.

Maa jeg da som Formand for Snedkerlaugets Bygningssnedker-Afdeling og Formand for Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre, samt som Medlem af det af Arbejdsgiverforeningen nedsatte Udvalg til Behandling af det omhandlede Forslag om Beregningskontoret faa Lov til i »Architekten« og »Arkitektforeningens Tidsskrift« at protestere mod den ærede »Haand-

værkers« utilbørlige Udtalelser om »Akademisk Architektforenings« Forslag om Beregningskontoret.

Jeg forudskikker dog den Bemærkning, at da jeg læste de omhandlede Udtalelser, blev min Skamfuldhed paa Haandværkernes Vegne hurtig reduceret, da jeg saa, at Artiklen manglede *en Mands Navn* som Underskrift; men det gjorde mig ondt, at »Arkitektforeningen«, som Snedkerlaugets Bygningssnedker-Afdeling netop i de Dage udvekslede Skrivelser med om venskabeligt Samarbejde paa fælles Opgaver, i dens Organ kunde optage et saadant Angreb paa et Forslag fra »Akademisk Architektforening«, som vi Bygningssnedkere havde modtaget og anset som et godt Forhandlingsgrundlag til Opnaaelsen af forbedrede Licitationsforhold.

Angrebets Anonymitet betog mig min første umiddelbare Lyst til at give Svar paa Tiltale, idet jeg syntes, at saadanne Udtalelser, hvor den personlige Ansvarsfølelse var ladet saa ganske ude af Betragtning, ikke havde noget som helst Krav paa at blive imødegaaet.

Naar Protesten nu alligevel er udfordret af »Architekten«, saa fremkommer den for at konstatere, at Snedkerlaugets Bygningssnedker-Afdeling, som dog i nogen Maade har vist sig arbejdsvillig og — vi er ubeskedne nok til at sige — ogsaa arbejdsdygtig i Retning af at forbedre Licitationsforholdene for vort Fags Vedkommende, med Tillid og Glæde har taget imod »Akademisk Architektforenings« Hjælp til om mulig i den foreslaaede Form at faa vore Bestræbelser forbedrede og lyste i Kuld og Køn som Frugt af fælles hæderlige Bestræbelser for at hæve Byggevirksomhedens Licitationsmoral, der nu befinder sig saa dybt nedværdiget, at enhver hæderlig Byggehaandværker aabent maa erkende sin Skamfuldhed derved.

Der kan være delte Meninger om Fremgangsmaaden og Midlerne til at forbedre Licitationsmoralen. Men den *Haandværker,* der kan bruge de Udtalelser, der er fremsatte i »Arkitektforeningens Tidsskrift« om »Akademisk Architektforenings« Forslag, som nu befinder sig under Udvalgsarbejde i Arbejdsgiverforeningen, er i alt Fald uværdig til at fremføre offentlige Udtalelser om Sagen paa Byggehaandværkernes Vegne; men hans *Haandværk* hører maaske heller ikke til Byggefagene.

At hans Udtalelser skal kunne skade Byggehaandværkernes Forhold til »Akademisk Architektforenings« Medlemmer, anser vi for ganske udelukket.

Kjøbenhavn, den 1. Juni 1909.

Ærbødigst

VICTOR HENRIKSEN.

Vi har ikke et Øjeblik taget denne »Haandværker« alvorligt; men den *Redaktion,* der — i Modsætning til, hvad der er Coutume i den hæderlige Del af Pressen — optager anonyme Smædeartikler, paatager sig altsaa Ansvaret for disse og har derved — dømt sig selv. *Red.*

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Architekt C. W. FR. LENDORF, R. af Dbg., er bleven udnævnt til Dannebrogsmand.

✶

Harsdorffs Hus. I Anledning af en Notits i et herværende Blad angaaende Harsdorffs Hus, spørger *Dr. B.* i »Architektens« forrige Hæfte:

»Er det muligt, at den i ovenstaaende Bladmeddelelse antydede Skændsel skal kunne overgaa en af vore smukkeste Bygninger i Kjøbenhavn?«

Paa et Andragende, støttet af Foreningen til gamle Bygningers Bevaring, Akademisk Architektforening og Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, som gik ud paa at anmode Staten om til en rimelig Pris at overtage Bygningen, har man svaret med at byde Ejeren en Pris, som denne ikke uden betydeligt Tab kunde sælge for.

Takket være det Sparesystem, der synes anerkendt som god Finanspolitik herhjemme, *er* det altsaa muligt, at Byggespekulationen før eller senere kan inddrage Harsdorffs Hus under sit Virkefelt. LEUNING BORCH.

*

Brøndstrædekvarteret. Da det Rygte har været almindelig udbredt, at Magistraten vilde foranstalte en Konkurrence om Bebyggelsen af Brøndstrædekvarteret, har Bestyrelsen for A. A. sendt en Forespørgsel herom til Magistraten, men denne har svaret, at der *ikke* var Stemning for Afholdelsen af en saadan Konkurrence.

*

Direktoratet for Fabrikstilsynet har anmodet os om at meddele følgende: Da det jævnlig hænder, at Architekter ved Udarbejdelsen af Planer til ny Fabriksanlæg eller Omdannelse af ældre Bygninger til Fabriksbrug forsømmer at tage Hensyn til de i Fabriksloven med tilhørende Regulativer indeholdte Forskrifter — oftest vel paa Grund af mangelfuldt Kendskab til disse —, skal man henlede Opmærksomheden paa, at der i Fabrikslovens § 3 er hjemlet enhver, som vil oprette en Fabrik eller omdanne et allerede bestaaende Anlæg til Fabrik, Ret til, forinden Anlæget paabegyndes, at afæske Direktoratet for Fabrikstilsynet en Udtalelse om, hvorvidt de forelagte Planer over Arbejdsstedet (med dertil førende Adgange samt med Angivelse af Arbejdsrummenes Bestemmelse og Kraftmaskinens og Hovedtransmissionernes Beliggenhed) viser Overensstemmelse med Loven. En saadan forhaands Forelæggelse for Fabriksdirektoratet maa anbefales enhver, som vil sikre sig imod bekostelige Ændringer af det fuldførte Anlæg.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Svenska Almogehem, udg. af Gustaf Carlsson, under Medv. af Konsulenterne V. Ekerot, F. Gesellius, C. W. Hjorth og S. Torgersruud, Fil. Dr. Hellstrøm, Malerne Nils Kreuger, Gartneren Karl Magnusson, Architekterne Gate, Grut, Landén, Morssing, Tengbom, Åkerlund og Østberg. 208 S. M. mange Billeder og Gengivelser af Tegninger til 15 forskellige Almuehjem. Pris 5 Kr. 75.

Guppy, H., and G. Vine, A Classified Catalogue of the Works of Architecture and the Allied Arts in the principal Libraries of Manchester and Salford. 310 S. 3 sh. 6 d.

Homes for the Country. A series of designs and examples of executed works, with plans of each. By R. A. Briggs. 10 sh. 6 d.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 12. JUNI 1909
11. AARGANG NR. 37

LANDSTED I SPRINGFORBI.

ARCHITEKT C. BRÆSTRUP.

En gammel Valnøddetræsallé fører fra Strandvejen til Dyrehaven over den Grund, hvorpaa Etatsraad Carl Norstrand har opført en Villa til Bolig for sin Svigersøn, Baron R. Wedell-Wedellsborg. Paa Grunden findes en Del gamle Frugttræer og en Rotunde af Kastanietræer.

Façaderne er stænkpudsede og kalkede gule, Frisen, Verandaen og Skorstensafdækningerne hvidtede. Soklen og de udvendige Trin er af røde Klinker; Karnappen og Baldakinen ved Entrédøren er dækkede med Bly. Over de brede Vinduer er lagt Egetræs Planker, over Vinduet i Hallen dog tillige Jern.

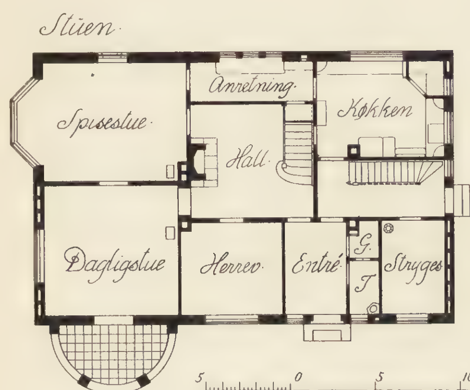
GLASMOSAIK I SPISESTUEN. FRU KAREN BRÆSTRUP.

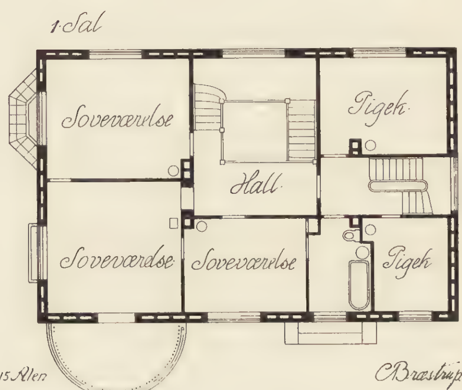

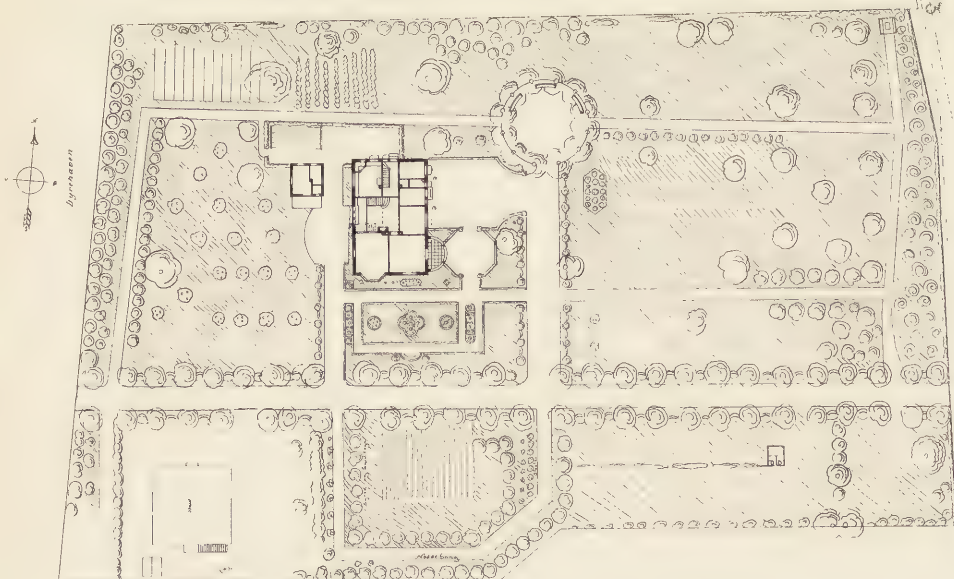
INTERIØR FRA HALLEN.

LANDSTED I SPRINGFORBI.

I Kælderen er Viktualierum, Folkekloset samt et Varmekammer, som opvarmer Hallen. Der er opført et lille Vaskehus.

Arbejdet er udført af Tømrermester N. Chr. Nielsen i Lyngby (Hovedentreprenør), Murermester A. Harild, Glarmester S. Guhle og Malermester Chr. Henriksen fra Lyngby. Glarmester Ehrenfried Guhle i Hørsholm har udført Glasmosaiken. Snedkerarbejdet er udført af P. S. Winchell, Bøttern & Co. i Nakskov. Kloakarbejderne og de sanitære Anlæg er udført af Ingeniørerne Andreasen & Henningsen, de elektriske Ledninger af Installatør C. Lyders.

Cosmus Bræstrup.

HOVEDINDGANG.

GADEPLANERNE.*)

(Sluttet.)

Projekt Nr. 2 (Urania — 1ste Præmie, 10.000 Kr. — Stadtgeometriker Carl Strinz, Bonn).

Trods nogen Mangel paa virkelige Strandveje, uheldige Enkeltheder og grufulde Gadeperspektiver har dette Projekt ubetinget fortjent at hjembringe sin Forfatter 1ste Præmie for sit gode og overlegne Hovedanlæg.

I Lighed med andre Projekter er Kalvebod Strand opfyldt til Slusedæmningen og udnyttet til Fabrikskvarterer, i god Forbindelse med Jernbaneanlæg og Havnebassiner. Fabrikskvartererne strækker sig herfra langs Godsbanegaarden og Jernbanelinien Vest paa.

Paa Amager fordeles Kvartererne (fortalt i store Træk) efter lodrette

*) Til denne Artikel vil der senere fremkomme farvetrykte Gengivelser af de 4 præmierede Hovedplaner. *Red.*

Linier i Nord—Syd. Efter Vestsidens Fabrikskvarterer kommer et Arbejderkvarter, — dernæst høj sluttet Bebyggelse om Amagerbrogade, — saa aaben Bebyggelse — og yderst mod Østkysten et Villakvarter, som afsluttes med en Strandpromenade.

I det store Landdistrikt Nordvest for Kjøbenhavns By findes det nye i Anlægsmaaden. Simpel, naturlig og slaaende rigtig.

Paa hvert Højdedrag eller i de bestaaende Landsbyer anlægges et Bydelscentrum, hvor høj, sluttet Bebyggelse er tilladt; Centrerne omgives af en indre Ring af aaben Bebyggelse, hvorefter et Villakvarter danner en ydre Ring.

Moser, Vandhuller og Engdrag om Aaer omdannes til Parker og Anlæg med Søer og Vandløb. I Lavningerne mellem Centrerne opspores, omdannes og beplantes hvert Mosehul, disse forbindes indbyrdes med brede beplantede Promenadealléer, der løber videre om Parkerne som Randalléer.

Et Net af saadanne Promenadealléer flettes ud over Landskabet med Maskeknuderne af Parkanlæg og Hullerne udfyldt af Bycentrerne, hvis Yderrings Villahaver smelter sammen med Promenadealléernes Beplantninger.

I Midten af Bycentrerne findes som Regel Torve eller Pladser; disse forbindes med Hovedfærdselsveje fra Centrum til Centrum. Paa denne Maade opstaar Systemet af Hovedfærdselsaarer, som et andet Net knyttende Bycentrernes Knudepunkter sammen, prydet med Parkanlæg i Maskehullernes Midte.

De to Net samarbejdes og udredes saaledes over hinanden, at Traadene (Hovedfærdselsvejene og Promenadealléerne) ikke følges ad, men stadig krydser hinanden.

Som tegnet af Landskabet selv frit og naturligt opstaar Helet: Parkerne af Moserne — Alléerne i Lavningerne — Centrerne af Landsbyer og Højder — og Hovedfærdselsaarerne af Landevejene.

Landskabets Karakter fremhæves ved den høje Bebyggelse paa Højderne. Luftbælterne skabes og forbindes af Parkanlægene og Promenadealléerne med omgivende Villakvarterer.

Bivejenes finere Net udspindes i Storkarréerne saaledes, at Hovedfærdselsaarerne suppleres af mindre Færdselsveje, der atter forgrener sig i egentlige Biveje. I de tæt og aabent bebyggede Kvarterer føres Vejene radiært ud fra Bycentrernes Pladser og Hovedgader. I Villakvartererne opstaar naturligt Ringveje om Centrerne i 2 Villaparcellers Længde fra Promenadealléerne. Udsynet fra Bycentret over Træer til andre Bycentrer bevares ved Maadehold i Gadernes Forskydninger.

Parkerne anlægges efter utvungne Linier, Spadserevejene følger ofte Randalléerne, Beplantningerne er fortrinsvis fordelt i Yderkanterne ved Spadserevejes Sammenskæringer og paa Smaaøer.

Foruden Sporvejslinier paa Hovedfærdselsvejene projekteres i Tilslutning til det nuværende Banenet en ydre Ringbane paa Dæmning, anlagt hvor Terrainet tillader det, og saaledes, at den hverken følger Promenadealléer eller Hovedfærdselsveje.

Et smalt Anlæg danner et grønt Bælte i Kommunegrænserne Storbyen rundt. Straks forstaar man ikke, hvorfor det anlægges saa langt ude; ved

nærmere Eftersyn viser det sig at være en god Udnyttelse af Gyngemose, Kagsmose og Engene ved Harrestrup Aa. Grænseanlæget giver dertil en god Adskillelse mellem Kvarterer indenfor Ringen, hvor Kommunalbestyrelsen kan bestemme Bebyggelsesmaaden, og Kvarterer udenfor, hvor Kommunalbestyrelsen ingen Indflydelse har paa Bebyggelsen.

Parkringen forbinder Lersøparken, Emdrup Sø, Parken i Utterslev Mose og Damhussø og følger herfra Harrestrup Aa til Kalvebod Strand. En Promenadeallé føres herfra og over Slusedæmningen, videre tværs over Amager og op langs Østkysten til Kristianshavns Vold — denne bevares og omdannes delvis til Park (den bør bevares i sin nuværende Skikkelse og holdes anstændig) — og danner med Langebro Forbindelsesledet mellem den ydre Promenadering og den indre Boulevardring.

Nord om den indre By slutter Ringen ved et Dæmningsanlæg, der føres op til en Luftbro baaret af Pakhusbygninger udenom Orlogsværftet over Mastetoppe, Toldboden og ned over Kastellet; et Projekt, som næppe tages op til Forhandling.

Som nævnt er Enkelthederne i Projektets Kvarterer ikke gode: Gaderne er ikke tilstrækkelig »solvendte« — Torve-, Hvile- og Legepladser er ikke godt indarbejdede i Gadenettet, — Pladsangivelsen til offentlige Bygninger mangler den fornødne Architekthjælp. Det sidste beviser Forfatteren selv ved de højst uheldige perspektiviske Fremstillinger.

Fremstillingsmaaden af Generalplanen er værd at bemærke. Karréfarverne er godt sammenstemte, og saa lyse, at det trykte Kort tydeligt ses igennem. Hovedfærdselsgaderne fremhæves ved stærke, røde Bygningsfarver langs disse. Paa lignende Maade, men svagere fremhæves enkelte vigtige Gader. Parker og Alléer fremhæves med en kraftig grøn Beplantningsfarve og markeres yderligere ved at fremhæve Villarækkerne langs Alléerne med den kraftige røde Bygningsfarve. Overblikket lettes ved ovenanviste Fremhævelse af Hovedmomenterne.

Beskrivelsen er som Generalplanen klar, — Overblikket fastholdes stadig med Ængstelse for Fortabelse i Enkeltheder.

Ved en Konkurrence af saa stort Omfang vil Hovedanlægene fremstillet paa Generalplanen blive afgørende for Præmiernes Fordeling.

Planer i større Maal o. s. v. burde ikke forlanges, men udskilles.

Efterhaanden som Bydelene skal anlægges, kunde mindre Konkurrencer blive bestemmende for Kvarterernes Enkeltheder.

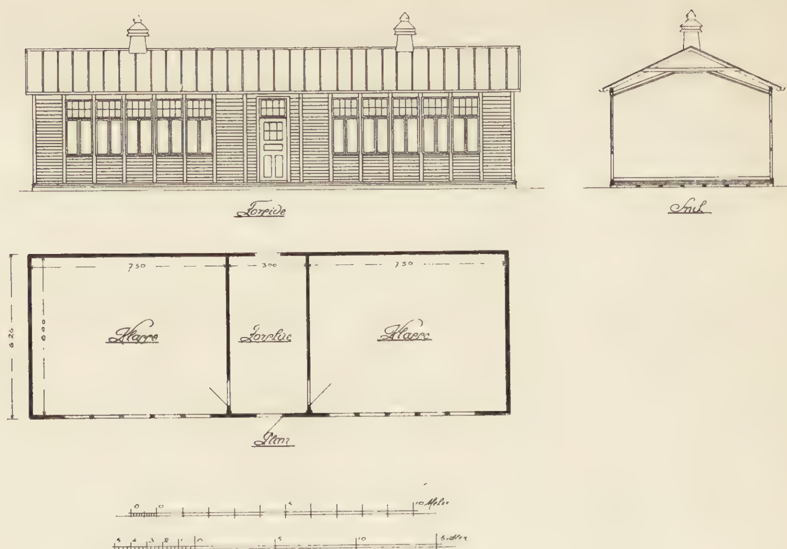
Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse har faaet et værdifuldt Materiale til Vejledning ved Planlæggelsen af Byens Udvidelse; benyttes dette rigtigt i godt Samarbejde mellem Teknikere og Kunstnere, kan der skabes gode Betingelser for et Kulturarbejde ved Opbyggelsen af praktiske, sunde og smukke Kvarterer.

Saa sunde, saa frie og rige paa Skønhedsværdier burde disse nye Kvarterer planlægges og opføres, at det vil blive en Straf at forvises til en af de . . . . . Bydele, vor Samtid har rejst saa mange af.

Kjøbenhavn, i Maj 1909.

Rolf Schroeder.

SKOLEPAVILLONER.

Efter Indbydelse af A/S Phønix besaa vi forleden de af Aktieselskabet opfundne og for Kjøbenhavns Kommune opførte Skolepavilloner.

Som bekendt har det paa Grund af den herskende Skolenød i Kjøbenhavn været nødvendigt at slaa ind paa Anskaffelsen af *transportable* Pavilloner, for til enhver Tid at kunne regulere Pladsforholdene i Skolerne i de forskellige Kvarterer af Byen.

Den Opgave, at konstruere et saadant Hus, der er let at opstille og let at nedtage og transportere, synes her meget tilfredsstillende løst. Systemet bestaar i, at Husene er byggede af lutter lige store Felter, saaledes at Vinduer og Døre passer hermed. Størrelsen af Husene indrettes altsaa efter Antallet af Felter. Felterne kan udføres saa nøjagtigt, at de passer paa ethvert Sted i Huset uden Nummerering eller Tilpasning. Husene kan opstilles hvorsomhelst uden Fundament; kun en almindelig Planering af Terrænet, hvorpaa Underlaget hviler, er nødvendig. Paa en meget snild og vistnok god og rationel Maade er der sørget for Isolation mod Kulde, Opvarmning og Ventilation. Man lægger Mærke til et fortræffeligt Oplukkebeslag til Overrammerne i Vinduerne.

Det her afbildede Hus er jo fremstillet uden nogen Tanke paa Skønhed og gør derfor et meget tarveligt Indtryk. Men der er efter Aktieselskabets Udsagn intet i Vejen for, at Former og Enkeltheder kan ændres, saaledes at man paa denne Maade kunde opnaa at fremstille virkelig smukke Huse, f. Eks. til billige og lette Sommerboliger (man skimter en hel ny Form for »Landliggeri«, baseret paa Nomadeprincippet!); endvidere maa de egne sig godt for Hospitalsbarakker o. l.

Teknisk og konstruktivt synes der kun at være godt at sige om disse flyttelige Huse, der maa betegnes som en nyttig dansk Opfindelse.

A. R—e.

TALE VED DET TEKNISKE SELSKABS GENERALFORSAMLING DEN 27. MAJ 1909.

Af P. V. J. Klint.*)

Ærede Forsamling! Naar jeg tager Ordet her, er det efter Opfordring fra den Kreds af Bygmestre, som har sluttet sig sammen i »Architektforeningen«. Man har ønsket, at jeg skulde føje et Par Ord til det Andragende, hvormed nævnte Forening er indgaaet til det tekniske Selskabs Bestyrelse om en Udvidelse af Undervisningen i Bygningsskolen til at omfatte, hvad jeg i Overensstemmelse med nogle Artikler i Bladet »Architekten« helst vil kalde »*Bygningskultur*«. Det er i det Hele disse smaa Afhandlinger, som har henledt d'Hrr.s Opmærksomhed paa mig, og da navnlig de Stykker, som har Titlen »*Den gamle og den nye Tids Bygmestre*« (April 1901) og »*at værne det gamle og sætte Skik paa det ny*« *eller* »*en Reform af vore Bygningsskoler*« (Oktober 1906). Jeg følger meget gerne d'Hrr.s Opfordring til at udtale mig for en saa kyndig Forsamling, thi jeg anser Sagen for meget vigtig, saa vigtig, at der vel næppe siden de moderne Bygningsskolers Stiftelse har foreligget en Sag af saa stor Betydning.

Naar jeg siger, at Sagen ligger for, mener jeg dermed, at fra alle Sider, baade fra akademisk uddannede Architekter og fra Bygmestre, uddannede ved de tekniske Skoler, fra Lærere ved disse saavelsom fra andre, der har Interesse for Bygningskultur i det hele, lyder der Udtalelser om Sagen og dens Vigtighed. Jeg ved, at Forstanderen for denne Skole har Sympati for Sagen, og det er nærmest den Stilling, teknisk Skole har haft som Forskole til Akademiet, der tidligere har vanskeliggjort Optagelsen af Bygningskultur som Undervisningsfag ved Skolen.

Min Grundbetragtning er denne, at naar den gamle Tids Bygmestre har kunnet løse den Opgave at bygge sin Tids borgerlige Huse paa en saadan Maade, at vi alle beundrer dem, baade Lægmænd og Lærde, for deres solide Konstruktion, deres kraftige, enkle Form, deres stilfærdige og dog stærkt udprægede kulturelle Former — jeg siger, at naar man snart overalt er bleven enige om disse store Fortrin i Borgerhusene fra gammel Tid og ved, at de fleste af disse Huse er byggede af Haandværksmestre uden særlig kunstnerisk Uddannelse, blot oplærte gennem gode Traditioner, kraftige Overleveringer, da ligger det nær at drage den Slutning, at vor Tids Bygmestre maa kunne naa lige saa gode Resultater uden det omfattende Architekturstudium, der kræves af Akademiet, naar de holder sig indenfor de samme Rammer som de gamle Bygmestre og ligesom disse oplæres saavel i Konstruktionen som i dennes Kultivering. Enhver Skole, der underviser i Bygningskonstruktion, bør da have en uafviselig Pligt til ogsaa at delagtiggøre sine Elever i den Bygningskultur, som er udviklet gennem Tiderne, og udenfor hvilken vi intet Fodfæste har.

Jeg ved ikke, om det nogensteds er oplyst, hvorledes Bygmestre i Al-

*) Gengivet efter Talerens Manuskript og henstaar her ganske for hans egen Regning og Risiko. *Red.*

mindelighed oplærtes i gamle Dage, men vi har jo imellem os den udmærkede Kender af vort gamle Haandværks Historie, Professor C. Nyrop, han vil sikkert kunne oplyse derom, om det ikke allerede er sket, og det vil have stor Betydning for den Sag, her er paa Tale, thi at Oplærelsen alene skulde være foregaaet paa Byggepladsen, er vel næppe rimeligt.

Lad mig nævne med den største Hæder den tyske Architekt og Forfatter Schulze-Naumburg som den, der fremfor alle andre har bragt det gamle Borgerhus til Ære og Anseelse, fremdraget dets simple Dyder og den skønsomme Maade, hvorpaa det indbygger sig i Gadeflugten, paa Torvet eller i Landskabet, og som Modsætning dertil det moderne Hus i sin vidtløftige eller brutale Form og ofte hensynsløse Beliggenhed. Han slaar i Sandhed haardt til, rammer ligesaavel opefter som nedefter, men viser os Vejen, vi skal gaa, for at komme ud af Uføret, Forbillederne, vi skal stræbe at naa.

Men lad os ogsaa erindre, at næsten alt, hvad der i nyere Tid er frembragt af god Architektur hertillands, hviler paa den Tilegnelse af gammel dansk Bygningskunst, som er naaet gennem de mange Opmaalinger, foretagne navnlig under Ledelse af Professorerne Storck og Holm og fortsat af de unge Architekter paa egen Haand i Foreningen af 3die December, og i meget mindre Grad paa det Stilstudium, som er dyrket paa Akademiet, og som i hvert Fald til en Tid, ved sin ensidige Fremhævelse af antik og romansk Kunst, Gothik og Renaissancekunst og sin Fordømmelse af de Traditioner, der laa nærmest for os, har berøvet Architekturstudiet sin naturlige Tilslutning til Virkeligheden, saa meget mere som vort Land er rigt paa Bygninger i en simpel og kraftig Barokstil, og det netop er i denne Tid, at det almindelige Borgerhus fik sin faste Form, den det væsentligst bevarede i Empiretiden.

Det er da et glædeligt Tidernes Tegn, at denne Kreds af Bygmestre selv forstaar, hvad de trænger til, og i deres Blad jævnlig har fremhævet Schulze-Naumburg som den store Læremester i den borgerlige Bygningskunst, og gennem ham har faaet Øje for, at en Tilknytning til de Traditioner, der blomstrede i det attende Aarhundrede og bristede med Midten af det nittende, vil fri os ud af den Forvirringens Mangfoldighed og Holdningsløshed, der nu hersker, og gengive det borgerlige Hus sin simple Værdighed.

Det, det da gælder om, er ikke ved en Udvidelse af Bygningsskolen at skabe halvt akademiske Architekter, som har faaet en Mundsmag af de forskellige Stilarter og hverken ved ud eller ind, hvorledes de skal benyttes i det praktiske Liv, saa at den ene bygger i Øster, den anden i Vester, men det gælder om at danne Bygmestre, hvis Ære er der, hvor Haandværket er, ikke ønsker at blive en Brøkdel Kunstner, men heller ikke vil berøves *Haandværkets Initiativ*, thi ingen kan som den dygtige Haandværker indpasse den daglige Tings Form efter det praktiske Brug og Materialets Beskaffenhed. Det hævner sig at lade Haandværkerens Fantasi ligge gold og kun lade Haanden arbejde.

Det gælder tillige om at udvikle faste Normer for de almindelige Bygninger. I Tilknytning til de gamle Husformer *skabe Hustyper, der uden store Ændringer kan benyttes af praktiske Bygmestre, som kender vor Tids Krav og*

ikke tilstræber nogen Art af Originalitet, men alle Arter af Soliditet. Gentagelsens Kunst er af lige saa stor Værdi som Nyskabelsens, den hører Haandværkeren til og kan ikke tilfredsstillende øves af andre, Fornyelsen tilhører Kunstneren og kan kun forsvarligt ske gennem ham. Gentagelsen skaber Fuldkommenheden i det daglige, Fornyelsen Fuldkommenheden gennem Tiderne.

Det er ikke min Hensigt at prøve paa at udvikle, hvorledes Planen for en saadan Skole kunde lægges. Opgaven er vanskelig, og de bedste Lærerkræfter vil ikke blive for gode, men jeg vil dog antyde, at den Tilknytning til det gamle, som efter min Mening skal være det bærende, naturligst kunde naaes ved, at Eleverne maalte gode, gamle Huse, og at de derefter yderligere tilegnede sig disses Bygningsformer ved at forsøge paa at komponere ud fra det, de har maalt. Meningen er ikke at skrue den ny Tid ind i de gamle Former, men dette vil heller ikke kunne ske, da en praktisk Bygmester altid vil lade sig beherske af den praktiske og brugelige Indretning, selv om han søger at tilegne sig de simple, gammeldags Dyder.

Der har været en Tid, hvor de akademiske Architekter troede at kunne naa til at tilegne sig hele Landets Byggeri og mente, at Haandværkerne kun for saa vidt skulde være Bygmestre, som de byggede de af akademiske Architekter tegnede Huse. Denne Tro er og var jo imidlertid ganske i Uoverensstemmelse med de virkelige Forhold, og jeg tror ogsaa, den nu for den allerstørste Del er opgivet som urimelig. Kan end den kunstnerisk uddannede Architekt med Rette kræve en Førerstilling i den borgerlige Bygningskunst, saa kommer han dog bestandig til at overlade Broderparten af disse Arbejder i By og paa Land til Haandværkeren, saaledes som Skikken er og altid har været.

Den Haandsrækning, som akademiske Architekter for Tiden yder Provinsbygmestre gennem »Tegnehjælpen«, er kun en Hjælp til Selvhjælp, uegennyttig som denne er i hele sin Virksomhed, og det er heller ikke akademiske Architekters Mening at tilegne sig Stationsbyernes Byggeri Landet over, fordi en Kreds af os gennem den lille Stationsby ved Aarhusudstillingen søger at genoplive de simple, gammeldags Former med de Ændringer, som det moderne Liv kræver.

Den hele Bestræbelse bunder i, at vi nu er naaet saa vidt, at vi ønsker, at alle de Ting, der omgiver os, skal modtage en Skønhedskultur.'

Den store kunstindustrielle Bevægelse Verden over har væsentligst opdyrket de kostbare Stykker, ligesom Architekturen væsentligst kun er naaet til at dyrke den monumentale Bygning eller den velhavende Privatbolig.

Nu gælder det at kultivere Bohavet i hver Mands Hus og vigtigere endnu at kultivere selve Huset.

Stuen bliver ikke skøn, fordi man hænger et smukt Billede paa Væggen, mens det øvrige henligger i Smagløshed.

Byen bliver ikke skøn, fordi et enkelt Hus straaler som en Primadonna mellem Grimrianner, men naar man kan gaa Gade op og Gade ned og glæde sig ved hvert Hus, man ser, og naar hver Genstand, man tager i Haanden, har faaet sin Kultur, da er vi naaet saa langt, som de gamle var det.

Jeg tror, man kunde kalde den Tilbygning til Bygningsskolen, vi ønsker, for »*Bygmesterskolen*«, og de udlærte fra denne Skole »*eksaminerede Bygmestre*«.

Et godt, rammende Navn, der sætter Tingen paa sin rette Plads, er meget værd. Det kan vel være, at der fra en saadan Skole kan udgaa Bygmestre, der tager det op med de akademisk uddannede, men dette er ikke Skolens Formaal, dens Formaal er større og bredere. Lad Architektnavnet være godt for sig, Bygmesternavnet bør ikke være ringere.

FORSKELLIGT.

Landsudstillingen. Efter Indbydelse af Komiteen for Landsudstillingen deltager »Architekten«s Redaktion i den Fest for Pressen, der afholdes Lørdag den 12. ds.

Ved samme Lejlighed skal vi, under Samraad med Udstillingens Architekt, lægge en Plan for, hvorledes dette store og udmærkede Arbejde kan blive *nogenlunde* fyldigt fremstillet i »Architekten«. Saa er der de danske Architekters Kælebarn: Stationsbyen, endvidere de Egil Fischerske Villaer, forskellige Udstillingspavilloner — — — det svimler for Tanken ved alt dette Stof, der ligger og venter i den jyske Hovedstad!

✶

Licitationsarbejdet. Som Svar paa den i »Architekten« Nr. 35 gengivne Henvendelse fra »Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre« har Bestyrelsen for »Akademisk Architektforening« tilsendt førstnævnte Forening følgende Skrivelse:

Hr. Snedkermester Victor Henriksen,

Formand for Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre.

I Henhold til Deres ærede under 20. April dette Aar modtagne Skrivelse ønsker Bestyrelsen at udtale, at den ogsaa anser det for formaalstjenligt, at Bortliciteringen af Bygningsarbejderne ved større Foretagender finder Sted saavidt muligt hvert Fag for sig.

Bestyrelsen er villig til at anbefale Akademisk Architektforening at følge denne Fremgangsmaade, men maa dog samtidig bemærke, at Foreningens Vedtægter ikke hjemler den Ret til at paabyde noget saadant.

Kjøbenhavn, den 20. Maj 1909.

P. B. V.
Axel Berg,
p. t. Formand.

H. Koch.

✶

Fællesturen til Landsudstillingen i Aarhus er opgivet, da der ikke havde meldt sig tilstrækkelig mange Deltagere.

✶

Konkurrence. I Borgerrepræsentationens Møde den 7. ds. vedtoges det — efter Indstilling af vedkommende Udvalg — at lade afholde en offentlig Konkurrence om Tegninger til Belysningsvæsenets Bygning i Brøndstræde-

kvarteret. Til Bedømmelsesudvalget vælger Borgerrepræsentationen 5 Medlemmer. Præmiesummerne er bestemte saaledes: 1ste Præmie 1000 Kr., der forhøjes til 1500 Kr., ifald Ledelsen overdrages en anden Architekt; 2den Præmie 1200 Kr. og 3die Præmie 800 Kr. (Denne Konkurrence maa ikke forveksles med den, der var Tale om i forrige Hæfte, og som gjaldt Ordningen af hele Kvarteret.)

✶

Kommunale Præmier for Bygninger. I Lyon har Byraadet, if. »l'Architecte«, vedtaget for Aarene 1909 og 1910 at præmiere dertil værdige Bygninger i Lighed med, hvad der finder Sted i Kjøbenhavn. Bygningerne deles i 3 Klasser, nemlig: Privatboliger, Forretningsbygninger og industrielle Anlæg. Der kan uddeles fem Præmier: 6000, 4000, 2000, 1500 og 1000 Frs. til *Ejerne* af disse Bygninger. Til Architekterne kan der gives to Guld- og tre Sølvmedaljer. Endvidere kan der uddeles endnu tre Præmier paa 500, 300 og 200 Frs. til Ejerne og tre Bronzemedaljer til Architekterne, ligesom der kan uddeles Bronzemedaljer til Haandværkerne for godt udført Arbejde.

✶

Hermann Muthesius, den udmærkede tyske Architekt og Forfatter, aflagde forleden et Besøg her i Byen for at se Raadhuset. Dr. Muthesius skal nemlig anmelde Raadhusbogen i tyske Kunsttidsskrifter, og for at kunne gøre dette tilfredsstillende, ansaa han det for nødvendigt ved Selvsyn at gøre sig bekendt med Bygningen.

✶

Kvindelig Architekt i England. Miss Ethel Charles er blevet optaget i The royal institute for british architects som det første kvindelige Medlem af denne store og berømte Forening. Hun har for nylig ved en Konkurrence om Opførelsen af en Kirke i London sejret over 200 mandlige Kolleger.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Gulbrandsen, S. R., Billige Hjem. En Række Tegninger til Smaaborgere rundt By og paa Land. 56 S. 1 Kr.

Greek Architecture. By Professor Allan Marquand, Ph,D., L.H.D., Illustrated. Extra Crown 8vo. 10 sh. (Handbooks of Archæology and Antiquities.)

Die Bau- und Kunstdenkmäler von Westfalen Im Auftrage des Provinzial-Verbandes der Provinz Westfalen bearbeitet von A. Ludorff, Prov.-Baurat.

Kreis Gelsenkirchen-Land. Mit geschichtlichen Einleitungen von Professor Dr. Darpe. M. Kort og Ill. M. 1,20.

Kreis Gelsenkirchen-Stadt. Mit geschichtlichen Einleitungen von Professor Dr. Darpe. M. Kort og Ill. M. 1,20.

Fechner, K., Gesetz üb. die Sicherung der Bauforderungen. (Nach den Beschlüssen des Reichstags in 3. Beratg.) VI, 33 S. 1 M.

Feldegg, F. von, Die Platz- und Strassenanlage von Salzburg. 20 S. m. 15 Ill. og 21 Lystryktvl. Indb. 10 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 19. JUNI 1909
11. AARGANG Nr. 38

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS.

Det *første Indtryk* — og stort andet kan der ikke være Tale om at nedskrive her efter et hastigt Besøg paa Udstillingen — det første Indtryk, man, staaende paa Damperens Dæk, faar af »den hvide By«, er festligt og straalende. Med Marselisborg Skov paa den ene Side, Aarhus By paa den anden, breder sig de hvide Bygninger som et meget skønt Mellemled mellem Byens massive Stenmasse og det grønne Løv — det hele forbundet og gjort levende ved det bølgende Vand forneden i Billedet.

Naar man saaledes straks faar en lykkelig Følelse af den enestaaende heldige Beliggenhed for Udstillingen, er det billigt at fremhæve, at denne udelukkende skyldes Architektens sikre Blik, idet Udstillingspladsen oprinde-

lig var paatænkt et helt andet Sted. Men Rosen saa for sit indre Øje Udstillingsbyen ligge just der, hvor Naturen kunde give den sin skønneste Ramme, og lykkeligvis fik han aabnet Øjnene paa dem, der stod for Styret, til at se det samme som han.

Det næste Indtryk, naar man efter at have passeret Hovedindgangen staar foran den mægtige Søjleportal for Enden af Hovedhallen med Carlsberg-Søjlen og Tuborgs Triumfbue tilhøjre, Rotunden med sit høje Kegletag i det fjærne, er absolut meget betagende. Der er *Størrelse* i Tingene og desuden noget svævende let, luftigt, noget af det samme som ved hint Palads, der skød op paa en eneste Nat ude i Østerland, og som vi vel alle har prøvet at bygge op i vor Fantasi.

Fantasien er her bleven til Virkelighed. Og hvor er dette bedre paa sin Plads end ved en Bygning af saa kort Levetid og til saadant Øjemed: som den er vokset op i et Nu, saaledes vil den forsvinde fra Jordens Overflade som et Drømmesyn eller som Aladdins Palads. Sikkert har Forestillingen herom foresvævet Bygmesteren, thi overalt mindes man om Orienten: er end de tre nævnte Enkeltheder af antik Herkomst, saa er dog mangfoldige andre af orientalsk Afstamning. Men forøvrigt er det hele saa ganske Rosens eget, frit bearbejdet og originalt tænkt, fostret i en Hjærne, som, om den end er fuld af Tanker og Ideer, dog her har været saa fuldkommen klar og bevidst, at den ikke et Øjeblik har været i Vilderede om, hvor Maalet laa, ej heller, som ved tidligere Bygninger af anden Art, fortabt sig i lidt bisarre Enkeltheder. Ved sine Arbejder med mindre Udstillinger har Rosen udviklet en egen »Udstillingsstil«, som her har faaet stor Fasthed og Sikkerhed; derfor synes den selvfølgelig og naturlig trods sit fremmede Præg.

De Farver, der med klog Sparsommelighed paa fremtrædende Steder er sat op imod de hvide Flader, er saa dejligt afstemte og virker saa ganske i Stilen, at de højlig forstærker Virkningen af Bygningerne. Dekorationerne er som alt det øvrige gjort som om det hele var en Leg eller som et lystigt Indfald; og som de er indrettede netop paa at males paa de ru Brædder og afstribede af Fugerne imellem dem — dette er en betydelig Kunstners Værk; Maleren Valdemar Andersen har her været en uvurderlig Hjælper for Architekten.

Denne korte Omtale skal ikke give sig ud for andet end hvad den er: en Indledning, Opsang eller Hymne — hvad man vil. Den skal kun slaa fast, at vi for *anden* Gang her i Landet i Løbet af 20 Aar oplever at se en betydelig Mester, af saa uædle Materialer som uhøvlede Brædder, Stolper, Tagpap og Kompositionsfarve, skabe et udmærket Kunstværk. Og saa skal den indeholde en Opfordring til alle vore Læsere om at tage til Aarhus og se Udstillingen.

En egentlig Fremstilling af Bygningerne her i »Architekten« kan af mange Grunde først komme senere. Men vi har fundet, det var paa høje Tid, at der fra Architekternes Kreds fremkom en Hyldest til Landsudstillingens Bygmester. Han har saavist fortjent den!

K. V.

PÅ OPMÅLING I SØNDERJYLLAND MED 3. DECBR.

For to År siden fejrede Foreningen af 3. Decbr. sin 15-Års Fødselsdag. I den Anledning blev det vedtaget, at Foreningen skulde udgive et Værk om gamle, danske Landbygninger, indeholdende det bedste og mest karakteristiske fra de forskellige Egne af Landet. Fra Foreningens Side er der allerede gjort et betydeligt Arbejde; en Mængde Bøndergårde, Husmandshuse, Præstegårde, Kroer o. l. er allerede tegnede, og til September udkommer 1ste Hæfte. Desværre kniber det jo ved sådanne Lejligheder altid med at skaffe de fornødne Penge, men man har endnu ikke opgivet Håbet om at få den nødvendige Støtte til Gennemførelsen af denne smukke Opgave.

HUS PÅ TORVET I TØNDER.

DEN RICHTENSKE GÅRD I TØNDER.

Med fuld Føje har man i Værket medtaget Sønderjylland. Ikke alene er de gamle Landbygninger dernede — selv i de tysktalende Egne — stærkt i Familie med de jyske, men der findes i Sønderjylland så mange smukke og velbevarede Huse, at den Del af Værket, der omfatter denne Landsdel, tegner til at blive den smukkeste og interessanteste.

I Lighed med de foregående År havde Foreningen i Maj en 5 Dages Opmålingstur derned, og fra denne hastige Rejse skal jeg forsøge at give nogle spredte Indtryk. Desværre var der ikke Tid til at berejse hele Landet.

Det er ikke selve Hovedbyen, Flensborg, der interesserer mest. Selv om der endnu findes mange fortræffelige Ting dernede, selv om man tit standser foran en smuk, gammel Dør eller en karakteristisk Gavl, er det dog ligesom Duften er gået af den. Der er for mange provinsielle Aflæggere af Berliner Architekturen fra den sletteste Periode til, at Helhedspræget har kunnet bevares. De mange, små Gyder fra Hovedgaden og ned til Havnen,

LANDMANDSBANKEN I TØNDER.

MOD GÅRDEN.

stejle og smalle, med Bindingsværk og fremspringende Kviste, bevarer man dog i taknemlig Erindring.

Flensborg har et udmærket Folkemuseum, fyldt med de dejligste Ting, Skabe, Kister, Kakler og en hel Del gamle Interiører fra sønderjyske Huse. Et sådant lykkedes det os at få målt til Værket den første Dag, en Søndag. For os Kjøbenhavnere var det mærkeligt at se den Strøm af Mennesker, der hele Dagen gik igennem Museet. Herhjemme er et Museum et fredlyst Sted, hvor man søger hen, når man vil være i Enrum, der var der fuldt Hus hele Tiden. Nå, nu er Flensborg vel også fattigere end Kjøbenhavn på verdslige Forlystelser — vi kunde i alt Fald ikke opdage andet end et Møde mod Smudspressen, som vi afholdt os fra at deltage i.

Den næste Dag øsregnede det. Om Arbejde i fri Luft kunde der ikke være Tale, og Museet var lukket. Efter afholdt Krigsråd besluttede vi at tage til Tønder, i hvis Nærhed de Bygninger lå, som de i Forvejen udsendte Folk havde fundet tjenlige til Opmåling. (De sydligere Egne var allerede afsøgte de foregående År.)

Efter et Par Timers Kørsel nåede vi så Tønder. Vi skulde nu stifte Bekendtskab med denne ærværdige By, den ældste i Sønderjylland næst efter Slesvig, idet den allerede i 1243 fik Købstadret af Abel som Hertug i Sønderjylland og lybsk Ret (hvilken kuriøst nok gælder endnu i Tønder).

Byen ligger på gammel frisisk Grund, men kom allerede i det 11. Århundrede under Ribe Bispestol. Trods det, at den ligger halvanden Mil fra Vesterhavet, skal den i fordums Tid have haft anselig Skibsfart, idet selv

FRA DEN RICHTENSKE GÅRD.

store Skibe kunde sejle fra Vesterhavet op gennem Vidåen. Dens Byvåben er da også et sejlende Skib.

Trods Regnen begav vi os på Vandring for at se Byen efter i Sømmene, og da vi efter et Par Timers Forløb pjaskvåde vendte hjem til Gæstgivergården, var det med Indtrykket af en i Sammenligning med lignende danske Provinsbyer sjældent bevaret og interessant gammel By.

Den ligger venligt i de flade græsbevoksede Marskenge; de mange Storkereder med de knebrende Storke bidrager til at forøge Hyggen. De fleste gamle Huse er byggede med Gavlen vendende mod Gaden, og næsten alle — hvad der i højeste Grad giver Byen dens Særpræg — forsynede med en eller flere Karnapper, som Regel fyldte med Blomster. De små, lave stråtækte Huse i Slotsgade så vel som den fornemme Richtenske Rokoko-Patriciergård i Hovedgaden — alle har de sådanne hyggelige grundmurede Karnapper.

Selvfølgelig må man ikke tro, at Idyllen er ganske uforstyrret. Der er jo ikke Tale om en bevaret By i den Forstand som f. Eks. Rothenburg i Bajern, der endnu har sin gamle Stadmur, og hvor der er Magistratsforbud mod Byggeri indenfor den gamle Mur; naturligvis findes der i Tønder ikke så få »Gegenbeispiel«; men sammenligner man den med vore mishandlede sjællandske Provinsbyer, f. Eks. Ringsted, der er af samme Størrelse, er man taknemlig over alt det, den ubarmhjertige Nutid har levnet. Og man trækker medlidende på Skuldrene ad den smarte Forretningsmand, der har bygget sig et Hus, hvis øverste Etager hviler i den ene Ende af Huset på en 9 Tommers Pille og i den anden Ende på et tyndt ⊔ Jærn, der på en for os alle ubegribelig Måde er sluppet lykkeligt over Knækningsformlen, medens hele Stuen består af Spejlglas.

FRA LANDMANDSBANKEN.

FRA SLOTSGADE I TØNDER.

Og har man set det prægtige, udskårne Orgel og de gamle Stolestader med Frederik IV.s Navnetræk inde i Kirken, glemmer man næsten den uheldige Restaurering af den spidsbuede Hovedindgang (med Bælter af glaserede Sten!) og den øverste Del af Tårnet med Skiferdækning i Mønster.

På Byens lille Torv glæder man sig over den gamle, middelalderlige Bygning (efter Sigende et forhenværende Kloster), hvis Gavl med den fuldendt smukke Karnap behersker Torvet, og man morer sig over Apoteket med den komisk højtidelige Portal med de snoede Søjler og Løverne, der bevogter Indgangen. Og halvt skjult bag en stor, rød, offentlig Bygning

FRA MØGELTØNDER.

FRA MØGELTØNDER.

opdager man i en Sidegade den gamle, danske Amtmandsbolig, bygget i den Stil, som Tyskerne kalder »Zopf«.

Den næste Morgen stod vi tidligt op, delte os i Hold og drog hver i sin Retning, for at måle det vi skulde.

Det Hold, hvortil jeg hørte, drog ned til Landsbyen Lindholm i det frisiske, midtvejs mellem Tønder og Husum.

Ved Synet af denne Landsby udbryder man uvilkårligt: »Gid vi havde mange af den Slags i Danmark«. Langs Vejen, der næsten er en Fjerdingvej, ligger den ene Gård ved Siden af den anden, forskellige, men dog med den Ensartethed i Præget, man kalder Stil. Ligesom de vestjyske er de alle opført af røde Mursten, med Stråtag og med Årstallet i Murankre på Gavlen.

FRA MØGELTØNDER.

LINDHOLM KRO.

Denne Skik er også optaget af de nyere Gårde; men desværre: jo højere Årstallet var, des lavere Architekturen.

En Mængde fortrinlige Murankre fandt vi rundt omkring, men ikke på Gårde efter 1877; på dette Tidspunkt synes Landsbyens sidste Smed med Traditioner at være afgået ved Døden.

Vi skulde måle til Værket en gammel, nordfrisisk Kro fra 1763, der viste sig at være det morsomste og mest indviklede Hus, som tænkes kunde: en Blanding af Kro, Butik og Lager. Hvert Øjeblik stødte man inde i Huset på en Alkove, et muret Skab, en Bagerovn, Kælderhvælvinger og lignende Snurrigheder. Værten, der ligesom hele Lindholm By talte sit frisiske Modersmål, men iøvrigt lød det gode danske Navn Petersen, var umådelig stolt over at få sit Hus målt op og »verewiget« i et stort Værk. Han præ-

FRA MØGELTØNDER.

senterede os med Stolthed for sine Gæster (Omegnens Bønder) og beværtede os på det bedste mod en ringe Godtgørelse. Desværre havde han forsynet sit Hus med en skrækindjagende Karnap og et Par »moderne« Gadedøre, men heldigvis havde han solgt den ene af de gamle til en Mand i Klokris (en Fjerdingvej derfra), hvor det lykkedes os at finde og måle den.

Efter at have overnattet i Kroen og den næste Dag maalt endnu et godt Hus i Lindholm (de fortjente næsten at måles allesammen), drog vi atter til Tønder, hvor vi mødtes med de andre, der kom fra Møgeltønder og Højer, og den næste Formiddag gik vi alle i Gang med til Foreningens Blad at måle den danske Landmandsbank, der med sin store brune Louis-seize Portal er et af Tønders Pragtstykker, en ægte gammel Patriciergård, opført i Sytten Hundrede og Halvfemserne. Det må anerkendes, at Banken, der for et Årstid siden købte den i forfalden Stand og ødelagt med moderne Butiksruder, har ladet den istandsætte og gengivet det udvendige dets oprindelige Skikkelse. Gid vi ofte herhjemme traf Udslag af en sådan Sans!

FRA MØGELTØNDER.

Om Eftermiddagen vandrede vi de 3 Fjerdingvej ud til Møgeltønder. Medens i Tønder næsten alle Skilte er tyske og Befolkningen — omend delvis dansktalende — fuldkommen tysksindet, er Møgeltønder fuldstændig dansk. Som hørende til Grevskabet Schackenborg var den en af Enklaverne, der først i Firserne blev udskiftet med et Par Grænsesogne ved Ribe. Kommer man fra Tønder, ser man først Slottet med sine hvide Mure og høje Tag ligge fornemt tilbagetrukket i en dejlig Park, så kommer Landsbyens halvt købstadagtige Hovedgade med det ene lille røde stråtækte Hus (med Karnappen) tæt op til det andet, dernæst den anselige hvide Kirke med sit Blytag, og så breder Landsbyen sig ud i en Klump med spredt liggende Gårde. En sådan Landsby findes der ganske simpelt ikke Magen til i Kongeriget. Den stilfærdige Ynde, der er over disse lave og uanselige Huse med deres blomsterfyldte Karnapper, dette Præg af Forfædrenes Kultur er ved at blive en sjælden Vare i Danmark. At der hist og her har rejst sig et Hus, der i al sin Smagløshed skriger mod Himlen, bidrager kun til at forøge ens Beundring for Resten. Vi forlod Møgeltønder med en Følelse af at have set noget smukt, noget man måske for hundrede År siden kunde se mange Steder, men som desværre i vore Dage må betegnes som enestående.

Som sagt, enhver, der nærer Kærlighed til den gode Bygningskunst i Købstæder og på Landet, kan det anbefales at gøre en Tur i Sønderjylland. Også i andre Byer end de her nævnte, i Frederiksstad, Husum, Tønning og måske mest i den trods sit Militær så stilfærdige Slesvig, findes ypperlige Eksempler på Privathuse. Og de gamle frisiske Gårde syd for Husum, de såkaldte Højborge (af hvilke en af de mest typiske, »Rother Heuberg«, er opmålt til Værket), er ganske simpelt enestående Mærkværdigheder, som det vel lønner sig at stifte Bekendtskab med. Og kan disse Linjer og de her gengivne Billeder (efter Fotografier af en af Deltagerne) ikke overbevise »Architekten«s Læsere herom, er det mit Håb, at det vil lykkes, når til September Hæftet om Sønderjyllands Landbygninger udkommer.

Svend Sinding.

»BYGMESTERSKOLEN«.

I Anledning af den i Bladets sidste Nummer gengivne Tale, som Hr. Architekt P. V. Klint har holdt paa det tekniske Selskabs Generalforsamling, vil jeg tillade mig at fremkomme med nogle Bemærkninger.

Jeg vil med det samme udtale, at efter min Mening vil det ikke være heldigt i Forbindelse med Teknisk Skoles Undervisning at oprette en Afdeling for Bygningskultur for derigennem at skabe en Tradition for de Bygningsformer, som er naturlige i vor Tid. Den Tradition, som i gamle Dage skabte »Bygmestre« i dette Ords rigtige Forstand, nemlig Haandværker og Architekt indbefattet i samme Person, lader sig sikkert ikke atter fremtrylle ved Oprettelsen af en saadan Skole, formedelst den nu helt forandrede Kultur, og fordi der ikke i vor Tid kan være Tale om nogen bestemt Stilretning.

Det fremgaar af Hr. Klint's Tale, at han tænker sig Eleverne opmaale gode, gamle Huse, og saa lade dem »komponere« ud fra det, de har maalt, og derigennem ved Lærernes Retledning komme ind i en Stilretning, som kan danne Tradition i vort moderne Byggeri, og saaledes blive ved at »komponere« paa egen Haand, naar de har gennemgaaet Skolen og blevet »eksaminerede Bygmestre«. Naar der er Tale om at komponere, vil det sikkert være heldigst, om Kunstneren anvendes, ikke Haandværkeren, men dette lader ikke til at være Hr. Klint's Mening, til Trods for, at han i »Talen« udtaler, at Gentagelsens Kunst tilhører Haandværkeren og Fornyelsens Kunstneren.

Det vil ligge nærmest at antage, at de Haandværkere, der har gennemgaaet en saadan Skole, vil blive Folk, som ved, at Byen hedder Snerpe, men som ikke ved, hvor den snerper hen, fordi de mangler de solide Forkundskaber i Architektur, og i mange Tilfælde ogsaa den solide almindelige Dannelse.

Architekt Klint omtaler, at Akademiet »fordømmer« de Traditioner, der ligger os nærmest; der menes vel dermed de Overgangsformer, som han selv og med ham mange andre (mig selv indbefattet), nærer saa stor Forkærlighed for.

Jeg maa bestemt tage Afstand fra denne Paastand. Fra Studierne paa Akademiet fik jeg den Opfattelse, at Akademiets Maal først og fremmest var at lade Eleverne studere de rene Stilarter, og saa lade dem selv paa egen Haand gennem Opmaalinger gøre sig fortrolig med Overgangsformerne, idet de rene Stilarters Studium ikke kan undværes for Forstaaelsen af disse, men om nogen Fordømmelse har jeg aldrig hørt Tale. Tvært imod.

— — —

De saakaldte »Bygmestre«, som har sluttet sig sammen i »Arkitektforeningen« (ikke Bygmesterforeningen), og som Hr. Klint har gjort sig til Talsmand for, fungerer udelukkende som Architekter, vel at mærke uden kunstnerisk Uddannelse, og slet ikke som Haandværkere.

Det fremgaar af denne Forenings Blad, at det i høj Grad gaar ud paa, efter fattig Evne, at underminere de akademiske Architekter ved falske Paastande om, at disse ikke er i Besiddelse af praktisk Sans. »Kom til os«, staar der i Bladet, »vi har Blik for Tidens Krav.« (Man lægge Mærke til, at Hr. Klint i sin Tale har benyttet samme Tirade.)

Det er vanskeligt at se andet end, at Meningen med dette Blads Agitation gaar ud paa at søge at bilde Folk disse fejlagtige Paastande ind, for derved at befæste dets egen Eksistens paa Bekostning af akademiske Architekter. »Arkitektforeningen«s Bestræbelser gaar sikkert ikke ud paa at støtte den ideelle Tanke at skabe en ny Tradition i Bygningskunsten. Man kan gaa rundt i Byen og se, hvad denne Forenings Medlemmer har beriget Kjøbenhavn med i de senere Aar — jeg behøver vel ikke at paapege særlige Kvarterer —, saa mister man sikkert Troen paa ideelle Bestræbelser fra den Kant.

At »Arkitektforeningen« alligevel lader til at interessere sig saa stærkt for Oprettelsen af »Bygmesterskolen«, er imidlertid let forstaaeligt. Ved saadan en mindre »Overhaling« i Architektur kan man saa faa Titulaturen »eksaminerede Bygmestre«, og som saadanne vil det være nemmere at konkurrere med akademiske Architekter. Mon Architekt Klint er klar over, hvem han har gjort sig til Talsmand for?

— — —

Man kan paa den anden Side være ganske sikker paa, at Architekt Klint har de bedste ideale Hensigter, men man kan være lige saa overbevist om, at han ved Oprettelsen af en saadan »Bygmesterskole« for Haandværkere vil ramme langt ved Siden af det udmærkede Maal, han har sat sig.

Der er snarere god Grund til at nære Frygt for, at »Bygmesterskolen«s »eksaminerede Bygmestre« vil blive en Ulykke for alt, hvad der er oppe i Tiden af gode Bestræbelser for at skabe Bygningsformer, svarende til »Tidens Krav«, og at de vil bevirke Tilbagegang, ikke Fremgang. Vi er i vort lille Land oversvømmede af Dilettanter paa alle Omraader; lad os dog banlyse disse inden for Bygningskunsten efter bedste Evne.

Den lige Vej til Skabelsen af en ny Tradition i Architektur i Forbindelse med Bygningshaandværk naas sikkert bedst ved loyalt Samarbejde mellem Haandværker og Architekt og derved, at de Architekter, som har Interesse for Sagen, vækker Sans derfor blandt de yngre Architekter, hvad enten de

søger deres Uddannelse paa Akademiet eller udenfor dette. Architekt Klint har her gjort et stort Arbejde i saa Henseende, men han bør sikkert lade det blive herved.

EINAR AMBT.

EN BEMÆRKNING.

I Anledning af den i sidste Nr. af »Architekten« gengivne Tale af Architekt P. V. Jensen Klint beder jeg om Plads for følgende:

Naar Architekt Jensen Klint som Overskrift skriver »Tale ved det Tekniske Selskabs Generalforsamling«, er dette kun for saa vidt korrekt, som Talen, der blev holdt, nok i Realiteten gik ud paa det samme, men iøvrigt saavel i sine Ord som Form var en ganske anden.

Hvad man savner i Gengivelsen, fordi det desværre ikke blev glemt i Talen, er den Omtale af akademiske Architekter og deres Gærning, som Architekt Jensen Klint fremkom med, — alt til Fordel for den af ham anbefalede Bygningskulturskole, i hvilken Forbindelse endog Ibsens Fantasifoster Bygmester Solness maatte optræde som en af de berømteste Bygmestre, der lod haant om Navnet »Architekt«.

At omarbejde sine Taler til Brug for Offentliggørelse synes jeg burde være et Prærogativ for Kejser Wilhelm.

STRØM TEJSEN.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Trafiklinier i Stor-Kjøbenhavn 1910—1940 af Rolf Erslev, Ingeniør. Kritik og Forslag med 9 Planer og 14 Billeder.

Annuaire de la Société des architectes diplômés par le gouvernement. Année 1909. 3e édition, par Aug. Jalabert, archiviste de la Société. 325 S. M. Ill.

Congrès (douxième) national de la propriété bâtie organisé par l'Association »la Propriété immobilière de Rouen«, sous le patronage de l'Union de la propriété bâtie de France (Fédération des Chambres syndicales de la propriété bâtie). Compte rendu stenographique, 9, 10, 11, 12 et 14 juin 1908. 395 S.

Correspondance des directeurs de l'Académie de France à Rome avec les surintendants des bâtiments publiée d'après les manuscrits des Archives nationales; par MM. Anatole de Montaiglon et Jules Guiffrey. T. 17: 1797—1804. VI-436 S.

The Châteaux of the Loire. How to visit them rapidly and economically by railway, motor caver bicycle by Marcel Monmarché. 136 S. M. Ill. og Kort. 3 fr.

Les temples immergés de la Nubie. Rapports relatifs à la consolidation des temples par M. Gaston Maspero. 1. H. Fol. 64 S. m. 53 Lystryktvl. 32 M.

Brentano, Prof. Dr. Lujo: Die Arbeiterwohnungsfrage in den Städten mit besonderer Berücksichtigung Münchens. 21 S. 80 Pf.

Der Palazzo di Venezia in Rom, bearbeitet von Phil. Dengel, Max Dvorak und Hermann Egger. M. 35 Lystryktvl., hvoraf 3 i Farver, 84 Tekst-Illustrationer i Heliogravure. Fol. Læderbind. 200 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✶ ✶

KJØBENHAVN
DEN 26. JUNI 1909
11. AARGANG NR. 39

VILLA I KRISTIANIAGADE.

ARCHITEKTERNE P. C. OG EMANUEL MONBERG.

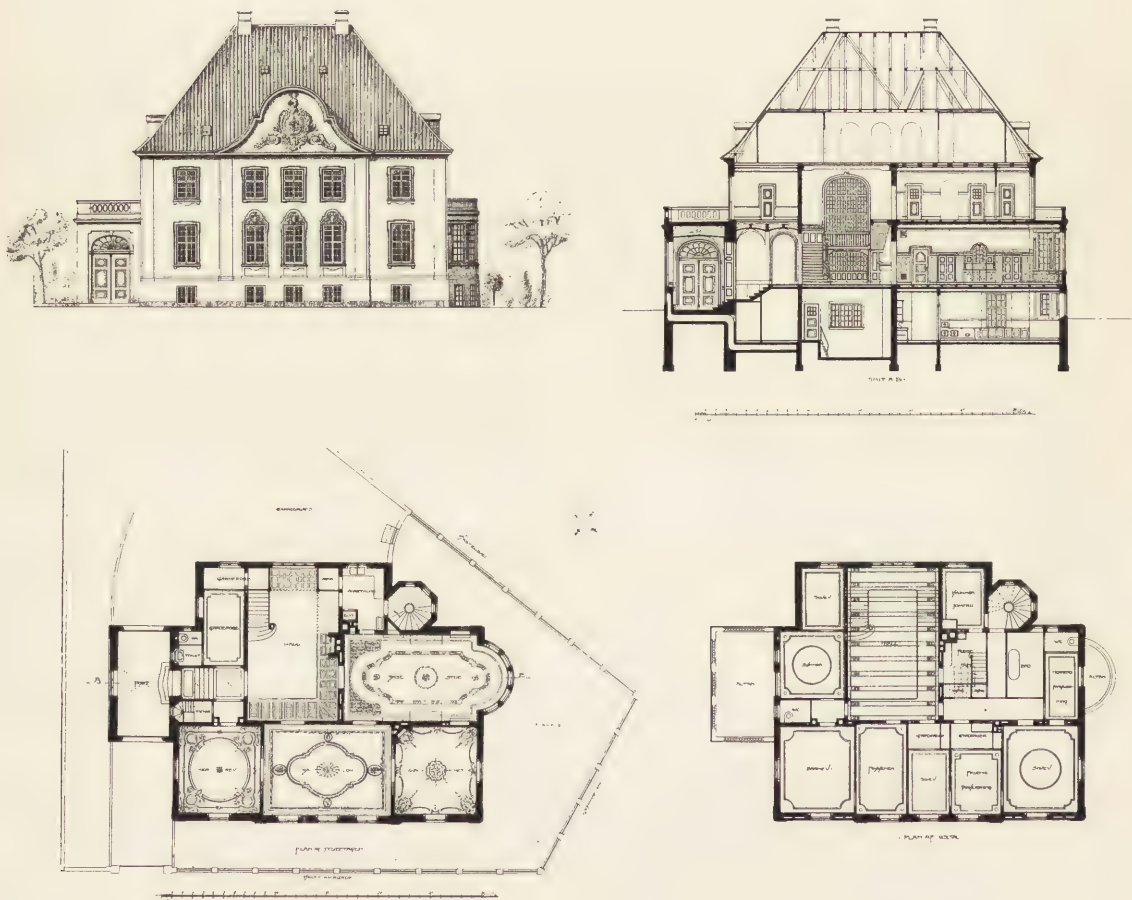
DEN i hosstaaende Afbildninger gengivne Villa er opført i 1908 paa en af Kommunens Grunde i Kristianiagade, Hjørnet af Gefionsplads, og indrettet til Vinterbolig for Hofjægermester SEHESTED-JUUL.

Grundens trekantede Form vanskeliggjorde noget Bygningens Placering, men frembød den Fordel, at der kunde skaffes Gennemkørsel fra Kristianiagade til Kastelsvej.

Bygningens Ydre er søgt gennemarbejdet med Nabovillaen, idet disse 2 Villaer, der ligger isolerede fra de øvrige Villaer i Gaden og omgivne af højere Etagehuse, maatte supplere hinanden for at danne en Helhed i Perspektivet, der særlig ses fra Langeliniesiden.

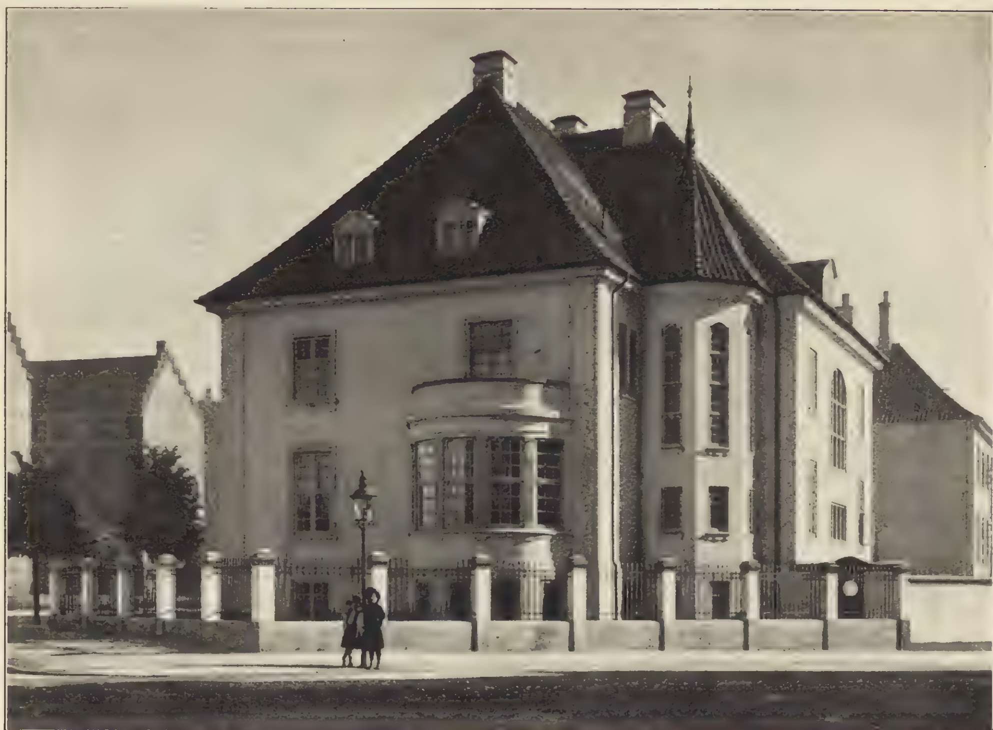
Bygningens Façader er murede af gule, haandstrøgne Sten og pudsede. Indfatninger og Gesimser er trukne, Vaabenskjoldet i Frontonen samt Vinduesdekorationerne er skaarne i Kalk. Karnappens Piller er udførte af Bremersandsten. Taget er dækket med sortglaserede Tegl, Frontonen med Kobber, af hvilket Materiale ogsaa Render og Nedløb er udført.

Stueetagen indeholder Indkørselsport, Forstue og Garderobe med Toiletter, en Hal af ret imponerende Størrelse, der gaar igennem begge Etager

VILLA I KRISTIANIAGADE.

og oplyses af et større Vindue med svagtfarvet, ugennemsigtigt Glas. Hallen er forsynet med Bjælkeloft, udført af amerikansk Oregon Pinie, af hvilken Træsort man kan faa krydsskaarne Bjælker indtil meget svære Dimensioner. Paneler, Loft og øvrigt Træværk er behandlet med Lazurfarver, Væggene samt den murede Pejs er hvidtede. De 3 Dagligværelser er udstyrede med Brystpaneler og Lofter i Kalkdekoration. I Kabinettet, der er holdt i Rokoko, er Vægfelternes Hjørneafslutninger skaarne i Træ med Liljemotiv (Vaabnet). Dette Værelse er forsynet med Marmorkamin. Spisestuen har høje, lyse Egetræspaneler med faste Skabe og Buffetter. Overvæggene og Loft er her

VILLA I KRISTIANIAGADE. SPISESTUEN.

som de øvrige Steder, hvor der er anvendt Kalkstuk, grovpudsede, hvilket giver en bedre Helhed og varmere Tone i Hvidtningen. Overalt i Stueetagen er der Egetræs Parketgulve.

Fra Anretningsrummet fører Elevator til det i Kælderen beliggende Køkkendepartement med Fadebur, Anretnings- og Opvaskerum. I Kælderen er tillige Værelser for Husjomfruen, Tjenerne samt Bolig for en Portner; endvidere Kedelrum og Varmekammer.

1ste Sal er optaget af Familiens Sove- og Paaklædningsværelser samt Bad og W.C.-Rum, desuden Værelse for Kammerjomfruen.

I Kvistetagen er der indrettet Tyendeværelser.

Bygningen, der er rigeligt ventileret, opvarmes af et Varmtvandsanlæg, dels ved Ovne i Værelserne og dels ved varm Luft fra et Varmekammer i Kælderen. Kedlerne forsyner tillige Køkken, Opvaskerum, Bad, Toiletter og Vaskeborde i Paaklædningsværelserne med varmt Vand.

Alle Ingeniørarbejder er projekterede og udførte af Ludvigsen & Hermann.

Arbejdet, der var meget forceret, da Bygningen skulde være færdig til Vintersæsonens Begyndelse, er udført med megen Dygtighed af følgende Haandværkere: Murermester Vald. Bald, Stenhuggerfirmaerne C. Wienbergs Stenhuggeri og C. Scheller, Tømrermester J. W. Unmack, Blikkenslager J. W. Dreyer & Co., Snedkermester Lars Jørgensen, Smedemester Carl Seifert, Malermester Gøtke, Glarmester Olaf C. Madsen, Gørtler W. Jørgensen. Brødr. Plum har udført Buffetterne i Spisestuen og Dekorationsbilledhugger Lamberg Petersen saavel de udvendige som de indvendige Kalkstuksdekorationer samt Billedskærerarbejdet.

Bygningen er tegnet af Architekterne P. C. og Emanuel Monberg.

ARCHITEKTURKRITIK.

I ANLEDNING AF REDAKTIONENS BEMÆRKNINGFR DEROM.

Jeg er Redaktionen taknemlig for dens Svar paa mit Spørgsmaal i »Architekten« fra 22. Maj dette Aar. Min Taknemlighed gælder dog nok saa meget den indgaaende Maade, hvorpaa Svaret motiveredes, noget mindre Svaret selv.

Den Del af Motiveringen, der knytter sig til Betragtningerne over »Architekten« som Fagblad, skal jeg ikke komme nærmere ind paa. Det drejer sig her om et rent redaktionelt Spørgsmaal. At Redaktionen ikke ønsker en »ensidig« Kritik, hvilket aabenbart efter dens Mening er ensbetydende med »æstetisk Formynderskab«, er der principielt ikke noget at sige til. Redaktionen er naturligvis Herre over, hvad den vil optage, og hvad ikke. Men er den Grænse, hvor »Alsidigheden« hører op, og hvor »Ensidigheden« begynder altid skarp og klar? Er den ikke tværtimod flydende? Det kunde jo tænkes, at det redaktionelle Hensyn til Bladet som Fagblad kunde komme til at sætte Grænsen længere ned, end Læsere og Skribenter finder det berettiget.

Sagen er den, at der mellem Redaktion, Publikum og Skribenter gærne

skulde herske nogenlunde Enighed om, *hvad der skal forstaas ved Architekturkritik.*

Men der synes jo unægtelig at være nogen Uenighed herom, ikke mindst fordi dette Spørgsmaal hænger saa nøje sammen med et andet, nemlig dette: »Hvilke Synspunkter skal man i det hele taget lægge til Grund for sin Bedømmelse af Architektur.«

Her er jo det springende Punkt i denne Diskussion.

Og her er det, jeg er mindre tilfreds med den ærede Redaktions Svar: »Vi vil gærne have en objektiv, saglig Kritik«, og for Tydeligheds Skyld tilføjes det — »men vi vil paa ingen Maade under æstetisk Formynderskab.« Det forekommer mig, at dette Svar viser et for ensidigt Syn paa Sagen.

Naar jeg nu indlader mig paa en mere indgaaende Fremstilling af, hvad jeg forstaar ved Architekturkritik, er det ikke alene fordi jeg er uenig med Redaktionen, men ogsaa fordi jeg har en Følelse af, at Spørgsmaalet og hvad dermed staar i Forbindelse har faaet Interesse for mange. Det drejer sig jo her ikke alene om de faa Architekturkritikker, der *skrives* i Danmark, men nok saa meget om de utallige Architekturkritikker, der kun fremkommer *mundtlig,* Mand og Mand imellem.

Ved Architekturkritik forstaar jeg *en Udtalelse om eller Mening om Architektur, der indeholder en Vurdering af vedkommende Bygningsværk.* Den vil altsaa nødvendigvis altid forme sig som en Kritik, der ganske vist i Følge Sagens Natur baade kan være dadlende og anerkendende.

Antagelig vil ikke mange have noget imod denne Definition at indvende i dens Almindelighed. Ogsaa Redaktionen vil sikkert kunne underskrive den.

Vanskeligheden og Uenigheden opstaar først ved den nærmere Fortolkning af, *hvad man da skal forstaa ved denne Vurdering,* ret beset, hvad den skal gaa ud fra.

Man maa imidlertid først gøre sig det klart, at der altid — baade mundtligt og skriftlig — øves to Hovedarter af Architekturkritik, nemlig

1) den faglige og

2) den folkelige.

Lad mig først holde mig til *den faglige,* der i denne Sammenhæng interesserer mest, fordi det er den, der naturligst har hjemme i Architekternes Blad. Det gælder først og fremmest om *den,* hvad Redaktionen med fuld Ret siger, at den er en saare vanskelig Kunst, fordi den kræver en intim Indtrængen i alle de Vilkaar, hvorunder en Bygning er bleven til, og et betydeligt Kendskab til mangfoldige tekniske og andre Enkeltheder. Det er naturligvis rigtigt, at en Dom skal være »hensynstagende«, og at før den afsiges »maa alle Sager vedrørende baade skærpende og formildende Omstændigheder grundigt afvejes.« Men her kommer man jo netop til »Dommen«, Vurderingen. Vi staar med andre Ord straks overfor det Centrale i Sagen. Thi det kan jo dog ikke være Redaktionens Mening med »den objektivt, saglige Kritik«, at man *kun* skal konstatere, at Bygninger ser saadan og saadan ud, fordi den er bleven til under de og de Vilkaar. Dette er en rent *historisk Paavisning af rent faglige Forhold.* Den er i sig selv

altid meget interessant, men den indeholder ikke nogen »Kritik«, nogen Vurdering; den kan kun være — hvad den ogsaa er — den nødvendige Forudsætning for en Vurdering. Det kan heller næppe være Redaktionens oprigtige Mening, at Architekturkritikken kun skal udtale sig rent sagligt om, hvorvidt en Architekt har klaret de og de tekniske og konstruktive Vanskeligheder, om han har manøvreret mere eller mindre heldigt mellem Paragrafferne i Byggelove, Sundhedsvedtægter og Regulativer, saa der ikke er noget *forkert* ved Huset! Det vilde være at betegne som en slet og ret *teknisk Vurdering.*

Skal der være nogen Mening i det, maa Vurderingen vel bygge paa den historiske Paavisning af det faglige. Men den maa ogsaa være *en æstetisk Vurdering.* I samme Øjeblik man indrømmer dette, hører rigtignok det objektive i strængere Forstand op, forsaavidt Smag og Følelse jo ikke kan uniformeres. Og jo strængere man vil holde paa det objektive, desto mere afstumpes faktisk det æstetiske i Vurderingen. Her ligger efter min Mening Snæverheden i Redaktionens Syn paa Sagen. En saadan Betragtning kvæler det, der er Sjælen i Kritikken, det, der skal holde baade Hjærtet varmt og Galden flydende. Den kvæler Glæden over Skønheden og Forargelsen over Grimheden. Disse Følelser er det dog faktisk, der skal bære den æstetiske Vurdering af et Bygningsværk. Det er igen paa dem, det rent faglige, det, der skaber en Bygnings »Ejendommeligheder«, skal prøves.

Men en Architekturkritik, der medtager den æstetiske Vurdering, vil meget godt kunne baade »forstaa, forklare og eventuelt undskylde« mindre heldige »Ejendommeligheder«, idet den siger ganske ligefrem: »Selvom baade det ene og det andet kan siges til dette Hus's Undskyldning, saa er og bliver det eller Dele af det alligevel aldrig æstetisk tilfredsstillende.« En saadan Architekturkritik *med Forbehold* er ikke alene fuldt forsvarlig; den er ogsaa i høj Grad lærerig og nyttig ikke mindst for Folk af Faget, særlig i vor moderne Tid, hvor Vanskeligheden navnlig ligger i at faa noget kunstnerisk helt ud af alt det, der skal med i og skal tages Hensyn til i en Bygning. Det er alle disse Vanskeligheder, Architekterne hele Verden over kæmper med. Og naas et godt Resultat ikke i første Omgang, naas det vel i næste! Men det sker langsommere, hvis ikke alle, der har Hjerte for Architektur, stadig gør flittig Brug af den æstetiske Vurdering — med Forbehold. Det gælder ikke blot de, der skriver, men det gælder i lige saa fuldt Maal de, der — og det er ikke faa — gaa rundt og i al Stilhed udøver en mundtlig, men hvas Kritik.

Selvfølgelig kan en Architekturkritik blive uretfærdig mod Architekten, trods den redeligste Vilje til at tage alt med. Man kan tage Fejl paa det rent faglige Omraade. Man kan fremhæve det alt for stærkt paa Bekostning af det æstetiske. Ogsaa her kan der med god Grund tales om Ensidighed.

Værre er det, at man kan komme galt fra det paa det rent æstetiske Omraade; saa meget er imidlertid givet, at her vil Meningerne altid være delte; de vil være det mere overfor Architektur end overfor al anden Kunst, Musik maaske alene undtagen. Thi den æstetiske Maalestok, vi anlægger overfor en Bygning, har vi jo i alleregentligste Forstand selv lavet os. Overfor

et Maleri eller et Skulpturværk har vi noget til at kontrollere vor æstetiske Vurdering med, vi har Naturen, som vi dog alle har nogenlunde det samme Billede af i vor Bevidsthed; men overfor Architektur? Der har hver enkelt af os sine bestemte Indtryk af ganske bestemte Bygninger, han har set og fundet smukke, vor Smag kredser maaske om nogle forholdsvis faa Bygninger, der efter vor Mening er ideale eller Idealet nærmest. Det kan være Huse som Palazzo Strozzi eller Dogepaladset eller en Kirke som Notre-Dame i Paris. Man har maaske kun haft Lejlighed til at se en enkelt Art af Bygninger, Teglstensarchitektur f. Eks., eller har af særlige Grunde forelsket sig i en bestemt Stilart, som den eneste saliggørende i Antiken, Baroken o. s. v., eller man sværger til de nationale Traditioner i Modsætning til tysk eller engelsk Byggemaade.

Vi gaar ud, hver fra sine Forudsætninger, og der er endnu temmelig langt igen, inden vi naar saa vidt, at Architektur bliver den rene Geometri og Arithmetik, hvor man kun skal kende de rette Formler, tage sin Tommestok, og saa ganske objektivt maale sig til, om en Bygning er god eller ikke. En yderligere Vanskelighed er Nutidens mange nye Konstruktioner og Materialer, der vender op og ned paa vore nedarvede Forestillinger om Forhold og Harmoni i en Bygning, og er godt paa Vej til at revolutionere adskilligt i vor Architektfølelse.

Men det er min Overbevisning, at den menneskelige Bevidsthed alligevel er saa ensartet, at det virkelig skønne i Architektur — baade gammel og moderne — altid vil gøre sin Virkning paa os, hvad enten vi har den ene eller anden architektoniske Fortid, selv om vi ogsaa i Ord vil forklare den forskelligt og hver efter sit Temperament vil foretrække noget for noget andet.

Alle, der beskæftiger sig med Bygningskunst under en eller anden Form, maa i sig selv og andre søge at skabe den mest retfærdige og alsidige Kritik af Architektur, og her er den objektive, rent faglige (historiske) Undersøgelse vel en nødvendig Forudsætning, men den er ikke alt; *den æstetiske Vurdering er og skal være den endelige.* Det er paa den Trykket i Architekturkritikken skal lægges, igennem den skal slutteligt Begreberne om godt og slet klares. Hvad hjælper det en Skolebygning, om den havde de største og mest reglementerede ministerielle Vinduer, naar den alligevel spoleredes af dem, selvom man kan forstaa, forklare og undskylde Sagen, vil man dog ikke lukke Øjnene for, at Skolen er uheldig af Ydre, man vil tværtimod — ud fra en klar Erkendelse af denne Kendsgærning — kun have to Veje at gaa for at ændre Forholdet, enten faa de ministerielle Bestemmelser ændret paa dette Punkt, eller arbejde med de store Vinduer indtil der maaske i det lange Løb kunde skabes en god Skoletype. Muligvis er denne anden Vej ufremkommelig, muligvis hører Vinduerne her til de »Elementer«, der er »saa genstridige, at de ikke, selv af de bedste lader sig tvinge.«

Efter min Mening vil der altid let komme noget urigtigt ind i en Architekturkritik, der kun er indstillet paa en enkelt Bygning, og den alene. Rent bortset fra Hensynet til Byggegrund og Naturen eller andre Bygninger,

der omgiver den, er det ikke nok at gaa ud fra et almindeligt Architektur-ideal. I Virkeligheden har man i Architekturen noget af et »Kontrolmiddel« i beslægtede Bygninger af samme Type og Bestemmelse. Man naar sikkert til en rigtigere, sandere og mere lærerig æstetisk Vurdering *ad Sammenligningens Vej*. Men man skal ikke sammenligne en Kirke med en Vejrmølle, og det er dog det eller noget lignende, der sker i mange Tilfælde. Man skal sammenligne et Forsamlingshus med andre Bygninger af lignende Bestemmelse og Form. Et Enlænges Husmandshus med andre Husmandshuse paa een Længe, ikke i første Linie med Huse i Vinkelbygning eller med to Længer. Det kan heller ikke nytte, naar man vil danne sig en Mening om et moderne Storstadsmagasin at kalde f. Eks. Palazzo Strozzi til Hjælp, ikke engang de gamle, belgiske Raadhuse kan nytte os her. Overfor et saa moderne Fænomen er der ikke andet at gøre end sammenligne med andre moderne Hovedstadsmagasiner, finde Fortrin og Mangler ved det ad den Vej og konstatere Fremskridt eller Stilstand med Hensyn til Udvikling af det for en saadan ny Type æstetisk ejendommelige. Ligesaa med ældre Architektur. Man maa sammenligne Efterslægtens Gaard paa Østergade i Kjøbenhavn med Hafnias Gaard paa Amagertorv og fjærnere med det 18de Aarh.s Borgerhuse med Kvistfaçader, for paa den Maade at finde dens æstetiske Særværdi.

Den faglige Architekturkritik stræber — kortest udtrykt — *efter at forstaa en Bygning fagligt og udfra denne Forstaaelse at værdsætte den æstetisk.*

I det store og hele hører den med sin videnskabelige Fremgangsmaade fortrinsvis hjemme blandt Folk af Faget, Folk, der arbejder med Architektur og for hvem det er af Vigtighed at fatte den i alle dens Enkeltheder. Den forekommer mig særlig at høre hjemme i Architekternes Fagblad.

Den anden Hovedart af Architekturkritik, *den folkelige*, indlader sig ikke paa vidtløftige Undersøgelser af Byggegrund, Byggelove, Program, pekuniære Forhold, tekniske og konstruktive Problemer. Den vil ganske vist have svært ved helt at springe det rent faglige over af den gode Grund, at en Bygning er en saa virkeligheds- og jordbunden Ting, at man aldrig kan komme til at betragte den som et blot æstetisk Produkt. En Vejrmølle vil aldrig blive *taget for* en Kirke og bedømt som saadan.

Den folkelige Architekturkritik vil altid gøre det rent faglige til noget underordnet. *Den vil først og fremmest gøre Brug af den æstetiske Vurdering*. Endnu mere absolut vil en Bygning overfor den staa eller falde med sin æstetiske Værdi. Der kan være nok saa meget, der undskylder og forklarer; det hjælper intet. Selv om den æstetiske Sans er nok saa primitiv, bruger denne Architekturkritik til syvende og sidst Kendelsen: skyldig eller ikke skyldig. Den tager kun i ringe Grad Forbehold, og saadan som den i Almindelighed udøves, stræber den ikke saa meget efter Forstaaelse. Den dømmer. Man kan godt sige, at denne Kritik er uretfærdig, ogsaa fordi den ikke regner videre med Mellemstandpunkter. Og denne Uretfærdighed rammer Architekten, forsaavidt man ikke tager i Betragtning, hvad han har haft at kæmpe imod. Men i højere Forstand — *overfor Bygningskunsten selv kan den være retfærdig*. Thi Bygningskunsten stræber efter

Skønhed, omend jordiske og materielle Forhold ofte hæmmer denne Stræben, saa Bygningskunsten falder over sine egne Ben.

Jeg tror imidlertid det er af Vigtighed at gøre sig klart, at det er denne Maade, hvorpaa den store Befolkning, altsaa Ikke-Fagfolk, i Almindelighed ser paa Bygningskunst. Ad den Vej bliver »Folkets Røst« til. Vel at mærke: mange kan ikke altid forklare i Ord, hvorfor de nu synes om en Bygning og ikke om en anden. Men dette betyder ikke, at de intet føler ved det, de ser. Det store Publikum kan meget godt føle for Architektur. Det er efter min Mening endogsaa meget modtagelig for dens Skønheder.

Men det er klart, at for en Mand eller Kvinde af Folket er de mange faglige og haandværksmæssige Detaljer en lukket Bog. Ogsaa Kendskabet til gode Forbilleder rundtom i Verden, der giver den faglige Architekturkritik et Udgangspunkt, mangler Folk som de er flest. Mangen Mand i Danmark kender af Architektur kun Landsbykirker, Mejerier og Bøndergaarde af Grundmur eller Bindingsværk. Adskillige Ulykkelige kender ikke synderlig andet end Stationsbyernes Architektur. Af alt dette følger naturligvis, at en *fagmæssig skolet* Architekturkritik bliver der ikke Tale om i de 999 Tilfælde af 1000. Den folkelige Kritik bygger næsten udelukkende paa et mer eller mindre udviklet *Instinkt.*

Fornægter man dette Instinkts Tilstedeværelse og Berettigelse, fornægter man enhver Mulighed for at gøre Kunsten til mere end en Sport for nogle faa Udvalgte. Kunsten selv maa, bl. a. af ren Selvopholdelsesdrift, anerkende Instinktets Berettigelse. Gør den det ikke, taber den Følingen med den store Befolkning og er i vore Dage dødsdømt som Kulturmagt.

Det folkelige Instinkt maa vi regne med. Bygninger, der virkelig duer, vil det folkelige Instinkt altid godkende før eller senere. Der er Eksempler nok paa, at gode Bygninger lidt efter lidt har vundet Paaskønnelse, selv om de i Begyndelsen stak stærkt af mod det tilvante.

En anden Ting er, at Instinktet trænger til at vejledes.

Denne Vejledning bør være af en egen Slags, den maa bygge paa et fagligt Syn paa Bygningskunst, men jeg tror, at man her — hvor det ikke gælder Fagfolk — skal vogte sig vel for at fordybe sig for meget i de rent tekniske og konstruktive Forhold; man maa nøjes med paa en ligefrem og naturlig Maade at gøre opmærksom paa de *væsentligste* af de faglige Forhold.

Man bilder ellers let den store Befolkning ind, at Architektur er en Slags højere Mathematik, som kun er beregnet for nogle faa Indviede. Det er min Opfattelse, at den paa den store Befolkning beregnede Kritik af Maler- og Billedhuggerkunst ved at hænge sig i Tekniken (thi ogsaa her spiller de tekniske Forhold en stor Rolle!) har demoraliseret Publikum og givet de fleste Mennesker den Tro, at det er noget meget vanskeligt og svært noget at kunne se paa et Billede eller en Statue. Man skal have »studeret« til det. Den umiddelbart frimodige Følelse for Billedkunst er ved at gaa ud af Verden, takket være en forkert Form for Kritik. Bestandig hører man selv dannede, forstandige Mennesker sige overfor et eller andet Billedværk — hvis de overhovedet tør sige eller tænke en æstetisk Vurdering: »Ja, jeg

forstaar mig jo ikke paa det.« Efter de flestes Mening er det kun Kunstnere og nogle faa Kritikere, der »forstaar sig paa» Kunst. Hvis Folk for Alvor lever sig ind i den Forestilling, at Billedkunsten er noget, man skal have dyrket som Fag, for at »forstaa sig paa« den, kan den gærne pakke sammen. Saa omgiver hver enkelt sig med en Mur af ærefrygtfuld Beskedenhed og hypnotisk Mangel paa Selvdømme, saa Billedkunstens menneskelige Værdier preller af mod denne Mur.

Lad os for enhver Pris undgaa at faa Bygningskunsten, der netop er ved at blive Folkets Yndlingskunst, gjort til noget »kunstigt« noget, som et almindeligt Menneske fra Kontoret, Marken eller Værkstedet ikke »forstaar sig paa«.

— — —

For begge Hovedarterne af Architekturkritik, baade den faglige og den folkelige, spiller den æstetiske Vurdering en overvejende Rolle. Man kunde med god Grund kalde dem: den faglig-æstetiske og den folkelig-æstetiske. Thi her ligger ikke blot Berøringspunktet mellem dem, men ogsaa deres fælles endelige Maal. Saa meget er nemlig vist, at *ved begge Arter af Architekturkritik vil en Bygning i sidste Instans blive værdsat alene efter sin Skønhedsværdi.*

— — —

Jeg har nu gjort Rede for mine Tanker om Architekturkritik. De falder ikke helt sammen med Redaktionens, idet jeg ønsker mere Spillerum for den æstetiske Vurdering end den synes tilbøjelig til at gaa med til.

Muligvis er dog Forskellen i vor Opfattelse ikke stor; det var jo tænkeligt, at Red., hvis den havde svaret endnu vidtløftigere paa mit Spørgsmaal — maaske lige saa vidtløftigt som jeg nu — vilde være kommen til et lignende Resultat. VILH. LORENZEN.

KONKURRENCE.

KJØBENHAVNS Kommune indbyder danske Architekter til Konkurrence om Udførelse af et skitseret Projekt til Bebyggelse af en Karré i Vognmagergade-Kvarteret. Projektet skal omfatte Administrationslokaler for Kjøbenhavns Belysningsvæsen.

Programmet for Konkurrencen samt Gadeplan kan, mod et Depositum af 10 Kr., afhentes paa Stadsarchitektens Kontor daglig Kl. 10—4. Det indbetalte Depositum tilbagebetales, naar Program og Gadeplan tilbageleveres i uskadt Stand inden den 1. September d. A., eller naar der indleveres et Projekt.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

CHR. V. NIELSEN: *Intarsia,* et Studie til Renæssancens Kunsthistorie. Kjøbenhavn 1909.

Den flittige og grundige Forsker og Architekt har forøget Rækken af sine Skrifter med det foreliggende interessante lille Arbejde, der omhandler

en Gren af det frodige Kunstens Træ, som voksede op i den italienske Renæssance.

Som bekendt indeholder de italienske Kirker og Paladser talrige Eksempler paa den Dekorationsmaade, man kalder Intarsia: en Sammenstilling af forskellige, undertiden kunstigt farvede, Træsorter, indlagt i en Flade, ofte til Fremstilling af skønne Ornamenter, som mangfoldige Architekter og Malere har glædet sig ved at kopiere, men ogsaa undertiden forestillende Bygninger, Gadebilleder etc., konstruerede med fin perspektivisk Nøjagtighed. Professor Nielsen giver en Fremstilling af Intarsiateknikken som den udviklede sig under betydelige Kunstneres Hænder, navnlig efter at den rationelle Perspektiv var opfundet i Begyndelsen af det 15de Aarh. af Filippo Brunelleschi (som Forf. mærkeligt nok kalder Billedhugger, skønt hans Virksomhed som saadan dog vel ikke var betydende?).

FORSKELLIGT.

Polyteknisk Læreanstalt. Pladsen som Assistent ved Undervisningen i Bygningstegning er bleven besat med Architekt Vilh. Clausen.

✶

Det nordiske Architektmøde. De danske Deltagere afrejser fra Kjøbenhavn senest den 1. Juli Kl. 7,25 E. fra Østbanegaarden. Man ankommer til Stockholm Kl. 8,59 Morgen og afrejser derfra sammen med de svenske og norske Deltagere Kl. 8 samme Dags Aften. Ankomst til Åbo Kl. ca. 10 Lørdag Formiddag; Mødets Program iøvrigt som tidligere opgivet.

Deltagerne erindres om, at det er nødvendigt at medføre Pas.

Komiteens Sekretær meddeler, at »självfallet kommer endast *vardagsdräkt* i fråga under hela utflyktstiden«. Da Ruten Stockholm—Åbo er meget befaret i Sommertiden, tilraades det at bestille Billet i god Tid gennem Ths. Cooks Bureau i Hotel d'Angleterre.

✶

Ny Architektforening. Ifølge »Kunstbladet« har der allerede i over en Maaned eksisteret en saakaldet »Fri Arkitektforening« her i Byen, stiftet af yngre Architekter, hovedsagelig saadanne, der har søgt deres kunstneriske Uddannelse udenfor Kunstakademiet. Foreningen, hvis Medlemstal er ret begrænset, har til Formaal »at værne om sine Medlemmers Interesser som udøvende Architekter og støtte fælles kunstneriske Bestræbelser.« Til Bestyrelsen er valgt Architekterne Povl Baumann, Formand, F. P. Tvede og Thorkild Hemmingsen.

✶

Skiltene. I Berlingske Tidende drog engang Dr. Sigurd Müller tilfelts imod de over al Maade hæslige Reklameskilte, der breder sig snart sagt paa alle Gavle, Plankeværker, Tage m. m. i den ganske By. Men ogsaa langt ud paa Landet bliver disse grimme, paatrængende Tingester ved at forfølge en med deres kluntede Bogstaver og elendigt udførte Billeder.

Helt at standse dette Uvæsen er naturligvis desværre umuligt, men hvor-

for mon der ikke bliver gjort Forsøg paa at bringe nogen Kultur ind i Skiltefabrikkernes Frembringelser? Der burde oprettes en Skole for Malersvende, hvor der navnlig blev givet en grundig Undervisning i at *tegne Bogstaver,* thi denne vigtige Side af Kunsten er tilsyneladende ganske gaaet i Forglemmelse.

Kunde ikke nogle af vore mange Architekter og Kunstmalere blive knyttede til Skiltefabrikationen, saa der kunde blive en lille Smule Mening i Galskaben? Som den nu florerer, er det en Pine og Plage for ethvert, nogenlunde følsomt Menneske.

✶

Konkurrence. Det bekendte Firma Günther & Wagner, der fremstiller flydende Tusch, indbyder, if. en os tilsendt Prospektus, til en international Konkurrence om en Plakat til Reklame for Firmaets flydende Tusch og Farver. Bedømmelsen er meget fin og bestaar af Proff. Peter Behrens, Hoffacker, A. Kampf (Præsident for Kunstakademiet i Berlin), A. Roller, H. Schaper og Firmaets Indehaver: Senator Fritz Beindorff. Præmier 1000, 750, 500 og 4 à 250 Mk., endvidere 1000 Mk. til Indkøb. Hvis Plakattegtegningerne er udførte ved Hjælp af Günther & Wagners Tusch, forhøjes Præmiebeløbene med 10 pCt. (!). Udkastene skal være indleverede inden 26. Juli. Lysthavende kan faa yderligere Oplysninger ved at henvende sig til Architektens Redaktion.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Feldmann, Arch. H.: Baukonstruktion. III. Bd. Die massiven u. Holzbalken-Decken. M. 277 Ill. og 1 Tvl. 204 S. Kart. M. 3,60.

Die Provence. Landschafts- und Architekturskizzen von Dr. Hans Hildebrandt. M. 25 Ill. 4 M.

Járay, Prof. Arch. Dr. tech. Karl, og Arch. L. Krombholz: Leitfaden des Hochbaues unter Berücksicht. der Bauschäden, hrsg. v. Emil Burok. VIII, 141 S. m. 168 Ill. og 1 Tvl. Stort 8vo. M. 5,40.

Innen-Dekoration. Majhæftet indeholder bl. a.: Bürgerliche Wohnungs-Ausstellung in Elberfeld. Arbeiten von Arch. Alfred Altherr. Landhaus- u. Gartenarchitektur. Innenräume. Treppenhäuser. Veranden etc. M. 64 Ill. og Kunstbilag. M. 2,50.

Joseph, Prof. Arch. Dr. D.: Karl Friedrich Schinkel. (Af »Jahrb. der Innung Bund der Bau-, Maurer- u. Zimmermeister«.) 11 S. m. Ill. 60 Pf.

Kania, Hans, Die Architektur der Stadt. Potsdam im 18. Jahrhundert. 1 M.

Knoch, Lekt. R.: Landwirtschaftliche Baukunde. II. Tl. Scheunen u. Ställe. M. 65 Ill. og Tvl. VIII, 208 S. 2 M.

Milde, Prof. Arch. Bernh.: Die Arbeiten des inneren Ausbaues. Treppen, Türen, Fenster, Läden, Beschläge. Für die Praxis u. den Schulgebrauch bearb. M. 150 Ill. i Teksten. IV, 111 S. Kart. M. 2,20.

Tabellen für die Berechnung von Eisenbetonkonstruktionen, von G. Funke, Ingenieur in Leipzig. 60 Pf.

Die Gartenstadtbewegung. Von Hans Kampffmeyer, Generalsekretär der deutschen Gartenstadtgesellschaft in Karlsruhe i. B. M. 43 Ill. 1 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 3. JULI 1909
11. AARGANG Nr. 40

BERNHARD HERTZ'S VILLA.

ARCHITEKT G. B. HAGEN.

I Vedbæk paa en af Strandgrundene ved Aggershvile ligger Guldvarefabrikant Bernhard Hertz's her afbildede Bolig, opført i Aarene 1904—08.

Alle, der herhjemme har haft med Kunsthaandværk og -Industri at gøre, kender Bernhard Hertz's Navn og den Offervillighed og Gavmildhed, hvormed han paa mange Omraader har hjulpet; blandt meget andet maa særlig nævnes teknologisk Institut, der var hans Værk. Som Arbejdsherre forlangte han den største Paapasselighed og Flid, men hvem, der kendte ham personlig, ved at der bag den lidt haarde Skal, han yndede at give sit Væsen, boede et varmt Hjerte og et beskedent Sind. Aldrig fordrede han noget for sin egen Person; ved at bygge denne Bolig, tænkte han kun paa at skabe

FAÇADE MOD HAVEN.

et smukt Hjem til sin Hustru, hvis gode Smag og rige Ideer han satte saa megen Pris paa, hvad der ogsaa kom mig meget tilgode ved Bygningens Opførelse. Det var meget sørgeligt, at han døde kort efter, at Bygningen var færdig. Da Fabrikant Hertz tilkaldte mig som Architekt, var Stald og Drivhus opførte og Beliggenheden af selve Boligen bestemt, hvilket gjorde mig Opgaven noget bunden.

Boligen indeholder i Stueetagen Forstue, en stor Hal, der tildels gaar gennem to Etager, Palmehus, 4 Dagligværelser, samt Køkken og Udenoms-

SITUATIONSPLAN.

bekvemmeligheder, 1ste Sal indeholder Sove- og Paaklædningsværelser, Gæsteværelser, Bad, W. C., samt en Dagligstue for Pigerne og et Soveværelse til hver af disse. I Kælderen findes foruden Økonomikældere og Varmeværk et stort Billardværelse med direkte Udgang til Haven gennem en med Vildvin beklædt Loggia med herlig Udsigt over Øresund.

Herreværelset er udført i Mahogni i Christian den VIII's Stil med buede Mahogni Fløjdøre og store Hjørnebogskabe med buede Døre og en Hjørnesofa, alt rigt udskaaret samt med drejede Perlestaffer nedlagte i Hulkehler.

HERREVÆRELSET.

Havestue og Kabinet er udførte i Louis den XVI's Stil, da Hr. Hertz havde Møbler til disse Stuer. Spisestue og Anretterværelse er holdte i Empire.

Alle tre Stuer er hvidmalede, og til Udsmykning af Træværk er der anvendt drejede Lister og Perlestaffer, der er nedlagt i Hulkehler; ligeledes er der saa diskret som muligt anvendt ægte Forgyldning. Væggene er oliemalede i matte Toner. Hr. Malermester Hansen af Firmaet Bernhard Schrøder, Nielsen og Hansen har ved Valg af Farvesammenstilling været mig en god Støtte. Alle Dørhaandtag er udførte efter særlig Tegning og ægte forgyldte. I Hallen har jeg søgt at danne en Overgang fra Palmehus til Værelser ved at bruge Blomstermotiver til alle Detaljer, og her har hver

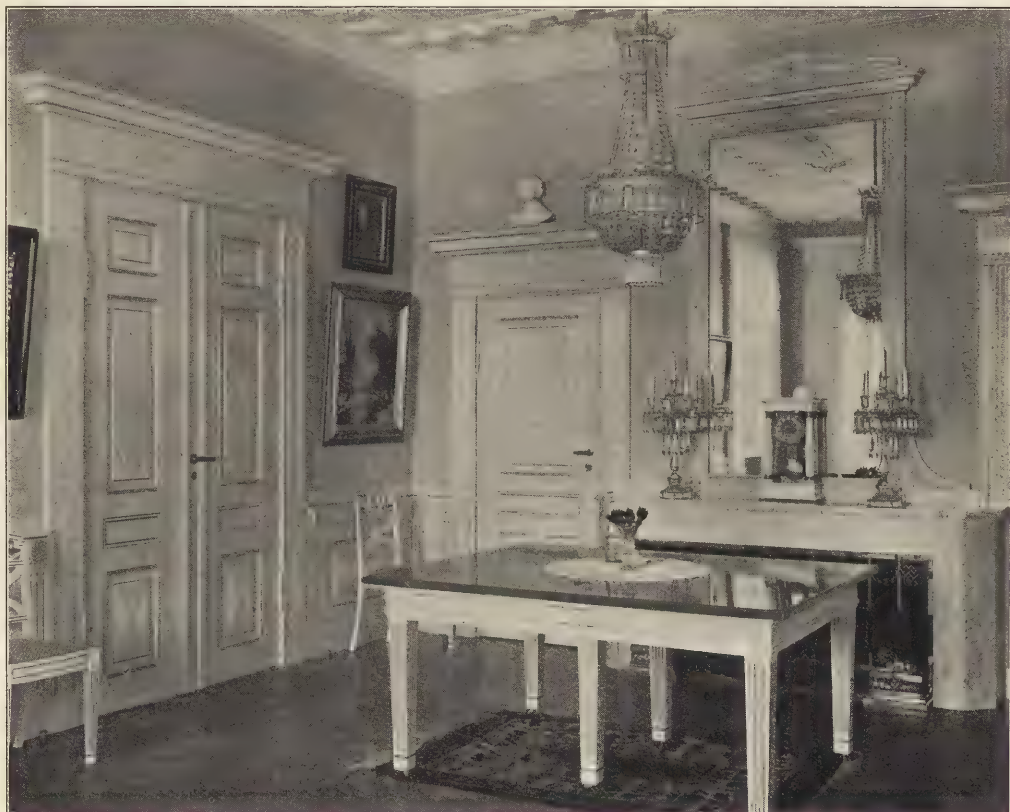

HALLEN.

BILLARDVÆRELSET.

Detalje faaet sit Særpræg ved den Blomst, den fremstiller, uden derfor at skade Helhedsvirkningen, og jeg maa takke Billedhugger Niels Hansen, der havde taget Billedskærerarbejdet i Hallen i Entreprise, for den store Interesse, han viste dette Arbejde, idet jeg, naar jeg blot tegnede alle Detaljer paa selve Træet, fik Lov til at variere disse, saa meget jeg vilde. Følgen blev, at hvert Felt paa Trappegelænderet fik *sin* Blomst. Iøvrigt maa jeg i Forbindelse hermed tilføje, at alle Haandværkere, saavel Mestre som Svende,

SPISESTUEN.

paa denne Bygning har vist stor Interesse for at fremskaffe det bedste Materiale og det omhyggeligste og dygtigste Arbejde.

Billardværelset er udført efter kinesiske Motiver, men er iøvrigt fuldstændig frit behandlet. Alt er udskaaret i Træ og bagefter dekoreret. Til Tapeterne paa Væggene er benyttet kinesiske Straamaatter.

Arbejdet er udført af Snedkermester P. Nielsen, Vedbæk, samt følgende kjøbenhavnske Haandværkere: Murermester Ernst Jensen, Carl Schiøtz Cementfabrik, Tømrermester Hjalmar Bald, Smedemester F. Jensen, Kunstsmed Lauritz Andresen, Blikkenslagermester Oluf Jensen, Dekorationsbilledhuggerne Hans Chr. Berg, Flyge og Lamberg Petersen, Billedhuggerne Niels Hansen og Wiese, Dørgrebsfabrikant A. Schou (Riisgaards Efterfølger), Malerfirmaet Bernhard Schrøder, Nielsen og Hansen. Møblerne til Herre-

KABINET MED SPISESTUE.

HALLEN MED UDSIGT TIL PALMEHAVEN.

HAVESTUEN.

værelse og Spisestue er udførte af Firmaet C. B. Hansen, Møblerne til Sove- og Paaklædningsværelser af Snedkermester Sørensen Koldt.

Bygningen og alt nyt Indbo er tegnet af

G. B. Hagen.

VOR FOLKEINDUSTRI.

Forfatterinden, Fru Emma Gad, har velvilligst tilsendt os nedenstaaende Artikel, der tillige har været optaget i Kvindernes Blad. *Red.*

Der har i den senere Tid, særlig mellem Architekter, gjort sig en Bevægelse gældende for at højne Skønhedsbegreberne hos vor Landbefolkning, i Retning af Bygninger og Beplantning. Der er foranstaltet Konkurrencer til hyggelige Husmandshjem i gammeldags Stil, udsat Præmier for de bedste Tegninger til Møbler efter vore Folkemønstre o. l.

Ganske vist spejder man, naar man rejser rundt i Landet, forgæves efter Resultater af denne gavnlige Virksomhed; de nybyggede Smaahuse er stadig lige skønhedsforladte og lige lidt omslyngede af Vedbend og Vildvin. Men selvfølgelig, der skal Tid til alt. Øjeblikket er endnu ikke kommet til at hvile paa Laurbærrene, især da et uhyre Felt staar tilbage, nemlig Genfødelsen af vor nationale Folkeindustri og derigennem Almuens Sans for den

hjemlige Indretning, naturligvis saa vidt muligt i Samklang med Nutidens praktiske Fordringer.

I Byerne, særlig i Hovedstaden, er man i Færd med saa smaat at arbejde sig op af den Smagløshedens Afgrund, hvori man paa det kunstindustrielle Omraade var sunket ned i det 19. Aarhundredes anden Halvdel, men paa Landet lever man endnu ubetinget tilfreds nede paa Bunden af den. Grunden til den langsomme Fremgang er vel den, at det er ganske ørkesløst, naar der i Hovedstaden i den gode Smags Tjeneste laves Tegninger af landlige Almuehjem, der udstilles i Industriforeningen. Folkene derude, som skal have et lille Hus bygget, lærer intet deraf, for de ved intet derom. Skulde det batte noget, maatte Befrugtningen vist ske gennem en Samvirken over hele Landet af en vidtforgrenet, raadgivende Institution, hvis Rødder og Føletraade strakte sig til alle Flækker og Fjorde.

De færreste ved vist, at vi har en saadan Institution, kaldet Dansk Husflidsselskab, og at den oppebærer ikke mindre end 30.000 Kr. aarlig af Staten foruden vistnok et Tilskud fra Varelotteriet. Spørger man, hvad der udrettes til Gavn for vor Folkeindustri for disse, efter vore Forhold, ret mange Penge, bliver Svaret lidt indviklet. Først og fremmest — Selskabet opretholder den meget nyttige Væveskole i Askov, ledet af Frøken Jenny la Cour. Iøvrigt udgiver det paa det Romske Forlag en Række Smaahæfter med Mønstre til Snitning og Udsavning samt et Blad, hvis Indhold og Udstyrelse visselig ikke skal bidrage til at højne Befolkningens Skønhedssans; desuden opretholdes en Mængde Smaaskoler Landet over, hvor de mandlige Elever lærer at forarbejde ganske almindelige River, Kufferter o. l. *til eget Brug*, altsammen Genstande, som kan købes lige saa billige og gode i den nærmeste Købmandshandel. Der er saa kun et ethisk Formaal tilbage, og dette skal bestaa i ved denne Fritidsbeskæftigelse at afholde Ungdommen fra at gaa paa Kroen og drikke.

Fortræffeligt. Men hvorfor i Herrens Navn kan de ikke lige saa godt lade være at gaa paa Kroen, fordi de paa Skolerne lærer at lave kønne Ting, med det lille Særpræg, som kun Haandens nænsomme Gerning kan give, i Stedet for uskønne og almindelige Genstande! Ja, med eet Ord: Salgsvarer. Det, der kan tjenes Penge ved, har Menigmand Respekt for, og kun for det. Hvis de saa, at de Genstande, de lærer at forfærdige, behager andre og derved kan indbringe Penge, saa vilde det lidt efter lidt gaa op for dem selv, at de er kønne, og de vilde da faa Lyst til at have nogle i deres Hjem. Med Salgsvarer maatte man begynde. Saadan ser de i alt Fald paa det i Sverrig og Norge, hvor de, heldigvis for dem selv, ikke er saa ethisk anlagte. Resultatet af dette mere praktiske Blik er blevet, at Norsk Husflidsforening, en Institution, som oppebærer et væsentlig mindre Statstilskud end vort tilsvarende Selskab, i Aaret 1908 har haft en Omsætning af 216.000 Kr., skabt ved haandforarbejdede Salgsvarer. Det ses end yderligere af Beretningen, at Omsætningen kunde have været langt større, hvis der havde kunnet skaffes flere Varer, særlig i Træarbejde, Kurve og enkle Vævninger, samt at der kan paavises en betydelig Nedgang i Fattigbyrden i de Sogne, hvor Husfliden har faaet rigtig Indpas, saa at de ældre og svage faar Er-

hverv derved. Paa hvilket Grundlag er nu denne betydelige Indtægtskilde for den norske Landalmue skabt? Derved, at Norsk Husflidsforening betaler de bedste Kunstnere for at tegne Modellerne paa nationalt Grundlag; Gerhard Munthe er f. Eks. nøje knyttet til Husflidsforeningen som Raadgiver og Tegner. Hvad om vi fulgte dette gode Eksempel, saa at ogsaa vor gamle Folkeflid kunde genopstaa som en Fugl Fønix og skabe lidt Velstand i mangt et Fattigmandshjem derude! Var det ikke et Forsøg værd? En Erfaring er paa dette Omraade i de sidste Par Aar gjort med det Legetøj, som i Vestre Fængsel, efter Tegning af Kunstnere, forfærdiges af Fangerne. De morsomme smaa, haandgjorte Heste og Mænd vinder rivende Afsætning, hvor de kommer, fordi de har et Særpræg.

Naturligvis er det en vildsom Ødemark at opdyrke. Dansk Kunstflidsforening har i flere Aar forsøgt at sætte sig i Forbindelse med Producenter paa Landet, opgivne af Husflidsselskabet. Man indkøbte Modeller, man skrev og agiterede, men forretningsmæssigt set var disse Mennesker umulige. Den ene svarede, at han foreløbig ikke kunde flette de bestilte Kurve, fordi hans Svigermoder, der passede Hønsene, havde brækket sit Ben, den anden beholdt Modellerne og svarede, at den Slags lavede de ikke mere paa den Egn, den tredie svarede slet ikke. Kort sagt, der mangler totalt en Organisation, helst frembragt ved en enkelt, kyndig Mand indenfor Husflidsselskabets Lejr, som gjorde det til en Livssag at oparbejde nye Værdier ved Hjælp af vor gamle Folkeindustri. Den er nemlig smuk og gør megen Lykke i Udlandet ved alle Udstillinger. Ved den store internationale Berliner Udstilling af »Volkskunst« i Vinter, var Danmark det Land, som (næst Tyskland), havde det største Salg, ganske vist Grønland indbefattet, ja, selv i Rio Janeiro har Foreningen haft godt Salg med udsendte Varer af folkelig Art.

Men hvad kan det blive til, som det nu gaar. Hvad kan det nytte, at Dansk Husflidsselskabs Bestyrelse tæller Minister-Exellencer og andre Dignitarer, ja, ogsaa en udmærket Architekt i sin Midte, naar det praktiske Blik for denne Sags Ordning fattes! Hvad betyder overhovedet fine Bestyrelsesnavne! Om saa selve Benvenuto Cellini stod op af sin Grav og satte sig i Bestyrelsen ved et grønt Bord, hvad hjalp det, hvis hans mange andre Beskæftigelser ikke gav ham Stunder til at gribe ind.

Det første, der var at gøre, var vistnok, at Husflidslærerne fra Landet gennemgik et Kursus her i Byen med lønnet kunstnerisk Tilsyn og senere Udlaan af gode Modeller. Man vil hertil indvende, at Dansk Husflidsselskab allerede har saadanne Kursus her om Sommeren, endog efter ret udstrakt Maalestok. Det er sandt, det har de. Men skal man dømme efter det, der gennemsnitligt har været udstillet fra disse Kursus, saavel mandligt som kvindeligt Arbejde, er det snarere tyske trykte Mønstre, der danner Forbillederne, end vor egen gamle Folkekunst.

Kunde det ikke tilraades at drage en skønhedsstræbende pædagogisk Institution ind under Dansk Husflidsselskabs Rammer og med Lærernes maalbevidste Uddannelse for Øje at yde denne en Støtte fra det bevilgede Statstilskud? Der er jo f. Eks. Poul Richardts Sløjdskole. Hr. Richard staar i

nær Forbindelse med vore bedste Kunstnere, og selv sidder han inde, ikke alene med indgaaende Erfaringer paa disse Omraader, men tillige med den allervigtigste Egenskab — en dyb og forstaaende Kærlighed til den danske Folkeaand, som det er at vente af Sønnen af den mest danske af alle danske Digtere — Christian Richardt. Han var vist den Mand, der vilde gøre det til en Livssag.

Givet er det, at hvis vore Kunstnere, især Architekterne, for Alvor vilde slaa til Lyd for denne Sag, kunde der oparbejdes meget baade i Retning af Kultur og Erhverv. Det er jo ikke nok, at de søger at bevare vort Lands Særpræg ved at sørge for Husenes Ydre, naar det Indre af dem forbliver uskønt og banalt. En smuk Skal er godt at se, men bedst er det jo, naar Kærnen svarer til det Ydre.

EMMA GAD.

»BYGMESTERSKOLEN«.

DET er ikke rart, naar de unge Mænd skal gaa i Bresjen for Standsinteresser og Konservatisme. Unge, ideelt anlagte Mennesker er naturligst radikale og kunde jeg i denne Sag gøre dem til Forbundsfæller og ikke til Modstandere, *begejstre dem for Sagen,* saa de blev offervillige i Stedet for standsinteresserede, saa havde jeg naaet, hvad jeg vilde. For fyrretyve Aar siden efter den ulykkelige Krig, drog unge Teologer ud med stor Begejstring og oprettede Højskoler til Landets Genrejsning, Folkets Gavn. Lad nu de unge Architekter vise, at de elsker deres Lands Skønhed og Kultur saa højt, at de vil tage Haand i med de tekniske Skoler for at standse Ødelæggelsen. *Landet er skønt, og Menneskerne har ingen Ret til at gøre det grimt.* Lad os forny Skønheden ved at lære Folk at bygge Huse, der passer i Landskabet, som de gamle Kirker og Herreborge og Bøndergaarde, som de gamle rødtagede Provinsbyer passer ved Fjorde og Sunde, saa de staar som voksede ud af Landets Grund til Pryd og ikke til Skam. Een Ting skal de akademiske Architekter huske paa, at gaar de nu foran i det gode, saa gik de ogsaa foran den Gang, Traditionerne lagdes øde, og det almindelige Byggeri derved mistede sin naturlige Grundvold. De røde, fortørrede Smaakirker, de daarlige Restaureringer og meget andet raaber højt om, at der var en Tid, hvor ogsaa mange akademiske Architekter havde glemt, hvad Architektur var. Vi har megen gammel Uret at sone, først og fremmest det daarlige Eksempel, der i mange Aar gaves det almindelige Byggeri. Lad os uden Smaalighed erkende dette nu, da den store Tørke er overvunden og der atter er Grøde i Luften, lad os gøre vort til, at der ikke mere bygges et Hus, som ikke er baade til Nytte og Pryd.

Der er sket gode, begejstrede Begyndelser, Husmandskonkurrencen, Stationsbyen og fremfor alt Tegnehjælpen er udsprungne af sand Idealitet og Offervilje, men det, der alene i Længden kan baade, er Hjælpen til Selv-

hjælp. Ret nu hører jeg, at der er Tale om, at Tegnehjælpen vil flytte ud og oprette et Kursus paa Landet for Bygningshaandværkere, hvor disse kan møde med deres Tegninger og under kyndig Vejledning selv forbedre dem, saa er jo det første Skridt gjort, det der koster.

Men Hovedstadens tekniske Skole vil vedblive at være den, der øver størst Indflydelse i det almindelige Byggeri; den maa vi først og fremmest erobre for Skønheden.

P. V. J. Klint.

* * *

Hr. P. V. J. Klint har ikke uden videre Ret til at forudsætte, at de Indvendinger, der er fremkomne og senere maatte fremkomme fra akademiske Architekters Side, mod hans Plan om Oprettelsen af en saakaldet Kulturskole ved tekniske Selskabs Skole, skulde være dikterede af »Standsinteresser«.

Det lader dog til, at Hr. Klint nu har faaet Øje paa, at der fra den Forening, hvoraf han selv er Medlem — forøvrigt ikke efter hans Initiativ — er udgaaet hæderlige Bestræbelser for at modvirke det daarlige Byggeri; disse Bestræbelser, som han desværre *ganske glemte* at omtale i sin Tale i Teknisk Selskab.

Det er fuldkommen berettiget af andre at mene, at de akademiske Architekter, og herunder regner vi dem, der staar lige med dem i architektonisk Dannelse (Uddannelses*maaden* kan være os ganske ligegyldig), er de eneste, der har moralsk Berettigelse til at lede Udviklingen, *enten* det nu kan ske gennem de Institutioner, der allerede virker, *eller* ved Ansættelsen af akademiske Architekter som Lærere ved de tekniske Skoler, hvad vi meget godt kunde tænke os. Det er højst mærkeligt af Hr. P. V. J. Klint at tale om »Standsinteresser« og akademiske Architekters Synder i Fortiden, naar han ved, 1) at der i vor Forening findes stærke og uegennyttige Kræfter, der netop ganske uden Standsinteresser søger at raade Bod paa den Skade, ukyndige Mennesker har forvoldt, og 2) naar han lige saa godt ved, at de Fortids Synder, han omtaler, har været fælles for alle Folkeslag i en lang Periode, at vi *aldrig* har været saa langt nede som i andre Lande, og at Architekterne her i Landet forlængst er kommen ind paa et hjemligt og naturligt Byggesæt. (Saaledes som Hr. Klint saa stærkt fremhævede det i en Tale til Professor Hans Holm ved Jubilæumsfesten i Foreningen af 3. December ifjor).

Slige Udtalelser er kun egnede til at tage Applaus paa den Side, hvor Hr. Klint nu synes at søge sig Forbundsfæller, og hvor man uden nogensomhelst Berettigelse, ɔ: uden Skygge af kunstnerisk Stræben, pynter sig med Architektnavnet. Det vil maaske glæde Hr. Klint at se disse hans nye Venner med Henrykkelse citere hans ovenstaaende Udtalelser i deres noble Organ? De kan fortræffeligt bruges i den Række af Skriverier om akademiske Architekter, hvormed Redaktionen ugentlig forlyster sig selv.

Red.

RESOLUTION PAA ARCHITEKTMØDET

VED DEN INTERNATIONALE KONGRES FOR LITTERÆR OG KUNSTNERISK EJENDOMSRET 1909.

I Tilslutning til de paa tidligere Kongresser fremsatte Ønsker, udtaler nærværende Kongres som sin Opfattelse:

I. At Architekturtegningerne, herunder indbefattet ydre og indre Façadetegninger, Planer, Snit og Opstalter etc., tilsammen danne det første Udtryk for Architektens Tanke og det egentlige Architekturværk.

II. At Bygningen kun er en Reproduktion paa Byggepladsen efter Architekturtegningerne;

og, idet den tillige tilkendegiver sin Tilfredshed med, at Beskyttelsen af Architekturværker for Fremtiden er sikret ved den Beslutning, som vedtoges i Berlin 1908, udtaler nærværende Kongres som sit Ønske:

at ovennævnte Beslutning med Hensyn til alt, hvad der vedrører Architekturværket, maa blive stadfæstet uden nogetsomhelst Forbehold af alle de Stater, som underskrev Beslutningen, og at Architekturværker i Overensstemmelse med de Bestemmelser, den indeholder, maa blive beskyttede i alle Lovgivninger i Lighed med alle andre kunstneriske Værker og paa samme Betingelser.

Kjøbenhavn, den 26. Juni 1909.

FORSKELLIGT.

Filippo Brunelleschi. I en venlig Omtale af mit lille Skrift »Intarsia«, i »Architekten« for den 26. Juni, fremsættes det Spørgsmaal: hvorfor jeg nævner Filippo Brunelleschi som Billedhugger. Hertil vil jeg bemærke, at Filippo jo tidligt begyndte sin Virksomhed som Guldsmed og Billedhugger og allerede som ganske ung udførte to Profeter af Sølv for Domkirken i Pistoja, derpaa en Statue af Maria Magdalena i Træ til St. Spirito, samt det berømte Krucifiks i St. Maria novella, og endelig som 24-aarig var anerkendt som en af Florents' betydeligste Billedhuggere, der tilligemed Donatello og Ghiberti 1401 deltog i Konkurrencen om Basrelieferne til Broncedørene ved Baptisteriet St. Giovanni (hans Komposition »Abrahams Offer« findes nu i Bargello).

Først derefter drog han til Rom for at studere den antike Bygningskunst, og først 1423 blev han Bygmester for Domkirken i Florents og udførte sin berømte Kuppel samt Tegninger til en saadan Mængde Kirker, Slotte og Fæstninger, at man ikke kan antage, at han havde Tid til at beskæftige sig med Intarsia, hvilket jeg tror maa henlægges til hans yngre Aar, da han virkede mest som Billedhugger. CHR. V. NIELSEN.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 10. JULI 1909
11. AARGANG NR. 41

FUNKTIONÆRBOLIG I VEDBÆK.

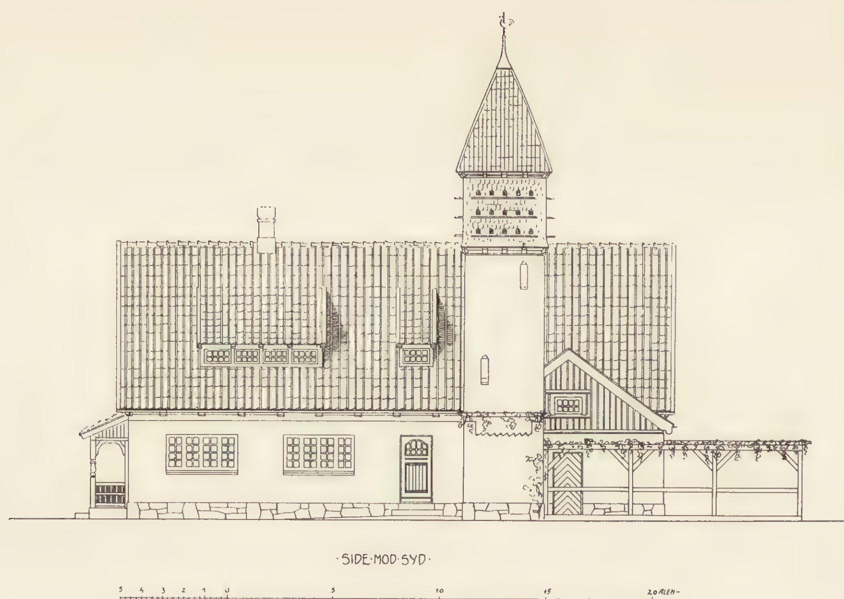
ARCHITEKT CARL BRUMMER.

DET lille Kompleks er opført af Grosserer ILLUM paa Hjørnet af hans Grund i Vedbæk Udkant, hvor Vejen drejer af mod Rungsted. Det afgiver Bolig for to Funktionærer. Endvidere findes der Automobilstald, samt Hønsehus og et Duetaarn.

I Tagetagen er der Vaskerum, Stryge- og Tørrestue.

Det var Hr. Illums Ønske, at Bygningerne skulde have et landligt og beskedent Præg.

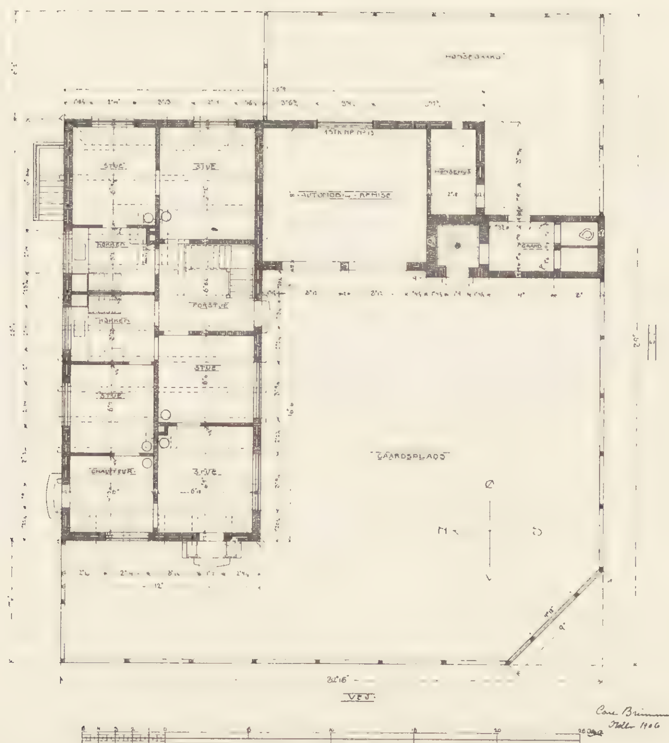
Murene er hvide og Taget rødt. Murermesteren hedder NIELSEN og er fra Vedbæk.

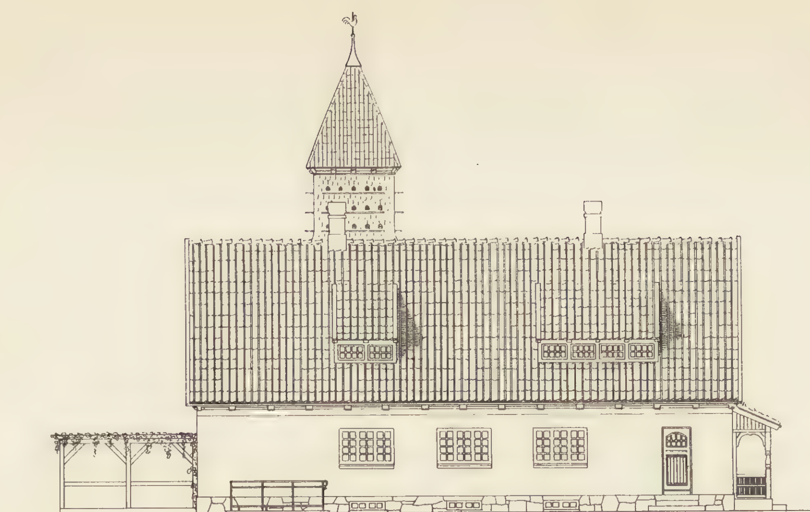
Tømrerarbejdet er med Dygtighed udført af Tømrermester Steffensen i Hørsholm.

»Naturstakittet« bærer jeg intet Ansvar for.

Carl Brummer.

FUNKTIONÆRBOLIG I VEDBÆK.

FUNKTIONÆRBOLIG I VEDBÆK.

ARCHITEKTURKRITIK.

SPØRGSMAALET »Architekturkritik« er af den største Betydning for Udviklingen af den gode Smag. Det gælder da om, at dens Art — det vil sige den Art, man ønsker knæsat — bliver nøjagtig bestemt.

Hr. cand. mag. V. Lorenzens ret indgaaende Udtalelse i forrige Nr. af »Architekten« er forsaavidt god, som man af den ser, hvorledes udenforstaaende, Ikke-Fagfolk, opfatter Spørgsmaalet. Det er vistnok ganske rigtigt, naar Hr. Lorenzen saaledes taler om 1) en faglig og 2) en folkelig Kritik, men naar han endog synes at værdsætte den folkelige som den egentlige og ligesom skubbe den faglige Kritik tilbage til en Slags forberedende Øvelser, maa der paa det alvorligste tages til Genmæle.

De Bestræbelser, der i de sidste Aar i alle Lande er gjort for at udbrede Kendskab til en Række Æmner af videnskabelig, kunstnerisk og praktisk Art, kan jo næppe vurderes højt nok. Deres Betydning ligger nu imidlertid netop i, at det er fremragende — undertiden de ypperste — *Fagfolk*, der har taget Affære. Kun ud fra et meget grundigt Kendskab til Æmnet er det muligt at skrive en virkelig og betydelig Kritik, naar der hermed menes — hvad der bør menes — en grundlæggende og vejledende Oplysning om den kritiserede Tings Art og Værd. At en saadan grundig, værdifuld Kritik serveres i en saakaldt »populær« Form, er kun godt, men den bør ikke være Folkets Røst, den bør være en Røst til Folket.

Det kan naturligvis have en vis Interesse, der dog næppe for alvorlige Mennesker gaar udover Tilfredsstillelse af en letforstaaelig Nysgærrighed, at læse en aandfuld, paa andre Omraader kendt Mands Dom om et eller andet,

som falder udenfor hans Specialstudium — f. Eks. en fremragende Litteraturkritikers Dom eller Mening om Malerkunst eller et bestemt Billede, en bestemt Statue. Det kan ogsaa være morsomt, naar »en af Folket« undertiden udstøder et Hjertesuk, naar han staar overfor noget nyt, noget ukendt, og saa mener sig kaldet til at offentliggøre dette Hjertesuk »til Vejledning«. Men det er jo slet ikke denne Kritik, som savnes. Vi nøjes jo dog ikke med »en dannet Mand« som Anmelder af Skuespil og Bøger. Vi ønsker Anmeldelsen i en almenforstaaelig Form, men vi forlanger, at Anmelderen har gjort disse Ting til Specialstudium. Og vi kan virkelig ikke nøjes med mindre, naar Talen er om Architektur. Den, der anmelder Architektur, skal kende baade Byggelov, Materialer, Konstruktioner, Terrænforhold, de historiske Stilarter, foruden at han skal have en udviklet, paa Selvstudium grundet, Form- og Farvesans. Disse Forudsætninger maa forlanges — ikke for at faa en *retfærdig* Anmeldelse og Dom, men en *sagkyndig*. De Sagkyndige kan være uenige — og indenfor Kunstens Verden maaske mere end udenfor —, men en kyndig Dom om en Sag kan nu af nærliggende Grunde kun fældes af Sagkyndige.

Jeg forstaar Hr. Lorenzen saaledes, at der skulde være to Arter Vurdering: en teknisk og en æstetisk. Dette er ikke rigtigt. De to Ting hænger ubrødelig sammen — i Architektur som i al anden Kunst. Det er jo netop ved at løse tekniske Vanskeligheder ved tekniske Midler, at et Kunstværk fremkommer.

Kun naar dette er gjort saaledes, at Vanskeligheder og Midler ligesom forsvinder, magtstjæles Beskueren, Læseren eller Tilhøreren. Det er vel dette, vi kalder, at der frembringes Stemning. Men kun den, der er istand til at gaa bag om denne Stemning, at gaa tilbage til Udgangspunktet og analysere Værket under dets Tilblivelse, er moden som Anmelder.

Det er ikke ønskeligt eller nødvendigt, at Læseren trættes af en saadan Analyse, men den bør *i hele sin Udstrækning* være Basis for Anmeldelsen.

Naar Hr. Lorenzen siger, at »den paa den store Befolkning beregnede Kritik af Malerkunsten og Billedhuggerkunsten ved at hænge sig i Tekniken (thi ogsaa her spiller de tekniske Forhold en stor Rolle!) har demoraliseret Publikum og givet de fleste Mennesker den Tro, at det er noget meget vanskeligt og svært noget at kunne se paa et Billede eller en Statue«, saa tror jeg, han er fuldstændig paa Vildspor.

Netop denne Art af Kritik, som den i en Række Aar har været, i Hænderne paa fremragende Specialister, har efterhaanden lært en Del Mennesker at se og i alt Fald givet dem Respekt for Æmnet.

Naturligvis kan enhver Bonde *se* paa en militær Øvelse, men jeg bilder mig ind, at det er meget vanskeligt at *forstaa* den. Naturligvis kan enhver Tilskuer til en Baadkæntring *se*, naar Baaden kæntrer, men for at *bedømme* det, som sker, hører der et *grundigt* Kendskab til Sømandvæsen.

Naar derfor Hr. Lorenzen siger, at en Vejledning (til Forstaaelse af Architektur) »bør være af en egen Slags«, saa forekommer dette Udtryk mig ikke at være rammende; den skal netop være af samme Slags som al anden Kritik. Han tilføjer rigtignok — ligesom i Forbigaaende — at »den maa

bygge paa et fagligt Syn paa Bygningskunst«, men sammenholdt med de mange andre Steder i Artiklen, hvor Hensynet til de tekniske Forhold er berørt, bliver dette »faglige Syn« til noget i alt Fald mindre væsenligt.

Netop i vore Dage, hvor Sansen for Bygningskunsten begynder at vaagne, skulde Vejledningen af det Instinkt, der maaske — det tør jo ingen nægte — ligger gemt hos mange, være af den fortrinligste Art, d. v. s. at Værdsættelsen — om man vil, den æstetiske Værdsættelse — bør være saa nøje knyttet til en Vurdering af de tekniske — *dette Ord taget i videste Betydning* — Vanskeligheder, der har været til Stede, og de tekniske Midler, der er benyttet.

Der er et gammelt Ord, som lyder: »Det Bedste er ikke for godt til Menigmand.« Det vil sige, at Menigmand har Ret til at fordre *Besked*. Ønsker han det ikke, skal han ikke søge Kritiken. Hans Mening om Ting, han ikke forstaar, kan selvfølgelig have Betydning for ham selv — for en Jesper Ridefoged gælder naturligvis kun, hvad han føler i sin Samvittighed — og hans Dom kan jo, dersom den er baaren af en kraftig Personlighed, faa en vis Vægt, men Jorden bliver nu engang ikke flak, selv om alle Jesper Ridefogders Samvittighed forkynder det højlydt i Kor — og selv om disse aldrig lader sig overbevise.

Nu kan man jo godt sige, at Kunst og æstetisk Værdiangivelse ikke er noget eksakt, men at hvert Menneske har sin Værdimaaler — og hver Tidsperiode. Men er det væsentligt anderledes for Kunstens Vedkommende end for andre Begreber? Skifter ikke Moralbegrebet med Tiden, og er det ikke ganske afhængigt af Personer, af Sædvane, Folkekarakter o. s. v.?

Vil jeg nu ikke anerkende et indenfor mit Land, min Kreds knæsat Moralbegreb, saa kan jeg lade være, men vil jeg *belære* andre, er der kun to Veje at gaa: Enten maa jeg gennem min Livsførelse skabe et nyt Moralbegreb og ved en kraftig Personligheds Indsats skaffe dette Respekt, eller jeg maa paa Basis af et indgaaende Kendskab til andre Tiders og Folks Begreber, gennem Sammenligninger kritisere det bestaaende.

Den friskeste Maade at belære paa er altid gennem en kraftig Nyskaben. Men hvad en kraftig Kritik, bygget paa teknisk Viden og pegende paa de tekniske Ejendommeligheder, betyder, har vi set gennem en Jul. Lange, en Georg Brandes, en Karl Madsen — for blot at nævne et Par af vore egne.

Disse Kritikeres Arbejder — det være sig i Tidsskrifter eller selvstændige Bøger — har jo haft en stor Læsekreds, ikke blot blandt Fagfolk. Vi trænger til en Architekturkritik af lignende Lødighed. Architekturen staar i direkte Forhold til Livet paa saa mange Maader, at en saglig, kritisk Paavisning af de enkelte Værkers Fortrin og Mangler vil kunne finde en udbredt Læsekreds.

Poul Schulze-Naumburgs Arbejde viser jo Vejen. Er det end lettere at belyse en Epoke end et enkelt Arbejde, saa kan Principerne godt være de samme i begge Tilfælde. Det vejer jo til, at Sch.-N. selv er udøvende Architekt, ligesom det jo har betydet noget for Karl Madsens Produktion, at han selv er uddannet som Maler. I sin Ungdom gjorde Erik Schiødte jo et Arbejde i Architekturkritikens Tjeneste, som ikke var ganske betydnings-

løst, men han kastede sig ikke helt over denne Kritikergærning — skrev, som saa mange af os andre, i Ny og Næ Artikler om dette eller hint Arbejde. Det er en samlet, skolet Kritikervirksomhed, vi trænger til.

LEUNING BORCH.

FRA DEN LITTERÆRE OG KUNSTNERISKE KONGRES.

ARCHITEKTNAVNET.

(FOREDRAG AF ARCHITEKT CAJUS TH. NOVI DEN 26. JUNI 1909.)

»HVAD kunne Architekter og Fotografiforlæggere gøre for at praktisere lidt af de Resolutioner, som er blevne udtalte paa de forskellige Kongresser, vedrørende Architektur?«

Naar jeg tillader mig for en kort Tid at lægge Beslag paa den ærede Forsamlings Opmærksomhed, saa skyldes det dels den levende Interesse, jeg som Architekt har for at faa udbredt Respekt for og Forstaaelse af Architektur, og dels at Akademisk Architektforenings Bestyrelse for kort Tid siden indbød sine Medlemmer til at deltage i en Konkurrence om Tegningen til et Foreningsmærke, som Medlemmerne eventuelt kunde benytte ved Signeringen af deres Bygningsværker.

Nu vel, med Hensyn til Respekten for Architektur, og derigennem Forstaaelsen af den, saa tror jeg sikkert, at det ikke vilde være uden Betydning, om Signering af Bygninger blev mere almindelig. Thi dels vilde Architekten derved selv bidrage sit til at naa frem mod sine Ønskers Maal: »at Architektur anerkendes, og derigennem beskyttes paa samme Maade som al anden Kunst,« og dels vilde Publikum ved at se Architektens Navn og Bygning paa samme Tid ogsaa lettere faa Øjnene op for den inderlige Sammenhæng, der er mellem Bygningen og dens Skaber. Med andre Ord: »at Architektur, ligesaavel som anden Kunst, er Resultatet af kunstnerisk og personlig Skaberevne; tænk blot, hvor nærbeslægtet f. Eks. Architekturen er med Musikken, baade med Hensyn til Komposition og Udførelse.

Hvor stedmoderlig Architekturen imidlertid bestandig er behandlet, skal jeg tillade mig at bekræfte ved at fortælle Dem følgende lille Oplevelse.

Jeg besøgte engang et, ogsaa som Bygningsværk, meget bekendt Museum og glædede mig over dets Skatte af Maleri og Skulptur saavel som over Bygningen selv. Hos en af Kustoderne fik jeg mange interessante Oplysninger at vide om de forskellige Kunstværker og undertiden om selve Kunstnerne; jeg spurgte ham saa tilsidst om, hvem der nu egentlig havde bygget denne skønne Bygning, som han hver Dag færdedes i. Han saa lidt forundret paa mig med store, runde Øjne og sagde saa: »Naah, Herren mener Architekten? Ja, det har jeg skam ingen Anelse om, jeg har saamænd aldrig hørt hans Navn.«

Ved Udgangen søgte jeg om ikke Architektens Navn skulde være at finde et eller andet Sted, men forgæves.

Jeg købte saa en Del Fotografier og Postkort, for om muligt der at se hans Navn, men som sædvanlig, heller ikke der fandtes det, men nok Byg-

ningens og saa Fotografens Navn. Ja, mine Herrer! jeg tænker, de fleste af Dem har oplevet, hvor uendeligt sjældent det er at se Architektens Navn paa fotografiske Gengivelser af hans Bygninger, og dette har egentlig meget større Betydning, end at det findes paa selve Bygningen.

Jeg tillader mig da at henvende et Par Ord til Dem, mine Herrer Forlæggere! Hvorfor denne Undtagelse, naar der er Tale om Architekturreproduktioner? Husk paa, at De saavel som Kunstnerne kan gøre Deres til Menneskehedens kulturelle Udvikling. Jeg ved meget godt, at der maaske kan opstaa adskillige Vanskeligheder, men de er dog ikke større, end at de som Regel kan overvindes ved Imødekommenhed og Velvilje; man kommer som bekendt uhyre langt paa den Maade.

Jeg indrømmer tillige, at Architekturen ifølge sin Karakter aldrig kan blive saa populær en Kunstart, som de andre tre, thi den fordrer mere Dannelse for at forstaas; men derfor har det ogsaa altid været og vil fremdeles vedblive at være, et Tegn paa høj Kultur hos et Menneske at estimere Architekturen lige saa meget som al anden Kunst.

Jeg er derfor sikker paa, at De, mine Herrer, fremtidig vil sætte en Ære i at følge enkelte af Deres Kollegers Eksempel ved at sætte i det mindste Architektens Navn paa Reproduktioner efter hans Bygning. Det er i Sandhed et saare beskedent Ønske, naar De tænker paa de mange, skønne Bygninger, der findes i Deres By og rundt om i alle Lande, og paa den store Betydning, som Architekturen har i kulturhistorisk Henseende for enhver Nation og til alle Tider.

CAJUS TH. NOVI.

KALKMALERIERNE I RIBE.

SOM tidligere omtalt fandtes der for nogen Tid siden en Del gamle Kalkmalerier i Forstuen til Greisens Hotel i Ribe. Nationalmusæet har nu ladet Malerierne undersøge ved Dekorationsmaler HENRIKSEN, som if. Ribe Stiftstidende afdækkede noget mere, end der allerede var fremkommet, og fandt Malerierne at være af ret stor Betydning som Prøve paa borgerlige Huses Udsmykning i gammel Tid, idet de rimeligvis var samtidige med Bygningens Opførelse i 1587.

Samtidig fremkom der ved Nedrivningen af de gamle Bygninger paa Liljebjærget noget lignende Kalkmalerier. De fandtes i to Lag oven paa hinanden og hidrørte fra forskellig Tid. De underste, som stammede fra Begyndelsen af Christian den Fjerdes Tid eller fra o. 1600, er de bedste og bestaar af Blomsterdekorationer, staaende i vaselignende Figurer og vifteformigt udbredte, medens Husets Bindingsværk paa tiltalende Maade inddelte Væggene i Tavler eller Felter. Senere krævede Smagen imidlertid glatte Vægge, og man har da udfyldt de fordybede Tavler med et tykt Lag Ler, der, for bedre at holde sammen, var stærkt blandet med Straa, og paa dette Lag malet nye Dekorationer, muligvis fra omtrent Aar 1700 eller noget senere. De har Lighed med Tapetmønstre og strakte sig hen over og skjulte det gamle Bindingsværks Stolper og Stivere.

Endelig fandtes i Puggaardsgade paa en Gavlmurs indvendige Side en Dekoration fra Slutningen af Frederik den Andens Tid. Det er Bibelindskrifter med gotiske Bogstaver og indrammet af sorte Streger. Ogsaa der havde man efter den senere Tids Smag dækket den oprindelige Udsmykning med et Lag Puds, hvorpaa var malet Dyre- og Plantemotiver.

Paa Foranstaltning af »Den antikvariske Samling« i Ribe er alle Kalkmalerier og Dekorationer bleven fotograferede, og Billederne sendt til Nationalmusæets Arkiv. *E.*

FORSKELLIGT.

Berigtigelse. I Artiklen »På Opmåling i Sønderjylland med 3. Decbr.« har jeg begået den Fejl at henlægge Udskiftningen af Enklaven Møgeltønder til Firserne. I Virkeligheden foregik Udskiftningen af denne Enklave — oprettet i 1400 af Dronning Margrethe som Led i hendes Bestræbelser for at knytte Slesvig nærmere til Danmark — ved Grænsereguleringen af 22. April 1865, efter at det ved Freden i Wien af 30. Oktober 1864, Artikel IV, var blevet bestemt, at de jydske Enklaver Syd for Ribe skulde tilfalde Slesvig, mod at Danmark som Ækvivalent fik Øen Ærø, de 8 Sogne af N. Tyrstrup Herred ved Kolding og de slesvigske Dele af 10 Sogne ved Ribe.

Det er derimod rigtigt, at den hørte til Grevskabet Schackenborg, idet Feltherren Hans Schack i 1661 fik Møgeltønder og Ballum i Forlening, og dette Len blev i 1676 ophøjet til Grevskab.

Den fejlagtige Oplysning havde jeg fra en agtværdig Borger i Tønder; jeg beklager, at jeg ikke har undersøgt dens Pålidelighed, inden jeg lod den gå videre til »Architekten«s Læsere.

Til Grund for Misforståelsen ligger muligvis den Omstændighed, at der endnu så sent som i 1900 har fundet en mindre Forandring af Grænsen Sted ved Reguleringen af Kærmølleå og Fovså. Svend Sinding.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Nitzsche, H., Zahlentafeln zur sofortigen Ermittelung der Dimensionen oder der Kosten von Platten, Balken und Plattenbalken in Eisenbeton. Folio. 9 M.

Städtebauliche Vorträge, abgehalten im Seminar für Städtebau an der Kgl. Technischen Hochschule zu Berlin. Hrsg. von den Leitern des Seminars für Städtebau, Stadtbaurat a. D. Joseph Brix und Kgl. Geheimer Hofbaurat Felix Genzmer, Proff. a. d. Kgl. Tehn. Hochschule zu Berlin. Bind I indeholder følgende tidligere udkomne 8 Hæfter: Brix, Aufgaben des Städtebaues, und Genzmer, Kunst im Städtebau. M. 1,80. — Koehne, Grundsätze des Erbbaurechts usw. M. 2,40. — Bornhek, Verwaltungsrechtliches im Städtebau. 1 M. — Kyllmann, Bebauungsplan usw. in der Nähe von Grosstädten. M. 1,60. — Herkner, Wohnungsfrage und Bebauungsplan. M. 1,20. — Stübben, Durchführung von Stadterweiterungen. M. 2,40. — Alexander-Katz, Fluchtlinienrecht. M. 1,80. — Petersen, Aufgaben des grossstädtischen Personenverkehrs. 4 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 17. JULI 1909
11. AARGANG Nr. 42

DET TREDIE NORDISKE ARCHITEKTMØDE

I FINLAND DEN 3., 4. OG 5. JULI.

Ved det forrige Architektmøde her i Danmark i Sommeren 1903 var der kun en Mening om, at Møder som disse har deres store Betydning for Fremmet af et hjerteligt og kammeratligt Forhold mellem Nordens Architekter.

Det i Finland nu afholdte Møde adskilte sig paa ingen Maade fra sine Forgængere. Fra først til sidst præget af en ligefrem og munter Stemning og under Indflydelse af Finnernes *storartede Gæstfrihed*, det herlige Sommervejr, den finske Naturs Skønhed og det meget nye og mærkelige, der var at se og lære, blev hele Mødet en Fest, der vil være uforglemmelig for alle Deltagere.

Paa de danske Architekters Vegne retter vi her en Tak til de finske Kammerater, en Tak for det store Arbejde, der var gjort, for at Turen kunde blive saa vellykket og saa festlig, en hjertelig Tak til gamle og nye Venner i Suomi og et varmt Ønske om at kunne samles med dem igen om to Aar i Norge!

Et udførligt Referat vil fremkomme i et senere Hæfte, naar vi er kommet i Besiddelse af en Del — forhaabentlig vellykkede — Fotografier, tagne af forskellige af Mødets Deltagere. Billederne vil da blive gengivne i »Architekten«.

Ligesom forrige Gang skal vi her meddele Navnene paa Mødets Deltagere:

Fra *Finland:* Architekterne Jac. Ahrenberg, Wald. Aspelin, Ricardo Björnberg, Rafael Blomstedt, Birger Brunila, Gösta Cajanus, Jarl Eklund, Gustaf Estlander, Emil Fabritius, Birger Federley, Eino Forsman, Carl Frankenhaeuser, Max Frelander, Sigurd Frosterus, A. Gauffin, Herman Gesellius, Th. Granstedt, Flor. Granholm, Mauritz Gripenberg, Karl Hård af Segerstad, Eskil Hindersson, Bertel Jung, Valter Jung, E. A. Kranck, Hugo Lindberg, Armas Lindgren, Selim A. Lindqvist, Karl Lindahl, John Lybeck, Fr. Lüsch, Ludvig Mallander. Torsten Montell, Harald Neovius, Berndt Nyman, Vietti Nykänen, Alex. Nyström, Gustaf Nyström, Usko Nyström, W. G. Palmqvist, V. Penttilä, Lambert Petterson, A. W. Rancken, Albert Richardtson, Eliel Saarinen, Hugo E. Saurén, Sigurd Savonius, Eino Schroderus, Einar Sjöström, M. Schjerfbeck, M., John Setter-

gren, Lars Sonck, A. W. Stenfors, Gunnar Stenius, Fr. Strandell, Gustaf Strengell, Onni Tarjanne, Alarik Tavaststjerna, Gunnar Taucher, Walther Thomé, Georg Wasastjerna, Knut Wasastjerna, Niels Wasastjerna, Hjalmar Åberg.

Fra *Sverrig:* Architekterne Aug. Atterström, Gust. Améen, Axel R. Bergman, Carl Bergsten, Harald Boklund, Albin Brag, Magnus Dahlander, Rudolf S. Enblom, Sigfrid Ericson, Karl Güettler, Björner Hedlund, O. Hökerberg, Cyrillus Johansson, H. Kinberg, J. Fred. Olson, Gerdt Stendahl, Ragnar Swensson, Salomon Sörensen, Ivar Tengbom, A. Thurdin, E. O. Ulrich, Melchior Wernstedt, Ragnar Östberg.

Fra *Norge:* Architekterne J. H. Berner, Schou, H. J. Sparre.

Fra *Danmark:* Architekterne Axel Berg, Valdemar Hammer, Henning Hansen, C. Harild, B. S. Ingemann, Joh. Jensen, Emil Jørgensen, Thorvald Jørgensen, Hack Kampmann, Holger Lange, A. S. K. Lauritzen, Fred. L. Levy, Helge B. Møller, Valdemar Schmidt, Rolf Schroeder, G. Steenberg, Anton S. Rosen, K. Varming.

* * *

Ved Afrejsen fra Åbo sendtes følgende Telegrammer:

Professor Tarjanne, Helsingfors.

Till Finlands arkitekter!

Finlands jord se vi försvinna vid horizonten, men minnet af de oförgätliga dagarna vi med Eder där tillbringet, skola vi alltid bevara friskt. Varmaste tack för obegränsad vänskap och gästfrihet.

Danska, norska och svenska arkitekter.

Arkitekt Hugo Lindberg, Helsingfors.

Till kommitterade för arkitektutflykten!

För allt hvad den tredje nordiska arkitektutflykten skänkt af uppfriskande vänskap, af rik konstnärsnjutning, af storartad gästfrihet, bedja vi Eder mottaga våra varmaste tacksägelser.

Danska, norska och svenska arkitekter.

NYT VAREHUS I FRIHAVNEN.

Det her afbildede Varehus er opført 1907—08. Naar Forholdene kræver det, agtes Varehuset forlænget, saaledes at den nuværende Nordgavl bliver Symmetriaksen i Anlæget. Varehuset vil da række til Petroleumstankerne paa den fornødne Gadebredde nær. I denne Type af Varehus skulde Østmolen være bedst muligt betjent, idet den tillader fuld Udnyttelse af værende maskinelle og andre Transport-Faktorer. Bygningen er udført i Jernbeton, med Undtagelse af øverste Etage, der er Trækonstruktion; alle Ydermure, Brandmure, Trappeskillerum og Trapper m. m. bæres af Jernbetonkonstruktionen, kun Sydgavlens underste Etage og Trappetaarnenes Yderfaçade er af Grundmur.

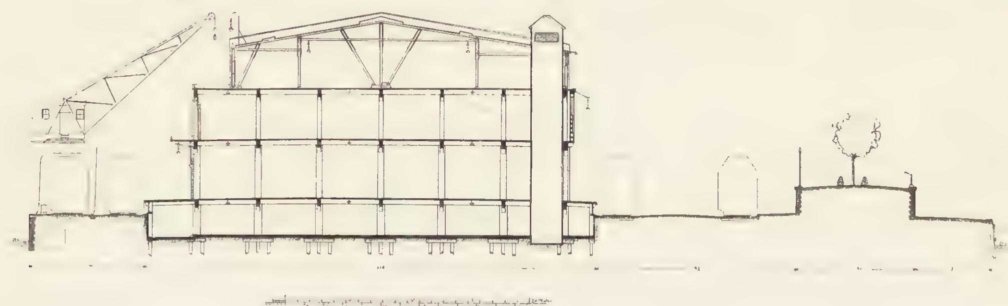

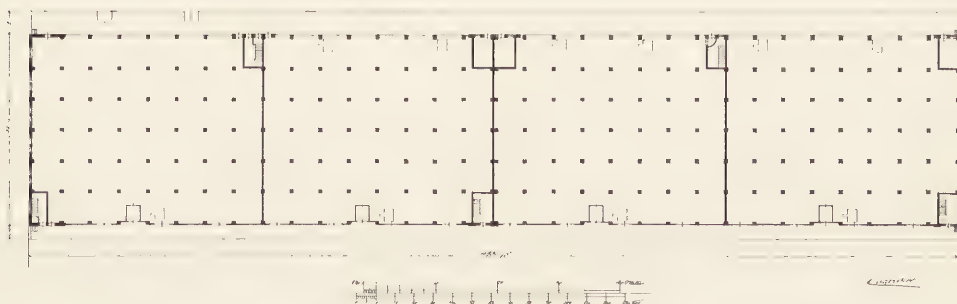

VAREHUS I FRIHAVNEN. ARCHITEKT ROB. HILLIGER.

VAREHUS I FRIHAVNEN.

Façaden mod Øst bestaar af udmuret Jernbindingsværk i Stuen, Rørcementsten i 1ste og Bølgeblik i 2den Etage. Façaden mod Vest forlanger uhindret Adgang overalt og bestaar derfor af forskydelige Træporte uden- og indenfor Hennebique-Pillerne med Undtagelse af øverste Etage.

Architektens Opgave her bliver indskrænket til at arbejde med Façaderne. Disses Bevægelighed er stærkt begrænset af bestemt formulerede Krav med Undtagelse af Sydpartiet, hvor der bl. a. skulde tages Hensyn til eventuel Udnyttelse af Rummene bagved til Kontorlokaler. Varehusets Højde, Vidde, Konstruktion o. s. v. bliver En udleveret af Ingeniørkontoret — Ingeniør C. Agerskov.

Aktieselskabet Emanuel Jensen & Schumacher har haft det hele Arbejde i Entreprise og udført Jernbeton- og Murerarbejdet. Funderingsarbejdet udførtes udenfor Hovedentreprisen af Tømrermester H. I. Bruun-Kornerup & Co. Iøvrigt medvirkede følgende Haandværkere og Firmaer:

H. P. Nielsen: Tømrerarbejdet; J. Andersen, L. Strand & Co.: Snedkerarbejdet; C. Th. Dreyer & Co.: Blikkenslagerarbejdet; H. Guldmann: Asfaltarbejdet; C. Møllmann & Co.: Malerarbejdet; Chr. Morville: Glarmesterarbejdet; C. Wienbergs Stenhuggeri: Stenhuggerarbejdet; A/S. Titan: Elevatorerne; W. J. Berg: Vægtene.

Som Assistent har Architekt Henning Jørgensen bistaaet mig paa Tegnestuen.

Rob. Hilliger.

LIDT MERE OM ARCHITEKTURKRITIK.

Højstærede Hr. Redaktør! Gid De maa bevare Ligevægten i Sindet, thi Tiderne er vanskelige! — Næppe er De vel over den frygtelige Tvekamp mellem d'Hrr. Fr. Schiøtt og V. Wanscher, før Hr. V. Lorenzen stiller intrikate Spørgsmaal til Dem, angaaende hvilken Slags Architekturkritik der er tilladt i Architekternes Blad. I en senere og større Artikel udvikler Hr. V. L. nærmere hvad han mener Architekturkritik bør være, idet han samtidig hævder: »at der altid — baade mundtlig og skriftlig — øves to Hovedarter af Architekturkritik, nemlig 1) den faglige og 2) den folkelige.« De, Hr. Redaktør, havde allerede sluttet et Svar paa Hr. V. L.'s første Indlæg med at sige: »Vi vil gerne have en objektiv, saglig Kritik, men vi vil paa ingen Maade sættes under æstetisk Formynderskab.« Som en Mand af Folket forstaar jeg saa godt dette; hvilken faglig Organisation vil overhovedet taale sligt, allermindst i sit eget Blad? — Alligevel er »Architekten« mærkværdig liberal i saa Henseende, og det er Deres Fortjeneste, Hr. Redaktør, thi i Bladets tidligere Dage holdt man sig til det nøgternt beskrivende eller historisk refererende.

Imidlertid forekommer det mig, at den skrappeste Kritik, der er øvet i Bladet, stammer fra Architekternes egen Kreds. Som en interesseret Læser mindes jeg saadanne Angreb som de, der rettedes mod Nybygningen ved Polyteknisk Læreanstalt, mod U. Plesners Hus paa Gammeltorv, Portalen i Gotersgade og Løveapotekets ny Bygning. Endvidere Kampen mod Rigsarkivarens Omkalfatring af Kgl. Biblioteks gamle Hus, en Kamp, der lovede saa godt, men som desværre blev uden Frugt, samt det kraftige og heldigt gennemførte Angreb paa Gammelmønthuset, der var udset til at blive Statsejendom og Hovedtelegrafstation.

Rimeligvis vil Redaktionen sige: ja, dette er, hvad vi kalder »objektiv, saglig Kritik«. Fra mit Lægmandsstandpunkt synes det mig nærmest at være god »folkelig Kritik«, ligetil, naturlig og forstaaelig. Til samme Art hører efter mit Skøn ogsaa den meget roste Schulze-Naumburgs Bøger. Hans Skrifters Værd og Indflydelse ligger jo netop i, at han paa ligefrem — ved Hjælp af Billeder — letfattelig Maade viser enhver, der vil se, at saadanne Huse har man bygget, og saadanne bygger man.

Mon ikke den megen Tale om faglig, saglig, teknisk, æstetisk Bedømmelse er bleven lidt for meget af det gode? I Hr. Leuning Borchs Artikel i forrige Numer læses: »Det er jo netop ved at løse tekniske Vanskeligheder ved tekniske Midler, at et Kunstværk fremkommer.« I »Kunstbladet« for Juni siger en yngre Kunstkritiker om en fransk Maler: »— ligegyldig er jo Tekniken, det er Resultatet, det kommer an paa.« I samme Numer som Hr. Leuning Borch, skriver en anden Architekt: »tænk blot, hvor nærbeslægtet f. Eks. Architekturen er med Musiken, baade med Hensyn til Komposition og Udførelse.«

Æstetik er vist en farlig Videnskab, og den bliver næppe lettere ved at blandes godt op med faglig, saglig og teknisk Indsigt. Det kan smerte én at se Architekternes Bestræbelser ødelagte af Love, Regulativer og ufornuftige Bygherrer. Resultatet bliver ofte derefter og yder ikke dem, der tørster efter kunstnerisk, sund og god Næring, nogen Tilfredsstillelse. Som Regel vedkommer det dog ikke os andre, hvilke Vanskeligheder Kunstneren har haft at overvinde; vi ser kun Resultatet, vi glædes, er ligegyldige eller forarges. Vi Lægfolk maa holde paa den mere folkelige Side i Kritiken; den er os nyttigst, men naturligvis kun, naar der skrives med Forstand og Kærlighed til Æmnet. *L'art pour l'art*-Principet, der var meget paa Tapetet for nogle Aar siden, er den rene Ødelæggelse, først og fremmest for Kunsten.

En Læser.

GADEPLANERNE.

Ingeniør Rolf Erslev har skrevet en Piece med Navnet: »Trafiklinier i Storkjøbenhavn«, som bør kendes af dem, der interesserer sig for dette Spørgsmaal.

Skriftet omhandler Opgaver udenfor Kjøbenhavns Kommunegrænse og i den indre By, der ikke var indbefattet i den store Gadeplankonkurrence.

Udenfor Kommunegrænsen henledes Opmærksomheden paa det ønskelige i, at Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse og Ledelserne af Nabokommunerne kom i et nærmere og staaende Samarbejde med saa nyttige Formaal som i Tide at sikre Anlægene af brede Hovedfærdselsaarer ud over Kjøbenhavns Kommunegrænse, og at sikre Naturskønheders Bevarelse for Offentligheden, ved f. Eks. at modarbejde, at Nordsjællands Søer indesluttes af Rand-Villabebyggelse.

I den indre By anbefales at omdanne den nuværende Jernbanelinie over Frederiksberg til en Hovedfærdselsaare, der forenet med Aaboulevarden,

skulde føres videre ad Gyldenløvesgade og ved Jernbaneterrainet ledes hen mod Vestre Boulevard.

Det sidste Afsnit omhandler det gamle Jernbaneterrains Bebyggelse i Forbindelse med St. Jørgens Sø's Omdannelse; heraf findes ikke mindre end 4 Planer i Skriftet (en Bebyggelsesplan af samme Terrain findes i »Architekten« af 1902, Nr. 8, Afdeling A).

Ingen af Planerne tilfredsstiller det rimelige Ønske, at vi paa det vigtigste Sted i Byen mellem Raadhuspladsen, Hovedbanegaarden og Søerne faar de smukkeste og hensigtsmæssigste Gade- og Pladsanlæg.

Kommunalbestyrelsen har ved den store Gadeplankonkurrence gjort noget virkeligt for at faa gode Gadeplaner frem, den har Interesse for Sagen; men det kan ikke ventes, at den vil udskrive 2 Konkurrencer saa hurtig efter hinanden. — Nu er det vor Tur. —

Af større Betydning end en smuk Brønd eller lignende er det at fastslaa Værdien af de smaa Gadeplankonkurrencer.

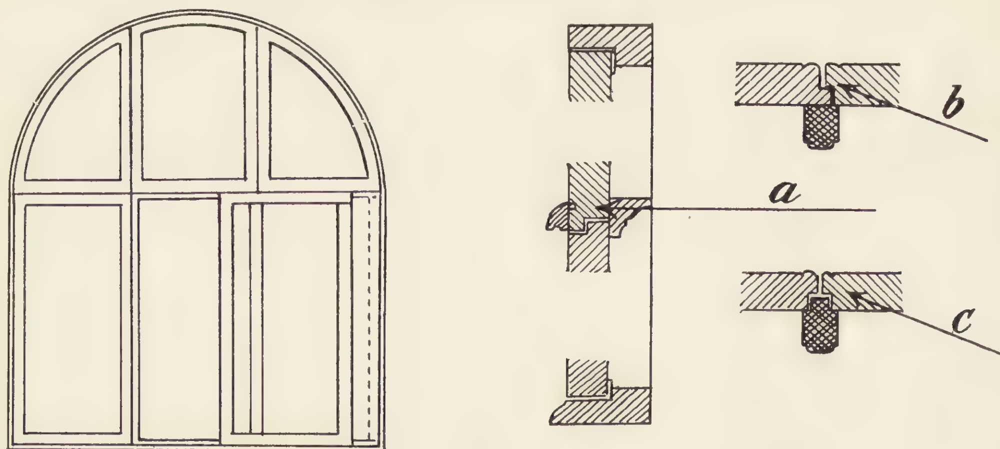
Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, Akademisk Architektforening, Dansk Ingeniørforening og indflydelsesrige Mænd opfordres til *i Tide* at virke for Tilvejebringelsen af en offentlig Konkurrence til Fremskaffelse af Forslag til Jernbaneterrainets Bebyggelse i Forbindelse med en smuk Ordning af St. Jørgens Sø.

Resultatet af en saadan Konkurrence tænkes overrakt Kjøbenhavns (og muligvis ogsaa Frederiksbergs) Kommunalbestyrelse.

Juni 1909.

ROLF SCHROEDER.

EN NY KONSTRUKTION AF VINDUER.

a. Sammenfalsningen over Løsholt, hvilket er fælles for alle Karme.
b. Snit gennem Post i 5- eller 6-rammet Karm,
c. Snit gennem en Post i en 4-rammet Karm.

SOM bekendt hæfter der ved tredelte Vinduer den Mangel, at den ene af Rammerne ikke kan poleres indvendig fra uden at løfte en af de andre af Hængslerne. De Beslag, der foreligger til Afhjælpning heraf, og hvoraf

der findes forskellige, har ikke været fyldestgørende og derfor vistnok ikke fundet videre Anvendelse.

Vi har haft Lejlighed til at se nogle Vinduer (de findes for Øjeblikket udstillede paa Landsudstillingen i Aarhus), opfunden af Snedkermester N. H. JENSEN (Firma N. H. Jensen og Arnold Neble), hvor det paa en meget simpel og tilsyneladende god Maade er lykkedes at komme udenom denne Mangel. Midterrammen er nemlig forskydelig til begge Sider, og man kan derfor komme til begge de andre Rammer indvendig fra.

Endvidere er disse Vinduer indrettede saaledes, at de nederste Rammer ikke kan aabnes, uden at de øverste aabnes først (de øverste er falsede over de nederste). Da det yderligere ved en meget simpel og nem Foranstaltning er muligt at indstille det midterste Vindue, saaledes at der bliver en smal Aabning for frisk Luft, saa har disse Vinduer den store Fordel, at mindre Børn ikke kan aabne dem, og at man kan have aabentstaaende Vindue, uden at Børn kan falde ud deraf. Alt ialt synes saaledes disse Vinduer at betegne et virkeligt Fremskridt.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Theophilus Hansens Rejselegat, stort 1750 Kr., er den 13. ds. tildelt Architekt LOUIS JEPPESEN.

✶

Dødsfald. Den bekendte Samler, Murermester J. V. FROHNE er i Tirsdags afgaaet ved Døden i en Alder af 77 Aar.

✶

Teknologisk Institut og Landsudstillingen. Som tidligere meddelt vil Teknologisk Institut, der ved Ledelsen af Stationsbyens Maskinsnedkeri og Smedie viser den praktiske Side af sin Undervisning, ogsaa vise den teoretiske ved Afholdelse af nogle med Lysbilleder ledsagede Foredrag for Haandværkere i Stationsbyens Forsamlingssal.

Æmnerne for Foredragene er hentet fra de Fag, som doceres paa Teknologisk Institut, f. Eks. Stillære, Haandværkerret, Motorlære og Materiallære, og desuden vil der blive holdt et Par Foredrag om Haandværkerundervisning i Almindelighed samt om det tekniske Fremskridts Betydning for Haandværket.

✶

Konkurrencen i Randers. Da vi ikke er sikre paa, at Opmærksomheden er tilstrækkelig vakt for den i »Architekten« annoncerede Konkurrence om en Vej- og Bebyggelsesplan i Randers, undlader vi ikke at erindre om, at der her foreligger en meget interessant og ganske overkommelig Opgave, samt at der ved Akademisk Architektforenings og Ingeniørforeningens Intervention er sørget for et godt Program, passende Præmier (ialt 3600 Kr.) og en Bedømmelse, der ser meget betryggende ud.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 24. JULI 1909
11. AARGANG Nr. 43

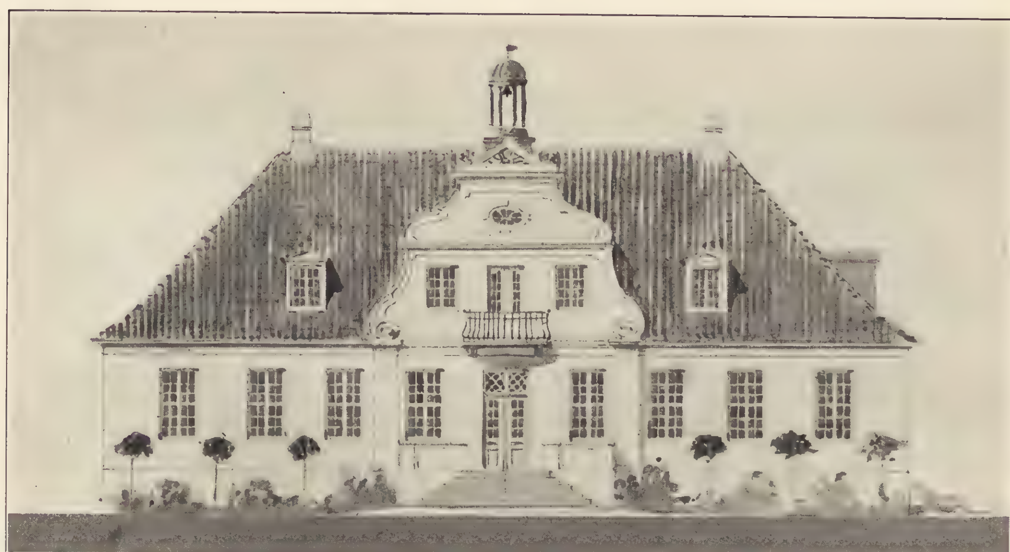
LYSTRUPGAARD.

ARCHITEKT G. B. HAGEN.

Lystrupgaard er en Gaard paa godt 200 Tdr. Land, liggende i en smuk Egn ca. ½ Mil øst for Slangerup By. Da Bygningerne for 3 Aar siden, 16. Juli 1906, nedbrændte, lod Ejeren, Proprietær Hans J. Hoffmeyer, saa hurtigt det lod sig gøre Avlsbygningerne opføre af Architekt Thomsen fra Slagelse, der baade var Architekt og Entreprenør paa disse Bygninger. Hovedbygningen opførtes i Løbet af Vinteren efter mine Tegninger og under min Ledelse med Tømrermester P. Johansen som Hovedentreprenør. Billedskærerarbejdet paa Taarnet samt alt ud- og indvendigt Dekorationsarbejde er udført ved Billedhugger Niels Hansen, alle andre Arbejder er udførte af stedlige Haandværkere.

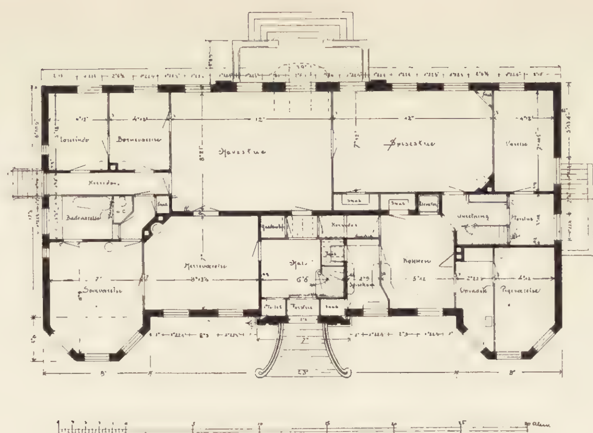
G. B. Hagen.

LYSTRUPGAARD.

LYSTRUPGAARD.

ARCHITEKTURKRITIK.

Hvad jeg skrev om dette Spørgsmaal i »Architekten« for 26. Juni, har Architekt Leuning Borch svaret paa i Bladets Nr. 41.

Paa et væsentligt Punkt, nemlig, hvor jeg skelnede mellem to Kunstarter af Architekturkritik: den faglige og den folkelige, giver Hr. L. B. mig Medhold. Men ellers synes det jo at være saa som saa med Enigheden. Og omend adskilligt skyldes mærkelige Misforstaaelser af, hvad jeg har sagt, er der dog bag dem og til Trods for dem et Par Hovedpunkter, hvorom Uenigheden samler sig.

Disse Hovedpunkter er Spørgsmaalene om den faglige Kritik, og det Hr. L. B. kalder »den populære Kritik«, den Røst, der skal vejlede Folket.

Kortest udtrykt forstaar jeg ved den *faglige Architekturkritik* en saadan, der »stræber efter at forstaa en Bygning fagligt og ud fra denne Forstaaelse at værdsætte den æstetisk«. Jeg har yderligere udtrykkeligt fremhævet det sagkyndige som det fundamentale ved denne Art af Kritik. Men det er ganske vist min Mening, at »den objektive, rent faglige (historiske) Undersøgelse vel er en nødvendig Forudsætning, men at den æstetiske Vurdering er og skal være den endelige«. Jo højere Fordringer man stiller til Architekturen som Kunst, des stærkere bør man ogsaa understrege den æstetiske Side af Bygningskunsten. Og jeg gentager det her: den sagkyndige Gennemgang af et Bygningsværk skal gøre den æstetiske Vurdering retfærdig, men denne æstetiske Vurdering *kan* blive knusende for det. Den sagkyndige Kritik alene vilde kun *konstatere*, men netop fordi der er Tale om noget mere end dette: at konstatere og Sagkundskaben skal munde ud i en Bedømmelse, bliver der Brug for Retfærdigheden. Derfor synes jeg, det er Hr. L. B., der skælner mellem en teknisk og en æstetisk Vurdering og ikke

mig. Netop naar jeg sammenkæder de to Ting, følger jo af sig selv Betydningen af Sammenhængen mellem det tekniske og kunstneriske.

Men eet er sikkert: Det kan ikke nytte, at Architekterne mange Gange — og med Rette — kan synes det er svært at faa alt til at forme sig til en harmonisk Helhed. I det lange Løb staar og falder en Bygning med den æstetiske Værdi. Om 100 Aar vil Messels Wertheim være et af de Architekturværker, man vil søge at bevare, selv om det, praktisk set, til den Tid er udrangeret af Livet. Men Masser af dens jævnaldrende Kolleger vil forsvinde, uden at et Øje bliver fugtigt derved. Den rene Sagkundskab kan holde en smuk historisk Begravelsestale over den, men det er den æstetiske Vurdering, der har taget Livet af dem. Og baade den faglige og den folkelige Architekturkritik vil være ganske enige i dette Tilfælde. De er komne til samme Resultat, omend ad forskellige Veje. Den første har underbygget sin Mening, den anden har kun gjort dette i mindre Grad, den bygger mere paa et Instinkt. Det er derfor ikke den folkelige Kritik, jeg »værdsætter som den egentlige og ligesom skubber den faglige Kritik tilbage til en Slags forberedende Øvelser«. Det er *den æstetiske Vurdering, der indeholdes i begge Arter af Architekturkritik, jeg betragter som den endelige.* Og begge kan falde sammen i deres endelige Resultat.

Jeg ser ikke rettere, end at Architekterne for deres Kunsts Skyld bør ønske den æstetiske Side ogsaa af den faglige Architekturkritik fremhævet. Derved understreges det, at Architektur er noget andet og mere end almindelig Ingeniør og Praktikervirksomhed. Men det forekommer mig unægtelig, at jeg i min Artikel tilstrækkelig har fremhævet Betydningen og Nødvendigheden af det rent faglige Element i den paa Fagfolk beregnede Architekturkritik.

Det andet Hovedpunkt, hvorom Striden staar, er *den populære Architekturkritik,* den jeg fremhævede maatte være af en »egen Slags«. Men vi er langt fra enige om, hvad der skal forstaas herved. Det forekommer mig, at for Dr. L. B. flyder den og den faglige Kritik ud i hinanden. Hr. L. B. siger da ogsaa, at »den skal være af samme Slags«, som den faglige, og efter hans Indlæg at dømme falder ogsaa deres Virkefelter sammen. Ved en populær Kritik som den, jeg i Forbigaaende hentydede til i min Artikel, forstaar jeg noget bestemt eller dog tilnærmelsesvis afgrænset. Jeg mener dermed en architekturkritisk Vejledning, beregnet paa den store Befolkning og skrevet til Aviser, Ugeblade, i populære Smaaskrifter etc. Med Tidsskrifter, hele store Bøger og lignende, er det en anden Sag; de har deres eget interesserede, men ikke overdrevent talrige Publikum. Og der har en faglig Kunstkritik altid sin Plads.

Forøvrigt skal jeg ikke ved denne Lejlighed komme nærmere ind paa Kunstkritik i al Almindelighed, hvor fristende det end kunde være. Kun et Par Ord. Jul. Lange f. Eks. skrev adskilligt anderledes, naar han udtalte sig i »Videnskabernes Selskabs Skrifter« end i »Fædrelandet« eller »Illustreret Tidende«. Han faar jo forøvrigt nu paa Hovedet for at have holdt sig for lidt til det specielt tekniske.

Ypperlige Fagfolk er oftest ude af Stand til at kunne skrive, saa »Grønt-

konen paa Hjørnet« forstaar et Ord deraf. Men der er enkelte, der har en medfødt Ævne dertil. De findes i alle Lejre, men har desværre længe manglet paa Architekturkritikkens Omraade. Særkendet for den gode, populære Architekturkritik er jo netop den, *at den er bleven til, først som en rent faglig-æstetisk Kritik, men at den med Udeladelse af uvæsentligt, fagligt Stof og Koncentrering af det væsentlige af det, formes saa ligefremt, at den paa eengang giver den store Befolkning Besked og begejstrer den.* Men dette er rigtignok en vanskelig Kunst og faa kan den. En af disse faa er Schultze-Naumburg; hans Methode er den mest folkelig pædagogiske, der kan tænkes ad litterær Vej. Den er saa ligetil og simpel, at den er genial. Den er i den Grad indstillet paa den store Befolkning, at endogsaa Fagfolk har læst ham med Udbytte.

Det skal altsaa være samme Kritik som den faglige, men iklædes en helt anden Form. Det »faglige« skal her være en virkelig »forberedende Øvelse«. At det derfor skulde være noget i alt Fald mindre væsentligt, ser jeg ikke, hvordan Hr. L. B. har faaet ud af mine Ord og min Tankegang.

Paa eet — det allervigtigste Punkt — tror jeg imidlertid Hr. L. B. og jeg kan mødes. Det er i en fælles Tillid til, at *det kan nytte* at kalde paa og vejlede den store Befolknings Sans for Architektur. Det har kun undret mig noget, at Hr. L. B. har fremdraget Jesper Rifoged som Type paa Menigmand. Ganske vist der vil altid være flere end nok Jesper Rifogeder. Jeg kunde imidlertid have tænkt mig at fremdrage en anden Type. Det er en af Jespers Samtidige, som altid har interesseret mig og været mig til megen Opmuntring, nemlig Jakob, Montani Broder. Han repræsenterer den brede, danske Befolknings allerbedste Egenskab. Han er selve dens sunde Sans, dens rigtige Instinkt. Han udtrykker det altid »realiter ypperligt«, selvom det er »formaliter slet«. Det er ham, vi skal have fat i. Og jeg ser ikke rettere, end at det ogsaa er paa ham, Stationsbyen i Aarhus er beregnet.

VILH. LORENZEN.

»BYGMESTERSKOLEN«.

HVIS der en skønne Dag var kommen til mig to indflydelsesrige Medlemmer af Akademisk Architektforening, f. Eks. Formanden og Redaktøren, og havde sagt omtrent saaledes: »De akademiske Architekter har nu faaet ordnet deres Skoleforhold som de ønskede det; nu gælder det at gøre noget for de andre Bygmestre, og da vi ved, De interesserer Dem særligt for denne Sag, saa beder vi Dem nu tage Affære« — saa vilde dette selvfølgelig have været det lykkeligste, og der vilde ikke have været nogen Grund til at mistænkeliggøre*) hverken mig eller en Sag, der dog har stor Sympati ogsaa hos mange akademiske Architekter. Intet vilde selvfølgelig have været mig kærere, end at den Opfordring, som kom til mig, var udgaaet fra Akademisk Architektforening, men den kom nu engang fra den

*) Dette Udtryk er ikke berettiget. *Red.*

modsatte Kant, og naar man nu taler om, at jeg gaar andres Ærinde, saa svarer jeg, at jeg er gaaet alles Ærinde, at det kun kan være til alles Gavn, at Bygmestrene faar den Kultur, de trænger til. Naar Niveauet hæves, kommer det det hele til Gode; naar Kravet til Skønhed stiger i de jævne Lag, vil det ogsaa stige i de øvre.

Men ellers er det jo det naturligste, at Ønsket udgaar fra dem, der har Trangen, ligesom det er naturligt, at jeg ikke holder mig tilbage i en Sag, der længe har ligget mig paa Hjærte, og som jeg synes er den største, der ligger for.

Vi lever jo dog heller ikke i Rusland eller lignende Stater, hvor det anses for farligt, at Folk faar de Kundskaber, de ønsker, og dette synes da heller ikke at være Redaktionens Mening.

Det er da saa meget pinligere, at mine Hensigter alligevel, til stor Skade for Sagen, mistænkeliggøres, og det ved Hjælp af et Referat af min Tale, som ikke er fremkommet offentlig. Dette Referat arbejder imidlertid stadig i det skjulte og møder mig foruden i mere eller mindre tydelige Beskyldninger fra mine Angribere i vort Blad tillige i private Henvendelser fra ærede Kolleger; *og da jeg har en Svaghed for gerne at ville anses for retskaffen,* tror jeg, det var heldigst, at Resenscenten viste sig i Dagens Lys med sit Arbejde. Sker dette ikke, mener jeg det er værdigst, at man holder sig til Sagen, som den foreligger i mit Manuskript, der var nedskrevet før Talen blev holdt, og kun senere fik den Tilretning, som var nødvendig i stilistisk Henseende og for Udtrykkets Nøjagtighed. At et og andet kan være fremkommen lidt anderledes i Talen, til hvilken Tiden var meget knapt tilmaalt, er højst sandsynligt, ja ganske uundgaaeligt, hvis man ikke som en Skuespiller lærer Ordene udenad, men Aanden og Meningen var den samme. Jeg har set det forborgne Referat, men fandt deri ikke Aanden, og Meningen var karikeret; Anmelderen har ikke været noget »uvildigt« Vidne.

P. V. J. Klint.

FRA AALBORG.

I Aalborg anlægges der som bekendt for Tiden en ny Gade, der fra Banegaarden fører op i Centrum af den gamle By. Da denne Gade bliver en af de anseligste Færdselsaarer i Byen, har Byraadet forbeholdt sig Ret til at censurere Tegningerne til Bygningerne, og fornylig er det sket, at et Projekt er bleven kasseret. I den Anledning skrives i en redaktionel Artikel i Aalborg Stiftstidende:

»Det er ganske fortrinligt, at Byraadet har taget sig Ret til at være Smagsdommer og ikke tillader Opførelsen af noget Hus til Gaden, uden at en Tegning forud er godkendt.

Byraadet bliver derved til en vis Grad Herre over Husrækkernes Fysiognomi og over Sammenspillet mellem det ny og det gamle, særlig det, som forud og ogsaa ind i Fremtiden giver det nærmeste Kvarter sit Præg.

Men hvorfor gør vi ikke Skridtet helt ud og søger Samarbejde med f. Eks. Akademisk Architektforening? Det er og bliver jo dog et rent tilfældigt Skøn, der gør sig gældende indenfor en Kommunalbestyrelse, som er valgt uden Hensyn til Skønhedssans. Og den, som kan skønne om Linjerne i en forelagt Tegning, mangler maaske ganske Fantasi til at tænke sig den færdige Bygning. Og kan han det, kan han maaske ikke tænke sig Bygværkets Virkning under de særlige Forhold, det skal virke under og iblandt . . . .

Et Samarbejde med Akademisk Architektforening vil ikke medføre nævneværdige Udgifter. Og for den enkelte Bygherre er det lige billigt og lige dyrt at bygge, enten Husfaçaden er smuk eller grim. Naturligvis, en Fusker eller anden ukultiveret Architekt, der kun eksisterer i Kraft af sin Billighed — og sin Villighed over for Bygmesteren og hans Materialer — stiller ikke store Krav, men Architekthonoraret spiller jo under almindelige Omstændigheder slet ingen Rolle i Forhold til hele Ejendomsværdien — eller overhovedet. . . . .«

Det er glædeligt at se, at man rundt omkring i Landet faar Øjet op for, at *det gaar ikke* at bygge løs paa bedste Beskub, og at det er af største Betydning for en By, om den faar sine Gader prægede af Kulturen. Vi tror at kunne sige, at A. A. gærne paatager sig at hjælpe med til en Bedømmelse af Tegninger, som Aalborg Stiftstidende foreslaar.

FORSKELLIGT.

Trondhjems Domkirke. Ifølge Teknisk Ugeblad har Stortinget besluttet at ansætte Olaf Nordhagen som Architekt ved Domkirken samt Architekt Niels Ryjord som teknisk og administrativ Leder. Dette Resultat, der sikkert har de yngre norske Architekters Bifald, er ganske overraskende, eftersom Kirkedepardementet havde afgjort Sagen saaledes, at der skulde udskrives en ny Konkurrence om Lederstillingen og om Tegninger til Vestfronten.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Neumeister, Prof. A.: Deutsche Konkurrenzen XXIII. Bd. M. Ill. 32,5×23 cm. Hft. à M. 1,80. Subskr.-Pris m. Konkurrenz-Nachrichten M. 1,25. 10. Nr. 274. Rathaus für Barmen. Rathaus f. Neustadt. 36 S. og S. 1146—1151. 11. Nr. 275. Hoftheater f. Stuttgart. Knabenschule f. Rostock. 39 S. og S. 1152—1156.

Pflüger, Paul: Die Wohnungsfrage in ethischer u. kultureller Beziehung. 15 S. 20 Pf.

Philipp-Heergesell, Jul.: Der steinerne Zeuge. Roman aus Berliner Architektenkreisen. 4 M.

Ruppel, F.: Deutsche u. ausländische Krankenanstalten der Neuzeit. Studien u. krit. Betrachtgn. üb. Anlage u. Einrichtung grösserer, neuzeitl. Krankenhäuser in Deutschland, Österreich (Wien), Belgien (Antwerpen), Holland, England und Frankreich (Paris). VIII, 149 S. Lex.-8vo. 1909. Indb. 16 M.

Scheurembrandt, H., Architektur-Konkurrenzen. Hft. 2—3. Pauluskirche für Breslau. Hft. 4. Fachschulgebäude f. Schwäb.-Gmünd.

Handbuch für Eisenbetonbau, hrsg. von Dr. Ingeniør F. von Emperger, k. k. Oberbaurat, Wien. IV. Band: Bauausführungen aus dem Hochbau und Baugesetze. 2. Teil. 2. Lieferung. Landwirtschaftliche Bauten. Von Professor Dr. Ing. L. Hess, Brünn. — Hallenbauten. Von Dipl.-Ing. R. Thumb, München. — Geschäftshäuser. Von Regierungsbaumeister a. D. Neubauer, Berlin. — Bauunfälle. Von Dr. Ing. F. von Emperger, k. k. Oberbaurat, Wien. — Baugesetze. Von Natorp, Regierungs- und Baurat im Ministerium der öffentlichen Arbeiten, Berlin. Med talrige Ill. i Teksten. 15 M.

Städtebauliche Vorträge, abgehalten im Seminar für Städtebau an der königl. technischen Hochschule zu Berlin. Bd. II (Zweiter Vortragscyklus). Heft I. Die Gestaltung des Strassen- und Platzraumes. Von Felix Genzmer, Geh. Hofbaurat, Professor. Med 69 Ill. i Teksten. M. 3,60. — Offentliggørelsen af denne anden Foredragscyklus vil foreligge i 7—9 Hæfter og indeholde Foredrag bl. a. af Stadtbaurat a. D. Professor J. Brix, Prof. Dr. G. Zimmermann, Prof. G. Franz og Geheimen- u. Oberbaurat Dr.-Ing. J. Stübben.

Wettbewerbe u. Neubauten, schweizer. Concours et constructions suisses. Hrsg. von den Architekten R. Kuder u. A. v. Senger. I. Bd. M. Ill. Lex.-8vo. Pr. Nr. M. 1,80. Pr. Bind (12 Numre). 16 M.

Anderson, W. J., Architecture of the Renaissance in Italy. 12 sh. 6 d.

Charles-Roux, A., Notice historique sur l'industrie de la brique à travers les siècles, suive d'une étude documentaire concernant la fabrication des agglomérés par les procédés modernes. 4to. 16 S. m. Ill.

Communications de l'Association internationale pour l'essai des matériaux. Nr. 4. Le Ve Congrès à Copenhague. 60 cent.

De l'esthétique du temple grec et des cathédrales. Mens agitat molem. D'après le temple de Pœstum et le portail de Reims. Communication de M. Alph. Gosset, membre titulaire. Reims. 23 S. m. Ill.

Usines modernes à ciment Portland en Suède et en Danemark; par M. A. Moye, docteur ès sciences. 8vo. 56 S. m. 54 Ill. Edité par la »Revue des matériaux de construction intérieures et extérieures. 30×40 cm. 40 fr.

Paris, les anciens quartiers. Publié sous la direction artistique de M. Georges Cain. L'ouvrage complet formera 12 volumes in-16 colombier (15×22), contenant 32 pages de texte et 40 planches hors texte dans un encartage avec fers spéciaux sur le plat. — Prix de chaque volume avec atlas: en peau pleine 9 fr. 50; en toile 8 fr. 50. — 10 Bind er udkomne.

Kok, J. Jurriaan, Het Vredespaleis. 52 blz. met 34 afbeeldingen. 4to. 1 f.

Beutinger, Assist. Archit. Emil: Arbeitsverträge für das Baugewerbe. Für die Praxis u. den Unterricht an techn. Lehr-Anstalten. 5.—10. Taus.

Die Eisenbetonkonstruktionen des Stadttheaters in Basel. Af »Schweiz. Bauzeitung«. 8 S. m. Ill. 32×24 cm. 85 Pf.

Gebäude-Schauseiten für Zittau. Preisgekrönte u. ausgewählte Entwürfe des von der Stadt Zittau ausgeschrieb. Schauseiten-Wettbewerbs. 80 Tvl. m. 8 S. Tekst. 26,5×37 cm. I Mappe 25 M.

Die Stadt Weimar zur Zeit Goethes. M. 19 Ill. Von Oberbaudirector Kriesche. 23 Pf.

Lasciate ogni speranza. Zur Entwickelg. unserer Grosstädte m. besond. Berücksicht. Berlins, v. Ekkehard. 15 S. 50 Pf.

Merz, Walth.: Die Burgen des Sisgaus. Im Auftrage der histor. u. antiquar. Gesellschaft in Basel u. in Verbindg. m. mehreren Mitarbeitern hrsg: 1 Bd. S. 1—80 m. Ill., 13 Tvl. etc. 32,5×24,5 cm. 5 M.

Kirchliches Schreinwerk. Die wichtigsten kirchlichen Arbeiten des Kunstschreiners und Holzbildhauers in romanischen, gotischen und Renaissance-Stil. Entworfen und gezeichnet von Professor A. Niedling. H. 3. 8 Lystryktvl. 10 M.

Cassel, H., u. Fr. Ritter: Hildesheimer Domführer. 54 S. m. Ill. 50 Pf.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 31. JULI 1909
11. AARGANG NR. 44

DET TREDIE NORDISKE ARCHITEKTMØDE

I FINLAND DEN 3., 4. OG 5. JULI.

Torsdag den 1. Juli afrejste om Aftenen de fleste af de danske Deltagere for at mødes med Svenskerne og Nordmændene i Stockholm.

At Rejsen gik over denne By kunde kun give Turen forøget Tiltrækning, idet det da blev muligt at se Udstillingen der. I Løbet af Fredagen kunde man da ogsaa finde alle Deltagerne ude i Stockholms »hvide By«. Der var blandt danske vistnok Enighed om, at Anlægget er stort tænkt og slaaet op med megen Effekt, at Terrænet er overlegent benyttet og udformet, og at mange af Bygningerne med deres store, kridhvide Flader, deres frodige Ornamentik, deres Søjler og Buegange, oplivet med skønne Blomster og med en Baggrund af grønne Træer — alt som det laa der, beskinnet af den blanke Sommersol — havde den rette glade Udstillingskarakter.

Men et nøjere Bekendtskab med Enkelthederne gav maaske nok hos en og anden Stof til Betragtninger over, om det nu ogsaa var heldigt, som her, at imitere Stukpaladser ved Hjælp af Kalkpuds paa Bræddeunderlag. Alene det, at Kalklaget, der kun hænger paa et paasømmet Lag Traadnet af Hørgarn, paa Grund af Regnvand eller Bevægelser i Træet var slaaet fra og revnet paa mange Steder, bekræftede tilfulde Erfaringen om, at man skal være forsigtig med den Slags Eksperimenter i et nordisk Klima. Ornamentikken, der i sin Hovedvirkning, omtrent som i mauriske og spanske Bygninger, er saa fortræffelig, og som overalt bærer Præg af Bobergs enestaaende Rigdom paa kompositionel Ævne, har dog paa sine Steder en Antydning af »Sødhed«, som borttager lidt af Interessen. Ligesom i Aarhus er der ved denne Udstilling opført nogle Villaer, der bortloddes. De er alle byggede af Træ og er overordentlig nydelige, fuldt monterede med Møbler, Husgeraad o. l., alt vidnende om de svenske Architekters sikre Smag og Sans for at gøre »ett hem« venligt og hyggeligt. Det samme maa siges om de paa selve Udstillingen fremstillede Møbler, hvoraf en Mængde var meget velskabte, ligesom man maatte beundre den Sikkerhed, hvormed Svenskerne formaar at sætte Farver sammen i Betræk, Gardiner, Tæpper, Tapeter o. s. v.

Pladsen tillader ikke en mere indgaaende Omtale af denne Udstilling; vi maa dog nævne, at den for Møblernes Vedkommende er arrangeret efter det eneste fornuftige Princip: en *Række Interiører*, hvori de udstillede Sager naturligvis kommer ganske anderledes til deres Ret end i store Haller.

ÅMINNEGAARD.

Hastigt gik Dagen i den svenske Hovedstad, og Tiden nærmede sig, da Afrejsen skulde foregaa. Paa »Bore II«, der laa ved »Skeppsbron«, festlig smykket med de fire Nationers Flag, samledes man med de svenske og norske Deltagere, og her bødes allerede et finsk Velkommen, idet Architektklubben i Helsingfors havde sendt en Repræsentant til Stockholm, den lille Vietti Nykänen, der snart blev alles Yndling ombord. Medens Skibet nu i den skønne Sommeraften gled ud igennem Skærgaarden, samledes alle paa Promenadedækket; bænkede ved et fælles langt Bord beseglede man de allerede sluttede og de nylig opfriskede Venskaber ved Bægerets Klang; en munter og kammeratlig Feriestemning satte Humøret til Vejrs og slog snart ud i Musik. Helge Møller hentede sin (i Stockholm for Rejsekassens Midler indkøbte) Guitar, og Sangerne kom nu frem, Erikson, Hedlund, Møller o. fl.

Solen sank under Horisonten i et Hav af Purpur og Guld, men den herlige Sommernat blev ved at være lige lys og lun, og ingen, eller i hvert Fald de færreste, tænkte paa at gaa i Seng:

En blomma är glädjan, idag slår hon ut,
Imorgon så vissnar hon redan.
Just nu! när du kan, haf en glädtig minut
Och tänk på den kommande sedan!

Og følgende denne Opfordring, der forøvrigt blev fastslaaet som en uomstødelig Leveregel og et stadigt tilbagevendende Refræn under hele Mødet, blev man siddende paa Dækket til de sidste svenske Skær forsvandt og Havet begyndte; Aftenrøden blev til Morgenskær, og først da Solen pippede frem i N.Ø., gik den sidste Mand til Køjs. Det var den lille Nykänen.

FRA PARKEN, ÅMINNEGAARD.

Ankomsten til Åbo foregik Lørdag Formiddag ved 10-Tiden; Havnepladsen var festligt smykket med Flag, og foran Landstigningen ved Toldboden vajede det danske, svenske og norske Flag. Den finske Komité kom nu ombord og bød Velkommen, og snart efter sendtes Deltagerne i Drosker til de respektive Hoteller. Kl. 1 samledes

FROKOST. ÅMINNEGAARD.

man til en animeret Frokost paa »Sampalinna«, hvor Gæsterne hilstes et hjerteligt Velkommen af den fra forrige Architektmøde velkendte HUGO LINDBERG.

Efter Frokosten begav man sig til Domkirken, hvor Professor G. NYSTRØM gav Oplysninger om Kirkens Historie og desuden havde arrangeret en stor Udstilling af Fotografier og Tegninger af gamle, finske Kirker, der nok kunde give Architekterne Lyst til at se disse i Virkeligheden. Domkirken er opført omkring Aar 1300, men dens oprindelige Udseende er nu, formedelst Ildsvaader og Plyndringer, meget forvansket. Architekten ENGEL, der i Helsingfors har skabt den statelige Senatsplads og Bygningerne deromkring, har været afgjort uheldig som Architekt ved Åbo Domkirke. Navnlig Alterpartiet og Orgelet er afskrækkende Eksempler paa den Art »Gotik«, der i 19de Aarhundredes første Halvdel var god Latin. Det Indre er iøvrigt et smukt og højtideligt, om nordtyske Kirker mindende Rum med smukke Stjernehvælvinger.

Efter Besøget i Domkirken samledes man paa Kajen ved »Sampalinna«, hvor en ny Ladning finske Architekter, der var komne fra Helsingfors med et senere Tog, stødte til, og nu gik man ombord i den flagsmykkede Damper »Kuusisto« og drog ud til Slottet. De utrættelige Værter havde her sørget for Opstillingen af en smuk Æreport, og derfra førte en med Guirlander og Flag smykket Vej til det gamle Slot, i hvis indre Gaard der ligeledes var pyntet fint; en Mængde unge Birketræer havde saaledes maattet lade deres Liv og var blevne plantede langs den gamle Slotsgaards, lidt skumle, Mure. I Midten af Borggaarden vinkede et hvidduget, med allehaande lækkert Bagværk dækket Bord, og den — vistnok af Architekter særlig skattede — brune Drik flød snart i Strømme. Saaledes styrkede begav man sig nu under Førerskab af Architekt JACOB AHRENBERG paa Vandring igennem det meget store Slot, hvis Indre for Størstedelen henstaar ganske ubenyttet og uden Etageadskillelser og med raa og nøgne Vægge.

Åbo Slots Bygningshistorie er meget lidt oplyst. Det er muligvis opført af Marsken Torgils Knutson omkring 1300 Tallet og nævnes første Gang 1308 (jf. Jac. Ahrenberg: »Ur Åbo Slotts byggnadshistoria«). Det blev anlagt for at beskytte den da nys anlagte By Aurajoki, ɔ: Byen ved Auras Munding, senere Åbo. (Aaløbet hedder den Dag idag Aura). Det er opført i flere

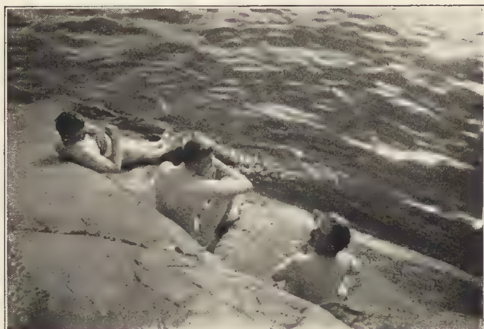

FORSKELLIGE SØDYR. HANGØ.

forskellige Partier og bestaar hovedsagelig af to Dele, det gamle Slot med sine to høje Taarne og fire Fløje omkring en snæver Borggaard og det nye Slot eller Forborgen, opført i det 16de Aarhundrede.

Slottet har været beboet af Kongerne Erik af Pommern og Kristian I., senere af Vasakongerne. Det afbrændte 1614 og har siden den Tid aldrig været helt restaureret. For Øjeblikket er det nærmest barsk og melankolsk at se til, blottet som det er for enhver architektonisk Prydelse, men dog med sine svære Murmasser virkende godt i Landskabet.

I en Del af Slottet er installeret et meget righoldigt kulturhistorisk Museum, der forevistes af Museumsinspektør Magister Konow.

Efter et længere Ophold i Slottets mørke Huler var det nærmest en Befrielse at blive sluppet løs i det frie og begive sig ombord i det ventende »Kuusisto«, der nu satte Kursen ud i Skærgaarden for, efter en halv Times Sejlads, at aflevere Selskabet ved Øen »Lilla bocken«, hvor der findes en Restauration, og hvor Middagen indtoges. Taler holdtes af Onni Tarjanne, Ragnar Østberg, Axel Berg og H. J. Sparre, utallige »Brorskåler« blev drukket, Stemningen øgedes mere og mere. Efter Bordet improviseredes Variété-forestilling i det grønne, og mange af de tilstedeværende aabenbarede sig som 1. Rangs Clowner baade tillands og tilvands, utallige lystige Paafund udførtes; pludselig begyndte et sprudende Fyrværkeri, og ude i Vandet antændtes en Række paa Pæle anbragte Risknipper. En ung Finne anbragte sin Straahat paa en Raket, og vips for den til Himmels med Røg og Flammer for

HAVMÆND. HANGØ.

HVITTRÄSK.

lidt senere at dumpe ned i Vandet, Jubelen voksede. Hatten blev fisket op, kun Skyggen var tilbage, og den blev nu som en Glorie anbragt paa sin Ejermands Hoved.

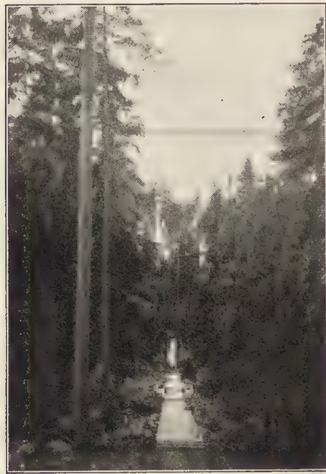
En blomma är glädjan, idag slår hon ut,
Imorgon så vissnar hon redan......

Næste Dag Afgang fra Åbo og med Jernbanen til Salo Station, hvor en stor Mængde Vogne holdt parat til at føre Gæsterne til Åminne Gaard, der ejes af Grev Armfelt. Hele dette store, rigt udsmykkede og med dejlige gamle Møbler og en stor Samling, tildels udmærkede Malerier fyldte, Hus stod gæstfrit aabent. En elskelig gammel 86aarig Grevinde Armfelt, Moder til den nuværende Besidder, var, ikke mindre end denne selv, utrættelig i at vise Slottets Skatte frem.

I den smukke Park var der under skyggefulde Træer dækket et splendidt Smörgås- og Kaffebord. Greven udtalte her sin Glæde over Besøget, og Ragnar Østberg takkede for den storartede, gæstfri Modtagelse. Nu maatte man atter af Sted, det lange Vogntog satte sig i Bevægelse mod Stationen. Her holdt Ekstratoget parat, og nu kørte man i ca. 4 Timer igennem det smukke Land til *Hangø,* hvor det programmæssige Bad gjorde en fortræffe-

HVITTRÄSK.

UDSIGT FRA HVITTRÄSK.

HVITTRÄSK.

HVITTRÄSK.

»TROLLET«. HVITTRÄSK.

lig Virkning ovenpaa den støvede og varme Jernbanetur. Efter Middagen paa Kurhotellet var der lovet »bål i det fria«; dette, som af de danske udtydedes dels som »Bal« dels som »Baal« i det frie, viste sig at være: en Bolle Punch, der serveredes paa Stranden i en for Tilfældet plantet Birkelund. Selskabet havde imidlertid faaet en værdifuld Tilvækst i den udmærkede Sanger, Billedhuggeren Aspelin, der fra sit Ophold i Kjøbenhavn har mange danske Venner. Han havde sin Luth med og sang og spillede sig ind i Hjerterne paa alle Tilhørerne, herunder en stor Del af de russiske Badegæster, der bor i Hangø, endvidere en Mængde af Stedets finske Beboere, der var strømmede til. Hele Stranden var fyldt med Mennesker, der nød Musikken og den dejlige Sommeraften. Ogsaa andre sang, især Erikson og Hedlund, og engang imellem lød det fra hele Forsamlingen: En blomma är glädjan, idag slår hon ut.

— — —

Tredje og sidste Dag: *op Kl. 6!* var det ubarmhjertige Kommandoraab af Lindbergs rungende Bas, da man brød op fra Birkelunden Søndag Aften eller rettere Mandag Morgen. En god Slump af yngre Kolleger foretrak derfor at blive oppe. Resten tørnede søvndrukne ud til den befalede Tid og bevægede sig med noget Besvær den ikke helt korte Vej ned til Havnen, hvor to Dampere blev ladet med Architekter. Nu gik Turen igennem Skærgaarden fra Kl. 7 Morgen til 3 Eftermiddag, en herlig og forfriskende Sejltur, Frokost ombord og den fornøjeligste Stemning. Ved *Bobäck* holdt der

MIDDAG PAA HVITTRÄSK.

Vogne, der befordrede os til *Hvitträsk,* Architekterne Gesellius og Saarinens vidtberømte Bolig. Beliggende i de herligste og mest storartede Omgivelser er dette Landsæde af en saadan Art, at der staar som en Glans af Eventyret om det. Det er et helt Kompleks af Bygninger, for Størstedelen byggede af Træ; indvendig er der med den mest raffinerede moderne Smag indrettet Boliger for de to Familier. Overalt overraskende, sære Former, Farvesammenstillinger, gjort med den mest kræsne, man kunde fristes til at sige: overciviliserede Sans, meget at se, lære af og forbavses over.

Med fyrstelig Gæstfrihed gav Værtsfolkene en festlig Middag ved lange blomsterprydede Borde ude i det frie, en herlig og enestaaende Spisesal,

I DET GRØNNE. HVITTRÄSK.

omrammet af høje Fyrretræer og med den blaa Himmel som Tag. Architekt Gesellius bød Velkommen, Kampmann og Østberg tolkede Gæsternes Taknemlighed.

Man kunde have ønsket at dvæle længe i dette Eventyrland, men Programmet maatte overholdes, Kl. 7½ paa Vognene igen, af Sted til Stationen, og endelig ved 9-Tiden holdt de nordiske Architekter deres Indtog i Finlands Hovedstad.

Kl. 10 mødtes man atter til det sidste afgørende Hovedslag: Festen paa *Klippan*, der som sig hør og bør betegnede Toppen af det *sempre crescendo*, der kan angives som Tempo for Architektmødet. I en mægtig Veranda med Udsigt til Havet bænkedes alle Deltagerne, suppleret med nogle faa Damer, til en glansfuld Souper. Ved den skummende Champagne skiftedes de sidste Venneord, og et Løftets Bæger tømtes paa at mødes næste Gang i

Norge. Axel Berg talte smukt for det unge Finland, som han symboliserede ved Saarinens lille 5aarige Datter, som alle ved Besøget paa Hvitträsk havde været meget indtagne i. Østberg, den veltalende, udbragte en Toast for Kvinden og meddelte, at han endelig havde fundet levendegjort det Ideal, den *Elsa*, der paa Turen havde været den symbolske Betegnelse for ethvert kvindeligt Væsen, der var kommet indenfor Skudvidde. Elsa var her til Stede og sad ved hans Side. — — —

Hugo Lindberg sluttede i bevægede Ord det 3die nordiske Architektmøde, og endnu mange Talere havde Ordet. Den lyse Nathimmel, den milde Søluft og den glade Feststemning sammensvor sig med den prosaiske Omstændighed, at Dampbaadene til Staden forlængst havde ophørt at gaa, saa det var umuligt at bryde op, før Solen allerede stod højt paa Himmelen.

Næste Dag undersøgtes Helsingfors paa kryds og tværs, og man stiftede Bekendtskab med den højst ejendommelige, moderne, finske Architektur. Men herom skal vi forsøge at meddele vore Indtryk i en senere Artikel, naar vi kan faa Lejlighed til at bringe nogle Billeder deraf. *K. V.*

De her gengivne Billeder er for Størstedelen tagne som Fotografi af Architekt Rud. Enblom, der velvilligst har stillet dem til vor Raadighed. Et Par Fotografier er tagne af Rolf Schroeder.

NICOLAI-KIRKEN I HELSINGFORS.

HVORLEDES RENÆSSANCENS BYGMESTRE UDDANNEDES.

Idet man beundrer de mange skønne Bygninger, som er opførte af den italienske Renæssances Kunstnere, kan man ikke undlade at tænke paa, hvorledes disse Mestre har erhvervet den store Dygtighed, som er nødvendig for at frembringe saadanne Værker; thi ser man hen til, at det er de samme Egenskaber, som udmærker Arbejderne af Brunelleschi, Michellozzi, Benedetto da Majano, Bramante, Balthasar Peruzzi o. fl., saa maa man ogsaa antage, at den Maade, hvorpaa disse Kunstnere er uddannet, har været ensartet.

Den Sans for det storartede i Anlægget, den fuldkomne Harmoni mel-

lem Helheden og Enkelthederne (Konformitet), og den fine Smag, som Udarbejdelsen af disse viser, er fælles for de ovennævnte Mestres Arbejder; det kan maaske derfor have sin Interesse at betragte lidt nærmere, paa hvilken Maade Architekterne paa den Tid søgte Uddannelse. Det maa da straks fremhæves, at en egentlig architektonisk Opdragelse ikke kendtes, men at de næsten alle er begyndt som Guldsmede eller Snedkere, Billedhuggere eller Malere. Dog maa det tillige erindres, at Renæssancekunstnerne i Almindelighed var i Besiddelse af betydelige boglige Kundskaber, ja at flere af dem endogsaa regnedes blandt den Tids største Lærde, saaledes Leo Batista Alberti, Leonardo da Vinci, Fra Giovanni Giocondo o. fl.

Om Filippo Brunelleschi fortæller hans Biograf Manetti, at han var bestemt for en videnskabelig Løbebane, han fik en udmærket Opdragelse og var tidlig saa dygtig i Latin og kyndig i den hellige Skrift, at han kunde disputere med de Lærde, ligesom han havde betydelige Kundskaber i Matematik og kendte den nationale Litteratur; men han foretrak dog Kunsten og gik i Guldsmedelære. Et Guldsmedeværksted var paa den Tid et virkeligt Kunstatelier, og her lærte de unge Mænd mange nyttige Færdigheder, først og fremmest at modellere samt at udføre forskellige mekaniske Arbejder. Hos Guldsmeden Bartholo di Michele traf Brunelleschi sammen med Donatello og Ghiberti, der kort efter kom til at spille en stor Rolle i Kunsten, og den Formsans og Kendskab til Maal og Forhold, som den Unge erhvervede i et saadant Værksted, kom ham senere til Nytte, enten han virkede som Billedhugger eller Bygmester.

I Væddestrid med Donatello udførte Brunelleschi en »Kristus paa Korset« af Træ, og han tilkendtes Prisen, idet man fandt, at der hvilede mere kunstnerisk Ro og Værdighed over hans Arbejde, medens Donatello havde behandlet sit altfor realistisk med stærk Fremhæven af det anatomiske, hvorved Frelserens Figur blev uskøn; man sporede altsaa her de architektoniske Egenskaber, som senere udmærkede alle Brunelleschis Arbejder. At disse Kunstnere iøvrigt har været i Besiddelse af en stor Haandfærdighed og praktisk Sans, fremgaar af Beretningerne om de egenhændige Arbejder, som de udførte; saaledes fortælles, at Brunelleschi og Alberti forfærdigede Perspektivapparater til deres Demonstrationer, hvorved Tilskuerne, ved at kigge paa Billedet igennem et Hul, netop fik Perspektiven at se i den Distance, som passede til Fremstillingen.

Men Renæssancekunstnerne viste dog især deres haandværksmæssige Dygtighed ved Udførelsen af de smukke Modeller, hvori de fremstillede deres Bygningsprojekter; thi det var forsigtige Mænd, som nøje overvejede og beregnede den Virkning, som den udførte Bygning vilde gøre. Saaledes roses meget den Model, som Brunelleschi egenhændig havde udført, og hvorefter Kuplen til Domkirken senere blev bygget, men som længe maatte holdes skjult, indtil han var sikker paa ved den at overvinde sine Misundere. Han udførte senere en Model til et pragtfuldt Palads for Mediceerne, hvilken han dog selv sønderbrød af Ærgrelse over, at man fandt Projektet altfor storartet. Michelozzo var ligeledes først Billedhugger og uddannede sig efter Donatello, men gik derefter i Lære hos Brunelleschi og blev en af

Florents fineste Architekter, Bygmester for det imponerende Palads Ricardi, Mediceernes Residens. For Opførelsen af denne Bygning udførte Michelozzo en Model, som straks blev antagen af Fyrsten, og Kunstneren har som bekendt deri skabt en af de skønneste florentinske Bygninger, som viser en kraftfuld Behandling i den nederste Etage, men tiltager i Sirlighed opefter og afsluttes med en pragtfuld Gesims.

Man kan godt være enig med Vasari i, at Palads Strozzi ogsaa er et Mesterstykke i florentinsk Architektur, og da Bygningen, som var paabegyndt af Benedetto da Majano, ikke blev fuldført af denne Kunstner, overdrog Filippo Strozzi straks til Cronaca (Pollajuolo) at udføre en ny Model, som fuldstændig viste det Ydre og Indre til Fuldførelsen af det berømte Palads.

Efter Bramantes Død 1513 vekslede Bygmestrene ved Peterskirken i Rom uafladelig, og enhver af de udmærkede Kunstnere, som efterhaanden blev beskæftigede der, føjede lidt til af deres eget, til det umaadelige Værk, saaledes Giuliano da San Gallo, Giocondo, Raphael, Peruzzi og Antonio da San Gallo, indtil endelig den 72-aarige Michel Angelo mod sit Ønske blev tvungen til at fuldføre Bygningen ved at opføre den berømte Kuppel, der har givet ham Navn som en af Verdens største Bygmestre. Som Forberedelse til det store Arbejde udførte den gamle Kunstner selv i 14 Dage en Model, som kun kostede en Ubetydelighed, men om hvilken han selv skriver, at hvis Udførelsen sker derefter, vil der spares en umaadelig Del af Bekostningen og 50 Aars Arbejde.

Den franske Kunstforsker Quatremère de Quincy skriver: »Michel Angelo optog det græske Kors som Kirkens Grundplan og befriede den for en Del Smaaligheder, hvormed San Gallo havde overfyldt den, og ved at anvende kun een Søjlerække dannede han en majestætisk Kuppel og gav det hele Enhed og Simpelhed og derved sand Storhed. Paven blev henrykt over Kunstnerens Model og gav ham Tilladelse til at bortfjerne alt, hvad der kunde hindre dens Udførelse.«

Renæssancekunstnernes Kendskab til Matematik og Mekanik bliver ogsaa ved mange Lejligheder fremhævet, saaledes fortælles, at Brunelleschi under Arbejdet ved Domkirken i Florents stadig var beskæftiget med at konstruere Maskiner, hvorved dette betydelig lettedes. Bekendt er jo Fortællingen om, at Pave Eugen den Fjerde forlangte, at Cosmus af Medici skulde anbefale ham en Architekt som Raadgiver ved nogle store Bygningsforetagender, hvorpaa Cosmus svarede: »Jeg sender Eders Hellighed en Mand (Brunelleschi), som er i Stand til at vende op og ned paa Jordkloden«. Ved de store Højtider vistes ofte i Kirkerne religiøse Fremstillinger; Brunelleschi havde ved en saadan Fest konstrueret en umaadelig Glorie, i hvis Indre man saa flere bevægelige Figurer, som forestillede Englene og de Salige, og Overraskelsen ved dette Skuespil forhøjedes ydermere ved en kunstig Belysning, som kom og svandt, og hvis vidunderlige Virkning beskrives af Vasari.

Leonardo da Vinci udførte et mekanisk Kunstværk til Hertugen af Milanos Bryllup, og her fremstillede han Planeternes Bevægelse, saaledes indrettet, at hver Gang et af disse Himmellegemer kom foran Brudeparret,

udtraadte deraf den tilsvarende Guddom og fremsagde et Digt af Bellincione til deres Ære. Et andet mekanisk Kunstværk, der ligeledes vakte uhyre Forbavselse, var den af Leonardo konstruerede Løve, som ved en Fest for Frants den Første bevægede sig hen imod Tronen og bragte Kongen en Hyldest ved at aabne sit Bryst og fremvise Frankrigs Vaaben. Senere roses Balthasar Peruzzi, Aristotile San Gallo og Girolamo Genga for de Theaterdekorationer, som de anordnede, og hvormed de frembragte en vidunderlig Virkning, ikke alene ved den maleriske Sammenstilling af forskelligartede Bygningsformer, men ogsaa ved en skiftende Sol- og Maanebelysning; saaledes viser altsaa Beretningerne, at disse Kunstnere maa have været i Besiddelse af et ikke ringe Kendskab til mekaniske Konstruktioner.

Alle Bygningsværker fra denne Tid viser, hvor inderlig Billedhuggerkunsten og Bygningskunsten arbejdede sammen, et Eksempel herpaa er ogsaa Arbejderne af Sanmicheli. Denne Kunstner blev Skaber af Fæstningsarchitekturen med den alvorlige karakterfulde Stil, som Goethe begejstret beskriver ved »Porta Stuppa« i Verona, men han var ogsaa Mester for det lille, runde Tempel »Capella dei Pellegrini« ved Kirken S. Bernadino, og dettes yndefulde Udstyrelse er i det væsentligste Billedhuggerarbejde.

Ved Ordet Renæssance forstaar man jo Genoplivelsen af den antike Kunst, og det er sandsynligt, at de italienske Kunstnere er ansporet til deres Studier ved Kendskabet til Vitruvius, Plinius, Quintillianus og andre Oldtidsskribenter, som giver Underretning om, at mange af Oldtidens store Kunstnere virkede baade som Billedhuggere og Bygmestre, saaledes Theodoros, Phidias, Polykletos, Skopas, Pytheos, Kalikrates o. fl., og at man ogsaa den Gang ansaa Anatomi, Geometri, Perspektiv og Farvelære for det nødvendige Grundlag for al kunstnerisk Uddannelse, naturligvis foruden de tekniske Færdigheder. Chr. V. Nielsen.

ARCHITEKTURKRITIK.

Det er gaaet denne Gang, som saa ofte før: De stridende Parter »misforstaar« hinanden. Jeg misforstaar Hr. Lorenzen, og han misforstaar mig. Det er jo muligt, at jeg har gjort mig skyldig i »mærkelige Misforstaaelser«, men desværre er jeg her ikke bleven overbevist. Men at Hr. L. misforstaar mig, skal jeg søge at bevise klart og tydeligt.

Hr. L. har tydelig nok opfattet mit Indlæg som noget i Retning af Bøn til d'Hrr. Kritikere om »Retfærdighed«. Men det er slet ikke i denne Plan, mit Indlæg ligger.

Jeg har ikke blot talt om, at den populære Kritik og den faglige Kritik skulde være af samme Slags, men at Architekturkritik i det hele taget skal være af samme Slags som al anden Kritik. Jeg tillod mig at drage Sammenligninger mellem Architekturkritik og Kritik af Litteratur, Malerkunst o. s. v., altsaa anden Kunstkritik — jeg kunde for den Sags Skyld gerne have taget »almindelig Ingeniør- og Praktikervirksomhed« med. Og heri — om jeg kender min Holberg ret — vilde jeg vist hurtig blive enig med Monsør Jakob, hvis Kritik altid var teknisk rigtig.

Jeg nægter ikke Tilstedeværelsen af et æstetisk *Instinkt* og underkender derfor heller ikke en umiddelbar æstetisk Vurdering.

Men mit Indlæg har drejet sig om »Architekturkritik«, nærmere udlagt *Kritikerens* Forhold til Architekturen. Jeg fordrer, at Kritikeren skal være sin Opgave voksen i den Grad, at ikke engang en dygtig Architekt, der tillige har Skrivefærdighed, derfor er moden til den Kritikervirksomhed, jeg tænker mig. Heller ikke en *kunstforstandig* Mand, der ganske umiddelbart opfatter Linier og Forhold og Farver, er den udvalgte. Heller ikke Kunsthistorikeren, der kender Alverdens Bygninger. End mindre Hygiejnikeren eller den byggelovkyndige.

Nej, maa jeg bede om, at Kritikeren har det altsammen inde som Forkundskaber og Betingelser og *derefter*, naar han gaar i Gang med det konkrete Tilfælde, sætter sig grundig ind i det paagældende Arbejde, dets Materiale, dets Plan, Façade og Snit, dets Forhold til Terræn, de stedlige Forhold af anden Art (bl. a. Stedets Byggelov), og paa denne Basis gør Rede for, hvad der er villet og hvad der er naaet.

Det fordrer sin Mand.

Stemningskritik kan vi alle skrive, vi kan give Udtryk for det umiddelbare Indtryk, vi faar, og har vi nogle af de ovenfor omtalte Betingelser, vil vore Ord vel faa nogen Vægt. Men det er ikke nok til at gøre det store Arbejde, som skal gøres.

Naturligvis ønsker vi Architekter »den æstetiske Side ogsaa af den faglige Architekturkritik fremhævet«. Skønt jeg ikke er vis paa at forstaa Hr. L. rigtig, saa gaar jeg ud fra, at der kunde have staaet, at vi ønsker den æstetiske Side *af vor Virksomhed* eller *af Architekturen* fremhævet.

Thi Architektur er Kunst og har det tilfælles med al anden Kunst og Kunst i det hele, *har det tilfælles med al anden Virksomhed*, at den *bliver til gennem Teknik*. Og jeg mener, at en Kritik, der ikke bunder i og giver Udtryk for en Analyse af Værket, er Dillettantisme.

Lad mig tage et Eksempel: En Kritik, en kritisk »æstetisk« Vurdering af Pal. vecchio.

Den, der staar overfor denne Bygning, hvadenten han er Fagmand eller Lægmand med det omtalte Instinkt, bliver betaget. For den, der nu har Pennen blot nogenlunde i sin Magt, vil det ikke være vanskeligt at give denne Betagelse et Udtryk. Fagmanden (Architekten) vil naturligvis med større Sikkerhed end den anden kunne udtale sig om Massevirkningen, om Materialebehandlingen o. s. v. Kunsthistorikeren vil nærmest holde sig til Bygningens Oprindelse og dennes historiske Begrundelse.

Hvor vilde det nu være betydningsfuldt, naar dette fortrinlige Værk kunde belyses fra alle Sider af én Mand. Der skulde i en saadan kritisk Analyse gøres klart Rede for, *hvem* der i sin Tid har stillet Opgaven og *hvorledes* den var stillet. Hvad var den oprindelige Brug? Hvad er Materialet og hvor er det hentet? Hvorledes er Lyset i Forhold til Rummene? Hvorledes er det vidunderlige Gaardsrum med den uensartede og dog fuldt harmoniske Inddeling bleven til? o. s. v. o. s. v.

Den sidste Sætning belyser maaske bedst, hvad jeg mener: Jeg kan *se,*

at det *er* et vidunderligt Rum, jeg kan *umiddelbart* opfatte baade Harmonien og det uensartede, men jeg kan ikke kritisk analysere det.

(Hvad der gælder om slige Hovedværker fra ældre Tid, gælder ogsaa moderne Arbejder — og i den »populære« Kritik vistnok i højere Grad — fordi disse er os nærmere paa Livet.)

Nu kan man jo sige: Hvad skulde det ogsaa gøre godt for? Nuvel! men saa behøves *Kritik* slet ikke. For Udtryk som »vidunderlig« og »harmonisk« og »uensartet« er blot Stemningsudbrud, men belyser ikke klart Værkets indre Værd.

Kun den, der er istand til at give en udtømmende »faglig« (det er: for Fagmænd beregnet) Kritik, passende for et Fagblad, kan blive den Kritiker, der skal gøre Arbejdet ude i Befolkningen, saa det faar den virkelig autoritære Betydning. Den, der kan gribes i manglende Kendskab til Materialet, eller den, der løber avet om i den historiske Rækkefølge, eller den, der ikke kender Brugen, som betinger Bygningens Form og Inddeling, maa finde sig i, at han, lige saa fuldt som den, der mangler den kultiverede Form- og Farvesans, bliver vejet og fundet for let.

Naar nu Hr. L. i Slutningen af sit Gensvar skriver: »Særkendet for den gode, populære Architekturkritik er jo netop den, *at den er bleven til, først som en rent faglig-æstetisk Kritik, men at den med Udeladelse af uvæsentligt, fagligt Stof og Koncentrering af det væsentlige af det, formes saa ligefremt, at den paa eengang giver den store Befolkning Besked og begejstrer den.* Men dette er rigtignok en vanskelig Kunst og faa kan den. En af disse faa er Schultze-Naumburg; hans Methode er den mest folkelig pædagogiske, der kan tænkes ad litterær Vej. Den er saa ligetil og simpel, at den er genial. Den er i den Grad indstillet paa den store Befolkning, at endogsaa Fagfolk har læst ham med Udbytte«, — saa synes Hr. L. og jeg at kunne blive fuldstændig enige, idet jeg fuldt ud kan underskrive det af ham fremhævede; men skønt jeg nærer den største Beundring for Schultze-Naumburg og hans store opdragende Arbejde, saa kunde jeg tænke mig, at en Kritik *kunde* formes endnu mere rammende, være i *endnu* højere Grad »indstillet paa den store Befolkning«. Det er nemlig ikke sjældent, at S. N. taler om »det umiddelbart indlysende«, om at man »behøver blot at betragte« (de vedføjede »Beispiel« og »Gegenbeispiel«). Hans grundige Kendskab til Æmnet har her undertiden ledet ham paa Vildspor.

Der er saa grumme lidt — særlig i Architektur — der er umiddelbart indlysende.

LEUNING BORCH.

»BYGMESTERSKOLEN«.

Hr. Architekt P. V. J. KLINT!

JEG tillader mig herved ganske bestemt at fastholde min Paastand, at Deres i »Architekten«s Nr. 37 gengivne Tale ikke var den samme som den, jeg hørte ved Teknisk Selskabs Generalforsamling den 27. Maj, hvor jeg var til Stede og gjorde mine Notater.

Disse samlede jeg sammen, straks jeg kom hjem, saa de Dagen efter blev sendt Dem med Anmodning om Deres Bemærkninger. De kender saaledes mit Referat fra første Haand, og jeg finder derfor ingen Anledning til at aftrykke det.

Naar De skriver, at Manuskriptet var nedskreven før Talen og kun senere fik den nødvendige Tilretning, da kan jeg ikke forstaa, at det var nødvendigt at bruge ca. 14 Dage hertil, endda De havde mit Referat til Hjælp. Lige saa lidt staar det mig klart, hvad De mener med, at De skulde have særlig Interesse for denne Sags Løsning. De har i alt Fald ingen som helst Ret til at mene, at vi andre ikke skulde omfatte vort Lands Skønhed og Kultur med den største Kærlighed og gærne vilde være med til at hjælpe og værne derom, hvor der blot er mindste Mulighed derfor.

Deres Paastand: at De ikke anser mig for noget uvildigt Vidne, har De hverken Ret eller Anledning til at fremsætte.

Ærbødigst
Strøm Tejsen.

HAANDVÆRKETS NEDVÆRDIGELSE.

Det var saasandt ikke Meningen med de tekniske Skoler. — — — De tekniske Skoler er udsprungne af den ædleste Iver for at fremme og højne vort Haandværk. Haandværkerne strømmer til Skolerne, og de møder op med en Lærelyst og Flid, der ikke kan være større. Staten understøtter med Tusinder og atter Tusinder. Alt lover det mest glimrende Resultat.

Og hvad blev det?

Haandværkets Elendighed og Nedværdigelse.

Hvis er Skylden?

Systemets, ene og alene Systemets, og aldeles ikke deres, der praktiserer Systemet; jeg har den største Agtelse for de tekniske Skolers Lærerkræfter, og det har enhver, der har været i Berøring med de tekniske Skoler.

Hvorfor er Systemet ødelæggende for Haandværket?

Fordi det er Theori, kun Theori.

Fordi det forudsætter al Oplæring og Opøvelse i selve Haandværket som sig ganske uvedkommende.

Har Erfaringen retfærdiggjort denne Forudsætning?

Ethvert Hus og Møbel, ethvert Stykke Haandværk Landet over raaber til Himlene: »Nej!«

Systemet teknisk Skole tager Haandværkeren ind paa den fine Skole, tager hans daglige Værktøj: Murske, Økse og Høvl fra ham og trykker ham Passer og Lineal i Haanden, og dem maa han arbejde med den ganske Skoletid igennem.

For at genrejse Haandværkeren tager Systemet ham fra hans Haandværk, fra hans Værktøj, fra hans Materiale og giver ham Papir for Brød.

Haandværket kommer til Systemet besjælet af Lyst til at blive dygtig.

gjort i sit Haandværk, og han ser Systemet reducere Haandværket til noget, der kan være godt nok for Mængden, og han dimitteres fra Systemet uden at have rørt en Haand ved sit Værktøj, men med den saare levende Skamfølelse: at tager han fat paa det igen, saa er det fordi han ikke duer til at blive Kunstner.

Hvad skal der da gøres?

Genrejse Haandværket i Haandværkerens Øjne.

Tag Haandværkeren ud af teknisk Skole.

Før ham til hans Haandværk, hans Værktøj, hans Materiale igen.

Brug Statens Tusinder og atter Tusinder til at statslønne Haandværkets dygtigste Mestre i By og Land, til at gøre deres Værksteder og Arbejdspladser til det genrejste Haandværks Arnesteder.

Send Lærdommen ud til disse Arnesteder. Byd Haandværkeren, i den inderligste Forbindelse med Haandværket, den bedste Undervisning, der kan skaffes.

Vis ham Haandværkerens og Haandværkets Historie gennem alle Tider.

En Haandværker fra en saadan »Haandværkerskole« vil staa paa Tidernes Tradition og Udvikling, for ham er Kunsten en Bror og ikke en Afgud.

Han vil gaa i Ilden for sit Haandværk.

M. B. Fritz.

Vi har ikke villet nægte ovenst. Optagelse, skønt det forekommer os at være et højst upraktisk Forslag: at tage Haandværkerne ud af de tekniske Skoler. Hvorfor maa disse ikke beskæftige sig og Eleverne med Haandværkets Theori? Hvad i al Verden skulde de ellers bestille? Det vil være »statslønnede« Haandværksmestre lige saa umuligt at give de Tusinder af unge Haandværkere den rette Undervisning, som det vilde være den ærede Indsender at begrunde sit Forslag tilfredsstillende.

Red.

DØDSFALD.

Den 24. Juli er Architekt John Chr. Berg afgaaet ved Døden. Han var født den 26. April 1837 og opnaaede saaledes en Alder af 72 Aar. Den afdøde havde i sin Ungdom frekventeret Kunstakademiet, men erhvervede dog ikke dettes Afgangsbevis. Efter at være rejst til Wien, virkede han i nogen Tid hos Theophilus Hansen, men skabte sig derefter i samme By en ret betydelig selvstændig Virksomhed, som han drev i mange Aar. I 1887 blev han ansat paa Stadsarchitektens Kontor i Kjøbenhavn, og her gjorde den elskværdige Mand sig meget afholdt af sine Kolleger, ligesom ogsaa Stadsarchitekten satte stor Pris paa ham. Arbejdet paa Kontoret lagde saa stærkt Beslag paa ham, at der kun levnedes ham meget ringe Tid til privat Virksomhed, og blandt hans Privat-Bygninger skal her kun nævnes Murerstiftelsen samt endvidere Ombygningen af Simonsen & Weels Ejendom paa Købmagergade.

FORSKELLIGT.

Karmelitterhuset i Helsingør. Ifølge Dagbladene blev det nu færdig istandsatte Karmelitterhus i Helsingør indviet ved en festlig Sammenkomst den 22. ds. Formanden for Komiteen, Direktør HEISE, gav en Oversigt over Bygningens Historie (ang. denne se V. Lorenzen: Karmelittermunkenes Sygehus i Helsingør, »Architekten« 8. Aarg., S. 257) samt skildrede det Arbejde, der var gjort for at bevare den. Dette Arbejde, der — som Prof. Edv. Holm udtalte — havde formet sig som en Kamp mod »Smaalighed og Vrøvl«, tjener i høj Grad de Mænd til Ære, som har bragt store Ofre af Tid og Penge for at redde den gamle Bygning fra Undergang. Direktør Heise bragte alle disse Mænd, deriblandt Prof. Storck, der uden Vederlag har forestaaet Restaureringen, en Tak for deres uegennyttige Bistand.

*

Metertabeller. De under Meterudvalgets Tilsyn af Premierløjtnant O. C. OVESEN udarbejdede »Metertabeller«, Tabeller for Omsætninger fra det hidtil gældende System for Maal og Vægt til Metersystemet, er udkomne og faas i Boghandelen for en meget billig Pris. Tabellerne er særdeles praktisk indrettede med værdifulde Oplysninger baade for den, der fra Grunden skal sætte sig ind i Metersystemet, og for den, der til daglig arbejder med begge Systemer i Flæng. Navnlig kan anbefales Tabellerne »med dobbelt Indgang«.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Tillessen, Archit. Rud., Die Eremitage zu Waghäusel. Ein Beitrag zur Geschichte d. Eremitage. 47 S. m. Ill. M. 2,50.

Uber, Geh.-Oberbaur., Kirchenheizungen. 2. unveränd. Aufl. (Af »Centralbl. d. Bauverwaltg.«) 20 S. 40 Pf.

Girndt, Prof. Mart., Raumlehre für Baugewerkschulen und verwandte bautechnische Lehranstalten. 2. Tl. Dreiecksberechnung u. Körperlehre. Mit 97 Fig. im Text u. zahlreichen Aufgaben aus der Baupraxis. 3. forøgede Opl. IV, 68 S. M. 1,40.

Vorlagen für den Fachzeichenunterricht der Tiefbautechniker (auch Maurer, Steinhauer, Pflästerer u. s. w.) an den Gewerbeschulen. Hrsg. vom grossh. Landesgewerbeamt, Abt. II in Karlsruhe, unter Mitwirkung v. Baugewerbesch.-Prof. Paul Nestle. 20 farvetr. Tvl. 61×43,5 cm. M. 7 S. Tekst. 33×21 cm. 18 M.

Zimmermann, K., Der Dreigelenkbogen aus Stein, Beton oder Eisenbeton. Rechnerische und zeichnerische Verfahren; Näherungsformeln und Tabellenwerte; allgemeine Formeln zur Dimensionierung rechteckiger Fugen. 5 M.

Richter, Dr. Johs., Die Entwicklung des kunsterzieherischen Gedankens. Ein Kulturproblem der Gegenwart. VII, 271 S. 4 M.

Schlegel, Rich., Bauinschriften in Frankreich. Gesammelt u. hrsg. 15 S. 80 Pf.

Schütte, Arch. Alb., Malerische Landhäuser. 60 Tvl. 41×31 cm. I Mappe 30 M.

Sponsel, J. L., Der Zwinger. Die Hoffeste und die Schlossbaupläne zu Dresden. 100 Lystryktvl. og 1 Bd. Tekst i 5 Hæfter à 20 M. Format 37½×50 cm.

Die Neue evangelische Garnisonkirche in Ludwigsburg. Bericht vom Erbauer, Prof. Friedrich von Thiersch. M. 12 Ill., Grundrids og Snit. Folio. Kart. 2 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 7. AUGUST 1909
11. AARGANG Nr. 45

»BORGMESTERGAARDEN« I AARHUS, BYGGET 1597.

Af Chr. Axel Jensen.

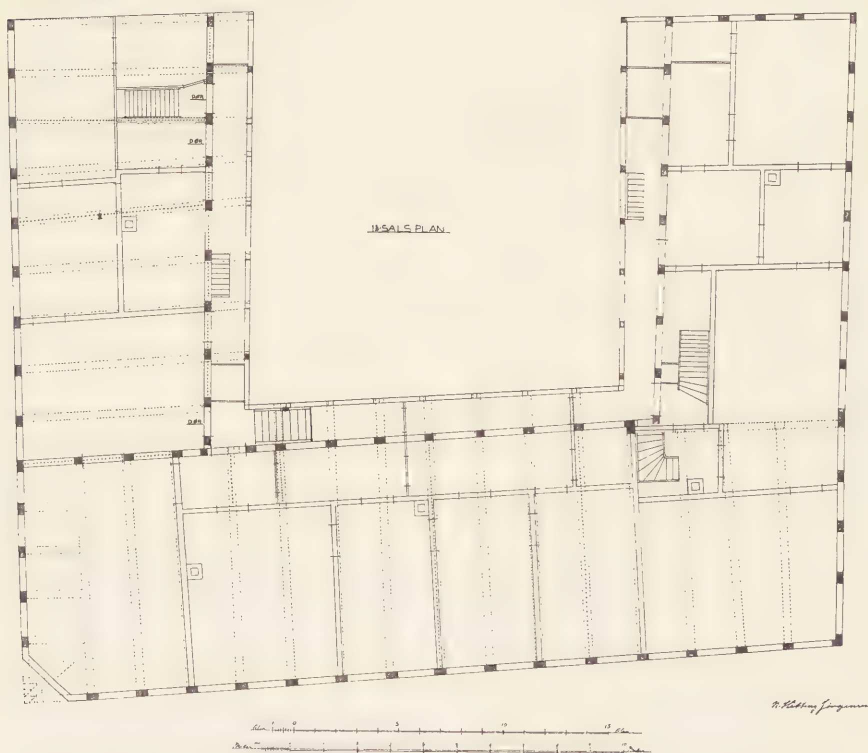
Fot. af Kr. Hude.
BYENS RENDE.

Gammelt Bindingsværk er sejgt; det kan overleve de voldsomste Indgreb, og ved Undersøgelser af Bindingsværksbygninger viser det sig regelmæssigt, at det trods al mulig Forhutling og Forvanskning lader sig gøre at rekonstruere den oprindelige Byggemaade, naar man blot under Ombygninger eller Nedrivninger faar Lejlighed til at se alle Tømmerskelettets Enkeltheder. Netop herpaa er den aarhusianske Bindingsværksgaard, der nu er genrejst paa Landsudstillingen, det bedst mulige Eksempel. Skønt dens Façader var blevne saa hæslige som tænkeligt, skønt dens Gaardinteriør var stærkt ændret, og skønt hele dens indre Udstyr syntes at være ganske nyt, lykkedes det dog i alle afgørende Detaljer at udfinde det oprindelige og at lægge et godt Grundlag for en Rekonstruktion, og da tilmed Gaardens Byggemaade har vist sig at illustrere et afgørende Vendepunkt i Bindingsværkskonstruktionernes Udvikling, er en grundig Gennemgang af dens Enkeltheder i Virkeligheden ganske lønnende.*)

Borgmestergaarden, som Bygningen efter dens Flytning til Udstillingsterrænet er bleven døbt, fordi den i lange Tider ejedes og beboedes af Borgmestre, stod indtil Efteraaret 1908 paa Hjørnet af Lilletorv og Immervad

*) Maaske vil de følgende Meddelelser synes altfor minutiøse; men til Undskyldning herfor maa det fremhæves, at de netop ved deres Udførlighed kan sætte Læserne i Stand til Skridt for Skridt at følge de Iagttagelser, der ligger til Grund for Bygningens Istandsættelse eller rettere Genskabelse.

og hed i daglig Tale den Secher'ske Gaard, et Navn, der stammer fra en af de sidste Ejere. Uden Tvivl maa den regnes for den største og anseligste blandt de ikke talrige borgerlige Bindingsværksbygninger, der har naaet over de 300 Aar. Som den stod før Nedrivningen, havde den en 16 Fag lang Hovedfløj med Façade mod Nord ud til Lilletorv og med 5 Fag brede Gavle samt en Sidefløj mod Øst til Immervad paa 9 Fag og en anden Sidelænge langs den smalle Smøge, som begrænser Ejendommen mod Vest, og som i gamle Dage hed »Renden« og førte Vandet fra Egnen om Klosteret

PLAN AF FØRSTE SAL. OPMAALING AF N. HATTING JØRGENSEN.

og fra Lilletorv ned til Aaen.*) Ganske vist er denne sidste Længe først bygget saa sent som 1788, men der er dengang bleven brugt ældre Tømmer, hvis Konstruktioner oprindeligt har svaret til de to bevarede Fløje, og Synsforretninger fra 1700'erne stadfæster, at der tidligere stod et 8 Fags Sidehus ud mod Renden. Tillige oplyser de samme Protokoller, at alle tre Længer forhen har været langt anseligere end nu, idet de ikke har nøjedes med to Etager over Kælderen, men har været tre Stokværk høje.**)

»Anno 1788 Er denne gaard Repareret og i Stand Sadt af Paul Pedersen

*) J. Hoffmeyer: Blade af Aarhus Bys Historie. I, S. 443.
**) Brandtaksationsprotokoller 1761, 1771, 1781, i Aarhus Byarkiv.

Frausing og Chatrine Maria Bagge«, læses der paa en Træplade, der sidst sad i den nye Vestlænge, og denne Indskrift angiver efter al Sandsynlighed det Aar, da Gaardens øverste Stokværk blev nedtaget. Interessantere er dog de Indskrifter, der minder om Gaardens første Bygherre, den ærlige og velagtede Aarhusraadmand Niels Christensen Skriver. Paa en Dørløsholt, der ligesom den nævnte Træplade sidst var anbragt i Vestlængen, er der udskaaret:

· ANNO DNI 1597 ·
HERRE · WDI · FREÐ · OS · BEVARE
OC FRA WVENNERS · FALSKE · SNARE
HIELP DETE · IORDISKE · AT BRVGE · SAA
AT · WI · DET · HIMELSKE · BEKOME · MAA
Nielß Chrestenſs (Bomærke sammenskrevet NB) Citzil Perſdoter

Og paa Porthammeren, der har bevaret sin oprindelige Plads sydligst i Immervadfløjen, er der skaaret det bekendte Citat af Davids Salmer*):

NISI · DOMINVS · ÆDIFICA	VERIT · DOMVM · FRVSTRA
LABORAT · QVI · ÆDI ·	FICANT · EAM · PSAL 127
ANNO · DNI ·	1597 ·
N C S NB	Jhs C P D

Trods sin Størrelse hører Niels Christensens Bygning langtfra til de pragtfuldeste. Bygherren har ganske vist ønsket at faa sig en solid og velbygget Bolig, men han har ikke sat Penge i overflødig Udsmykning; Knægte, Fuldholter**) og Overgangsfodtræer nøjes med Profileringer. Men til Gengæld synes det, som om Bygmester og Bygherre har lignet hinanden i Sans for det praktiske og nyttige, og Tømmerkonstruktionerne er i Forhold til deres Alder usædvanligt fremmelige.

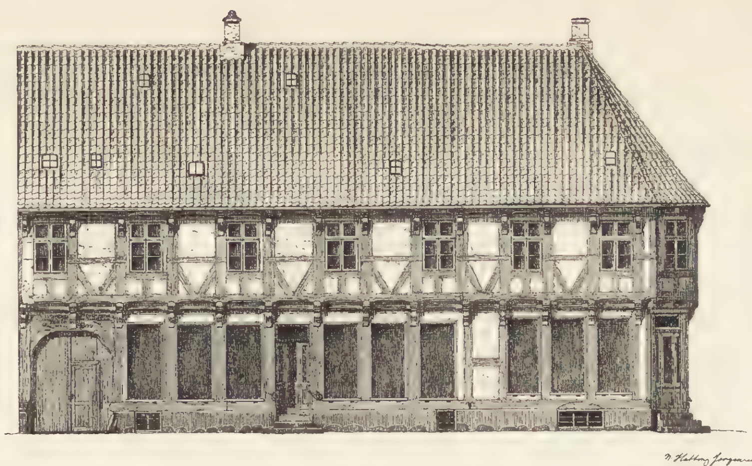
Allerede tidligere har Forf. haft Lejlighed til ganske kort at gøre opmærksom paa dette Forhold.***) Men som Gaarden stod før Nedrivningen, kunde man ikke være helt sikker i sin Sag. Den var lige saa vanskelig at studere, som den saa hæslig ud. Mellem alle Stueetagens Stolper var der indsat moderne Butiksruder, saa at alt Fyldetømmeret her var fjærnet; i øvre Stokværk havde man ændret Fyldetømmeret i hvert andet Fag til Fordel for en Udvidelse af Vinduerne; det gamle retvinklede Hjørne mellem Lilletorv og Immervad var i ny Tid bleven skraat afskaaret, og hvad der var tilovers af Tømmer og Tavl, dækkedes af tykke Lag Oljefarve. De oprindelige Gaardsiders bevarede Partier skjultes bag nyere Tilbygninger.

Alligevel kunde man Stykke for Stykke eftervise de oprindelige Tømmerforbindelser, naar man blot ser bort fra det fuldstændigt forsvundne øverste Stokværk og nøjes med at konstatere, at Tagværkets Tømmernumre i deres

*) Hvis Herren ikke bygger Huset, da arbejder de forgæves, som bygger derpaa.

**) Efter Museumsdirektør Bernhard Olsens Raad bruges her det nydannede Navn *Fuldholt* for det i Fagsproget navnløse Tømmerstykke, der kan være indskudt mellem Rem, Bjælkehoveder og Overgangsfod, og som jeg tidligere — i Mangel af bedre Ord — har kaldt »Mellemstykke«.

***) Fra Arkiv og Museum. I, S. 213.

IMMERVADSIDEN FØR NEDRIVNINGEN.

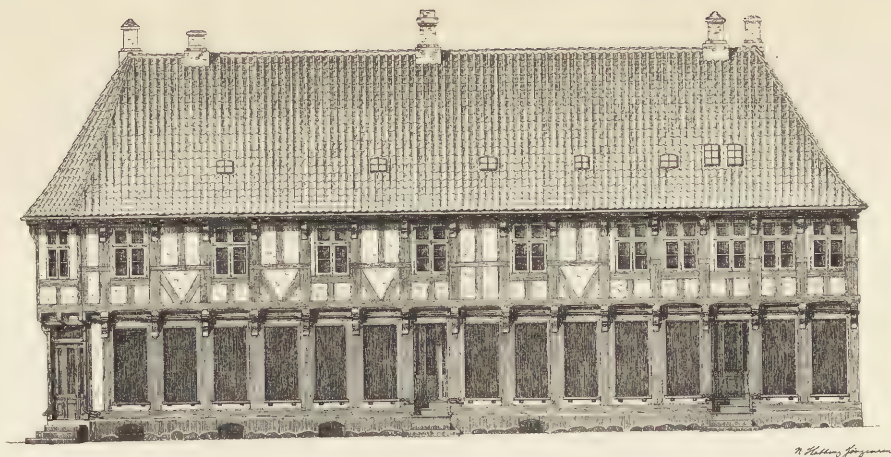
vilde Forvirring viste, at Taget var omdannet i ny Tid, mens Vægtømmeret stod i ret Nummerorden.*) Trods alle nye Vinduer kunde det saaledes fastslaas, at Façaden baade i øvre og nedre Stokværk har haft dobbelte Skraastivere, men at der dog har været en karakteristisk Forskel mellem de to Etager. I Stuen har Stolperne været sammenbundne med Løsholter, i Salsetagen er der derimod paa Stolperne lagt en gennemgaaende Rem, som hviler i smaa Indsnit paa Stolpernes Forsider og desuden har været fornaglet. Skønt denne Rem i hele Façadens Længde var raat afhugget, viste en bevaret Stump paa Vestgavlen, at den oprindelig har været udstyret med Profiler og Tandsnit. Den pyntelige, men mindre solide Konstruktion har man roligt kunnet bruge, selv om Bygningen har haft tre Stokværk; thi Overgangsleddene er efter Datids Skik meget forsvarlige. Der er ikke blot dobbelte Knægte, baade indvendige og udvendige, men desuden er Bjælkerne, der i Modsætning til Væggenes Egetømmer er af Fyr**), kæmmede over Stolpernes Hovedtapper, der rager op gennem Remmene, hvortil de desuden er fornaglede.***) Paa Bjælkehovederne støtter Fuldholterne sig ved Smaavinger, og Overgangsfoden fastholdes enten ved Nagler eller ved Nedkæmning i »Svanehalse«.†) I alt væsentligt de samme Konstruktioner genfindes i øvre og nedre Stokværk, og hvad mærkeligere er, de er ogsaa brugt mod Gaarden, i øvre Stokværk ganske som til Gaden (blot med simplere

*) Lilletorvlængen er nummereret fra Vest til Øst (I—XVII), Immervadlængen fra Nord til Syd; mod Gaden regnes her Nordfløjens sydøstre Hjørnestolpe som Nummer I. Til Gaarden er der brugt almindelige Romertal, som staar paa Tømmerets Ydersider, til Gaden Romertal med Trekantstik, staaende paa Tømmerets Smalsider.

**) Kælderbjælkerne, der hviler paa Remme over Fodmurene, er ikke samlede med Husets andet Tømmer.

***) Remmene er regelmæssigt øgede midt for Stolpernes Hovedtapper, som da har to Nagler. Noget lignende gælder den nysnævnte Profilrem. Fodtræernes enkelte Stykker er samlede med Tap og Not og fornaglede med indtil tre Nagler.

†) Det førstnævnte er Tilfældet i Lilletorvlængens øvre Gaardstokværk samt i Immervadlængen, dog undtagen i nedre Stokværk til Gaden.

LILLETORVSIDEN FØR NEDRIVNINGEN.

profilerede Fuldholter), i nedre Stokværk med forlængede Bjælkehoveder, der bærer en Svale.*) Skønt Svalens Træværk nu for største Delen var fornyet, fandtes der dog i dens Ydervæg bevaret et Par ældre Stolper, som viser, at den har haft en højtsiddende Brystværnsrem, og kunde man tvivle om deres Ælde, saa tillader Bjælkehovedernes Form og Profiler ikke den ringeste Usikkerhed. Svalen har fra første Færd hørt til Bygningen.

Den Læser, der kender mine tidligere Undersøgelser af vore Købstæders Bindingsværkshuse, vil let se, hvorfor dette Forhold maa fremhæves saa skarpt, og i hvor høj Grad Borgmestergaardens Bagsider afviger fra de fleste samtidige Bygninger, hvis Gaardstolper regelmæssigt gaar gennem begge Stokværk. Kun i selve Aarhus finder man en eneste ældre Gaard med en tilsvarende, men daarligere bevaret Svalekonstruktion, nemlig den i 1593 byggede Sidelænge af Marcus Bechs Gaard i Badstuegade paa den anden Side Lilletorv.**) Men disse to Gaarde rummer i Virkeligheden ogsaa de to ældste Eksempler paa Gaardinteriører med virkelige Svaler, og i andre Købstæder findes der overhovedet ingen bevarede Svaler, som vides at være ældre end 1614.***) Selv om man maa se bort fra Kjøbenhavn, hvis Bindingsværk fra Tiderne før 1650 man saa godt som intet kender til, er der dog god Grund til at hævde de aarhusianske Tømrermestre en Førsteplads i dette Hovedpunkt af Bindingsværkets Historie.

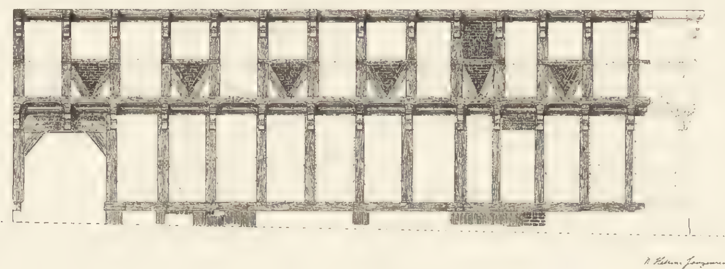
At den i Borgmestergaarden brugte Svalekonstruktion for sin Tid virkelig har været noget nyt og ret uprøvet, derpaa tyder adskillige Forhold i selve Bygningen, især i de Partier af Hovedfløjens Bagside, som altid har været skjult bag Sidelængerne. For at forstaa dem er det imidlertid nødvendigt ogsaa at se paa Hovedfløjens Gavle. Vestgavlen ud til Byens Rende

*) Svalebjælkerne støttes i Lilletorvlængen af Knægte, i Immervadlængen af Skraabaand. Bjælkerne nærmest Gaardens Nordøsthjørne er ikke ført ud under Svalen; maaske Trappen oprindelig har været anbragt i dette Hjørne?

**) Bjælkernes oprindelige Svaleforlængelser er her afsavede, og den nuværende Svale bæres af Hjælpebjælker, der er indstukne midtvejs i hvert Fag.

***) Korsbrødregaarden i Nyborg (Aarbøger for nord. Oldkynd. og Hist. 1902).

er bygget slet og glat, uden Stokværksfremspring; ud til Torvet har Hjørnestolperne den sædvanlige Façadeform, men i Gavlens Baghjørne staar der kun en enkelt, to Stokværk høj Stolpe, hvortil Stueloftets Bjælkehoved er samlet med en gennemløbende Tap. Desværre er de nærmeste Bagsidefag stærkt ødelagte, men de bevarede Rester viste, at foruden Hjørnestolpen har der været endnu tre Stolper af samme Højde. Først herover har øverste Stokværk kraget ud, saaledes som Taphuller til Knægte ved Stolpehovederne viste. Man har altsaa her grebet tilbage til den ældre Byggemaade, og Konstruktionens Hovedtræk svarer ganske til, hvad der kendes fra talrige nordtyske Bindingsværkshuse og herhjemme fra Oluf Bagers mødrene Gaard paa Odense Nørregade (1586).*) Anderledes er Forholdene ved Husets Østgavl, der er konstrueret i Overensstemmelse med de egentlige Façader og derfor har Stokværksfremspring og Knægte. Heri er der intet usædvanligt, men ser man nøjere til, viser Enkelthederne dog ogsaa her et Træk, der for sin Tid sikkert har været noget nyt. Mens Gavle fra Tiden ved Aar 1600 baade i Ribe, Aalborg, Kolding og andetsteds har vist sig at være konstruerede

REKONSTRUKTION AF IMMERVADSIDEN.

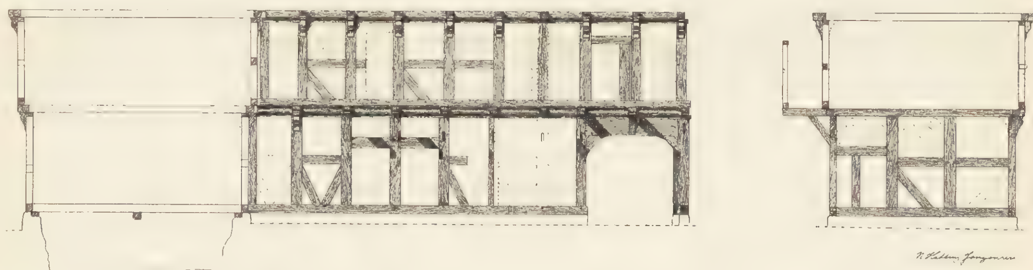
med »forlorne« Bjælkehoveder, der er indtappede i Gavlstolperne, har man i Borgmestergaarden brugt virkelige Stikbjælker. Bag det afskaarne Hjørne mellem Torvet og Immervad fandtes endnu i hvert Loft den inderste Del af en skraatstillet Stikbjælke, paa hvis afkappede Hoved der atter maa have været fastgjort mindre Bjælkehoveder, idet begge Hjørnestolper, der oprindelig har haft vinkelbøjet Gennemsnit, hver viser Taphuller til tre Knægte.**) Ved Gavlens søndre Hjørne ligger Stikbjælkerne derimod i den sædvanlige Stilling vinkelret paa Loftsbjælkerne, fastgjorte tæt ved dennes bageste Hoved og som Fuldholter fyldende Rummet mellem Rem og Overgangsfod i Længens Bagside. Thi de østlige Fag af Bagsiden har i Modsætning til de

*) Da øvre Stokværk i de 4 Fag paa Grund af det manglende Stokværksfremspring har mindre Dybde end i Længens østlige Del, har man bag Stolpe 5 (som ikke har Taphuller paa Vestsiden) stillet en Hjælpestolpe, der støtter Enden af Overremmens vestligste Afsnit og lukker for Springet i Vægfladerne. Betegnende for den Vaklen, der har gjort sig gældende, er det, at selve den høje Stolpe dog har Taphul til indvendig Knægt.

**) Ved Hjørnets Afskæring er Stolperne blevne gennemsavede paa langs og splittede, men deres enkelte Dele heldigvis brugte paa ny. En ganske tilsvarende Gavl med analog Hjørnebinding, sikkert fra Tiden ca. 1600, staar endnu i Aalborg Jomfru Anegade (sml. Ældre nord. Architektur. I. 1. Blad 10)

vestlige regelrette Façadekonstruktioner; end ikke Profileringerne paa Knægte, Bjælkehoveder og Overgangstræ har man sparet sig.

Men hvorfor har man gjort sig al denne Møje? Hvorfor har man anbragt Knægte paa dette Sted, hvor de ikke gør ringeste Nytte og kun kommer til Syne i Værelserne? Er Immervadfløjen, der ikke har nogen selvstændig Nordgavl*), virkelig ikke en yngre Tilbygning? Det sidste Spørgsmaal maa besvares med et bestemt Nej. Skønt man logisk set ligesaa godt eller bedre kunde have valgt at bruge lange Stolper, er Beviserne for de to Længers Samtidighed dog afgørende. Der har aldrig været noget Trekløver af Knægte paa Gadegavlens søndre Hjørnestolper, og man har end ikke gjort sig den Ulejlighed at forme Hjørnets Stikbjælker saaledes, at de har kunnet svare til Fuldholterne; Hjørnekonstruktionerne har aldrig været bestemte til at vise sig for Dagens Lys. Hertil kommer fremdeles, at Gavlens Fodtræer griber ind i Immervadlængen; de mærkeligt anbragte Løsholter paa begge Sider af nedre Stokværks sydlige Gavlstolpe har rimeligvis skullet støtte denne særligt forsvarligt, da man ikke har tiltroet Tapperne tilstrække-

IMMERVADLÆNGENS GAARSIDE MED SNIT AF BEGGE LÆNGER.

lig Fasthed. I begge de paagældende Fag har der ganske vist senere været Dørsteder, men disse er ikke oprindelige saa lidt som de Døre, der en Tid har været indrettede i begge de nordøstre Hjørnefag, før disse blev afskaarne. Det oprindelige Dørsted har været i Gavlens fjerde Fag fra Nord, hvor selve Fodtømmeret er stærkt slidt af Trin.**) Og da den førstnævnte Dørløsholt kun kan passe til dette Sted og ikke til noget andet af Façadens Fag, bliver der næsten Vished for, at de to Længer har baaret samme Aarstal. Under disse Forhold maa man da forklare Knægtene bag Immervadfløjen paa samme Maade som de lange Stolper bag Vestfløjen. Begge Former er valgte i Analogi med de tilgrænsende Gavle, og baade den ene og den anden Byggemaade skyldes Traditionens Magt. Selv om Husets Tømrermester har dristet sig til at bygge en Svale, saa har han dog været saa meget Barn af sin Tid, at han ikke, som vi nutildags, har vovet at lægge

*) Mod Gaarden er der ved Fløjens Nordvesthjørne anbragt Hjørnestolper, men uden tilsvarende Bjælke. I nedre Stokværk stod denne Hjørnestolpe endnu paa Plads, i øvre Stokværk var den ved Omdannelser af Dørene flyttet over i Torvehusets Bagside.

**) Døren har gaaet paa 4 Jernstabler, alle anbragte paa samme Stolpe, og der er saaledes Sandsynlighed for, at den har været en Halvdør.

et Bjælkehoved mellem en Rem og en Overgangsfod uden at sikre Forbindelsen med Knægte, baade udvendige og indvendige. I Virkeligheden er Svalen jo sikret paa samme Maade, og alt tyder paa, at Borgmestergaardens Tømrere trods deres Fremmelighed slet ikke har kunnet tænke sig de simple, moderne Sammenbindinger, hvis Spirer vi ganske vist ser i Borgmestergaarden, men hvis endelige Udformning først fandt Sted i Løbet af 1600-Tallet.

(Fortsættes.)

FRA AMERIKA.

IV.

Fra den anden Side af Atlanterhavet kommer nedenstaaende Artikel, som, uden at Forfatteren har kunnet ane det, bliver et ikke uinteressant Indlæg i Debatten om Bygmesterskolen. Det er jo forsaavidt ganske kontra det nys fremkomne Forslag, som Forf. netop ønsker en stærk Sondring mellem teknisk og kunstnerisk Undervisning. *Red.*

Architekt Louis Sullivan, en af de få fremragende og udentvivl den mest selvstændige af Amerikas bygningskunstnere, skrev for nogle år siden en række af solide artikler — 52, en for hver uge i et år — for et arkitekturtidsskrift udgivet i Cleveland, Ohio. Disse artikler fremkom under den noget besynderlige titel: »Kindergarten Chats« (Chats = snak) og gave en fuldstændig revy over bygningskunstens theorier og dogmer, sete fra et amerikansk standpunkt. Skrevne i et overordentligt smukt, let men drastisk sprog og indbyrdes forbundne ved en novellistisk tråd, der forenede dem til en afsluttet helhed, holdt de læserens interesse i spænding fra den første til den sidste sætning. Artiklerne vare ikke illustrerede, det vil sige: ikke den sædvanlige vej, og egnede sig ikke for illustrering, men mange illustrationer vare malede i ord og særlig virkningsfulde netop på den måde, fordi hans læsere vare vel bekendte med originalerne.

Hans formål i disse artikler var dog ikke alene at give en bygningskunstens ethik, skønt han vistnok opnåede at gjøre dette bedre end nogen anden forfatter før ham, indenfor det engelske sprogs område; men hans særlige øjemed var det, at give en behandling af spørgsmålet om arkitektens uddannelse fra et demokratisk og nationalt amerikansk synspunkt. Skønt han selv er en akademisk arkitekt og en af de amerikanere, som have fuldendt deres studier med et kursus i Ecole des beaux arts i Paris, er han ganske imod arkitekturskoler og akademier, men tror, at en genoplivelse af det gamle mester- og lærlingeforhold, i fuldt omfang, vilde råde bod på de mangler, som klæbe ved akademierne. Denne theori er artiklernes røde tråd. Det er mesteren, som docerer for lærlingen om kunstens opgaver, om arkitektens pligter til nationen og om naturens storhed og overlegenhed over alle avtoriserede stilarter og søjleordener i inspirationens rige. Lærlingen, der selv er akademisk uddannet, lytter til mesterens ord og er begejstret over storsynet og den vide horisont, han åbner for ham, men da hin kommer til bedømmelsen af skolerne, bliver han først usikker og forbavset, gjør omsider oprør, bliver ligefrem grov, udvikler sine egne ideer

og kalder mesteren en forfører, hvorefter han prøver på at løbe bort fra arbejdet. Mesteren sympatiserer imidlertid med ham, fortæller ham, at han er ifærd med at skifte ham — fælde fjerene, og sender ham bort fra byen til stor-naturens ensomhed, den dybe skov, uvejrets væsen og solens sejr over stormen. Blomsternes tilblivelse fra frøet og nye vidunderlige formers opståen, overstrålende de gamle velkendte, bringer lærlingen til at gå i sig selv og til gradevis at se tingene fra mesterens synspunkt.

Skønt disse artikler fremkom i et obscurt provins-tidsskrift, som kort efter ophørte at udkomme, og skønt exemplarer er uerholdelige og forlængst i samleres besiddelse, som ikke ville skilles ved dem, har Sullivan dog her sået en sæd, som nødvendigvis må bære frugt. Når jeg lejlighedsvis træffer sammen med mere lovende medlemmer af den opvoksende slægt af arkitekter og spørger disse, hvad de ved om Sullivan, så ville de, i den tro, at jeg er ukendt med hans litterære virksomhed, fortælle mig om »The Chats« og tilføje, at de anser ham for nationens ledende genius mellem arkitekterne. Dette glæder mig, for jeg deler deres tro. At artiklerne ikke udkomme i bogform, er et mærkeligt tegn på det herværende bogmarkeds umodne tilstand. Forlæggerne nægter at tage risikoen ved skrifter af en oppositionel karakter, hvis værdi de ikke kunne bedømme, og at betale alle omkostningerne anser Sullivan rimeligvis for en forkert fremgangsmåde. Enkelte af artiklerne ere dog udskilte og i omarbejdet form trykte i andre tidsskrifter, f. ex. »The Craftsman«.

Jeg for min part tror nu ikke det vil være muligt at genindføre lærlingeforholdet som universel uddannelsesmethode. Det synes mig at være omtrent som om vi vilde genindføre studeforspandet istedenfor automobilet, skønt hint vilde være sikrere og forebygge mange ulykkestilfælde. Arkitekturen er for mangesidig og de sociale forhold for indviklede og omskiftende til at tillade en tilbagevenden til gamle former, hvor tiltalende end disse synes på afstand. Hvis vi vil reformere, og der er virkelig gode grunde nok til at ønske en mere tidssvarende ordning af arkitektens sociale og faglige stilling, så må vi finde nye former som passe til de udviklede tilstande og ikke forsøge at skrue disse tilbage til en svunden periode. Lærlinge- og mesterforholdet består jo desuden allevegne på tegnestuerne som sideordnet led i uddannelsen.

Jeg tror — og mine erfaringer i de sidste 20 år synes at bestyrke denne min oprindelige tro — at akademiet nødvendigvis ganske må opgive den tekniske part af undervisningen og *udelukkende hellige sig for den kunstneriske.* At andre skoler uddanner arkitekter, må jo fra et bredere socialøkonomisk standpunkt anses for et gode, for jo flere personer der nyde godt af en teknisk uddannelse, des bedre; kun må disse naturligvis ikke pynte sig med lånte fjer. De tekniske skolers candidater må enten ikke kaldes arkitekter eller der må findes et andet navn for dem, som gennemgå kunstakademiets skoler. Min ide er, at hvis undervisningen i de tekniske skoler kunde organiseres indenfor en fast ramme — helst ved bistand af lovgivningsmagten — og afgangsbevis gives fra disse som *Bygmester,* vil det derved blive muligt at bringe den hele udvikling ind i en naturlig, til for-

holdene passende, gænge. Det skulde da forlanges, at alle entreprenører i bygningsfaget, *alle, ved hvis virksomhed en risiko er forbunden, som omfatter andres liv og velfærd,* skulde erhverve afgangsbevis fra en anerkendt skole som bygmester for derved at give nogen garanti for, at de have de til deres stillings ansvar nødvendige tekniske forkundskaber. Dette afgangsbevis vilde give candidaten en vis retsstilling, ret til at overtage arbejder af et vist omfang, ret til at udarbejde planer for og lede bygningsarbejder og endelig adgang til kunstakademiets skole for arkitekter. »Bygmester« vilde således betegne det egentlige retslig anerkendte fag og på samme tid åbne den videst mulige mark for virksomhed, i hvilken enhver vilde finde den for hans evner mest passende stilling, og også en udvej fra mulig overfyldning indenfor de specielle klasser i bygningsfagene. *Arkitekt* vilde da være den kunstnerisk uddannede bygmester, den til hvem alle opgaver, krævende udviklede kunstneriske evner, vil blive betroet. Men han må være bygmester, før han kan blive arkitekt. Dette synes mig det naturlige mål at stræbe efter og et mål, som det både vil være muligt og ønskeligt at nå. Kunstakademiet kan da ganske opgive den unaturlige forbindelse med den polytekniske viden og hellige sig udelt til den kunstneriske uddannelse. Eleverne i arkitekturskolen kan da gennemgå fuldstændige kursus i modellering og akvarelmaling, i ornamentik og kunsthistorie, i composition og æsthetik — Form, Farve og Logik; og når afgangseksamen var taget, vilde man vide, hvad det var for.

»Et folk har den arkitektur, det fortjener«, siger Sullivan, eller som han også udtrykker det: »Som Du er, er dine bygninger, og som dine bygninger er, så er Du*). Du og din arkitektur er det samme. Det ene er et tro portræt af det andet. At forstå og forklare den ene, er at forstå og forklare den anden — —. Tror Du, arkitektur er en ting fra bøger, fra fortiden? Nej, aldrig. Det har altid været samtid og af sit eget folk, og det er nu idag af nutiden og af *Dig.*«

Den sociale udvikling står aldrig stille. Hvis vi forsømme at klæde udviklingen i passende former, at ændre og tilpasse disse efter de skiftende tiders krav, så vedbliver vi at bære de gamle dragter, skønt de med hver dag bliver mere upraktiske for udførelsen af vor gerning. Dette er i høj grad tilfældet med hensyn til arkitekturen og dens stilling i samfundet. De gamle, stive læderbuxer, som vel snart er 200 år gamle, må bestandig holde for, og dog forundrer det bærerne af disse, at de gå dem selv hudløse, såsnart de prøve at holde skridt med tiden. Skønt den, som tjener kunsten, må være villig til at underordne økonomiske forhold under de æsthetiske, så går det dog ikke an i længden at forsømme hine. At arkitekterne, især i et lille land, ere uheldigt stillede, er vist, men vilde de indse, at de uheldige forhold ere en naturlig udvikling, ere konsekvenser af en for konservativ vedholden ved gamle former, så vilde vejen til en tidssvarende reform sikkert ligge åben for dem.

Chicago, Juni 1909.

ALFR. J. RÅVAD.

*) Så er By som Borger.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Architekt, fhv. Docent ved Den polytekniske Læreanstalt E. Gnudtzmann er udnævnt til Professor.

*

Villabyer ved Vestkysten? Ifølge en Meddelelse i »Politiken« har den stadig stigende Strøm af Feriegæster, der hver Sommer slaar sig ned ved de nørrejyske Vesterhavsbadesteder, foranlediget interesserede Mænd saavel fra Kjøbenhavn som fra Hjørring til at beskæftige sig med Planer om Opførelse af talrige Vestkystkottager. I Lønstrup har man allerede i den Hensigt sikret sig et til Formaalet vel egnet Terræn, og man har henvendt sig til en kjøbenhavnsk Architekt angaaende Udarbejdelse af Planer til Bebyggelsen.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Ancien hôtel du Maine et de Biron en dernier lieu Établissement des Dames du Sacré-Cœur, Rue de Varenne 77-79. Par J. Vacquier. M. 17 Ill. 4 fr.

Les vieux hôtels de Paris. Le Temple et le Marais. 2e série. Ensembles et détails de décorations extérieures et intérieures, styles Louis XV, Louis XVI. Et Album i Folio, indeholdende 40 Tvl. i Heliotypi, med historiske Meddelelser og Beskrivelser til enhver af de omtalte Bygninger. Kart. 40 fr.

L'Arquitectura romanica a Catalunya, per J. Puig y Cadafalch, A. de Falguera y J. Goday. Vol. I més de 500 grabats y 500 planes. 20 fr.

Böttcher, C., Die Entwicklung des Wendeltreppenbaues bei eingehender Behandlung der altsächsischen Wendeltreppe. XV, 134 S. m. 134 Ill. 8 M.

Hartmann, Rich., Dr. phil., Der Felsendom in Jerusalem und seine Geschichte. Med 5 Lystryktvl. M. 4,50.

Lottum, W., Die Erfindung der Korinthischen Säule. 91 S.

Mitteilungen des internationalen Verbandes für die Materialprüfungen der Technik. Nr. 5. M. 1,20.

Piper, Otto, Österreichische Burgen. 7. Del. VIII, 228 S. m. 252 Ill. M. 7,20.

Plastik, deutsche. I. Redslob, Edwin, Das Kirchenportal. 38 S. med Ill. og 92 Tvl. Indb. 15 M.

E. Abigt, Das Eigenheim des Mittelstandes. Ratgeber für alle diejenigen, die sich ein Eigenhaus bauen lassen oder kaufen wollen. Med 180 Ill. og Kunstbilag, Prospekter og Grundrids af udførte Byggearbejder. Kart. 2 M.

Beiträge zur Bauwissenschaft, herausgegeben v. Cornelius Gurlitt. Hft. 13: H. Wilde, Brussa. Eine Entwickelungsgeschichte türkischer Baukunst in Kleinasien unter den ersten Osmanen. 135 S. m. 222 Ill. og 4 farvetr. Tvl. 9 M. Hft. 14: Alfred Rüdiger, Die links der Elbe gelegenen Burgen im Königreich Sachsen. 125 S. m. 121 Ill. 5 M.

Beiträge zur Westfälischen Kunstgeschichte. Herausgegeben von Dr. H. Ehrenberg. Hft. 4: Die Baugeschichte des Schlosses Iburg, insbesondere des Rittersaales, zugleich ein Beitrag zur Geschichte der Denkmalpflege. von Wilhelm Jaënecke, Königl. Kreisbauinspektor zu Osnabrück. Lex.-8vo. 100 S. m. Tekstillustrationer og 13 Tvl. 5 M.

Der Väter Erbe. Beiträge zur Burgenkunde und Denkmalpflege. Herausg. von Prof. Bodo Ebhardt. 20 Ark, st. 4to. M. 6 Lystryktvl., 64 Illustrationsbl. og mange Ill. 6 M. (Heri bl. a. Eine dänische Burgkirche auf deutschem Boden.)

Architektonische Entwürfe aus dem Atelier des Geh.-Baurat, Prof., Dr. Paul Wallot an der königl. sächs. Akademie der bildenden Künste zu Dresden. 8. Jahrgang. 25 Tvl. 53×37 cm. I Mappe 25 M.

Entwürfe für kleine Wohn- und Geschäftshäuser in Farbendruck. Ein Taschen-Album zur Vereinfachung der Projekt-Vorlage bei Bauinteressenten, entworfen und gezeichnet von August Günther, Architekt und Stadtbaumeister in Wien. 100 Bl. i Mappe 10 M.

Katz, Archit. Rich., Werke klassischer Kunst. Zum Studium der bild. Künste der Griechen u. Römer hrsg. 200 Tvl. m. ca. 1000 Ill. i Farve-, Sten- og Lystryk samt Tekst. II. Bd. 66 Tvl. og 12 S. Tekst m. Ill. og 6 Tvl. 34×25,5 cm. Indb. 25 M.

Moderne Kleinbauten. Kleinere Wohn- und Geschäftshäuser, Villen, Schulen, Gasthäuser, Feuerwehr-Spritzen-Depots, Automobil-Garagen, Rathäuser etc. etc. Entwürfe u. Naturaufnahmen v. ausgeführten Bauten. 68 Tvl. og III S. Tekst. 41,5×32 cm. I Mappe 40 M.

Gedanken über Architektur. Von Otto Kohtz, Architekt. 68 farvetr. Tvl. Indb. 6 M.
Krohne, C., und Geh. Ob.-Baur. R. Uber, Die Strafanstalten u. Gefängnisse in Preussen. I. Tl.: Anstalten in der Verwaltg. des Ministeriums des Innern. Im amtl. Auftrage hrsg. Nachtrag. IV, 48 S. Lex.-8vo. M. Atlas. 21 Tvl. 39×31,5 cm. I Mappe 8 M.

Laske, Prof. Baur. F., Der ostasiatische Einfluss auf die Baukunst des Abendlandes, vornemlich Deutschlands, im 18. Jahrh. (Bedeutende Erweiterung e. Aufsatzes aus der Zeitschrift f. Bauwesen.) IV, 116 S. m. 97 Ill. og 1 Tvl. M. 4,50.

Briggs, R. A., Homes for the Country. 2nd Edition, revised and enlarged, with designs and plans. 4to. 10 sh. 6 d.

Browne, Edith A., Greek Architecture. 146 S. m. Ill. 3 sh. 6 d.

Statham, H. H., Architecture for General Readers. 3rd Edition, revised. 348 S. 12 sh.

Annales de l'Union architecturale de Lyon. Architecture, Beaux-arts, Construction. (25e année, 1906-1907.) 4to. 103 S. m. Ill.

Château de Blois. Documents d'architecture. Planche 22: Aile de Louis XII. Chapiteau à l'intérieur du Grand Escalier. — Planche 23: Aile de Louis XII. Chapiteau à l'intérieur du Grand Escalier. — Planche 24: Partie Louis XII. Couronnement du Grand Escalier (détail). — Planche 25: Partie Louis XII. Couronnement du Petit Escalier. — Planche 26: Partie Louis XII. Rosace du Couronnement du Grand Escalier. — Planche 27: Partie Louis XII. Rosace du Couronnement du Grand Escalier. — Planche 28: Aile de Louis XII. Intérieur de l'Escalier d'honneur (culot). — Planche 29: Partie Louis XII. Culot et Moulures à l'intérieur du Grand Escalier.

Les Esquisses d'admission à l'Ecole nationale et spéciale des beaux-arts. Section d'architecture. 1e série: 1893 à 1902. Programmes. 22 S.

Etudes documentaires sur l'organisation du travail dans l'industrie du bâtiment, en France et à l'étranger. I. Allemagne. 1909. 342 S,

Le Palais-Royal de Paris. Architecture et Décoration de Louis XV à nos jours. Livraison 1. Planches 9, 12, 17, 19, 20, 26, 28, 30, 35, 40, 41, 54, 58, 80, 83.

Petites Maisons pittoresques. Villas, Pavillons, Cottages. Habitations à bon marché recueillis en France, Belgique, Angleterre, etc. Façades. Intérieurs. Plans. 66 planches en phototypie. 15 planches de plans. 40 fr.

Cerceau, J. A. du, French chateaux and gardens in the 16th century. Fol. 1 L. 5 sh.

Hearne, H. C., Tables of stresses in roof trusses. 4to. 17 sh.

Schultz, R. W.. The Arts connected with Building. 5 sh.

Paris vieux et neuf. La Rive Droite. Dessins de Charles Huard. Texte par André Billy. Un volume in-16° (15×20) illustré d'environ 150 dessins à la plume. 5 fr.

Vitt, Bourgeois, Impressions artistiques et archéologiques à Florence. M. Ill. Fr. 3,50.

Collezione di Monografie illustrata. Raccolte d'Arte: Ferrara porte di chiese, di palazzi, di case. 4to. 160 S. m. 132 Ill. L. 7,50.

Caetani Lovatelli, E., Passeggiate nella Roma antica. 6 L.

Supino, J. B., L'Architettura sacra in Bologna nei secoli XIII e XIV. 12 L.

Bergmanns, E. J., Bouwhygiëne. Delft 1909. 3 fl.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✶ ✶

KJØBENHAVN
DEN 14. AUGUST 1909
11. AARGANG Nr. 46

»BORGMESTERGAARDEN« I AARHUS, BYGGET 1597.

Af Chr. Axel Jensen.

(Sluttet.)

Det vilde imidlertid være uretfærdigt i alt for høj Grad at lægge Vægt paa Konstruktionernes Ubehjælpsomheder; de har deres store Betydning for en architekturhistorisk Betragtning, men æstetisk set spiller de kun en ringe Rolle og vejer kun lidet ved Siden af det gode Tømmerhaandværk og de naturligt sunde Forhold i Bygningen. Og naar det paa Forhaand blev sagt, at den manglede Sirater og Prydelser, saa er det heller ikke udtømmende. Har Tømmeret ikke haft Snitværk, saa har til Gengæld Façadens Murtavl*) været lagt i omhyggelige Mønstre, ikke blot spidsmurede Tavl, men ogsaa rigere Former, der fandtes bevarede i et Par Façadefag samt i Vestgavlens nordlige Parti. I nedre Stokværk og i øvre Stokværks nordligste Fag var denne nemlig behandlet som Façade, mens de øvrige Partier stod som Gaardsiderne, med Klinetavl.**) I disse er de tilspidsede Stivedpinde opadtil stukne i Borehuller og derefter drevne i lodret Stilling, idet de nedadtil har kunnet glide i en Rille paa det underliggende Tømmers Overside; Vidiefletning var ikke brugt, og det stærkt halmæltede Ler var slaaet om Pindene uden yderligere Sikring.

Modsætningen mellem Klinetavl og Murstenstavl har sandsynligvis fra første Færd betinget en stor Forskel mellem Façadernes og Gaardinteriørets Farvevirkning. Til Gaden har Tømmeret og de røde Sten vel virket sammen***), til Gaarden derimod har Stolperne maaske staaet røde, mens Tavlene var hvide. Saaledes var i alt Fald det ældste bevarede Farvelag, der rigtignok ikke blot fandtes paa de oprindelige Tavl, men ogsaa paa enkelte

*) De store, røde, ret lyse og letbrændte Sten (26,5 × 13 × 8 Cm.) var lagte i Ler og udfugede med slaaet Kalkmørtel. Fugerne havde en uregelmæssig Midtrille, trukket med en skraat holdt Murske. Sokkelmurene var dels beklædte med Mursten, dels med Granitkvadre, der muligvis stammer fra en ældre Bygning.

**) Hertil maa dog bemærkes, at Gaardsidernes nedre Fag maaske fra første Færd har haft Murstenstavl. Et enkelt af disse stod bevaret i Spidsmønster, men uden Fugeriller og tydeligt nok bestemt til at staa overrappet.

***) De tykke Oljefarvelag og derunder paa Tømmeret Tjærelag umuliggjorde en sikker Undersøgelse. Paa Vestgavlens Mønstertavl sporedes inderst rød Kalkning, der dækkede baade Træ og Tavl, derover gul Kalkning, hvortil der sikkert har svaret tjæret Tømmer, og yderst Oljefarver i flere Lag.

senere, f. Eks. i en med Klineværk lukket Dør, som fra Porten har ført ind i Immervadlængen.*)

Immervadlængens Bagside har i det hele været rig paa Døre; i Stuen findes to, paa Salsetagen tre oprindelige Dørsteder, og skønt der i Torvelængen, hvis Bagside er mindre velbevaret, nu kun kan fastslaas to oprindelige Døre, begge i Hjørnet ved Østlængen, er det tydeligt, at baade Gaardspladsen og Svalen har spillet en stor Rolle for det Liv, der levedes i Bygningen. Af indre Trapper er der intet Spor, og al Færdsel mellem Stokværkene synes at have gaaet ad Svalens Friluftstrapper. Den har været en herlig Udkigspost for Ejeren og hans Hustru, naar Tyendet arbejdede i

GAARDSPLADSENS NORDVESTRE HJØRNE.

Gaarden, en ypperlig Tumleplads for Børnene, og den har i Tilgift skaffet Gaardens liggende Gæster en nyttig Afkøling, naar de efter en munter Aftenstund skulde forføje sig til deres Sengekamre.

En enkelt Husstand har raadet over hele dens store Bygning med dens talrige Stuer og Lagerrum. Fra selve Bygherrens Tid er der desværre ikke bevaret Oplysninger om Stuernes Brug, men Skifterne efter to senere Ejere nævner en Række Rum. 1678 omtales Hjørnestuen til Gaden, Storstuen, Sengkammeret, Understuen i Gaarden, Mælkestuen, et Overkammer, et andet Kammer, Spisekammeret og Hjørnet over Stuen, og 1695 opregnes omtrentlig de samme Navne. Tredje Stokværk synes helt og holdent at have

*) Det kan her nævnes, at Gavlvæggen sønden ved Porten næppe nogensinde har været udmuret; dens Tavl har, saaledes som det ogsaa kendes andetsteds, altid staaet tomme.

været Lagerrum, saaledes som det endnu er Tilfældet i Jens Jensens Gaard paa Randers Storegade.*) Men desværre lader de enkelte Rum sig ikke nøjere bestemme. I Aarhundredernes Løb er der lavet saaledes om paa Husenes Indre, at kun Halvdelen af et enkelt Skillerum stod paa sin oprindelige Plads. Men atter her viste det sig, at de oprindelige Forhold lod sig bestemme; Skillerumstavlene har nemlig været klinede, og Hullerne til Klinepindene kom til Syne i Bjælkerne, naar de nye Skillerum og Loftsforskalninger blev brudt ned.**) Det kunde ses, at alle Værelserne har haft Husets fulde Dybde.

Væggene i de store, rummelige Værelser har i stor Udstrækning været dekorerede med Kalkmalerier. Spredte Rester, ganske ensartede og tydeligt

KASSETTEMØNSTER FRA VÆRELSERNES ÆLDSTE VÆGMALERIER.

nok stammende fra Bygningens ældste Tid, fremkom baade i øvre og nedre Hjørnestue og i begge de mod Vest tilgrænsende Værelser. De fleste Steder var der dog kun sparsomme Stumper tilovers, men i en femte Stue, den nordligste i Immervadlængens øvre Stokværk, lykkedes det at fremdrage større, sammenhængende Partier, dels paa Bagsiden af Torvelængen, dels paa Gaardvæggen ud mod Svalen. Trods Ødelæggelser og Udhugninger for

*) I Følge Meddelelser fra Læge O. Secher levede der endnu c. 1850 kun en enkelt Husstand i Gaarden. I Hjørnet var der Butik; derefter fulgte Dagligstue med tre, Spisestue med to og Soveværelse med to Vinduer, alle til Torvet; i Vestfløjen var der Køkken og Bryggers, og i Immervadlængen var der en stor »Sal«. Andet Stokværk tjente udelukkende til Magasin.

**) Sml. Salsplanen S. 510, hvor det øverste Bjælkelag er indtegnet. — Skillerumsstolperne har ikke haft opadvendte Tapper, men har været fastgjorte med skraat inddrevne Nagler. Nedadtil maa Skillerummene have hvilet paa særlige Fodtræer.

et moderne Pudslag stod Hovedlinjerne her tydelige. Væggene var delte noget over Løsholthøjde; paa nedre Halvdel var malet Bueslag og Pilastre omkring flammede Felter, derover vandrette og lodrette Rammer, hver med en rosetfyldt Rude, og mellem disse Rammer (der ogsaa fandtes oppe under Loftet paa Murværksfylden bag Fuldholterne, hvor de vekslede med Frugtklaser, samt paa Loftsbjælkerne) store Kassettemønstre, hvis Baand var gule med røde Prikker, mens Mellemrummene dels var hvide, dels gule med rød Flammeodring, dels gule med røde Maureskornamenter; enkelte Steder stod Maureskerne hvide paa den gulladne Kalkbund.*) Det hele skulde tydeligt nok efterligne Træværk, de flammede Felter særligt maseret Træ, og Lys og Skygge, der skulde bidrage til en reliefagtig Virk-

GAARDEN FØR NEDRIVNINGEN.

ning, var markeret ved de vekslende sorte og hvide Konturstreger og ved røde Indlæg mellem Konturerne.**)

Den tilsvarende, noget mere brogede Dekoration, der fandtes i den øvre Hjørnestue, og hvori der ogsaa forekom grøn Farve, var ligeledes nogenlunde bevaret, men selv de bedste Partier paa Torvelængens Bagvæg kunde ikke fremdrages, da der over den var malet en yngre Dekoration, omtrent fra 1650. Atter her var Væggen delt; forneden hang et blaat Tæppe, i hvis Folder Lys og Skygge angaves ved sorte og hvide Penselstrøg, og langs hvis

*) Andetsteds i Bygningen fandtes der paa en indvendig Knægt smukke Mauresker.

**) Overalt i øvre Stokværk var Loftsbrædderne fornyede. I Stuen er Lofterne i senere Tider næsten overalt blevne rødmalede; kun paa en enkelt Bjælke fremkom Rester af en Indskrift fra Husets ældste Tid, et latinsk Citat af Davids Salme 30,2. De bevarede Brædder er overalt Fyr; kun i Kælderloftet fandtes svære Egeplanker.

bugtede Overkant Tøjets røde Vrangside kom til Syne, mens smaa, hvide Kugler angiver Randens Klunker; foroven var der paa blaa Bund malet store Strøblomster, som baade i Farve og Tegning tydeligt efterligner blomstermønstret Gobelin. Utvivlsomt er Motivet som Helhed hentet fra dragne Vægge, til hvis blaa Flader Loftsbjælkerne har staaet dybt røde.*)

Saa forskellig Farvevirkning og Mønster end er i de to Sæt Dekorationer, findes der dog fælles Træk. Begge er malede paa Hvidtekalk over Lertavl, og begge synes for Nutidsøjne gjorte med en forbavsende Skødesløshed. De tager intet Hensyn til Tømmerets Kanter, og dette gjorde især i den yngre Dekoration en underlig Virkning, fordi Stolperne her sprang frem foran Fyldetømmer og Tavl — uden at genere Gangen i de malede Tæppe-

GAARDEN PAA LANDSUDSTILLINGEN.

folder! Og Maleren har kun i ringe Grad følt sig bunden af smaalig Retlinethed eller akkurat Symmetri. Men til Gengæld føler man i disse haandværksmæssige Dekorationer, der ikke er at betragte som andet end Datidens Tapetpapir, en Kompositionsævne, der uden Vaklen formaar at fylde en Vægflade med stedse skiftende Motiver, og en Flothed og Raskhed i Penselføringen, som sørgeligt savnes i meget af senere Tiders Dekorationsmaleri.

Endnu fandtes i Huset Rester af en tredje, men tarveligere Dekoration, bevarede paa Indersiden af Portskillevæggen. Sorte Søjler, hvis Bladkapitæler blot var skitserede med nogle faa, raske Penselstrøg, har delt Væggen

*) Om lignende Tæppedekorationer sml. Fra Arkiv og Museum. II, S. 152, og Architekten. VII, S. 313 f. — Et Par Klinetavl med Prøver af de to Slags Malerier er udtagne og opbevares for Tiden i Gaarden.

i Felter; foroven var de forenede med flade Bueslag, og mellem Søjlerne har der staaet Pyramider, omvundne af Løvranker og endende i en Kugle. Saa sparsomt disse Stumper end var bevarede (af Pyramiderne var der saaledes kun en enkelt Spids tilovers og slet intet Fodstykke), kan det dog med Sikkerhed siges, at de stammer fra Tiden ved Aar 1700. Hovedlinjernes Lighed med de malede Paneler fra Jørgen Arenfelds Kapel i Fuglslev Kirke (nu paa Koldinghus) er slaaende.*)

— — —

Det var et lykkeligt Træf, der lod disse Dekorationer komme tilsyne netop i Borgmestergaarden. De faldt udmærket i Traad med Ønskerne om at indrette Bygningen til en historisk Udstilling for Aarhus By og at lade den tjene som Ramme for en Række borgerlige Interiører, der kunde vise, hvorledes velhavende Aarhushjem har været udstyrede i ældre Tider, fra Gaardens ældste Tid og indtil forrige Aarhundredes Midte.

Tanken om at flytte den gamle Gaard og tage den i Brug paa Landsudstillingen opstod i Aarhus selv, og da Nationalmuseet havde faaet Meddelelse om, at Gaarden skulde vige Pladsen for et moderne Forretningshus, og efter Sædvane havde forberedt en Undersøgelse, fik det straks Anmodning om at støtte Flytningsplanerne og gav med Glæde Tanken sin Tilslutning. Pekuniær Støtte kunde det vel ikke yde, men det var en Selvfølge, at det stillede Resultaterne af sin arkæologiske Undersøgelse til Raadighed for Landsudstillingens historiske Sektion og iøvrigt ydede Raad og Vejledning, hvor det ønskedes. Paa dets Foranstaltning opmaaltes Gaarden af Architekt Hatting Jørgensen, og senere lod det Kunstmaler E. Bayer kalkere de vigtigste af de fundne Vægdekorationer. Før Nedbrydningen tog sin Begyndelse i Efteraaret 1908, havde Aarhus historiske Museum købt Bygningens Materialer og Landsudstillingen paataget sig at afholde de betydelige Udgifter. Nedtagningen, der foretoges med megen Omhu, lykkedes udmærket, og i Løbet af Vinteren rejstes Tømmeret igen paa Udstillingsterrænet. Hele Foretagendet er ledet af den historiske Sektion; dennes Ordfører, Translatør P. Holm, har ydet et meget energisk Arbejde for at indlede og gennemføre Sagen, og som Medlem af Sektionen har Architekt S. T. Kühnel forestaaet Gaardens Rekonstruktion.

Det kunde være fristende nok at skildre, hvorledes Bygningen nu er taget i Brug, og at fremhæve Betydningen af dens »gamle Værelser«, der er den første fuldstændige Række af borgerlige Museumsinteriører herhjemme, noget, som de kjøbenhavnske Samlinger, trods alle deres Skatte, ikke kan vise Magen til. Men det vilde føre alt for vidt at drøfte denne Side af Sagen. Heller ikke er det min Opgave at gøre Rede for Rekonstruktionsarbejdets Enkeltheder. Men det er mig dog umuligt ikke at fremhæve det Arbejde, som Architekt Kühnel og hans Konduktør, Architekt M. B. Fritz, har ydet ved Gaardens Flytning og Genopførelse. Om Smaating kan der maaske hist og her disputeres; i Hovedsagen har man naaet sit Maal, saa vidt muligt at føre Gaarden tilbage til dens oprindelige Skikkelse og dog at lade den beholde en gammel Bygnings maleriske Præg. Det er lykkedes

*) Kapellet er indrettet 1704.

at skabe en Bygning, der virker forbavsende ægte. Grundkarakteren er ramt allerede ved den Omhu, hvormed Sokkelen er lagt ganske med de Unøjagtigheder, som den havde inde paa Gaardens gamle Plads, saa at Tømmerskelettet har bevaret alle de maleriske Svaj og Skævheder, som det i Tidens Løb havde faaet. Og denne Sans for alle Smaatræk, denne Respekt for det givne, der har afgørende Betydning for, at Gaarden kan virke efter sin Bestemmelse, gentager sig i hele Arbejdet.

Endnu er Gaarden kun en Udstillingsattrap; den er blot genrejst for en enkelt Sommer, dens tilsyneladende saa troværdige Murstenstavl er malede Gipsflager, og det staar ikke bedre med Klinetavlene. Men hvordan dens senere Skæbne end vil blive, gør den sikkert sin Nytte ved at vise, hvad der kan komme ud af en gammel, forhutlet og mishandlet Bindingsværksbygning. Og forhaabentlig vil det lykkes paa den ene eller den anden Maade at frelse den fra den Ødelæggelse, som truer den, naar Aarhusudstillingen lukker.

Vilde det ikke være for barbarisk at hugge den til Pindebrænde?

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Svenska almogehem. Udg. af Gustaf Carlsson. Fritzes Forlag. Stockholm 1909. 208 S. 30 Bilag og mange Ill. i Teksten.

Den Bestræbelse, der i de sidste Aar har været fremme i de nordevropæiske Lande, for at bringe mere Mening i det landlige Byggeri, har i Sverig bl. a. givet sig Udslag i den her foreliggende Bog. De samme Følelser, der ogsaa i andre Lande har været de ledende: Frygt for Ødelæggelse af Landskabet ved hæslig Bebyggelse, Harme over de slet indrettede og daarligt byggede Boliger, som Husmands- og Landarbejderbefolkningen paa Landet maa nøjes med, har ogsaa behersket Udg., der paa mangfoldige Rejser i forskellige Egne af Sverig har havt Lejlighed til at konstatere det sjæl- og fornuftløse ved dette Byggeri.

Han har herunder faaet den Tanke, at en Bog, der kunde blive spredt over hele Landet og gennem Billeder og Tekst paakaldte Landalmuens Skønhedssans, Fornuft og, ikke mindst, dens Nationalfølelse *maatte* kunne medvirke til en Forbedring.

Som et lysende Eksempel paa en, indenfor dette Omraade sjælden, Idealisme maa nu nævnes, at Udg., efter at have fattet denne Plan, straks satte den i Værk og paa egen Bekostning afholdt alle Udgifterne ved Fremstilling og Trykning af Bogen, der i et Antal af 60.000 Ekspl. (!) gratis er uddelt over hele Landet paa den praktiske Maade, at den er bleven givet som Flidspræmie i Almueskolernes og nogle andre Skolers øverste Klasser. Endvidere er gratis Ekspl. tilstillede alle tekniske Skoler, Folkehøjskoler, Landbrugsskoler, Sogneraadsformænd, Rigsdagsmænd o. fl. a. Et mindre Antal Ekspl. er at faa tilkøbs i Boghandelen.

Dette storartede, patriotiske Foretagende fortjener den største Beundring, og navnlig fordi det har været Udg. magtpaaliggende at gøre Bogen saa god som muligt og han ikke har skyet noget Offer for at naa dette Maal.

I rigtig Erkendelse af, at det ikke er nok at faa Menneskene til at bygge gode og smukke Boliger, men at det ogsaa er af højeste Vigtighed, at de smaa Brug kan blive økonomisk bærekraftige, har Udg. formaaet nogle paa dette Omraade fremragende sagkyndige til at skrive en Række Artikler, der giver grundig Oplysning om den fornuftigste Driftsmaade af et Husmandsbrug, saavel om Mark, Husdyr, Redskaber o. s. v. som om Have, Træer, Grøntsager, Frugt, Blomster og Buske. Denne Del af Bogen er forfattet af Konsulenterne V. Ekerot, J. Gezellius, C. W. Hjorth og S. Torgersruud, Dr. phil. Hellström og Gartneren Karl Magnusson og med en Indledning, der i al det svenske Sprogs klingende Skønhed priser det svenske Fosterland og er skrevet af Dr. phil. Adrian Molin.

Vi savner Sagkundskab til at komme nærmere ind paa denne Del af Bogen og skal nu omtale den anden Del, der omhandler Byggeriet og er forfattet af Architekt John Åkerlund. For at sætte sig grundig ind i Sagen har Forf. berejst ikke alene Sverigs forskellige Egne, men ogsaa fremmede Lande — bl. a. ogsaa Danmark — og noteret sig, hvad han kunde bruge til en udtømmende Belysning af Spørgsmaalet: »Hur almogehem skola byggas«. Paa det saaledes indvundne Materiale og under Samarbejde med en Kreds af andre Architekter har Forf. udarbejdet sin Tekst; han paaviser dels hvor godt og smukt de gamle byggede, dels hvorledes et moderne Hjem bør bygges, og giver endelig en god og udtømmende Bygningsbeskrivelse. I Slutningen af Bogen er afbildet 15 forskellige Forslag til Almuehjem, der overvejende er udførte af nogle af Sverigs bedste Architekter, og som er tænkte som Typer for de forskellige Egne af Landet. Sverig er stort; Klimaet og Befolkningens Levevis samt de traditionelle Boligformer er saare forskellige fra Skåne til Norrbotten. Derfor har man forsøgt at faa Karakteren og Arten af de foreslaaede Bygningstyper læmpede efter de for hvert Sted karakteristiske gamle Husformer.

Til hver af Boligerne gives der en farvelagt, perspektivisk Afbildning samt udførligt gennemarbejdede geometriske Tegninger, naturligvis stærkt formindskede. Men for hvem, der agter at bygge, er det indrettet saa fortræffeligt, at man (mod Indsendelse af 65 Øre!) kan faa tilsendt Reproduktioner af Tegningerne i den originale Maalestok, ledsaget af Tegninger af forskellige Enkeltheder samt en komplet Materialfortegnelse og en Bygningsbeskrivelse. Dette er i Sandhed at gribe Tyren ved Hornene!

Forslagene er udarbejdede af Architekterne J. Åkerlund, J. J:son Gate, Torben Grut, Alf. Lundén, Gunnar Morssing, Ivar Tengbom og Ragnar Østberg.

Vi glæder os her i Landet til »Husmandsbogen«, der jo er under Arbejde og forhaabentlig ikke lader vente altfor længe paa sig. Men til enhver, hvem denne vigtige Sag ligger paa Sinde, vil vi varmt anbefale ogsaa den her omtalte fortræffelige svenske Bog. Mangt og meget af dens Indhold kan direkte overføres paa danske Forhold.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 21. AUGUST 1909
11. AARGANG Nr. 47

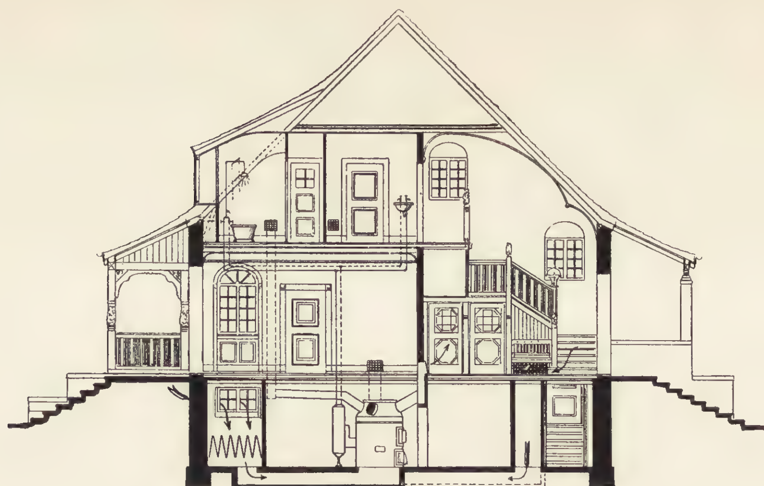
VILLA VED ENGSKIFTEVEJ.

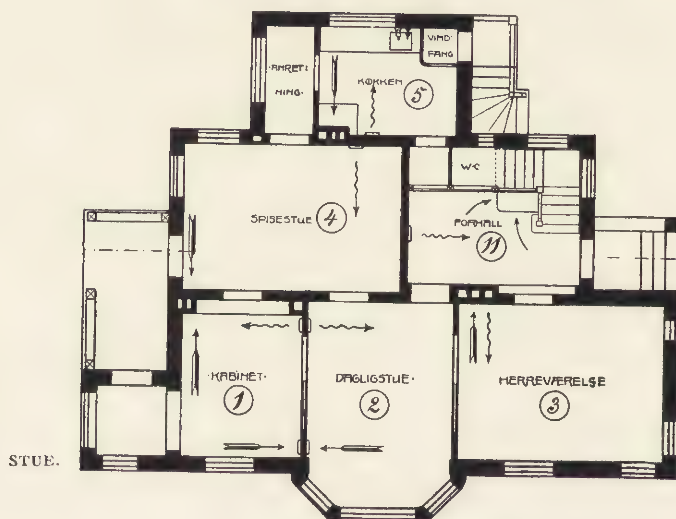

ARCHITEKT ALBERT OPPENHEIM.

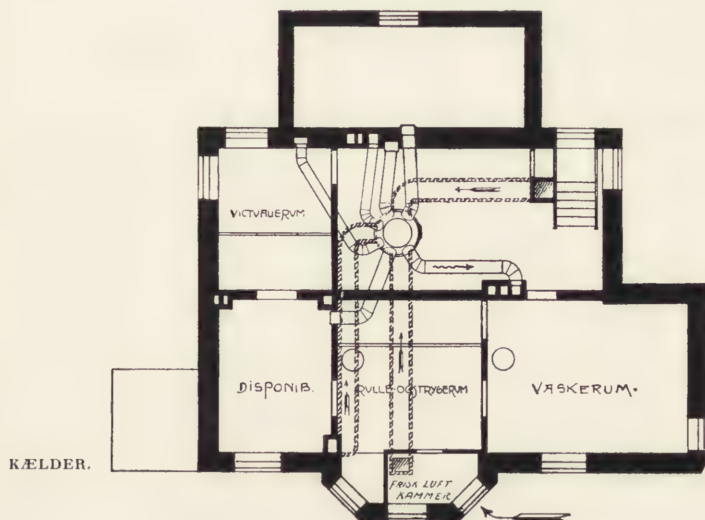
I Villakvarteret mellem Viadukten og Svanemøllevejen, paa Hjørnet af Engskiftevej og Vestagervej har Grosserer Axel Schou ladet opføre den her afbildede Villa, som er bygget af haandstrøgne, røde Sten, dækket med røde, hollandske Tagsten.

Jeg blev af Bygherren opfordret til at bygge en Villa i Palæstil med hvidpudsede Façader og Karnapper i Hjørnerne; da jeg imidlertid vidste, at Architekt Carl Brummer paa det modsatte Hjørne skulde bygge en Villa af røde Sten, følte jeg Trang til at anvende det samme Materiale, med den Tanke, at det muligvis kunde gøre sit til, at den lille Plads, som nu be-

STUE.

KÆLDER.

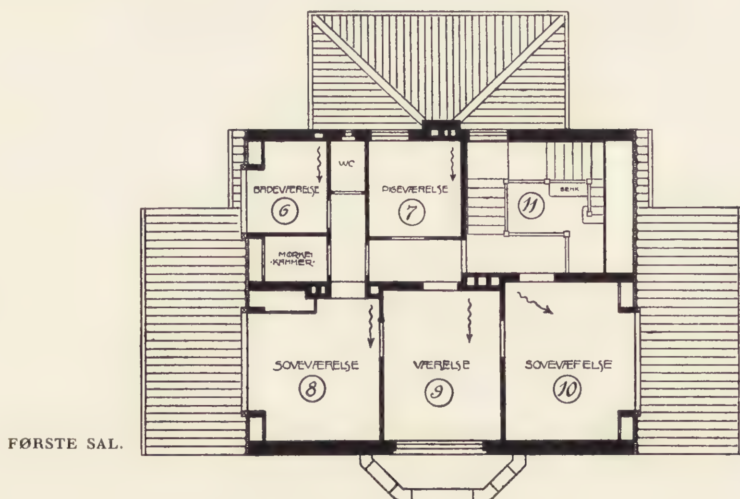
VILLA VED ENGSKIFTEVEJ.

MOD ØST.

grænses af de tvende røde Murstensvillaer, med Tiden kunde fremtræde med en nogenlunde ensartet Karakter, og jeg fik efter forskellige Samtaler min Bygherre til at gaa ind paa min Plan.

Træværket i Trapperummet er udført af Fyrretræ, holdt i gyldenbrun Tone (Lazurfarve). Væggene er hvidkalkede og dekorerede af Hr. Jørgen Storck. Billedhugger Niels Hansen har udskaaret Trappemægleren samt forskellige Afslutninger paa Stolperne, og Blikkenslager M. G. Jensen har

FØRSTE SAL.

VILLA VED ENGSKIFTEVEJ.

VILLA VED ENGSKIFTEVEJ. MOD NORD.

drevet Solskiven. — Inddelingen af denne Solskive voldte mig en Del Besvær, idet jeg først henvendte mig til Meteorologisk Institut, som imidlertid ikke kunde have med det at gøre, men henviste mig til Hr. Corn. Knudsen, hvilket heller ikke gav mig noget Resultat, og da jeg ikke vidste bedre Raad, gav jeg mig til at eksperimentere selv. Ved Hjælp af en Viser afstregede jeg for hver Time fra 10—4 den Skygge, som denne afsatte paa en midlertidig opsat Flade. Disse Aftegninger kontrollerede jeg saa nogen Tid, inden jeg lod Skiven udarbejde, og det viser sig nu, at Uret angiver Tiden temmelig paalideligt hele Sommeren igennem.

Nedenstaaende Haandværkere har været beskæftigede ved Opførelsen af Villaen:

Johannes Jensen: Murerarbejdet; Thorsen: Tømrerarbejdet; De forenede Bygningssnedkerier: Snedkerarbejdet; Ing. Knud Thomsen: Varme- og Ventilationsanlæg; M. G. Jensen: Gas-, Vand- og Blikkenslagerarbejde; Berg og Flyge: Stukarbejdet; Th. Strøm: Smedearbejdet; Berg: Elektrisk Lys og Ringeledninger; Carl Møller: Glarmesterarbejdet.

Albert Oppenheim.

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS.

Ved Præmieuddelingen den 14. ds. blev Udstillingens Guldmedalje, der kun er uddelt i to Eksemplarer, overrakt Architekten, Professor Anton Rosen og Opfinderen Vald. Poulsen. Endvidere blev tre andre Ærespræmier givet (i Form af Diplomer) til Akademisk Architektforening (for

Stationsbyen), Kunstmaler VALDEMAR ANDERSEN og Havearchitekt ERSTAD JØRGENSEN.

Præmieuddelingen, der fandt Sted i Solennitetssalen, foregik under meget festlige Former i Overværelse af over 1000 Indbudne; Ærespræmierne og Diplomerne af 1ste Klasse uddeltes i Kronprinsens Fraværelse af Hds. kgl. H. Kronprinsessen.

Saavel Medalje som Diplom er meget smukke; den første er modelleret af JOACHIM SKOVGAARD, Diplomet er tegnet af afd. Th. Bindesbøll og Joachim Skovgaard i Forening og fuldført af den sidstnævnte.

Til Firmaer indenfor Byggeindustrien uddeltes følgende Udmærkelser:

Diplom af 1ste Klasse (svarende til Sølvmedalje): Christiani & Nielsen, Ingeniører og Entreprenører, Kbhvn. Chr. Christensen, Kunstsmedemester, Kbhvn. A/S De forenede Jærnstøberier, Afd. Svendborg. C. M. Hess, Fabrikant, Vejle. Hans & Jørgen Larsen, Entreprenørforretning og Stenhuggeri, Kbhvn. E. Nielsens mekaniske Stenhuggeri, Kbhvn. Magnus Nielsen, Murermester, Aarhus. F. Oxelbergs Fabrik, Kbhvn. Bernh. Schrøder, Nielsen & Hansen, Kbhvn. Carl Weitemeyer, Smedemester, Kbhvn.

Diplom af 2den Klasse (svarende til Broncemedalje): A/S Aarhus Aktie-Damp-Save- & -Høvleværk, Aarhus. A/S De forenede Teglværker, Aarhus. A/S Hess & Søn, Middelfart. A/S Phønix, Kbhvn. O. Bach-Sørensen, Snedkermester, Aarhus. W. C. A. Bonfils, Fabrikant, Kbhvn. Tagpapfabriken »Dortheasminde«, Jul. Zacharias & Co., Horsens. R. P. Frederiksen, Tømrermester, Aarhus. Jens Grouleff, Blikkenslager, Aarhus. H. P. Hallengreen, Kunstsmed, Kbhvn. Brdr. Hofmann, Snedkermestre, Aarhus. Th. Holm, Dekupør og Billedskærer, Horsens. Emanuel Jensen & H. Schumacher, Kbhvn. Jyllands Træstøberi & Stukkaturfabrik, A. Thomsen, Aarhus. Kragelund Teglværk ved L. Hammerich og R. Heide, Aarhus. Thor Krøyer, Kunstsmed, Kbhvn. H. Lamberg-Petersen, Dekorationsbilledhugger, Kbhvn. Fr. Møller, Billedhugger, Maribo. Søren Schougaard, Murermester, Kbhvn. A/S Vølund, Kbhvn.

Anerkendelsesdiplom: A/S Linotol-Kompagniet, Kbhvn. A/S Svendborg Tagpap- og Cementvarefabrik, Svendborg. A/S Tapetfabriken »Fiona«, Faaborg. R. Guldborg, Dekorationsbilledhugger, Aarhus. N. H. Jensen & Arnold Neble, Dansk Patent-Vinduesfabrik, Kbhvn. Chr. Lerche, Billedhugger, Aarhus. H. C. Petersen, Sten- og Billedhugger, Ærøeskøbing. O. Rasmussen, Kobbersmedemester, Næstved. P. Rasmussen, Snedkermester, Aarhus. A/S Recks Opvarmnings Co., Kbhvn. Carl C. Schentz, Kunstsmedemester, Kbhvn. Marcus Thomsen, Murermester, Aarhus.

ANATOLE FRANCE OM RESTAURERING.

DEN skarpsindige franske Forfatter, der tillige er en meget lærd Mand, som bl. a. interesserer sig for Arkæologi, har i sin Bog »Pierre Noziere« fremsat nogle Betragtninger om Restaurering af gamle Bygninger, der turde

have almindelig Interesse ogsaa for andre end Franskmænd. Nu er vist de fleste enige om, at det Restaureringsprincip, Viollet-le-Duc gik frem efter, nemlig: »ikke som det var, men som det burde være«, og efter hvilket mangfoldige gamle Bygninger er blevne berøvede al Poesi, er forkasteligt. Men det lader jo til, at franske Architekter endnu følger Viollet-le-Duc's Metode. Og Anatole France udøser sin Vredes Skaaler over dem saalunde:

». . . Det er et Spørgsmaal, om ikke Viollet-le-Duc og hans Disciple har spoleret mere for os paa faa Aar end Fyrster og Folk før i Tiden gennem Aarhundreder, men Gudbevares, de første har handlet af kunstneriske Hensyn, de sidste fordi de ansaa alle Oldtidslevninger for noget barbarisk. Det er et Spørgsmaal, om ikke vore middelalderlige Kirkebygninger har lidt mere ved vore Architekters indiskrete Iver end gennem de lange Aarhundreder af Ligegyldighed, som lod dem smuldre hen i Ro. Viollet-le-Duc's ledende Princip var i Sandhed inhumant: ethvert Slot, enhver Katedral bør føres tilbage til sin oprindelige Plan, selv om denne Plan i Aarenes Løb har undergaaet mange Modifikationer, ja selv om den aldrig har været helt og fuldt gennemført. Viollet-le-Duc var en grusom Kraft. Ærværdige og yndefulde Værker som Nôtre-Dame i Paris omgjorde han fra et levende til et abstrakt Bygningsværk. Sligt er en Rædsel for os, som elsker Natur og Liv. I en gammel Monumentalbygning ser man sjældent en og samme Stil helt gennemført; den har levet og maa ifølge Livets Love forandre sig. Enhver Tidsalder har sat sit Præg derpaa; det er som en Bog, hvori hver Generation har skrevet sin Side; man maa ikke forvanske en eneste af disse Sider; hver af dem har sin forskellige Haandskrift; det er et Falskneri og Udslag af en fordærvet Smag at ville omskrive dem til Skønskrift; hver af dem er et Vidnesbyrd i forskellige Retninger, men derfor alle lige troværdige.

Der er flere Slags Harmoni i Kunsten end vore filosoferende Restaureringsarchitekter mener. Paa en Kirkefaçade mellem de store Bispehuer, som to gamle Spidsbuer danner, rejser en Portikus fra Renæssancens Tid sine elegante Søjler à la Vitruvius med let drapperede Engleskikkelser; det er Harmoni, smuk Harmoni. Under en udskaaret Gesims med Jordbærplanter og Nælder fra Ludvig den Helliges Tid pranger en lille Port à la Louis XV med sine Konkylier i frivol Rocaillestil; Aarene har gjort den ærværdig; det er Harmoni, smuk Harmoni. Et pragtfuldt Kirkeskib fra det 14de Aarhundrede er flot overhvælvet af en henrivende Korbue fra Valoisernes Tid; i Tværskibet rejser sig under et rigtig gammelt, juvelprydet Kirkevindue et Alter fra Dekadencens Tid med sine snoede Søjler af rødt Marmor omvundne af gyldne Vinranker. Det er fremdeles Harmoni, smuk Harmoni. Og nu disse Sarkofager i de forskelligste Stilarter og fra de forskelligste Tidsaldere med deres mangfoldige Billeder og Symboler, alt samlet under et Hvælv, hvis Skønhed beror paa dets geometrisk matematiske Regelrethed. Det er *dog* Harmoni.

Jeg saa engang i et af Bordeaux-Nôtre-Damens Sideskibe en Støttepille, som i sin Masse og Disposition ikke adskilte sig synderlig fra de ældre lig-

nende der omkring, men vel i sin Stil og Ornamentering; den var ikke udstyret med Sirater i Form af Spir eller Klokketaarne, og den havde ikke disse trange, blinde Buegange, som gjorde, at Nabopillerne saa tyndere og lettere ud; den havde to Rækker antike Søjler med Medailloner og Vaser. Saadan syntes den Mand, der paa Pierre Chambiges' og Jean Goujons Tid ledede Arbejdet med at erstatte den tidligere Pille, der var faldet i Grus, at Pillen burde være; han var enklere og naivere end vore Architekter nutildags, der vel vilde have restaureret i den gamle Stil. Han forsøgte sig ikke med nogen lærd Efterligning; han var et Geni, og han holdt sig til sin Tid; der var han vel hjemme, men det 14de Aarhundredes Bygningsstil kunde han ikke klare; i saa Fald vilde han formodentlig have leveret os en værdiløs og tvivlsom Kopi; i sin lykkelige Uvidenskabelighed maatte han finde paa noget selv; og saa lavede han et lille Mesterværk i fransk Renæssances Aand og føjede det ind i den gamle Katedral som en Perle, der ikke skadede Ensemblet.

Denne simple Murer havde en rigtigere Kunstforstaaelse end Viollet-le-Duc og hans Skole; vi maa være glade, at de endnu ikke har faaet denne Renæssancepille revet ned og sat en fra det 14de Aarhundrede op i Stedet.

Regelrethedsmanien har drevet vore Architekter til forfærdelige Vandalismer. I selve Bordeaux fandt jeg i et Portrum to Søjlekapitæler med Figurer; de brugtes som Afviserstene; de skulde skrive sig fra et gammelt Kloster; men den ene var fra det ellevte, den anden fra det trettende Aarhundrede, og da nu Klosteret selv var fra det tolvte Aarhundrede, gik jo ikke dette an; saa lavede da Architekten to Kapitæler fra det tolvte Aarhundrede, og de gamle blev satte i Porten. Men et Værk fra det tolvte Aarhundrede, udført i det nittende Aarhundrede, tiltaler mig ikke; det er en Forfalskning og derfor af det Onde.

Viollet-le-Duc's Disciple driver deres Opfindsomhed i Retning af Nedrivning saa vidt, at de erstatter gamle, sorte Stene med nye, hvide, uden Spor af Nødvendighed; originale Motiver erstattes med moderne Kopier. Og det kan jeg nu engang ikke tilgive dem; det gør mig ondt at tænke paa, at selv den ringeste Sten i et gammelt Bygningsværk skal fjernes. Selv om det bare er en stakkels udannet og klodset Bygmester, som har hugget den til, denne Sten, saa har dog den største af alle Billedhuggere, Tiden, lagt sit Arbejde til; han bruger ikke Mejsel eller Hammer, hans Værktøj er Regn, Maaneskin og Nordenvind, men dermed gør han Mesterværker; hvorledes det gaar til, ved man ikke, men Mesterværker bliver det.

Didron, som var indtaget i gamle Sten, skrev kort før sin Død i en Vens Album følgende vise, men højt foragtede Sentens: Det er bedre at bevare et gammelt Bygningsværk end at reparere det, bedre at reparere det end at restaurere det, bedre at restaurere det end at forskønne det. Kort sagt, lad det være som det er.

Det er godt sagt. Lad Architekterne kun sørge for, at de gamle Mindesmærker bevares; lad os saa ikke faa nogen Bessermachen; derved vilde de gøre sig fortjent til alle deres Taknemmelighed, der har Respekt for historiske Fortidsmærker.«

FORSKELLIGT.

Gefion-Laasen. Opfinderen af Gefion-Laasen, Hr. Murermester Rosendahl, har forevist os forskellige Døre, forsynede med denne Laas, i Virksomhed. Som bekendt er det i vort Klima en saare vanskelig Sag at faa en udvendig Dør tæt for Slagvand, især da naar den er indadgaaende. Metoden i Hr. Rosendahls Laas er da denne: idet man trykker Dørgrebet ned for at aabne Døren, løfter man denne ca. 1/2″ i Vejret, og den bliver nu staaende i denne Stilling til Døren atter lukkes. Ved denne Løftning bliver det muligt enten at anbringe Underkarmstykke i Døren eller en opstaaende Metalskinne til Anslag forneden. Slige Anslagsskinner er jo ikke usædvanlige; men ved almindelige Døre maa de anbringes ved den udvendige Side af Døren, medens de her kan sættes indvendigt, hvorved de selvfølgelig genner bedre for Vandet. Endvidere kan der i en Not i Dørens Underramme sættes en Liste af Kautschuk, der ved Dørens Vægt trykkes saa fast ned imod Dørstenen, at den lukker aldeles vandtæt. Denne Metode overflødiggør Vandnæse forneden og synes i det hele at være meget brugbar.

*

Landsudstillingen i Aarhus. Som Svar paa talrige Forespørgsler om, hvorfor Landsudstillingens og Stationsbyens Bygninger endnu ikke har været gengivne i »Architekten«, skal vi oplyse, at det endnu ikke har været muligt at skaffe brugbare Fotografier til Reproduktion. Denne i vore Dage ret usædvanlige Grund skyldes det, at vi i dette Tilfælde nødtvungent har været saa lidt aktuelle. Men efter energiske Henvendelser til rette Vedkommende og med Assistance af Udstillingens Architekt er der nu bleven optaget en hel Række Fotografier, der forhaabentlig vil kunne benyttes til en fyldig Fremstilling af Bygningerne i »Architekten«.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Gesundheits-Ingeniør. Zeitschr. f. d. gesamte Städtehygiene. Festnummer, gewidmet den Teilnehmern an der 7. Versammlung v. Heizungs- u. Lüftungsfachmännern in Frankfurt a. M. 1909. 46 S. m. Ill. og 1 Tvl. 34,5×25 cm. M. 1,25..

Graf, Emerich, Technische Berechnungen für die Praxis des Maschinen- u. Bautechnikers. Ein Handbuch üb. gelöste Beispiele aus der gesamten Mechanik, der Maschinen-, Holz- und Bautechnik, einschliesslich Eisenbeton- und Brückenbau. VIII, 374 S. m. Fig. Indb. M. 6,80.

Gurlitt, Cornel., Historische Städtebilder. X. Bd. (II. Serie, 5. Heft). Potsdam. 33 Tvl. og 31 S. Tekst m. Ill. 49,5×33,5 cm. I Mappe, Subskr.-Pr. 25 M.

Jahresbericht des grossherzogl. hessischen Landes-Wohnungsinspektors f. d. J. 1908. IV, 108 S. 1 M.

Masterpieces of Spanish Architecture. 18mo. 1 sh.

Modern Homes. Described and illust. by T. Raffles Davison. Imp. 8vo. 248 S. 15 sh.

Porter, A. K., Mediæval Architecture. Its Origins and Development. 2 vols. Imp. 8vo. 1014 S. 63 sh.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 28. AUGUST 1909
11. AARGANG Nr. 48

KJØBENHAVNS VANDVÆRK.

VÆRKET VED THORSBRO.

VÆRKET VED THORSBRO SET FRA SYD.

Den 9. August d. A. har Kjøbenhavns Vandværk bestaaet i 50 Aar, i hvilken Anledning Kommunalbestyrelsen har udgivet en historisk Beretning om Kjøbenhavns Vandforsyning, et stateligt og særdeles interessant Værk med mange Billeder fra gamle Dage indtil vor Tid. Værkets første Afsnit: »Om Kjøbenhavns Vandforsyning til 1812« er forfattet af Kredslæge, Professor Nielsen, de øvrige Afsnit af Direktør F. Øllgaard, bistaaet af Ingeniørerne Larsen og Secher. Fra dette Værk er nedenstaaende kortfattede Oplysninger hentede.

Det første Vandværksanlæg, der toges i Brug i 1859, var væsentligst baseret paa en Forsyning med Overfladevand, men allerede i Vandværkets tidligste Aar opspædte man dette Vand med »Kildevand« fra enkelte Brønde og artesiske Boringer. Det var dog først, efter at nogle Prøveboringer ved Søndersø i 1884 havde vist, at der her fandtes et righoldigt, vandførende

BORING VED THORSBRO.

Lag dybt nede i Undergrunden, at der blev Mulighed for at skaffe Kjøbenhavn en Vandforsyning, som udelukkende anvendte kimfrit Vand fra dybe, underjordiske Lag. Efter et særdeles dygtigt og maalbevidst Arbejde kunde Vandværkets Direktør fra Begyndelsen af Aaret 1893 udelukke alt Overfladevand fra Kjøbenhavns Drikkevandsforsyning, og siden den Tid kan Staden glæde sig ved en Vandforsyning, der i hygiejnisk Henseende overgaar saa godt som alle andre Storbyers.

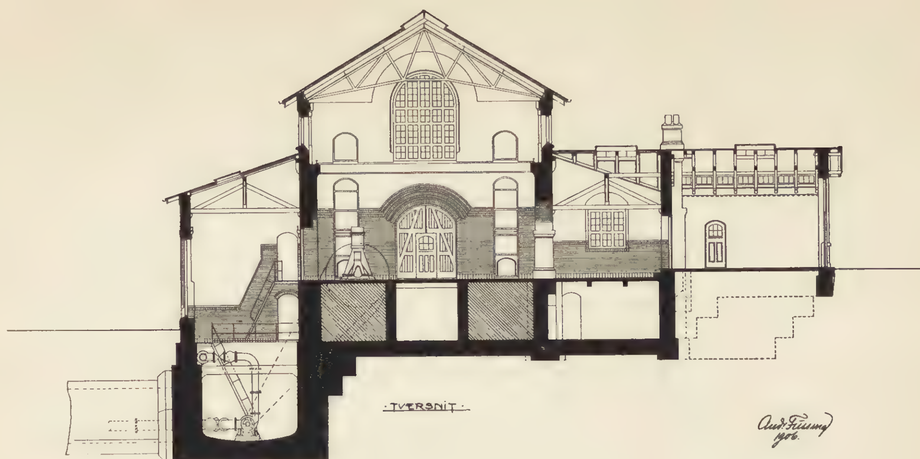
Medens Kjøbenhavns Indbyggerantal i de 50 Aar, Vandværket har bestaaet, er steget fra ca. 155.000 til ca. 450.000 Mennesker, er samtidigt Vandforbruget pr. Individ steget fra 46 Potter pr. Døgn i 1860 til 111 Potter pr. Døgn i 1908, hvilket i det samme Tidsrum giver en Stigning i det samlede Aarsforbrug fra 19 til 133,5 Millioner Tønder. Med denne Forbrugets stærke Vækst er stadig fulgt Udvidelser af Kommunens Vandindvindings- og Oppumpningsanlæg, der forsynes fra Harrestrupaadalen og Egnen omkring Søndersø.

Man var imidlertid klar over, at der med de ovennævnte Forsyningsmaader ikke kunde paaregnes mere end ca. 450.000 Tønder Vand i Døgnet og man bestemte sig da for at foretage Undersøgelser i Egnen syd for Taastrup, hvor allerede i Midten af forrige Aarhundrede en Prøveboring havde ladet formode, at Undergrunden var særdeles vandrig. Undersøgelserne gav et godt Resultat — en Prøvepumpning viste, at der kunde paaregnes en Vandmængde paa 200—250.000 Tdr. pr. Døgn —, og i Aarene 1896 til 1903 erhvervedes en Del Arealer i Lillevejleaadalen, paa hvilke der nu — efter en af Kommunalbestyrelsen given Bevilling paa 2.147.000 Kr. — i Aarene 1906—08 er udført et nyt Vandværksanlæg, kaldet Værket ved Thorsbro.

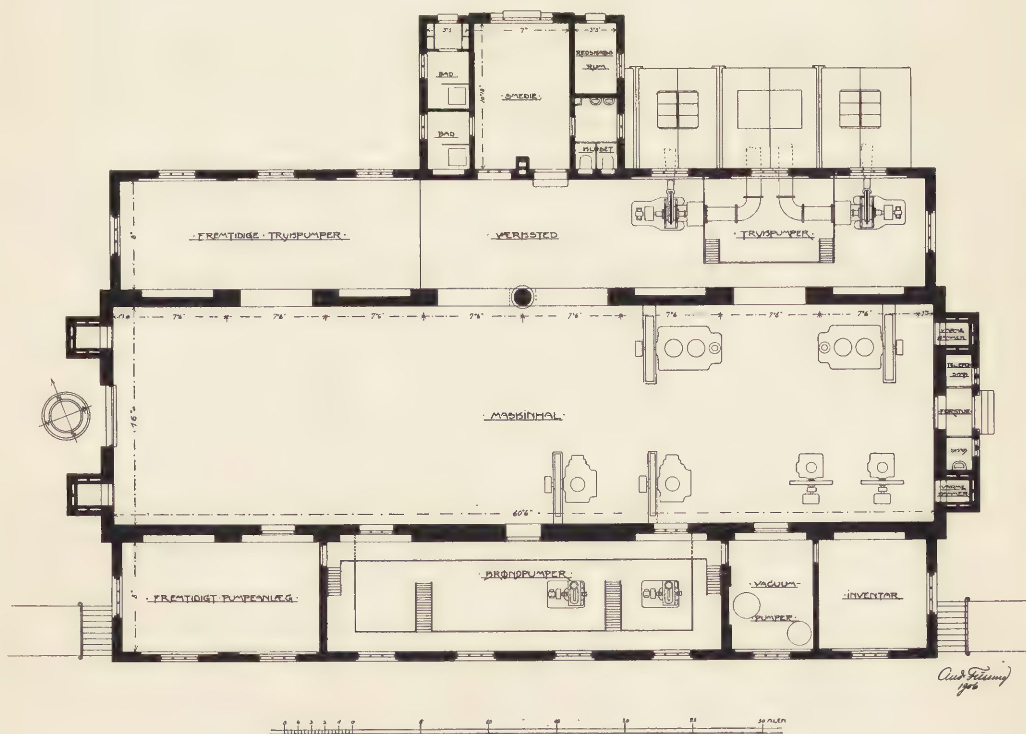
OVERBYGNING OVER SAMLEBRØND VED THORSBRO.

Vandindvindings-Anlæget her er fordelt paa

SNIT AF MASKINHUS VED THORSBRO.

tre Kildepladser. Af disse ligger »Solhøj« med sine 14 Stkr. 10″ Boringer og »Thorslunde« med sine 6 Stkr. $6^1/_2$″ Boringer saa højt, baade hvad Terræn og Vandrejsning angaar, at Vandet herfra uden Pumpning kan føres til den tredje Kildeplads, »Thorsbro«, dels ved Hævertvirkning dels ved

PLAN AF MASKINHUS VED THORSBRO.

Gravitation. Afstanden mellem Thorsbro og Solhøj er ca. 1/2 Mil, Thorslunde ligger midt imellem disse.

Ved Thorsbro findes 28 Stkr., dels 10″ dels 6 1/2″ Boringer, knyttede til 3 Hævertledninger, der er førte til en fælles Samlebrønd; herfra løftes Vandet af Brøndpumperne til et Reservoir, rummende 10.000 Tønder, og i dette udmunder ogsaa Ledningerne, der fører Vandet fra Solhøj og Thorslunde.

Fra Reservoiret løber Vandet til Sugebrønden for de i Maskinhuset opstillede Trykpumper, der gennem en henved 2 1/2 Mil lang Jærnledning af 650 mm. Diameter trykker Vandet op i Søndermarksbassinet, hvorfra det befordres videre ud i Byen af Pumpestationen ved Gl. Kongevej. Det i

MASKINHUS VED THORSBRO SET FRA VEST.

Maskinhuset monterede Pumpeanlæg bestaar af 2 Stkr. Sulzers Centrifugalpumper som Brøndpumper og 2 Stkr. Højtrykscentrifugalpumper som Trykpumper. Drivkraften er udelukkende Dieselmotorer saavel for Pumperne som ogsaa for to Dynamoer, der leverer Lys og driver nogle mindre Værktøjs-Maskiner samt Olie- og Luftpumper. Maskinhuset er bygget saa stort, at der er Plads til at forøge det nuværende Pumpeanlæg til det dobbelte og til Maskiner for elektrisk Fjærndrift af endnu ikke udbyggede Kildepladser; i sin nuværende Størrelse er Anlæget i Stand til at kunne sende en Vandmængde paa ca. 150.000 Tønder i Døgnet ind til Byen.

Anlæget er projekteret og Arbejdet ledet af Direktør Øllgaard med Bistand dels af afdøde Maskiningeniør Ursin, dels af Ingeniørerne Larsen, Olivarius og Sørensen, medens jeg har tegnet alle Værkets Bygninger og ledet disses Opførelse. Jeg er saavel Direktør Øllgaard som alle d'Hrr. In-

geniører megen Tak skyldig for godt og forstaaende Samarbejde; de hosstaaende Billeder viser, hvad der er kommet ud deraf.

Alle Bygningerne: Maskinhus, Overbygning over Samlebrønd, to Hanekamre, et Pumpehus ved Solhøj samt to Funktionærboliger er pudsede og hvidtede udvendigt; Maskinhuset og de andre Værkbygninger har Granitsokkel og er tækkede dels med Skifer, dels med Tagpap. Boligerne har Tegltag. I Maskinhuset og Værkbygningerne er der i stor Udstrækning anvendt glaserede Sten — hvide eller gule med grøn Sokkel og Frise — til Skal-

MASKINHUS VED THORSBRO INDVENDIGT.

muring af Vægge, paa Gulvene er lagt enten Fliser eller Terrazzo; forøvrigt er Væggene hvidtede, og Træværk og Jærntag har stærke Farver. Der er lagt Vægt paa, at man overalt kan komme til med Pensel, Skruppe og Pudseklud, ingen Kroge til at samle Snavs, ingen skarpe Kanter at støde af. Anvendelsen af Dieselmotorer til Drivkraft har befriet dette Anlæg for den ellers uundgaaelige Dampskorsten, en Fordel ikke blot for Renholdelsen af Bygninger og Rum, men navnlig for Anlæget, som det ligger i Landskabet.

Funktionærboligerne er tildels omgivne af gamle Træer, som det er lykkedes at bevare, og de er indvendigt udstyrede paa god borgerlig Vis; de er opførte i samlet Entreprise af H. Pedersen & Co. i Køge. Bygningsarbejderne ved Værkbygningerne er blevet godt udførte af Murermester

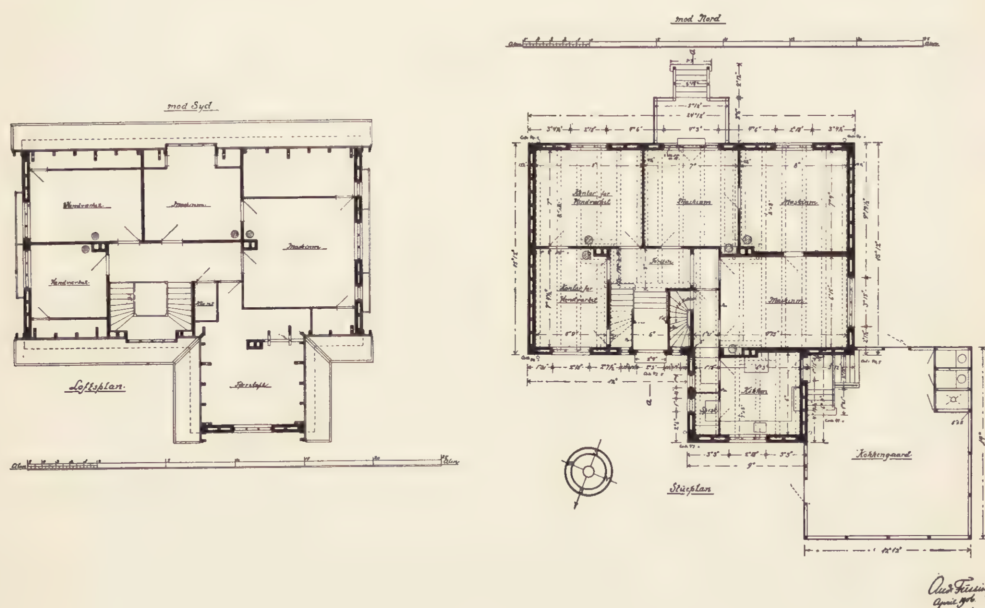

FUNKTIONÆRBOLIG VED THORSBRO SET FRA NORD.

Rothe, Tømrermester Zeltner, Blikkenslagermester Hannibal, Snedkermester Julius Petersen, Smedemester Seifert og Malermestrene Petersen & Andersen.

Omkostningerne ved Bygningsarbejderne beløber sig ialt til ca. 250.000 Kroner.

Andr. Fussing.

PLANER AF FUNKTIONÆRBOLIG VED THORSBRO.

FAGMAND OG KRITIKER.

I disse Dage, hvor Spørgsmaalet »Kritik« har været underkastet en Drøftelse i »Architekten«, kan det have sin Interesse at se, hvad en anset tysk Kritiker mener om denne Sag, hvorfor vi aftrykker nedenstaaende Indlæg af Dr. ROBERT BREUER i Berlin (Innendekoration, 1. H. 1909).

SAA længe der gives en Kritik, gives der ogsaa Folk, der bestrider Kritikerens Eksistensberettigelse og som dernæst spørger ham, hvorfor just *han* er kommen til at gøre Fordring paa Retten til at dømme, hvem der har kaldet ham dertil og hvor han har erhvervet sig den nødvendige Uddannelse. Det er begribeligt, at de, som Kritikeren har beredt Ærgrelse, er de ivrigste til at slaa denne Nidding til Jorden. For den overfladiske Betragter er det nok at føre Modstanden mod Kritikerens Herredømme tilbage til en slig Ærgrelse; man trækker maaske paa Skulderen og siger: Manden har Ret, for ham maa Kritikeren være en Anstødssten. Imidlertid, den Mulighed ligger nær, at ogsaa de, hvem Kritiken har gjort meget godt, hemmelig, naar de er alene, overlegent beler den skattede Velynder: egentlig har han dog ingen Forstaaelse, og det væsentlige formaar han ikke at se, men han bager af Ord en god Postej, af hvilken vor Berømmelse og vor Portemonnæ kan æde sig mætte. Med en saadan Nedladenhed kan Kritikeren ikke lade sig nøje; han maa have sin Eksistensberettigelse og sin Nødvendighed fastere grundet. Det er ham ikke nok at blive drukket til som en velvillig Onkel; han maa forskaffe sig den fornødne Anerkendelse i sit trefoldige Kald som Dommer, Opdrager og Profet. Han maa reducere Forestillingerne om Begrebet »Fagmand«, som man plejer at spille ud imod ham. Han maa bevise sin fuldkomne Kompetence, ganske vist en Kompetence i højere Forstand. Først da vil han turde haabe, at hans Ros ikke er kun Reklame men Produktionskraft; maaske lykkes det ham endog at overbevise dem, han har dadlet, de modstræbende, om den positive Værdi af hans Negationer.

Fagfolkene ønsker ikke Kritikeren, men de ønsker at blive omtalte, de ønsker Artikler om sig selv og helst imod »de andre«. Derfor ligger det Spørgsmaal nær: hvorfor skriver Fagfolkene da egentlig ikke selv det, de anser for nyttigt. Hvorfor griber de ikke til denne radikale Løsning? Fordi, for det første: Virkningen paa Publikum vil udeblive, hvis Kunstneren og Producenten vilde rose sig selv. For det andet: fordi de kun i sjældneste Tilfælde vilde formaa at udtrykke den gode Mening, de har om sig selv, i en forstaaelig og virkningsfuld Form. Erfaringen lærer, at en Dom kun da faar Værdi, naar den voksede op paa nevtral Grund; Publikum er en Gavtyv: det tror ikke saadan uden videre Maler Meyers Paastand om, at hans Billeder er Aarhundredets bedste, eller Fabrikant Lehmanns om, at hans Sovesofaer vilde være enhver Udstillings Clou. Publikum spørger: *hvor er den upartiske?* Kun af ham vil det lade sig raade. Selvfølgelig forudsætter det, at denne nevtrale Instans ogsaa forstaar noget af de Ting, der kommer for Retten. Og saa kommer den fatale Vanskelighed ved at gøre sig forstaaelig; »die deutsche Sprak ist eine schwere Sprak«. Ordene

er saa at sige ogsaa et Materiale, og til at beherske dem behøves en bestemt Teknik. At bygge noget sammen af Ord, saaledes at det faar Fasthed, Skikkelse, Prægnans, Logik, Rhytme, Skønhed og — Virkning, det er nemlig et Fag for sig og kræver ikke mindre Kundskab og bestemte Ævner, end maaske det at lave en Dragkiste eller hugge et Monument. Denne Skrivekunstens og Bogfremstillingens Fordring om at være et Specialfag er maaske ikke umiddelbart indlysende. Oho! raaber Vismanden paa Stamknejpen: lærer maaske ikke alle Mennesker at skrive, og selv i Pogeskolen skrives der Stile! Naturligvis, gode Ven, ligesom ogsaa alle Mennesker lærer at tegne, hvorved der efter den nye Metode ofte fremkommer særdeles nette og respektable Blade; endvidere lærer mange Købstadbørn at smøre Farver paa og at lave mange Slags Ting af Træ og Pap. Derfor er vel ingen af dem Malere, Billedhuggere eller Snedkere; men lige saa lidt er den, der er avanceret 3 Kilometer fra ABC'en, Forfatter, Litterat, som det foragteligt hedder. Ja selv mange studerede Folk behøver ikke at være Ordets Teknikere eller Mestre. Det er imidlertid unyttigt at have den bedste kritiske Mening om sig selv eller andre, naar man ikke ævner at bringe denne ind under en verbal Form. Derfor maa Kritikeren være Forfatter.

Der har tilforn kun været faa Kunstnere, der om sig selv eller om andre har sagt et og andet fornuftigt. Især tager ingen Kunstner saa meget fejl af nogen som af sig selv. Man behøver kun at gøre sig den Ulejlighed at gennemse Lionardos, Dürers eller Feuerbachs Bøger for at finde en Rigdom af den Art Fejltagelser. Det værdifulde ved det, Kunstnerne siger om sig selv, ligger mindre i Bedømmelsen af det egne Værk, end i Forklaringen, Analysen af deres subjektive Skaben. Kunstnerbøger har kritisk kun ringe Betydning, Tyngdepunktet ligger i Psykologien, i Autobiografien. Man tænke paa Gaugin: Noa-Noa, eller paa Vincent van Goghs Breve. Hvad Kunstnere siger, er altid ensidigt, maa være det. Man læse Böcklins Meddelelser til Floerke. Selv et saa godt Hovede som Fromentin formaar ikke ved Værdsættelsen af de gamle Belgiere og Hollændere at frigøre sig for sin personlige Kærlighed og Tilbøjelighed. Og naar Liebermann skriver eller siger et eller andet, bærer det altid Vidnesbyrd om en sleben Intelligens, men er dog altid — Liebermann. Nu kan Kritikeren naturligvis ikke krybe ud af sit Skind, ogsaa han vil altid dømme subjektivt. Men Kritikerens Subjektivitet er ikke paa nogen Maade saa tilspidset og saa ubetinget som Kunstnerens. *Kunstnerens Kraft er hans Ensidighed; Kritikeren stræber efter at gøre sin Basis saa bred som mulig,* efter at ophobe de flest mulige Sammenligningsværdier. Kunstneren vil paastaa, sætte sin egen Mening igennem; Kritikeren vil søge det almengyldige i de mange Tilsyneladelser, han tragter efter at finde Virkningerne i deres Aarsager, de æstetiske og psykologiske Love, der staar bagved Formen og den formende. Kritikeren forbliver vel et Subjekt taget for sig, en Personlighed, men sammenlignet med Kunstneren er han den objektive Instans.

Fagfolkene siger: Kritikeren har ikke det fornødne Kendskab til Teknikken, til Enkelthederne i Fremstillingsprocessen; en gyldig Dom kan kun

den have, der er nøje fortrolig med Haandelaget, derved at han selv saa og saa ofte har udført Tingen. Denne Mening er grundig forkert. Al Forskning har at gøre med et Objekt, der er adskilt og fjærnt fra den Undersøgende. Naar Forskeren kun kunde danne sig en Mening om det, han selv har været med til at gøre, gaves der hverken en Naturforskning eller en Historieforskning, eller nogen anden Videnskab. Botanikeren har heller aldrig kunnet krybe ind i en Plante, eller faa den til at vokse; han er ikke engang Gartner og dog formaar hans Viden ikke alene at klarlægge Plantens Levnedsløb, dens Funktioner, dens Liv og Død, men ogsaa dens Stamtræ og dens Enkeltcelle, og foruden dette kender han dens nyttige og skadelige Egenskaber, dens Værdi eller Mangel paa Værdi, dens Forhold til andre Organismer, dens Stilling i Kosmos. Og just saaledes stiller det sig med enhver Forskning, hvad enten det drejer sig om botaniske eller zoologiske, historiske eller samtidige Æmner. Kriminalisten er selv hverken Tyv eller Morder, dog er den kriminelle Handling i alle Stadier ham fuldt bevidst, og hans Blik trænger ind i Forbryderens Sjæleliv, i de økonomiske og nedarvede Aarsager til Forbrydelsen. Og som Modsætning: den lille Snedker, der Aar ud og Aar ind laver Skabe for en Afbetalingsforretning, vil næppe nogensinde have tænkt over, hvilken Stilling han indtager indenfor Forretningsprocessen, hvorledes den Arbejdsform, han er henvist til, er opstaaet, og hvorledes den vil forsvinde. Og hvis man sagde ham, at han, set fra et sundt nationaløkonomisk Standpunkt, selv ogsaa imod sin Vilje, uimodsigelig var et slemt Skadedyr, saa vilde han benægte det, i hvert Fald ikke begribe det. Det er derfor ikke sandt, at kun den kan dømme om en Sag, der paa det intimeste er bunden dertil. Lige modsat: jo større Afstanden, jo omfangsrigere Synskredsen, jo mere pietetløs Metoden for den analytiske og syntetiske Tænkning er, des snarere er en Dom af almen Gyldighed at vente. Det er sikkert, at hvem der vil bedømme Rum (Innenräume), maa have studeret den menneskelige Boligs og Møblernes Historie, Sæderne, Økonomien og Kulturen, maa føle alt dette levende, at han ikke undersøger, forstaar og vurderer det som et dødt Udstyr, men som en Koncentration, et Udtryk for en bestemt Tilværelseskreds. Sandelig, han maa ogsaa vide Besked med Teknikken, Materialet, Arbejdsgangen, han maa formaa at erkende den enkelte Genstand som Produkt af bestemte Stykker Værktøj og deres Ejendommeligheder, han maa have Sans for at efterspore, om Værktøjets Anvendelse har været behersket af Logik og Rhytme. Men han har aldeles ikke nødig at vide, om og hvor mange Skruer der hist og her er anbragt, hvor meget Træet koster i denne Sæson, om Modellen i Schulzes Katalog vil være gangbarere end den Original, Schulze sætter sit Haab til. Fagfolkene skulde vænne sig af med at demonstrere mod Kritikerne med Argumentet om den tekniske Uvidenhed. En Kritiker behøver ikke at vide, hvorledes man koger Lim, eller hvorledes man kan tage smaa Søm i Munden uden at sluge dem; men han vil, naar han ikke er komplet Ignorant, altid vide det tidobbelte af, hvad han nødvendig maa vide. Fagfolkenes Bebrejdelser mod den Kritiker, der kender Historien og har uddannet sin Smag, virker komisk; ligesom det vilde være komisk, om en

Tandlæge eller selv en Kliniker vilde have beskyldt Virchow for at være Dilettant.

Det er iøvrigt sælsomt, at de virkelig store Kunstnere ingensinde er saa bittert utilfredse med Kritikerne, eller saa hidsigt beraaber sig paa Fagmanden. Men de smaa og de mindste, de der er bagud, de spidser Munden og stamper imod Brodden. Hvorledes vilde det nu være, naar Kritikeren forsvandt, naar Litteraten blev nedsænket i Orkus? Har Anklagerne gjort sig det klart, *hvilken uhyre Nytte, Kunsten og Kunsthaandværket har haft og vedblivende har* af en Diskussion for Offentligheden i Aviserne og Tidsskrifterne. Hvor har nogensinde før Maleri, Billedhuggeri, Snedkeri og Væveri saaledes været Samtaleæmne, Tema baade for Salonen og for Auditoriet! Derved er der maaske nok kommet en Del Uro ind i mange intetsigende Virksomheder og endnu mere i den vanemæssige Slendrian; men Viljen til Fremskridt har haft sin Nytte deraf.

Derfor: den kloge Fagmand glæder sig over Kritikeren, og saafremt han tror at have opdaget en Fejl, et Hul eller manglende Viden hos ham, siger han til ham: »Ven, kom til mit Værksted, jeg vil vise Dig dette og hint, og vi vil begge blive berigede derved«.

Robert Breuer.

EN ARCHITEKTS ANSVAR.

For nogen Tid siden hændte det, at et Bræddegulv i Stueetagen i et Hus paa Landet viste sig at være befængt med Svamp. Der var ingen Kælder, men Betongulv omtrent i Jordhøjde; mellem Betongulvet og Bræddegulvet var et Luftrum paa ca. 12 Tom. Højde; Murermesteren havde glemt at sætte Luftriste i Muren, trods Architektens Paalæg herom. Ejeren og Murermesteren var rørende enige om, at Architekten var den, der bar Ansvaret for Skaden, idet han, efter at Huset var færdigt, havde synet Arbejdet og godkendt dette, og de var lige saa enige om, at Architekten maatte betale for et nyt Gulv.

Ved et andet Hus paa Landet, der var dækket med Straa- eller rettere Rørtag, skete der det mærkelige, at hele Huset en skønne Dag fyldtes med smaa Larver, der i Millionvis vrimlede omkring allevegne og bragte Beboerne til Fortvivlelse og tilsidst for en Tid drev dem ud af Huset. Efter meget Hovedbrud og ved Hjælp af tilkaldt biologisk Assistance oplystes det, at Larverne var Døgnfluelarver (om jeg ikke husker fejl), der var udklækkede i Tag-Rørene; disse var huggede i en Sø i Nærheden og var lagt op, inden de var blevne tilstrækkeligt tørre (visne). Tækkemanden, der havde lagt Taget, blev derpaa fremstillet i Forhør, men erklærede, at det var jo Architekten, der havde skrevet i sine Konditioner, at Taget skulde være dækket inden den og den Dato, saa det kunde han itte ta' sig nouet a'. Naturligvis, det var jo da fuldkommen rigtigt; skønt den højeste Sagkundskab meget godt vidste, at Rørene skulde være gennemtørre, saa var han hvid som en Svane, men Architekten, ham var der ingen Pardon for, og

den vrede Bygherre søgte ham for Tort og Svie og Udflytning til Betaling af et passende Beløb. (Larverne var forlængst stukket af; efter at de nogle Dage havde rekreeret sig som Pupper, fik de pludselig Vinger paa og forlod Familien.)

Til disse to Eksempler knytter sig Spørgsmaal af stor Rækkevidde: hvor vidt gaar en Architekts Ansvar? Er den ledende Architekt pligtig til at erstatte den Skade, der kan forvoldes ved daarlig Udførelse af Arbejdet, og har Haandværksmestrene intet Ansvar, naar Architekten har godkendt Arbejdet? Det vilde sikkert interessere mange, om disse Spørgsmaal kunde blive besvarede i »Architekten«. *P.*

Da vi selv er ude af Stand til at klare dette rent juridiske Spørgsmaal, som forøvrigt særdeles ofte har været drøftet i Architektkredse, lader vi det gaa videre, i Haab om, at sagkyndige vil optage det til Besvarelse.

Red.

FORSKELLIGT.

Foreningsmærket. Til den tidligere omtalte Konkurrence om Tegning til et nyt Foreningsmærke for A. A. var der fra 13 Deltagere indkomne ca. 70 Udkast, der den 24. ds. blev bedømte af d'Hrr. Professor Hans Tegner, Axel Berg og Hack Kampmann. Det Forslag, man enedes om at præmiere, viste sig ved Navnesedlens Aabning at være udført af Architekt A. Clemmensen. Mærket vil i nærmeste Fremtid blive gengivet i »Architekten«.

✶

Landsudstillingen. Ved Meddelelsen i forrige Hæfte om Præmierne ved Landsudstillingen havde vi glemt at medtage Glarmester Carl Møller, Kbhvn., der fik tildelt Diplom af 1. Klasse.

✶

Kataloger. Firmaerne Recks Opvarmningskompagni A/S og A/S Vølund har hver især udsendt illustrerede Kataloger, der viser de to Aktieselskabers udstrakte Virksomhed paa Opvarmningens og Ventilationens Omraade. Af det førstnævnte Firmas Katalog ses det, at »Recks System« har fundet Anvendelse i saa godt som alle europæiske Lande, i Amerika, Kina og Japan.

✶

San Francisco. Af de 28.000 Bygninger, som blev ødelagte af Jordskælvet og den derpaa følgende store Brand, er der nu (ifølge Deutsche Bauhütte) — tre Aar efter Katastrofen — opført 16.800. (Hvilket Eldorado for Architekter!) De nye Bygninger er endda større end de gamle og dækker et langt større Fladerum end disse. Før Jordskælvet talte Staden ca. 450.000 Indbyggere; derefter sank Antallet til 350.000, men er nu allerede oppe paa over en halv Million.

✶

Til Beskyttelse af Paris's Stadbillede har den franske Minister for Undervisning og Kunst faaet oprettet en »Commission des perspectives monumentales de la ville de Paris«. Kommissionen bestaar af 30 Medlemmer under

Forsæde af Understatssekretæren for de skønne Kunster; 12 af Medlemmerne er Architekter, Resten Malere, Senatorer, Rigsdagsmænd og Kommunalraadsmedlemmer. Kommissionen har til Formaal at vaage over, at de bestaaende Gader ikke ødelægges ved vansirende Bygninger eller Forandringer af de nuværende; den skal derfor syne og prøve alle herhenhørende Projekter, endvidere medvirke ved Anlægget af nye Gader. Kommissionens Stilling er dog kun en raadgivende, Udførelsen af dens Beslutninger og Afgørelsen af dens Indstillinger ligger i Ministerens Haand.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Richey, H. G., The building Foreman's Pocket Book. 12mo. Indb. 21 sh.

Eckel, E. C., The Portland Cement Industry from a financial Standpoint. New York 1909. 93 S. With Maps and Diagr. 9 Kr.

Hoppe, Arch. Kurt, Gärten u. Garten-Architekturen. 79 S. m. Ill. Lex.-8vo. 2 M.

Jahrbuch der Innung: Bund der Bau-, Maurer- u. Zimmermeister zu Berlin, zugleich e. Führer durch das baubehördl. u. baugewerbl. Gross-Berlin, im Auftrage des Vorstandes bearb. vom Geschäftsführer der Innung. VII. Jahrg. f. d. Geschäftsjahr 1909. 565 S. m. Ill. 2 M.

Kleesattel, Arch. Jos., Alt-Düsseldorf im Bild. Eine Sammlg. v. niederrhein. Heimatkunst. 107 Tvl. og 16 S. Tekst. 6 M.

Kuhn, Alb., Allgemeine Kunstgeschichte mit ästhetischer Vorschule als Einleitung zur Geschichte und zum Studium der bildenden Künste. Die Werke der bildenden Künste vom Standpunkte der Geschichte, Technik, Aesthetik. 3 Bde. in 6 Halbbdn. Einsiedeln, 1909. M. 5572 Ill. 175 M. Indhold: I. Geschichte der Baukunst mit ästhetischer Vorschule als Einleitung zur Geschichte und zum Studium der bildenden Künste. 2 Halbbde. XX, LXXII, 1086 S. og p. 472a-n. M. 2023 Ill., hvoraf 1697 i Teksten og 326 paa 29 Bilag. — II. Geschichte der Plastik. 2 Halbbde. 862 S. og p. 376a-i. M. 1543 Ill., hvoraf 1211 i Teksten og 332 paa 73 Bilag. — III. Geschichte der Malerei. 2 Halbbde. 1437 S. og p. 664a-r. M. 2006 Ill., hvoraf 1682 i Teksten og 324 paa 105 Bilag.

Lambert, A., und Stahl. Deutsche Residenzen und Gärten des XVIII. Jahrhunderts. I. Tl. Nymphenburg-Schleissheim. Leipzig 1909. 4to. 20 Tvl. med 27 Illustr. og XII S. Tekst. 30 M.

Müller, Prof. Siegm., Die Eisenbetonkuppel der Friedrichstrassenpassage in Berlin. (Af »Armierter Beton«.) 24 S. m. Ill. Lex. 8vo. 1 M.

Das neue Justizgebäude an der Luitpoldstrasse in München. Denkschrift herausgegeben von Professor Dr. Friedrich von Thiersch. M. 6 Tvl. i Litografi, Farve- og Lystryk og 4 Ill. Folio. I Mappe 5 M.

Toll, Michael, Die deutsche Nationalkirche S. Maria dell'Anima in Neapel. Beiträge zu ihrer Geschichte. M. 3 farvetr. Kunstbl. og 1 Kobbertryk. X, 126 S. 31×24 cm. 8 M.

Uber, Geh. Ob.-Baur. R., Centralheizungs- u. Lüftungsanlagen in preussischen Staatsgebäuden. Erläuterungen zum Runderlass, betr. die Anweisung zur Herstellung u. Unterhaltung von Centralheizungs- u. Lüftungsanlagen vom 29. April 1909 sowie Ratschläge f. die Aufstellung v. Heizprogrammen u. die Prüfung v. Wettbewerbsentwürfen. (Af »Centralbl. d. Bauverwaltung«.) 23 S. 50 Pf.

Zur Kunstförderung. Ein Mahnwort von k. k. Oberbaur., Prof. Otto Wagner. M. 4,20.

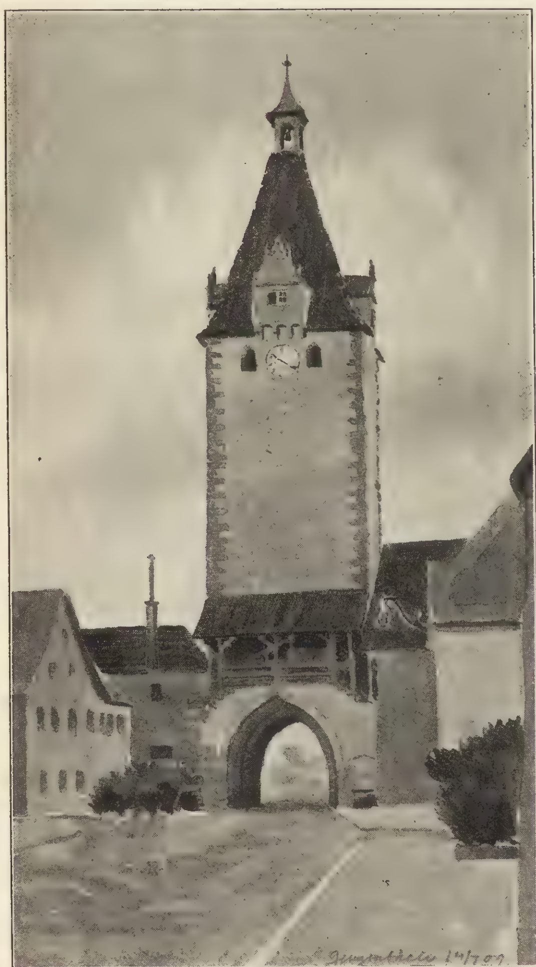
Town Planning and Modern Architecture at the Hampstead Garden Suburb. With Contributions by Raymond Unwin and M. H. Baillie Scott. M. 2 farvetr. Ill., 120 Planer og Fotogr. 1 sh.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 4. SEPTEMBER 1909
11. AARGANG Nr. 49

REJSEBREV.

GENGENBACH.

Mürren i Berner Oberland.

De ulykkelige Architekter, som skal bygge Huse her! Det er ganske ligegyldigt, hvad de vilde lave, det vilde uhjælpeligt blive ynkeligt, fladt og forlorent, hvis de vilde prøve paa at pynte op med »Morsomheder« og Kruseduller, for der ligger en Række Kæmper ovre paa den anden Side af Dalen, som nok skulde slaa det sønder og sammen: Wetterhorn, Mönch, Jungfrau og hvad de hedder allesammen, de mange hvide Tinder. Engang imellem dundrer det derovre fra som Torden; det er en Lavine, som falder ned, men det er for sent saa at kigge — den er falden, længe førend Lyden naar herover.

Nej, mellem smaa, hyggelige og overkommelige Bjerge, som inde i Schwarzwald, dér tager Husene sig bedre ud. Der ligger en gammel By, Gengenbach, som jeg havde megen Fornøjelse af, og som vist kun de færreste kender. Den er lidt henad Rothenburg, med store Stykker Ringmur, 3 store Porttaarne og mange gamle Huse, deriblandt flere statelige Patricierhuse, men især disse gode højryggede Bindingsværkshuse med røde Bæverhale-Tage, sorte Stolper og hvidtet Murværk. Ærlighed, ingen Kunster, som har været vanskelige at hitte paa, og et venligt Ansigt, det bærer de alle til Skue.

SCHWARZWALDHUSE.

Gengenbacherne holder deres By saa ren og pæn, tjærer deres Bindingsværk hvert Aar og maler Vinduer og Døre i stærke røde og grønne Farver; det hele ser saa søndagspudset ud, og de mange Bjergbække, som bruser afsted mellem Husene, bidrager ogsaa til at give Indtrykket af Renlighed. Ovenfor Byen er der en Højde, naturligvis med et Kapel paa; der sad jeg om Aftenen og saa Solen gaa ned bag Vogeserne, langt ovre paa den anden Side af Rhinen; Røgen steg blaa op fra Skorstenene nede i Byen, nu spiste de til Aften allevegne dernede. Et fredeligt Billede! Og man havde en Fornemmelse af at være velkommen; Borgerne standsede paa Gaden, naar jeg malede Akvarel, og sagde et Par venlige Ord, og Barberen, som klippede mig, gik bagefter med ud i Byen for at vise mig det ældste Hus. De smaa Forhold gør Menneskene mindre mistænksomme og gladere og mere tilfredse, og det afspejler sig igen i deres Architektur.

Jeg kom til Gengenbach lige fra Paris; det er som at komme fra det skarpe Sollys ind i en kølig Stue med smaa, grønlige Ruder og gamle Møbler — men det er morsomt at kunne sætte to saa forskellige Indtryk tæt op mod hinanden, begge vinder derved i Tydelighed og Skarphed. — Redaktionen frabeder sig vist paa det bestemteste at høre »min Mening om Paris«*), og jeg skal nok lade de sædvanlige Superlativer ligge i Fred; der er blot een Ting, jeg gærne vilde have Lov til at fremhæve, en Ting, der slog mig stærkt den første Dag, det er den velsignede Enhed, der er over Husene i Paris. Det kommer selvfølgelig for en stor Del deraf, at alle bruger det samme Materiale, Kalkstenen, som Byen ogsaa hviler paa, — og hvilket herligt Materiale! Alle Ornamenter, Led o. s. v. udarbejdes paa Stedet, paa Stilladset, efter at de raa Blokke er

GUTACHTAL.

*) Nej, tværtimod! *Red.*

SCHWARZWALDHUSE.

muret ind. Det kan gøres blødt og skarpt efter Behag, Stenen kan høvles, skæres med Kniv og behandles paa alle Maader. Men ogsaa bevidst bygges der med Enhed, ligesom man jo i Frankrig ikke kender den personlige Stil som hjemme. Vi kan kun se, at det er »fransk«, men ikke skelne de forskellige Kunstneres Fysiognomi. Men hvor gør det godt, at hele Gader har ens Huse hele Vejen, samme Højder, samme Tagformer, samme Farver. Man faar derved mere fat i hele Silhouetten, anlægger uvilkaarligt et større Syn paa det hele. Det er nu ikke ejendommeligt for Paris alene, i Tours er f. Eks. det samme Tilfældet: Hele Hovedgaden igennem har Husene kun 3, ganske vist høje, Etager med en smuk, stor Konsolgesims foroven, som løber igennem hele Vejen. Og Gaden er lang, saa at man ser en Masse Konsoller, men det *er* velgørende.

Denne Enhed behøver jo slet ikke at blive til Ensformighed. Vilde man f. Eks. kalde Amsterdam ensformig? Dér er ogsaa et godt Eksempel paa, hvad Enhed i Husenes Former og Farver gør. Hvert Hus er kun lille og ikke overlæsset med Pynt, men netop paa Grund af det fælles Præg synes Byen større og mere imponerende. Der er kun 3 Farver i Husene dér: den dybt brunsorte Murflade, Sandstensornamenter og Vindueskarme med Crême-Farver og Vinduesrammer mørkt olivengrønne.

Paris er graa, varmt gulgraa; man ser først rigtigt Stenens dejlige varme Farve, naar man kommer til Provinsbyer, hvor Kulrøgen ikke har sværtet den, som f. Eks. i Katedralerne i Tours og Orléans, der straaler i Solen med en Varme og et Lys, der er betagende, eller i Slottene, som jeg saa: Chambord, Chaumont, Chantilly.

Angaaende Paris's Bygninger vilde jeg gærne oplyse en Ting, da der

GUTACHTAL.

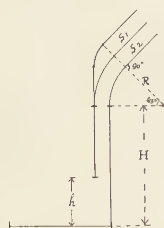

HUS I GENGENBACH.

MIT HUS I MÜRREN.

netop i »Architekten« har været Tale derom. Det er angaaende de buede Tagformer, f. Eks. i Rue Rivoli og forresten mange andre Steder, ogsaa paa helt nye Huse. Saavidt jeg husker blev der engang skrevet i »Architekten« om Paris's Huse med en Lovprisning af »lette, tilbagevigende Tagformer«; i hvert Fald har dette Udtryk bidt sig fast i min Erindring, og der var i samme Forbindelse ogsaa Tale om de buede Tage. Gennem en Kammerat, som tegner hos en Architekt i Paris, fik jeg at vide, at denne ejendommelige Form ganske simpelt er fremkommen gennem deres Byggelov, som foreskriver et »Normalprofil«, saaledes som vi ogsaa har det hjemme, med bestemte Højder, der staar i Forhold til Gadebredden. Et Eksempel fra Byggeloven for Paris vil bedst forklare det:

A — Gadebredde.
H — tilladelig Bygningshøjde.
S_1 — Tillæg for Karnapper og konstruktive Dele.
S_2 — Tillæg af kunstneriske Hensyn.
R — Radius.
h — mindste Højde under Karnapper og fremspringende Partier.

Taleksempel (A findes i Tabellen lige fra 0!):

$$A = 10\text{--}12 \text{ m.} \begin{cases} H \text{ — } 18{,}25 \text{ m.} \\ R \text{ — } 6{,}50 \text{ m.} \\ S_1\ S_2 \text{ — } 0{,}86 \text{ m.} \\ h \text{ — } 4{,}70 \text{ m.} \end{cases}$$

Man har altsaa, som Figuren viser, Lov til at muntre sig indenfor den krumme Linje med sin Tagkonstruktion, og for at faa udnyttet alt, følger de tidt denne buede Yderkontur med deres Tag, hvor der saa i Reglen sidder 3 Rækker Kviste over hinanden.

Det hænder maaske tiere, end man tror, at Byggeloven har mere Skyld i Byernes Silhouet end Architekterne!

C. B.

NIKOLAJ TAARN.

Søndag den 29. August fandt der en smuk Højtidelighed Sted oppe paa Nikolaj Taarn i Anledning af Spirets Rejsning. Omtrent 250 Indbudne, deriblandt »Architektens« Redaktion, havde givet Møde som Direktør, Dr. Carl Jacobsens Gæster. Helt oppe ved Murkronen samledes Damer og Herrer om Bygherren, som holdt et livfuldt og oplysende Foredrag om Helgenen St. Nikolaj, krydret med morsomme Legender om denne hellige Mands mirakuløse Bedrifter. Dr. Jacobsen mindede derefter om, at St. Nikolaj Kirke havde været Udgangspunktet for den største aandelige Bevægelse, vort Land havde oplevet: Reformationen, og det var hans Tanke, at Spiret skulde staa som et Monument over denne Begivenhed.

NIKOLAJ TAARN.

Efter at Dr. Jacobsen derpaa havde rettet en Tak til Architekten, Professor Amberg, Bygningsautoriteterne, Borgerrepræsentanterne (de 18, der stemte *for* Spiret) og til alle, der havde arbejdet ved Spiret, udtrykte han sin Beundring over det gode Arbejde samt over Tømrersvendenes Dygtighed, at de f. Eks. havde kunnet rejse det mægtige Spir uden Stillads; dette er virkelig ogsaa beundringsværdigt, navnlig i Betragtning af det ugunstige Vejr med stærk Blæst, der har hersket under hele Rejsningsarbejdet.

Vi har ønsket allerede nu at bringe et Billede af Spiret efter et Fotografi, taget ved Holmens Kirke for Enden af Admiralgade. Et Billede som dette vil virke overbevisende paa dem, der har været Modstandere af Spiret; thi det gode ved dette er jo dets *Virkning i Omgivelserne.* Og hvor herligt virker ikke dette Spir hvor som helst man kommer til det: fra Amagertorv f. Eks. — bedst som man kommer gaaende og gnavent bereder sig paa Synet af det alt dominerende Hjørnehus ved Østergade — pludselig er Spiret der, Blikket løftes opad og al Smaalighed glemmes. Eller ovre fra Slotsholmen, eller som her paa vort Billede, hvor udmærket og selvfølgelig passer Taarnet ind i Rammen, og Gaden er bleven livligere, interessantere.

Skulde vi gøre en Indvending imod Formen, maatte det være den, at det kunde se ud, som om Spiret i Forhold til Taarnets Masse burde have været noget sværere. Ellers synes Spiret i sin kraftigt og godt profilerede Form at ville blive meget velskabt, og vi ønsker Prof. Amberg til Lykke med, at han har faaet Held til at løse denne Opgave, som han i saa mange Aar har beskæftiget sig med.

Vi finder som sagt den rent kunstneriske Virkning af Spiret fuldt tilstrækkelig til at begrunde dets Eksistens; vi tror ogsaa, at den hæftige Modstand mod det vil svinde og at Kjøbenhavnerne vil lære at takke Carl Jacobsen for hans gavmilde og ægte Borgersind og for denne hans sidste store Gave.

K. V.

AKADEMIET OG »BYGMESTERSKOLEN«.

Den Grundbetragtning, der ligger bag ved Forslaget om Oprettelsen af en »Bygmesterskole« ved Teknisk Skole her i Byen, er sikkert hos nogle udsprunget af et rent ideelt Syn paa en saare betydningsfuld Sag. Men lige saa sikkert er det, at der kan gøres Indvendinger gældende imod den, der lige saa fuldt er et Udtryk for Interessen for Sagens ideelle Side, Indvendinger, der er saa stærke, at de stiller sig hindrende i Vejen for Troen paa en saadan Skoles Nytte. Da man fra en vis Side har fremsat Formodning om, at disse Indvendinger skulde skyldes »Standsinteresser«, forekommer det os betimeligt at søge klarlagt Grundene for, hvorledes en Mistro til Planen kan opstaa.

Man kunde sige: vi *har* jo en Bygmesterskole, Kunstakademiet, som staar aaben for enhver Statsborger, der, efter at have overstaaet de rent elementære, tekniske Fag, ønsker at faa Del i den »Bygningskultur«, vor Tid kan

give. Men der synes i visse Kredse at være en ret stor Mistillid til Akademiets Skoler, og man er lige ved at anse det for en Fejl at være »akademisk« Architekt. Da denne Mistillid hovedsagelig er baseret paa — bevidst eller ubevidst — falske Forestillinger om Akademiet, nødes vi til at omtale dettes Virksomhed nærmere, saa meget mere som disse Forestillinger ikke er uden Forbindelse med Ønsket om Bygmesterskolens Oprettelse.

I de Architekters Kreds, der ikke har gennemgaaet Akademiet, ynder man at fremstille dette som en halvt fantastisk, taaget Institution, der ikke opdrager sine Elever til Arbejde i det praktiske Liv, men bibringer dem en sublim Foragt for de tekniske og økonomiske Krav, kun tænkende paa at realisere deres »Kunstnerdrømme«. Man ser disse Kunstnere for sig i Tanken: med Fløjlsjakker, flagrende Slips og do. Lokker, med sværmeriske Blikke og manicurede Negle, drømmende om feagtige Paladser og glimrende Slotte, som Fremtiden naturligvis i rigt Maal beskærer dem Udførelsen af.

For dem, der kender de virkelige Forhold, virker dette jo kun komisk, og man ser i slige Betragtninger udelukkende en Tendens efter at vildlede Folk og skade de akademiske Architekter for paa denne Baggrund at virke dobbelt tiltrækkende ved egne »praktiske« Fuldkommenheder. Desværre for disse Bestræbelser ved saavel Autoriteter som det byggende Publikum kun altfor god Besked om, at den Architekt, hvem man betror sig til, helst maa have den grundigste og omhyggeligste Uddannelse. Og de akademiske Architekter har i det store og hele ikke aflagt Bevis for, at de tilsidesætter de økonomiske og praktiske Krav for de kunstneriske. Disse Murer- og Tømrersvende, der fra deres tidligste Ungdom har tumlet med praktiske Opgaver, har ikke i deres Akademitid gennemgaaet en saadan Metamorfose, som ovenfor skildret. Og rundt paa Tegnestuerne skulde — under det saa godt som altid stride Arbejde med et knebent Budget — den Slags Tilbøjeligheder saamænd nok blive slaaet ned. Enhver, der kender Forholdene, ved endvidere, at Akademiet ikke er en saadan fornem Højskole, men tværtimod ledes efter meget liberale Principper, at Undervisningen ledes af Mænd, der selv er praktisk arbejdende Bygmestre, og som lægger den største Vægt paa en Opgaves Løsning ud fra alle de Synspunkter, som det er enhver alvorlig Architekts Pligt at anlægge.

Det synes mærkeligt, at det skulde kunne lægges Folk til Last, at de for at dygtiggøre sig i deres Fag gør det store Arbejde og gennemgaar de Skoler, hvor den f. T. eneste grundige Uddannelse er at hente. Vi ønsker at betone, at en Mand med Anlæg for sit Kald, der har gennemgaaet denne Uddannelse og den jævnsides hermed løbende Uddannelse paa Tegnestuen, er i Stand til at løse alle de Opgaver, det praktiske Liv stiller.

Uddannelsen paa Tegnestuen er naturligvis ganske uundværlig, ja af saa stor Værdi, at den for de helt unge Mennesker kan blive bestemmende for Livet. Vi vil heller ikke benægte, at denne Uddannelse maaske endog *kan* være tilstrækkelig og at man kan blive en fortræffelig Architekt paa denne alene og ved at *drive grundige Architekturstudier paa egen Haand*. Men dette vil altid høre til Undtagelserne og vil kun kunne realiseres af Folk med Personlighed og Talent.

I al Almindelighed maa man slaa fast, at det at blive Architekt i virkelig Forstand (ɔ: ikke som »Forretning«) kun kan ske gennem aarelange Studier, ved et samvittighedsfuldt Arbejde paa at dygtiggøre sig ved alle de til vor Raadighed staaende Midler, ved alvorlig Indtrængen i alle de tusinde Enkeltheder, der maa beherskes for at kunne løse en Opgave — selv den ringeste — tilfredsstillende. I denne Udvikling er Kunstakademiet for Tiden et meget brugbart Led og bør ogsaa være det. En virkelig Architekt vil aldrig føle sig »udlært«, men overfor enhver ny Opgave ydmygt prøve sig selv og gaa tilbunds i sit Væsen og i sine Erfaringer for at hente Fornyelse.

Naar man har dette Syn paa en Architekts Stilling, og naar man erkender, hvor vanskelig hans Gærning er, hvor ofte det mislykkes, selv for den bedste, at skabe virkelig god Architektur, da maa man uvilkaarlig spørge: kan det tænkes muligt, at en »Bygmesterskole«, som den foreslaaede, kan give en Uddannelse, som betyder noget?

Det er jo Forslagsstillernes Tanke, at ligesaavel som Haandværksmestrene i gamle Tider formaaede at bygge gode Huse uden at have akademisk Uddannelse, saaledes skulde de ogsaa nu kunne oplæres til at gøre det. Dette lyder jo meget tiltalende, men hvad vil det i Grunden sige? Haandværksmestrene nu om Dage har altsaa mistet den Ævne eller den Kultur: *det er netop derfor,* Architekter er nødvendige. Kunde Haandværksmestrene faa den tilbage: ja, saa blev Architekterne overflødige, forsaavidt som Haandværkerne jo saa blev Architekter.

Men saa er det, Tvivlen melder sig: hvorledes er det muligt i Løbet af nogle Vintermaaneder at oprette det, der har været forsømt i et Aarhundrede?

Ifølge det ovenfor udviklede maa vi hævde, at det kræver mange Aars Arbejde at blive dygtiggjort som Bygmester. Faren ved en saadan Skole er da den, at den udsender en Skare halvstuderede Røvere, som lige har faaet Færten af, hvad det gælder. Hvis den virkelig i det lange Løb skal faa Betydning — saa bliver den nøjagtig det samme som et Kunstakademi med fleraarig Undervisning, det bliver Hip som Hap. Og dette vilde der jo ikke være nogen Ulykke i, men Spørgsmaalet er da, om vort lille Land har Brug for to saadanne Anstalter, hvilket vi betvivler. — Vi skulde være tilbøjelige til at tro, at en Klasse for Undervisning i »Bygningskultur« her i Kjøbenhavn kun kunde gøre Nytte, naar Opgaverne reduceredes til de aller simpleste, mindst komplicerede. Men her kommer atter en Vanskelighed: thi den simpleste Hustype kan gennem en Tilbygning, Kvist, speciel Beliggenhed af Værelser eller mangfoldige andre Omstændigheder faa talrige Komplikationer, som der kræves megen Erfaring for at kunne klare. Med blot den ringeste Variation bliver Opgaven jo straks en anden. Hvorledes er det muligt at »skabe Hustyper, der uden store Ændringer kan benyttes af praktiske Bygmestre« (P. V. J. Klint). Hvad er *Typen* for en Fabriksbygning eller et Femetageshus, en Villa i Forstæderne eller et Andelsmejeri, en Lagerbygning i Frihavnen eller et Svineslagteri? Skal det forbydes de nye Bygmestre at bygge andre Huse end dem, der kan indordnes under en

Type? Nej, i Kjøbenhavn og de andre større Byer er Varianterne saa utallige, at der ikke kan opstilles Typer, »der uden store Ændringer kan benyttes« o. s. v.

Paa *Landet* er jo endnu Grundtyperne nogenlunde ensartede, og da Hovedmassen af det landlige Byggeri alligevel er unddraget Architekters direkte Indflydelse, kunde man tænke sig, at der ved Ansættelsen af Architekter ved de tekniske Skoler paa Landet og i Købstæderne kunde gøres nogen Gavn, NB hvis man blot kunde skaffe Lærere. Men hvor skal man faa de Architekter fra, som vil drage ud til Nykøbing, Mors, Grenaa o. s. v.? Thi det kan vi vist alle være enige om, at til den Bestilling maatte kun anvendes de bedst mulige Kræfter. Og hvorledes man vil bære sig ad med at overtyde de Hundreder af Lærere i Husbygning, der nu virker Landet over, om, at deres Undervisning er forfejlet, at de derfor bør forsvinde og erstattes med Architekter — det gad vi nok se. Vi anbefaler i saa Henseende at læse et Skrift, der hedder Teknisk Skoletidende, for at man deraf kan lære, hvorledes Architekter betragtes blandt den tekniske Skoles Mænd.

Vi mindes, at den nys afgaaede Forstander for Teknisk Selskabs Skole her i Byen plejede at ofre et medlidende Skuldertræk paa de Elever, der agtede sig ind paa Akademiet. »Hvorfor vil De spilde Deres Tid der?« plejede han at sige, »De kan jo lære nøjagtig det samme hos os.« De faa, der lod sig overtale af ham, har bittert fortrudt dette og, hvis der laa noget alvorligt bag deres Ønske om at blive Architekter, følt, at den tekniske Skole bød dem Stene for Brød. Vi er alvorligt bange for, at en »Bygmesterskole« i Kjøbenhavn vilde gøre det samme: man løber ikke saaledes til at blive en god Bygmester (hvilket er det samme som at være Architekt), og Overfladiskhed er en hæslig Ting. Det skulde jo nødig gaa saaledes, at disse Bygmestre blev, som Mac Nell Whistler siger: en myldrende, sydende, geskæftig Skare, hvis Dyd var Flid og hvis Flid var Last!

Selv om vi saaledes anerkender den gode Bevæggrund for Forslaget, kan vi ikke indse andet, end at Vanskelighederne derved er legio. Vi kan ikke se rettere, end at den Bygmesterskole, vi har, nemlig Akademiet + Tegnestuen, er det eneste rigtige Uddannelsesmiddel, men — det skulde glæde os at blive overbevist om det modsatte. Thi Midlet og Vejen er i højere Forstand ligegyldige, naar *Maalet* kun naas. Og Maalet er det samme for alle *virkelige* Architekter (enten de er forsynede med Stjerne eller ej): en Højnelse af vort Lands Bygningskunst.

KVINDERNES BYGNING.

Igennem flere Blade er der i de sidste Dage gaaet en Meddelelse om, at Bestyrelsen for Kvindelig Læseforening, der til Opførelsen af dens ny Bygning havde engageret Architekt Magdahl Nielsen, har brudt med denne og henvendt sig til Professor Vilh. Klein. Endvidere har man ikke undset sig ved til Bladene at give den urigtige og for Architekten i høj Grad skadelige Meddelelse, at det forlangte Architekthonorar var for højt, »ogsaa efter

Architektforeningens Takster«. — Udenforstaaende formaar maaske ikke at se den Mangel paa kollegial Takt, Professor Klein har gjort sig skyldig i ved at gaa ind i en anden Mands Arbejde og navnlig ved at give Bestyrelsen Medhold i, at Architekthonoraret var for højt ansat. Vi har havt Lejlighed til at konstatere, at dette var beregnet endda noget *lavere* end Tariffen hjemler, og vi maa paa det skarpeste udtale vor Beklagelse over, at sligt kan ske, og over, at en Mand som Professor Klein ikke undser sig ved paa denne Maade, uden nogensomhelst Grund, at skade og fornærme en Kollega. Det er en Handlemaade, som kun kan betegnes ved: Lumpenhed.

FORSKELLIGT.

Industriforeningens Undervisning. Af en Beretning, Industriforeningen har udsendt, ses det, at Elevantallet i det forløbne Skoleaar har været noget mindre end Aaret forud, nemlig 517 fordelte i 33 Klasser. Der har været afholdt 26 Foredrag, deraf mange med Lysbilleder. Der undervistes i følgende Fag: Bogføring og Regning, videregaaende Regning og Kalkulation, Dansk og Korrespondance, Skrivning, Engelsk, Tysk, Fransk, Haandværkerret, Nationaløkonomi og Samfundslære, Danmarks Kulturhistorie. Undervisningstiden er fra 7½—10 Aften.

✶

Fra Norge. I Anledning af, at der i Kristiania forestaar store Byggearbejder, skrives der i »Teknisk Ugeblad«: Kristiania Bygningslov § 81 udtaler: Ingen Bygning tillades opført, forsaavidt den ved sit Udseende efter Bygningskommissionens Skøn vil virke skæmmende for Omgivelserne eller for vedkommende Strøg. Det er ikke godt at forstaa, hvorledes en stor Del af Vestkantens Lejekaserner har kunnet gaa klar af denne enkle og greje Paragraf.

Ja, der kan man se: i Norge har man en fortræffelig Lov og bruger den ikke; vi har en elendig Lov, som strengt gennemføres. — — Hvad er værst? — — —

✶

Akershus. Architekt SINDING-LARSEN i Kristiania har udarbejdet et Forslag til Restaurering af Akershus. Dette Forslag, der af nogle anses for godt, har i Kristiania Architektforening været Genstand for stærk Kritik, især af Architekt Holland, der sluttede med at sige: Lad os slaa Kæde om Akershus, saaledes som Naturen og Tiden har overleveret os det; Vagt i Gevær mod Restauratorer! Dr. Fett opponerede lige saa kraftigt, og hans Tale udmundede i et: vi bør slaa Kreds og hindre Sinding-Larsen i at klusse med vort kære Mindesmærke!

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Country Residences in Europe and America. By Louis Valcoulon Lemoyne. 25 sh.

L'Architecture moderne, revue d'art et de construction, publication mensuelle. Nr. 1. 1. Juni 1909. 4to. 48 S. m. Kort, Ill. og Omslag. Aars-Abonnement 27 fr., pr. Hæfte 2 fr.

Programmes nouveaux (Broch. 18×12 cm.): Ecole spéciale d'Architecture, 20 cent., og Ecole spéciale des Travaux publics, du Bâtiment et de l'Industrie (plans d'études et programmes de l'enseignement). 194 S. 1 fr.

Les Formes architecturales de l'Antiquité classique. Considérées spécialement sous le rapport des ordres et des moulures et profils. Par Constantin Uhde, ancien professeur de l'École Polytechnique de Brunswick. Seconde édition. Revue et augmentée. Par R. Phene Spiers, F.S.A., F.R.I.B.A,, Correspondant de l'Institut de France, Membre correspondant de la Société Centrale des Architectes de Paris, Membre honoraire de »The American Institute of Architects«, etc. 76 planches en couleur, photolithographie et héliotypie avec texte explicatif, format 36×47. Prix en carton 75 fr. (Cette publication contient une étude très complète de toutes les Colonnes, Chapitaux, Entablements, Arcades, Vue d'ensemble et reconstitution des chefs-d'œuvre de l'Architecture antique.

Im eigenen Hause nicht teurer als in einer Mietswohnung. Rentabilität des Eigenhauses von kgl. Bauinspektor F. Flur. M. 35 Ill. 1 M.

Triggs, H. J., Town Planning: Past, present and possible. 15 sh.

Bauformen-Bibliothek. 30,5×24 cm. Ellwood, G. M., Möbel- u. Raumkunst in England 1680—1800. XIII, 187 S. m. Ill. Indb. 25 M.

Muchau, Prof. Dr. Herm., Pfahlhausbau und Griechentempel. Kulturgeschichtlich-sprachwissenschaftl. Untersuchungen üb. die Entstehung der ältesten griech. Tempel aus den Pfahlhausbauten und Höhlenwohnungen der nordisch-german. Volksstämme. XII. 362 S. m. 60 Ill. 11 M.

Neumeister, Prof. A., Deutsche Konkurrencen. XXIV Bd. 32,5×23 cm. 1. Hft. Nr. 277. Umgestaltung der Obertorstrasse St. Johann. Rathaus und Sparkasse Donaueschingen. Realgymnasium f. Kufstein. M. Ill. M. 1,80 pr. Hæfte.

Thiersch, Arch. Dr. F. v., Die Ausstellungs- und Festhalle der Stadt Frankfurt a. M. Denkschrift zur Feier der Einweihg. im Mai 1909, unter Mitwirkung der Baukommission u. beteiligten Firmen bearb. 45 S. m. Ill. og 18 Tvl. 32.5×25,5 cm. Indb. 12 M.

Unterrichtswerke (Methode Hittenkofer) f. Selbstunterricht, Schule u. Bureau. Lehrfach No. 1—6. Hittenkofer: Die Technik des Zeichnens und Malens. M. 1,20. Lehrfach No. 36 A. Bennewitz: Das Entwerfen der Fabrikgebäude. 3 M. Lehrfach No. 140 II. Knauer und Ritter: Stein- und Kunstbauten. II. 2 M.

Wettbewerbe u. Neubauten, schweizer. Concours et constructions suisses. Hrsg. v. den Architekten R. Kuder und A. v. Senger. I. Bd. M. Ill. 80 M. 12. Wettbewerb f. e. neues Seminar-Übungsschul- u. e. Laboratoriums-Gebäude in Chur. 29 S.

Monuments and Constructions, Report on Ancient and Historical: Berwickshire (with Inventory). 6d.

L'Architecture au XXe siècle. Choix des meilleures constructions nouvelles, hôtels, maisons de rapport, villas, etc. 3e volume. I.

L'Art décoratif de Rome de la fin de la République au IVe siècle, par Pierre Gusman. I.

C. Porée, Les Architectes et la Construction de la cathédrale de Sens. 42 S.

Baubuch »Iktinos« mit Anhang (Journal). 80 + 20 S. Fol. 7 M.

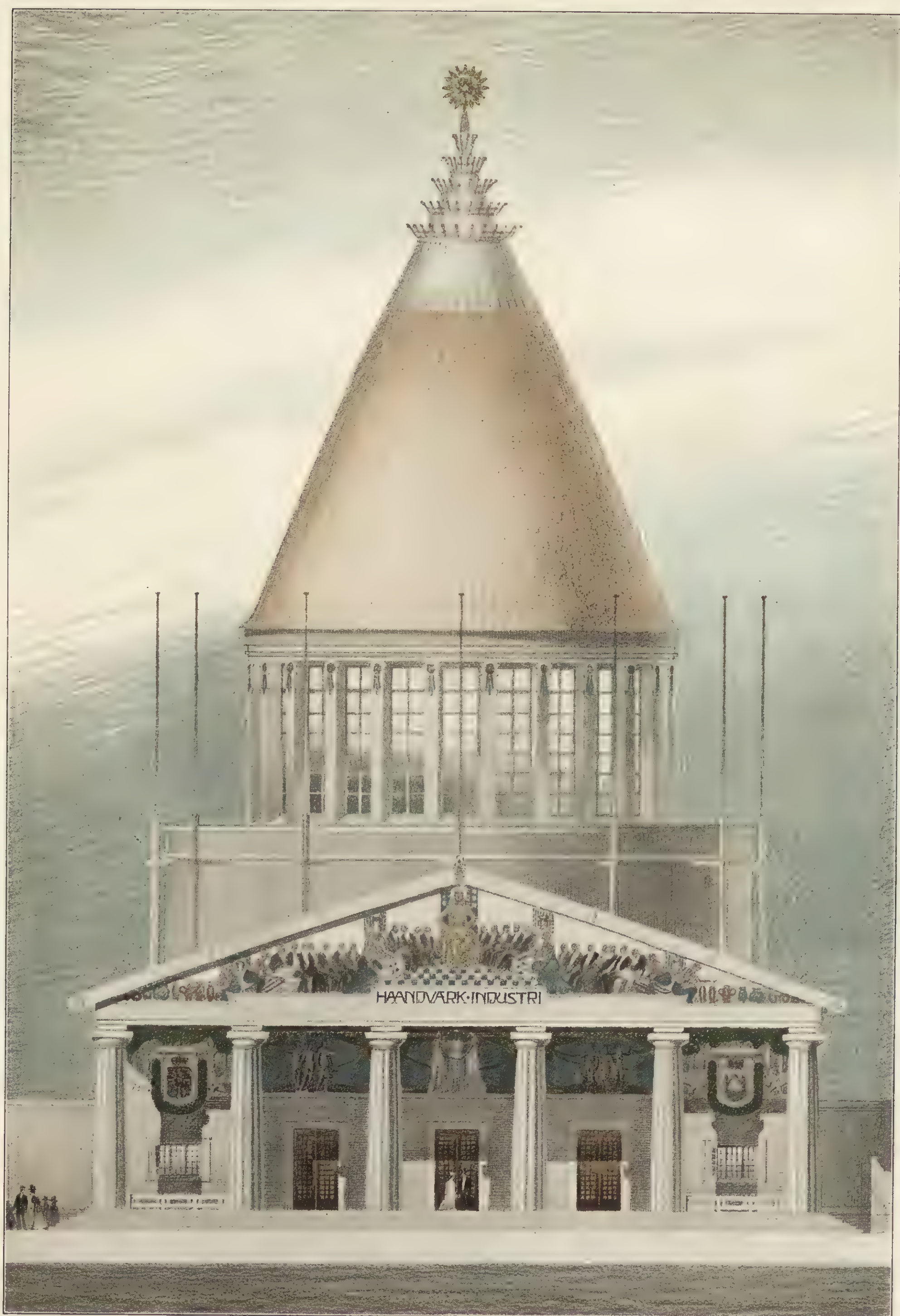
Innen-Dekoration, August-Hæfte. (Paul Würzler-Klopsch, Leipzig: Aussen- und Innen-Architektur von Schloss Neudorf in Posen und Rittergut Klein-Gera in Vogtld. — Einzel-Wohnhäuser und Mietwohnungen in Leipzig und der Wohnung des Künstlers etc.) M. 61 Ill. og Bilag. M. 2,50.

Deutsche Kunst und Dekoration, August-Hæfte. (Entwürfe für Kleinstadthäuser etc.) M. 105 Ill. M. 2,50.

Mustergültige Entwürfe für ländliche Arbeiterwohnungen. Preisgekrönte und angekaufte Arbeiten. Im Auftrage des Landes-Versicherungsanstalt veröffentlicht. 32 Tvl. i Mappe. 10 M.

Schwätzer, S.. Zur Berechnung des Stützltniengewölbes. 26 S. m. Fig. M. 1,40.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS: INDUSTRIHALLENS HOVEDFRONT

EFTER ACHITEKTENS FARVELAGTE TEGNING.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 11. SEPTEMBER 1909
11. AARGANG NR. 50

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909.

I.

LANDSUDSTILLINGEN. SKOVBRUG, ELEKTRICITET OG LANDBRUGSREDSKABER.

Den 22. September er 3 Aar forløbne, siden jeg første Gang deltog i et Møde til Forberedelse af den Landsudstilling, som nu i disse Dage nærmer sig sin Afslutning.

Den forberedende Komité var forsamlet paa Borgmesterkontoret i Aarhus og bestod af Borgmester Drechsel, daværende Direktør i Aarhus Privatbank Nørgaard, Etatsraad Filtenborg, Overretssagfører Høeg-Guldberg og Kunstsmed Larsen, Aarhus. Desuden var tilstede Aarhus Stadsingeniør, Hr. Osc. Jørgensen.

Man havde indbudt mig til Mødet for at raadføre sig med mig om Valget af det for Udstillingen heldigste Terræn, og jeg blev i den Anledning paa Stedet gjort bekendt med de paagældende Arealer, som fandtes dels nord, dels syd for Byen. Der var ingen Tvivl, — det sydlige — som var beliggende nord for gamle Marselisborg Gaard, grænsende op til Skoven

LANDSUDSTILLINGEN SET FRA STRANDVEJEN.

Landsudstillingen i Aarhus 1909 Situationsplan

50 40 30 20 10 0 50 100 150 200 250 Meter

50 40 30 20 10 0 50 100 150 200 250 300 350 400 Alen

Administrationen.

I Udstillingens Bureau
II. do Tegnestue.
III do Overopsyn.
IV. do Intendantur.
V do. Politivagt.
VI. do Lotteri.
VII do Salg af Partoutkortel.
VIII Garderobe for Funktionær
IX Pressens Pavillon.

Skiftende Udstillinger.

Stationsbyen.

a . . . . . . Jernbanestation.
a . . . Jernbanens Varehus
a¹ Expresstogslokomotiv (P-type)
b . . . . Landsbykro.
b' . . . . Dansestrade.
b² . . . . Rejsestald
c . . . . Smedens Hus.
d . . . Træskomandens Hus.
e . . . Et mindre Landbrug.
f¹ . . . . Bibliothek.
f² . . . . Forsamlingssal
g . . . . Pottemagerens Hus.
h . . . . . Købmandsgaarden.
i . . . . Lade. (Opelestald)
Z . . . . Arbejdende Mejeri
Z' . . . . . . Malkerestauration
Æ . . . . . . Afholdsrestauration
Ø Sprøjtehus.
27 Husflidsskole.
28 Gasmotorer.
29 Maskinsnedkeri.

Udstillingens Bygninger.

A Garderober (W.C.)
B Buehal (Industriudstill.)
B' Buehallens Sidekojer
B² Buehallens Hovedindgange
B³ Kongens Værelser.
B⁴ Dommernes Værelser
C Søjlehallen (Industriudstill.)
C¹ Forbindelsesgang med Søjlehal.
D Hygiejnisk Udstilling.
E Kunst
F Solennitetssal.
G. Hovedrestauration
H. Københavns Kommune.
J. Post og Telegraf.
J¹ Mast for „Traadløs Telegrafi"
J Skøjtevirke
K Bygningsmaterialier.
L Udstillingens officielle Flag
M. Elektricitetshallen (Elektr. Udstill.)
M¹ Conditori (W.C.).
N Vognhal
O Havebrugsbygningen.
P Landbrugsbygningen.
P¹ Landbrugsmuseum.
P² Mejerimuseum.
Q' Skovbrugs-Udstilling.
Q¹ Færøerne.
Q² Jagt og Hedebrug
R De samv. danske Haveselskaber.
S Maskinhallen.
S¹ Maskinhallens Kedelhus
S² Forbindelsesgang (Tegnestue)
S³ Forbindelsesgang med Elektr. hal
T Borgmestergaarden (Hist. Udstill.)
U Halvtagsskure Landbrugsmaskiner.
V Folkerestauration (W.C.)
W. Fiskeriudstilling.
W¹ Fiskerestauration (W.C.)
X Kolonierne i Grønland
Y Explosionsmotorer.
Z Arbejdende Mejeri. } Se Stationsbyen
Z¹ Malkerestauration. } Se Stationsbyen
Æ Afholdsrestauration } Se Stationsbyen
Ø Sprøjtehus } Se Stationsbyen
A¹ Fregatten „Jylland."
B¹ Musikpavilloner.
C¹ Toiletter.
D¹ Brandstationer
E¹ Bassiner
F¹ Indkørselsporte.
T' Cafe Conditori

Private Pavilloner og Forlystelser.

1. Tuborgs Triumfbue.
2 Carlsbergs Sejerssøjle
3 Klokkespil.
4 A/S C. Olesens Pavillon.
5 A/S Galle & Jessens Pavillon.
6 Politikens Pavillon.
7 Camera Obscura
8 Tagpap-pavilloner.
9 Betonpavillon.
10 Liptons The-Pavillon
11 Svendborg Bryghus.
12 Bazarer.
13 Vega Palmers Pavillon
14 Arbejdernes Bryggeri.
15 Uhrpavillon.
16 Transportabel Bgn A/S Phønix
17 „Døckerske Telte"
18 Røde Kors"
19 Harmonikatelt.
20 Norsk "av for. Norgesalpeter"
21. Havemøbler.
22 Landbrugsmaskiner.
23. Vindmotorer
24 Støbte Telefonmaster.
25 Dampskorsten
26 Kølevark.
27. Husflidskole. } Se Stationsbyen
28 Gasmotorer. } Se Stationsbyen
29 Maskinsnedkeri. } Se Stationsbyen
30 Theater-Variete.
31 Elektrisk Skydebane
32 Roterende Værelse
33. „Gennem Underverdenen"
34 Silhuettetegner.
35 Indisk Fakirtheater.
36 Dansesalon „Valmuen"
37 „Dyrenes Paradis"
38 „Verdensudret."
39 Dahnfeldts Pavillon
40 Karussel
41. Automat-pavilloner
42 Gynger
43 Karussel.
44 Amerikansk „Cake Walk"
45 Rutschebane
46 Danmarksexpeditionen
47 Abbessinier-Landsby.
48 Motorbaade.
49 Vaffelbagerier
50 Salgskiosker
51 Aarhus Kioskselskab"

LANDSUDSTILLINGEN SET FRA HAVET.

ved *Dalgas Avenue* fuldstændig adskilt fra den egentlige Udstilling, og Architekt Thorkel Møller har tegnet de derværende Bygninger.

Den egentlige Projektering af Udstillingsbygningerne tog nu efterhaanden Fart, og i Vinteren 1907—08 traf man alle de vigtigste Bestemmelser om Hovedtrækkene i hele Anlæget.

Den forberedende Komité var da afløst af den endelige Organisation, hvis øverste udøvende Myndighed blev Forretningsudvalget, i hvis Midte forøvrigt findes de samme Mænd, som gjorde de forberedende Skridt, naar undtages Kunstsmed Larsen, der udtraadte af Komiteen, og Overretssagfører Høeg-Guldberg, som er død.

Jeg har under Udarbejdelsen og Opførelsen af Bygningerne været henvist til Samarbejde med et Byggeudvalg, hvis Formand var Forretningsudvalgets Næstformand, nuværende Direktør i Kjøbenhavns Handelsbank, Etatsraad Nørgaard, og der er ingen Tvivl om, at dette Samarbejde, navnlig med Formanden, har haft den allerstørste Betydning for Gennemførelsen af de Udstillingsbygninger, jeg har opført. Tanken om dette Samarbejde rummer for mig nogle af de smukkeste og bedste Erindringer, jeg medtager fra Aarhus.

Medens jeg saaledes maa siges at have haft den herligste Byggeplads, som tænkes kan, og Samarbejdet med min »Bygherre« dertil er foregaaet under de heldigste og bedste Former, da finder jeg det i Tilslutning hertil, og for at anføre, hvad der har lettet mig Arbejdet, paa sin Plads at sige Tak til Mesteren fra 1888, sige ham Tak for, hvad jeg, som vel de fleste af os, har lært af ham, naar der er Tale om ærlig Anvendelse af Materialet. Heri har jeg ved denne Udstilling søgt at efterfølge Mester Nyrop — ellers er jeg gaaet mine egne Veje.

De forberedende Arbejder skred nu efterhaanden saaledes frem, at jeg den 15. April 1908 kunde afholde min første Licitation over nogle af de største Bygninger, nemlig Buehal, Elektricitets- og Vognhal. Opførelsen blev straks paabegyndt, og det gik nu Slag i Slag med Projektering, Licitation og Opførelse, Ankomst af Udstillere, Opstilling af Montrer, Censur over

Arrangements, umulige Skilte og al den øvrige Tummel, der karakteriserer en stor Udstilling, og det lykkedes virkelig i det store Hele, til Trods for den Brandstorm, der rasede Dagene før Udstillingens Aabning, at melde færdig i rette Tid.

Jeg mindes med Tak og Anerkendelse alle mine udmærkede Hjælpere, først og fremmest Maleren VALDEMAR ANDERSEN, som her med saa stort Talent løste en sjælden Opgave. Havearchitekt ERSTAD-JØRGENSEN, som var den ledende Mand ved Udarbejdelsen af alle Enkelthederne i Beplantningen. Architekt HØEG-HANSEN havde det brydsomme Hverv at være Udstillingskonduktør og havde hertil Hjælp af Architekt WIED fra Aarhus; Architekt HIRTH udførte alle statiske Beregninger af Konstruktionerne.

ANTON ROSEN.

FORSKELLIGT.

Konkurrencer. Til Konkurrencen om Belysningsvæsenets Bygning i Brøndstrædekvarteret er der indkommen 38 Forslag.

Til den af os tidligere omtalte internationale Konkurrence om en Reklameplakat for Firmaet GÜNTHER & WAGNER indsendtes der if. Deutsche Bauzeitung 2535 Arbejder (!). Der uddeltes 12 Præmier, der alle tilfaldt Tyskere undtagen en 2den Præmie paa 500 Mark, der tilkendtes Maleren VALD. ANDERSEN, Kjøbenhavn. Endvidere indkøbtes 10 Arbejder for 100 Mark hver.

I Norge har »den polytekniske Forenings nationaløkonomiske Gruppe« udsendt Indbydelse til en Konkurrence om Tegninger til Arbejderboliger (Enkelthuse), Konkurrencen omfatter to Grupper: Bygninger af Træ og Bygninger af Murværk. For hver Gruppe uddeles tre Præmier paa: 200, 150 og 100 Kr., altsaa ialt 900 Kr.

*

»Kvindernes Bygning«. Vi er anmodet om at oplyse, at det er en fejlagtig Betegnelse, naar Kvindelig Læseforenings Bygning i forrige Hæfte er kaldt Kvindernes Bygning. Dette Foretagende, der endnu er i sin Vorden, blev planlagt ved Kvindernes Udstilling i 1895, og der har siden af en Komité, hvis Formand er Frøken RERUP, været arbejdet paa at indsamle den til en saadan Bygning fornødne Kapital.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde afholdes *Tirsdag den 14. September 1909* i Industriforeningens Foredragssal.

Kl. 8 pr.: Forhandling om Professor Vilh. Kleins Forhold til Magdahl Nielsen og Kvindelig Læseforenings Bygning.

For saa vidt Tiden tillader det: Diskussion om Betimeligheden af Oprettelsen af en Bygningsskole for Haandværkere.

Konkurrencetegningerne til A. A.s Mærke er fremlagt.

Kl. 10: *Smørrebrødsbord.*

Bestyrelsen.

FORENINGSMÆRKET.

Til Forklaring af de to her gengivne Foreningsmærker, der er tegnede af Architekt A. Clemmensen og præmierede ved den fornylig stedfundne Konkurrence, skal vi minde om, at Opgaven lød paa at fremstille dels et Mærke, der kunde anvendes til Stempel paa Forretningspapirer og Tegninger, dels til Stempling af et Par Metalnagler til Fastholdelse af en Sten- eller Metalplade, som af Medlemmer, der ønsker at signere deres Bygninger, kan anbringes paa disse.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Gutmann, Karl S., Köstlach. Römische Villa und prähistor. Ringwall. 44 S. m. Ill., 4 Planer og 3 Tvl. M. 4,50.

Meyner, Frdr., Ornamentale Details der modernen Architektur. 39 Tvl. m. 3 S. Tekst. 29,5×38,5 cm. Kart. 6 M.

8. Mitteilung aus dem mechanisch-technischen Laboratorium der k. k. technischen Hochschule in Wien. 8. Renezeder, H., Einiges über Trass-, Trasszement u. Zementkalkmörtel. 19 S. m. 1 Tvl. og 2 Ill. M. 1,20.

Reinecke, G., Grundbau f. Hochbauabteilungen. (Leitfaden f. den Unterricht in Baukonstruktion.) Text- u. Figurenheft. M. 3,60.

Safir, B., Beschaffenheit, zweckmässige Mischungsverhältnisse und Ausbeute hydraulischer Baustoffe. M. 9 Diagrammer. 40 S. M. 1,80.

Städtebauliche Vorträge aus dem Seminar für Städtebau an der königl. technischen Hochschule zu Berlin. II. Vortragszyklus. II. Bd. 3. Hæfte. W. Franz, Bilder aus der Geschichte des deutschen Städtebaues. 28 S. m. 28 Ill. M. 1,80. 4. Hæfte. J. Stübben, Über den Zuzammenhang zwischen Bebauungsplan und Bauordnung. 22 S. M. 1,20. 5. Hæfte. Max G. Zimmermann, Künstlerische Lehren aus der Geschichte des Städtebaues. 26 S. m. 27 Ill. 2 M. 7. Hæfte. R. Eberstadt, Bauordnung u. Volkswirtschaft. 23 S. m. 7 Ill. M. 1,40.

Med dette Nr. følger 2 Tillægsblade.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

Pressen — Statens Post og Telegraf — Privat Udstillingspavillon

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909 FAÇADER

EFTER ARCHITEKTENS TEGNING

Back of
Foldout
Not Imaged

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ✶ ✶

KJØBENHAVN
DEN 18. SEPTEMBER 1909
11. AARGANG Nr. 51

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909.

II.

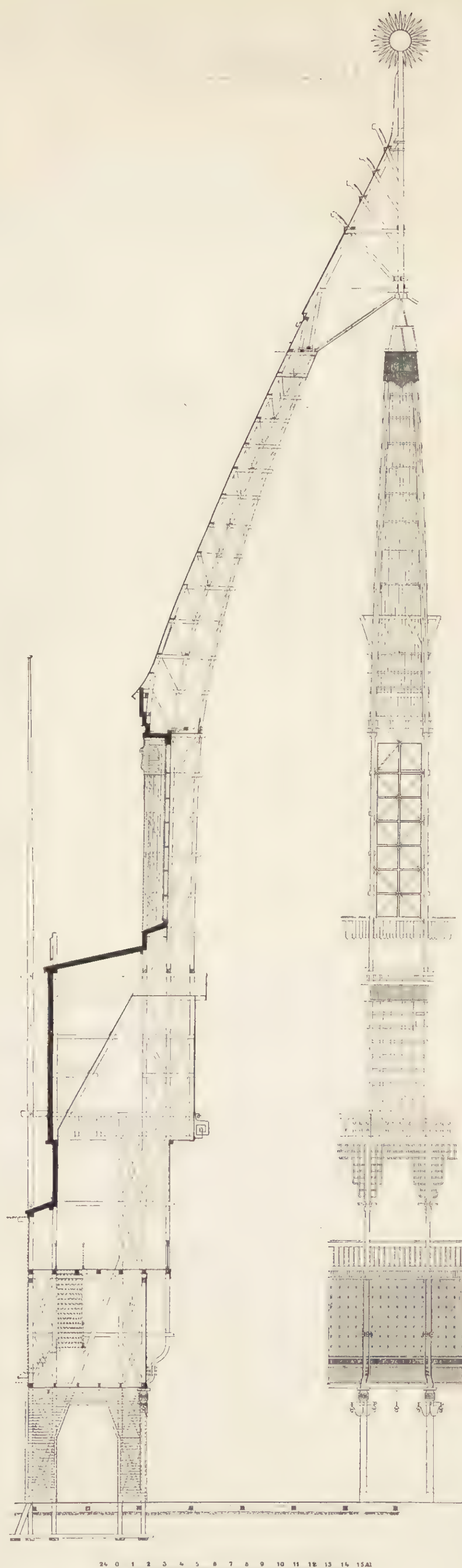

LANDSUDSTILLINGEN. I HAVEBRUGSUDSTILLINGEN.

I forrige Hæfte har Udstillingens Architekt, Professor Rosen, givet et Rids af Byggeriets Historie. Vi skal hertil kun knytte nogle korte Bemærkninger af almindelig Natur.

En af de største Vanskeligheder ved et stort Udstillingsbyggeri som dette er: at det hele skal gaa i en urimelig Fart. Dette kræver et saa intenst Arbejde, et saa klart Overblik baade over Arbejdsplanen og selve den architektoniske Udformning samt over Arbejdet paa Tegnestuen og alle Enkelthederne, at Udenforstaaende vanskelig kan gøre sig Begreb om, hvor uendelig mange Traade der løber sammen i en saaledes beskæftiget Architekts Hjærne. »I Vinteren 1907—08 traf man alle de vigtigste Bestemmelser om Hovedtrækkene i hele Anlægget«, skriver Rosen. I Foraaret 1909 stod Udstillingen der — altsaa i Løbet af et Aarstid er det hele lavet; det har i Sandhed været en Prøvelse for Nerverne! og det kunde ikke paa en beskednere Maade end ved de anførte Ord meddeles Verden, at man i saa kort Tid har *formaaet* at gøre det store Arbejde og — gøre det saa godt.

Den overvejende Del af Udstillingsbygningerne bærer nemlig ikke Spor af et saadant Hastværk. Konstruktionerne er smukke og vel gennemtænkte, der er fuldkommen Ro og Ligevægt i det ydre, de architektoniske Virkninger er rolige og harmoniske; selv saa vanskelige og uligeartede Elementer som den store Kuppel og Søjlefronten ved Industrihallen forliges mærkværdig godt. De har formodentlig begge deres Oprindelse i etruskisk Kunst, men den aarhusianske Tumulus er dog kun langt ude i Familie med den etruskiske og har paa Vejen faaet en vis asiatisk Bismag. Denne Kuppel — Navnet er egentlig misvisende, thi det *er* jo ingen Kuppel — er i egentligste Forstand Udstillingsbyens point de vue, dens Tyngdepunkt. Med roligt Overlæg har Rosen spillet denne Trumf ud, og det er en Trumf, der

SNIT AF ELEKTRICITETSHAL.

LANDSUDSTILLINGEN INDENFOR HOVEDINDGANGEN.

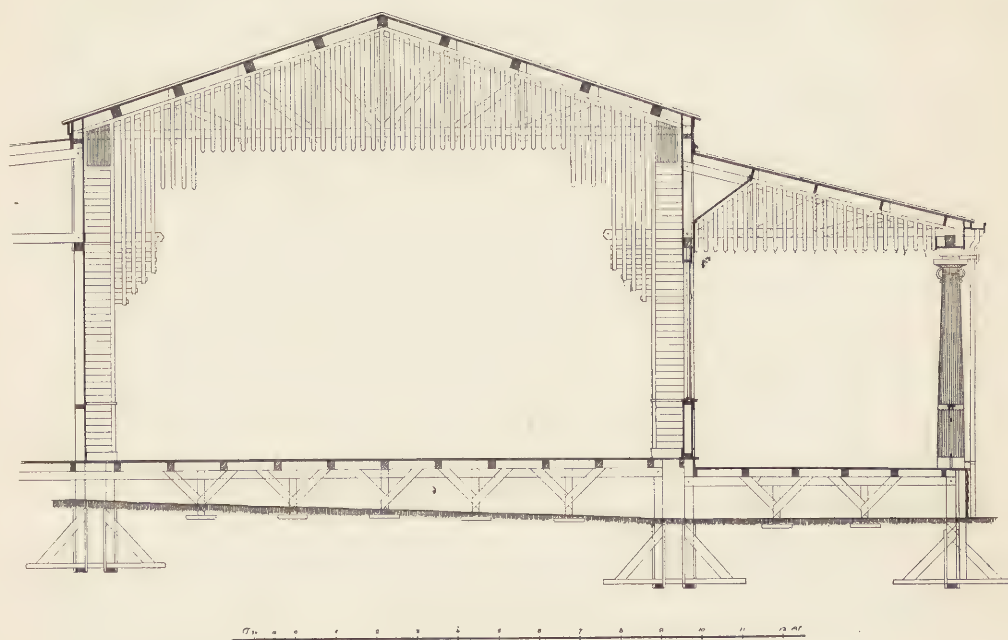
HOVEDRESTAURANT.

batter: den sees allevegne fra som en alt dominerende, Øjet og Fantasien fangende Hovedfigur i Anlægget. Det er heller ingen Tilfældighed, at den ligger just over Elektricitetshallen: den løfter sig nemlig over den kæmpemæssige Udstillingsmontre for »Det store nordiske Telegrafselskab«, det største Foretagende, vort Land har fostret; dette er en Symbolik, som selv den menige Mand kan forstaa og føle sig grebet af. Konstruktionen af denne Centralbygning er i sin overordentlige Simpelhed noget af det fineste i hele Anlægget. Sikkert og elegant og — hvad der konstruktivt set er ideelt — med et Minimum af Materiale føres Trykket fra den høje Overdel ned gennem de bærende Led til Grunden.

I de øvrige Bygninger er Konstruktionerne hovedsagelig udførte efter samme Princip som ved Udstillingen i 1888, en Maade, der er bleven fastslaaet som mønstergyldig for Bygninger af denne Art: armerede Bue- og Dragerkonstruktioner, udførte af 2 eller 3 Lag ru Brædder, der sømmes sammen. Ved Udstillingen i 88 blev denne Konstruktionsmaade for første Gang anvendt i større Udstrækning, men det bør mindes, at Architekt, Professor Gnudtzmann er »Fader« til den, idet han først i Firserne overbyggede de store Rum i Skibsværftets Bygninger i Helsingør med disse lette Konstruktioner. Datidens ældre Tømrermestre rystede paa Hovedet ad sligt »Pindeværk«, og det er bekendt, at der ved Licitationen over Udstillingsbygningerne i 88 fremkom en Protest fra 8 gamle Lavsmestre. De nægtede at give Tilbud efter de foreliggende Tegninger og erklærede, at i hvert Fald den store Kuppel ufravigelig vilde falde ned, hvis den byggedes som fore-

HOVEDRESTAURANT.

SNIT AF VERANDA VED HOVEDRESTAURANT.

BYGNING FOR STATENS OG KJØBENHAVNS KOMMUNES UDSTILLING.

MASKINHALLEN.

ELEKTRICITETSHALLEN.

INDUSTRIHALLENS SYDØSTLIGE SIDE.

PORT MELLEM STATENS OG KJØBENHAVNS KOMMUNES BYGNING.

slaaet. Beregninger havde selvfølgelig fuldt ud godtgjort dens Stabilitet, men det var jo ikke saa behageligt for Architekten at faa et saadant Mistillidsvotum.

I en Omtale af Udstillingsbygningerne i Stockholm af den bekendte tyske Architekt og Kunsthistoriker Hermann Muthesius beklager denne, at der ikke ved Bygningerne har været lagt an paa mere nationale Motiver og paa i det ydre at vise Sverigs Rigdom paa gode naturlige Byggeæmner. Den første Indvending kan med Rette gøres imod Aarhusudstillingen, hvis man erkender det som en Mangel: noget nationalt *dansk* Særpræg har disse Bygninger ikke i Modsætning til dem i 88. Men Imitation kan man ikke ret vel tale om: der er ikke gjort nogetsomhelst Forsøg paa at skjule eller pynte Materialet; de ru Brædder og Lægter, der var til Raadighed, er netop anvendt saaledes, at de gør den valgte Form naturlig, og saaledes, at der i Fladerne og Rummene frembringes flatterende Virkninger. Intetsteds er dette tydeligere end i den lange lukkede Veranda (Spisesal) ved Hovedrestauranten. Her er paa de tværsgaaende Konstruktioner, der bærer Taget, sømmet

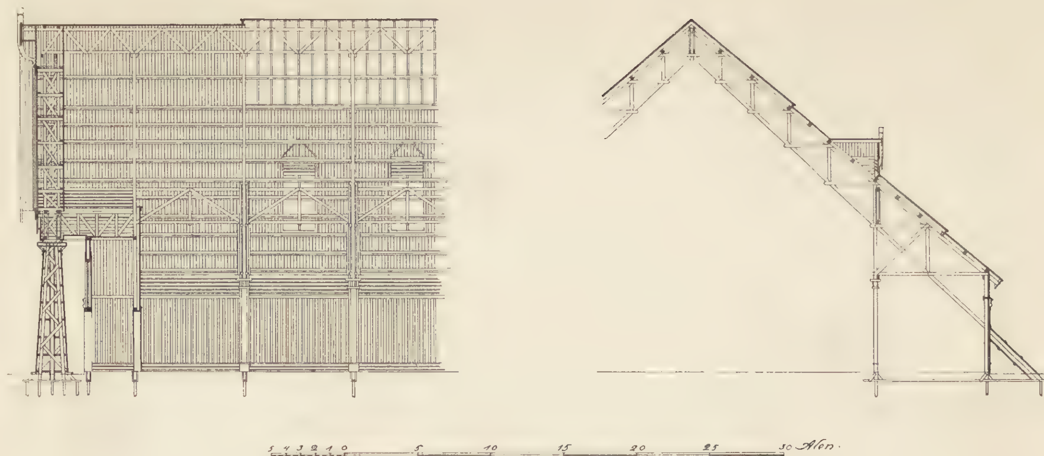
UDSIGT OVER BASSINET.

GALLE & JESSENS PAVILLON.

POLITIKENS PAVILLON.

SNIT AF BYGNING FOR LANDBRUG.

en Række lodretstaaende Lægter, tilspidsede forneden. Dette simple Motiv giver en overraskende og aldeles ypperlig Virkning. De Tusinder af nedhængende Spidser frembringer tilsammen, naar man ser det hele under et, et mærkelig luftigt Indtryk, som af en blød Sky, der svæver over Rummet. Dette afsluttes for Enderne paa den skønneste Maade af VALDEMAR ANDERSENS Billeder, der med deres bløde Farver og drømmeagtige Skikkelser passer saa godt til Virkningen i Rummet. *K. V.*

»BYGMESTERSKOLEN«.

JA, morsomt er det jo ikke at skulle gentage og atter gentage for at blive hørt, men da Redaktionen jo i hvert Fald har hørt og læst overordentlig lidt af, hvad der er skrevet i denne Sag, eller dog glemt det igen, og det maaske er gaaet andre ligedan, maa jeg jo blive ved, skønt »Gentagelsens Kunst«, i hvor højt jeg end beundrer den, egentlig ikke er min.

Hvis nogen vil gøre mig den Glæde at læse igennem, hvad jeg tidligere har skrevet i denne Sag, da er det at finde i 3die Aargang Nr. 13 og 15, 7de Aarg. Nr. 44, 9de Aarg. Oktbr. 1906 og Juni 1909.

Men nu til Sagen. Jeg tillader mig at anføre af Redaktionens Artikel om Bygmesterskolen: ». . . . Faren ved en saadan Skole er da den, at den udsender en Skare halvstuderede Røvere, som lige har faaet Færten af, hvad det gælder.« Der er altsaa Fred og ingen Fare for »Røverne«, saa længe de slet ikke har faaet Færten af nogen Bygningskunst. Rigtignok uddannes der aarligt paa de tekniske Skoler maaske halv Hundrede Bygmestre for hver een, Akademiet udsender, og de bygger, for ikke at overdrive det, maaske tyve Gange saa meget som Akademikerne, men Faren kommer først, naar de faar lidt Begreb om Skønheden.

Ja, hvem der kan forstaa dette, han melde sig. — For det er da vel

ikke Redaktionens Mening, at *som det nu er, har Bygmestrene fra de tekniske Skoler slet ingen Krav paa at bygge selvstændigt,* men skal kun have Lov til at bygge de Huse, de akademiske Architekter har tegnet. Sligt noget har jo været hørt, ja endog engang i Aaret 1905, 11. Marts, været skrevet i vort Blad af Architekt A—Ø, som formodentlig i sit Mærke indeslutter den kraftige Mening, at dette er Bygningskunstens A og Ø — Begyndelsen og Enden.

Men som sagt, denne Mening troede jeg dog var skrinlagt, den skriger jo dog alt for stærkt mod Virkeligheden, men er den det, kan Faren ved, at de Bygmestre, som *vi dog skal have,* at de modtager nogen kunstnerisk Kultur, dog ikke være overordentlig.

At jeg skulde mene, at de paa et halvt Aar skulde tilegne sig den Kultur, som de gamle Bygmestre havde, men som vi nu i et Par Menneskealdre med Flid har sat overstyr, er at tillægge mig for megen Fantasi, men jeg mener, at der efterhaanden ad denne Vej kan bundfældes en Tradition i Haandværker- og Bygmesterkredse, idet den ene tager fat med de Forudsætninger, som han lærte af den anden, ganske som det gik til i gamle Dage.

Heller ikke har jeg noget imod, at der anvendes mere end et Halvaar til Kulturen; jeg mener tværtimod, at saasnart de vordende Bygmestre sætter Foden i den tekniske Skole, skal Kultiveringen begynde ved Opmaaling af gode Bygninger og Genstande og anden Vejledning, og vare ved gennem hele Skoletiden ganske som Undervisningen i de tekniske Fag, saa Eleverne tilsidst havde optaget saa meget af den gode gamle Kultur, at de kunde bruge den til Løsning af de Opgaver, Skolen i de sidste Klasser stillede.

Jeg ved egentlig ikke, hvorfor de uakademiske Bygmestre skal have en saa fuldkommen teknisk Uddannelse, men staa ganske uden kunstnerisk Begreb. Langt hellere ofre en stor Del af Statiken og Projektionstegningen og andet mere og bruge den derved indvundne Tid til at tilegne sig Kultivering af Formerne, saa kom der dog Balance i Tingene, Harmoni i Bygmestrenes Udvikling.

Den nuværende Overbalance til Fordel for de konstruktive Fag er jo ikke til anden Nytte end den, at de akademiske Architekter kan pege Fingre ad de andre Bygmestre.

Jeg ved virkelig godt, at det ikke er Skade til at være fuldkommen i alle Dele, og at den bedste Undervisning ikke er for god. Jeg kunde endog tænke mig en grundigere Uddannelse end den, Akademiet hidtil har givet, uden at man endda behøvede at anse sig for udlært, men man maa jo dog regne med Tingene som de er, og med, at de Elever, der har gennemgaaet de tekniske Skoler, regnes for udlærte. Vi har jo dog ogsaa baade Seminarister og Teologer, baade danske og latinske Jurister.

De øvrige Fantasterier, som fylder en saa stor Del af Redaktionsartiklen, om at »*man*« mener, at Akademiet fylder Folk med Foragt for det praktiske, kender jeg ikke. Flertallet af mine ærede Kolleger er jo ogsaa lige saa gode Forretningsmænd som de Bygmestre, der staar udenfor vor Forening;

men al denne lange Tale ud i det Blaa tjener kun til at komme bort fra det væsentlige.

Spørgsmaalet om »Betimeligheden« fører ogsaa kun bort fra det væsentlige. Alverdens Kommissioner har skrinlagt de største Sager med disse Ord om Betimeligheden. — *Men Spørgsmaalet er, om de akademiske Architekter vedblivende kan være bekendt at forhale denne Sag til ubodelig Skade for vort Lands almindelige Byggeri.*

Ingen tvivler dog mere paa, at Malere, Bogbindere, Bogtrykkere, Drejere, Ciselører, Guldsmede, Møbelsnedkere o. s. v. skal meddeles kunstnerisk Kultur i deres Haandværk, men alene Bygningshaandværkerne skal holdes ude. — —

Ogsaa det af Architekt Fritz fremsatte Forslag, at lægge Haandværkernes hele Uddannelse hos praktiske, statsunderstøttede Mestre, var mere værd end den hastige Afvisning, Redaktionen gav det; det kan ikke nægtes, at de tekniske Skoler ofte virker uheldigt og har været ulykkebringende for de Overleveringer, der var i Haandværket. — — —

Det er ogsaa muligt, at de tekniske Skoler vil have Vanskelighed ved at løse den Opgave at give sine Elever Bygningskultur, hvis de ikke radikalt ændrer Undervisningen i Bygningsfagene.

Saaledes som de i en Aarrække af Akademiet har været klemt hen i »*den tekniske Krog*«, har det vist sig, at en hel Række Fag har maattet ty hen i Kunstindustriskolen for til Gavns at kunne dyrke Haandværket, ligesom det teknologiske Institut, der ogsaa slutter sig langt nærmere til selve Haandværket end de tekniske Skoler, allerede har en stor og betydningsfuld Virksomhed saa omfattende, at der med stor og begejstret Tilslutning nu holdes Foredrag i Kunsthistoriens Stilarter.

Der er næppe Tvivl om, at den lange kunstneriske Sult ved de tekniske Skoler har drevet disse, for dog at faa Føde, langt længere ind i den tekniske Retning end det vilde være sket, om Akademiet ikke havde vogtet saa strængt paa sit Privilegium, og kun Malerfaget, der blev Fader til disse Skoler, da Undervisningen udskiltes fra Charlottenborg, og netop derfor i en særlig Grad har gjort dem til Tegneskoler, har vedblivende kunnet dyrke Haandværkets kunstneriske Side, om end maaske paa uheldig Maade.

Af Metalarbejde er der jo ogsaa bleven en lille Rest tilbage, takket være en gammel Fundats; *men i Bygningsfagene raader vedblivende netop den Halvhed, som Redaktionen saa meget frygter, der uddannes netop nu halvstuderede Folk, idet den ene Side af deres fremtidige Virksomhed ganske forsømmes*, og det er ganske ufatteligt, at akademiske Architekter vedblivende vil lede Undervisningen i Husbygning ved Skoler, hvis Maal er at uddanne, hvad de saa smagfuldt ynder at kalde Byggerøvere.

Saa længe de tekniske Skoler var Forskoler til Akademiets Architekturundervisning, lod det sig forsvare, men nu kan det kun blive forsvarligt, naar Endemaalet bliver saaledes, at Architekterne selv kan respektere det.

Det er dog ikke, som Redaktionen skriver, Meningen at lave et nyt Akademi. Som jeg tidligere har skrevet, bør Bygmesterskolen holde sig indenfor de hjemlige Traditioner, opdyrke vort Lands gamle Bygningskunst og

ikke søge udenfor. Det bliver vedblivende Akademiets Privilegium. Bygmestrene skal være danske. Forholdet skal være som mellem danske og latinske Jurister, begge skal som disse have det samme hjemlige Grundlag, men Bygmestrene skal standse der, Architekterne arbejde sig ud til Forstaaelse af de verdenshistoriske Monumenter, ligesom de latinske Jurister yderligere kultiveres ved at studere Romerretten.

Jeg kender en udmærket, gammel Landbygmester, med en brændende Kærlighed til Bygningskunst og et ganske ualmindeligt Kendskab til gammel Byggeskik paa Landet og til de gamle Kirker; han siger med et Suk, at han aldrig har kunnet tilfredsstille sig selv. Han ledede i mange Aar en Haandværkerskole, og indtil de sidste Aar turde han ikke lade Bygningseleverne tegne andet end Grundplaner og Snit. Han var bange for, at et Forsøg paa at lade dem dyrke Façader skulde berøve ham den nødvendige Statsunderstøttelse; *det kunstneriske hørte Akademiet til. Engang ejede Bønderne og Borgerne og Haandværkerne deres gode Part deraf, lad dem faa igen, hvad der er deres.*

P. V. J. Klint.

DE »ALMINDELIGE BETINGELSER«.

I Haandværkerbladet for den 3. ds. læses om en Architekt ved Navn Belding, der forestaar Opførelsen af 27 Huse for en Byggeforening i Esbjerg, og som til Licitationen har ladet nogle »Almindelige Betingelser« se Lyset, i hvilke der forekommer Uhyrligheder som disse: Entreprenøren skal holde sig de af Myndighederne givne almindelige og særlige Bestemmelser efterrettelige, ligesom han har Ansvaret for, at Byggeloven nøje overholdes. Fra Fundamenterne opføres Murene i de Dimensioner, Byggeloven fordrer. . . . Hvor Loven tillader hule Mure, opføres disse med faste Bindere. Under Tømrerarbejdet skrives: Dimensionerne maa indrettes efter Bygningsvedtægten. Under Snedkerarbejdet: Køkkenindretninger leveres og opsættes, bestaaende af Borde med Skabe og Hylder, saa meget som Pladsen tillader. Endelig meddeles det, at Foreningen selv leverer Materialer til Murer- og Tømrerarbejdet, men Entreprenøren skal levere en nøjagtig Specifikation over alle Materialer, og han skal være fuldt ud ansvarlig for det leverede Materiale!

Haandværkerbladet gør med Rette opmærksom paa det meningsløse i, at en Architekt saaledes smøger Ansvaret fra sig, og at det i Virkeligheden er umuligt for Haandværkerne at beregne deres Betaling efter slige Beskrivelser, som aabner en vid Mark for Vilkaarlighed og Udbytning.

Vi har fremdraget denne Sag, fordi den afgiver et godt Bevis paa, hvad en af de saakaldte »praktiske« Architekter mener at kunne byde Haandværkerne. Og vi er ganske enig med Haandværkerbladet, naar det siger, at sligt hører til det, »en dansk Architekt burde skamme sig ved at lægge Navn til«, ligesom vi giver Bladet Ret i sin Formodning om, at en saadan Mand »ikke hører hjemme i Architekternes Lejr«.

FORSKELLIGT.

Kommune-Konkurrence.

Vi har modtaget følgende:

Der er atter sket et stort Opbud af Kraft fra Architekternes Side ved Besvarelsen af Kommunens Konkurrence om Planer for Belysningsvæsenets Bygning. I Programmet staar der ikke udtrykkelig, at den Architekt, der faar 1ste Præmie, skal have Arbejdet overdraget. Men da det i disse sløje Tider vilde se alt for mærkeligt ud, om Ledelsen blev overdraget til Kommunens Architektkontor, vil jeg tillade mig gennem »Architekten« at rette en Henstilling til Autoriteterne om at lade dette Arbejde overgaa til en privat Architekt.

Ærbødigst

X.

Vi er ganske enige med den ærede Indsender og anser det som en Selvfølge, at Opgaven bliver tildelt en privat Architekt.

Red.

✶

Malerarbejde. Ved Omtalen i 47. Hæfte af Villaen ved Engskiftevej havde man glemt at nævne, at Malerarbejdet er udført af d'Hrr. Ole Jørgensen & Deleuran.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmødet den 14. September var besøgt af 76 Medlemmer. Jul. Smith valgtes til Dirigent.

Formanden (Axel Berg) oplyste, at han havde været hos Prof. Klein og opfordret ham til at lade sit Forhold overfor Magdahl Nielsen prøve ved en Voldgiftsret i Foreningen, men Professoren havde ikke villet gaa ind herpaa. Formanden havde derefter indbudt Professor Klein til Mødet, for at han paa dette kunde forklare Motiverne til sin Optræden. Professor Klein havde nægtet ogsaa dette; man var saaledes afskaaret fra at høre mere end den ene Part, hvorfor en egentlig Dom i Sagen jo var umulig.

Paa Opfordring af Formanden gav Magdahl Nielsen en Fremstilling af hele Sagens Forløb, oplyst og dokumenteret ved Breve og Kopier af Breve. Der var sikkert ingen, som herefter tvivlede om, hvorledes Prof. Kleins Handlemaade rettelig burde karakteriseres. Efter at den af Bestyrelsen foreslaaede Resolution var bleven ændret ved Tilføjelse af en Sætning, der noget tydeligere tilkendegav Forsamlingens Stemning overfor det forefaldne, vedtoges Resolutionen *enstemmig* med følgende Ordlyd:

»Akademisk Architektforening udtaler sin Misbilligelse af, at Professor Klein, skønt akademisk Architekt, ikke i sit Mellemværende med Architekt Magdahl Nielsen angaaende Kvindelig Læseforenings Bygning vil underkaste sig den Afgørelse, som en Voldgiftsret, nedsat i Henhold til Foreningens Vedtægter og Voldgiftsregler, maatte træffe.

Professor Klein har været indbudt til et Møde i Akademisk Architektforening for at gøre Rede for sin Handlemaade, men har nægtet at komme til Stede.

Foreningen skal derfor indskrænke sig til at udtale, at Professor Klein, der for Tiden ikke er Medlem af Foreningen, ikke paany vil kunne blive Medlem, uden at en Voldgiftsret til Paakendelse af det førnævnte Forhold vil blive nedsat.«

Det vedtoges derefter at lade Resolutionen offentliggøre gennem Ritzaus Bureau.

Referatet af Diskussionen om »Bygmesterskolen« maa af Pladshensyn vente til næste Hæfte.

NY UDENLANDSK LITTERATUR.

Schulz, F. T., Nürnbergs Bürgerhäuser u. ihre Ausstattung. Mit zahlreich. Abbildgn. nach photograph. Aufnahmen des Verf. u. Zeichngn. v. Archit. H. J. Dennemarck. Hrsg. m. Unterstützg. der städt. Kollegien vom Verein f. Geschichte der Stadt Nürnberg. (I ca. 25 Hæfter.) 1—2 H. (S. 1—96) à 5 M.

Schumann, C, Die Festigkeitslehre der Betoneisenkonstruktionen. Ein Leitfaden für Schule, Selbstunterricht und Praxis. 92 S. m. 32 Ill. Kart. 2 M.

Deutsche Kunst und Dekoration. Septemberhæfte: Christliche Kunst auf der Ausstellung Düsseldorf 1909; Kirchliche Bauten; Kultgeräte. M. 90 Ill. M. 2,50.

Innen-Dekoration. Septemberhæfte: Wohnungskunst-Ausstellung Berlin 1909; Arbeiten der Architekten Henker, Schaudt, Goerke, Caroli, Schnekenberg, Wünsche u. a.; Bürgerliche und vornehme Einrichtungen; Einzelmöbel; Kunstverglasungen etc.

Die Kunst. Monatshefte für freie und angewandte Kunst. Septemberhæfte: Das Einfamilienhaus Ross in Hannover; Batikarbeiten; Arbeiten von Julius Mössel; Die Akademien und der Kunstunterricht etc. 98 S. m. 122 Ill. 3 M.

Bestimmungen für Druckversuche bei der Ausführung von Bauten aus Stampfbeton. Aufgestellt vom deutschen Ausschuss f. Eisenbeton. 3. Aufl. 7 S. 20 Ø.

Allgemeine Bestimmungen f. die Vorbereitung, Ausführung u. Prüfung v. Bauten aus Stampfbeton. Aufgestellt vom deutschen Ausschuss f. Eisenbeton. 3. Aufl. 29 S. 60 Ø.

Normen für vergleichende Druckversuche m. Stampfbeton (Laboratoriumsversuche). Aufgestellt vom deutschen Ausschuss f. Eisenbeton. 3. Aufl. 8 S. 20 Ø.

M. Biermer, Sammlung nationalökonomischer Aufsätze und Vorträge, in zwangloser Reihenfolge herausg. II. Bd. 4. Hæfte: Die Geldbeschaffung für Arbeiterhäuser über die mündelsichere Grenze hinaus. 22 S. 80 Pf.

Forscherarbeiten auf dem Gebiete des Eisenbetons. 11. Hæfte: Max Ritter, Beiträge zur Theorie u. Berechnung der vollwandigen Bogenträger ohne Scheitelgelenk insbesondere der Brückengewölbe und der im Eisenbetonbau üblichen biegungsfesten Rahmen. M. 36 Ill. V, 54 S. 3 M.

Ludw. Schaller, Die Belastung der Baukonstruktionen durch Schnee-Versuche und Studien üb. das spezif. Gewicht v. Schnee u. üb. Schneelasten. III, 56 S. M. 2,40.

Unterrichtswerke (Methode Hittenkofer) f. Selbstunterricht, Schule u. Bureau. Max Schröder: Der Hausbau, e. Schule d. Konstruierens u. Entwerfens in 3 Tln., enth. I. Ein eingebautes Kleinstadthaus. II. Ein freisteh. Einzelwohnhaus. III. Das eingebaute Einzelwohnhaus. M. 89 Ill. 98 S. Kart. 5 M.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING * *

KJØBENHAVN
DEN 25. SEPTEMBER 1909
11. AARGANG Nr. 52

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909.

III.

GAVL AF BYGNING FOR HAVEBRUG.

EFTER VALD. ANDERSENS KARTON TIL HAVEBRUGSUDSTILLINGENS GAVL.

Har man haft det Held — og Held skulde der som bekendt til i den sidste Sommer — at se Landsudstillingen paa en smuk Solskinsdag, volder det En Velbehag at tage dens Billed frem for sin Erindring. Billedet var simpelthen straalende, — straalende ikke blot landskabeligt og paa anden Maade bogstaveligt, men straalende ogsaa af Ungdom, af Foretagsomhed, af friske Evner, af Talent.

Hvad dette Billed havde af Farver udover Havets og Himlens, de grønne Plæners, de hvide Bygningers (og de altfor sparsomme Blomsters), skyldtes, som alle véd, Vald. Andersen. Han havde været paa Færde med sine Farvebøtter næsten fra Ende til anden af Udstillingen. Man kunde tænke sig de Malere, som det havde været misligt at slippe løs mellem alt dette hvidstrøgne Træ. Men Vald. Andersen var som skabt til det Hverv, som ventede ham. Lejlighedstegneren havde den rette lette Haand, som dette Lejlighedsværk krævede, faldt hverken hen i Bredde eller Højtidelighed, forstod til Fuldkommenhed ikke blot at følge, men at fremme Rosens Bestræbelser for at give de monumentale Bygninger et lyst, et muntert Anstrøg. Han lod et Par Farver smælde som en Fanfare i et Rum, der tegnede til at blive altfor enstonet. Han trak et svagt Led op i Architekturen

EFTER VALD. ANDERSENS KARTON TIL VÆGMALERI I HOVEDRESTAURANTEN.

her, gav hist en øde Vægflade en Inddeling og dermed en Virkning. Bestandig havde han i det hele den slaaende Virkning for Øje. Han regnede rigtigt med det flygtige Udstillingspublikum, der strømmer forbi og intet Steds dvæler, og hvis Tilbøjelighed til at trættes det gælder om at modarbejde med Overraskelser. Dristigt var derfor i mange Tilfælde hans Farvevalg. Man fik sig f. Eks. en Forskrækkelse, naar men første Gang saa den vaskeblaa Klode paa Tuborgs Triumfbue mod Vorherres skønne Himmel. Men det krassede i hvert Fald, som det skulde og burde.

I de store Gavlbilleder udvendig og indvendig udfoldede sig først rigtigt dette baade frække og fine Talent. Paa de med Brædder eller Tremmer beklædte uhyre Flader, var det formodentlig gaaet en mindre modig Maler galt. Men til at male i denne Maalestok, udelukkende med Frastandsvirkninger og det flygtige Indtryk for Øje, egnede sig udmærket den Kunstner, der har gjort de bedste Gadeplakater herhjemme. Dette maa dog ikke forstaas, som om Vald. Andersen lod sig nøje med at overføre sin Manér fra Papiret til Træet. Han maskerede saa langtfra Træet, at han lod sig sin Stil diktere af Tremmerne. Snart lod han de vertikale Linjer i disse, snart

INDUSTRIHALLENS INDGANG.

BYGNING FOR LANDBRUGSREDSKABER.

SPISESAL I HOVEDRESTAURANTEN.

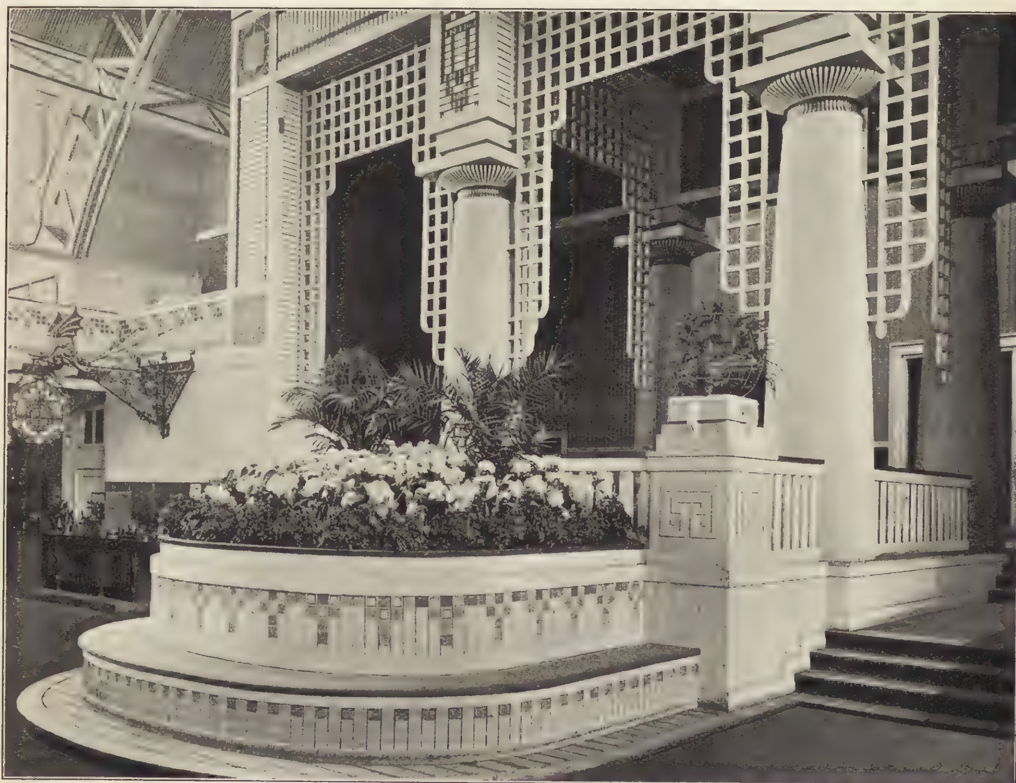
MEJERIMUSEUM.

EFTER VALD. ANDERSENS KARTON TIL MALERIET OVER INDUSTRIHALLENS INDGANG.

krydsende vandrette Linjer gribe ind i sin Komposition og give den architektonisk Karakter og Holdning.

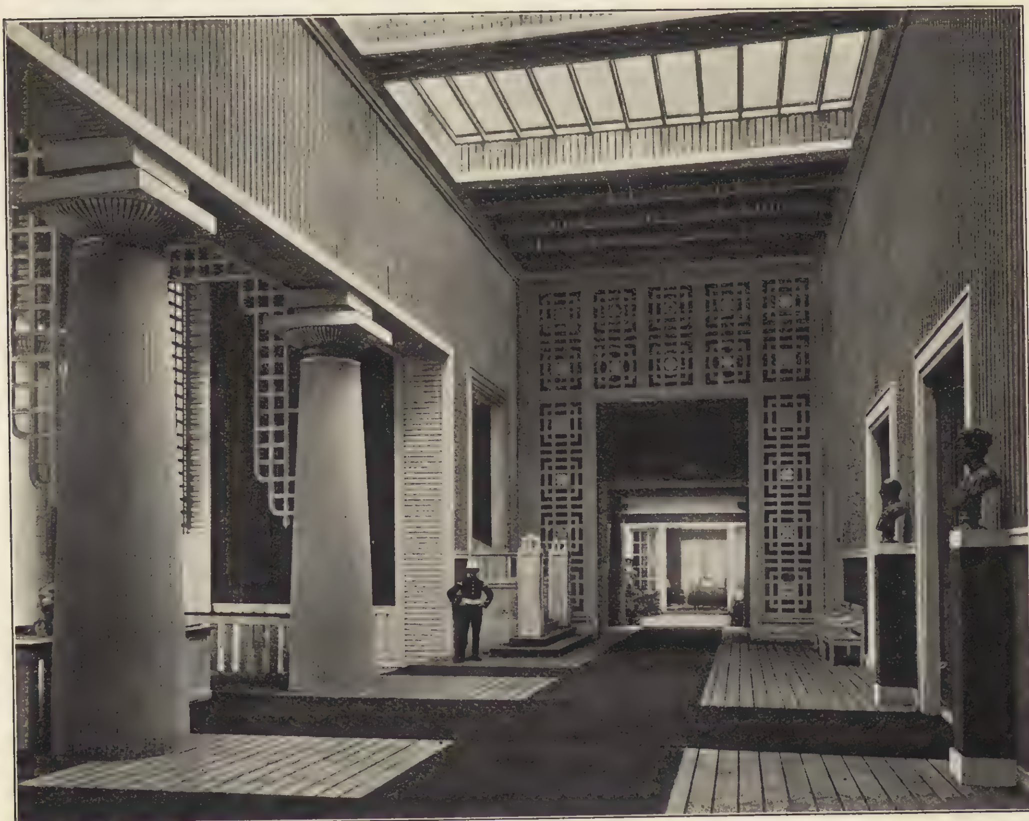
Det var dog ikke blot Systemet og Stilen, man maatte beundre i disse Billeder. Næsten hvert eneste af dem havde derudover store, særlige Fortrin foruden mange smaa Finesser. Brillantest, fordi det udmærkede sig ved den selvfølgeligste Simpelhed i Kompositionen og den mest gennemførte Konsekvens i Behandlingen, var Billedet af Tyren og Hingsten paa en af

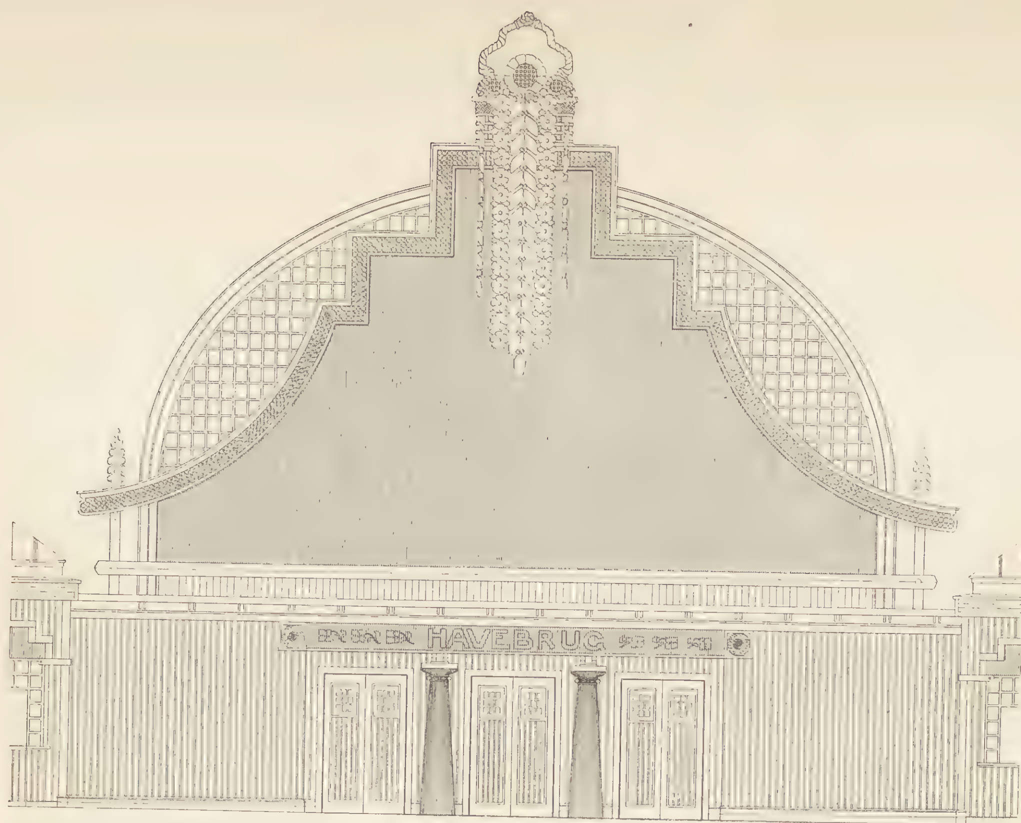

FRA INDUSTRIHALLEN. SET MOD VESTIBULEN.

EFTER VALD. ANDERSENS KARTON TIL TUBORGBUEN.

INDUSTIHALLENS VESTIBULE.

BYGNING FOR HAVEBRUG.

BASSIN I HAVEBRUGSAFDELINGEN. I BAGGRUNDEN MASKINHALLEN.

SNIT GENNEM BYGNING FOR HAVEBRUG.

ADMINISTRATIONSBYGNINGEN. HVILEPLADS FORAN HOVEDPORTEN.

BUEHALLEN. SYDØSTLIG INDGANG.

Landbrugets Bygninger. Men de store Figurbilleder vedligeholdt dog maaske Interessen længst. De stemmede ikke alene med Udstillingens Tanke og Bygningernes Tektonik; de var intimt i Pagt med Tiden, dybt moderne i deres Væsen, hvad enten de foregav at være Billeder af Livet i Nutiden, Rococcotiden eller Urtiden. Maaske beroede dette delvis paa, at de var malede med Anvendelse af de aller moderneste simplificerende dekorative Midler; sandt at sige er Vald. Andersens Stil jo et mangfoldigt sammensat Produkt af alle Slags nymodens Foreteelser i Illustrations- og Malerkunst. Men naar de blege, sarte Skikkelser, der i tærnede Lapsedragter og flortynde Liberty-Kjoler eller i Rococco-Klæder eller uden Klæder fremtraadte i disse Billeder, var selve Øjeblikkets Børn, havde det dog aabenbart en dybere Aarsag, nemlig den, at disse Skikkelsers Skaber selv er et udpræget moderne Menneske. Man se det Billed, som fejrer »Tuborgs Triumf«! Ud af denne Kreds, ud af denne blaserte og uberuste Ungdom, som end ikke fester uden at iagttage de stilfuldeste Former, er Vald. Andersen kommen som Kunstner.

Det kunde være fristende at fordybe sig yderligere i hans Kunstnerkarakter paa Grundlag af hans Arbejder paa Landsudstillingen. Der er

Stof nok i dem til mange Slutninger, ogsaa til den, at han ikke vedblivende bør være henvist til at arbejde for Døgnet. Er der end et og andet i hans Kunst, som ikke netop peger i Retning af Kirken og knap nok i Retning af Kongeborgen, kunde den dog finde Anvendelse mangfoldige Steder, hvor den ikke var udsat for at udslettes saa snart. Den er som skabt for Teatre, Dansesale, Forlystelsessteder, Kaféer, Hoteller, — kort sagt for alle de Steder, hvor ellers Haabet om at møde Kunst maa lades ude, og hvor dog Kunst som Vald. Andersens vilde være i høj Grad paa sin Plads.

Brutalt vil det iøvrigt være, hvis Landsudstillingens Gavlbilleder skal brydes ned og blive til Brænde. I hvert Fald de bedste af dem burde nedtages med Omhu for at genopstaa under bedre, under blivende og betryggende Forhold.

Emil Hannover.

PORTAL. BYGNINGEN FOR KUNST.

»BYGMESTERSKOLEN«.

Naar Architekt Klint i sin Artikel om Bygmesterskolen i forrige Hæfte gør os den Ære at imødegaa vore Bemærkninger om denne Sag i 49. Hæfte, undrer vi os noget over den Overlegenhed, hvormed han bedømmer vor Ævne til at læse og til at huske. Vi har meget nøje læst og indprentet

os, hvad Hr. Klint har skrevet om dette Æmne. Vi har yderligere skrevet, at den Tanke, der ligger til Grund foı Forslaget om en Bygmesterskole, er god og hos *nogle* (deriblandt selvfølgelig Hr. Klint) udsprungen af Idealisme, at det er en saare betydningsfuld Sag, det drejer sig om, og at vi kunde tænke os Planen realiseret ved de tekniske Skoler i Provinsbyerne, hvis man 1) kunde faa de fornødne Lærerkræfter og 2) faa de tekniske Skolers Lærere (og Forstandere!) til at indse, at deres Undervisning er forfejlet. Dette er Realiteter, som Hr. Klint hellere maatte fremdrage end søge ved en — forøvrig meget flot — Manøvre at reducere os til et Intet.

Naar Hr. Klint taler om vore »Fantasterier«, som han ikke forstaar, maa vi erindre om, at Planen, som den foreligger, er fremkommen fra »Arkitektforeningen«. Fra den Kant er der fremsat en Hoben Taabeligheder om akademiske Architekter, der ofte fremstilles som den Slags upraktiske Drømmere, vi talte om, saa vi vel nok kunde have Lov til at behandle dette humoristisk. Alvorligt er det vel heller ikke godt muligt at tage et Forslag som dette: Bygmesterskolen skal opdrage alle, der beskæftiger sig med borgerlig Bygningskunst. Akademiet skal kun opdrage »Slotsbygningsarchitekter«. Sligt Nonsens har virkelig staaet paa Tryk i »Arkitektforeningens Tidsskrift«. Hr. Klint maa virkelig derfor tilgive os, at vi ved Omtale af den nævnte Forenings Plan om en Bygmesterskole, tillige maa skænke den mærkelige Motivering af denne Plan nogen — om end sandelig ikke nogen videre alvorlig — Opmærksomhed.

Der er et Punkt af Hr. Klints Artikel, vi kunde ønske at faa Klarhed over, da Meningen er meget dunkel. Han siger (S. 581): »Men Spørgsmaalet er, om de akademiske Architekter vedblivende kan være bekendt at forhale denne Sag til ubodelig Skade for vort Lands almindelige Byggeri.« Hvad vil dette sige? De akademiske Architekter har dog ikke et Privilegium, de kan give fra sig eller holde paa efter Forgodtbefindende.

Vil man lave Bygmesterskoler over det ganske Land, kan de akademiske Architekter jo aldeles ikke forhindre det, selv om de vilde det. Og hvad vil det overhovedet sige, at vi »forhaler« denne Sag? Det er en Udtryksmaade, som er ganske forfejlet og i hvert Fald ikke gavner den Sag, Hr. Klint med saa megen Varme kæmper for.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmødet den 14. September (fortsat). Efter Aftenbordet afholdtes Diskussion om »Bygmesterskolen«. Fr. Levy indledede. Bestyrelsen havde ment det rigtigt at drøfte Sagen og betimeligt for Foreningen at tage Stilling dertil. Taleren udviklede, hvad der var Forslagets Hovedtanke, paaviste hvorledes det Brud paa Traditionen, der tales om, var opstaaet og viste, at dette ikke, som paastaaet, var Akademiets Skyld. Han udtalte videre: »Bygmesterskolens Talsmænd mener nu at kunne sammenbinde Traditionens bristede

Traad ved at knytte en Bygmesterskole til de tekniske Skoler, hvorfra da Haandværkerne skulde udgaa som eksaminerede Bygmestre, »delagtiggjorte i den Bygningskultur, som er udviklet gennem Tiderne«. Jeg vil her gerne indskyde det Spørgsmaal, om det er enhver Haandværkssvend, der skal have denne Uddannelse eller nogle særlige, som paa Forhaand beslutter sig til at bygge Huse? Er det første Tilfældet, forstaar jeg slet ikke Sagen; thi Tilegnelsen af Bygningskulturen, naar denne da ikke skal være tomme Ord og klingende Fraser, forudsætter dog hos den paagældende Tilstedeværelsen af en forudgaaende anden og betydelig Kulturtilegnelse, som man absolut ikke kan forudsætte hos de Mennesker, der som Regel kun har frekventeret vor Almueskole.

En af Bygmesterskolens ivrigste Fortalere har tidligere selv sagt*), »*at den gode Smag, der blev hjemløs, da Traditionerne brast, vindes ikke igen uden gennem stor og alsidig Dannelse*«. Det er jo netop i Følelsen af, hvor megen almindelig kulturel Dannelse man maa fordre af enhver, der vil tilegne sig Bygningskultur, at Kunstakademiet stadig kræver flere og flere Kundskaber af de unge Mænd, der vil ind i Bygningsklasserne; ja jeg tror, at den Dag vil komme, da man her som i Sverrig forlanger Studentereksamen som Adgangsbetingelse.

Hvis derimod de, der holder paa Bygmesterskolen, kun tænker sig denne frekventeret af nogle udvalgte, maa man spørge om, paa hvilket Tidspunkt disse skal beslutte sig til at søge denne. Det maa da være i det Øjeblik, det staar dem klart, at de vil noget andet og mere end blot at dygtiggøre sig i det enkelte Haandværksfag, de har valgt, med andre Ord, at de vil være Bygmestre. Men naar dette gaar op for en ung Mand, det være sig en Tømrer-, Murer- eller Snedkersvend, hører han jo hjemme paa Akademiet.

Thi hvad vil Akademiet for de skønne Kunster andet med sine Elever i Bygningsklasserne end at uddanne dem til mere eller mindre duelige Bygmestre. Ordene Akademi og Architekt virker uvilkaarlig paa en Del folkelig anlagte Naturer som Doktorens Ord ttl Ammen i Holbergs Barselstue: »hun der bliver ligesom gal i Hovedet, naar hun hører Latin«.

Hvis Akademiet, i Analogi med Betegnelsen Statens polytekniske Læreanstalt, førte Navnet Statens Læreanstalt for Bygmestere, Billedhuggere og Malere, vilde Opstandelsen maaske have været noget mindre. Akademiet kan jo virkelig ikke lave Kunstnere, det kan indpode sine Elever Kærlighed til og Respekt for Kunsten og give dem alle de fornødne Kundskaber, Fagene kræver; men Kunstner bliver kun den, der kan optage det læste og udnytte det i en stærk Personlighed; men Personligheden kan Skolen ikke give, den maa bringes med udefra.

I det naive Forslag, der er fremkommet om selve Ordningen af en saadan Bygmesterskole, forlanges at enhver, der vil være borgerlig Bygmester, skal gennemgaa den tekniske Skoles Kulturklasse**) og tage den afsluttende Eksamen, der giver jus practicandi, og at hver borgerlig Bygmester, der vil

*) P. V. Kl. 1901, om gl. og ny Tids Bygmestre.
**) Arkitektforeningens Tidsskrift 21. Aug. 1909.

være Slotsbygningsarchitekt, videre skal gennemgaa og tage Afgangsbevis fra Akademiets Skole.

Stakkels Akademi! Faarene i din Hjord bliver ikke mange, al den Stund de Slotte, der bygges Aaret rundt her i Danmark, let kan tælles. Dog Spøg tilside; hvilken grænseløs Misforstaaelse røber ikke dette Forslag.

Hvor ofte iagttager man ikke, at jo mindre og begrænset en Opgave er, jo sværere kan den løses fuldt ud, og at en lille, tilsyneladende saa enkelt løst Opgave tit skyldes den højst kultiverede Kunstner. Husk paa Julius Lange naar han fortæller, at det at komponere en Temaskine egentlig er en langt vanskeligere Opgave end at komponere en Kongeborg.

Ret beset vil d'Hrr.s Forslag sige, at Akademiet henlægges til de tekniske Skoler, og saa vidt turde den moderne Folkelighed dog endnu ikke have ført os.

Man vil da vel spørge mig, om jeg da ikke mener, at det skal være en Haandværker tilladt at planlægge og opføre nogen Bygning efter egne Tegninger, og hertil svarer jeg: selvfølgelig skal han have Lov hertil paa eget Ansvar for sit gode Navn og Rygte, naar han ellers tiltror sig Ævnen hertil og Bygningen ikke er af monumental Art eller ligger paa en Plads, der kræver særlige Hensyn. Men til Løsningen af saadanne, jeg kan vel uden at misforstaaes sige beskedne Opgaver, faar han nøjes med sin faglige Dygtighed og sin Ærlighed, Bygningskulturen kan han næppe overkomme.

De gamle Haandværksmestre, der byggede de pæne, hyggelige Huse, før Traditionen brast, havde saamænd heller ikke hørt Foredrag om Bygningskultur. De levede sammen med de andre tit dygtige Laugsmestre, og Mesterprøven fordrede Duelighed, de rejste rundt paa Professionen i fremmede Lande og brugte deres Øjne, hvor de kom hen. De kiggede lidt i deres Uddrag af Vitruv, som var udbredt i talrige tyske Udgaver, lærte Proportionerne udenad, om Forholdet mellem Vinduets Bredde og Højde, og var forøvrigt jævne Mænd, der slet ikke tænkte paa at lave Architektur.

Kunde nu vore tekniske Skoler faa noget af denne Stolthedsfølelse over at være Haandværker genfødt hos Eleverne i de forskellige Bygningsfag, kunde den lade de Gamles Kærlighed til Arbejdet atter opstaa, og lære de unge, at det klæder de ubemidlede langt bedre at bære deres jævne, rene Dragt fremfor at imitere Velhavere med forlorne Smykker; kunde de forklare dem, at den Harmoni, som et propert og reelt Arbejde og en iøjnefaldende enkelt Konstruktion giver en Bygning i og for sig selv er Skønhed, saa vilde der ganske vist atter under passende Forhold dukke Haandværkerhuse frem, som Menneskene kunde have Glæde af.

Men til at lære Haandværkerne dette behøves ingen Bygmesterskole, der som sagt kun vil tilføre dem et Lærestof, de i Almindelighed vil savne Betingelserne for at kunne tilegne sig og saaledes vil være ude af Stand til at udnytte.«

Klint holdt derefter det Foredrag, der fandtes i »Architekten«s 51. Hæfte med Overskrift »Bygmesterskolen«, hvorefter der udspandt sig en livlig Diskussion for og imod Forslaget. Dette støttedes af Brummer, der dog mente,

at det kun vilde kunne praktiseres paa Landet og i Provinsbyerne, medens man skulde være varsom med at oprette et »Seminaristakademi« i København. Haandværkerne paa Landet var meget interesserede i deres Arbejde ofte mere end i de store Byer; de forstaar udmærket en Tegning og vil gærne lære at udvikle sig. De skal kun lære at se selv og at tænke selv, og det var jo netop det, Skolen skulde gaa ud paa. Endvidere anbefaledes Sagen af Mørk-Hansen og Holsøe, der begge hævdede, at det, det først og fremmest gjaldt om var, at faa fat i Lærerne ved de tekniske Skoler, eventuelt ved at oprette Lærerkursus. Axel Berg mente, at Betegnelsen »Bygmester« var uheldig; Haandværkerne burde have den bedst mulige Uddannelse, men for mange vilde det rumme en Fristelse til at give sig ud for mere, end man var, naar man fik et saadant Stempel. Lemche fandt Klints Tanke smuk, men mente, at han skød over Maalet, og at hans Angreb paa akademiske Architekter var uberettiget. Vi havde gennem Husmandskonkurrencen, Tegnehjælpen og andet mere bevist, at vi havde det samme Grundsyn som Klint, og han maatte ikke berøve os Æren for disse Ting. Klint erklærede, at det havde han aldrig gjort og henviste til sin første Artikel i »Architekten« om Bygmesterskolen, hvor dette var nævnt. Efter Udtalelser imod Planen af Lauritzen, Strøm Tejsen og Frehse, sluttede Diskussionen Kl. 12.

Ved Mødet var fremlagt alle Tegninger fra Konkurrencen om Foreningsmærket. Endvidere var der udstillet forskellige Prøvevinduer fra Henry Hope & Sons, Birmingham; Karme, Rammer og Sprosser er alt af Staal og det hele særdeles smukt forarbejdet, de garanteres fuldkomment tætte og saa tiltalende ud, men da Prisen er meget høj, er der vel ikke megen Sandsynlighed for, at de kan anvendes her i Landet.

FORTEGNELSE

over Firmaer, som i det forløbne Aar har annonceret i Tidsskriftet.

Annonceafdelingen redigeres af Hr. Maler T. E. Lundbye (Industribygningen, B).

Asfalt og Asfaltarbejder.
Bird, Ingeniør, Bülovsvej 7 A
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Kjøbenhavns Asfaltkomp., Akts., Kongens Enghave
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schøller, K., Vodroffsvej 46

Badeanlæg og Badeapparater, W. C., Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Vestergade 13
Andreasen & Henningsen, Dyrkøb 3
Feldthusen, Georg, Vesterbrogade 96
Harboe, Kr. Noe, Nørrebrogade 13
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Holscher, D., Maribo
Hoppe, V. & Lutz Petersen, Rolighedsvej 21
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 30
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Rasmussen, Niels & H. Schiøtz, Gl. Kongevej 96
Riedels, C. F., Eftf., Ny Vestergade 9
Schæbel, Ferd., Mikkelbryggersgade 5
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Bageovne.
Weidemann, J. H., Østersøgade 34

Bogbind, Bogtryk, Bøger m. m.
Kyster, Anker, Sværtegade 3
Nielsen & Lydiche, Industribygningen

Broncestøbning, Metalarbejde m. m.
Rasmussen, Lauritz, Raadmandsgade 16

Brændsel.
Akts. Christiansholms Fabriker, Nyhavn 4

Bygningsarbejde, Beton-, Cement- og Monierarbejder m. m.
Fugmann, Alb., Dr. Olgasvej 28
Jensen, Em. & H. Schumacher, Akts., Godthaabsv. 90
Rasmussen, Chr. Erik, Nørrebrogade 118
Rothe, E., Haraldsgade 5
Schiøtz, Carl, Bülovsvej 28

Schrøder, Aage, Holstejnsgade 21
Schøller, K., Vodroffsvej 46
»Triplex«, Akts., Sortedams Dosseringen 95 A
Wienberg, C. & Søns Eftf. Frederiksholms Kanal 28 A

Bygningsartikler, forsk. Cement, Gibs, Kalksandsten, Skifer, Zink, Vægfliser m. m.
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Gottlieb, F., Nørrevoldgade 2
Meyer, V., Ny Toldbodgade 5
Nordisk Flisemagasin, Møllegade 8
Prior, Aksel, Aktieselskab, Bredgade 33
Rindom, A., Kristiansborggade 2
Rump, Harald, Østervoldgade 8

Bygningsbeslag og Værktøj m. m.
Rom, C. Th., & Co., Axelhus 2 B

Clichéer, Reproduktion, Lyskopiering, Stempler samt Tegninger hertil.
Aagaard, Carl E., Citygade 21
Andersen, N. H., Skindergade 81
Atelier Express, Raadhusplads 37
Atelier Friis, Møntergade 12
»Elektra«, Vestergade 29
Hansen, Charles, Pilestræde 19
Jessen, Sophie, Bur. f. Maskinskrivn., Linnésg. 16 B
Lundbye, T. E., Ahornsgade 1
Nordisk Reproduktionsanstalt, Klareboderne 3

Dampskorstene, runde.
Jensen, Emanuel, & H. Schumacher, Akts., Godthaabsvej 90
Køhler, Vilh., Ryesgade 25
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schrøder, Aage Holsteinsgade 21

Dørlukkere m. m.
Kjøbenhavns Dørgreb- & Metalvarefbr. Skinderg. 41
Wieder, Rich., Graabrødretorv 8

Elektriske Anlæg, Elevatorer. Lynafledere, Materiel m. m.
Andersen & Meyer, Løvstræde 8
Dansk Akts. Siemens-Schuckert, Palægade 6
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Heinholst, Aktieselskab, Gl. Torv 10—12
Hellesens Enke & V. Ludvigsen, Aldersrogade, Str.
Riedel, C. F., Eftf., Ny Vestergade 9
Siemens-Schuckert, Palægade 6
Thomsen, K., Vestervoldgade 2
Thrige, Thomas B., Jernbanegade 4
»Titan«, Aktieselskab, Tagensvej 32
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Forsikringsvæsen.
Forsikrings-Aktieselsk. »Skjold«, Raadhusstræde 1
Spejlglasforsikringsselsk., »Guardian«, Ved Stranden 2

Gade-, Vej- og Kloakanlæg, Havne- og Kystarbejder m. m.
Andreasen & Henningsen, Dyrkøb 3
Bird, Ingeniør, Bülowsvej 7 A
Hoppe, V., & Lutz-Petersen, Rolighedsvej 21
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Rasmussen, Niels, & H. Schiøtz, Gl. Kongevej 96

Glarmesterarbejde, Glas, Glasmaleri m. m.
Dansk Glasindustri, Nyhavn 31

Ingeniørarbejder, Jernstøberier m. m.
Heegaard, Anker, Lyngbygade
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Thrige, Thomas B., Jernbanegade 4
»Titan«, Akts., Tagensvej 32
»Vølund«, Akts., Blegdamsvej 32

Isolationsfarve, Isolationsstof, Kork-Isolering m. m.
Akts. Diatomee silicium, Rosenborggade 1
Bird, Bülovsvej 7 A
Rump, Harald, Østervoldgade 8

Isskabe m. m.
Isskabefabriken Valby, Gl. Jernbanevej 41

Linoleum, Linol, Linotol m. m.
Bonne, C. Riis, Kronprinsensgade 6
Dansk Linotol-Kompagni, Gl. Torv 8
Magasin du Nord, Kongens Nytorv
Meyer, Em., Jorcks Passage
Olesen, O., Højbroplads 4

Malerarbejde.
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21
Schübeler's Sønner, H., Nordre Frihavnsvej 19

Maskinsnedkeri. Møbler m. m.
Dansk Patent Vinduefabrik, Amagertorv 33
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21

Opvarmning og Ventilation, Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Vestergade 13
Bruun & Sørensen, Niels Juelsgade 17 og Aarhus
Heinholst, Aktieselskab, Gl. Torv 10—12
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Recks Opvarmnings-Comp., Esromgade
Ramsing, Chr., Tordenskjoldsgade 11
Thomsen, K. Vestervoldgade 2
»Titan«, Akts. Tagensvej 32
»Vølund«, Akts., Blegdamsvej 32

Patentkontorer.
Lehmann & Ree, Amagertorv 21

Prisme-Glas osv.
Heegaard, Anker, Lyngbygade
Meyer, V., Ny Toldbodgade 5
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Skandinavisk Glastagkomp., Vestervoldgade 125

Saltsyre, Gibs, Vandglas.
Prior, Axel, Akts., Bredgade 33

Skifer-, Kobber- og Zinkdækning.
Feldthusen, Georg, Vesterbrogade 96

Smedearbejde, Sikkerhedsgittere, Havehegn m. m.
Christensen, Chr., Fælledvej 19
Doberck, F. W. & Søn, Lille Strandstræde 22
Fiedler, V., H. C. Ørstedsvej 30
Schæbel, Ferd., Mikkelbryggersgade 6
Seifert, Carl. Badstuestræde 18
Strøm, Th. St. Kongensgade 69

Staal- og Jernbjælker, Plader, Taljer m. m.
Berendsen, Sophus, Aktieselskab, Gl. Torv 24
Grønbech, M. J. & Sønn. Amaliegade 9
fh. Jensens, Jørgen, Eftf., P. G. Munck, Vesterg. 16
Lemvigh-Møller, J. F., Kultorvet 11—13
Rahr, Chr. C., & Comp., Vestervoldgade 31
Rønberg, Oluf, Nørrefarimagsgade 41
Vold, L., Nansensgade 33

Stenhuggerier, Marmorarbejder m. m.
Akts. Ankerske Marmorforretning, Frihavnen
Faxe-Limhamn Kalkbrud. St. Annæplads 26
Hagen & Co.'s Eftf., Gothersgade 8
Larsen, H- & J., Griffenfeldtsgade 37
Nielsen, E., mekanisk Stenhuggeri, Nørrebrogade 44
C. Wienbergs Stenhuggeri, Jagtvej 183

Stukarbejder.
Berg, Hans Chr., Aaboulevard 44
Dansk Gibsindustri-Kompagni, Akts., Mariendalsvej
Klingsey & Levin, Fælledvej 7

Støbegods Kakkelovne osv.
De forenede Jernstøberier, Raadhuspladsen 35
»Titan« Akts. Tagensvej 32

Tagpap m. m.
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Gottlieb, F., Nørrevoldgade 2
Meyer, V., Ny Toldbodgade 5
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Villadsen, Jens, Forchammersvej 28

Tapeter.
Jacobsen. Chr. S., Bredgade 36
Krüger, C., Nygade 6

Teglværksprodukter m. m.
De forenede Teglværker, Kontor, Nørregade 2
Frederiksholms Tegl- og Kalkværker, V. Stranden 6
Hansen, J. A., Kolding
Kagstrup Kalkværk, Akts., Nørregade 2
Knabstrup Teglværk, Knabstrup St.

Tegneartikler.
Knudsen, Cornelius, Købmagergade 15
Petersen, J. Chr., St. Kirkestræde 1

Textil-Artikler m. m,
Olesen, O., Højbroplads 4

Træ.
Trækompagniet, Frihavnen og Viborggade

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

MEDLEMSLISTE · FEBRUAR 1909

—

BESTYRELSE:

Berg, Axel, Formand.
Kampmann, Hack, Næstformand.
Ambt, Einar, Kasserer.
Koch, H., Sekretær.
Glahn, H.
Høeg-Hansen.
Jørgensen, Emil.
Lauritzen, A. S.
Levy, Fred. L.

✶

ÆRESMEDLEM:

Ordrup 319. Holm, Hans J., Professor, K.*, Dbm. Mosehøjsvej 8, Ordrup.

✶

UDENLANDSKE (KONTINGENTFRI) MEDLEMMER:

Bruyn, de, kgl. Bygningsraad .... Palaishuset, Charlottenlund.
Dorph-Petersen .... Perpignan.
Laub, L. .... Brooklyn.
Rasmussen, L. B. .... Chikago.
Sørensen, Salomon .... Malmö.
Tersling .... Mentona.
Wåhlin, Th. .... Malmö.
Société des Architectes Diplomés par le Gouvernement — Le Président .... Paris.

✶

INDENBYS MEDLEMMER:

Vester 542 y.	**Ahlmann**, V.	Vesterbrogade 116. V.
26666 u.	Ambt, Einar	Istedgade Kirkeplads 4. B.
	Andersen, H. C.	Østerfarimagsgade 13. K.
	Andersen, A. Martin	Rahbeks Allé 20. V.
	Arntzen, Chr.	Frederiksborggade 24. K.
Amager 176 y.	**Bacher**, P. Jacobsen	Villa Grænsen, Amagerbrog. S.
Strand 41.	Bang, Aage Kornerup	Svanemøllevej 34.
Øbro 2217.	Banke, N.	Kontor: Classensgade 17. Ø.
Amager 242.	— —	Privatb.: Thingvallasallé 6. S.
25080 y.	Bech, M. C.	Nørrevold 6. K.
Vester 934 x.	Beenfeldt, Thor	Vodroffsplads 6. V.
7760.	Berg, Axel, R.*	Børsgade 8. K.
	Bergmann, R. L.	Istedgade 4. B.
	Bertram, V.	Colbjørnsensgade 20. B.
	Blytmann, Einar	Aaboulevard 16. N.
7038.	Borch, Leuning	Nørrevoldgade 16. K.
5266.	Borch, M., R.*, kgl. Bygningsinspektør	Aaboulevard 38. N.
	Brandstrup, C.	Annas Vej, Charlottenlund. Kontor: Raadhuset. B.
Helrup 831 y.	Brandt, Alfred	Gruts Allé 3. Hellerup.
Øbro 234.	Brummer, C.	Østerbrogade 46. Ø.
Vester 1063 v.	Brønnum, Knud	Westend 10. V.
Øbro 1219 v.	Bugge, Aage	Jens Munks Gade 5. Ø.
	Bønecke, P. C., Prof., R.* Dbm., Stadsbygmester	Brodersens Allé 4. Hellerup. Kontor: Raadhuset. B.
	Bøttger, F., R.*	Sortedams Dossering 65 A. Ø.
Nora 1232.	**Christensen**, Fred. A.	St. Marcus Allé 4. V.
Øbro 2174 y.	Christensen, N. C.	Østerbrogade 19. Ø.
32155 x.	Clausen, Vilh.	Bülowsvej 11. V.
Helrup 365.	Clemmensen, A., kgl. Bygningsinspektør	Svanemøllevej 80 (Postdistrikt: Hellerup).
Nora 1699 y.	**Dahl**, A. M.	H. C. Ørstedsvej 56. V.
Byen 2956.	Dahl, Viggo	Købmagergade 32. K.
	Dahlstrøm, O.	Sortedams Dossering 95 A. Ø.
	Dich, J.	Sortedamsgade 7.

32495 y.	**Fischer**, Vilh.	Gl. Kongevej 150.
	Fleischer, Em.	Strandvejen 112. Hellerup.
Vester 299 y.	Frehse, F. H. V.	Forhaabningsholms Allé 49. V.
6930.	Friederichsen, V.	Sortedamsgade 3. N.
7162.	Fussing, A.	Nørrevoldgade 11. K.
9757.	**Garde**, H.	Grundtvigsvej 13.
Strand 397 x.	Gudme, L.	Adolphsensgade 2. Str.
Amager 363.	Gundestrup, Th.	Islands Brygge 3. C.
Byen 3654.	**Hagen**, G. B.	Raadhusstræde 3. K.
6212.	Hammer, Valdemar	J. E. Ohlsensgade 17. Ø.
4246.	Hansen, Chr.	Købmagergade 22. K.
H. 1183.	Hansen, Henning	Cort Adelersgade 5. K.
Byen 509 x.	Hansen, Henning	Gothersgade 151. K.
5753.	Hansen, Nic., Bygningsinspektør for 5. Distrikt.	Østerbrogade 114. Ø.
Nora 951.	Harild, C.	H. C. Ørstedsvej 51 A. V.
	Haunstrup, A.	Rysenstensgade 1. B.
6638.	Hirth, Th.	Lipkesgade 25. Ø.
Vester 1068.	Holsøe, Poul	Pileallé 19 A. F.
6667.	**Ingemann**, B.	Nørrefarimagsgade 1. K.
H. 1790.	Ingemann, V.	Nørrebrogade 9. N.
Øbro 1002.	Ingwersen, Jens	Willemoesgade 47. Ø.
Nora 1187 x.	**Jacobsen**, Holger	Aaboulevard 12. N.
6976.	Jensen, Alb., Prof., R.*, Dbm. pp., kgl. Bygningsinspektør.	Frederiksgade 12. K.
	Jensen, Chr.	Ravnsborg Tværgade 2. N.
	Jensen, Harald Lønborg . . .	I Udlandet fra August 1907.
Vester 625 x.	Jensen, Johannes	Gl. Kongevej 68. V.
Øbro 1539 y.	Jensen, Lars	Zinnsgade 2. Ø.
Kristholm 36.	Jensen, Rasmus	Skovvej 29. (Kristiansholm, Klampenborg.)
Nora 195.	Jeppesen, Louis	Aaboulevard 16. N.
9581.	Jørgensen, Emil, R.*	Læssøesgade 4. N.

4313.	Jørgensen, Eugen, Borgerrepræsentant	Linnésgade 8. K.
Helrup 770.	Jørgensen, Thorvald	Viggo Rothesvej 41, Charlottenlund. (Christiansborg Tegnestue, Staldmestergaarden. Tel. 9747.)
8211.	Kampmann, Hack, Prof., R.*FM.	Bredgade 33. K.
Helrup 724 x.	Klein, Viggo	Strandvej 193.
Nora 1860.	Klingsey, C., Bygningsinspektør for 6. Distrikt	Sortedamsgade 9. N.
Vester 881 y.	Klint, P. V. J.	Pileallé 17 A. F.
Byen 510 y.	Knudsen, L., Prof., R.*	Nørrefarimagsgade 63. K.
Øbro 1095 y.	Knutzen, Sylvius	Slagelsegade 18. Ø.
32003 x.	Koch, Hans H.	Hollændervej 28. V.
5862.	Koefoed, J. C.	Frederiksborggade 18. K.
Vester 588 y.	Kondrup, Valdemar	Carit Etlarsvej 6. V.
	Krarup, H. Chr.	Antoniegade 11. K.
	Kristensen, Kaare	Akaciavej 5. V.
Godth. 242 y.	Krog, Arnold, Prof., R.* pp.	Sten Blichersvej 25. F.
Godth. 1096.	Laage, G.	Fuglebakkevej 77. F.
Øbro 948 x.	Langballe, O. Rosendal- ...	Rosenvængets Allé 20. Ø.
Vester 1582 x.	Lange, Holger	Prinsesse Maries Allé 1. V.
7227.	Larsen, Christen	Sortedamsgade 13. N.
Byen 2061 y.	Larsen, Lauritz, Bygningsinspektør for 8. Distrikt ...	Vester Boulevard 46. B.
Amager 561.	— —	Amagerbrogade 119. S.
2046.	Larsen, Martin	Vestervoldgade 6. B.
Godth. 227 y.	Lauritzen, A. S. K.	Poul Møllersvej 7. F.
2012.	Lemche, Søren	Sortedams Dossering 69. Ø.
	Lendorf, C., R.*	Sortedamsgade 1. N.
5312.	Levy, Fred. L.	Stockholmsgade 33. Ø.
Øbro 765 x.	Ludvigsen, Knud A.	J. E. Ohlsensgade 14. Ø.
	Lønholdt, Valdemar	Amager Boulevard 2. S.
7618.	Magdahl-Nielsen, R.*	Aaboulevard 18. N.
5437.	Mandrup-Poulsen	Nygade 4. K.
	Marcher; Hansen	Nansensgade 24. K.
32048 x.	Marston, E. A. W.	Lykkesholmsallé 1 A. V.
Nora 234 u.	Marstrand, S. V.	Dosseringen 18. N.

	Mathiasen, Chr.	J. E. Ohlsensgade 13. Ø.
H. 406 & 5283.	Mathiesen, Aage H.	Gl. Kongevej 1 C. B.
Amager 243.	Meyling, H. Chr.	Amagerbrogade 188. S.
Øbro 1381 x.	Monberg, C. E.	Classensgade 11. Ø.
H. 1508.	Mynster, N. O.	Ørstedsvej 59 A. V.
	Møller, Axel	Rosenvængets Sideallé 3. Ø.
Vester 1274.	Møller, Helge B.	Vodroffsvej 14. V.
	Mørk-Hansen, V. J.	Sortedams Dossering 59 A. Ø.
Nora 1534.	**N**ielsen, Johan	Aaboulevard 18. N.
Nora 896 x.	Novi, Cajus	Vodroffsvej 42. V.
Byen 525.	Nyebølle, V.	Frederiksborggade 44. K.
6948.	Nyrop, M., Prof., K.*, Dbm. pp.	Charlottenborg, Kongens Nytorv 1. K.
Amager 363.	**O**lesen, L.	Islands Brygge 3. C.
	Packness, E.	Ingemannsvej 7. V.
Helrup 500.	Petersen, Axel Erhardt	Duntzfeldts Allé 16. Hellerup.
32043.	Petersen, Carl V.	Gl. Kongevej 157. V.
Byen 1524.	Petersen, K. Arne-, R.*	Vestre Boulevard 49. B.
Nora 896 x.	Petersen, Vilh., Etatsraad, Prof., R.*, Dbm.	Vodroffsvej 42. V.
Vester 819 x.	Petri, Olaf	Platanvej 20. V.
	Plesner, U.	Forchhammersvej 14. V.
	Poulsen, Gerhardt	École française. Athènes. Grèce.
2183.	Preisler, A.	Aaboulevard 5. V.
Byen 3512.	Prior, Alexis	Torvegade 19. C.
Byen 278 x.	**R**asmussen, N. H.	Hauserplads 9. K.
6341.	Rosen, Anton S.	Fælledvej 12. N.
7012.	Rue, R.	H. C. Ørstedsvej 22 A. V.
26803 y.	Rønne, Gerhard	Colbjørnsensgade 14. B.
Vester 1582 x.	**S**ander, Valdemar	Prinsesse Maries Allé 1. V.
Byen 542 x.	Schiødte, Erik, Prof.	Gothersgade 143. K.
5599.	Schmidt, Valdemar	Forchhammersvej 2. V.
Flaaden 167.	Schmidth, Olaf, R.*, Bygningsinspektør i Nyboder, Bygmester ved Søværnet	St. Paulsgade 33. K.

4439.	Schroeder, Rolf	Forchhammersvej 13 A. V.
Øbro 55.	Schrøder, Aage	Holsteinsgade 21. Ø.
8970.	Schrøder, J., Bygningsinspektør for 3. Distrikt	Tordenskjoldsgade 23. K.
	Schrøder, Kaj	Ribegade 13. Ø.
	Seest, K. T.	Skjoldsgade 4. Ø.
H. 1915.	Smidth, Ph.	Stormgade 20. B.
Vester 320 x.	Smith, Julius	Kochsvej 26. V.
6979.	Steen, H. Chr. M.	Gl. Kongevej 19. B.
Nora 592.	Steenberg, G.	Forchhammersvej 12. V.
17242 x.	Storck, H. B., Prof., R.*, Dbm.	St. Annæplads 20. K.
Byen 5072 x.	Sylow, Chr.	Nørresøgade 9 A. K.
Nora 1164.	Teisen, J. Strøm	Brorsons Kirkeplads 1. N.
	Therchildsen, J. M.	Frederiksberg Allé 48. V.
Helrup 856.	Thisted, Valdemar	Norgesmindevej.
5612.	Thomsen, Alf., Bygningsinspektør for 1. Distrikt	Gl. Kongevej 15 B. B.
Vester 524 x.	Thomsen, C. F.	Kochs Vej 22. V.
H. 829. 6893.	Thonning, Carl, Bygningsinspektør for 4. Distrikt	Nørrebrogade 10. N.
5306.	Thuren, Chr. L., Prof., R.*, Bygningsinspektør for Frederiksberg	Rathsacks Vej 18. V.
4818.	Thuren, Ejnar	Mynstersvej 7 A. V.
5147.	Tvede, Gotfred	Nybrogade 18. K.
	Tvede, J. P.	St. Marcus Allé 13. V.
Øbro 1133.	Varming, K.	Trianglen 4. Ø.
Vester 159 x.	Wagner, Fr.	Vesterbrogade 66. V.
Øbro 918 x.	Weidemann, Sophus	Østersøgade 34. Ø.
2489.	Wenck, H., Prof., R.*, Dbm. pp.	Bernstorffsgade 3. B.
Palæ 546 y.	Wittrock, G.	Store Kongensgade 31. K.
Byen 286 x.	Wolmar, C.	Vester Voldgade 92. B.
Taga 606.	Wright, H. B.	Nørrebrogade 168. L.
Kastrup 2.	— —	Sommer, Villa Røsehuset.
	Zeltner, O., Slotsforvalter	Tøjhusgade 17. K.

UDENBYS MEDLEMMER:

880.	Paludan, Hother	Aalborg.
841.	Clausen, Frimodt	Aarhus.
	Fritz, M. B.	Tietgens Plads 10, Aarhus.
	Høeg-Hansen	Aarhus.
1892.	Kühnel, S., R.*, F.M.	Aarhus.
1246.	Møller, Thorkel	Aarhus.
	Nielsen, Chr. Frühstück	Ny Grønnegade 9, Aarhus.
1934.	Petersen, L. A.	Aarhus.
	Rasmussen, E.	Strandboulevard 7, Charlottenlund.
34.	Gullev, V.	Herning.
	Holck, V., R.* pp.	Hillerød.
132.	Norn, Viggo J.	Horsens.
392.	Hagerup	Kolding.
27.	Glahn, H.	Nykøbing F.
376.	Jacobsen, N.	Odense.
528.	Petersen, Alfr.	Odense.
528.	Petersen, J. V., R.*, kgl. Bygningsinspektør	Odense.
755.	Egefelt, Lars	Randers.
209.	Larsen, Knud	Slagelse.
129.	Hansen, F. C. C.	Sorø.
166.	Hansen, N. Christof	Vejle.

UNDERSTØTTELSESFONDENS BESTYRELSE:
Axel Berg (Formand). G. Steenberg (Kasserer). Joh. Jensen (Sekretær).
A. S. K. Lauritzen. H. B. Storck.

UDVALG TIL BEHANDLING AF HONORAR- OG RETSSPØRGSMAAL:
Fred. L. Levy (Leder). Viggo Dahl. Emil Jørgensen.
Vald. Schmidt. G. Tvede.

VOLDGIFTSRETTENS LEDER:
Fred. L. Levy.

KONKURRENCEUDVALGET:
Fred. L. Levy (Leder). Axel Berg. Leuning Borch. A. Clemmensen.
Viggo Dahl. Emil Jørgensen. Th. Jørgensen. P. V. J. Klint.
Søren Lemche. Martin Nyrop. Anton Rosen.

UDVALG VEDRØRENDE FORBEDRET BYGGESÆT PAA LANDET:
Martin Nyrop. S. Lemche. U. Plesner. Anton Rosen. Strøm Teisen.

AKADEMISK ARCHITEKTFORENINGS TEGNEHJÆLP:
A. Clemmensen. Poul Holsøe. Martin Nyrop.

UDSTILLINGSUDVALGET:
F. H. V. Frehse. Sylvius Knutzen. H. B. Møller. Axel Preisler.

MEDLEMMER AF »COMITÉ PERMANENT DES CONGRÈS INTERNATIONAUX DES ARCHITECTES«:
A. Clemmensen. M. Nyrop.

Kbhvn. - Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

